3 1761 04769244 7

UNIV OF
TORONTO
LIBRARY

3079

(27)

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

VOLUME SIXIÈME

VERSION ARABE DES PROVERBES

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉES SOUS LA DIRECTION DE

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

VOLUME SIXIÈME

VERSION ARABE DES PROVERBES

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1894

L Arab
S111D

VERSION ARABE

DES

PROVERBES

SURNOMMÉS LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉE POUR LA PREMIÈRE FOIS ET ACCOMPAGNÉE DE

NOTES HÉBRAÏQUES

AVEC UNE

TRADUCTION FRANÇAISE D'APRÈS L'ARABE

PAR

J. DERENBOURG
MEMBRE DE L'INSTITUT

ET

MAYER LAMBERT
PROFESSEUR AU SÉMINAIRE ISRAÉLITE

466393
30.9.47

PARIS
ERNEST LEROUX, ÉDITEUR
LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE
DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES
28, RUE BONAPARTE, 28

1894

P. FELDHEIM
Hebrew Bookstore
45 ESSEX ST.
NEW YORK 2, N. Y.

AVANT-PROPOS

Le présent volume contient la version arabe des *Proverbes* par Saadia, ainsi que le commentaire dont le Gaon l'a accompagnée. Ce commentaire n'existe que dans un manuscrit unique de la Bodléienne (Catal. Neubauer, n° 119). Grâce à l'obligeance du savant bibliothécaire d'Oxford, nous avons pu acquérir un décalque du manuscrit sur papier végétal. Nous avions donc sous les yeux une reproduction absolument exacte du texte du manuscrit, qui est en très bon état. Il n'y manque qu'un ou deux feuillets de l'introduction et la fin du dernier chapitre. Les premières lignes de l'introduction proviennent d'un fragment spécial, tiré d'une liasse de feuilles détachées, appartenant à la Bibliothèque de Saint-Pétersbourg et faisant partie du fonds Firkowitch. M. le docteur Harkawy a bien voulu nous envoyer une copie de ce fragment.

Pour la version même, nous avions à notre disposition, outre le manuscrit déjà cité, une copie très exacte d'un manuscrit du British Museum (Orient. 2375), que nous

avons collationnée avec un manuscrit de la Bibliothèque royale de Berlin (Or. in-fol., n° 1203). Les textes des manuscrits de Londres et de Berlin se ressemblent beaucoup, tandis qu'ils diffèrent souvent de celui du manuscrit d'Oxford. Nous avons adopté généralement les leçons du manuscrit de la Bodléienne, qui nous paraît présenter le texte le plus authentique de la version de Saadia.

Les notes hébraïques, que nous avons mises au bas du texte arabe, contiennent : 1° les variantes importantes dans la version elle-même ; 2° l'explication des difficultés que présente le commentaire avec les corrections que nous avons cru devoir y faire, et l'indication des sources auxquelles Saadia a puisé, quand il ne les cite pas directement ; 3° un résumé aussi fidèle que possible du commentaire de Saadia. Nous avons voulu que ceux qui ignorent l'arabe fussent mis à même de se faire une idée exacte de l'exégèse du Gaon.

De plus, nous avons traduit complètement en français les *Proverbes* d'après la version de Saadia; ainsi les personnes non versées dans les langues orientales pourront apprécier la manière dont Saadia a rendu en arabe l'original hébreu. Nous avons ajouté des notes françaises à notre traduction là où celle-ci ne rendrait pas assez clairement la pensée du Gaon; ces notes donnent, en outre, les interprétations que Saadia, dans son commentaire, déclare admissibles, mais qu'il n'a pas fait entrer dans sa version.

Le livre des *Proverbes* est surnommé par Saadia livre de la *Recherche de la Sagesse*. Salomon, dit-il, a voulu dans cet ouvrage rendre accessibles à l'esprit de ceux qui s'a-

donnent à l'étude de la Sagesse, les vérités abstraites de la raison. C'est pourquoi il s'est servi de comparaisons (*meschalim*) tirées de l'expérience journalière. Dans son introduction Saadia s'étend sur les diverses sortes de comparaisons (images, allégories, etc.) dont a usé Salomon.

Pour la caractéristique de l'exégèse de Saadia nous nous bornons à renvoyer à l'étude de M. Bondi[1]. En outre, M. le professeur Bacher a promis de composer, pour la série des Œuvres complètes de Saadia, un mémoire spécial sur la grammaire et l'exégèse du Gaon.

1. *Das Spruchbuch nach Saadia*, Halle, 1888.

TRADUCTION DES PROVERBES

OU

LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

PREMIÈRE PARTIE

I

1. Proverbes de Salomon, fils de David, roi du peuple d'Israël, — 2. pour faire connaître la sagesse et la morale, et pour rendre compréhensibles les paroles de l'intelligence, — 3. et afin qu'on accepte l'instruction rationnelle, et (ce qui est) exact, nécessaire ou juste [1]; — 4. afin de donner aux insouciants de l'ardeur [2], et aux jeunes gens le savoir et la réflexion. — 5. Le sage écoutera et en sera d'autant plus instruit, et l'homme sensé acquerra les artifices [3], — 6. pour faire comprendre la fable, l'interprétation, les discours des sages et leurs récits [4]. — 7. La crainte de Dieu est ce qu'ordonne en premier la science; la sagesse et la morale, les sots les méprisent toutes deux.

8. Écoute, mon fils, la morale que te fait ton père, et n'aban-

1) S. applique, dans son commentaire, les quatre mots du texte à quatre conceptions différentes : 1° les vérités indiscutables, comme les vérités arithmétiques; 2° les vérités démontrables comme les théorèmes de la géométrie; 3° les devoirs rationnels; 4° les préceptes révélés.

2) Les idées s'effacent vite, si l'attention ne les fixe pas.

3) C'est-à-dire les moyens artificiels de garder dans la mémoire ce qu'on apprend.

4) D'après S., le texte a en vue quatre enseignements : 1° les fables (qu'il est impossible de prendre dans le sens littéral); 2° l'interprétation des songes; 3° les paraboles des prophètes, d'où leurs interlocuteurs eux-mêmes tirent la moralité; 4° les paraboles que les prophètes accompagnent de la moralité.

donne pas la direction donnée par ta mère, — 9. car toutes deux sont un diadème de grâce sur ta tête et des colliers à ton cou.

10. O mon fils, si les pécheurs veulent te séduire, n'y consens pas, — 11. alors qu'ils te disent : « Viens avec nous, embusquons-nous pour (verser) du sang, guettons sans motif l'innocent ; — 12. faisons-le périr, comme (s'il descendait dans) la tombe, encore plein de vie, et comme s'il descendait dans la fosse, encore plein de santé. — 13. Nous trouverons tout trésor précieux, et nous remplirons nos maisons de butin. — 14. Mets ton lot avec le nôtre ; nous aurons tous la même bourse. » 15. O mon fils, ne va pas en route avec eux, écarte ton pied de leurs sentiers, — 16. car leurs pieds courent pour le mal ; et ils se hâtent pour verser le sang. — 17. C'est ainsi que le filet semble aux oiseaux être tendu sans but. — 18. Mais eux ils dressent une embûche pour (répandre) leur (propre) sang, et ils guettent leur (propre) vie. — 19. Telle est la voie que suit celui qui est avide de gain ; cette (passion) enlève la vie à celui qui en est possédé [1].

20. La Sagesse lance un appel sur la place ; dans la rue elle fait entendre sa voix ; — 21. à l'entrée des ruelles elle invite, et aux ouvertures des portes dans la ville, elle se met à parler : — 22. Jusqu'à quand, ô insouciants, aimerez-vous l'insouciance, tandis que les gens moqueurs [2] ont désiré pour eux-mêmes la moquerie et que les sots haïssent la science ? — 23. Si vous vous rendez à mes remontrances, je vous exposerai mon avis, et je vous ferai connaître mon discours. — 24. Parce que je vous ai appelés, et vous avez refusé (de venir), et que j'ai tendu la main et aucun de vous ne m'écoutait, — 25. que vous avez repoussé tous mes conseils, et n'avez pas voulu de mes remontrances, — 26. moi aussi je rirai de votre ruine, je me moquerai quand viendra ce que vous redoutez, — 27. quand votre terreur s'avancera comme la tempête, que votre ruine arrivera comme l'ouragan, et que

1) S. rattache le verset 18 au verset 16, et le verset 19 au verset 17.

2) Nous rendons ainsi l'arabe *dâhi*, par lequel S. a traduit *léṣ*, bien que le dictionnaire arabe donne à *dâhi* le sens de rusé, trompeur. V. *Ousoul*, s. v., n. 63.

fondront sur vous le malheur et la détresse. — 28. Alors il m'appelleront et je ne leur répondrai pas; ils me chercheront et ne me trouveront pas, — 29. en raison de ce qu'ils ont haï la science, et qu'ils n'ont pas choisi la crainte de Dieu, — 30. qu'ils n'ont pas voulu de mon conseil, et ont rejeté toutes mes remontrances, — 31. qu'ils goûtent donc du fruit de leurs opinions, et qu'ils se rassasient de leurs conseils; — 32. car l'insolence des insouciants les tue, et l'égarement des sots les perd. — 33. Mais celui qui m'écoute demeurera en sûreté, et à l'abri des terreurs de l'adversité.

II

1. O mon fils, si tu accueilles mon discours et que tu conserves auprès de toi mes préceptes, — 2. si tu prêtes l'oreille à la sagesse et que tu inclines ton cœur vers la raison, — 3. si tu invoques l'intelligence et tu que lances un appel à la raison, — 4. si tu les recherches toutes deux, comme on recherche l'argent, et fouilles après elles comme après des trésors, — 5. alors tu comprendras la crainte de Dieu et tu trouveras la connaissance de Dieu. — 6. Car Dieu donne la sagesse, et de sa parole (émanent) la connaissance et la raison. — 7. Il réserve aux hommes droits la doctrine [1], il est un bouclier pour ceux qui marchent dans l'intégrité, — 8. protégeant les sentiers de la justice, et veillant sur les chemins de ses hommes pieux. — 9. Alors tu comprendras l'équité, la justice, la droiture, et toute bonne voie. — 10. Lorsque la sagesse entrera dans ton cœur et que la connaissance fera les délices de ton âme, — 11. la réflexion veillera sur toi, et la raison te protégera.
12. (La réflexion et la raison) te préserveront du mauvais chemin et de l'homme qui parle avec versatilité, — 13. de ceux

1) Nous traduisons ainsi l'arabe *fiqh* par lequel S. rend *touschiyyâh*. S. a en vue la science des pratiques religieuses, telle qu'elle a été développée par les docteurs.

qui abandonnent les sentiers de la droiture et qui suivent les voies ténébreuses, — 14. de ceux qui sont heureux de faire le mal et se réjouissent de le varier[1], — 15. dont les voies sont difficiles et qui prennent des chemins détournés. — 16. Toutes deux te sauveront de la femme d'autrui, de l'étrangère aux paroles doucereuses, — 17. qui abandonne l'ami de sa jeunesse, et a oublié l'alliance (consacrée) par Dieu. — 18. Elle a incliné sa maison vers la mort, et ses voies (conduisent) vers les trépassés. — 19. Tous ceux qui entrent chez elle ne reviendront plus, et ils n'atteindront pas les chemins de la vie (future). — 20. (Je dis ceci) pour que tu marches dans la route des gens de bien, et que tu gardes les voies des justes[2].

21. Certes, les hommes droits habiteront le monde et les gens intègres y resteront; — 22. les méchants en seront retranchés et les perfides en seront effacés.

III

1. Mon fils, n'oublie pas ma loi, et que ton cœur garde mes préceptes, — 2. car ils augmenteront la durée de ton existence, les années de ta vie et ton bonheur. — 3. Que la bonté et la vérité ne te quittent point; mais attache-les à ton cou et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Alors, tu trouveras la grâce et le (renom) d'un esprit juste aux yeux de Dieu et des hommes.

5. Confie-toi à Dieu sincèrement et ne t'en remets pas à ta raison. — 6. Dans toute ta conduite, reconnais (ce que tu) lui (dois), alors il aplanira tes voies. — 7. Ne sois pas sage à tes propres yeux, crains Dieu et évite le mal. — 8. Ce sera une guérison pour tes articulations et un breuvage pour tes os.

1) C'est-à-dire de passer d'une mauvaise action à une autre.

2) D'après S., le premier membre de phrase se rapporte aux femmes et le second aux hommes.

9. Honore Dieu avec ta fortune et avec les prémices de toutes tes récoltes. — 10. Alors tes granges se rempliront de produits abondants et tes cuves déborderont de moût.

11. Ne dédaigne pas, ô mon fils, les leçons de Dieu, et ne sois pas lassé de ses avertissements, — 12. car Dieu avertit celui qu'il aime, agissant à son égard comme il plaît au père d'agir envers son fils.

13. Heureux l'homme qui a trouvé la sagesse, et à qui la raison a été accordée[1] ! — 14. car en faire le commerce vaut mieux que faire le commerce de l'argent, et le produit qu'on en tire vaut mieux que l'or fin. — 15. Elle est plus précieuse que les pierreries, et rien de ce que tu désires ne la vaut. — 16. La longévité est à sa droite, et à sa gauche la richesse et l'honneur. — 17. Ses chemins sont les chemins de la félicité et ses sentiers (conduisent au) bonheur. — 18. Elle est l'arbre de vie pour ceux qui la saisissent, et ceux qui la soutiennent sont dans la bonne voie.

19. Dieu a fondé la terre avec sagesse et a disposé les cieux avec raison. — 20. Par sa science, les masses d'eau ont jailli, et par elle les hauteurs (célestes) distillent la rosée. — 21. Donc, ô mon fils, que cela[2] ne s'écarte pas de tes yeux, garde la doctrine et la réflexion. — 22. Elles seront la vie pour ton âme, la grâce (d'une parure) pour ton cou.

23. Alors, tu suivras ton chemin avec assurance, et ton pied ne se heurtera à rien. — 24. Lorsque tu te coucheras, tu seras sans crainte, et lorsque tu dormiras, ton sommeil te sera doux. — 25. Ne redoute pas la terreur soudaine, ni le tumulte des méchants, quand il s'avance, — 26. car en Dieu sera ta confiance, il empêchera ton pied d'être pris (au piège).

27. Ne refuse pas le bienfait aux gens (qui le demandent)[3], lorsque tu as les moyens de le faire.

1) Dans le premier membre du verset, il est question de la sagesse acquise par les recherches, dans le second de celle que Dieu a implantée dans la nature de l'homme.

2) Dans le commentaire, S. paraît surtout penser à la sagesse, qui produit l'équilibre du monde.

3) C'est-à-dire qu'il ne faut pas trop s'enquérir s'ils méritent ou non la charité.

28. Ne dis pas à ton prochain : « Va-t'en et reviens; demain je te donnerai », alors que tu as de quoi.

29. Ne prépare pas le mal contre ton prochain, surtout quand il demeure en sécurité avec toi.

30. Ne cherche pas à quelqu'un une querelle gratuite, surtout lorsqu'il ne t'a pas fait de mal.

31. Ne sois point jaloux d'un homme injuste, et ne choisis
aucune de ses voies, — 32. car Dieu a en horreur les pervers et
(réserve) son secret aux hommes droits. — 33. Sa malédiction
(pèse) sur les maisons des méchants, mais il bénit la demeure
des justes.

34. Certes, il dévoile la moquerie des moqueurs, et donne aux
humbles la grâce [1]. — 35. Les sages ont l'honneur en partage;
quant aux sots, leur ignominie est grande.

IV

1. O enfants, écoutez la leçon des pères, et prêtez l'oreille,
pour connaître la raison, — 2. car je vous ai donné un bon ensei-
gnement, à savoir ma loi; ne l'abandonnez pas. — 3. Car moi
aussi, j'étais, comme vous, un fils pour mon père, (un enfant) déli-
cat et unique pour ma mère. — 4. (Mon père) m'a instruit et m'a
dit : « Que ton cœur retienne mon discours; garde mes pré-
ceptes et tu vivras. — 5. Acquiers la sagesse et la raison. N'ou-
blie pas, et ne dévie pas des paroles de ma bouche. — 6. Ne les
abandonne pas, elles te garderont; aime-les, elles te protégeront.
— 7. Le commencement de la sagesse consiste à l'acquérir et
tu arriveras à l'acheter pour toute ta fortune. — 8. Donne-toi
entièrement à elle, et elle t'élèvera; elle t'honorera si tu t'atta-
ches à elle. — 9. Elle mettra sur ta tête un diadème de grâce, et
elle t'abritera sous une couronne de gloire. »

1) De manière qu'on reconnaisse la nature des uns et des autres.

10. Toi aussi, mon fils, écoute, accepte mes paroles, et les années de ta vie se multiplieront. — 11. Car je t'ai guidé dans le chemin de la sagesse, et je t'ai fait marcher dans les sentiers de la droiture. — 12. Que tu marches, tes pas ne seront pas embarrassés; ou que tu coures, tu ne trébucheras pas. — 13. Attache-toi à la morale, ne t'en écarte pas; garde la sagesse, car elle est ta vie.

14. N'entre pas dans la voie des scélérats, et ne te laisse pas diriger dans leur route. — 15. Repousse-la (de ta pensée), ne la franchis pas, évite-la et passe ; — 16. car ils ne s'endorment pas à moins d'avoir fait du mal, et leur sommeil s'enfuit s'ils n'ont fait trébucher (personne), — 17. ayant mangé la nourriture de l'injustice et buvant le vin des violences.

18. La voie des justes est comme la lumière de l'aurore, dont la clarté va en croissant jusqu'au plein jour; — 19. et la route des méchants est comme couverte de ténèbres, ils ne savent pas ce qui les fait trébucher.

20. Mon fils, sois attentif à mon discours et prête l'oreille à mes paroles. — 21. Qu'elles ne s'écartent pas de tes yeux, garde-les au fond de ton cœur; — 22. car elles sont la vie pour ceux qui les trouvent et (apportent) la guérison à tous leurs corps. — 23. Garde ton cœur de tout ce qui est défendu, car de là sortira la vie. — 24. Éloigne de toi la dureté de paroles, et repousse loin de toi les écarts du langage. — 25. Que tes yeux regardent bien en face, et que tes prunelles soient fixées droit devant toi. — 26. Règle le sentier que suivra ton pied, et tous tes chemins seront assurés. — 27. N'incline ni à droite ni à gauche, et détourne ton pied du mal.

V

1. Mon fils, sois attentif à ma sagesse, prête l'oreille à ma raison. — 2. Conserve la réflexion, et que ton langage garde la raison; —

3. car les lèvres de l'étrangère distillent du miel, et son palais est plus doux que l'huile. — 4. Mais le résultat (qu'elle amène) est amer comme la coloquinte et acéré comme une épée à deux tranchants. — 5. Ses pieds descendent vers la mort, ses pas aboutissent au tombeau. — 6. Le chemin de la vie, elle ne le règle pas, et quand les sentiers (qu'elle suit) se confondent, elle ne s'en aperçoit pas.

7. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi, et ne vous écartez pas des paroles de ma bouche. — 8. Éloigne d'elle ton chemin, et ne t'approche pas de la porte de sa maison, — 9. afin que tu ne livres pas ton honneur à d'autres, et tes années aux gens cruels, — 10. que les étrangers ne se rassasient pas de tes forces, et que tes gains ne passent pas dans la maison d'autrui, — 11. que tu n'aies pas à te repentir lors de ta fin, quand ta chair et ton corps seront consumés, — 12. et que tu ne dises pas : « Hélas ! comment ai-je pu haïr l'instruction, et comment mon cœur a-t-il pu rejeter l'avertissement ? — 13. Que n'ai-je écouté la voix de mes guides, et prêté l'oreille aux (paroles de) mes maîtres. — 14. Pour peu j'aurais été dans le pire état, au milieu de la communauté et de l'assemblée [1]. »

15. Bois l'eau à ton puits, et les ondées à ta citerne. — 16. Alors, tes fontaines se répandront au dehors, et il y aura dans la rue des ruisseaux, — 17. qui t'appartiendront à toi seul, et non pas en même temps à des étrangers. — 18. Ta source sera bénie, et réjouis-toi avec la femme de ta jeunesse. — 19. Biche aimable, gracieuse gazelle, ses mamelles te désaltéreront en tout temps et tu te délecteras toujours de son amour. — 20. Ne te délecte pas, mon fils, avec l'étrangère, et n'embrasse pas le sein de la femme d'autrui.

21. Certes les voies de l'homme sont sous les yeux de Dieu, et il règle tous ses sentiers. — 22. Les fautes du criminel l'enlacent, et il est maintenu solidement dans les liens de son péché.

1) Dans son commentaire, S. explique le verset en disant que l'impie, dans sa passion, considère le déshonneur et la mauvaise réputation comme peu de chose

— 23. Il meurt sans être corrigé et tombe dans l'erreur par excès de sottise.

VI

1. Mon fils, que tu aies donné ta garantie pour ton prochain, ou que tu te sois engagé envers l'étranger en mettant ta main dans la sienne [1], — 2. tu es pris au piège par les paroles de ta bouche, et tu es enlacé par elles. — 3. Use donc d'un moyen, mon fils, pour échapper, puisque tu es tombé entre les mains de ton prochain. Va, humilie-toi et supplie-le. — 4. Ne donne pas de sommeil à tes yeux ni d'assoupissement à tes prunelles, — 5. sauve-toi, comme le cerf (échappe) à la main et le passereau au piège.

6. Va auprès de la fourmi, ô paresseux, regarde ses allures, et deviens sage, — 7. elle qui n'a ni chef, ni préposé, ni gouverneur, — 8. et elle prépare en été sa nourriture, et a déjà amassé, lors de la moisson, ses aliments. — 9. Jusqu'à quand, ô paresseux, resteras-tu couché? Quand te réveilleras-tu de ton sommeil? — 10. Encore un peu dormir, sommeiller, croiser les bras pour rester couché, — 11. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

12. L'homme pervers a de mauvais desseins, il va en se prononçant difficilement; — 13. il cligne des yeux, il remue les pieds, il fait signe des doigts; — 14. il a l'intention de revenir (sur sa parole), il se propose de nuire en tout temps, et il fait naître les querelles. — 15. Aussi, le malheur l'atteindra à l'improviste, il sera brisé subitement, sans guérison possible.

16. Il y a six choses que Dieu hait, et une septième [2] qu'il abhorre : — 17. des yeux hautains, une langue mensongère, des mains qui versent le sang innocent, — 18. un cœur qui médite des projets iniques, des pieds qui se hâtent de courir au mal; —

1) S. entend par prochain l'Israélite et par étranger le non-Israélite.

2) La septième, c'est la langue mensongère qui amène tous les autres vices.

19. débiter des mensonges, ce qui est porter un faux témoignage et faire naître les querelles entre les amis.

20. Garde, mon fils, les préceptes de ton père et de ta mère, ainsi que leurs enseignements, et ne les abandonne pas. — 21. Attache-les toujours sur ton cœur, et qu'ils soient l'ornement de ton cou; — 22. car ils te guideront quand tu t'en iras, ils te protégeront dans ton sommeil, et à ton réveil ils s'entretiendront avec toi, — 23. parce que le précepte est un flambeau et la Loi une lumière; et le chemin qui mène à la vie, ce sont les avertissements de la morale.

24. Ils te garderont d'une femme mauvaise[1] et de la langue doucereuse de l'étrangère. — 25. Ne convoite pas sa beauté dans ton cœur, et ne te laisse pas prendre à (l'éclat de) ses prunelles, — 26. car l'homme débauché s'imagine qu'il obtient la femme adultère en lui fournissant une miche de pain, tandis qu'elle fait la chasse à l'âme précieuse.

27. L'homme peut-il prendre du feu dans son giron, sans que ses vêtements se consument? — 28. Ou marchera-t-il sur des charbons sans qu'il se brûle les pieds? — 29. De même celui qui a commerce avec la femme de son prochain; quiconque s'approche d'elle ne reste pas impuni[2].

30. Qu'on ne méprise pas le voleur quand il vole, car peut-être ne le fait-il que pour assouvir sa faim, — 31. et s'il est pris, il paiera une forte amende, ou bien il donnera tout son avoir pour s'acquitter, — 32. (qu'on ne le méprise pas) au même point qu'on méprise celui qui commet un (adultère), étant dépourvu d'intelligence. Qui veut se perdre, agit ainsi; — 33. il trouvera le malheur et l'ignominie, et son opprobre ne s'effacera pas.

34. Le châtiment (qui lui est infligé par Dieu) sera comme la colère du mari; (Dieu) n'aura pas pitié au jour de la punition.

1) Qui néglige les devoirs que la religion lui impose.

2) Le second ne fait que convoiter la femme; le premier se brûle le corps, le second seulement ses vêtements.

— 35. Il n'acceptera comme réparation aucune rançon; il ne voudra d'aucun cadeau, si grand qu'il soit.

VII

1. Mon fils, garde mes paroles, et conserve précieusement chez toi mes préceptes. — 2. Retiens-les et tu vivras par eux, et (garde) ma loi comme la pupille de tes yeux. — 3. Attache-les à tes doigts, et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Dis à la sagesse : Tu es ma sœur, et appelle la raison ma connaissance.

5. Elles te mettront en garde contre la femme étrangère, contre la femme d'autrui aux paroles doucereuses. — 6. Car, pendant que je regardais par une fenêtre de ma demeure et que j'observais à travers la lucarne, — 7. je vis parmi les étourdis, et je distinguai parmi les jeunes gens un adolescent manquant d'intelligence. — 8. Il passait sur la place près du coin (où se tenait une femme), et s'avançait dans la direction de sa maison, — 9. dans le crépuscule, au déclin du jour, alors que la nuit et les ténèbres s'épaississaient. — 10. Voici que la femme (vient) à sa rencontre, mise comme une courtisane qui veut ravir les cœurs. — 11. Elle est bruyante et turbulente; ses pieds ne reposent point dans sa demeure. — 12. Tantôt sur la place, tantôt dans les rues, elle s'embusque à chaque coin. — 13. Elle le saisit et l'embrasse, avec un visage effronté elle lui dit : — 14. « Je dois à Dieu des sacrifices rémunératoires, aujourd'hui je vais accomplir mes vœux, — 15. parce que, étant sortie à ta rencontre et ayant cherché ta face, je t'ai trouvé. — 16. J'ai garni mon lit de tapis et de coussins rembourrés à l'égyptienne. — 17. J'ai embaumé ma couche de musc, d'ambre et de bois odoriférant. — 18. Allons, enivrons-nous de caresses toute la nuit jusqu'au matin, et jouissons de l'amour, — 19. car mon mari n'est pas dans la maison, il est allé en voyage au loin; — 20. il a pris sa bourse avec lui, et il ne reviendra pas jusqu'au jour des sacrifices. » — 21. Elle

l'entraîne par sa causerie prolongée, elle le séduit par la douceur de sa parole. — 22. Je le vis partir derrière elle étourdiment, comme un bœuf qui se laisse conduire à l'abattoir, et comme un débauché (qui est entraîné) vers l'enseignement des sots[1], — 23. jusqu'à ce qu'une flèche lui perce le foie, semblable à l'oiseau qui se précipite vers le filet; il ne sait pas qu'il y va de sa vie.

24. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi et obéissez; soyez attentifs aux paroles de ma bouche. — 25. Que votre cœur ne se détourne pas vers les chemins (de cette femme), et ne vous égarez pas dans ses sentiers, — 26. car c'est elle qui a fait tomber beaucoup de ceux qui sont terrassés, et ses victimes sont considérables. — 27. (Aller dans) sa maison, c'est (prendre) les chemins du tombeau qui font descendre aux chambres de la mort.

VIII

1. La sagesse n'appelle-t-elle pas et la raison même n'élève-t-elle pas la voix? — 2. Elle est debout sur les cimes des hauteurs, sur les routes et dans les sentiers qui y conduisent; — 3. à l'emplacement des portes, sur les toits, et aux entrées des maisons, elle s'exclame. — 4. Elle dit : Je vous appelle, vous, hommes réunis, et j'élève ma voix vers tous les fils d'Adam. — 5. O insouciants, comprenez l'ardeur; et vous, sots, faites entrer la raison dans vos cœurs. — 6. Écoutez, car je parle avec discernement, et mon discours débute par la droiture. — 7. Ma langue professe la vérité, et mes lèvres répugnent à l'injustice. — 8. Toutes les paroles de ma bouche sont sincères; il ne s'y trouve rien de tortueux ni de pénible. — 9. Elles sont toutes justes pour l'homme intelligent, et faciles pour ceux qui ont trouvé la science. — 10. Acceptez ma morale, et non l'argent; la science est meilleure que l'or, — 11. la sagesse est préférable aux pierres précieuses, et toutes les choses désirables ne la valent pas.

1) C'est-à-dire le maniement des armes et le tir des flèches dans l'arène.

12. Moi, la sagesse, en demeurant avec la finesse et la science, je trouve les réflexions [1]. — 13. Puisque la crainte de Dieu consiste à haïr le mal, moquerie, orgueil, mauvaise conduite et parole versatile, tout cela je le hais. — 14. A moi appartiennent le conseil et la doctrine; je suis la raison, j'ai la puissance. — 15. Par moi règnent les rois, et les ministres décrètent la justice. — 16. Par moi gouvernent les princes, les nobles et tous les juges de la terre. — 17. Moi, j'aime ceux qui m'aiment, et ceux qui me cherchent, me trouvent. — 18. La richesse et l'honneur sont avec moi, ainsi qu'une fortune solide (acquise) honnêtement. — 19. Mon fruit est meilleur que l'or et le métal précieux, et mon produit est préférable à l'argent. — 20. Je fais marcher dans des chemins de vertu, et au milieu des sentiers du droit, — 21. pour mettre ceux qui m'aiment en possession de tout ce qui existe [2], et remplir leurs trésors.

22. Dieu m'a produite comme début de sa création et comme sa première œuvre au commencement du temps. — 23. Dès l'origine du monde, j'ai été élue, à l'époque la plus reculée de la terre. — 24. Il a commencé par moi, alors qu'il n'y avait ni océans, ni sources pas plus qu'abondance d'eau, — 25. avant que les montagnes ne fussent fixées, et avant les collines j'ai été créée, — 26. alors qu'il n'avait pas encore fait la terre avec ses grandes places ni la première motte du monde. — 27. A l'époque où il disposait les cieux, j'étais là. Et lorsqu'il dessina un voile sur la surface de l'océan, — 28. lorsqu'il consolida le firmament, en haut, et qu'il fortifia les sources de l'océan, — 29. lorsqu'il traça à la mer sa limite, pour que les eaux ne pussent transgresser son ordre, lorsqu'il marqua les fondations de la terre, — 30. j'étais tout à ses yeux, j'étais les délices de chaque jour; je me réjouissais devant lui à tout moment. —

1) S. paraît avoir négligé les accents et avoir joint *da'at* et *mezimmâh*. Il n'est pas impossible, cependant, qu'il faille traduire : Moi, la sagesse, je demeure avec la finesse, et (moi), la science, je trouve les réflexions.

2) Littéralement : l'être, opposé au néant.

31. Cette joie était pour les habitants d'ici-bas, sur sa terre, et mes délices pour les fils d'Adam [1].

32. Maintenant donc, vous, enfants réunis, écoutez-moi; heureux ceux qui gardent mes voies. — 33. Écoutez la morale pour devenir sages, et ne la repoussez pas. — 34. Heureux l'homme qui m'écoute, qui s'attache à mes battants de porte tous les jours, et qui garde les poteaux de mes entrées. — 35. Car celui qui me trouve trouve la vie et obtient la bienveillance de Dieu, — 36. et celui qui pèche envers moi se fait du tort à lui-même, et ceux qui me haïssent aiment la mort.

IX

1. La sagesse a bâti sa maison, et elle a taillé ses colonnes en grand nombre. — 2. Elle a préparé ses viandes et mélangé son vin; elle a aussi dressé sa table. — 3. Puis elle envoie ses servantes, elle appelle sur le sommet des toits les plus élevés. — 4. Elle dit : Que celui qui est négligent se détourne (pour venir) ici; et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 5. « Venez, mangez de ma nourriture et buvez du vin que j'ai mélangé. — 6. Abandonnez l'insouciance et vivez, et laissez-vous guider dans le chemin de la raison. » — 7. Combien font la morale à un moqueur, qui s'attirent à eux-mêmes la honte, et combien réprimandent un méchant, qui en reçoivent une tache [2]. — 8. Ne reprends pas le moqueur de façon qu'il te haïsse, mais reprends le sage, car il t'aimera. — 9. Donne au sage ce qui le rendra encore plus sage, et enseigne à l'homme de bien ce qui le rendra encore plus instruit [3].

13. La sottise est comme une femme turbulente et insouciante,

1) La sagesse ajoute que la joie n'est pas pour elle-même, mais pour ceux qui la possèdent.

2) Par les insultes et les affronts qu'ils reçoivent du méchant.

3) S., appliquant les versets 1-9 aux partisans de la vérité et les versets 13-18 aux partisans de l'erreur, a rejeté à la fin du chapitre les versets 10-12, qui interrompaient le parallélisme des deux paragraphes.

qui ne sait quoi que ce soit. — 14. Elle est assise près de la porte de sa maison, sur un siège, au plus haut du toit; — 15. elle appelle les passants, dont les voies étaient droites. — 16. Elle dit : Que celui qui est insouciant se détourne vers moi, et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 17. « Que l'eau dérobée est douce ! et que les mets pris en cachette sont agréables ! » — 18. Et lui ne sait pas que là-bas sont les morts, et que ses invités sont dans les profondeurs de la géhenne.

10. Ce que la sagesse ordonne en premier, c'est la crainte de Dieu, et le résultat immédiat qu'amène la raison, c'est la connaissance du Saint. — 11. Elle dit : Par moi se multiplieront tes jours, et s'augmenteront les années de la vie. — 12. Si tu deviens sage, c'est pour toi-même, et si tu deviens moqueur, tu en supporteras la peine.

(Fin de la première partie du livre de la *Recherche de la sagesse.*)

DEUXIÈME PARTIE

(PROVERBES ET SENTENCES DÉTACHÉS)

X

1. Proverbes de Salomon : Le fils sage réjouit son père, et le fils sot fait le chagrin de sa mère.

2. Les trésors (acquis) par la violence ne profitent pas; mais la justice sauve de la mort.

3. Dieu ne laisse pas le juste souffrir de la faim, et il écarte de lui le malheur qui atteint les méchants.

4. La pauvreté est la suite de la main qui se lasse, et la main des hommes actifs enrichit.

5. Le fils intelligent amasse pendant l'été, et le fils qui agit mal dort profondément au moment de la moisson.

6. Les bénédictions descendent sur la tête du juste, et l'injustice couvre la face des méchants [1].

7. De même, le souvenir du juste est une bénédiction et le nom des méchants s'efface.

8. L'homme à l'esprit sensé accueille les préceptes, et celui qui raisonne sottement s'embarrasse.

9. Celui qui marche dans l'intégrité marche avec assurance, et celui qui prend les chemins ardus est reconnu pour tel [2].

10. Celui qui cligne de l'œil cause de la peine, et celui qui parle sottement s'embarrasse également [3].

11. Le parole du juste est une source de vie, et la parole des méchants est étouffée par leur injustice [4].

12. La haine excite les querelles, et l'amour couvre toutes les fautes.

13. Dans le langage de l'homme raisonnable on trouve la sagesse, et la verge est pour le dos de l'homme inintelligent.

14. Les sages thésaurisent la science, et la parole du sot est bientôt ruinée, — 15. de même que la fortune du riche est sa place forte, et les haillons des pauvres sont leur ruine.

16. Le salaire du juste est la vie, et ce que récolte le scélérat est une rétribution des péchés.

17. C'est le chemin de la vie que de garder la morale, et celui qui néglige l'avertissement égare [5].

18. Celui qui cache sa haine a un langage faux, et celui qui répand des médisances est un sot.

1) C'est-à-dire que tout le monde les maudit.

2) Commentaire : L'homme déloyal n'est pas cru ; ou bien : Ses ruses finissent par être démasquées ; ou bien : Son attitude craintive le trahit.

3) Le sens paraît être : Celui qui fait des signes secrets cause de la peine aux hommes intelligents et met les sots dans l'embarras.

4) Ils ont peur de parler, ou bien on ne les écoute pas.

5) Soi-même et les autres.

19. Avec l'abondance de paroles la faute ne manque pas, et celui qui en retient ses lèvres est intelligent.

20. La langue du juste est comme de l'argent pur, et le cœur des méchants est faible [1].

21. Le langage du juste dirige bien des gens, et les sots, par leur manque d'intelligence, les tuent.

22. Seule la bénédiction de Dieu enrichit, et la peine qu'on se donne n'ajoute rien.

23. Commettre une abomination est pour le sot comme un jeu; la sagesse appartient à l'homme raisonnable.

24. Ce que redoute le méchant lui arrive, et ce que les justes désirent, Dieu le leur accorde.

25. Comme passe un ouragan le méchant disparaît, et le juste est le fondement du monde.

26. Comme est le vinaigre pour les dents, et la fumée pour les yeux, tel est le paresseux pour ceux qui lui donnent une mission.

27. La crainte de Dieu prolonge les jours, et les années des méchants sont abrégées.

28. L'attente des justes (aboutit) à la joie, et l'espérance des méchants est anéantie.

29. La voie de Dieu est une force pour les hommes intègres, et un écrasement pour les artisans d'iniquité [2].

30. Le juste ne trébuchera jamais, et les méchants ne demeureront pas dans le monde [3].

31. La bouche du juste produit la sagesse, et la langue versatile sera retranchée.

32. Les lèvres des justes sont habituées à la bienveillance et la bouche des méchants est habituée à la versatilité.

1) Litt. : petit. Le sens est que le méchant n'a pas de confiance en lui-même.

2) Parce que les premiers obéissent aux ordres de Dieu, tandis que les seconds font juste le contraire.

3) Ni dans ce monde-ci, ni dans le monde futur.

XI

1. Les balances de la fraude sont abhorrées par Dieu, et les poids justes lui plaisent.

2. Quand vient l'insolence, vient la honte, et la sagesse accompagne les humbles.

3. L'intégrité des hommes droits les guide, et la fausseté des perfides les dépouille.

4. La fortune ne profite pas au jour de la résurrection, et la charité sauve de la mort[1].

5. La vertu de l'homme intègre aplanit sa route, et le méchant tombe par sa méchanceté. — 6. La vertu des hommes droits les sauve, et les méchants sont pris dans les malheurs qu'ils causent.

7. Une fois que le scélérat meurt, il n'y a plus rien à espérer (de lui), de même que l'espoir des gens d'iniquité périt[2].

8. L'homme vertueux échappe à la détresse et le scélérat y prend sa place.

9. L'homme vulgaire[3] fait périr son prochain par sa parole, et par la science les justes sont sauvés.

10. Lorsque les gens de bien sont heureux, les habitants du pays doivent se réjouir, et lorsque les méchants périssent, il convient qu'ils manifestent leur allégresse.

11. Par la bénédiction des hommes droits le toit s'élève, et par la parole des injustes il est démoli.

12. Celui qui insulte son prochain manque d'intelligence, et l'homme raisonnable ne lui répond pas.

1) Commentaire : De la mort dans ce monde et de la punition dans le monde futur.

2) D'une part, la mort empêche le méchant de revenir au bien et de l'autre, elle détruit les espérances qu'il mettait dans les jouissances de ce monde.

3) Litt. : profane, impur. Le sens est : Les gens sans religion se pervertissent mutuellement, tandis que les justes enseignent la vérité les uns aux autres.

13. Celui qui dévoile le secret est comme celui qui s'en va médire, et celui qui le cache a un caractère sûr.

14. Faute d'habileté, le peuple tombe, et le salut provient de longues délibérations[1].

15. Il arrive du mal à celui qui garantit pour un étranger[2], et celui qui déteste ceux qui s'engagent est en sûreté.

16. On trouve de la grâce à la (femme) qui est le pilier la fortune, et ceux qui sont le pilier de la richesse sont redoutés.

17. Celui qui fait du bien à sa famille[3] est doué de générosité, et celui qui outrage ses proches est impitoyable.

18. Le méchant a pour salaire de son action ce qui est faux, et celui qui sème la justice a pour salaire la vérité[4].

19. Ainsi la vertu conduit à la vie, et celui qui poursuit le mal (va) à sa mort.

20. Dieu abhorre ceux qui ont le cœur dur, et il agrée ceux qui marchent dans l'intégrité.

21. En un tour de main[5], l'(homme) mauvais cesse d'être impuni, et la postérité des gens vertueux est sauvée.

22. Comme un anneau d'or au museau d'un porc, ainsi une femme belle qui manque de bon sens.

23. La passion du juste est pour le bien, et l'espérance des méchants (aboutit à) la colère[6].

24. Combien dépensent et gagnent encore, et celui qui s'abstient de la générosité finit par le dénûment.

25. La personne qui répand les bénédictions est comblée[7], et celle qui abreuve est abreuvée à son tour.

1) Litt. : du grand nombre de conseils.

2) De la part de l'adversaire ; ou bien : Celui qui garantit est écrasé (par le juge).

3) Commentaire : Ou : « celui qui se sèvre (de péchés). »

4) Commentaire : Une mauvaise action en amène une autre, et une bonne action engendre le bien.

5) Le sens littéral paraît être : Comme un tour de main pour une main. Saadia (ch. XVI, 5) explique que cette expression désigne la rapidité.

6) Soit des hommes, soit de Dieu.

7) Litt. : engraisse.

26. Celui qui accapare le blé, le peuple le réprouve, mais la bénédiction vient sur la tête de celui qui le fournit.

27. Celui qui cherche le bien cherche la faveur, et celui qui poursuit le mal en est atteint.

28. Celui qui se fie à sa richesse tombe, et les justes poussent comme la feuille [1].

29. Celui qui prend parti pour la sottise outrage sa famille. Il faut que le sot soit l'esclave du sage.

30. Le fruit du juste est un arbre de la vie [2], et celui qui acquiert des personnes est un sage [3].

31. Plût à Dieu que l'homme vertueux restât sauf ici-bas; et à plus forte raison le scélérat et le pécheur (doivent-ils imiter la conduite du sage) [4].

XII

1. Celui qui aime être corrigé aime la science, et celui qui hait l'avertissement est un sot.

2. L'homme de bien obtient de Dieu la faveur et l'homme de réflexion l'emporte (sur son adversaire).

3. Personne ne s'affermit par la méchanceté; et les racines qu'ont jetées les justes ne branlent pas.

4. La femme forte est la couronne de son mari, et celle qui est mauvaise est comme la carie dans ses os.

1) D'après le commentaire : Les justes n'ont qu'une confiance très faible en eux-mêmes, et ne se considèrent eux-mêmes que comme un rameau ou une simple feuille.

2) Le premier hémistiche signifie sans doute que le juste répand la vie autour de lui.

3) Le sage acquiert des personnes en se créant une famille, en formant des élèves, en exerçant la charité et la justice.

4) Le sens de la traduction de Saadia paraît être : Le juste même subit forcément des malheurs dans ce monde et s'y résigne; à plus forte raison le méchant, qui les mérite, doit-il prendre exemple sur lui.

5. Les pensées des justes sont (tournées) vers le droit, et les finesses des méchants (visent) à la fraude.

6. Les méchants parlent (de dresser aux hommes) une embûche meurtrière et la parole des justes les sauve.

7. Les méchants, à peine renversés, disparaissent, et les maisons des justes restent debout.

8. C'est en raison de son intelligence qu'un homme est loué; celui qui a l'esprit tortueux est exposé au mépris.

9. Être humble et avoir un serviteur vaut mieux que faire le noble et manquer de pain.

10. L'homme de bien soigne jusqu'à sa bête, et la pitié du méchant est de la dureté.

11. Qui cultive sa terre se rassasie de nourriture, et celui qui poursuit les choses vaines manque d'intelligence.

12. Le scélérat recherche le repaire des méchants, et les justes se conforment à leurs origines [1].

13. Le péché du langage est un piège funeste, et l'homme de bien se préserve de ce malheur [2].

14. Grâce au fruit de sa parole, l'homme se rassasie de bien, et Dieu le récompense selon l'œuvre de ses mains.

15 Le chemin du sot est droit à ses yeux; celui qui écoute le conseil est sage.

16. Le sot fait en un jour connaître sa sottise, et celui qui cache sa confusion est habile.

17. Celui qui parle avec loyauté racontera la vérité, et le faux témoin (est celui qui parle) avec ruse [3].

18. Combien il y en a dont les paroles sont comme des coups d'épée! et la langue des sages est une guérison.

19. Le langage vrai subsiste toujours et une langue menteuse (dure) un clin d'œil.

1) Pour rechercher ceux qui leur ressemblent.
2) En ne disant rien qui puisse le compromettre.
3) Commentaire : Celui qui parle avec ruse arrive à être faux témoin.

20. La ruse est dans le cœur de ceux qui ourdissent le mal, et la joie est pour ceux qui conseillent la paix.

21. Aucune iniquité n'atteint le juste, et le mal enveloppe les méchants.

22. Dieu abhorre le langage de la fausseté, et ceux qui pratiquent la loyauté lui plaisent.

23. L'homme avisé est celui qui a reçu sa part de la science, et le cœur du sot appelle la sottise.

24. La main des gens actifs domine, et (la main) qui se rebute devient dépendante.

25. Le souci dans le cœur de l'homme l'abat, et une chose bonne le réjouit.

26. L'homme de bien est plus généreux que son prochain; les voies des méchants les égarent.

27. Celui qui se rebute ne rencontre jamais ses provisions, et le bien précieux de l'homme est l'activité.

28. Sur le chemin de la justice (se trouve) la vie, et c'est un sentier où il n'y a point de mort.

XIII

1. Le fils sage est celui qui accueille la morale de son père, et le moqueur est celui qui n'accueille pas sa réprimande.

2. Du fruit de la parole de l'homme il convient de manger ce qui est bon ; mais on trouve dans l'âme des perfides l'injustice.

3. Celui qui retient sa bouche garde sa personne, et combien de gens écartent les lèvres pour (des paroles) qui seront leur ruine.

4. L'âme du paresseux convoite, et il n'a rien, et les personnes actives sont comblées [1].

5. L'homme de bien hait le mensonge, et le méchant fait du mal et en rejette la honte (sur autrui).

1) Litt. : engraissent.

6. La pureté protège celui qui marche dans l'intégrité, et la méchanceté et le péché pervertissent.

7. Combien font le riche, qui n'ont rien, ou font le pauvre, avec une grande fortune [1].

8. La richesse de l'homme est la rançon de sa personne ; celui-là est pauvre qui n'écoute pas la réprimande de Dieu [2].

9. La lumière des hommes vertueux augmente, et le flambeau des méchants s'éteint.

10. Ce n'est que par l'insolence que se produit la querelle, et la sagesse est avec ceux qui délibèrent.

11. La fortune diminue par suite de l'égarement ; et celui qui recueille dans sa main [3] augmente sa fortune.

12. L'attente prolongée rend le cœur malade, le désir qui se réalise est un arbre de vie.

13. Celui qui dédaigne quelque chose en devient dépendant [4], et celui qui respecte le commandement est préservé.

14. Le précepte du sage est une source de vie, pour échapper aux pièges de la mort.

15. Une saine intelligence fait obtenir la faveur, et le chemin des perfides est pénible [5].

16. Tout homme habile agit à bon escient, et le sot étale sa sottise.

17. Un messager déloyal tombera dans le malheur, et un envoyé fidèle est une guérison.

18. La pauvreté et la honte sont pour celui qui repousse la

1) Autres sens : Combien sont pauvres avec beaucoup d'argent et combien savent être riches avec peu ; ou : Combien s'enrichissent qui n'avaient rien, et combien s'appauvrissent qui avaient une grande fortune.

2) On évite le malheur en consacrant ses richesses à l'accomplissement des bonnes œuvres; le vrai pauvre est celui qui ne tient pas compte des avertissements divins.

3) C'est-à-dire : qui amasse peu à peu.

4) D'après les exemples donnés dans le commentaire, le sens serait : On arrive à être l'obligé de ceux qu'on avait tout d'abord dédaignés. — Peut-être même faut-il traduire dans l'arabe : Celui qui méprise un homme.

5) Commentaire : On doit le regarder comme tel et ne pas y aller.

morale, et celui qui tient compte de l'avertissement est honoré.

19. On voit le désir réalisé être agréable pour l'âme ; c'est pourquoi il répugne aux sots de s'écarter du mal [1].

20. Celui qui fréquente les sages devient sage, celui qui fraie avec les sots devient mauvais.

21. Le mal que font les pécheurs les poursuit, et Dieu donne une bonne récompense aux hommes vertueux.

22. L'homme vertueux transmet son héritage jusqu'à ses petits-enfants, et parfois les biens du pécheur sont réservés au juste.

23. Combien de fois le manger est une marque de pauvreté [2], et combien de gens sont enlevés sans jugement [3].

24. Qui retient sa verge hait son enfant, et celui qui l'aime l'habitue de bonne heure à être corrigé.

25. Le juste mange pour se rassasier, mais le ventre des méchants n'a jamais assez.

XIV

1. La femme sage bâtit sa maison, et la femme sotte la démolit de sa main.

2. Celui qui marche dans la droiture craint Dieu, et celui qui suit des chemins détournés le dédaigne.

3. Dans la parole du sot se trouve le bâton de l'orgueil, et le langage des sages les préserve.

4. (Car pour le sot, c'est) comme le blé qui disparaît lorsque

1) Les sots aiment les plaisirs de ce monde, parce qu'ils donnent une jouissance immédiate, tandis que les jouissances que procure la sagesse sont éloignées de leur esprit.

2) Soit qu'on mange gloutonnement devant les rois, soit qu'on commette un péché.

3) C'est-à-dire sans qu'ils connaissent le jugement de Dieu. S. donne encore une seconde explication, en se fondant sur ce que le mot hébreu *mispat* peu signifier « règle ». Combien de gens ne meurent pas de leur mort naturelle.

manquent les bœufs, et comme la récolte qui devient abondante grâce à leur vigueur [1].

5. Le témoin digne de foi, c'est l'homme qui ne ment pas, et celui qui prononce le mensonge est un faux témoin [2].

6. Le moqueur cherche la sagesse sans la trouver, et pour l'homme intelligent, la science est facile.

7. Quitte la présence du sot ; autrement tu ne sais rien des paroles de la science.

8. La sagesse de l'homme habile consiste à comprendre sa situation, et la sottise des sots, c'est leur ruse [3].

9. La faute des sots est pour eux un interprète [4] ; et au milieu des justes (règne) la bienveillance.

10. Le cœur (seul) connaît son propre chagrin, et un étranger ne se mêle pas à sa joie.

11. La maison des méchants sera détruite, et la tente des justes s'étendra.

12. Combien de fois une route (semble) droite devant l'homme, et elle aboutit au chemin de la mort.

13. Le rire, lui aussi, fait souffrir le cœur, et la joie est suivie de la tristesse [5].

14. Celui qui a le cœur faux finit par être excédé de sa conduite, et l'homme de bien lui est supérieur [6].

15. L'insouciant ajoute foi à toute chose, et l'homme habile discerne la bonne direction.

16. Le sage craint et s'écarte du mal, et le sot se laisse aller avec confiance.

1) Saadia rattache les deux versets ainsi qu'il suit : le sot parle avec dureté, croyant que tout se fait par la force, comme la culture de la terre.

2) Le mensonge devient un faux témoignage, parce que ceux qui l'entendent le prennent pour la vérité. Celui qui ne ment jamais doit être seul regardé comme témoin loyal.

3) Par sottise, ils emploient la ruse.

4) Leurs actions révèlent leurs pensées.

5) Il s'agit des plaisirs défendus.

6) Il ne doit jamais se lasser de faire le bien.

17. L'impatience est produite par la sottise, mais que de fois l'homme de réflexion est haï[1].

18. On voit que les insouciants se sont approprié la sottise, et les gens avisés prennent pour couronne la science.

19. Il convient que les mauvais s'inclinent devant les bons, et que les méchants soient aux portes des justes.

20. Le pauvre est odieux même à son compagnon ; les amis du riche sont nombreux.

21. Or, celui qui méprise ainsi son compagnon est un pécheur ; heureux celui qui est compatissant pour le pauvre.

22. Certes, ceux-là s'égarent qui méditent le mal; ceux qui méditent le bien trouvent l'affection et l'équité.

23. Beaucoup d'efforts donnent un profit[2], et combien de paroles causent une perte.

24. La couronne des sages, c'est là leur richesse. L'ignorance des ignorants est de s'ignorer[3].

25. Le témoin véridique sauve bien des gens, et celui qui énonce le mensonge est un trompeur.

26. Celui qui marche dans la crainte de Dieu jouit pour lui d'une sécurité solide, et il sera un abri pour ses enfants.

27. La crainte de Dieu est une source de vie pour éviter les pièges de la mort.

28. Le nombre des sujets fait l'éclat du roi, et lorsque le peuple manque, le ministre est ruiné.

29. Le longanime montre beaucoup de raison, et celui qui s'irrite vite, beaucoup de sottise.

30. Le cœur sain est la vie du corps ; la jalousie est la carie des os.

31. Celui qui traite mal le pauvre blasphème son Créateur, et celui-là l'honore qui est compatissant pour l'indigent.

1) Parce qu'on lui reproche sa lenteur.

2) Le sens serait : Il faut plutôt agir que parler. Peut-être aussi faut-il comprendre : Faire trop d'efforts est superflu et trop parler aboutit à une perte.

3) Les sages, se connaissant, jouissent de leur sagesse; les sots ne connaissent pas leur sottise.

32. Dans le malheur, le méchant est poussé (plus avant vers le mal), mais le juste, dans l'adversité, cherche un refuge (auprès de Dieu).

33. Dans le cœur de l'homme raisonnable demeure la sagesse ; chez le sot, on reconnaît qu'elle lui est étrangère[1].

34. L'innocence relève la nation (qui la possède), et l'opprobre des peuples, c'est le péché.

35. La faveur du roi est pour un serviteur intelligent, et sa colère atteint celui qui fait mal.

XV

1. Une réplique douce apaise la colère, et une parole dure augmente l'irritation.

2. La langue des sages expose bien la science, et la bouche des sots exprime la sottise.

3. Partout les yeux de Dieu observent les bons et les méchants.

4. La sincérité de la langue est un arbre de vie ; sa fausseté brise l'âme.

5. Le sot rejette la morale de son père ; celui qui tient compte de l'avertissement devient avisé.

6. Dans la maison du juste, la sécurité est grande, et le déshonneur est dans la récolte du méchant.

7. Les lèvres des savants répandent la science ; le cœur des sots n'agit pas ainsi.

8. Le sacrifice des impies est abhorré de Dieu ; il agrée la prière des justes.

9. Dieu abhorre la conduite de l'impie, et il aime celui qui s'attache à l'innocence.

10. Une rude leçon (attend) celui qui quitte la (bonne) voie, et celui qui hait l'avertissement périt.

1) Parce qu'il applique mal même le peu de sagesse qu'il peut avoir acquis.

11. La tombe et l'anéantissement[1] sont à découvert devant Dieu, à plus forte raison les cœurs des enfants d'Adam.

12. On voit le moqueur ne pas vouloir être averti; il ne va pas chez les hommes instruits.

13. Le cœur joyeux rassérène le visage, et lorsque le cœur est affligé, l'âme souffre.

14. Le cœur de l'homme raisonnable cherche la sagesse, et les sots ont pour but d'avoir soin de la sottise.

15. Tous les jours de l'homme à l'intelligence faible sont mauvais; l'excellence de l'esprit est un festin perpétuel.

16. Peu avec la crainte de Dieu vaut mieux qu'un grand trésor avec le trouble[2].

17. Mieux vaut une botte de légumes là (où règne) l'amitié, qu'un bœuf engraissé accompagné de haine.

18. Un homme emporté excite la querelle, et le longanime calme la dispute.

19. La route du paresseux est comme entourée d'une haie d'épines, et les voies des justes sont libres.

20. Le fils sage réjouit son père, et l'homme sot dédaigne sa mère.

21. La sottise fait la joie de l'homme qui manque d'intelligence, et l'homme raisonnable se facilite la marche.

22. Les desseins échouent, lorsqu'on ne garde pas le secret; ils se réalisent par le grand nombre de conseillers.

23. C'est une joie pour l'homme que de savoir répondre, et combien est belle une parole qui arrive à temps!

24. Le chemin de la vie va en montant pour l'homme intelligent, afin d'éviter la géhenne en bas.

25. Dieu démolit la maison des orgueilleux, et il fixe les bornes des faibles[3].

1) D'après le commentaire, le premier mot désigne la terre (qui recouvre les morts) et le second le tombeau.

2) Ce trouble est causé par le mécontentement de Dieu.

3) Saadia prend le mot « veuve » du texte hébreu comme exemple des faibles.

26. Dieu abhorre les mauvais desseins ; les paroles de la sagesse sont pures.

27. L'homme cupide déshonore sa famille, et qui hait les cadeaux vivra.

28. Le cœur du juste médite ce qu'il doit répondre ; la bouche des méchants exprime les méchancetés.

29. C'est pourquoi Dieu s'éloigne des méchants et écoute la prière des justes.

30. Comme la lumière des yeux réjouit le cœur, ainsi la bonne nouvelle fortifie les os.

31. Une oreille écoutant l'avertissement salutaire [1] se rencontre chez les hommes instruits ;

32. certes celui qui repousse la leçon se méprise lui-même ; celui qui accueille l'avertissement acquiert du cœur [2].

33. La crainte de Dieu est un enseignement de la sagesse, et la suite de l'humilité est l'honneur.

XVI

1. A l'homme appartiennent les dispositions de son cœur, et de Dieu viennent les paroles de sa langue.

2. Toute voie de l'homme paraît pure à ses yeux, mais Dieu prépare les âmes [3].

3. Expose à Dieu tes actions, et tes desseins seront affermis.

4. Toute œuvre de Dieu a sa raison d'être, et le méchant aussi est (fait) pour le jour du malheur [4].

5. Dieu abhorre tout cœur hautain ; en un tour de main [5], le méchant cesse d'être impuni.

1) Litt. : de vie.
2) Commentaire : C'est-à-dire de l'intelligence, dont le siège est le cœur.
3) Étant le créateur des âmes, il connaît leurs pensées.
4) Le sens est que même le jour du malheur est fait pour corriger le méchant.
5) V. ci-dessus, p. 19, n. 5.

6. Par la charité et les bonnes œuvres le péché est pardonné, et par la crainte de Dieu on se détourne du mal.

7. Lorsque Dieu agrée la conduite de l'homme, il lui donne la paix avec ses ennemis.

8. Peu avec l'équité vaut mieux que de fortes récoltes sans justice.

9. Le cœur de l'homme réfléchit sur ses affaires, et c'est Dieu qui dirige ses pas.

10. Il convient que le langage du roi soit décisif, et en justice on ne doit pas se révolter contre sa parole [1].

11. Car la règle et les balances justes appartiennent à Dieu ; son action est comme pesée avec des poids.

12. Il faut que les rois abhorrent l'action injuste parce que le trône ne s'affermit que par l'équité ; — 13. et il faut qu'ils agréent la parole de vérité et qu'ils aiment le discours sincère.

14. La colère du roi ressemble aux messagers de la mort, et l'homme sage la détourne.

15. L'éclat de la face du roi donne la vie, et sa faveur est comme le nuage d'automne.

16. Acquérir la sagesse, combien est-ce préférable à l'or ! Acquérir la raison vaut mieux que l'argent.

17. La route des hommes droits. c'est d'éviter le mal ; l'homme qui veut préserver son âme doit donc prendre garde à son chemin.

18. La suite de l'orgueil est l'humiliation, et la suite de l'humilité est l'honneur [2].

19. Mieux vaut s'abaisser avec les humbles que partager le butin avec les orgueilleux.

1) D'après Saadia, il faut sous-entendre : Et, à plus forte raison contre l'ordre de Dieu, qui est le roi des rois. De cette façon, S. relie le verset suivant avec le nôtre.

2) Saadia s'est trompé, ici, en confondant ce verset avec XVIII, 12, et la confusion existe également dans le commentaire. Mais, dans deux manuscrits, on trouve la traduction suivante, conforme au texte hébreu : La suite de l'orgueil est la ruine, et la suite de la fierté est l'abaissement.

20. Celui qui est intelligent pour ses affaires trouve le bien, et heureux celui qui a confiance en Dieu.

21. L'homme au cœur sage est appelé intelligent, et celui qui a la parole douce répand de plus en plus l'enseignement.

22. L'intelligence est, pour celui qui la possède, la source de la vie ; et l'instruction que donnent les sots, c'est la sottise[1].

23. Le cœur du sage rend sa parole sensée, et dans ses discours il répand de plus en plus l'enseignement[2].

24. Les paroles de la sagesse sont comme le miel le plus pur ; elles sont une douceur pour l'âme et une guérison pour le corps.

25. Combien de voies semblent droites à l'homme, qui aboutissent aux chemins de la mort.

26. L'âme du malheureux souffre, quand sa situation est renversée.

27. L'homme pervers creuse les méchancetés[3], et on les aperçoit, dans son langage, comme un feu brûlant.

28. L'homme versatile fait naître les querelles, et celui qui excite divise les amis intimes.

29. L'homme injuste séduit son prochain et le conduit dans un chemin où il n'y a rien de bon.

30. Combien de gens, en baissant les yeux, méditent un changement de conduite, et en faisant un signe des lèvres ont déjà accompli le mal.

31. C'est une couronne d'honneur que les cheveux blancs, (quand) ils se rencontrent avec la vertu[4].

32. Un homme longanime vaut mieux qu'un héros, et celui qui est maître de sa pensée est supérieur au conquérant.

33. On jette d'habitude le sort dans le giron, et ce qu'il décide vient de Dieu.

1) C'est-à-dire qu'ils empêchent même celui d'entre eux qui recherche la sagesse de devenir sage.

2) La parole révèle les pensées du cœur.

3) L'image est prise d'une fosse que l'on creuse pour y faire tomber son prochain.

4) Litt. : quand ils se trouvent sur le chemin de la vertu.

XVII

1. Mieux vaut un morceau de pain sec, avec la tranquillité, qu'une maison remplie de viandes, avec des querelles.

2. Un serviteur intelligent mérite de dominer un fils qui se conduit mal, et de prendre sa part d'héritage entre les frères[1].

3. Le creuset est pour l'argent, le fourneau pour l'or, et c'est Dieu qui éprouve les cœurs.

4. Celui qui se conduit mal écoute un langage inique et prête l'oreille au mensonge (proféré) par une langue pernicieuse.

5. Qui se moque du pauvre insulte celui qui l'a créé, et celui qui se réjouit du malheur (d'autrui) ne restera pas impuni.

6. La couronne des vieillards sont leurs petits enfants, et l'honneur des fils, ce sont leurs parents [2].

7. Il ne convient pas à l'insensé de parler trop, à plus forte raison, à l'homme noble, de dire des mensonges.

8. Le cadeau corrupteur est, aux yeux de celui qui le donne[3], une pierre (précieuse) qui séduit ; partout où on le dirige, il réussit.

9. Qui cherche l'amitié voile la faute, et celui qui répète ses paroles divise ses amis intimes [4].

10. Une réprimande adressée à un homme intelligent lui profite plus que beaucoup de coups donnés à un sot.

11. L'homme rebelle ne veut que le mal, et un messager cruel sera envoyé contre lui.

12. Que l'homme rencontre une ourse qui a perdu ses petits, mais non le sot avec sa sottise.

13. Celui qui rend le mal pour le bien, le malheur ne quittera pas sa demeure.

1) Commentaire : C'est conforme au droit talmudique.

2) Le commentaire explique cette seconde partie du verset comme s'il y avait : L'honneur des parents, ce sont leurs enfants.

3) Commentaire : Mais il n'en est pas de même aux yeux de Dieu.

4) C'est-à-dire : Celui qui réitère ses remontrances malgré les excuses.

14. Le commencement d'une querelle est comme la fissure (d'un réservoir) d'eau ; c'est pourquoi, abandonne la dispute avant qu'elle ne devienne acharnée.

15. Celui qui innocente l'injuste et celui qui condamne l'innocent, Dieu les déteste tous deux[1].

16. A quoi sert au sot d'avoir un salaire en main, pour acheter la sagesse, lui qui n'a pas d'intelligence? — 17. Il aime en tout temps (d'avoir) beaucoup d'amis; or, que de fois un frère naît pour le malheur!

18. Un homme sans intelligence engage sa parole, et se porte garant pour son prochain.

19. Celui qui aime la dispute aime le péché, et celui qui veut s'élever au-dessus de sa situation[2] cherche sa ruine.

20. L'homme au cœur dur ne rencontrera pas le bonheur, et celui qui est changeant dans ses paroles tombera dans le mal.

21. Qui engendre un sot en a du chagrin, et le père de l'insensé n'a pas de joie.

22. Le cœur joyeux fait épanouir le visage, et l'esprit abattu dessèche les os.

23. Le méchant tire le don corrupteur de sa manche pour faire fléchir les voies de la justice.

24. La sagesse est en face de l'homme intelligent ; les yeux du sot sont aux extrémités de la terre[3].

25. Le fils sot excite l'irritation de son père et est une amertume pour celle qui l'a enfanté.

26. Imposer même une amende à un juste n'est pas bien, non plus que frapper les honnêtes gens malgré leur droiture.

27. Celui-là ménage ses paroles qui connaît la science, et l'homme au maintien digne est doué de raison,

28. au point que le sot qui est réservé est parfois considéré comme sage, et celui qui ferme les lèvres comme intelligent.

1) Il y a là deux péchés résultant d'un seul acte.
2) Litt. : Celui qui exhausse sa porte.
3) C'est-à-dire : Il ne voit pas ce qui est devant lui.

XVIII

1. Celui qui s'isole[1] ne cherche qu'à (satisfaire) sa passion, à propos de toute doctrine il s'acharne après toi;

2. et on trouve le sot repoussant la raison, il marche dans l'obstination de son cœur.

3. Lorsque le méchant vient, se présente aussi le mépris, et la honte accompagne celui qui est vil.

4. Il convient que la parole de l'homme soit comme l'eau profonde, parce que la source de la sagesse est comme la rivière courante.

5. Il n'est pas bon d'avoir des égards pour l'injuste, ni de faire fléchir la justice contre l'innocent.

6. La parole du sot s'engage dans la querelle, et sa bouche appelle les coups.

7. La bouche du sot cause sa ruine, et ses lèvres sont un piège pour lui-même.

8. Les paroles de celui qui excite ressemblent à un badinage, alors qu'elles ont déjà pénétré au fond du cœur.

9. Celui-là aussi qui se relâche dans son travail est le frère de celui qui gâte (le sien).

10. Le nom de Dieu est comme une citadelle solide, vers laquelle le juste accourt et où il trouve assistance;

11. de même que la fortune du riche est sa ville forte et ressemble à une citadelle imprenable avec son ornementation.

12. Lorsque le cœur de l'homme s'enorgueillit, la ruine vient après et à l'humilité succède l'honneur.

13. Si quelqu'un répond à une parole avant d'en avoir entendu la fin, c'est une sottise de sa part et une honte pour lui.

14. L'esprit de l'homme lui fait supporter ses souffrances, mais l'esprit abattu, qui le supportera[2]?

1) Celui qui se détache de la tradition.

2) Le commentaire donne deux explications: 1° L'âme peut apaiser les souf-

15. Le cœur de l'homme intelligent acquiert la science, et les oreilles des sages la recherchent.

16. Un cadeau fait obtenir à l'homme bon accueil, et le conduit devant les grands.

17. La première des deux parties est sur le point de gagner sa cause, lorsque l'autre arrive et y met un terme.

18. Le sort fait cesser la dispute et sépare ceux qui luttent en-
semble, — 19. des frères isolés (l'un de l'autre) comme une forteresse[1], et dont la querelle est aussi puissante que le verrou d'un château-fort.

20. (Tantôt) du fruit de sa parole, l'homme rassasie son corps, et (tantôt) du produit de son langage il a de trop ; — 21. c'est
pourquoi, la mort et la vie sont au pouvoir de la langue ; (l'homme) en mange le fruit, selon qu'il aime l'une ou l'autre[2].

22. Celui qui a été gratifié d'une épouse a été gratifié d'un bien et a obtenu une faveur de Dieu[3].

23. On voit le pauvre parler d'une voix suppliante, et le riche avec force.

24. Combien de gens ont des compagnons par lesquels ils sont écrasés, et combien d'amis sont plus attachés qu'un frère !

XIX

1. Le pauvre qui marche dans son intégrité est meilleur qu'un homme au langage dur et en qui on a confiance (à cause de sa fortune).

frances du corps, mais qui peut calmer les souffrances de l'âme ? 2° L'homme doit supporter ses souffrances, bien qu'on entende dire : Qui saurait endurer l'abattement de l'âme !

1) Ou peut-être : Plus qu'une forteresse dont l'accès est impossible.

2) C'est-à-dire : L'homme tire de la parole la vie ou la mort selon l'usage qu'il en fait.

3) Commentaire : Le verset fait allusion à Ève, qui est appelée un bien (*Gen.*, II. 18).

2. Une âme sans la science n'est pas bonne non plus[1]; et celui qui est acharné après ses affaires ne l'atteint pas[2].

3. La sottise de l'homme lui fait prendre une fausse voie, et c'est contre Dieu que son cœur se révolte.

4. La fortune augmente le nombre des amis, et l'indigent est séparé même de ses amis.

5. Comme le faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce le mensonge n'échappera pas.

6. On voit beaucoup de gens solliciter l'homme généreux, et la plupart des amis sont pour celui qui donne.

7. On voit beaucoup parmi les frères du pauvre qui le haïssent, et à plus forte raison ses compagnons s'éloignent-ils de lui, et il leur demande des choses qui ne lui sont pas accordées.

8. Celui qui acquiert la sagesse se montre ami de lui-même, et celui qui conserve la raison trouve du bien.

9. De même qu'un faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce un mensonge périra.

10. Le plaisir ne convient pas au sot, à plus forte raison ne convient-il pas à l'esclave de commander aux princes.

11. L'homme (fait preuve) d'intelligence en étant longanime, et c'est une gloire pour lui de pardonner la faute.

12. Une parole dure du roi est comme le rugissement du lion, et sa bienveillance est comme la rosée sur l'herbe.

13. De même qu'un fils sot est un malheur pour ses parents, de même la querelle de la femme est comme une gouttière continuelle.

14. Les terres et l'argent (proviennent) de l'héritage des ancêtres, mais c'est Dieu qui accorde une femme heureuse (dans ce qu'elle entreprend).

15. La paresse a pour effet de faire tomber dans un profond sommeil; et celui qui se lasse facilement, on le voit souffrir de la faim.

1) C'est-à-dire quand même on aurait la fortune et les honneurs.
2) Les occupations matérielles le détournent de la science.

16. Qui observe le commandement (de Dieu) se conserve lui-même, et qui dédaigne la voie de Dieu périra.

17. Celui qui est charitable pour le pauvre prête à Dieu, et (Dieu) lui paiera son bienfait.

18. Corrige ton fils, car il y a lieu d'espérer; ne te laisse pas aller à le tuer[1].

19. Celui qui se met souvent en colère se charge de péchés; car, si tu es délivré d'un malheur, tu tomberas encore dans un autre plus grand[2].

20. Écoute les conseils, et accepte la leçon, pour que tu sois plus tard considéré comme un sage[3].

21. Sache que les pensées sont nombreuses dans le cœur de l'homme, et c'est la décision de Dieu qui s'accomplit.

22. C'est le désir de tout homme qu'on lui fasse du bien; mais il vaut mieux montrer sa pauvreté que de mentir[4].

23. La crainte de Dieu mène à la vie; et celui qui s'y attache le plus possible ne sera pas éprouvé par le mal.

24. On voit le paresseux plonger sa main dans le plat; il est impuissant à la ramener à sa bouche.

25. De même que si tu frappes le moqueur, il se réveille de son insouciance; ainsi quand tu avertis l'homme intelligent, il comprend la science.

1) D'après le commentaire, il pourrait y avoir trois sens : 1° Le père doit corriger son fils avec mesure; 2° Il ne doit pas craindre que la correction le tue: 3° Le père conserve la vie à son fils en le corrigeant (car le manque d'éducation causerait sa mort). V. plus loin, XXIII, 13-14.

2) Litt. : Si tu te délivres d'une chose, tu augmentes dans une autre. C'est-à-dire: La colère amène des péchés qui font tomber l'homme d'un malheur dans un autre. Mais si l'on met ce verset en rapport avec le précédent et le suivant, il signifierait: Car (en ne corrigeant pas ton fils) il deviendrait irascible et chargé de péchés. Tu dois donc le sauver et augmenter tes corrections.

3) Commentaire : Parce que, dans ce monde, les résultats de l'éducation ne se connaissent pas tout de suite, ou bien parce qu'il est impossible de se réformer dans la vieillesse; ou bien, l'éducation profite dans l'autre monde, pour obtenir la vie future.

4) C'est-à-dire : Il vaut mieux montrer son impuissance à satisfaire les désirs de celui qui demande, que de lui faire de vaines promesses.

26. On voit un fils d'une conduite indigne et honteuse dépouiller son père et faire fuir sa mère.

27. Abstiens-toi, mon fils, d'écouter des leçons qui te feraient négliger les paroles de la science[1].

28. Celui qui intervient dans la justice[2] est comme un faux témoin, et la parole des méchants cache la violence.

29. Les condamnations sont préparées pour les moqueurs, et les coups pour les dos des sots.

XX

1. Le vin est moqueur, la liqueur troublante; quiconque s'y délecte ne deviendra pas sage[3].

2. La crainte même[4] qu'inspire le roi est comme le rugissement du lion : qui passe outre pèche contre lui-même.

3. L'honneur de l'homme consiste à s'éloigner loin de la querelle, et tout sot s'y obstine.

4. Le paresseux ne laboure pas en automme; il cherche quelque chose au moment de la moisson et ne trouve rien.

5. Le conseil dans le cœur de l'homme est comme l'eau profonde; l'homme intelligent seul sait l'y puiser.

6. On trouve la plupart des hommes vantant chacun leurs qualités; mais un homme vraiment sincère, qui le trouvera?

7. Le juste marche dans son intégrité; heureux ses enfants après lui!

8. Il convient que le roi assis sur le siège de la justice écarte[5] de sa présence tout méchant.

9. Qui donc dira : J'ai purifié mon cœur; je suis exempt de

1) C'est-à-dire : De mauvaises leçons.

2) C'est-à-dire : Celui qui, sans être appelé, plaide pour ou contre l'une des deux parties.

3) Le vin excite l'esprit et rend moqueur : la liqueur trouble l'esprit.

4) Non seulement la colère du roi (v. ci-dessus, XIX, 12), mais même sa majesté.

5) Litt. : Disperse.

tout péché, — 10. alors que (d'avoir) deux poids différents et deux mesures qui ne sont pas justes, Dieu abhorre tout cela[1].

11. On reconnaît déjà le jeune homme à sa manière d'être, que sa façon d'agir soit pure ou (simplement) droite[2],

12. de même que l'oreille qui entend et l'œil qui voit, Dieu les a créés tous deux.

13. N'aime pas le sommeil, afin de ne pas devenir pauvre; ouvre les yeux, et tu trouveras ta subsistance.

14. On entend l'acheteur dire : Mauvais! mauvais! Mais lorsque c'est à son tour de (vendre la marchandise), il la loue.

15. On trouve l'or, la quantité de perles et les vases précieux avec les paroles du savoir[3].

16. Il est permis de saisir le vêtement de celui qui s'est porté garant pour un étranger et l'a mis en gage pour autrui[4].

17. On voit le bien défendu être doux à l'homme; et ensuite, sa bouche se remplit de gravier.

18. Puisque tous les calculs se réalisent au moyen de la délibération, à plus forte raison la guerre a-t-elle besoin d'artifices.

19. Celui qui révèle les secrets colporte les médisances; ne fréquente pas celui qui parle étourdiment.

20. Celui qui insulte son père et sa mère, son flambeau s'éteindra[5] dans les ténèbres profondes, — 21. son héritage sera troublé dès le début, et ne sera pas béni à la fin.

22. Ne dis pas : Je veux rendre le mal (pour le mal). Espère en Dieu, il viendra à ton aide.

1) Il est interdit d'avoir, chez soi, des poids et mesures non vérifiés, sinon on n'est pas pur de tout péché.

2) L'homme est bon à son origine, il peut être perfectionné par l'éducation ou rester droit par nature. Il n'est perverti que par une mauvaise éducation.

3) C'est-à-dire : Chez celui qui parle avec science.

4) Commentaire : L'Ecriture défend de retenir, comme gage, le vêtement du débiteur, mais le permet pour le garant; car l'un est dans le besoin, l'autre est riche.

5) Commentaire : Il ne saura plus se diriger au moment de la détresse, ou bien Dieu ne l'exaucera pas, ou bien il n'aura pas part au monde futur.

23. De même que Dieu abhorre deux poids différents, de même il n'est pas bon d'avoir une fausse balance [1].

24. De Dieu vient la direction des pas de l'homme; mais le mortel, que sait-il de son chemin?

25. C'est un piège pour l'homme que d'avaler les choses sacrées et de faire des recherches après les vœux [2].

26. Le roi sage est celui qui disperse les méchants et qui fait tourner sur eux la roue [3].

27. La science de Dieu est un flambeau éclairant les âmes des hommes; elle scrute toutes les retraites des secrets.

28. La vérité et la bonté doivent protéger le roi, car c'est par elles qu'il soutient son trône.

29. La force est un honneur pour les jeunes gens, et les cheveux blancs un ornement pour les vieillards.

30. Faire montre de sa méchanceté, (c'est chercher) les blessures, les meurtrissures et les coups pénétrants [4].

XXI

1. Le cœur du roi, pour l'obéissance à Dieu, est comme les cours d'eau [5]; il convient qu'il le dirige partout où (Dieu) veut.

2. Toutes les voies de l'homme lui paraissent justes; mais
Dieu dirige les esprits, — 3. en (leur apprenant) que la justice et
l'équité sont préférées par lui aux sacrifices.

4. La marque des méchants, dans leur péché, est le regard hautain et le cœur insatiable [6].

1) C'est-à-dire : Non vérifiée.

2) Commentaire : Soit pour prendre les objets consacrés par d'autres, soit pour trouver un moyen de ne pas accomplir ses propres vœux.

3) Soit, au propre, que le roi broie les méchants sous la roue; soit, au figuré, qu'il retourne contre eux le mal qu'ils voulaient faire aux justes.

4) Parce qu'on s'attire la haine des hommes, comparable aux blessures visibles, et la haine de Dieu, qui frappe intérieurement.

5) Que l'homme peut diriger en tous sens.

6) Litt. : la largesse du cœur.

5. Les calculs de l'homme actif sont toujours dépassés; quant à l'homme craintif, il reste toujours en arrière [1].

6. Des trésors acquis par des paroles mensongères sont des atomes de poussière qui se dissipent pour des gens qui cherchent la mort [2].

7. L'injustice des méchants les entraîne, s'ils refusent d'accepter le jugement [3].

8. On voit l'homme être versatile dans sa route et s'en écarter, et l'homme pur est celui qui est stable dans sa conduite.

9. Mieux vaut être assis à l'angle d'un toit que d'habiter avec une femme querelleuse et acariâtre.

10. Lorsque l'âme du méchant désire le mal, on voit son ami ne pas trouver grâce à ses yeux.

11. Par le châtiment du moqueur, l'homme insouciant devient raisonnable, et par l'instruction du sage, il acquiert la science.

12. Lorsque le juste se montre intelligent dans la maison de l'impie, il égare les méchants (pour les conduire) au malheur.

13. Celui qui ferme son oreille aux cris du pauvre appellera lui aussi et ne sera pas écouté.

14. Le présent (fait) en secret fléchit la colère, et le cadeau (caché) dans la manche arrête une violente fureur [4].

15. Comme le juste se réjouit d'exercer la justice, de même les fauteurs d'iniquité en sont bouleversés.

16. Tout homme qui s'écarte du chemin de l'intelligence reposera dans la société de ceux qui ont péri.

17. Celui qui aime les plaisirs tombe dans le besoin, et celui qui aime le vin et l'huile ne s'enrichit pas.

1) Il a peur d'accomplir ce qu'il avait projeté.

2) Commentaire : L'argent mal acquis ne dure pas et entraîne pour ses possesseurs la perte de la vie future.

3) Commentaire : C'est-à-dire que, s'ils refusent de se soumettre aux jugements portés contre eux, on refusera également de leur faire justice, le jugement leur fût-il favorable.

4) Il s'agit de la colère d'un tyran, ou bien de la colère de Dieu, que la charité apaise.

18. Parfois le méchant devient la rançon du juste, et l'imposteur remplace l'homme droit.

19. Mieux vaut habiter un pays désert que de demeurer avec une femme querelleuse et rusée.

20. Les provisions choisies et la graisse se trouvent dans la demeure du sage, l'homme sot les gaspille.

21. Celui qui recherche la justice et la générosité trouvera la vie, la pureté et l'honneur [1].

22. Parfois le sage monte à la citadelle des guerriers et renverse la forteresse qui faisait leur sécurité.

23. Qui garde sa bouche et sa langue préserve sa personne des malheurs.

24. L'effronté vaniteux s'appelle moqueur; il pratique son effronterie avec emportement [2].

25. Le désir du paresseux va presque jusqu'à le tuer, parce que ses mains se refusent à travailler. — 26. Toute la journée il a des désirs, le juste satisfait les siens sans ménagement.

27. Le sacrifice offert par les méchants est une abomination, d'autant plus qu'ils ne l'apportent qu'en échange d'une mauvaise action [3].

28. De même que le faux témoin périt, l'homme qui écoute parlera toujours [4].

29. Lorsque le méchant prend un air effronté, il convient que l'homme droit comprenne quelle voie suit (ce méchant) [5].

1) Commentaire : Dieu lui accordera la longévité dans ce monde, et, dans l'autre, il sera pur et glorieux.

2) Il simule l'emportement pour paraître sincère.

3) Ils comptent d'avance sur le sacrifice pour effacer la mauvaise action qu'ils vont commettre.

4) Le commentaire donne trois sens différents : 1° Le faux témoin périra, mais celui qui rapporte fidèlement ce qu'il a entendu subsistera; 2° Le châtiment du faux témoin doit toujours être cité, pour servir d'avertissement; 3° Le faux témoin périt, mais l'homme qui écoute Dieu, subsiste.

5) Pour ne pas imiter ce méchant, pour le ramener au bien, ou pour prendre une leçon du châtiment qui l'atteint.

30. Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, ni conseil auprès de Dieu [1].

31. Le cheval est préparé pour le jour du combat, mais le (vrai) secours (vient) de Dieu.

XXII

1. La réputation est préférable à la grande richesse, et une bonne considération à l'or et à l'argent.

2. Lorsque le riche et le pauvre se rencontrent, il faut que tous deux sachent que Dieu les a créés [2].

3. L'homme avisé voit le mal et s'en garantit, les insouciants passent outre et sont frappés.

4. La récompense de l'humilité et de la crainte de Dieu, ce sont la richesse, l'honneur et la vie.

5. Il y a des épines [3] et des pièges dans le chemin raboteux [4]; celui qui a souci de lui-même s'en éloigne.

6. Dirige l'enfant d'après son âge, car, lorsqu'il sera vieux, il ne déviera pas de cette direction.

7. Comme le riche domine le pauvre, il convient que l'emprunteur soit comme le serviteur du prêteur.

8. Qui sème l'injustice récolte l'iniquité, et la verge de son emportement disparaît.

9. C'est l'homme généreux qui est béni [5], quand il donne de sa nourriture au pauvre.

10. Chasse le moqueur, la querelle s'en ira, et le procès et l'ignominie chômeront.

1) C'est-à-dire : Dieu n'a pas besoin d'acquérir tout cela, car il en est la source. D'après une autre leçon : Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, etc., en face de Dieu, c'est-à-dire qui tiennent contre lui.

2) Commentaire : Le riche doit faire du bien au pauvre et le pauvre ne doit pas être jaloux du riche.

3) Litt. : De grosses aiguilles.

4) Au sens propre et au sens moral.

5) Par les hommes et par Dieu.

11. Si quelqu'un aime la pureté du cœur, ses paroles ont de l'agrément et les rois sont ses amis[1].

12. La sollicitude divine protège les hommes de la science et pervertit les paroles des perfides.

13. On voit le paresseux dire : Il y a un lion sur la place, et au milieu des rues je crains d'être tué.

14. La fosse profonde, ce sont les écarts de langage[2] ; Dieu réprouve celui qui y tombe.

15. La sottise attachée au cœur du jeune homme en sera écartée par la verge de l'éducation.

16. Lorsqu'on opprime un pauvre pour augmenter son propre avoir ou pour donner à un riche, tout cela aboutit à une perte.

17. Incline l'oreille et écoute les paroles des sages, et sois attentif à ma science. — 18. Certes, il est agréable que tu les gardes dans ton cœur, qu'elles se fixent toutes dans ton langage, — 19. et que ta confiance soit en Dieu; je te l'enseigne aujourd'hui à toi aussi. — 20. Ne t'ai-je pas écrit des chefs-d'œuvre[3] en fait de conseils et de science, — 21. pour que tu connaisses les paroles de justice et de vérité et que tu répondes par des paroles de vérité à ceux qui te consultent[4]?

22. Ne dépouille pas le pauvre parce qu'il est pauvre, et ne traite pas injustement l'indigent sur les places publiques, — 23. car Dieu défendra leur cause et ôtera la vie à ceux qui leur font du tort.

24. Ne te lie pas avec un homme irascible[5], et ne fréquente pas celui qui s'emporte, — 25. pour que tu n'apprennes pas ses manières de se conduire, ce qui serait un piège pour toi-même.

26. Ne sois pas parmi ceux qui prennent des engagements et

1) Les rois mêmes recherchent son amitié.

2) Litt. : Les paroles des choses à éviter, c'est-à-dire les injures et les insultes.

3) Litt. : des rois, terme qui désigne en arabe des livres supérieurs.

4) Saadia voit, dans ces versets, l'exposé des cinq sources de la connaissance : 1° les sens, comme l'ouïe et la vue (v. 18) ; 2° l'intelligence (v. 19) ; 3° l'Ecriture (v. 20); 4° la tradition (v. 17); 5° le raisonnement (v. 21).

5) Le sens caché est : Avec un homme qui s'est attiré la colère de Dieu.

garantissent les créances, — 27. car alors, si tu n'as pas de quoi payer, (le créancier) ne prendra pas ton lit de dessous toi.

28. Ne déplace pas la borne perpétuelle qu'ont posée tes pères. — 29. Lorque tu vois un homme habile dans son métier, il se mettra au service des rois et non au service du vulgaire [1].

XXIII

1. Lorsque tu t'assois à la table du roi, considère ce qui est devant toi. — 2. Mets un couteau dans ton gosier, si tu es un homme de grand appétit. — 3. Ne convoite pas ses mets, car c'est une nourriture qui peut (venir à te) manquer.

4. Ne te fatigue pas en cherchant à t'enrichir ; abstiens-toi d'y appliquer ta raison. — 5. Car, tandis que tes yeux fixent (la richesse), elle n'est déjà plus, mais elle se fait des ailes comme l'aigle qui vole dans le ciel.

6. Ne goûte pas la nourriture de l'avare et ne convoite pas ses mets. — 7. En effet, comme il l'avait décidé en lui-même, il te dit : Mange et bois ; mais son cœur n'est pas avec toi. — 8. Et lorsque tu auras mangé ton morceau, tu le vomiras, et tu auras gâté par là tes bonnes choses [2].

9. En présence du sot, ne parle pas de manière à ce qu'il méprise ce qu'il y a de rationnel dans ton discours [3].

10. Ne déplace pas les bornes anciennes et n'entre pas [4] dans le champ des orphelins, — 11. car leur protecteur est puissant, et il prendra en main leur cause contre toi.

12. Incline ton cœur à (accepter) la leçon, et ton oreille à (écouter) les paroles de la science. — 13. N'épargne pas à l'enfant la

1) C'est-à-dire : On ne doit pas changer les usages établis, non plus qu'enlever à quelqu'un les fonctions dont il a été chargé par les prédécesseurs.

2) Peut-être : et tu auras gaspillé tes amabilités.

3) C'est-à-dire : Ce qu'on ne peut comprendre qu'au moyen de la raison. Il faut parler aux sots simplement et se mettre à leur portée.

4) Commentaire : A plus forte raison n'entre pas, etc.

correction; si tu le frappes de la verge, il n'en mourra pas, — 14. car tu le frapperas de la verge, et tu sauveras son âme de la perdition.

15. Mon fils, si ton cœur devient sage, mon cœur à moi aussi se réjouit, — 16. et mes entrailles tressaillent de joie, lorsque tes lèvres parlent avec droiture.

17. Que ton cœur ne porte pas envie aux pécheurs, mais toujours (à ceux qui persévèrent) dans la crainte de Dieu, — 18. car il y a pour toi un avenir, et ce que tu as espéré ne te sera pas enlevé.

19. Écoute, ô toi, mon fils, et deviens sage; parmi les voies à suivre, dirige bien ton cœur. — 20. Ne sois pas de ceux qui boivent le vin avec excès, ou qui dépassent la mesure pour la chair. — 21. Parce que celui qui fait des excès et celui qui dépasse la mesure s'appauvrissent; et trop de sommeil fait revêtir les haillons.

22. Écoute ton père qui t'a engendré, et ne méprise pas ta mère, quand elle a vieilli. — 23. Achète la vérité et ne vends pas la sagesse, ni la morale, ni la raison. — 24. Le père du juste éprouve de la joie, et celui qui a engendré le sage se réjouit de lui, — 25. lorsqu'on dit à (cet enfant) : Ton père et ta mère peuvent se réjouir, et tes grands-parents peuvent être heureux!

26. Tourne, ô mon fils, ton cœur vers moi, et que tes yeux observent mes voies. — 27. Car la femme adultère est une fosse profonde, et l'étrangère est comme un puits étroit. — 28. Elle, de son côté, se met en embuscade comme (poussée par) une suggestion, et elle augmente, parmi les hommes, le nombre des infidèles [1].

29. Pour qui les hélas ! pour qui les lamentations, pour qui les disputes, pour qui les divagations, pour qui les blessures gratuites, et pour qui les yeux enflammés? — 30. Pour ceux qui

1) Commentaire : L'homme se précipite comme dans un puits, profond et étroit, d'où il est bien difficile de se tirer, et la femme sera punie pour des pièges qu'elle tend.

s'attardent jusqu'au matin auprès du vin et qui s'avancent pour déguster la boisson mélangée. — 31. Ne regarde pas le vin, quand il devient rouge, qu'il te donne sa couleur dans la coupe, et se glisse tout droit. — 32. Car, à la fin, il mord comme le serpent et lance son venin comme le serpent jaspé. — 33. Tes yeux verront des choses étranges, et ton cœur concevra des pensées incohérentes. — 34. Et tu seras comme si tu dormais dans les profondeurs de la mer, ou comme si tu sommeillais au haut d'un mât. — 35. Tu diras : On m'a frappé et je n'en ai pas souffert ; on m'a battu sans que je m'en sois aperçu. Quand je me réveillerai, je recommencerai et rechercherai toujours (le vin)[1].

XXIV

1. Ne sois pas jaloux des méchants et ne désire pas être avec eux, — 2. car leurs cœurs méditent la spoliation et leurs lèvres profèrent des paroles vicieuses.

3. Par la sagesse les maisons se bâtissent, par l'intelligence elles s'affermissent, — 4. et par la science les chambres se remplissent de tous les biens précieux et agréables.

5. O toi, dont la sagesse fait la force, et pour qui la science est une aide puissante, — 6. sache que tu feras la guerre à l'aide de la finesse, et que le secours vient de l'abondance des conseils.

7. Le sot trouve la sagesse trop élevée pour lui ; dans les assemblées il n'ouvre pas la bouche.

8. Combien y a-t-il qui méditent le mal et que les gens appellent hommes de réflexion !

9. La sottise est une abomination et un péché[2], et la moquerie est détestée de l'homme.

1) L'homme ne doit pas se laisser séduire par l'odeur du vin (fin du v. 30), ni par sa couleur, ni par son goût (v. 31), car la raison de l'ivrogne se trouble et son caractère change; il devient insensible aux coups et ne redemande qu'à boire.

2) Commentaire : Parce qu'elle produit l'abomination et le péché.

10. Si tu te relâches au jour du malheur [1], tes forces déclineront [2]. — 11. Délivre ceux qui sont conduits à la mort; et ceux qui sont sur le point d'être tués il convient que tu les sauves. — 12. Et si tu dis : Nous ne savons rien [3]; certes, celui qui dispose les cœurs comprend, et celui qui garde ton âme le sait; il rétribue l'homme selon ses actions.

13. O mon fils, de même que tu manges le miel parce qu'il est bon, et le rayon parce qu'il est doux dans ton palais, — 14. de même connais la sagesse, car elle est utile à ta personne; si tu la trouves, tu trouveras un avenir [4], et ton espoir ne sera pas tranché.

15. Ne dresse pas d'embûches contre la demeure de celui qui est dans son droit, car tu commets une injustice à son égard, et ne dépouille pas son gîte, — 16. car le juste, même s'il tombe souvent, se relève, tandis que les injustes trébuchent dans le mal.

17. Lorsque ton ennemi tombe, ne t'en réjouis pas; lorsqu'il est frappé par le malheur, n'aie pas le cœur joyeux, — 18. de peur que Dieu ne le voie, que cela ne lui déplaise et qu'il ne retire de lui sa colère (pour la tourner) contre toi.

19. Ne rivalise pas avec les méchants, et n'envie pas les injustes. — 20. Car au méchant il ne restera pas d'avenir, et le flambeau des injustes s'éteindra.

21. Crains Dieu, mon fils, et son vicaire [5], et ne te mêle pas à ceux qui leur donnent des associés [6]; — 22. car le malheur (qui vient) d'eux, arrivera soudain; et la ruine que tous deux amènent, qui en connaît le moment?

1) Qui arrive à autrui.

2) Quand tu en auras besoin pour toi-même.

3) « Nous ne connaissons pas la personne qui est en danger », ou « nous ne connaissons pas le moyen de la sauver », ou « nous ne savons ce que nous gagnons à la sauver. »

4) Tu seras assuré du monde futur.

5) C'est-à-dire le roi qui est le représentant de Dieu sur la terre.

6) Commentaire : C'est-à-dire ceux qui rejettent l'unité chez Dieu ou dans le gouvernement. Le mot hébreu *schonim* peut avoir aussi d'autres sens : 1° ceux qui sont changeants; 2° ceux qui retombent dans leurs fautes; 3° ceux qui racontent ce qu'ils ne font pas.

23. Est-ce que de telles choses[1] conviennent aux sages? Il n'y a rien de bon à avoir égard aux personnes dans le jugement; — 24. car celui qui dit au coupable : Tu es innocent, les peuples le railleront et les nations le réprouveront.

25. Pour ceux qui réprimandent il y a du bonheur, et la bénédiction de l'homme de bien descendra sur eux, — 26. car celui qui donne une réponse juste est comme celui qui baise les lèvres[2].

27. Arrange ton travail dans la rue et prépare-le pour toi dans le champ, après cela construis ta maison[3].

28. Ne rends pas un vain témoignage à ton prochain, en le trompant par ta parole. — 29. Ne dis pas (non plus) : « Comme il m'a fait, je lui ferai; je lui rendrai selon sa façon d'agir[4]. »

30. Lorsque je passai près du champ d'un paresseux, et près de la vigne d'un homme sans intelligence, — 31. voici que la plus grande partie avait produit des orties, et les ronces en couvraient la surface, et les pierres de la clôture étaient renversées. — 32. Quand moi je le vis, je le pris à cœur, et quand je le regardai, j'en tirai une leçon. — 33. Un peu de sommeil et d'assoupissement, te croiser les bras encore un peu pour rester couché, — 34. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

(Fin de la deuxième partie du livre de la *Recherche de la sagesse.*)

1) Celles qui suivent.

2) Commentaire : Le juge qui donne tort à celui qui a tort : 1° sera favorisé par Dieu; 2° il sera béni par celui à qui il a donné raison; 3° celui à qui il a donné tort doit considérer sa décision comme un baiser, puisque le juge lui épargne une injustice.

3) C'est-à-dire : Ne te marie qu'avant d'avoir assuré les besoins de la famille que tu pourras avoir.

4) Il s'agit de celui qui fait de son prochain un éloge immérité, soit pour le flatter, soit pour le récompenser des éloges qu'il a lui-même reçus de celui-ci auparavant.

TROISIÈME PARTIE

XXV

1. Ceci fait également partie des proverbes de Salomon, qu'ont transmis les gens de Hizqiya, roi de Juda.

2. La majesté de Dieu est une chose impénétrable, et la majesté du roi est à l'extrême limite des choses[1].

3. Comme le ciel est ce qu'il y a de plus haut, et la terre ce qu'il y a de plus profond, de même la pensée des rois ne (doit) pas avoir de limite[2].

4. De même que si l'on ôte les scories de l'argent, il en sort pour le fondeur un beau vase, — 5. de même, si l'on écarte le méchant de devant le roi, son trône est affermi par la justice.

6. Ne fais pas le glorieux devant le roi, et ne te mets pas à la place des grands, — 7. car il vaut mieux pour toi qu'on te dise : Monte ici, que d'être humilié en présence des nobles, comme tes yeux l'ont déjà vu.

8. Ne t'avance pas précipitamment dans une dispute, de peur que (tu ne saches plus) à la fin quoi faire, lorsque ton prochain te confondra. — 9. Poursuis contre ton prochain ta réclamation et ne révèle pas d'autre secret, — 10. de peur que (le juge) qui t'écoute ne te haïsse, et que tu ne sois perdu de réputation sans retour[3].

1) Le sens est, d'après le commentaire : Comme la majesté divine est infinie, parce que nous ne pouvons comprendre Dieu, de même, nous ne devons pas limiter la gloire royale. S. donne encore deux autres sens : 1° la majesté de Dieu consiste à cacher ses œuvres, tandis que le roi montre les siennes ; 2° devant la majesté divine, l'homme n'est pas obligé de s'étendre sur ce qu'il désire, devant le roi il faut être explicite.

2) Commentaire : L'administration du roi doit être aussi bonne que possible, et si l'intelligence du roi est insuffisante, il faut que son entourage y supplée.

3) D'après Saadia, le verset 9 expliquerait le premier hémistiche du verset 8,

11. Des pommes d'or dans des objets ornés en argent, telle est une parole dite selon sa règle[1].

12. Comme un anneau d'or et un bijou de pierres fines, tel un sage donnant des avertissements à une oreille docile.

13. Comme la fraîcheur que produit la neige au jour de la moisson, tel est le messager fidèle pour celui qui l'envoie; il remet l'âme de son maître.

14. Comme des nuages et du vent, sans qu'il y ait de pluie, tel un homme qui se vante d'un don qu'il ne fait pas.

15. Par la patience on séduit le gouvernant, et un langage doux brise pour ainsi dire les os[2].

16. De même que si tu trouves du miel, tu n'en manges que ce qu'il te faut, pour ne pas en prendre de trop et le vomir, —
17. de même, mets rarement ton pied dans la maison de ton prochain, de peur qu'il ne se dégoûte de toi et ne finisse par te haïr.

18. Comme une hache, un glaive, une flèche aiguë, tel est l'homme qui porte contre son prochain un faux témoignage.

19. Comme une dent qui branle et une jambe qui glisse, tel est l'appui de l'infidèle au jour du malheur.

20. Comme celui qui enlève son vêtement un jour de froid ou qui met du vinaigre sur du nitre, tel est celui qui se met à chanter devant un cœur affligé.

21. Si ton ennemi a faim donne-lui à manger, et s'il a soif donne-lui à boire, — 22. car (si même) tu répands ainsi des charbons sur sa tête[3], Dieu te récompensera.

23. Comme le vent du nord chasse la pluie, tel est le langage

et la précipitation consiste à sortir de l'affaire pour insulter l'adversaire et révéler ses secrets. Celui qui agirait ainsi risquerait : 1° d'assurer le triomphe de l'adversaire, qui ne parlerait que de l'affaire en question ; 2° d'être blâmé par le juge ; 3° de subir à son tour les outrages de l'adversaire.

1) Le commentaire s'étend sur les règles que l'on doit suivre dans l'écriture, dans la parole et dans la pensée.

2) C'est-à-dire : Apaise la colère.

3) C'est-à-dire : Bien qu'il puisse mal user de tes bienfaits ou les prendre en mauvaise part.

doux pour le visage abattu; — 24. c'est pourquoi il vaut mieux être assis sur l'angle d'un toit que (d'avoir) une femme acariâtre et querelleuse.

25. Comme l'eau fraîche pour une personne altérée, telle est une bonne nouvelle (venue) d'un pays lointain.

26. Comme une source bourbeuse et un cours d'eau corrompu, tel un juste qui fléchit devant le méchant.

27. De même qu'il n'est pas bon de manger trop de miel, de même quand on a épuisé la générosité de (ses amis), il faut à son tour être généreux envers eux[1].

28. Une ville démantelée, sans murailles, tel est l'homme qui a l'esprit indécis.

XXVI

1. Comme la neige en été et la pluie pendant la moisson, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot[2].

2. Comme le moineau qui voltige, et l'hirondelle[3] qui s'envole, ainsi la malédiction gratuite ne s'accomplit pas.

3. Comme le fouet pour le cheval et l'aiguillon pour l'âne, tel est le bâton pour le dos des sots.

4. Ne réponds pas au sot selon son ineptie, là où tu craindrais de lui ressembler, — 5. mais réponds-lui sur son ineptie, là où tu craindrais qu'il ne se considère comme sage[4].

6. Comme celui qui coupe les pieds (d'autrui) et celui qui se fait tort à lui-même[5], ainsi celui qui confie une mission à un sot.

1) Saadia paraît rattacher ce verset aux versets 16 et 17, sans qu'on puisse, grammaticalement, expliquer le suffixe de *kebôdam*. Le sens est : Si l'on accepte toutes les marques de bienveillance des amis, ils finissent par réclamer la pareille, et, si on ne le fait pas, ils deviennent des ennemis.

2) D'après un ms. : De même, les honneurs ne conviennent pas au sot. Les deux autres mss. reproduisent l'hémistiche du verset 8.

3) Il n'est pas sûr que le mot arabe par lequel S. traduit *derôr* דרור signifie l'hirondelle.

4) Cf. Sabbat 30 *b*.

5) Litt. : Qui boit la violence.

7. Comme la (faculté de) marcher est enlevée au perclus, de même la sagesse est impossible sur les lèvres du sot.

8. Comme (celui qui jette) une pierre fine dans un tas de pierres, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot.

9. Comme une épine qui s'est attachée à la main d'un ivrogne,
tel est un peu de sagesse dans les bouches des sots. — 10. On les
voit repousser avec cela tout le monde, et refuser de le communiquer à celui qui l'ignore et aux passants[1].

11. Comme le chien qui revient à son vomissement, de même un sot qui répète son ineptie.

12. Lorsque tu vois un homme sage à ses propres yeux, sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui[2].

13. On voit le paresseux dire : « Il y a un lionceau sur la route,
et un lion dans les rues. » — 14. Comme la porte tourne sur ses
gonds, de même le paresseux se retourne sur son lit. — 15. Si
même le paresseux plongeait pour ainsi dire sa main dans le plat,
il serait impuissant à la ramener à sa bouche; — 16. et avec cela
il se croit plus intelligent que beaucoup[3] de ministres.

17. C'est prendre aux oreilles un chien qui passe, que de s'emporter pour la querelle d'autrui.

18. Comme celui qui s'amuse à lancer des matières dange-
reuses et des flèches mortelles, — 19. tel l'homme qui trompe
son prochain, et dit : Je ne fais que jouer.

20. De même que, faute de bois, le feu s'éteint, de même
quand personne n'excite, la querelle tombe. — 21. Et comme le
charbon est la matière de la braise, et le bois (celle) du feu, ainsi
est le querelleur pour allumer le feu de la dispute. — 22. Les

1) Comme l'ivrogne enfonce l'épine au lieu de l'ôter, de même le sot ne profite pas du peu de science qu'il a acquis et n'en devient que plus insupportable; en outre, il est tellement fier de sa science qu'il la considère comme un trésor et refuse d'en faire part à personne.

2) Le sot se corrigera de son ignorance plus facilement que lui.

3) Commentaire : Le nombre *sept* du texte hébreu désigne une quantité indéterminée, ou bien il fait allusion aux sept conseillers des rois perses.

paroles (de celui qui excite) ressemblent à un badinage, tandis qu'elles ont déjà pénétré au fond de son cœur.

23. Comme de l'argent de mauvais aloi ou plaqué sur de l'argile, telles des lèvres aux paroles ardentes, alors que le cœur est
mauvais. — 24. A l'aide de ses lèvres l'ennemi se déguise, alors
que dans son cœur il a mis la ruse. — 25. Quand il adoucit sa voix,
n'aie pas confiance en lui, car il y a beaucoup d'abominations
dans son cœur. — 26. Sa haine te sera cachée dans l'intimité[1], et sa méchanceté se dévoilera à toi en public.

27. Qui creuse une fosse y tombera, et la pierre reviendra sur celui qui la roule.

28. Celui qui parle avec fausseté hait même les malheureux d'entre les siens, et la parole doucereuse prépare la chute (des gens)[2].

XXVII

1. Ne te vante pas du lendemain, car tu ne sais pas ce qui peut y arriver.

2. Qu'un autre te loue, et non ta propre bouche[3], l'étranger, et non tes lèvres.

3. Certes la pierre est lourde, et le sable est pesant, mais l'irritation du sot est plus lourde que tous deux, — 4. puisque le
ressentiment (amène) la dureté, que la colère est un débordement[4]; et qui peut tenir devant la jalousie?

5. Une franche réprimande vaut mieux qu'une amitié cachée[5].

1) C'est-à-dire : Quand il sera seul avec toi.

2) Litt. : Produit le moyen de pousser.

3) D'après une seconde explication : et non ta bouche seule.

4) Litt. : Est une noyade. Dans le commentaire : La colère fait qu'on se jette sur quelqu'un et qu'on le noie.

5) Commentaire : L'amitié cachée, c'est celle qui n'ose parler avec franchise, ou qui ne s'exerce pas dans l'intérêt de la religion et n'ose s'avouer.

6. Les coups que portent les amis proviennent de sa sincérité; les baisers de l'ennemi sont excessifs[1].

7. On voit la personne rassasiée être dégoûtée du miel; et pour une personne affamée toute chose amère paraît douce.

8. Comme l'oiseau qui abandonne son nid, tel est l'homme qui abandonne sa demeure.

9. De même que l'huile et les parfums sont plus aptes à réjouir ensemble le cœur que chacun à part, de même le conseil du prochain est plus doux que celui que l'on se donne tout seul.

10. N'abandonne pas ton ami ni l'ami de ton père; n'entre pas dans la maison de ton frère au jour de ton malheur[2]; ton voisin proche est plus utile que ton frère éloigné[3].

11. Instruis-toi, ô mon fils, et réjouis mon cœur, en sorte que je puisse répondre à celui qui m'insulte[4].

12. On remarque que l'homme avisé, quand il voit le mal, s'en garantit; les étourdis passent outre et tombent dans le malheur, — 13. au point qu'on porte un jugement ainsi conçu : Prends son vêtement, parce qu'il s'est porté garant pour un étranger, et qu'il l'a mis en gage pour autrui. — 14. Combien de personnes saluent leur prochain à haute voix à son lever de bon matin, et (ce salut) compte pour lui comme une insulte[5].

15. La gouttière, qui coule sans cesse en un jour de froid intense, et la femme querelleuse se valent. — 16. Celui qui voudrait la retenir retiendrait le vent, et sa droite éprouverait de la fatigue[6].

17. Le fer s'aiguise par le fer, de même (l'esprit de) l'homme s'aiguise en présence de son semblable.

1) D'après d'autres manuscrits : « font horreur ».

2) Commentaire : Il ne faut pas attrister son frère par le spectacle de sa misère, ou bien il ne faut pas attrister *même* son frère.

3) Commentaire : Les mots *proche* et *éloigné* signifient présent et absent, ou bienveillant et malveillant, ou proche de Dieu et éloigné de lui.

4) Commentaire : En me faisant des reproches à ton sujet.

5) Parce que ce salut, au lieu d'être agréable, lui rappelle les obligations qu'il a contractées.

6) Litt. : La fatigue atteindra sa droite.

18. De même que celui qui soigne le figuier en mange le fruit, de même celui qui soigne son maître sera traité généreusement.

19. Comme l'eau peut être dirigée en divers sens, ainsi le cœur des hommes pour les hommes[1].

20. De même que la tombe et l'anéantissement ne sont pour ainsi dire jamais rassasiés, de même les yeux des hommes n'obtiennent jamais assez.

21. Comme le creuset sert pour l'argent, et le fourneau pour l'or, de même il convient que l'homme soit à la hauteur de l'éloge qu'on fait de lui[2].

22. Quand même tu pilerais, pour ainsi dire, le sot dans un mortier, ou dans un sac avec un bâton, sa sottise ne le quitterait pas.

23. Il convient que tu connaisses l'état des (brebis) qui sont en tête du troupeau[3] et que tu fasses attention au reste du bétail, — 24. car ceux qui en font la force ne sont pas éternels, et ceux qui en sont la couronne ne durent pas de génération en génération. — 25. C'est seulement quand l'herbe apparaît, quand le fourrage se montre et quand on a recueilli les plantes des montagnes, — 26. que les moutons te fournissent ton vêtement, les chèvres contribuent à l'achat d'un champ, — 27. et que leur lait est suffisant pour ta nourriture, celle de ta maison, et pour l'entretien de tes domestiques[4].

1) C'est-à-dire que l'homme peut diriger comme il veut son cœur, soit dans ses rapports avec le prochain, soit dans ses propres affaires morales ou matérielles.

2) De même que la valeur de l'or et de l'argent contenus dans un minerai se vérifie après qu'ils ont passé dans le creuset, de même l'homme doit tâcher de justifier la réputation qu'il possède, en sorte qu'il puisse sortir à son honneur d'une épreuve à laquelle on le soumettrait.

3) C'est-à-dire les meilleures.

4) Commentaire : Il faut faire attention à ceci, que les troupeaux sont sujets à toutes sortes d'accidents et que les avantages qu'on en retire dépendent de la végétation qui elle-même dépend de la pluie, et celle-ci de la volonté divine; c'est donc en Dieu qu'il faut avoir confiance.

XXVIII

1. Les méchants fuient sans qu'on les poursuive; les justes sont tranquilles comme les lions.

2. C'est une faute pour le pays que de se donner beaucoup de chefs; de même, par un seul chef intelligent et instruit son existence se prolonge.

3. Un homme pauvre, qui opprime les malheureux, sera jeté à terre par la pluie, et il ne lui restera pas de nourriture[1].

4. Si ceux qui abandonnent la loi louent le méchant, il convient à ceux qui l'observent de les harceler.

5. Les partisans du mal ne comprennent pas (l'exercice de) la justice, ceux qui recherchent Dieu comprennent tout.

6. Mieux vaut un pauvre qui marche dans l'intégrité qu'un homme à la conduite dure et qui est riche.

7. Le fils raisonnable observe la loi, et celui qui fréquente les débauchés couvre de honte son père.

8. Celui qui a augmenté sa fortune en prêtant à intérêt et à usure[2], doit l'appliquer entièrement au soulagement des malheureux[3].

9. Celui qui détourne l'oreille pour ne pas écouter la loi, sa prière même est abominable[4].

10. Celui qui égare les justes dans une mauvaise voie tombera dans la fosse (qu'il a creusée), et les hommes sincères obtiendront du bien.

11. On voit le riche se croire sage, et un pauvre intelligent le met à l'épreuve[5].

1) C'est-à-dire il sera atteint par un malheur qui lui enlèvera le peu qu'il possède.

2) Nous avons traduit ainsi deux mots arabes, répondant à deux mots hébreux que Saadia explique sommairement, en se référant sans doute à Baba Mesia, V, 1.

3) Il doit distribuer en bonnes œuvres le bien mal acquis, s'il ne peut pas le rendre à ses possesseurs.

4) Non seulement ses supplications personnelles, mais même la prière rituelle.

5) Commentaire : Celui qui a une supériorité, par exemple, celle de l'argent,

12. Lorsque les justes sont dans la joie, bien des gens osent se vanter (de leur fortune); lorsque les méchants ont le pouvoir, on cherche les hommes et on ne les trouve pas[1].

13. Celui qui cache ses péchés ne prospère pas, celui qui les avoue et les abandonne obtient miséricorde.

14. Heureux l'homme qui craint toujours; celui qui endurcit son cœur tombe dans le malheur.

15. Comme un lion rugissant et un ours brûlant de soif, tel est un prince méchant (qui règne) sur un peuple malheureux.

16. Un gouverneur qui commet beaucoup d'exactions manque de raison; celui qui hait le lucre verra ses jours se prolonger.

17. On voit quelqu'un, accusé faussement d'un crime capital, s'enfuir vers la prison[2] sans que personne le soutienne;

18. il faut secourir l'homme qui marche dans son intégrité. Celui qui a devant lui deux chemins difficiles tombe nécessairement dans l'un d'eux[3].

19. Celui qui cultive sa terre se rassasiera de nourriture; et celui qui recherche les gens de rien sera excédé de pauvreté.

20. L'homme qui a la foi est comblé de bénédictions, et celui qui s'acharne à s'enrichir ne reste pas impuni.

21. Il n'est pas bon que l'on soit partial envers les grands, ni que l'on renie (sa foi) pour un morceau de pain.

22. L'homme avare court après la fortune et ne sait pas qu'il subira une perte.

23. Celui qui avertit l'homme pour qu'il m'obéisse[4] trouvera

veut avoir toutes les supériorités. Le verset s'applique aussi à un homme instruit dans une branche de la science, et qui croit tout savoir. Il pourra être confondu par quelqu'un, qui, bien qu'étant inférieur en cette branche, lui sera supérieur dans les autres branches.

1) Dans le premier cas, on ne craint pas d'être dépouillé; dans le second, on cache sa fortune.

2) Sans doute pour ne pas être mis à mort par ceux qui l'accusent faussement.

3) D'après Saadia, les versets 16, 17 et le premier hémistiche de 18 se tiennent. Le dernier hémistiche ne paraît pas avoir, pour lui, de rapport avec ce qui précède et signifie, en général, que de deux maux il faut choisir le moindre.

4) Le verset est placé dans la bouche de Dieu.

plus de faveur auprès de lui que celui qui tient un langage flatteur.

24. Qui vole son père et sa mère, et dit : Je ne pèche pas, est le compagnon de l'homme pervers.

25. L'homme insatiable[1] engage la dispute (avec Dieu) et celui qui a confiance en Dieu sera comblé[2].

26. Celui qui se fie à son propre avis est un sot ; celui qui marche avec sagesse sera sauvé.

27. Qui donne au pauvre n'y perd rien, et celui qui détourne (de lui) les yeux est couvert de malédictions.

28. Quand les méchants ont le dessus, le monde se cache, et quand ils périssent, les justes se multiplient.

XXIX

1. Celui qui s'opiniâtre contre la réprimande sera brisé soudain sans remède.

2. Quand les justes ont la prééminence, le peuple doit se réjouir, et quand les méchants dominent, il convient qu'il s'attriste.

3. Un homme qui aime la sagesse réjouit son père ; celui qui fréquente les courtisanes gaspille sa fortune.

4. Par la justice le roi maintient son pays ; en prélevant les impôts, il le ruine.

5. Celui qui présente à son prochain comme doux ce qui est dur étend un filet sous ses pieds[3].

6. Le péché de l'homme devient pour lui un malheur et un piège, et le juste est allègre et se réjouit.

7. Le juste sait juger les malheureux ; le méchant ne connaît pas la science (juridique).

1) Litt. : Celui qui a le ventre large, c'est-à-dire qui n'est jamais satisfait.

2) Litt. : Sera engraissé.

3) D'après Saadia, sous les pieds de celui qu'il trompe, et sous ses propres pieds, parce qu'il sera puni de sa tromperie.

8. Les moqueurs trompent l'attente des gens du pays, et les sages en détournent la colère (divine).

9. On voit que l'homme sage, se disputant avec un sot, ne trouve jamais de repos, qu'il s'irrite ou qu'il rie.

10. On trouve que les scélérats haïssent l'homme intègre, et que les justes le recherchent.

11. On trouve que le sot sort toute sa colère, et que le sage apaise la sienne, à cause des conséquences[1].

12. Quand le souverain prête l'oreille au mensonge, tous ses serviteurs deviennent injustes.

13. Lorsque le pauvre et l'homme d'une fortune moyenne se rencontrent, ils doivent savoir que Dieu leur éclaire les yeux à tous deux[2].

14. Si le roi juge les malheureux selon la vérité, son trône[3] durera toujours.

15. La verge et l'avertissement donnent la sagesse; le garçon abandonné à lui-même se conduit mal envers ses parents.

16. Lorsque les méchants sont au pouvoir, les troubles se multiplient; mais les justes verront leur chute.

17. Corrige ton fils, il te donnera le repos[4], et il procurera à ton âme des jouissances.

18. Faute de révélation, le peuple reste sans frein. Heureux celui qui observe la Loi.

19. La parole (de la révélation) ne peut pas faire seule l'éducation de l'homme[5]; pourrait-il la comprendre sans le raisonnement[6]?

20. Quand on voit un homme s'opiniâtrer dans ses affaires[7], sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui.

1) Saadia fait observer que le mot *beahôr*, qu'il traduit par « avenir », peut s'appliquer aussi au fait passé, qui a motivé la colère.

2) Comparez ci-dessus, xxii, 2.

3) C'est-à-dire sa dynastie.

4) Tu n'auras pas à redouter les suites de sa mauvaise conduite.

5) Litt : Du serviteur (de Dieu).

6) La révélation complète l'œuvre de la raison, mais ne saurait être comprise que par elle.

7) Sous-entendre : Alors que ces affaires sont blâmables.

21. Si quelqu'un gâte son serviteur quand il est jeune, celui-ci finira par le dominer.

22. L'homme colère excite la querelle et celui qui s'emporte commet bien des péchés.

23. L'orgueil de l'homme est une chose qui l'humilie, l'humble est de ceux qui soutiennent leur honneur.

24. Celui qui partage avec le voleur se déteste lui-même ; de même celui qui entend l'adjuration[1] et ne raconte rien.

25. Souvent la précipitation de l'homme est pour lui un piège, et celui qui se fie en Dieu est protégé.

26. Bien des gens recherchent la face du prince, mais c'est Dieu qui décide à l'égard de chacun d'eux.

27. De même que les justes détestent les gens iniques, de même les méchants détestent ceux qui suivent le chemin droit.

XXX[2]

1. Paroles d'Agour, fils de Yaqé, sous forme de proverbes.

1) Faite à un témoin ; cf. *Lévit.*, v, 1.

2) Saadia divise ce chapitre en sept paragraphes : I. L'homme est impuissant à pénétrer le mystère de la création *ex nihilo* et de la nature des quatre éléments (le ciel représentant le feu) ; il ne doit donc pas s'en occuper (1-4) ; mais il peut étudier les préceptes rationnels ou révélés. Il lui est interdit d'y rien ajouter, et à plus forte raison de les abandonner (5-6). — II. L'homme ne doit désirer ni richesse, qui le fasse renier Dieu, ni pauvreté, qui le pousse à tromper et à parjurer (7-9) — III. Les hommes ne doivent pas rejeter les traditions authentiques de leurs ancêtres, car ils arrivent d'abord à les maudire en les accusant d'avoir menti et à prétendre ensuite que leurs doctrines sont impures ; puis à s'enorgueillir d'avoir de nouvelles doctrines ; enfin à mépriser ceux qui ne pensent pas comme eux, et à rejeter même les lois rationnelles (10-14). Ils seront punis par quatre genres d'anéantissement : la stérilité de la femme, la mort, l'aridité de la terre et le feu de la géhenne, et en outre par deux supplices, l'un d'avoir les yeux crevés, l'autre d'être dévorés par les aigles (15-17). — IV. L'homme doit se garder de la débauche et de l'adultère, et ne pas croire que ce sont des choses sans importance, parce qu'elles n'ont pas de trace visible. En effet, l'aigle, le serpent et le vaisseau ne laissent pas de trace de leur marche, et ce mouvement a pourtant des conséquences considérables (18-20). — V. L'homme ne doit pas aspirer à une situation dont il n'est pas digne, et où on ne le supporterait pas (21-23). — VI.

Cet homme a dit au sujet d'Itiel[1] : Itiel m'a appris ce qui suit.— 2. Il me l'a enseigné, dit-il, après que j'avais été ignorant en comparaison d'hommes (distingués), et que je n'avais même pas eu l'intelligence des gens (ordinaires); — 3. et même une fois qu'il m'eut instruit, je ne possédais pas toute la sagesse, et je ne connaissais pas la science de Dieu : — 4. Qui est monté au ciel et en est descendu? ou a recueilli le vent dans ses poings? ou a serré l'eau dans un vêtement? ou a fixé toutes les bornes de la terre[2]? Quel est son nom et le nom de sa postérité[3], le sais-tu?

5. Toutes les paroles de Dieu sont pures, et il est un bouclier pour tous ceux qui s'abritent auprès de lui. — 6. Donc, n'ajoute rien à ses paroles, de peur qu'il ne te reprenne et que tu ne sois retranché.

7. Je te demande deux choses, ne me les refuse pas, jusqu'à ce que je meure. — 8. Éloigne de moi la parole fausse et le mensonge[4], en ne me donnant ni grande pauvreté ni richesse, mais accorde-moi ma part de nourriture, — 9. de peur que, étant enrichi, je ne devienne infidèle, et que je ne dise : Qui est Dieu? ou que, devenant pauvre, je ne vole et ne déshonore le nom de mon Dieu.

10. Ne calomnie pas le serviteur auprès de son maître[5], de peur qu'il ne te maudisse, et que tu ne sois coupable, — 11. ô

L'homme doit, pour son bonheur dans ce monde et dans l'autre, imiter à l'aide de sa raison ce que font certains animaux par instinct (24-28). — VII. Les hommes doivent obéir à leur prince comme les bêtes sauvages se soumettent au lion, les oiseaux à l'aigle, et le menu bétail au bouc (29-33).

1) D'après S., Agour, fils de Yaqé, est un disciple autrefois connu d'un certain Itiel. Il cite aussi l'opinion des docteurs d'après laquelle Agour, Itiel, Lemouel (xxxi, 1), seraient des surnoms de Salomon, et Yaqé celui de David.

2) C'est-à-dire : Comment se fait-il que chaque élément n'ait pas la nature qui est propre aux autres éléments, et que, par exemple, l'on ne puisse monter et descendre sur le feu comme sur la terre?

3) Commentaire : Si, dans les temps anciens, il y avait eu quelqu'un qui possédât cette science, il l'aurait transmise à ses descendants ou à ses disciples, et il en resterait une trace.

4) La parole fausse, c'est l'infidélité à Dieu, et le mensonge, c'est le parjure.

5) C'est-à-dire : Ne prétends pas que ceux qui ont transmis les traditions des prophètes les ont faussées.

génération, qui maudit son père, et ne bénit pas sa mère, — 12. génération pure à ses propres yeux, et qui ne s'est pas lavée de son ordure, — 13. génération qui porte si haut les yeux, et qui élève si fièrement les prunelles, — 14. génération dont les dents ressemblent à des épées et les canines à des couteaux, pour dévorer les pauvres dans le pays, et les malheureux au milieu des hommes; — 15. car dans le néant[1] il y a deux espèces qui disent en quelque sorte : Donne! donne! Il y a encore une troisième qui est insatiable, et une quatrième qui ne dit jamais : Assez! — 16. Ce sont la tombe et le sein stérile, le sol qui n'est jamais assez arrosé, et le feu qui ne dit jamais : Cela suffit. — 17. De même l'œil qui dédaigne père et mère et se rit de leur accord[2], les corbeaux de la vallée le crèveront et les aiglons le mangeront.

18. Il y a trois choses qui sont un mystère pour moi, et, avec une quatrième, elles me sont inconnues : — 19. Le chemin de l'aigle dans l'air, le chemin du serpent sur le rocher, le chemin du vaisseau en pleine mer, et le procédé de l'homme à l'égard de la femme. — 20. Tel est le procédé de la femme adultère; elle mange, s'essuie la bouche, et dit : Je n'ai pas fait de mal.

21. On voit la terre frémir sous trois choses, outre une quatrième qu'elle ne peut supporter : — 22. Sous un esclave, quand il devient roi; sous un homme vil, quand il est repu de nourriture; — 23. sous une femme haïssable qui devient souveraine, et sous une servante qui est l'héritière de sa maîtresse.

24. Il y a quatre êtres parmi les plus petits qui sont sur la terre, et qui sont savants, instruits (par leur instinct) : — 25. Les fourmis sont une communauté sans puissance, et cependant elles disposent pendant l'été leur nourriture. — 26. Les gerboises forment une communauté sans force et néanmoins elles placent dans les rochers leurs maisons. — 27. Les sauterelles n'ont pas

1) Saadia choisit cette signification comme cadrant le mieux avec le contexte.
2) C'est-à-dire celui qui rejette les traditions sur lesquelles les ancêtres sont unanimes.

de roi, et pourtant elles sortent toutes en rangs serrés. — 28. L'hirondelle attache à ses pattes de quoi s'établir dans les palais des rois.

29. Trois vont d'un bon pas, et il y a un quatrième avec eux qui a une bonne démarche : — 30. Le lion, le héros des animaux, qui ne recule devant rien; — 31. (l'aigle) aux flancs serrés, le bouc, et de même le roi, il ne faut pas lui résister, — 32. soit que tu te soumettes à lui, quand il mérite d'être honoré, soit que tu mettes la main sur la bouche[1]; — 34. car de même que, en pressant le lait, on produit de la crème, et, en pressant le nez, on fait sortir le sang, de même en pressant la colère, on fait naître la querelle.

XXXI

1. Paroles de Lemouel, le roi, sous forme de proverbe, morale que lui a donnée sa mère : — 2. Hé quoi! ô mon fils, ô fils de mes entrailles, ô fils de mes vœux, — 3. ne donne pas tes facultés aux femmes, et tes efforts aux diverses passions. — 4. Ce n'est pas aux rois, ô Lemouel, ce n'est pas à eux de boire le vin, ni aux ministres de s'adonner aux liqueurs enivrantes; — 5. de peur qu'un d'entre eux ne boive, n'oublie ce qui est prescrit et ne méconnaisse le droit de tout homme malheureux. — 6. Laissez la liqueur enivrante à celui qui se consume de tristesse, et le vin à ceux dont l'âme est pleine d'amertume. — 7. Quand l'un d'eux boira, il oubliera sa pauvreté et ne se rappellera plus sa peine. — 8. Ouvre ta bouche en faveur du muet[2], et pour le droit de tous ceux qui passent[3]. — 9. Ouvre ta bouche, décide selon l'équité, et le droit du faible et du pauvre.

1) C'est-à-dire que tu te taises et t'éloignes de lui, quand sa conduite ou ses manières te déplaisent.

2) C'est-à-dire celui qui ne sait pas plaider sa cause.

3) D'après le commentaire, ce mot signifie que le juge doit considérer les plai-

10. Une femme vertueuse[1], qui donc saura la trouver? on l'acquiert plus difficilement que des perles. — 11. Le cœur de son mari a mis sa confiance en elle, et pour lui le profit ne manque pas, — 12. car elle lui fait du bien et non du mal, durant le cours de sa vie. — 13. Elle lui demande la laine et le lin, et elle les travaille comme ses mains savent le faire. — 14. Elle est semblable au vaisseau du marchand, de loin elle fait venir sa subsistance.

15. Elle se lève quand il fait encore nuit, elle fournit des ressources aux gens de sa maison, et des tâches aux servantes. — 16. Songe-t-elle à un champ, elle l'achète, et du produit de ses mains elle a planté des vignes. — 17. Elle ceint ses reins de force, et donne de la vigueur à ses bras. — 18. Lorsqu'elle s'aperçoit que son commerce est bon, sa lumière ne s'éteint pas pendant la nuit. — 19. Elle dirige ses mains avec adresse, et ses doigts maintiennent le fuseau. — 20. Elle tend la main au malheureux, et dirige son bras vers le pauvre. — 21. Elle ne craint pas la neige pour les gens de sa maison, car tous sont revêtus d'écarlate. — 22. Elle se fait des tapis de byssus, et son vêtement est de pourpre. — 23. Son mari est considéré dans les conseils lorsqu'il siège avec les anciens du pays. — 24. Elle fait des *izâr*[2] qu'elle vendra, et des ceintures qu'elle donne aux négociants. — 25. Puisque la force et la splendeur sont son vêtement, elle se réjouit des jours à venir. — 26. Elle ouvre la bouche avec sagesse, et sa langue (donne) des préceptes de charité. — 27. Elle surveille les allures de sa maison et ne mange pas le pain de la paresse. — 28. Ses enfants se lèvent et font son éloge, et son mari

deurs comme des gens de *passage* qu'il ne connaît pas, ou bien qu'il doit savoir qu'on ne peut plus revenir sur l'arrêt, une fois *passé*, ou bien qu'il doit *passer* en revue les lois du code pour savoir dans quelle catégorie il peut faire rentrer le cas présent.

1) La femme vertueuse est, pour Saadia, l'image de celui qui est préoccupé de gagner sa vie, du savant qui veut étendre ses connaissances, et de l'homme pieux qui cherche à multiplier ses bonnes œuvres.

2) Ce mot désigne différents vêtements, couvrant une partie ou la totalité du corps. Voyez Dozy, *Vêtements*, s. v.

la loue. — 29. Ils disent : « Beaucoup de femmes ont acquis les vertus, mais toi, tu les surpasses toutes. — 30. La grâce est vaine, et la beauté est trompeuse. Une femme qui craint Dieu, c'est elle qui doit être louée. — 31. Accordez-lui maintenant le fruit (du travail) de ses mains, et ses œuvres feront son éloge dans les réunions »[1].

1) Litt. : Dans les places (où se tiennent les marchés et les tribunaux).

ANGERS, IMP. BURDIN ET Cie, RUE GARNIER, 4

והצדיקים ויסד המשל על סדר א״ב כדי שיקל זכרונו על התלמידים לפי שהם צריכים להשתמש בו הרבה והנה אלו כ״ב פסוקים נאמרו בברור על דרך נגלה באשת חיל שאינה ראויה ליקרא כן אלא אם הכינה כל מה שהצריכה להצלחתה בעולם הזה ובעולם הבא וכן הוא בחכם וצדיק הנמשלים אליה ועיקר זה שהאדם מורכב מגוף ונפש ושכל ויש דברים שיצליח בהם אחד מהן וסיפר תארי הצלחת הגוף הנראים לעין כדי שנלמד מהן ונקיש להם מה שצריך להצלחת הנפש והשכל. ויחס הצלחת הגוף אל האשה לפי שמדרגת האנשים יותר מעולה ומיחסים לו הצלחת הנפש והשכל. והתחיל באמרו מי ימצא ואינו רוצה בו שלא תמצא אשת חיל כלל אלא שהיא יקרה במציאות כאילו אמר אשרי מי ימצא וכן נאמר בחכם ובצדיק שהם יקרים במציאות. והאשה הצדקנית וכמוה העוסק היטב בצרכי ביתו והחכם השלם והצדיק הגמור שלשתן יקרים מפנינים. ואחר ששיבח כן יקרת האשה דבר במעשיה והתחיל באמרו בטח וגו׳ שכל בני אדם נשענים על עצת המנהיג הטוב ועל החכם והצדיק. והשני ושלל וגו׳ שהמשגיח על מחיתו ירויח תמיד והחכם ישמח בכל דבר שלמד כמו בשלל רב וכן הצדיק ישיש גם על מצוה קלה שיקיים. והשלישי גמלתהו טוב ולא רע ירצה בו שהמכלכל את ביתו צריך לבקש רוח ולא הפסד ולא ירגיל את עצמו שפעם ירויח ופעם יפסיד והחכם לא ילמד דבר וישכח דבר ולא ילמד יחד מה שמועיל לו ומה שיזיקנו והמאמין לא יהיו מעשיו פעם טובים ופעם רעים. והרביעי כל ימי חייה שיתמידו שלשתן לעשות כן כל ימי הייהם. והחמישי דרשה וגו׳ אמרו בחפץ כפיה לא רצה בו שיהא לידים חפץ אלא שהן מבקשות מה שבטבעם לעשות לפי שכל אברי האדם דורשים המעשים המיוחדים להם בטבע והעוסק בפרנסתו יתן לידיו כח התנועה אשר יבקשו ממנו לעשות חפצם והחכם נותן לשכלו מה שהוא תובע כדי לשמוח בחכמה והצדיק יתן לנפשו המרגוע שהיא חפצה בו להגיע אל אור הבורא. והששי היתה כאניות וגו׳ שהעמל למחיתו יביא לחמו מרחוק מן המותר לו וכן החכם מביא מרחוק טענות לקיים האמת ולבטל השקר והצדיק יבוא ממקום רחוק לקיים המצוות. והשביעי ותקם וגו׳ שבעל הבית נותן לבניו ולמשרתיו המלאכות הראויות להם בכל עת והחכם ילמד בכל חלק מן הזמן חלק מן החכמה והצדיק קובע לו זמן לכל מצוה ומצוה כמו תפלה ושבת ומועדים. והשמיני זממה וגו׳ שהעמל למחיתו אם חשב לקנות שדה לא יחדל מלאסוף מעות עד שישלם מחירו והחכם אם כוון להגות באחד מן הספרים הנוגע בחכמה אחת יחבר חלק עם חלק וענין עם ענין עד שילמדהו או ילמדהו והצדיק מוסיף לעשות הטוב ולקיים המצוות עד שיגיע אל תכלית השלמות. והתשיעי חגרה וגו׳ שהאדם הרוצה למצוא פרנסתו יטריח עצמו במלאכות קשות והחכם לא יירא מלשקד על ספרים סתומים וענינים עמוקים והצדיק מסכן את נפשו ויסבול מכאובים לקיים המצוות. והעשירי טעמה וגו׳ ר״ל שינעם לזה לקבץ ממון ולזה ללמוד חכמה ולזה לעבוד את השם. ואחד עשר ידיה וגו׳ שבאלו התנאים יצליחו שלשתם להגיע אל מטרתם. והשנים עשר כפה פרשה וגו׳ שהמרויח בממונו יתן ממנו לעניים והחכם ילמד את הכסיל והצדיק ישיב את החוטא מעון. והשלשה עשר לא תירא רוצה בו שהאדם העמל למחיתו לא יירא מן היוקר והרעב ומן החום והקור לפי שהכין באוצרו מאכלו ובגדיו והחכם לא יפחד מפני טענות הכופרים לפי שהכין תשובות עליהם והצדיק לא יירא שיסיתוהו תאוות העולם. והארבעה עשר מרבדים וגו׳ שהמרויח בעמלו ישכב על מטה נאה והחכם בוטח בראיות ברורות שהכין לנפשו והצדיק אם עמד בצדקתו בחייו אז במותו ימצא מעשיו הטובים כערש רבוד. והחמשה עשר נודע וכו׳ רוצה בו שהמבקש מחיתו במלאכה נודע בין בני אדם בתקון דרכיו וצניעותו והחכם נודע בידיעתו והולקין לו כבוד והצדיק נוח לבריות ומכובד. והששה עשר סדין וגו׳ טעמו שלפעמים האומן עושה מלאכה שאינה צריכה לו בעצמה אלא כוונתו להרויח בה כמו שתאר הסדין והחגור (ר״ל למכור הסדין וליתן החגור) וכן החכם יתעסק באיזה מאמר מן המון העם או במלה מן הלשון או באיזה אומנות לא מפני שהם נצרכים לו כי אם לבאר בהם איזה שער מחכמת העיון והצדיק יעשה דבר שאינו מצוה עליו אלא מפני שהוא צורך מצוה והשבעה עשר עז והדר וגו׳ המשתדל להרויח מן המותר לו יעמל לימים הבאים והוא לא יירא מן רעת המלך. . . והשמונה עשר פיה וגו׳ רוצה בו שהמרויח בעסקיו כששואלים אותו איך הגיע אל מעלתו הוא ישיב בחכמה והחכם מבאר היטב את ידיעתו והצדיק מורה לבני אדם עבודת השם. ותשעה עשר צופיה טעמו שהמרויח לא יחשוב שיגיע אל דבר בעצלות והחכם אינו בוטח אלא על חקירתו והצדיק על יגיעתו (ר״ל לעשות הטוב רק ביגיעה רבה). והעשרים קמו וגו׳ ששלשתן גם קרוביהם מהללים אותם . . .

מן גמע אלמאל חתי ידמן עליה ופי אלעאלם הו מא תלד לה אלחכמה ותציר
לה כאלגדא פילזמהא כמא קאל ודעת לנפשך ינעם (משלי ב׳ י׳) ופי אלצאלח
ילד לה אלצום ואלצלוה ואלדעא חתי לא יפארקהא כמא קאל טעמו וראו כי וגו׳
(תהלים ל״ד ט׳). ואלהאדי עשר ידיה שלחה נעת ללמתכסב באנה עלי הדה אלשרוט
ינגח פי אמורה וללעאלם בנגאחתה בחכמתה כמא קאל ויתרון הכשיר חכמה (קהלת
י׳ י׳) ואלצאלח יבשר בנגח אכרתה כמא קאל כי או תצליח את דרכיך (יהושע א׳ ח׳).
ואלתאני עשר כפה פרשה דלך נעת ללמתכסב במואסאתה אלצעפי מן מאלה
ואלעאלם יואסי אלגאהל מן עלמה כמא קאל מי פתי יסור הנה וגו׳ לכו לחמו וגו׳
(משלי ט׳ ד׳—ה׳) ואלצאלח ירד אלנאס אלי אלטאעה כמא קאל ורבים השיב מעון
(מלאכי ב׳ ו׳). ואלתאלת עשר לא תירא נעת אלמתעיש אנה לא יכאף אלגלא
ואלגדב במא יועי מן טעאמה ואלחר ואלברד במא יסתעד מן כסותה ואלעאלם לא
יכאף טען אלמלחדין ולא מעארצה אלמכאלפין במא יעד[1]) להם מן אלגואב כמא
קאל וכל לשון תקום אתך למשפט תרשיעי וגו׳ (ישעיה נ״ד י״ז) ואלצאלח לא יכאף
פתן אלדניא ורגאיבהא לאנה קד אעתד אלכיר כמא קאל אל תירא כי יעשיר איש
וגו׳ (תהלים מ״ט י״ז). ואלראבע עשר מרבדים אדא נאם אלמתכסב פי מנזלה נאם
עלי פראשה וטיה ומהאד נאעם ואלעאלם יטמאן אלי אקואל מנתכבה ובראהין
ואצחה קד וטאהא לנפסה כמא קאל פיה בדרך חכמה הוריתיך וגו׳ ובלכתך וגו׳
(משלי ד׳ י״א—י״ב) ואלצדיק אדא אסתקר פי חיותה או[2]) מותה וגד חסנאתה כאלפראש
אלממהד כמא קאל וחפרת לבטח תשכב וגו׳ (איוב י״א י״ח). ואלנעת אלכאמס עשר
נודע תרי אלצאנע טאלב אלמעאש משהור בין אלנאס באלסתר ואלעפה ואלעאלם
מערוף פי מא בינהם בעלמה ואלכראמה לה כמא קאל והדרת פני זקן (ויקרא י״ט ל״ז)
ואלצאלח טאהר בין קומה מברור מכרם כמא קאל בצאתי שער עלי קרתי וגו׳ ראוני
נערים ונחבאו וגו׳ שרים עצרו במלים (איוב כ״ט ז׳—ט׳). ואלסאדס עשר סדין עשתה
רבמא עני אלצאנע בשי וצנעה לא להאגתה אלי דאתה בל ליכתסב בה כמא וצף
פי סדין וחגור וכדלך אלעאלם רבמא עני בצרב מן כלאם אלעאמה או בחרף מן
אללגה או בבאב מן אלצנאיע אלמהניה לא לחאגתה אליה לכן ליברהן בה עלי באב
מן עלום אלנטר וכמא קאל ודניאל הבין (דניאל א׳ י״ז) ואלצאלח תגדה יעמל עמלא
ליס הו בעינה אלמפרוץ לכנה [הא]נה ומצלחה ללמשרוע כמא קאל פי עבדיהו
ויקרא אחאב אל עבדיהו וגו׳ (מלכים א׳ י״ח ג׳). ואלסאבע עשר עז והדר לבושה וגו׳
כמא תגד אלמכתסב מן חלה יסעא פי עאקבתה אנמא מן שר אלסלט[אן][3]) . . . .
ואלתאמן עשר פיה פתחה אדא סיל אלמכתסב כיף וצלת אלי הדה אלחאל
אגאב בחכמה וכדלך אלעאלם יערב ען עלמה כמא קאל שפתי חכמים יזרו דעת
ואלצדיק יעלם אלנאס כמא יטיען כמא קאל שפתי צדיק ירעו רבים. ואלתאסע עשר
צופיה לא יתכל עלי אנה יצל אלי שי בכסל ואלעאלם אנמא תוכלה עלי טלבה אם
תבקשנה ככסף ואלצאלח עלי אלענאיה [אל]שדידה כמא קאל בכל לבבך ובכל
נפשך ובכל מאדך (דברים ה׳). ואלעשרון קמו רבות בנות חתי אקרבאה יחמדונה
וכדלך אלעאלם קאל ותמכיה מאשר ואלצאלח פי[4])....

---

[1]) בכ״י יעיד. — [2]) נראה שצ״ל: ופי.

[3]) אפשר שצ״ל אמנא מן שר אלסלטאן. ומה שנוגע אל החכם ואל הצדיק חסר בכ״י.

[4]) ביאור: החכם חתם את ספרו במשל שנשא מאשת חיל ונמשלו אליה החכמים

בלג אלי יסיר מן אלטאעה בסרורה באלמאל אלכתיר [אלדין] יגתנמה כמא קאל איצא בדרך עדותיך ששתי [וגו׳] (שם י״ד). ואלתאלת גמלתהו טוב ולא רע אלמתעיש יגב אן יקצד מא ירבח פיה לא מא יכסר ולא יוטן נפסה (אלא) עלי אן יקצד אן ירבח וקתא ויכסר אכר ובדלך אלעאלם לא יסהל לנפסה אן יתעלם שיא וינסא גירה ולא יתעלם מא ינפעה ומא יצרה גמיעא כמא קאל דרשו טוב ולא רע וגו׳ (עמוס ה׳ י״ד) ובדלך אלמומן לא יקסם עמלה הסנאת וסיאת פוקת[א] יצלה ווקת[א] יפסד כמא קאל שנאו רע ואהבו טוב (שם ט״ו). ואלראבע כל ימי חייה אלמכתסב [יגב] אן יתבת עלי צלאח תדבירה טול חיותה[1]) כמא קאל למען תלמד וגו׳ (דברים י״ד כ״ג) ובדלך אלצדיק יתבת עלי צלאחה מא עאש כמא קאל אלה החקים והמשפטים אשר תשמרון וגו׳ (שם י״ב א׳). ואלכאמס דרשה למא קאל הפין כפיה ואלכפאן למא מראד להמא כאן מענאה אקתצאהמא מא פי טבעהמא ודלך אן כל עצו יקתצי מא לה פי אלטבע אן יפעלה כמא תקתצי אלעין אלנטר ואלאדן אלסמע כדלך אליד אלעמל פאלמכתסב קד אנאל ידיה מן אלבטש מא יקתציאנה מנה. וכדלך אלעאלם קד אנאל עקלה מא יגדה יקתציה איאה מן אלתראדה באלחכמה ורואה מנהא כמא קאל לב נבון יקנה דעת (משלי י״ח ט״ו). ובדלך אלצדיק אדא אנאל נפסה מא תתמנאה מן אלראחה [ו]אלוצול אלי נור אלבארי כמא קאל ומצאו מרגוע לנפשכם (ירמיה ו׳ ט״ז). ואלסאדס היתה כאניות אלמתעיש פיה[2]) יחתאל מן חלה חתי יגלב לה מכסבא מן בעד ואלעאלם פי מתל הדה אלנעות יחתאל באלחגה [ליחקק] אלחק מן בעד וליבטל אלבאטל באלמעארצה מן בעיד ואלצדיק פי מתל הדא אלנעת יגי מן אלמוצע אלבעיד לילא יפותה מצלחה חתי יחצר צלוה או חג[א] או בעין אלפראיץ או אלסנן. ואלסאבע ותקם אלמכתסב פיה יסתעמל אולאדה וגלמאנה בצראיב יטרחהא עליהם פי כל וקת יעידה אלחרכה[3]) ונעת אלעאלם מן מתל הדא באן ירסם לה פי כל יום גז מן אלעלם יהדה ובדלך פי אלסבוע ופי אלשהר ופי אלסנה ופי כל קטעה מן אלזמאן. ונעת אלצאלה מן מתל הדא אנה לה פי כל זמאן טאעאת לא בד לה מן עמלהא כאלצריבה מתל אלצלוה פי אוקאתהא ותמסכה אלסבת ואלאעיאד פי אוקאתהא ומא אשבה דלך. ואלתאמן וממה אלצפה פי אלמתעיש אנה יהם בשרא ציעה פלא יז[א]ל יגמע דרהמא ודינארא אלי דינאר מן חלה חתי יתם תמנהא ואלנעת פי אלעאלם אנה יעזם עלי אלכתאב אלפלאני מן אלפקה או אלנטר או אלהנדסה או אלטב פלא יזאל[4]) גז אלי גז ומעני אלי מעני יולפה חתי יתעלמה או יעלמה ומתל דלך פי אלצאלה יגמע חסנה אלי חסנה ופריצה אלי אכרי חתי יבלג אלמבאלג אלכאמלה. ואלתאסע חגרה הדא אלנעת פי אל[מ]תכסב במא יתקוי ויתאיד עלי אלאעמאל אלשאקה ופי אלעאלם אקדאמה עלי אלכתב אלמסתגלקה ואלמעאני אלמעתאצה כמא קאל גבר חכם בעוז (משלי כ״ד ה׳) וכמא קאל דניאל ומשרא קטרין השתכחת וגו׳ (דניאל ה׳ י״ב) ופי אלצאלח מכאטרתה בנפסה פי טאעה אללה וצברה ותאידה עלי אלסס[5]) כמא קאל חזקו ויאמץ לבבכם כל וגו׳ (תהלים ל״א כ״ה). ואלעאשר טעמה הדא אלנעת ללמתכסב במא ילד לה

[1]) חסר כאן מה שנוגע אל החכם שהוא צריך שילמד כל ימי חייו.

[2]) ר״ל לפי מה שנמצא בפסוק לפי שעיקר הפרשה מוסב אל העמל למחיתו.

[3]) אלו שתי מלות קשות להבין ואפשר שצ״ל יעודהם אלחרפה = להרגילם באומנות.

[4]) בכ״י יזול. — [5]) נראה שצריך להיות אלאס = מכאובים.

אדא גלס מע שיוך אלבלד: 24 וקד תצנע אזרא סתביעהא ומיאזרא
פתעטיהא ללמגהזין: 25 ואד אלעז ואלבהא לבאסהא פהי תסר
באלאיאם אלמסתקבלה: 26 ותפתח פאהא בחכמה וישראיע אלבר
פי לסאנהא: 27 מטלעה מדאהב ביתהא ובבז אלכסל לא תאכלה:
28 פיקומן בנוהא יצפונהא[1] ובעלהא ימדחהא[1]: 29 יקולון כתיר מן
אלנסא אכתסבן אלצלאח ואנת עלית עלי גמיעהן: 30 פאלחטא באטל
ואלגמאל גרור ואמראה תתקי אללה הי אלתי תמתדח: 31 אעטוהא
אלאן מן תמר ידיהא וימדחהא פי אלמחאל אעמאלהא:

הדה אלאתנתאן ועשרין איה טאהרה[א] פי אלאמראה אלצאלחה משאהד לאנהא לא תסתחק הדא אלאסם חתי תכון קד אצלחת אמור דניאהא ואכרתהא גמיעא. ואלממתל בהא אלאנסאן אלעאקל ואלעבד אלצאלח אלדאן אנמא יסתחקאן הדא אלמעני אדא אצלחא אמור דניאהמא ודינהמא גמיעא ולדלך כל פסוק קאלה אלחכים פי הדה אלאמראה פמתל מענאה פי אלעאקל ואלצאלח ואלאצל פי הדא אלאמר הו אן אלאנסאן למא כאן [לה] גסם ונפס פוקה פי אלמרתבה ועקל פוקהמא צארת אקסאם אלמצאלח. מצאלח אלגסם ומצאלח אלנפס ומצאלח אלעקל ולמא כאן איצא אלגסם הו אלמשאהד מן בין אלתלאתה ראי אלחכים חין קצד אן יצע נעותא להדה אלתלאתה [אן יצף מצאלה] אלגסם ותכון אלמצלחתאן אלאכרתאן מסתכרגתין מנה מקאסתין עליה. וגעל אלנסבה אלהאמלה למצאלח אלגסם מנסובה אלי אמראה לגלאלה אלרגאל כאן תנסב אליהם מצאלח אלנפוס ואלעקול. פאול מא אפתתח פי אלמתל ענד וגוד אלאמראה בקולה אשת חיל מי ימצא ולם יקצד בקולה הדא אנהא לא תוגד בתה ולו כאן כדלך לכאן כלאמה עלי אלמחאל ולכנה קצד תשריף מן יגדהא כאנה יקול אשת חיל אשרי מי ימצא וכדלך יעז אלחכים מן אלנאס כמא קדם פקאל אשרי מצא חכמה (משלי ג׳ י״ג) וכדלך אלצדיק מן אלנאס כמא קדם מן קולה ואיש אמונים מי ימצא (שם כ׳ ו׳) עלי מעני אשרי מי ימצא. תם קאל אן וגוד הדה אלאמראה אעז מן וגוד אלגואהר עלי מא תרי אלגואהר עזיזה אלוגוד ואעז מנהא מן ידבר אמר דניאה תאמא. וכדלך אלעאלם אלבאלג כמא קאל יקרה היא מפנינים (שם ג׳ ט״ו) וכדלך אלצאלח אלבאלג כמא קאל טובה חכמה מפנינים (שם ח׳ י״א) ויתבין אן הדה אלחכמה אלתאניה יראד בהא אלצלאח מן קולה ענהא כי אמת יהגה חכי וגו׳ (שם ז׳). ומא אשבה דלך[2]) פלמא קדם האדין אלקולין פי מדחתהא אבתדי פי אפעאלהא פקאל אמא אלאול בטח בה אן אלמדבר אלמגוד יותק בה ויסכן אלי ראיה. וכדלך אלמאהר פי אלחכמה כמא קאל מי שת בטחות חכמה וגו׳ (איוב ל״ח ל״ו) וכדלך אלבאלג פי אלצלאח כמא קאל בטח בה׳ ועשה טוב וגו׳ (תהלים ל״ז ג׳). ואלתאני ושלל לא יחסר קאל אלמדבר מעאשה ליס תפותה גנימה פי כל וקת פהי כיף מא תקלב פירבח. וכדלך אלחכים אנמא קצדה אגתנאם כלמה או חרף יתעלמה ויפרח בה כגנימה כמא קאל אלולי שש אנכי על אמרתך וגו׳ (שם קי״ט קס״ב) וכדלך אלצאלח יסר אדא

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ פיצפונהא, פי מדחתהא.

[2]) הגאון אמר כי ברור הוא שהחכמה בזה הפסוק היא הצדקה מפני שהיא אומרת כי אמת יהגה חכי.

10 אלאמרה אלצאלחה מן דא[1]) יגדהא ואבעד מן אלגואהר
אמתלאבהא: 11 וקד ותק בהא קלב בעלהא ומא תעוזה גנימה:
12 במא תוליה אלכיר לא אלשר טול איאם חיותהא: 13 ותטלב מנה
אלצוף ואלכתאן פתעמל בהמא במא פי טבע ידיהא[2]): 14 וצארת
בספן אלתאגר תאתי מן בעד בטעאמהא: 15 ותקום ועאד אלליל
ותעטי מבאסבא לאל ביתהא וצ̇ראיבא לגואריהא: 16 ואן המ̇ת בציעה
אשתרתהא ומן תמר כפיהא קד גרסת כרומא: 17 ושדדת חקויהא
בעז ואידת דראעיהא: 18 ולמא דאקת אן מתגרהא גיד פהי לא יטפא
באלליל סראגהא: 19 ומדת ידיהא בנגאח[3]) וכפאהא דעמתא[4]) אלמגזל:
20 ובסטת כפהא ללצעיף ומדת ידהא ללמסכין: 21 לא תכאף עלי אהל
ביתהא מן אלתלג אד כלהם לאבסון קרמזא: 22 וקד צנעת להא
נגודא מן בוץ וארגואן לבאסהא: 23 ובעלהא מערוף פי אלמחאל

בתרגומנו לפסוקים כי הנה אויביך ונשאו נהרות. והזכירו במלכים היין שהוא יותר מעולה וברוזנים השכר שהוא פחות ממנו. ואמרו פן ישתה וכו' ענינו שהיין והשכר מביאים את האדם לידי עברות שאי אפשר לתקנם ולא הפחידו את הבן בהרבה דברים מגונים שהיין מראה אותם כטובים לפי שהתשובה תוכל למחותן אבל הפחידוהו בדברי המשפט וזהו אמרו מחוקק שהשופט אין לו כפרה על משפט מעוקל עד שישיב לבעל דין מה שדן בו שלא כראוי ומתי יפגש השופט את בעל הדין להחזירו לו ובפרט אם הוא עני שאז שלא יוכל לשוב אל הדיין או לצעוק חמס עליו וכל שכן בדיני נפשות שאם העניש האומלל הזה במיתה לא יוכל השופט לתקן את הדבר. ואמרו תנו שכר לאובד ענינו שאם יטען טוען למה נבראו היין והשכר נשיב לו שהם מנחמים את הנאנחים לפי שבשתייתם ישכחו את יגונם וענין אובד מי שאבד ממנו אשרו ומרי נפש מי שנפל ברעה ולכן היין והשכר הם טובים לנאנחים ורעים לשופטים. וכן יש הרבה דברים המזיקים את זה ומועילים לזה כמו הדבש שהוא רע למי שטבעו חם וטוב למי שטבעו לח והחלב מועיל לכבד החם ומזיק לאסטומכא הלחה וכן בכל הסמים. וכמו זה היין שהאובד ישתה מעט ממנו וישכח רישו ומר נפש הרבה ועמלו לא יזכור עוד. ואמרו פתח פיך וגו' ירצה בו שהדיין חייב ללמד את הסכל את טענותיו וקרא הסכל אלם כמו שקוראים עור למי שאינו יכול להנהיג עצמו בדרך ישרה וחרש למי שלא בפניך. וזה אינו אלא בדיני נפשות אבל בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין לו וההפרש בין שניהם שהממון אפשר להחזירו ונפש המת אי אפשר להחזירה ועוד שהנידון במשפט מות חרדתו תמית את שכלו ומשכחת אותו את טענותיו אבל הנתבע על דבר ממון שכלו קיים והוא יודע לטעון לעצמו. ואמרו בני חלוף יש בו ענינים רבים האחד שיראה הדיין בעלי דין כעוברי דרך שאינו מכירם. והשני שיראה את פסק דינו כדבר חולף וידין היטיב כפי יכלתו ולא יחשוב שיתקן את דינו אחר כך. והשלישי שהדיין צריך להעביר בשכלו כל ההלכות הנוגעות אל הדבר הבא לפניו ויחזור עליהן עד שידע לאיזה מהן הוא דומה יותר. וענין צווי שפט צדק לא רצו בזה כל משפט צדק שאז לא יוכלו למנות כל אופניו אבל רצו לומר שהדיין לא יוציא את דינו על דרך תנאי ויאמר אם הדבר כן הדין כן ואם אינו כן הדין בהפך אבל ימתין עד שידע גוף הדבר בבירור ואחר כך יגזור את הדין. והוסיפו לומר דין עני ואביון שכמו שהעונש על משפט מעוקל של עניים יותר קשה כן השכר על משפט צדק שלהם יותר גדול.

[1]) בכ"י ב' וג' טובא מן ועיין בביאור.

[2]) בכ"י א' פתעמלהמא במא טבע ידיהא ובכ"י ב' וג' ותעמל בהא פי טבע ידיהא.

[3]) נראה שגזר הגאון כישור מלשון כשרון.

[4]) בכ"י א' דעמן בכ"י ב' דעמא ובכ"י ג' דעמו.

וסמי חרש למן כאן נאיבא מן אלמחצר אד קאל לא תקלל חרש (שם) כדלך ההנא אלם אלגבי אלדי לא יערף חגתה ומסמוע הדא אלקול עלי אנה עאם פאן האצלה כאין לאן אלחאכם אנמא עליה [אן] יחתג למן כפית עליה אלחגה פי אחכאם אלדמא לא פי אחכאם אלאמואל וכמא קאל אלאולון בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין לו בדיני נפשות אף על פי שלא טען טוענין לו (סנהדרין כ״ט א׳) ומא אלפרק בין חכם אלדם ואלמאל בינהמא פרקאן אחדהמא אקוי מן אלאכר לאן אלמאל ימכן רדה ואלדם לא ימכן רדה ואלאכר לאן אלמטאלב באלדם רוע[1]) אלקתל ימית כאטרה וידהב בחגתה פיחתאג אלי מן ילקנה אלחגה ואמא אלמטאלב באלמאל עקלה תאבת ולא רוע עליה פהו יחתג בכל מא יעלם אנה הו לה מן אלחגה. ולתסמיתהא למן יחכם לה בני חלוף מעאן מנהא אנה יגב עלי אלחאכם אן ירי אלכצמין מתל מארה אלטריק כאנה לא יערף אחד מנהמא. ואיצא ינבגי אן ירי אלחכם כאנה פאית פלא יפעלה אלא עלי אצח מא יכון ענדה לא יעלק קלבה בתלאפיה. ואיצא אן אלהארדה אדא חדתת וערצת עלי אלחאכם ותנאזעהא אבואב שתי מן אלפקה פיחתאג אלחאכם אלי אן יתאמל כל כאטר ימר עלי באלה חתי יעלם באיהא הו אשבה. ואמרהמא בעד דלך פתח פיך [שפט צדק] חכם אלעדל לא יחיט אלכתאב בגמיע פנונה ולכן מחץ אלמראד בה אלא (אן) יכון אלחכם פתיא באסתתנא אן יקול אלחאכם אן כאן כדי כאן אלחכם כדי ואן כאן גיר דלך כאן אלחכם בעכס דלך בל יגב אן יצבר חתי יסתקר אלכבר ען אלהארדה מקרה תם יחכם עלי שי צחיח ליס פיה אסתתנא פיכון משפט צדק. ואלתרגיב לה פי חכם עני ואביון לאן אלעקאב בסבבהמא אצעב כמא קאל אם ענה תענה אתו וגו׳ (שמות כ״ב כ״ב) כאן אלתואב להכמהמא אכתר ואפצל[2]). וגעל כאתמה אלכתאב מתלא צרב פי מראה צאלחה משבה בהא כל חכים וכל צאלח ולעלה אנמא ראי אן יגעל אואיל אלאיאת עלי חרוף א׳ ב׳ ג׳ ד׳ ליסהל עלי אלמתעלמין חפטה אד הם מחתאגון אלי אסתעמאלה בכתרה. אולה

---

[1]) בכ״י מע.

[2]) ביאור: אמרו ברי בלשון תרגום וכן ולמחות לשון הכאה בתרגום וכן מלכין תרגום עצות. הדברים האחרונים של הספר הם דברי למואל ויחסם לאמו ששמעם ממנה והם היו מסורין בפרטן לאנשי אמת שבאומתנו אבל היה מנהג ההורים להוכיח בניהם המגיעים למלכות בדברים כאלה. והתחילו תוכחתם באמרם מה ברי להראות את חנינתם ויחסו זה לאם לפי שהיא תחמול יותר על בנה ובנה עליה והיא אומרת לו מה זה בני אשר רביתיך וקודם זה נשאתיך בבטני וקודם הריוני נדרתי אל השם והתפללתי אליו כדי שיתן לי בן כשר וראוי לך שתזכור את כל זה ולא תאבד מה שעשיתי בעבורך. ואם ראוי לאדם שלא יאבד מה שעמלו בו אבותיו כל שכן שלא יאבד מה שניתן לו בהשגחת הבורא כמו חיים וכוח ושכל וצווי והזהרה וגמול ועונש. ואמרם לבנם אל תתן וגו׳ זה מחמלתם עליו בעולם הזה ובעולם הבא בעולם הזה לפי שהמשגל יפסיד הגוף ואף על פי שכל הוצאת לחות יותר מדאי כגון השלשול והקיא והעיטוש וההקזה והרוק מאבדת את הגוף אלא שמשגל הרבה הוא יותר מזיק מפני שהוא מאבד השלש כוחות הנכבדים הכוח שבמוח המקשה את האבר הכוח שבלב המניע אותו והכוח שבכבד הנותן לו לחלוחית. ובעולם הבא מפני שהמשגל מונע את האדם מלעסוק בחכמה יותר משאר התאוות ולפי שכאשר הוא שטוף בזמה כן יטבע יותר ויותר בטיניה וגם כמה פעמים יעצור אותו המשגל מלקיים תפלתו וזה בבעילות מותרות ועל אחת כמה וכמה בבעילות אסורות. ואמרו למחות מלכין ר״ל שההפלגה בכל מיני התאוות מאבדת את האדם בשני עולמות לפי שהאדם נעשה עבד להן אבל הפריד והקדים את המשגל לפי שהוא מזיק יותר מכולן. ונכפלה מלת למלכים לחזק הענין ולומר חייבים אנחנו להוכיחך פעם אחר פעם כמו שביארנו

אן אלאכ̇תאר מן ג̇מיע אלאסתפראג̇את מת̇ל אלאסהאל ואלקי ואלתעטס ואלפצד ואלנפת̇ מד̇מום האתך ללאנסאם מצ̇עף̇ לקותהא אלא אן אלאסתפראג̇ באלג̇מאע אשדהא למא יקדח פי אלת̇לת̇ אלקוי אלשריפה̈ אלתי פי אלדמאג̇ אלמעטיה̈ ללעצ̇ו אלקוה̈ ואלתי פי אלקלב אלמעטיתה אלחרכה̈ ואלתי פי אלכבד אלמעטיתה אלרטובה̈. ואמא צ̇ררה ללאנסאן פי דאר אלאכ̇רה̈ פאנה אולא ישגלה ען אלחכמה̈ באלאקבאל עליה לאנה יעמל פי אלפכר אכת̇ר מן סאיר אלדואעי ולאן כל מא אמען אלמר פיה אתסע פי פנונה ולאנה קד יקטע ען אלצלוה̈[1]) פי כת̇יר מן אלאוקאת. הד̇ה אלאקואל אד̇א כאן מן חלה פלא תסל ענה אד̇א כאן מן חראמה אנה אלהלאך[2]) פי אלאכ̇רה̈. וכד̇לך סאיר צנוף̇ אלשהואת צ̇ארה̈ פי אלדארין ג̇מיעא אד̇א אסרף̇ פיהא אד̇ תמלך אלאנסאן חתי יציר עבדא להא ממלוכא לא יסתטיע כ̇לאפהא כמא קאל למחות מלכין אלא אן אלג̇מאע הו אשדהא ואצ̇רהא ולד̇לך פרדה וקדמה. ותכרארהם אל למלכים ירידון אנה ילזמנא אן נעטף̇ מרה̈ בעד אכ̇רי וכמא בינ̃א פי תפסיר כי הנה איביך וגו׳ (תהלים צ״ב י׳) אלמכרר אנה אנמא אראד זמאנא בעד זמאן ופי נשאו נהרות י״י (שם צ״ג ג׳) אלמכרר אנה קצד חאלא בעד אכ̇רי כד̇לך האהנא. וג̇על אלמקדם ללמקדמין אל למלכים שתו ואלמוכ̇ר ללמוכ̇רין בעדהם [ולרזנים אי שכר]. וכשפ̇ לה מן עקאבה̈ מא יפעלה אלכ̇מר ואלנביד̇ אנה יג̇ני ג̇נאיאת לא אצלאח להא ועלי אנה רבמא חס̃ן קבאיחא כת̇ירה̈ אלא אן תלך למא כאנת אלתובה̈ תזילהא תרך אלתרוע בהא ואכ̇ד̇ אן ירוע במא לא תצלח אלתובה̈ והי אלאחכאם יקול ללחאכם ראית יא הד̇א אן שרבת פסכרת ונסית אלפקה אלד̇י הו מחקק פחכמת עלי אנסאן בג̇יר אלחק ואנצרף̇ אלכ̇צמאן מן חצ̇רתך (ו)תובתך לא תקבל חתי תרד מא בה חכמת כ̇טאא פמתי תלתקי מעה חתי תרד עליה שיה וסימא אן כאן צ̇עיפא כמא קאל בני עני פמתי ימכנה אלרג̇וע אליך או אלתט̇לם. ואעט̇ם מן ד̇לך אן כאן מא חכמת בה קתל פאד̇א קתל ד̇לך אלבאיס כיף̇ ימכנך אן תצלח מא אפסדת אבדא פלהד̇ה אלאסבאב צאר פסאד אלחכם באלסכר אשד מן כל פסאד. וקולהמא תנו שכר לאבד אראדו בה דפע מעארצ̇ה̈ אלמעארץ̇ פאן קאל קאיל פלם צנע אלכ̇מר ואלנביד̇ קלנא ליתעזא בה אלמהמומון אמא בנעמה̈ עדמוהא פיסמי אלואחד מנהם אובד ויחתאג̇ אלי שרב אלכ̇מר לינסא פקרה כמא קאל רישו או במציבה̈ אתוהא פיסמון מרי נפש ויחתאג̇ון אלי שרבה ליד̇הב ענהם שקאהם כמא קאל ועמלו לא יזכר עוד פאלשרב לאולאיך מצלח ולך יא חאכם יא פקיה מפסד. ואד̇א תאמלת הד̇ה אלקצ̇יה̈ וג̇דתהא מן מחץ̇ אלחק לאן כת̇ירא מן אלאשיא תצ̇ר בעץ̇ אלנאס ותנפע בעצ̇הם כמא הו מעלום אן אלעסל יצ̇ר אלמחרורין וינפע אלמבלג̇מין ואן אללבן ינפע אלכבד אלחאמיה̈ ויצ̇ר באלמעדה̈ אלמרטובה̈ ומא אשבה ד̇לך בל אלמטאעם אלטיבה̈ תנפע אלג̇איע ותצ̇ר אלשבעאן וכד̇לך אלסמאים כלהא. ועלי הד̇א אלסביל אלכ̇מר. פקאלו דעוה̈ יא איהא אלמלוך למן יחתאג̇ה̈ פאמא אן ישרב מנה קלילא במקדאר מא ישכח רישו או ישרב מנה כת̇ירא במקדאר מא ועמלו לא יזכר עוד. ואמא אנת יא חאכם פתח פיך לאלם וגו׳ אראד בפתח אלפם ללאכ̇רס תלקין אלג̇בי חג̇תה כמא סמא אללה עור ללעמי ען רשדה אד̇ יקול ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י״ט י״ד)

---

[1]) לא ידענו למה פרט תפלה משאר המצות.

[2]) בכ״י אלהאלך.

אלאקואל אלאכרה קול למואל ועלי אנה קד נסב דאך אלי אמה פינבגי אן נעלם אנהא ליסת מרואה ען אמראה פקט בל תכון גמאעה מן אלאמה צאדקה רותהא ואנמא נסבהא למואל אלי אקרב מן סמעהא מנה וכאנת אלאמה סבילהא אן יודב אלואלדאן ולדהמא אלמרוס[1]) במתל הדא אלקול. אפתתח אולהא[2])

לא.

1 כלאם למואל אלמלך פי[3]) צרב אלמתל מא אדבתה בה אמה:
2 מא דא יא אבני יא אבן בטני יא אבן נדורי: 3 לא תעט ללנסא
קואך וסעיך לצרוב[4]) אלשהואת: 4 לא ללמלוך יא למואל לא להם
שרב אלכמר ולא ללוזרא אלמסכר: 5 כילא ישרב אחדהם פינסא
אלמרסום ויגיר חכם כל די צעף: 6 דעו אלמסכר ללהאלך גמא
ואלכמר למרי אלנפוס: 7 ישרב אחדהם פינסא פקרה ולא ידכר איצא
שקאה: 8 ואפתח פאך ללאכרם ולהכם כל דוי אלמצי: 9 ואפתח
פאך אקץ באלעדל והכם אלצעיף ואלמסכין:

מה ברי בלגה אלתרגום הו מא בני וכדלך למחות הו צרב מן לגה אלתרגום איצא וכדלך מלכין איצא תרגום עצות וקאל נהמיה [וימלך] לבי (נחמיה ה׳ ז׳). אמא תצדיר אלואלדין באן יקולו לולדהמא מה ברי פאנהם דהבו פי תצדיר דלך אלי אלתרקיק ונסבוה אלי אלאם לאן אלחנין מנהא ואליהא אכתר תקול אלאם לולדהא והי תעאתבה מא דא יא בני אלדי רביתה תם יא אבן בטני אלדי קבל אלתרביה חמלתה תם יא אבן נדורי אלדי קבל אן אחמלה נדרת ודעות חתי רזקתה ינבגי לך אן תתפכר פי הדה אלתלאת מנאזל אלדי תעבת פיך ושקית [ו]טלבת אן תכון ולדא צאלחא ולא תציע גמיע מא פעלת. ופי הדא אעתבאר אכר אדא כאן מן אלמנכר אן יציע אלנאשי ענאיה ואלדיה בה פמן אלנכיר אלמנכר אן יציע ענאיה רבה בה בגמיע אלמצלחאת מן חיוה ועקל וטאקה ואמר ונהי וועד וועיד. ונהיהמא אל תתן שפקה עליה פי אלדניא ופי אלאכרה פאמא פי דאר אלדניא פאן נהיהמא לה ען כתרה אלגמאע פלצררה באלגסם ועלי

אלא ביטול שני ועוד שהחלב הוא נפרד מן הגוף כשמוציאין ממנו החמאה והאף הוא מחובר בגוף כשמוציאין ממנו הדם כן הכעס מוליד את הריב בין שהוא חזק בין שהוא רפה בין בזמן שהוא כאש בוערת בין כשהוא כאש שכבתה שלהבתה. והנה אלו הם ששה מאמרים שבכל אחד מהם ארבעה דברים ואם נחשוב מאמר מי עלה שמים עמהם יהיו שבעה.

[1]) נראה שענינו המגיע לשררה.

[2]) נראה שגם כאן השמיט הסופר נשלט הספר הרביעי ודברי למואל הם הספר החמישי ועיין לעיל תחלת פרק ל׳.

[3]) בכ״י א׳ וב׳ חסר.

[4]) עיקר מילת מחא בלשון תרגום הוא הכאה ובערבי נמשכה מלת צרב מענין הכאה לענין ציון המטבעות מפני שמציינין אותן כדי שלא יתחלפו אלו באלו והשתמשו בזאת המלה גם כן בטעם מין לכל דבר ולכן תרגם הגאון מלת למחות צרוב ר״ל אופנים וגם אבן גנאח בספרו אצול תרגם כן וזה לשונו בשורש מחה: ומן הדא אלמעני איצא ענדי למחות מלכין אי לצרוב אלאפכאר ואלארא פי אללהו ובשורש מלך ומנה ל׳ מ׳ אי לצרוב אלאהוא ואלאפכאר ואלארא אללהויה.

אן ישבההו בהם עלי מא שרחת פי אלמקסומאת אלאול. ואלדי דעאה אלי הדא אנה ראי בעין אלנאס יזריון באלמלך ואלראיס פיקולון אד הו אנסאן מתלנא פביף נטיעה פקאל להם ינבגי אן תעתברו בהדה אלאשכאץ מן אלחיואן אלתי לכל ואחד מנהא ריאסה עלי סאיר נועה לא יטרחונהא בל ידענון לה. פאלאול אלאסד פי אלוחש קאל פיה ליש גבור בבהמה ואלתאני אלנסר פי אלטאיר קאל פיה זרזיר מתנים ועלי אנה אנמא אתי בלקבה לא באסמה פאן אלאליק אן יכון ארארה לעטמה פי גנסה. ואלתאלת אלתיס פי אלגנם קאל פיה או תיש עלי מגאז אן ינסק בלפטה או כמא פסרת קול אלתוראה[1]) אי לאיל תעשה מנחה (במדבר ט״ו ו׳). תם אטבק באלראבע אלדי הו אלמלך עלי הדה אלתלתה אלממתל בהא פקאל וכדי אנתם יא מעאשר אלנאס יגב אן תעתרפו לראיסכם בריאסתה ותדענו לה ולא תבכסוה חקה. ווצף אלאסתעמאל מע אלמלך בתלתה אפעאל [ונהא ען אלפעל אלאול] אלמקאומה וקאל אלקום עמו ואמר באלפעלין אלאכרין וגעל אחדהמא מקדמא עלי אלאכר והו אלתדלל לה פקאל אם נבלת. וגעל אלתאני מוכרא והו אקל מא יכון אלאמסאך ענה פקאל ואם זמות יד ואנמא געלהמא באבין לאנה רבמא צלח לך אלתקרב אלי אלסלטאן ואלתדלל לה לצלאחה וחסן דינה ורבמא לם יצלח דלך למעציתה פאתרכה. וכדלך רבמא אמכנך אלקרב מנה להסן אכלאקה ובסטהא ורבמא לם ימכנך דלך לזעארתהא ושראסתהא פאתרכה אלא אנה עלי גמיע אלהאלאת לא תקאומה. ואתבע הדה אלאקואל באלוציה בתרך אלחדה ואלחרד ושבה מא יתולד מן דלך במא יתולד מן סבבין אחדהמא אקוי מן אלאכר ואיצא אחדהמא מבאשר ואלאכר מפארק פאלאקוי הו אלדם ואלאצעף הו אללבן אד כאן אנמא הו מטבוך טבכא תאניא[2]) פקאל כמא אנך אדא מכצת אלאנף אנבעת אלדם כדאך אדא מכצת אלגצב שדידא כרגת אלכצומה וקדם קבלה אנך לו לם תמכצה שדידא אלא צעיפא נשאת אלכצומה[3]).
וכדלך ינבגי אן תחדר מן שדתהא[4]) בעד כמוד נארהא כמא תחדרהא והי משתעלה כמא אן אללבן אלמפארק מביין מתל אלאנף אלמתצל. פדלך סת[ה] אקואל פי כל ואחד מנהא ארבעה סוי מי עלה שמים פתציר בה סבעה[5]). והדה

---

[1]) עיין תרגומו שם וגם פירוש הראב״ע על ויקרא ד׳ כ״ג שהביא דעת הגאון.

[2]) „ מבושל בבישול שני״ נראה שלפי דעת הגאון החלב נתבשל פעם ראשונה בגוף הבהמה ואחר זה בקדרה להוצאת החמאה.

[3]) נראה שצריך להוסיף כמא אנך אדא מכצת אללבן כרג אלזבד.

[4]) אפשר שצ״ל אלחדה במקום שדתהא.

[5]) ביאור: הענין הששי הוא צווי לשמוע בקול המלך והשרים. ואמרו מטיבי צעד אינו רוצה בו שהילוכם הוא נאה כי אם שהם מצליחים במעשיהם. ואמרו זרזיר מתנים כיוון בזה אל הנשר שהוא הגדול שבעופות אף על פי שלא הביא שם עצם שלו אלא כינויו. ואמרו או תיש כמו ותיש שכן מצינו או במקום וא״ו החיבור. ומנה שלשה לבדם והרביעי לבדו לדמותו אליהם וזה שראה אגור בני אדם מבזים את מלכם ואומרים הוא איש כמונו ואמר להם הסתכלו באלו החיות המושלות על מיניהם האריה על החיות והנשר על העופות והתיש על הצאן וכולם נכנעים תחת יד מלכם כן אתם בני אדם חייבים להיכנע תחת יד מלככם ולכבדו כראוי. והזהיר אגור את העם שלא יתקוממו נגד המלך וזה אמרו אלקום עמו וצוה אותן שישפילו עצמם לפניו אם הוא מלך ישר או מקבל את בני עמו בסבר פנים יפות וזה אמרו אם נבלת וכו׳ או שיתרחקו ממנו אם הוא מלך רשע או רגזן וזה אמרו ואם זמות וכו׳. ובסוף אלו הענינים הזהיר החכם את האדם מן הכעס והמשיל תולדת הכעס למה שיולד משני דברים והם החמאה היוצאת במיץ חלב והדם היוצא במיץ החוטם וההבדל בין שניהם שהוצאת הדם יותר קשה מהוצאת החמאה שאיננה

אשבהה במא רסמנא פי תפסיר ישעיה. פאמא כאציה אלנמל פגעלהא אעתבארא למן לא יעד לה זאדא מן אלדניא אלי אלאכרה והו ירי אלנמלה תעד פי אלציף אלי אלשתא ועלי אן הדא אלמתל קד יצרב ללמסאפר פי אלבחר ואלמסבת פי אלסבת ונטראהמא. וכאציה אלובר[1]) אנהא תנקב פי אלצכר בלא אלה מן חדיד ולא גירה תצלח ביותא באשכאל ועלי אן הדא אלמתל קד יצרב במא תבניה אלנחל ואשבאההא. וכאציה אלגראד חת בה עלי גמע שמל אלמומנין בעין אלי בעץ ולא יצירון פרקא פרקא[2]) והם ישאהדון אלגראד וכתירא מן אלטאיר אדא נזל נזל כלה ואדא רחל רחל כלה. וכאציה אלסנוניה חת בהא אלנאס עלי אלתרקי אלי אלמראתב אלעאליה מראתב אלמלאיכה אלחיואניין אלרוחאניין אד ירון טאיר חקיר יחמל פי ידיה מן טין וגירה מא יבני ויצלח לה וכרא פי סקוף קצור אלמלוך. פהדה אלארבעה מעאן אלתי יקט עליהא והי אלזאד ואלמנזל ואלאגתמאע ואלעלו קד לקבת [בהא] סעאדה דאר אלאכרה כמא קאל פי אלזאד שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נ״ה ב׳) וקאל פי אלמנזל תסתירם בסתר פניך מרכסי איש (תהלים ל״א כ״א) וקאל פי אלאגתמאע אספו לי חסידי (שם נ׳ ח׳) וקאל פי אלעלו ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה (זכריה ג׳ ז׳) וקד תנבה הדה אלארבעה בואין איצא עלי אמור מן אלדניא[3]). ואלאמר אלסאדס אמר פיה יחת עלי טאעה אלמלך וכל ראים וגעל צדר אלאעתבאר פיה באן קאל

29 הי תלתה גידה אלכטא ואלראבע מעהא גיד אלמסיר:
30 אללית גבאר מן אלבהאים לא ירגע מן בין ידי שי: 31 ואלזרזו[4])
אלחקוין ואלתיס ובדאך אלמלך לא קיאם מעה[5]): 32 אמא אן תדללת
לה אדא[6]) תשרף או לזמת אליד ללפם: 33 פאנה במא אן מכין אללבן
יכרג זבדא ומכין אלאנף יכרג דמא כדאך מכין אלגצב יכרג כצומה:

קולה מטיבי צעד לם יען בה חסן אלמשי ואנמא אראד אסתקאמה אמורהם ונגחהא. וקסמהא תלאתה וגעל אלראבע[7]) עלי חדה לאן אלראבע הו גרצה אראד

---

[1]) נראה שחסר כאן מה שנמצא בשלשה האחרים וזה שראוי לאדם לבנות לו בית כשפנים

[2]) בכ״י פירק פרק.

[3]) ביאור: הענין החמישי ידבר בו החכם בארבעה מיני בעלי חיים שצריכין בני אדם לעשות כמוהם. אמרו חכמים מחוכמים מפני שבעלי חיים אינם חכמים באמת אלא מלומדים בטבע. ואחר שהטבע לבדו מספיק לבעלי חיים להצלחתם כל שכן האדם שיש לו שכל צריך שיעמול להגיע אל הצלחתו כמוהם וזה מבואר בפירושנו לספר ישעיה. והנמלה היא משל שיזהיר בו מי שלא יכין צידתו בעולם הזה לחיי העולם הבא אף על פי שהיא משל גם כן להכנת יורדי הים ושובתי שבת. והשפן נוקב לו חור בסלע בלא כלי ברזל ובונה בתים על צורות קבועות וגם כוורת הדבורים משל לזה הענין. וחיל הארבה וגם הרבה עופות באים והולכים יחד ובזה הערה לקהל המאמינים שלא יעשו כיתות כיתות. והשממית והיא הסנונית נושאת ברגליה את הטיט וזולתו לעשות קינה בהיכלי המלכים וזה להעיר את האדם שיבקש לעלות אל מדרגת המלאכים וחיות הקודש ואלו ארבעה הדברים רצוני לומר הצידה והמנוחה והאחוה וההתנשאות נמצאים במקרא לבנות בהם עונג העולם הבא והם ג״כ נאותים וטובים לדברי העולם הזה.

[4]) מלה זאת מלשון תרגום ואינה נמצאת בלשון ערבי.

[5]) בכ״י א׳ מעהם.

[6]) בכ״י א׳ אן. — [7]) בכ״י לין במקום אלד.

21 תגד אלארץ תרגז תחת תלתה ואלראבע מעהא לא תטיק
חמלהא: 22 תחת עבד אדא מלך ונבים אדא שבע טעאמא:
23 ומבגוצה[1]) אדא אמלכת ואמה אדא ורתת סידתהא:

קולה רגזה ארץ לם יזד בה דאת אלארץ ואנמא אראד אהלהא כקול אללה ארץ כי תחטא לי (יחזקאל מ״ד ב׳) פקאל תגדהם ירגפון ויקלקון לעבד מלך מתל הרודוס ונבים איסר מתל נבל ומבגוצה רוסת מתל עתליה ותגד אלריאסה לא תליק בהם ותגדהם איצא יגאורונהא במא לא יצלח. פינבגי אן תעלם אנך אן הגמת עלי ריאסה מא [אנת] להא אהל אנהם ירגפון בך ויזעגון לדלך ולא תליק בך ולא תחסן אן תגאורהא מתל אמה ורתת סידתהא פאלנאס יתחירון לדלך פלא תפעל מא ינכרונה כל אצבר אלי אן תסתחק ומע דלך אדא בלגת פאטלבהא בעקל ורפק וארץ בחכם אללה פי דלך ופי כל[2]). ואלפצל אלכאמס פי כואין ארבעה מן אלחיואן נבה אלנאטקין בהם עלי מא יחתאגון אליה מן מתל מא יפעלה כל נוע מנהם קאל

24 הם ארבעה מן[3]) צגאר מא פי אלארץ עאלמין מעלמין:
25 אלנמל גמע גיר עזיז וקד אצלחו פי אלציף טעאמהם: 26 ואלובר
גמע גיר עטים וקד צירו פי אלצכר ביותהם: 27 ואלגראד לא מלך לה
וקד כרג מלתף כלה: 28 ואלסנוניה תעלק בידיהא מא תציר בה[4]) פי
היאכל אלמלוך:

למא קאל חכמים ולם תכן אלחכמה ממא יוצף בה גיר אלנאטקין אוגב אן יציף אלי קולה הדא מחכמים פיכון קולה מחכמים תפסירא לקולה חכמים לאנהם אנמא לקבו עאלמין עלי סביל מעלמין תעלים אלטבע. ולעל סאילא יסל פיקול כיף יגעל מא יפעלה אלמטבוע אעתבארא ותאדיבא ללמכתאר אגבנא וקלנא באלחרי אן יגעלה תאדיבא לאן אלעקל אעלי מן אלטבע ואגל כמא קדמנא פי אול אלכתאב פאדא כאן אלמטבוע ולים פיה עקל יפעל מצלחה פאלדי פיה עקל באלאוכד אן יפעל מצאלחה. ומתל הדא אלגואב פי קולה ידע שור קנהו (ישעיה א׳ ג׳) ומא

הרומש על הצור גם הוא אינו עושה רושם אבל בני אדם שהיו יראים ממנו במקום שהיה שם בתחלה ישקטו עתה אחר שהלך לו ואחרים שהיו שלוים עד עתה יפחדו וכן הספינה אף על פי שבחוף הים רואין קצת רושם הילוכה כשהיא בלב ים אין רושם להילוכה כלל אבל היא מוליכה בני אדם ממדינה למדינה ומביאה תבואה ממקום שיש בו שבר הרבה אל מקום שיצטרכו אליה וכמו זה בבעילות אסורות אף על פי שאין להן אות ניכר כאמרו כן דרך וכו׳ יש עוון כבד על האיש ועל האשה לפי שהם עושים זמה וענשם גדול מאד.

1) בכ״י ב׳ וג׳ משנייה.

2) ביאור: הענין הרביעי שלא יתאוה אדם למדרגת מי שהוא למעלה ממנו אם אינו ראוי לה ואם בכל זה הגיע אליה אין דעת הבריות נוחה הימנו. אמרו ארץ ר״ל יושבי הארץ. ואמר אגור הארץ תרעש מפני עבד המולך כהורודוס ומפני איש בזוי שהעשיר כנבל ומפני אשה שנואה המושלת כמו עתליה ותמצא שכל אלו אינם ראוים לממשלה ושמלכותן אינה טובה וכולן נמשלים לשפחה שירשה את גברתה. ולפיכך ימתין האדם עד שיהיה ראוי לשררה ואז יבקש אותה בתבונה ובנחת ויקבל בטוב לב את גזרת השם בזה ובכל דבר.

3) בכ״י ב׳ וג׳ חסר.

4) בכ״י א׳ מבה ובכ״י ב׳ וג׳ חסר.

פסרת וארבעה לא ידעתים ואלראבע ולם אקל וארבעה לילא תגתמע תלאתה
וארבעה פתציר סבעה וגדת מן מכאטבה אלאמה אן יקולו בחמשה לחודש (יחזקאל
א' א') יענון פי אלכאמס בשבעה לחדש (מלכים ב' כ"ה ח') פי אלסאבע. ופסרת
בשמים פי אלהוא מתל קול אלתוראה ערים גדלת ובצורת בשמים (דברים א' כ"ח).
וקד ינבגי אן אבין ען הדה אלארבעה אשיא אלתי וצפהא דרך הנשר בשמים ודרך
נחש ודרך אניה ודרך גבר אד כאנת ארבעה תאמה לם פצל אחדהא מנהא פחסבהא
תלתה תם צמה אליהא פצארת ארבעה בעד מא אבין אימא הו אלמפצול ואקול אנה
דרך גבר בעלמה ואנמא פצלה לאנה כאן מקצודה אן יחדר מנה. ואמא תלך אלתלתה
פהי מעלומה פאתי אגור בהדא אלראבע וקאל ללסאמעין אן הדא אלראבע אלדי
יגהלה בעצכם הו מתל אלתלתה אלתי תערפונהא ולא תנכרונהא. ושרח דלך יקול
ללזאני ואלפאסק לא תתוהם אנך אדא שאהדת נפסך תרתכב הדה אלמעאצי וליס
תותר פיך אתרא ולא תוסמך בוסם מא אנהא ליסת להא חאצל עטים ואלתקריב אלי
פהמך לאנך תשאהד אשיא פי וקת חרכתהא וליס תרסם פימא פיה תחרכת רסמא
ולהא מחצול מן אלפעל עטים. מן דלך אלטאיר אדא טאר פי אלהוא וקצד אלנסר
לאנה אעטמהא לם ירסם פי אלהוא כטא במסירה ומע דאך פקד חצל לה פעל לאנה
בעד מא כאן מוגודא פי מוצע עדם מנה וצאר פי מוצע כאן פיה מעדומא. ואלחיה
אדא אנסאבת עלי אלצואן פהי ליסת תכט פיה כטא למסירהא עלי אנה בעד תקציה
לם יתבין פאן חאצל מא פעלתה יתבין אד כאן אהל אלמוצע אלאול [אלדין כאנו]
יחדרונהא פיה אמנוהא וצאר [אהל] מכאן אכר יכאפונהא ברלהם. ואלספינה תסיר פי לג
אלבחר ואמא באלקרב מן אלשט פרבמא אתרת אתרא לוקתה יסירא וראהא ואמא
פי אללג פלא בעדהא ולא מעהא תכט פיה כטא ולכן חאצל פעלהא יתבין אנהא
נקלת קומא מן בלד ואסכנתהם פי אכר וחמלת מירה מן ענד קום אסתגנו ענהא אלי
קום אחתאגו אליהא וגהזת תגאירא פחאלת אסעאר בדלך מן עז אלי הואן ומן גלא
אלי רכין ומא אשבה דלך. פעלי הדא איצא לא יגתר אלרגל אדא ראי אנה בדנוה מן
חראם לא יותר פיה אתרא פי נפסה פאן לפעלה דאך מחצולא יטאלב בה עליה[1])
לאנה קד פעל מא נהאה אללה ענה פלדלך קאל ודרך גבר בעלמה ולא יגר אלמראה
אדא ראת אנהא חין אסתטאעת ל[א]תיהא חראמא לם תבן פיה עלאמה בל צארת
כמן אכל טעאמא ומסח פאה ולם יתבק פי פיה אתר פאן לפעלהא דאך מחצולא
תעאקב עליה למבאשרתה מא נהית ענה ולדלך קאל כן דרך אשה מנאפת בעד
קולה ודרך גבר בעלמה[2]). ואלפצל אלראבע מנע פיה מן מחאולה אלעאמי מן אלנאס
מרתבה מן הו אגל מנה בגיר אסתחקאק ולו חצלת לה לם יעדם אנכאר אלנאס עליה קאל

---

[1]) בכ"י ועליה

[2]) ביאור: והענין השלישי שיזהר אדם מן הניאוף והזנות והדומה להם. תרגמתי וארבעה והרביעי כדי שלא יוסיפו הארבעה על השלשה ויהיה שבעה וזה דרך לשוננו לומר בחמשה לחודש במקום בחמישי. ותרגמתי השמים האויר. וראוי שאבאר למה הפריד דבר רביעי מן השלשה האחרים ואיזה הוא הנפרד ואומר שזהו דרך גבר בעלמה והפרידו מפני שכוונתו רק להזהיר מזה הדבר. ואמר החכם כבר ידעתם שלשה דברים הראשונים הנה הרביעי הנעלם מכם הוא כמוהם וביאור זה שאגור אומר לנואף אל תחשוב שעבירת הזנות והנאוף לא תעשה מאומה לפי שאין לה רושם ניכר התבונן שיש הרבה דברים שאין מעשיהם נכרים ובכל זה פעולתם גדולה. וכן הנשר המעופף באויר ואינו עושה שרטוט יעתק ממקום אל מקום אחר וכן הנחש

פיה עין תלעג לאב וגו׳ פאלמשבה בנקר אלגראביב הו מולם לא ינתפע בה ואלממת̇ל באכל אלנסור הו ממן יולמה וינתפע מנה פכל ואחד מן הד̇ה אלארבעה̈ מהאלך אלמלמין חסב מבאלגה̈ ד̇לך אלמעאנד ינאלה[1]). ואלפצל אלת̇אלת̇ חד̇ר פיה מן אלזנא ואלפסק ומא [אנצ̇ם] אליהמא קאל

18 הי ת̇לאת̇ה̈ כ̇פית ע̇ני ואלראבע מעהא לא אערפהא: 19 טריק
אלנסר פי אלהוא וטריק אלהיה̈ עלי אלצואן וטריק אלספינה̈ פי לג̇
אלבחר וסביל אלרג̇ל פי אלמראה̈: 20 עלי ד̇אך סביל אלאמראה̈
אלזאניה̈ תאכל ותמסח פאהא ותקול לם אפעל ג̇לא:

---

[1]) ביאור: הענין השני הוא שראוי לאדם ללכת בדרכי אבותיו כפי מה שמסרו לו בקבלה. ואמרו אל תלשן ענינו אל תדבר רע. ועלוקה הוא ההעדר. והון טעמו די והן מלות יתידות. ולהקל ביאור אלו השמונה פסוקים נקדים קצתם לקצתם שלא כסדרם ונאמר הודיענו אגור שהעדר הדברים על שני פנים האחד שלא היו מעולם והשני שאבדו אחר שהיו. ולפי שכיוון אל בני אדם לקח משלו מן החי והצומח שהחי ניזון בו. והחי יעדר לשתי סיבות אם שלא יולד וזה עוצר רחם או שימות אחרי הולדו וזהו שאול והצומח יעדר אם שהארץ לא תתן פריה וזה אמרו ארץ וכו׳ אם שישרף וזאת השרפה תהיה בין בגוף הבהמה האוכלת בין באש ממש על פני הארץ וזה אמרו ואש וגו׳. וחילק החכם הארבעה אופני ההעדר שבני אדם נענשים בהם לשלשה מינים והתחיל בשאול ועוצר רחם הנוגעים אל החי בעצמו והזכיר אחר כך העדר הצומח וסיים בשרפת הצומח. והפריד האש משאר מיני ההעדר מפני שאינה מאבדת החי כי אם באמצעית הצומח. והארבעה כולם כאילו יאמרו הב הב וכאילו לא ישבעו וכאילו לא יאמרו הון וסדר אלו התארים מהופך שירד הכתוב מן היותר חזק אל היותר קל שלא בלבד לא יאמרו די אלא שאינן שבעים וגם יאמרו תן עוד. ואנחנו רואים שהרבה בני אדם ינשאו אל הקבר והאשה העקרה מאבדת שכבת זרע הרבה ושהארץ הצמאה נזרעת חנם והאש אוכלת עצים הרבה וכולם אין די להם במה שנותנים להם. וקודם שסיפר החכם אלו ארבעה אופני העונשים דבר על בני אדם הראוים להענש והם המורדים בדברי הקבלה האמתית שהשכל יחייב שכל קבלה שלא נכנס בה שקר בין בזדון בין בשגגה היא אמת בלי ספק וקבלה כזאת נמצאת אצלנו והממרה בה הוא כופר ויענש מאת השם מפני שבתחלה הוא אומר שאבותיו מסרו לו שקר ויקללם וזה אמרו דור יקלל אביו אבל הנשים לא יקלל ולא יברך אותן מפני שהחכם חושב שהנשים הולכות אחר בעליהן וזה אמרו ואת אמו וגו׳. ואחר זה ירחיקו עצמם מדעותיהם הטהורות וחושבים אותן לטמאות וזה אמרו דור טהור וגו׳. ואחר זה יבחרו בדעות שבדאו מלבם ויתגאו בהן וזה אמרו דור מה רמו וגו׳. ואחר זה יבזו כל מי שאינו מסכים עם דעותיו ויעברו גם על השכליות וזה אמרו דור חרבות וגו׳ וכן ירד ממדרגה אל מדרגה כל עת מי שאינו מאמין בקבלה. ואחר זה הזכיר החכם עונש המתנגדים באמרו לעלוקה. וקודם שדבר החכם באלו ארבע מדרגות הכפירה ובענשן הזהיר מלומר על אנשי אמת שהם אנשי כזב מפני שהצווי ראוי שיקדם להבטחה וההפחדה לכן אמר בתחלה אל תלשן וגו׳. ומלת עבד תורה על הנביאים שהם עבדי השם ועל הנמשכים אחריהם שהם עבדי הנביאים והמלשין הוא האומר שדברי המקבלים מן הנביאים אינן מסכימין עם דברי הנביאים עצמם כמו שאתה רואה האנשים שיצאו מעדתנו כופרים בפירושי הפסוקים שאפשר לבארם על פי הקבלה ואומרים אין אנו חייבים ללכת אחרי אלו הפירושים והוכיח אגור אלו הכופרים בארבעה דברים אחד שהם מגונים אצל בני אדם וזה אמרו פן יקללך והשני שהם מגונים אצל השם וזה אמרו ואשמת והשלישי שהם מגועלים בטמאות מוחשות וזה אמרו מצואתו וכו׳ וכל שכן בטמאות המפורשות בתורה שאינן מוחשות והרביעי שנענשים מאת השם והעונשים הם ארבעה המאבידים את האדם והם העוני ועוצר רחם והקבר ואש של גיהנם המשגת אותו אם ניצל משאר העונשים וכולם נזכרים במאמר לעלוקה וכו׳ ושנים המכאיבים את האדם וזה אמרו עין וכו׳ והעונש הנמשל לנקירת העינים בעורבים אינו מועיל גם למי שיכאיב את האדם והנמשל לאכילת הנשרים הוא המועיל למי שיצערהו וכל אלו העונשים כפי גודל כפירת הכופרים.

אלי אלמקאבר אלכתׄיר מן אלנאס ותקרע אלעאקר באלכתׄיר מן אלורע ויבאר פי אלארץׄ אלעטשי אלכתׄיר מן אלבזר ותטעם אלנאר אלכתׄיר מן אלחטב וכלהא לא תשבע בל כאנהא תקול זדני איצׄא למן יעטיהא. וקבל אן ישרח אלחכים הדׄה אלארבעהׄ אשיא קדם דׄכר חאל מן יסתחק אן יציר אליהא פקאל יציר לעלוקה מן גׄהר אלאכׄבאר אלצאדקהׄ ודׄלך אן אלעקל יקצׄי באן אלכׄבר אלדׄי יכׄלין מן תעמד אלכדׄב ומן תוהמה גׄמיעא פהו חק לא מחאלהׄ והאהנא אכׄבאר יאתון בהא יקע פי אלאנפס אלקאצדהׄ אלחק אנהם לם יתעמדו פיהא אלכדׄב ולם יתוהמוה פמן רדׄהא כאן מעאנדא ואסתחק עקובהׄ מן ענד אללה אדׄ תציר לה בדׄלך ארבעהׄ אחואל מדׄמומהׄ אולהא[1]) אלתואטו עלי נקל אלכדׄב פיצרח בלענהם כמא קאל דוד אביו יקלל ואמא נסאוה[ם] אלתי הן ענדה תאבעאת מגרוראת ולם יקצדן אלכדׄב פלא ילענהן ולא יבארך עליהן כמא קאל ואת אמו לא יברך. תׄם ירא אעתזאל מדׄאהבהם [אל]טאהרהׄ אדׄ יעתקדהא נגסהׄ כמא קאל דוד טהור בעיניו וגו׳. תׄם ילתגי אלי ראי נפסה ויציר לנׄאטרה ענדה חאל גׄלילהׄ לא ירי פוק ראיה ראיא כמא קאל דוד מה רמו עיניו וגו׳. תׄם יסתקל[2]) מן אלנאס כל מן ליס הו עלי מדׄהבה ומאלה פיתגׄאוז אלמעקולאת איצׄא כמא קאל דוד חרבות שניו וגו׳ והדׄא אלתנקל פי אלשר מן חאל אלי אכׄרי מוגׄוד עלי טול אלזמאן פי כל מן לא יצדק באלאכׄבאר. פלמא וצׄף הדׄה אלאפעאל אלסו אכׄבר באלעקאב פקאל לעלוקה וגו׳. וקבל אן יצׄף אלחכים הדׄה אלארבעהׄ אחואל ויקול אנהא ינאל מן פעלהא אלעדם קדם קבל דׄלך אלנהי ען תכדׄיב אלצאדקין אדׄ פי תרתיב אלחכמהׄ יגׄב אן יסבק אלאמר ללועד ואלועיד כמא קאל אל תלשן וגו׳. ואלעבד פי הדׄא אלפסוק ליס הו עבד דניׄ בל עבד וליׄ בקולה משה עבדי מת (יהושע א׳ ב׳) ויאמר לי עבדי אתה (ישעיה מ״ט ג׳) יקול אגׄוד לא תסע באלולי אלי מולאה יעני אן אלנאקלין ען אלאנביא אוליא אללה וסמאהם עבדי הנביאים (מלכים ב׳ י״ז י״ג) כדׄלך משאהדוהם אוליא להם כמא קאלו לשמואל התפלל בעד עבדיך אל ה׳ (שמואל א׳ י״ב י״ט) וקאלו לאלישע הנה נא יש את עבדיך חמשים אנשים (מלכים ב׳ ב׳ ט״ז) ואלסעאיהׄ בהם אלי מולאהם פהו אדׄעא אן קולהם מנאקץׄ לקול אלאנביא בעד אחתמאלה אלמלאאמהׄ לה ואלופאק בינהמא כמא תרי מן כׄלףׄ אלגמאעהׄ יגי אלי ניץ יחתמל אן יפסר עלי מא נקולה בוגׄוה מן אלתכׄריגׄ פיגׄרדה וידפעה ויקול לא ילזמני קבולה. פארדעה אלחכים בארבעהׄ אשיא אלאול דׄםׄ אלנאס לה הו קולה פן יקללך ואלתׄאני דׄם אללה לה הו קולה ואשמת פיציר לעינא ענד אלנאס אתׄמא ענד אללה ואלתׄאלתׄ דׄם אלחכים לה והכמה עליה באנה לא יסתנטׄף מן אבשע אלוסךׄ [הי] אלעדׄרהׄ בקולה ומצאתו לא רוחץ פצׄלא עלי אלנגׄסאת אלסמעיהׄ אלתי לא תחס בהא האסהׄ ואלראבע עקאב אללה וגׄעלה צׄרבין אמא מהלך ואמא מולם. פאלמהלך קאל פיה לעלוקה גׄמיע שרוה אלעדם אן אללה יצׄרבה אמא באלפקר מתׄל ארץׄ לא שבעה מים או באלעקם מתׄל עצר רחם או באלמות מתׄל שאול או בנאר גׄהנם מתׄל ואש לא אמרה הון אדׄ הו סאלם[3]) פי דניאה מן תלך אלתׄלתׄהׄ. ואלמולם קאל

---

[1]) נראה שחסר כאן יםׄן באבאוה.

[2]) בכ״י יסתחל.

[3]) בכ״י מאלם.

יג̇תסל מן ג̇איטה: 13 ג̇יל מא ארפע עיניה ואסנא מקלותה: 14 ג̇יל
אסנאנה כאלסיוף ואניאבה כאלסכאכין ליאכל אלצ̇עפי מן אלבלאד
ואלמסאכין מן בין אלנאס: 15 פאן ללעדם קסמין[1] יקולאן מת̇לא
האת האת ולהמא ת̇אלת̇ פלים ישבע[2] וראבע פלים יקול[3] בס: 16 הם
אלת̇רי והכם אלרחם וארץ̇ לא תרוא מאא ונאר לא תקול בס: 17 כד̇אך
עין[4] תהזי באביהא ואמהא ותזרי באג̇מאעהם ינקרהא מת̇לא גראביב[5]
אלואד ויאכלהא בנו אלנסור:

פסרת אל תלשן לא תסע מן באב אלמחל ואלסעאיה̈ מת̇ל קול דוד מלשני בסתר (תהלים ק״א ה׳). לעלוקה אלעדם. הון בס אלפאט̇ מפרדאת. ועלי אן אלחכים קד נסק הד̇ה אלת̇מאניה̈ פואסיק עלי מא הי מנצוצה̈ פאן אלאקרב ענד אלעבארה̈ אן נקדם פיהא בעצ̇א עלי בעץ̇ ונקול ערפנא אגור אן ללעדם וג̇הין אחדהמא אלא יכון אלשי ואלאכ̇ר אן יפנא בעד כונה ולמא כאן קצדה פי הד̇א אלנאס ג̇על אלתמת̇יל מן אלחיואן ואלנבאת אד̇ לא קואם ללחיואן אלא באלנבאת פקאל אן לעדם אלחיואן וג̇הין אחדהמא אלעקם והו אלא יולד אלחיואן בתה̈ ואלת̇אני אלמות אן יכון בעד אן יולד ימות ד̇אך קולה שאול ועצר רחם. ולעדם אלנבאת איצ̇א וג̇האן אחדהמא אלג̇דב וד̇אך באן לא תרוא אלארץ̇ מאא פלא תת̇מר הו קולה ארץ לא שבעה מים. ואלאכ̇ר אלפנא ופנא אלנבאת אלמשהור באחראק אלנאר ד̇אך קולה ואש לא אמרה הון סוא פי ד̇לך אחראק אלנאר אלתי פי אלחיואן לה באלאכל ואחראק אלנאר אלט̇אהרה̈ עלי אלארץ̇ צאר אלג̇מיע ארבעה̈ וג̇וה יג̇על אלחכים אחצאהא ת̇לאת̇ה̈ צ̇רוב את̇נין בקו׳ שתי בנות ואלת̇אלת̇ בקולה שלש הנה ואלראבע בקולה וארבע. וד̇לך אנה קצד אלי עדם אלחיואן אד̇ כאן אנמא וצפה ליג̇עלה עקאבא לקום כמא יסתחקון פיג̇דה את̇נין אלקבר ואלעקם שאול ועצר רחם ת̇ם ראי אן האהנא סבבא ת̇אלת̇א בה יעדמון והו אלא תנבת אלארץ̇ פג̇עלהא ת̇לת̇ה̈ ת̇ם ראי אנה רבמא אנבתת איצ̇א וכאן נבאתהא סבבא לעדם אלחיואן ד̇לך באן יחרקה בעץ̇ אלניראן פג̇עלהא ארבעה̈. פפצל הד̇א אלבאב אלראבע אעני אש מן אלת̇לת̇ה̈ לאנה ליס בבסאטתה אוג̇ב עדם אלחיואן בל בתרכיבה אעני נבאת ואחראק ופצלהמא ג̇מיעא מן אלבאבין אלאולין לאנהמא ליסא פי ד̇את אלחיואן בל פי ג̇ירה וקאל ען אלארבע[6] הב הב יעני באנהם יקולון[7] האת האת ובאנהם לא ישבעון לקולה לא תשבענה ובאנהם לא יקולון[8] בס לקולה לא אמרו הון. ותרתיב ד̇לך מנעכס מן אלאכ̇יר אלי אלאול יקול באנהא לא תקול בס בל מע ד̇לך לא תשבע פי נפסהא בל מע ד̇אך תקול האת האת מרה̈ בעד אכ̇רי. ובד̇י תשאהד הד̇ה אלארבע יחמל

[1] בכ״י ב׳ וג׳ מוסף כאנהמא.
[2] בכ״י א׳ ישבעון.
[3] בכ״י ב׳ ויקולון ובכ״י ג׳ יקולאן.
[4] בכ״י א׳ עיונא.
[6] כן הוא בכ״י א׳ וג׳ ולא מצאנו זה בספרי האוצר ובכ״י ב׳ גראב.
[6] בכ״י אלראבע.
[7] בכ״י כאנהמא יקולאן.
[8] בכ״י וכאנהמא לא יקולאן.

7 אסלך כׄלתין לא תמנעהמא[1] מני אלי אן אמות: 8 קול אלזור
ואלכׄדׄב אבעדהמא עני באן[2] פקרא כתׄירא[3] או גנאא לא תעטׄני כל
ארזקני מן אלטעאם קותי: 9 כילא אסתגני פאכפר ואקול מן אללה
וכילא אפתקר פאסרק ואמתהן אסם רבי:

הדׄה אלמסלה̈ ועלי אן אלמלפוט̇ בה ארבעה̈ אשיא שוא ודבר כזב וראש ועשר ואלעבד יסל אצראף ארבעתהא ענה פאן אלמחצול מנהא אתׄנאן ואלאתׄנאן אלאכׄראן המא תׄמרהמא ואלמתולדאן ענהמא בעאדה̈ אלאכׄתיאר. ואלאתׄנאן אלאצלאן המא ראש ועשר יקול אלחכים מן אלאצלח ללעבד אלא יכון פי גנאיה חאל תורתׄה אלבטר חתי יכפר ויגחד כמא קאל פן אשבע [וגו׳] וכמא צח לך אן סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צר קאל כל ואחד מנהם מתׄל דׄלך עלי מענאה ואן אכׄתלפת אלאלפאט̇ וכאן סבב בטרהם אלנעמה̈ והדׄא הו שוא אלדׄי יגב אן יסל אלעבד אבעאדה ענה. וכדׄלך כתׄרה̈ פקרה תחלה̄ עלי אלסרקה̈ או אלכׄיאנה̈ חתי יכׄון ויחלף עלי דׄלך כמא קאל ופן אורש [וג׳] יעני אחלף באסמה כאדׄבא והדׄא הו דבר כזב אלדׄי ינבגי אן יסל פי אצראפה ענה ועלי מא צח לך אן אנשים רקים ופחזים (שופטים ט׳ ד׳) אנמא תבעו אבימלך לגועהם ופקרהם. ואלאצלח ללעבד אן יכׄון מתוסטא פי נעמתה כמא סאל הטריפני לחם חקי[4]). ואלמעני אלתׄאני פי אתבאע אלנאשי מדׄהב אבאיה פימא נקלו אליה וצורתה בצורה̈ אלחק קאל

10 לא תסע באלעבד אלי מולאה כילא ישתמך פתאתׄם: 11 יא
גיל שאתם אבאה ולא יבארך עלי אמה: 12 גיל טאהר ענד נפסה ולם

אותנו לקבלם גם כן לפי שהבורא לא צוה בלי סבה והשם יתן שכר עליהן. ולפי שאין מעשה בלא תלמוד והתלמוד צריך זכירה ושמירה חייב האדם לדרוש ולחקור בהן. ובאמרו אל תוסף וכו׳ נכלל היוב ללמוד המצוות ולעשותם מפני שלא יתכן להזהיר מלהוסיף על דבר אם אין חייב האדם ללמוד הדבר בעצמו ולעשותו. ויש שכר טוב לאדם הלומד ועושה אותם כאמרו מגן הוא וגו׳ ר״ל שהשם הוא כמגן לשומרו מכל רע ובאמרו שהשם יגן על הצדיקים מן הרע נכלל גם כן שהוא ייטיב להם מפני שאי אפשר שימנע מהם הטוב וגם הרע יחד כי אז לא ימצאו (הצדיקים) כלל. ואמר אגור אחר זה שמי שאינו למד ועושה יכרת וזה יוצא מקל וחומר שאם יענש המוסיף על המצוות כל שכן העוזב אותן כמו שפירשנו בספר ויקרא. וזאת הכריתה על פנים רבים כפי גודל החטאים אם בחולי המונע את האדם מן התנועה והתאוה או במכאובים שיעצרוהו מלכת בתוך הקהל או בפירוד מן אוהביו או במות שהוא מפריד בין הנשמה והגוף או בעונש בעולם הבא שיכרת מקהל הצדיקים. ואחר שדיבר אגור על יסודות העולם ועל יסודות האמונה הביא ששה ענינים שכל אחד מהם כולל ארבעה דברים ויש תועלת בכל אחד מהם לתלמידים.

[1]) בכ״י א׳ תמנעניהא ובכ״י ג׳ תמנעהא מני.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ מוסף יכון.

[3]) „ראש גדול״.

[4]) ביאור: הענין הראשון מה שראוי לאדם לשאול מהשם קודם כל דבר. ואף על פי שהזכיר ארבעה דברים שהם שוא ודבר כזב וראש ועשר לא שאל באמת אלא שנים והשנים האחרים הם פרים הרגיל להולד מהם בבחירת האדם. והעקרים השנים הם ראש ועושר ואמר החכם שהיותר טוב לבני אדם הוא שלא יהיו עשירים יותר מדאי עד שיבאו לידי כפירה כמו סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צור שכל אחד מהם כחש בשם וזהו אמרו שוא. וכן שלא יהיו עניים יותר מדאי עד שיבואו לידי גזל ורמאות ולסוף ישבעו לשקר וזה אמרו דבר כזב וכבר ידעת שאנשים רקים ופוחזים נאספו עם אבימלך לפי שהיו רעבים ודלים והיותר נאות להצלחת האדם שיהא בינוני לא דל ולא עשיר וזה אמרו הטריפני וכו׳.

5 ג̇מיע אקואל אללה מסבוכה̈ והו מג̇ן ללמסתכ̇נ̇ין אליה: 6 פלא
תזד עלי כלאמה שיא לילא יובכ̇ך פתנקטע:

פסרת ונכזבת אנקטאע מת̇ל קולה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו (ירמיה ט״ו י״ח) ואיצ̇א כמו אכזב מים (ישעיה נ״ח י״א) ואשבאההם. וג̇מע פי קולה כל אמרת אלשראיע אלעקליה̈ ואלסמעיה̈ ג̇מיעא וקאל עליהא אנהא כאלמסבוך ומעני אלסבך אלתחריר לאן אלעאקל אד̇א אג̇אד אלתפכר וג̇רד עקלה יקצ̇י בפעל אלחק ואלצדק ואלעדל ומא שאכל ד̇לך ותרך אלג̇ור ואלט̇לם ואלבאטל ומא אשבה ד̇לך והד̇אן אלאצלאן ינצ̇ם אליהמא אכ̇תר אלשראיע. ואמא מא בקי מן אלשראיע ממא לא יחיט בה הד̇אן אלקסמאן אלא אן קד צח אן אלבארי קד אמר בה או נהי ענה כאלאמר באלחג̇ ואלנהי ען אלעמל פי אלסבת פאן אלעקל יוג̇ב קבול ד̇לך אד̇ כאן אלחכים לם יאמר בה עבת̇א וקד ג̇על עליה אלת̇ואב אלג̇זיל פקד אג̇תמעת אלשראיע כלהא פי אן אלעקל יוג̇ב פעלהא. ולמא כאן פעלהא לא ידרך אלא במסאיל ותעלם ותד̇כר וחפט̇ קאל אג̇ור יג̇ב אן תסתעמל ג̇מיע ד̇לך. ופי טי קולה אל תסף על דבריו וג̇וב אלעלם ואלעמל במא קאל כ̇אצה̈ לאנה לא ינהא ען זיאדה̈ עלי שי אלא בעד איג̇אב אלעלם בה ואלעמל. ת̇ם אכ̇בר אן ללמתעלם ואלפאעל ד̇לך ת̇ואבא עט̇ימא הו קולה מגן הוא לכל החסים בו וג̇על אלתשביה במג̇ן למא עלמנא מן אלתרס אנה יכן ויוקי. ופי טי קולה אן אללה יוקי אלצאלחין אלשר וג̇וב אנה ינעם עליהם לאסתחאלה̈ חצול מנעהם אלכ̇יר ואלשר ג̇מיעא פלא יכונו חיניד̇ מוג̇ודין. ת̇ם אכ̇בר אן לתארך ד̇לך עקאבא אלימא הו קולה פן יוכיח בך ונכזבת קאל אן זדת עלי שראיעה ובכ̇ך במא[1]) בה ינטוי תחת אלקול אנך אד̇א לם תעלם או תעמל מא שרע עליך פבאלחרי אן יובכ̇ך במא יולמך עלי סביל קל וחומר אלתי כנת שרחתהא פי ספר ויקרא. ואלאנקטאע אלד̇י יורב בה פהו עלי וג̇וה אמא במרץ̇ פינקטע ען חרכאתה ושהואתה כמא קאל והוכח במכאוב על משכבו וזהמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאוה (איוב י״ט כ׳) או באלאם תקטעה ען אלג̇מאעה̈ כמא קאל פי עזיה כי נגזר מבית ה׳ (ד״ה ב׳ כ״ו כ״א) או בפרקה̈ [פ]יפרק בינה ובין אצדקאיה כמא קאל ודל מרעהו יפרד (משלי י״ט ד׳) או באלמות אלאקצי[2]) פיפרק בין רוחה ובין ג̇סדה או בעקאב אלאכ̇רה̈ פיקטעה ען זמרה̈ אלצאלחין כמא קאל פי אלתוראה̈ פי מוצ̇ע שתי והכרתי ונכרתה עלי קדר עט̇ם אלד̇נב. ובעד מא קאל אג̇ור הד̇א אלקול אלג̇ליל פי ארכאן אלדניא וארכאן אלדין אתי בסתה̈[3]) מעאן כל ואחד מנהא פיה ארבעה̈ אשיא יסתפיד אלמתעלם מן כל מעני פאידה̈ או פואיד[4]). אלמעני אלאול פי אהם̈ מא ינבגי אן יסל אלעבד רבה קאל

שידרוש במצוות השכליות מפני שהבורא נתן לאדם דעת כדי שיבחין בשכלו הזך בין הטוב ובין הרע והמצוות השמעיות שכל אדם יוכל להבין מה שנצטוה מאת השם בקבלה ואע״פ שלא יוכל אדם להכיר טעמי כל המצוות כולן בכל זאת הוא יודע שהאל צונו בהן כדי שנקבל שכר עליהן.

[1]) נראה שחסר כאן תנקטע.

[2]) אפשר שצ״ל אלארצ̇י.

[8]) בכ״י בסבע והוחלף ו׳ בז׳.

[4]) ביאור: פירוש ונכזבת ונכרת מלשון יכזבו מימיו. ואמר: כל אמרת כולל המצוות השכליות והשמעיות. וענין צרופה מזוקקת מפני שבעל שכל כשיתבונן היטב ימצא ששכלו מחייבו לעשות צדק ואמת ולעזוב חמס ושקר ורוב המצוות תלויות באלו שני השרשים. והצווים וההזהרות הנשארים כמו הראיון וביטול המלאכה בשבת ברור לנו שהשם צונו עליהן ולפיכך השכל מחייב

בני כל פי אלעדד ממא לה ג̇דר ומא ליס לה ג̇דר אלאחתג̇אג̇ פי ד̇לך אג̇מע ואחד והו אן יקול אלחכים כ̇די סביל הד̇א אלשי ועלי הד̇א בניתה. ואנמא אלפחץ ואלבחת̇ וקוע אלמסאיל אלחקיקיה̇ אלתי להא אלאג̇ובה̇ אלצחיחה̇ בעד תסלים הד̇ה אלאצול כלהא באן תג̇על קולא ת̇אבתא לא תטלב עליה עלה̇ לם צאר כ̇די פחיניד̇ ינסאג̇ אלסואל עמא בעד הד̇ה ואיאה טלב אלטאלבון ופיה אנשית אלכתב ועליה תכלם. אלמתכלמון והו אלמדרך. ואמא אגור פאנה [למא] ראי הד̇ה אלג̇זויאת לאחקה̇ ללענאצר אלארבעה̇ פי מעני אנה לא יג̇וז אן תטלב עליהא עלה̇ לם תרך אן יחכיהא כלהא ותרך אן יקול איצ̇א אן אלמסאיל תסתקים עמא בעד ד̇לך מן אלמוג̇ודאת אתכאלא עלי אן אלתלמיד̇ אלפהם יקף עלי ד̇לך באן יכון כל מא ראה כאלאצל ואלרכן משאבהא ללענאצר אלארבעה̇ תרך אלמסלה̇ ענה ואלכ̇וץ̇ פיה ומא ראה אנה בעד ד̇לך ואספל מנה [סאל ענה וכ̇אץ̇] פיה. ואקבל אגור בעד ד̇לך אלי אלשראיע [אלעקליה̇ ו]אלסמעיה̇ [אעני אלתי] יסתדל עליהא בעקלה מן גיר סמאע ואלתי לא עלמהא או סמעהא פקאל לה והד̇ה איצ̇א חכמה̇ תלחק פאטלבהא פאנך תג̇דהא מן אג̇ל אנה כלמא ג̇רס אללה פי עקול אלנאס חסנהא או קבחהא פהו מעלום יקף עליהא כל צחיח אלעקל וכל מא שרעה עליהם מן ג̇הה̇ אלכ̇בר פקד וקפו עליה ועלי עלה̇ אלג̇מיע אנה אנמא שרע עליהם אלקסמין ג̇מיעא ליערצ̇הם אלי אלת̇ואב ועלי אנהם לא יקפון עלי עלל ואחדה̇ ואחדה̇ מן בעץ̇ אלסמעיאת פי נפסהא כ̇אצה̇ אלא אנהם קד עלמו אן אלג̇מלה̇ אנמא כאנת ליערצ̇הם אללה אלי אלת̇ואב[1]). פקאל

---

[1]) ביאור: הזכיר שמים (שהם מאש) רוח מים וארץ שהם הארבעה יסודות. והחכם ידע שמי שנתעכב אצל חלק אחד (מן הידיעה) אינו יכול לידע מה שאחריו (ר״ל מה שלמעלה ממנו) שאין דרך להגיע אל הרחוק אלא מן הקרוב ויתכן שלפיכך לא הזהיר את התלמיד שלא ישאל על בריאת יש מאין שהיא המדרגה הראשונה ולא הזהירו גם כן שלא ישאל למה אש עולה ורוח אינה נתפסת בידים והמים ניגרים והעפר שוקע שהיא המדרגה השנית והתחיל למנוע אותו מלשאל לאיזה סיבה האש לא תשקע כמו העפר עד שיעלו עליה בעלי חיים וירדו ולמה הרוח אינה עבה כמו העפר עד שיאספנה אדם בידיו ולאיזה סיבה המים אינם מתעבים עד שלא יזובו מן הכלים המחולחלים כשמלה ולמה העפר אינו מתנועע באופן שלא יהיה לו קיום והתדבקות לפי שאלו השאלות אף על פי שהן למטה מן המדרגה השניה והראשונה אין להם תשובה ואפילו החכם היותר נבון אינו יכול לומר כי אם כן תכונתם וכן בריאתם. ואמרו מה שמו ומה שם בנו ירצה בו שאם יחשוב אדם שאחד מהחכמים הראשונים שהיו רבים ונבונים היה יודע אלו הדברים או קצתם הוא טועה לפי שבמאמר אגור בן יקה נתאמת לנו שאין אדם יכול להשיגם ואילו היה חכם כזה מקודם היה נשאר לנו איזה דבר מספריו ומאמריו או נמצאו אנשים שלמדו ממנו לפיכך לא אמר מה שמו ומה שם אביו שכיוון אל מה שנשאר לנו מקבלת החכם הקדמון הזה. וכמו שאין לאדם תשובה בענין היסודות כן אי אפשר לו להשיב על השאלות בענין טבע הכוכבים לידע למה נבראו גופיהם ומרחקיהם ותנועותיהם וכיוצא בזה כמו שהם וכן נעלמה ממנו סבת טבע ההרים והימים והאבנים וכיוצא בזה וכן סבת טבע החיות ואבריהם ותאוותיהם וכן אין לנו לשאול למה נבראו כולם במספר הזה ולא פחות ולא יותר והמספר בעצמו לא ידענו למה יש שורש למספר הזה ואין שורש למספר אחר מפני שהחכם היותר מופלא לא יוכל להשיב כי אם זה תכונתם וזה טבעם. ואין חקירה ודרישה אמתית כי אם אחר שהוכבם שאין לשאול על כל אלה העיקרים הנזכרים אבל על הדברים הבאים אחריהם יש לשאול ולהשיב ועליהם נתחברו ספרים ויתוכחו המדברים. ואגור לא דבר בפרטי הדברים האלה שהם נמשכים אחר היסודות ולא אמר גם כן שכל הנמצאים למטה מהארבעה יסודות אפשר לשאול עליהם לפי שהיה בוטח שהתלמיד ימצא כל זה ויבחין בכח שכלו בין הדברים הדומים ליסודות הארבעה ובין הדברים שהם אחריהם ולמטה מהם. ואחר זה אמר אגור לתלמידו

אלא באלקריב תרך אן ינהא אלמתעלם ען אלמסלה כיף אלתרע אללה אלענאצר אלארבעה לא מן שי ותרך איצא אן ימנעה ען אלמסלה כיף געל טבע אלנאר תעלו ואלריח לא תצבט ואלמא מאיע ואלתראב ראסב ועלי אן הדה אלמסלה דרגה תאניה בעד אלאולי. ואלכד פי אן ימנעה מן דרגה תאלתה ויקול לא תסל ען אלנאר לם לא כאנת ראסבה ספלא כטבע אלתראב חתי תציר מכאנא ללחיואן ליצעד עליהא וינזל בקולה מי עלה שמים וירד ולא ען אלריח לם לא כאנת כתיפה כאלתראב איצא חתי יגמעהא אלאנסאן פי כפיה בקולה מי אסף רוח בחפניו ולא ען אלמא לם לא צאר מסתכתפא חתי לא יסיר מן אלטרוף אלמתכלכלה מתלא אדא צב פיהא כאלתיאב ואשבאההא בקולה מי צרר מים בשמלה ולא ען אלתראב לם לא כאן נאהצא מתחרכא [חתי לא יכון] לה קואם ואסתלקא בקולה מי הקים כל אפסי ארץ פאן הדה אלאקואל מנך ליסת במסאיל ולא עליהא גואב אד ליס הו פי טאקה אלנאטקין אן יעלמוהא. פכיף מא ורא דלך באן תסל לם צארת אלנאר מרתקיה צעדא ואלריח הבאבה לטיפה ואלמא מאיעא לא יקום בנפסה אלא פי ועא ואלתראב סאכנא ירסב תחת אלכל פכיף מא ורא דלך כיף כלקת אלנאר לא מן נאר ואבדע הוא לא מן הוא ואנשי מא לא מן מא ואכתרע תראב לא מן תראב פבאלחרי אנך לא תקף עלי שי מן דלך אד האתאן אלמסלתאן ורא אלמסלה אלתי ערפתך אן אלנאס לא יעלמונהא פמא וראהא אבעד ואסחק. ולו סיל אבלג אלנאס ען הדה אלעלה להדה אלענאצר וטבעהא לם יכן לה גואב אכתר מן אן יקול כדי רסמת וטבעת. ואראד בקולה מה שמו ומה שם בנו כי תדע אנה אן טן טאן אן קד כאן פי בעץ אלזמאן אלמאצי לכתרה אלעלמא פיה ובלאגתהם ועלוהם פי אלעלום חכים כאן יקף עלי הדה אלמעאני או בעצהא כאן דלך טנא כטאא לאנא נחן מעאשר אלעלמא בקול אגור בן יקה קד חכמת לנא עקולנא אן הדה אלפנון לא תדרך וליס יגוז אן יכון אלעאקל ידרך מא קד חכם הו בה אנה גיר צחיח[1]) מדרך ואיצא לו כאן אלאמר כמא תוהם אלמתוהם לכאן קד בקי אתר מן אתאר דלך אלחכים ומן כתבה ואקואלה ומתעלמון מנה ומא אשבה דלך כמא קאל מה שמו ומה שם בנו ולם יקל מה שמו ומה שם אביו לאנה קצד אלאת[א]ר אלבאקיה בעד אלסאלף. וכמא לא גואב ען הדה אלארכאן ואלענאצר הו אכתר מן אן יקאל כדי כלקת וכדי טבעת כדאך אלגואב איצא ען אלאותאד מן אלאשיא [אלסמויה] מתל אגראם אלכואכב ומקדאר דאת כל ואחד מנהא ומסאחה אפלאכהא ואבעאדהא ואבעאד אפלאכהא ומא כאן מנהא מרכזה מרכז אלארץ ומא כאן כארג אלמרכז והרכתהא אלמסאויה ואלמכאלפה באכתר מן [אן] תקול אלעלמא כדי כלקת וכדי וגדנאהא וכדלך אלאותאד אלארציה מן אלגבאל ואלבהאר ואלאנהאר וכדלך אלגזויאת מן צנוף אלחגארה עזיזהא והינהא ואנואע אלנבאת ואלחיואן ואשכאצהא כלהא ועלי אן אלעלמא לא יחיטון באחצא אשכאצה בל לא באנואעהא אלמחצה אלתי תלי אלאשכאץ אד ליס אלגואב ען כל דלך אלא אן יקול אלבאלג פי אלחכמה כדי הו וכדי עלמנאה. וכמא קאל פי הדה אלאצול כדאך אלקול פי אלגזויאת מן אלחיואן ופי אנואע אלאעצא וכיפיה אלתרגיב וכמיה אלנואהץ ומא גרי פי הדא אלמגרי פאנה לא תוגד חילה מן באב אלחגה תזיל סום אלזיאדה פיה או אלנקצאן אן תקול בה אכתר מן אן יקאל כדי כלק ועלי הדא

[1]) נראה שצריך למחוק כאן צחיח או להוסיף אחריה ולא.

[פיהא] וכדלך איצֿא פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלשמאל לא תטלבה איצֿא תֿם. ולכן אטלבה פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלגנוב וליכן טלבך לה פי כל שהר עלי תנקל פי אמאכן מן הדֿא אלנצף פמן אטול יום פי אלסנה אלי אקצרה תראה מתנקלא מן נצף אלמגרב אלי טרף מהבֿ אלגנוב ומן אקצר יום אלי אטולה תוקעה מנתקלא שהרא שהרא מן ימנה אלגנוב אלי אלנצף מן אפק אלמגרב. פאדֿא פתח לה הדֿה אלטרק תרך מא לא יטמע בה וקצד מקצודה וטפר במטלובה. כדֿאך צנע אגור קאל ללמתעלם לא תטלב אלחכמה מן בדעה אלארכאן כיף אבדעת ולא מן טבע כיף טבע אצרף הדֿין ען באלך פאנה ללה לא ללנאס לילא תתקסם קוי פכרך בשגלך פיה ואקצד בגמלה קוה פכרך אלי מא ימכנך אן תקף עליה ממא הו ללנאטקין[1]). תֿם שרה אלחכמה אלאלהיה מא הי פקאל

4 מן ארתקא אלי אלסמא פנזל או גֿמע אלריח פי חפניה או צֿר אלמא פי מנדיל או אקאם גֿמיע אקטאר אלארץ̇ פמא אסמה ומא אסם נשוה[2]) הל תעלם.

דֿכר עיון אלארבעה ענאצר אדֿ קאל שמים ורוח ומים וארץ. ולעל אלחכים למא[3]) וקף ענד גֿ מא לם יגֿז אן יכון עאלמא במא וראה אדֿ לא סביל אלי אלבעיד

---

[1]) ביאור: אמרו ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע ענינו ולא דעת קדושים ארע. ר״ל אחר שלימדני איתיאל חכמת המון העם ואחר כן חכמת הנבונים נשארה חכמה אחת שלא מסרה לי לפי שהוא בעצמו לא ידע אותה והיא נעלמת מכל בני אדם והיא דעת קדושים ר״ל דעת האל הקדוש וכבר נמצא בהרבה מלות לשון רבים במקום יחיד כמו אדונים אלהים כפורים שמורים מלואים. וזאת החכמה היא לאל לבדו והיא חכמת בריאת יש מאין וחכמת טבע כל דבר כפי מה שאנחנו רואים אותו. וכבר הזכיר איוב גם כן שאלו שתי החכמות ר״ל חכמת הבריאה וחכמת הטבע אי אפשר למדברים ולזולתם להשיגן וזה בפרשת החכמה מאין תמצא וכמו שפירשתי את כל זה שם וביארתי שבסוף הפרשה הזכיר איוב הארבעה היסודות ואמר שאין אדם יכול להבין איך נבראו מאין ואיך נהיה להם טבע מיוחד באמרו כי הוא לקצות וכו׳. ואיוב ואגור שניהם מיחסים אלו החכמות אל השם לבדו אבל כוונת איוב במאמרו אינה ככוונת אגור במאמר הזה והוא שאיוב היה מתוכח עם חבריו בענין הטוב והרע הבאים על בני אדם והם היו אומרים שהטובה לצדיקים והרעה לרשעים והוא אומר שכבר נמצא צדיק ורע לו ורשע וטוב לו והשם יודע סבת זה ולא אנחנו והביא ראיה לדבריו מבריאות היסודות וטבעם להורות שיש ידיעה הנעלמת מכל אדם והשם לבדו יודעה. אבל אגור לא היה לו ויכוח כלל ולא כיוון אלא להורות את דורש החכמה איך יבקשנה ומה הם הדברים שיוכל להשיגם ומה הם הדברים שלא יוכל להשיגם. וזה שהנער המתחיל לדרוש החכמה הוא שוקק בלימודו וכאשר יראה דבר חדש ישאל עליו וסובר שיש תשובה על שאלתו ולפיכך אמר לו אגור במופלא מבני אדם אל תחקור ואל תשאל על מה שאין עליו תשובה מפני ששאלות כאלו אין להן ענין. ואתן לך משל על זה ואומר שהרב הרוצה ללמד את תלמידו איך יבקש לראות את הלבנה בהידושה יודע שאם יבקשנה התלמיד מבלי שיורה לו הדרך לא ימצא אותה ולפיכך יאמר לו לא תמצא הלבנה לעולם לא במזרח ולא בדרום ולא בצפון ולא בכמו חצי המערב מצד צפון אבל בקש אותה בכמו חצי המערב מצד דרום מפני שהלבנה מתהלכת בכל חודש וחודש במקומות מזה החצי ומן היום הארוך עד היום הקצר מתהלכת מחצי המערב עד קצה רות דרומית ומיום הקצר עד יום הארוך תשוב מימין הדרום עד חצי המערב ואחר שפתח הרב זאת הדרך ימצא התלמיד את מבוקשו וכן עשה אגור והזהיר את תלמידיו מלדרוש בהירוש היסודות וטבעם ומלפזור כוחות שכלו עליהן לפי שזאת החכמה היא לשם לבדו ולא לאדם.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ נסלה.

[3]) נראה שחסר כאן מלות עלם אן מן.

(ויקרא כ"ג כ"ח) גפראן מפרד וליל שמרים (שמות י"ב מ"ב) חפט מפרד ואיל המלאים (שם כ"ט כ"ב) כמאל פראד כדאך אלהים אללה פראד ואדנים סיד פראד וקדשים קדוס פראד. פכשף ען הדה אלחכמה אלכפיה אלתי לא יצל אליהא אחד אנהא חכמה אללה עז וגל אלתי תפרד בהא וחכמתה אבדאע שי לא מן שי וטבע כל שי עלי מא נראה. וקד כאן איוב איצא דכר אן הדה אלחכמה לא ילחקהא אחד מן אלנאטקין ולא מן גירהם כמא קאל פי פצל והחכמה מאין תבא וגו' (איוב כ"ח כ') והחכמה מאין תמצא וגו' (שם י"ב) עלי מא כנת פסרת הנאך[1]) וכמא שרחת אנה פי אכר אלקצה וצף אלענאצר אלארבעה אלמא ואלהוא ואלנאר ואלתראב ובין אן אלחכמה אלתי לא תדרך הי אבתראע הדה אלענאצר לא מן שי ורסם כל ענצר מנהא בטבע יכצה דאך קולה כי הוא לקצות הארץ יביט וגו' (שם כ"ד) לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה (שם כ"ה) דכר ארץ ושמים ורוח ומים ווצף ארץ באלתספל בקולה יביט ואלסמא באלעלו בקולה תחת ואלריח באלהבוב בקולה משקל ואלמא באלמיע לקולה במדה. כדאך קול אגור האהנא אן אלחכמה אלתי לא תדרך הי חכמה אלארבעה ענאצר ואנשאהא וטבעהא. וכמא רד איוב אלעלם בדלך אגמע אלי אלבארי תקדסת אסמאה בקולה אלהים הבין דרכה (שם כ"ג) כדלך קדם אגור אן אלעלם בדלך אגמע ללה עז וגל כמא קאל ודעת קדשים ארע. ולכן ליס אלסבב אלדי דעי איוב אלי [אלקול] אן האהנא עלמא לא יעלמה אלא אללה הו אלסבב אלדי דעי אגור אלי קול דלך בל סבבאהמא מכתלפאן לאן איוב אנמא לגאה אלי אלאסתשהאד בהדא אלקול אלמנאזעה אלתי כאנת בינה ובין אצחאבה פי אסעאד אלנאטקין מן ענד אללה פי דאר אלדניא ואילאמהם וכאנו הם יקולון לא יסעד אלא אלמטיעין ולא יולם אלא אלעאציין והו יקול לא בל קד ינעם עלי אלכאפר וקד יבלי אלצאלח לכלאל יעלמהא הו לא נקף נחן עליהא וכאן יקול להם [פאן קלתם לי] והל האהנא עלומ(א) לא ילחקהא אלצחיח אלעקל מן אלנאס אקול לכם נעם אליס תקרון אן חכמה אבתראע אלאצול ואלאסתקסאת ליס פי מכנה אלמחדתין אן ילחקוהא כדאך אקול אנא פי חכמה אלסעאדה ואלשקא פאנמא הרב איוב אלי וצף הדה אלארכאן אלארבעה ליגעלהא מתלא ויטבק עליהא מא כאן ידעיה וקד כנת שרחת אלרד עליה הנאך שרחא שאפיא. ואמא אגור פלם יכן לה מנאזע[ה] פי שי קאלה פיסתשהד באבדאע אלענאצר ואנמא כאן קצדה תעריף טאלב אלחכמה כיף יטלבהא ומא אלאמור אלתי יתפכר פיהא פיקף עליהא ומא אלאמור אלתי לא וקוף לה עליהא ליקל תעבה ויקצד מקצודה. ודלך אן אלנאשי אדא אבתדי ליטלב אלחכמה יכרג אליהא והו צאר חאד פכלמא לאח לה שי אכד אן יסל ענה מקדרא אנה מא מן שי יסל ענה אלא ולה גואב [פקאל לה אגור לא תסל ען הדה אלאמור אלתי לא וקוף] עליהא ואד לא גואב ענהא פליסת מסאיל בתה אלא באלאסם לא באלמעני פלא תכץ פיהא פאנך לא תלחקהא. ואצרב להדא מתלא ואקול כמן קצד אן יוקף תלמידה עלי טלב אלהלאל כיף יטלבה פלעלמה אנה אן תרך אלתלמיד יטלבה עלי רסלה לעלה אן יחיר בצרה פי גיר מוצע אלהלאל וינזוי ען מוצעה פלא יראה יתקדם אליה ויקול אמא אלתלת אלגהאת אלמשרק ואלגנוב ואלשמאל לא תטלבה

[1]) בפירוש איוב שבידנו לא נמצא כי אם מעט מזער מזה הביאור אבל הוא בפירושו לספר יצירה ועיין שם פרק א' הלכה א'.

דאוד אבוה אלג̇אמע אלאמ̈ה פלקבה [יקה] משתקא מן ויקהל (שמות ל״ה א׳) בסקוט אללמד מת̇ל קולה בחל יזרעאל (מלכים א׳ כ״א כ״ג) הו בחלק יזרעאל באסקאט אלקוף. והו איצ̇א מעה אלטאקה̈ ללחכמ̈ה ואלאסתטאעה̈ פלקב באנה איתיאל עלי אשתקאק מן אילותי (תהלים כ״ב כ׳) ואוכל מן יכלת (במדבר י״ד ט״ז). והו איצ̇א אלמואזי כל קול בקול יחתמלה פלקב לד̇אך למואל עלי אנהא לפט̇ה̈ תתצרף מן מול אלד̇י הו אזא ונחו ועלי אנה מפכ̇ם באלף כתפכ̇ים והוניחו וכונה והאזניחו ומא מאת̇לה אלא אן הד̇ה אלתכ̇אריג̇ ואן אסתקאמת ואמכנת פאני ארי תרך אלאסמא עבראניה̈ בחאלהא ולא אג̇רי[1]) עלי אנהא כלהא לסלימן ואכ̇ד̇ בבסיט אלנץ̇ פיכון אגור ירוי ען איתיאל מעלמה אנה עלמה מא יצפה[2]).

2 פיקול[3]) ערפניה[4]) בעד מא כנת ג̇אהלא מן אלרג̇ל ולא פהם אלנאם לי:

יקול אני אולא כנת אג̇הל מא עלמניה איתיאל ולא אקף עליה וקוף אלכ̇אצה̈ הו קולה מאיש ולא וקוף אלעאמ̈ה אלד̇י הו אדון הו קולה אדם וד̇לך אן אלעאמ̈ה כמא קד תערף אלחסאב לא דקיקה ואלמסאחה̈ לא דקיקהא כד̇אך תקף עלי טרף מן אלג̇ט̇ר ואלתמייז לא עלי דקיקה וכ̇פיה פיקול אגור אני אולא כנת אג̇הל אלנט̇ר אלכ̇אצי ואלעאמי ג̇מיעא חתי אבתדי אסתאד̇י פערפני אלעאמי ת̇ם אלכ̇אצי פעלמתהמא[5]).

3 ואד̇ עלמניה איצ̇א[6]) פלים אעלם כל אלחכמ̈ה ולא מערפה̈ אללה אערפהא:

קאל ועלי אני קד וצפת לכם אן איתיאל עלמני אלעלום אלעאמיה̈ ת̇ם אלכ̇אציה̈ פקד תבקת חכמ̈ה לם יעלמניהא לא אנה כאן יערפהא ובכ̇ל עלי̈ בהא בל הו איצ̇א לם יכן יערפהא ולים איתיאל וחדה אלד̇י כ̇פית ענה הד̇ה אלחכמ̈ה בל ג̇מיע אלנאטקין לא ימכן אן יעלמוהא בוג̇ה בתה̈ פלד̇לך קאל ולא למדתי חכמה ת̇ם ודעת קדשים פיציר מענאה ולא דעת קדשים. פיכון קדשים אסם אללה עלי מעני קדוש וכמא קדמת אולא אן אסם אלהים עלי מעני אלוה וכמא קדמת אן יום כפרים

---

1) בכ״י אגד.

2) ביאור: לפי פשוטו של מקרא אגור הוא שם איש שהיה מפורסם אצל אומתנו ושם רבו איתיאל ושזה התלמיד העתיק בשם רבו אלו הדברים הבאים כשם שאנשי חזקיהו העתיקו משלים בשם שלמה ולמואל בשם אמו. ואפשר גם כן שכל אלו השמות כינויים לשלמה ונקרא אגור לפי שאגר את החכמה ונקרא דוד יקה מפני שהקהיל את העם והלמד חסרה במלת יקה כמו הקוף במלת חל שהיא במקום חלק ונקרא שלמה איתיאל שעמו הכח ללמוד חכמה ונקרא אוכל מלשון יכולת וכן נקרא למואל מלשון מול בהוספת האלף כמו שנמצא והאזניחו במקום והזניהו לפי שהיה משיב דבר כנגד דבר · כראוי ואני רואה שלא להוציא מקרא מידי פשוטו ולפי זה אגור מספר בשם איתיאל רבו מה שיאמר.

3) בכ״י ב׳ וג׳ יקול.

4) ר״ל ויאמר אגור הודיעני זה איתיאל.

5) ביאור: אמרו כי בער אנכי ר״ל קודם שלימדני איתיאל רבי לא היתה לי לא ידיעת נבונים וזה ענין מאיש וגם לא ידיעת המון העם וזה אמרו בינת אדם לפי שבכל הידיעות כמו החשבון והמדידה המון העם אינו יורד אל תכליתן ואחר שלימדני איתיאל ידעתי ידיעת ההמון ואחר זה ידיעת הנבונים.

6) „וגם כאשר למדני זה״.

26 כת̇ירון יטלבון וג̇ה אלסלטאן ומן ענד אללה חכם כל רג̇ל מנהם:

יקול ליס כל מן יצל אלי אלסלטאן אג̇אזה כמא אנה ליס כל מן את̇ר רבח ולא כל מן אולד רבא ולא כל מן עמר עמר[1]) פיה בל מנהם אלסעיד ומנהם אלשקי וכל בעדל וחכם. ומה׳ משפט איש עלי מא קאל אסף כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים ע״ה ח׳) פלא תסארען איצ̇א אלי אחד הד̇ה אלמראג̇י אלא בעד אלתכלאן עליה ואלתסלים לה ותוטן נפסך עלי אלרצ̇א במא יקצ̇יה לך[2]).

27 כמא יברה אלצאלחון ד̇וי אלג̇ור כד̇לך יברה אלט̇אלמון אלמסתקימין אלטריק:

קולה הד̇א תקדמה̈ כ̇בר אלי מן ידעוה אן יכון צאלחא יקול לה לא תט̇ן אנך אד̇א אצלחת אחבך אלנאס אג̇מעין בל כמא יחבך אלבעץ̇ ישנאך אלבעץ̇ אלאכ̇ר פעלי הד̇א תקדם וכמא קאל בעץ̇ אלאדבא לולדה יא בני אכת̇ר ממא תתעג̇ב מן נהל אלג̇אהל תעג̇ב אלג̇אהל מן עקלך ואנמא קדם אליה הד̇א אלקול לילא ירי קומא יקלונה פיזהד פי עלמה פקאל לה כמא אנה מן נעתך אן יחבך אלצאלחון ואלעקלא כד̇אך מן וצפך אן ישנאך אלג̇אהל ואלטאלח[3]).

ל[4])

1 כלאם אגור בן יקה פי צ̇רב אלאמת̇אל[5]) קאל אלרג̇ל ען איתיאל איתיאל עלמני ד̇לך[6]):

בסיט אלנץ̇ אלד̇י תסמיה עלמאנא פשוטו של מקרא אן יכון רג̇ל יקאל לה אגור ולה אסתאד̇ יקאל לה איתיאל פנקל הד̇א אלתלמיד̇ ען אסתאד̇ה הד̇ה אלאקואל אלמסתאנפה̈ כמא נקל קום חזקיה ען שלמה אלאקואל אלתי מצ̇ת וכמא ירוי למואל ען ואלדתה אדבא אדבתה בה והו כאן משהורא בין אלאמה̈. וימכן איצ̇א אן יכון מא יקאל אן אגור ואיתיאל ולמואל אלקאב לשלמה צחיחא עלי מעני אנה אועא אלחכמה̈ פלקב אגור מצרפא מן אגרה בקציר מאכלה (משלי ו׳ ח׳) וכאן

מה שציוך השם או הזהירך ממנו ואם אין בדבר צווי והזהרה כוון את לבך לעשות הטוב בעיני השם ועל שני האופנים תגלה במחונך בו.

1) בכ״י עֲמַר עְמַר.

2) ביאור: המושל אינו מיטיב לכל מבקשי פניו כמו שלא כל סוחר ירויח ולא כל מוליד בנים יגדלם ולא כל עובד אדמה יתקיים בה אבל יש מי שמצליח ויש מי שהוא בצרה והטובה והרעה באות מאת ה׳ על בני אדם בצדק ובמשפט לפיכך אל תמהר אל אחד מאלו הדברים שיש בהן תקוה כי אם אחר שבטחת בשם וקבלת עליך באהבה מה שיתן לך.

3) ביאור: זהו הקדמה מאת החכם למי שיעוררהו להיות צדיק ויאמר לו אל תחשוב שאם תעשה טוב יאהבוך כל בני אדם אבל יש מי שיאהבך ויש מי שישנאך ועל פי זה לך ושמור את דרכך. וכן אמר אחד מחכמי המוסר לבנו יותר ממה שתתמה על סכלות הכסילים יתמהו הם על שכלך ופתח לו זה כדי שלא יקוץ בחכמתו כשיראה אנשים מבזים אותו ואמר לו כמו שיאות לך שיאהבוך הצדיקים והנבונים כן יאות לך שישנאוך הכסיל והרשע.

4) נראה שהשמיט הסופר כאן: נשלם החלק השלישי וזה תחלת החלק הרביעי.

5) בכ״י ב׳ וג׳ אלמת̇ל. — לפי דעת הגאון משא מלשון וישא את משלו.

6) „איתיאל למדני זה״ נראה שאלו השלש מלות העתקת לאיתיאל ואכל ר״ל שבעזרת רבו היה לו יכולת ללמוד חכמה ולפי הפירוש האחר אוכל הוא שם עצם פרטי.

כמא קאל ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי (בראשית ל׳ ב׳) ואיצא ויחר אף שאול וגו׳ (שמואל א׳ כ׳ ל׳) ואיצא ויחר אפם מאד ביהודה וגו׳ (ד״ה ב׳ כ״ה י׳) ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל [וגו׳] (בראשית ל״ד ז׳) ואיצא ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי וגו׳ (איוב ל״ב ב׳). ומן אלחאכם פיה אלחד לחאל כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט וגו׳ (דברים כ״ה א׳) ואלגרם לחאל וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו וגו׳ (שמות כ״א י״ח) ואלקתל לחאל וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה (שם כ״ב) ומן ענד אללה אמא אן יחלף פיחנת או ידע שיא מן דינה אעתיאד קלה אלחרד יזיל הדה אלאפאת גמיעא[1]).

23 אקתדאר אלאדמי ממא[2]) יצע בה ואלמתואצע ממן ידעם אלכראמה:

כמא אן האהנא אשיא כתירה תצע מן אלאנסאן אלצלף אחדהא כדאך האהנא אשיא כתירה תוגב לה אלכראמה אלכשוע אחדהא וקד עלמת אן קרח דתן ואבירם טלבו אלכהנה פהבט בהם ואלדד ומידד לם יטלבו אלוחי פשרפו בה ואכרמו[3]).

24 מקאסם אלסארק באגץ נפסה וכדלך מן יסמע אלחרג ולא יכבר:

שרכה אלסארק[4]) תכון עלי צרוב אמא אן ישיר בה עליה או יחסנה לה קבל אלפעל או יראה פלא ישהד עליה או יחצר בין ידיה פלא יחכם עליה באלחק ועלי אן האולי כלהם לם יאכדו שיא ממא אכד אלסארק פאנהם שרכאה למא עאונוה או נאפקוה. וכדלך אלשאהד עלי קרצה או ודיעה ויחרג עליה ולא יודיהא פהו שריך אלגאחד או אלכאין עלי מא קאלת אלתוראה אם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה׳ א׳)[5]).

25 רבמא כאן קלק אלאנסאן לה והקא ואלואתק באללה יחגב:

יקול לא תנהץ אלי כל מא ראית נפסך תקלק אליה פאנה רבמא לם תך פיה אלכירה בל אערצה עלי מא אמרך רבך או נהאך פאן וגדת לה מפתאחא פי דלך פאמתתלה ואלא אכלין ניתך אלי רבך ואפעלה פתכון עלי אלחאלין גמיעא קד ותקת בה[6]).

וכל שכן לעבדו לצחק עמו מפני שסופם לעשות מה שלא יוכל לסבול. ובנסתר הוא הזהרה לאדם מלהמשיל תאוותיו בעצמו עד שיוציאוהו מן האמונה והצדק אבל הוא צריך להזהר בדברים קודם שישתקע בהן.

[1]) ביאור: חרון האף בין אדם לחבירו הוא סבת החטא לפי שהוא מוליד נאצה וגידוף וריב ומלחמה. והדיין יענוש בעלי חימה בין במלקות בין בממון בין במיתה. והשם יפרע ממנו אם ישבע לשקר או יעזוב דבר מאמונתו. והמרגיל עצמו שלא להתעבר ימלט מכל אלו הצרות.

[2]) „ממה" ר״ל מן הדברים אשר וכן „ממן" ר״ל מן האנשים אשר ועיין ביאורו.

[3]) ביאור: כמו שיש דברים הרבה המשפילים את האדם והגאוה אחד מהם כן יש דברים רבים המגביהים אותו ואחד מהם הענוה ראה מה שאירע לקרח ולעדתו שבקשו את הכהונה וירדו שאולה ומה שקרה לאלדד ומידד שלא בקשו את הנבואה ונתכבדו בה.

[4]) אפשר שצריך להוסיף כאן פי אלסרק שאם לא כן לשונו אינו מדוקדק.

[5]) ביאור: המסית את הגנב לגנוב או האומר לו שטוב לגנוב או הרואה אותו ואינו מעיד עליו והדיין שאינו שופט את הגנב כפי האמת כל אלו הם חברי גנבים אף על פי שלא לקחו כלום מן הגניבה. וכן מי שהוא עד במלוה או בפקדון ושמע קול אלה ולא הגיד הוא שותף המכחש או הרמאי.

[6]) ביאור: אל תמהר ללכת אחרי כל מה שראית לבך חרד אליו כי אם הנהג עצמך כפי

19 ובאלכלאם פקט לא יתאדב אלעבד אופהם[1] מן ג̇יר מנטק:

הד̇א עכס אלכלאם אלאול קאל וכמא אן אלעבד לא בד להם [מן אלסמעיאת כד̇אך לא בד להם] מע אלסמעיאת איצ̇א מן שראיע יכון אסתחסאנהא ואסתקבאחהא מגרוסא פי עקולהם לאנהם לא יתאדבון באלכלאם פקט וכיף יפהמון מן ג̇יר מנטק ותמייז ועקל. פקד וג̇ב אן תתקדם אלשראיע אלנ̇בריה̈ אלשראיע אלמנטקיה̈ אלעדל ואלחק ואלאנצאף ואחבב לג̇ירך כנפסך כאלמת̇אל אלד̇י יקאל איצ̇א מאי דסני בך[2] בחברך לא תעבד (שבת ל״א א׳) פהו מא אסתקבחתה לנפסך פלא תפעלה פי ג̇ירך[3]. והו אן נרג̇ע אלי אלכלאם אלאול לינתסק אלקול פאד̇א אג̇תמע אלקסמאן כמלת אלטאעה̈[4]:

20 ואד̇א ראית רג̇לא ילה̇ פי אמורה אעלם אן ללג̇אהל רג̇א אכת̇ר מנה:

אלקולאן ג̇מיעא מנ̇צוצאן קולה אץ̇ בדבריו ליס פי אמור מסתחסנה̈ בל פי אמור מנכרה̈ וקולה תקוה לכסיל ממנו ליס הו כל ג̇אהל בל אלג̇אהל אלבסיט אלד̇י יעלם באנה יג̇הל ד̇לך אלשי פהו ירג̇א מנה אן יכון אד̇א כשף לה מא פיה רג̇ע ענה. ואמא מן קד כשף לה או קד תבין לה נ̇טא מא הו עליה והוד̇א ילח פיה פבעיד אן ירג̇א לה אלאקלאע ענה וליס ינקטע אלרג̇א מנה ולכן אלאול ארג̇א[5].

21 מן ידלל עבדה פי צבאיה יציר פי אלעאקבה̈ מתסיטרא עליה:

עלי אלט̇אהר חד̇ר מן אן תג̇על לולדך פכיף חאשיתך פכיף עבדך ראלה̈ עליך פאנה יתדרג̇ מן שי אלי שי חתי יציר אלי מא לא תחתמלה. ובאטנה לא תמלך אלשהואת נפסך פאנך תציר עבדא להא לא תסתטיע כ̇לאפהא אלי אן תכ̇רג̇ך מן חדוד אלדין ואלמרוה̈ ג̇מיעא ולכן אקצד פי אלאמור קבל אלתוחל פיהא[6].

22 ד̇ו אלג̇צ̇ב מהרש אלכ̇צומה̈ וד̇ו אלחמיה̈ כת̇יר אלד̇נוב:

מקרון באלחדה̈ אבדא נ̇טא עלי אלנאס באלאסמאע ואלקד̇ף ואלכ̇צומה̈ ואלחרב

---

[1]) בכ״י או יפהם שתי מלות אבל לפי דעת הגאון מלת כי משמשת בלשון תמיהה לפיכך תרגם בדברים בלבד וכו׳ הכי יבין וכו׳.

[2]) בנוסחא שלנו דעלך סני.

[3]) הגאון פירש כאן ואהבת לרעך כמוך על פי מאמר הילל מאי דסני וגו׳ ועיין גם תרגומו על ויקרא י״ט י״ח ואפשר שצ״ל והו כאלמת̇ל במקום כאלמת̇אל.

[4]) ביאור: הפסוק הזה הפך הפסוק שלפניו וזה שכמו שעבד השם אי אפשר לו בלא מצוות שמעיות כן הוא צריך עם השמעיות לשכליות ר״ל שיצווה על דברים שהכרת טובתם או גנותם נטועה בשכלו לפי שלא ייוסר אדם בדברים בלבד ואיך יבינם אם אין לו מענה ובחינה ושכל. וצריך שיקדמו לשמעיות השכליות והן הצדק והאמת והיושר וצווי ואהבת לרעך כמוך והוא כמשל שאמרו מאי דסני בך לחברך לא תעביד וענינו מה שהוא מגונה בעיניך לעצמך לא תעשה אותו לחברך. ולפי זה נשוב אחרי כן אל הפסוק הראשון כדי שיהיו הדברים על סדרן ואם נתחברו שכליות עם שמעיות יהיה האדם חסיד גמור.

[5]) ביאור: אמרו בדבריו אינו רוצה בו כל הדברים כי אם הדברים המגונים וכן אמרו כסיל לא ירצה בו כי אם הכסיל הפשוט שהוא יודע שהדבר הזה נעלם ממנו ויש תקוה שימלא חסרון ידיעתו כשתתגלה לו מהות הדבר אבל האץ בדבריו והוא העומד בדעתו אחר שנגלה לו או נתברר לו שגיונו יותר רחוק לקוות שישוב מדרכו אף על פי שאין להתיאש ממנו.

[6]) ביאור: בנגלה הפסוק הזה הוא הזהרה לבעל הבית שלא יתן רשות לבנו ולבני בית,

ישמעו וייראון (דברים י״ז י״ג) ואמא אלצ̇רב ואלכלאם פהמא ארב ללמצ̇רוב ואלמכלם פאן תערי[1]) אלגלאם מנהמא אסי אלי ואלדיה פי אלדין ואלדניא[2]).

16 בריאסה̈ אלט̇אלמין תכת̇ר אלד̇נוב[3]) ואלצאלחון ירון וקועהם:

עבארה̈ ברבות איצ̇א האהנא מן לגה̈ אלתרגום. אפאדנא פי הד̇א אלפסוק אן אלצאלחין אד̇א לם ימכנהם אן יגירו עלי אלט̇אלמין מא יפעלונה פי איאם דולתהם פיקול[4]) מא יג̇ב עליהם אן ידעו אלי רבהם באזאלה̈ ידהם ותגייר דולתהם כאנה̈ אצ̇מר פי קולה במפלתם יראו ישועו לראות במפלתם[5]). ת̇ם עאד אלי אלתרגיב פי ארב אלולד פקאל

17 אדב אבנך יריחך ויעטי נפסך אלמלאד̇:

אלראחה̈ פי אלדניא מן אלג̇נאיאת ואלכ̇סאראת ואלמטאלבאת מת̇ל מטאלבה̈ אלסלאטין ופי אלאכ̇רה̈ מן מטאלבה̈ אללה לואלדיה עלי מא לם יודבאה. ובעד אסתרפאע אלמצ̇רה̈ יסתבדל מכאנהא נעמה̈ ולד̇ה̈ פי אלדניא בבר ולדה לה[6]) באלטעאם ואלכסוה̈ ואלכ̇דמה̈ ופי אלאכ̇רה̈ בת̇ואב אללה אלעט̇ים אלואסע עלי חסן ענאיתה בולדה[7]).

18 מן גיר וחי ינהתך אלקום פהאפט̇ אלשריעה̈ טובאה:

ערפנא אלחכים אן ליס כל אלמצאלח מגרוסה̈ פי עקול אלנאס פלד̇לך יחתאג̇ון אלי מעלמין ומבצרין יפהמונהם ען רבהם אלשראיע אלסמעיה̈ וליס כמא יקול בעץ̇ אלתארכין אנה לא האגה̈ לל̇כ̇לק[8]) אלי רסול והם אלבראהמה̈ ומן יקול בקולהם. ת̇ם קאל פאד̇א כאן הד̇א אמר[א] לא בד מנה פטובא מן יחפט̇ אלשראיע אלתי אוחי בהא אלי אלאנביא מת̇ל אלסבת ואלעיד ואלצום ואלטהארה̈ ואלמוארית̇[9]).

---

[1]) בכ״י תעדי.

[2]) ביאור: המוסר הוא על שני פנים האחד בשבט לילד הקטן והשני בתוכחה לנער הגדול. ובאמת יש מוסר אחר בעונש מיתה (לבן סורר ומורה) אבל אינו מועיל למומת אלא לרואים ושומעים אבל המוסר בשבט ותוכחה מועיל לנער ואם אין מיסרים אותו בהם ירע לאביו ולאמו בתוריות והמוגיות.

[3]) בכ״י א׳ אלרייב.

[4]) בכ״י פאקול.

[5]) ביאור: טעם ברבות מלשון תרגום כמו למעלה (פסוק ב׳). והחכם הורנו בזה הפסוק מה יעשו הצדיקים בימי מלכות הרשעים אם אינם יכולים לעורר קנאה נגדם ואמר שצריך שיתפללו אל השם כדי שיסיר ממשלתם וכאילו אמר ישועו לראות במפלתם.

[6]) בכ״י לא.

[7]) ביאור: אמרו ויניחך ירצה בו הן בדברי העולם שיהיה האב נקי מן העונשים ואבוד ממון ושלא יבא למשפט לפני המלך על אדות בנו ובעולם הבא שלא יתן חשבון לפני השם על שהתרשל מליסרו. ואז לא בלבד ינצל מן הצרה אלא שבהפך זה יתן לו בנו מעדנים בעולם הזה שיספיק לו כל צרכיו והשם יתן לו שכר בעולם הבא על אשר נתן לבנו מוסר טוב.

[8]) בכ״י באלכ̇לק.

[9]) ביאור: זה הפסוק יורה שלא כל מה שאדם צריך להצלחתו נטוע בשכלו ולפיכך הוא ילמד מן הכמים ונבונים המצוות השמעיות וזה נגד הברהמים ודומיהם האומרים שאין צורך לבני אדם בנביא. ואחר זה אמר לפי שנצטרך לנביאים אשרי מי שישמע למה שצווה השם על ידם כמו הלכות שבת ויום טוב ותענית וטהרה ודיני ירושה.

תפסד חאשיתה ובפסאד האשיתה יפסדון תבאעהם חתי יעם ד̇לך ג̇מיע אלרעיה̈ וכמא כאן מן חאל אלמלוך אלעצאה̈ כלהם מת̇ל פרעה וסנחריב וג̇ירהם לא אט̇יל אלשרח פי ד̇לך. וכד̇לך בצלאחה תצלח אלחאשיה̈ ובצלאחהא ינצלח תבאעהם חתי ינצלח ג̇מיע אלרעיה̈ כמא כאן מן חאל מלוך בני אסראיל אלצאלחין ובאלקול פי אלמלוך כד̇אך פי כל ריס לאהל בלדה או ביתה או אולאדה או תלאמיד̇ה יג̇ב אן יסתעט̇ם אלזלה̈ אליסירה̈[1]).

13 אלפקיר ואלמתוסט מן אלרג̇אל אד̇א תפאג̇יא יג̇ב אן יעלמא אן אללה אלמצ̇י עיונהמא:

צרפת תככים מן תוך אלד̇י הו וסט כאן קד קדם אולא עשיר ורש נפגשו (משלי כ״ב ב׳) פתקצי פי ד̇לך אלמעני האהנא וקאל ליס עלי אלמוסר פקט תג̇ב הד̇ה אלקצ̇יה̈ בל עלי אלמתוסט אלחאל אלא יבכ̇ל עלי אלצ̇עיף וליס ללמוסר פקט יג̇ב עלי אלצ̇עיף אלא יחסדה בל ללמתוסט איצ̇א[2]).

14 מלך יחכם ללצ̇עפא באלחק̈ כרסיה ית̇בת אלי אלדהר:

עלי מא כאן קדם איצ̇א פי אול אלכתאב אן אלארצ̇ין כמא אן מסתקר̈הא בעדל ואעתדאל מן אלחרכאת וכד̇לך סאיר אלענאצר כד̇אך ג̇מיע אלאסבאב אנמא תת̇בת בעדל ואעתדאל פאלממלכה̈ אג̇להא. וזאד האהנא קולה כסאו לעד יכון ויש̇יר בד̇לך אלי כ̇לפה אלמסמין כסא אד̇ יקול לדויד גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך (תהלים קל״ב י״ב)[3]) [ו]קולה מפרי בטנך אשית לכסא לך (שם י״א) כאן חסנאת אבאיהם תאי̈דהם[4]).

15 אלקצ̇יב ואלעט̇ה̈ יעטיאן אלחכמה̈ ואלג̇לאם אלמכ̇לא יסי אלי ואלדיה[5]):

ג̇על אלאדב האהנא צ̇רבין מנה באלצ̇רב אד̇א כאן אלולד פי חאל אלטפוליה̈ ומנה באלכלאם אד̇א הו צאר אלי חאל אלשבאב. ולעמרי אן האהנא ארבא באלקתל לכנה ליס הו אדב ללמקתול ואנמא הו אדב אעתבאר ללחאצ̇רין כמא קאל וכל העם

מתבונן במה שעשו לענוש אותם כפי חטאם ולא במה שיולד מהעונש אשר יענשם בו והחכמים בהפך זה כמו שאמרו רבותינו שמי שהוא חייב מלקות שמין אותו כמה יוכל לסבול.

[1]) ביאור: צריך המושל לילך בדרך ישרה להזהר מן החטא יותר מכל בני אדם שאם הוא חוטא מחטיא את שריו ושריו מחטיאים את הנלווים עליהם עד שיפסד כל העם כמו שראינו בפרעה וסנחריב ודומיהם. ובהפך זה אם המושל צדיק יהיו שריו ועבדיהם והעם כולם צדיקים כמו שראינו במלכי ארץ ישראל הצדיקים. וכן צריך כל אדון אצל אנשי עירו או ביתו או בניו או תלמידיו שיהיו בעיניו עבירות קלות כחמורות.

[2]) ביאור: גזרתי תככים מן תוך. ולמעלה (כ״ב ב׳) דבר ברש ועשיר והפליג כאן ואמר שחובה גם על האיש הבינוני (ר״ל שאינו עשיר ולא ריש) שיחמול על העני ועל העני שלא יקנא בו.

[3]) גם בתרגום הגאון שם העתיק מלת כסא כ̇לפא.

[4]) ביאור: זה כמו שאמר בראש הספר (ב׳ כ״א) שכמו שהארץ ושאר היסודות יכונו בשווי התנועות כן כל הדברים יכונו בצדק ובשווי והמלכות היא הדבר היותר יקר שבהם. ואמרו כסאו רוצה בו בניו ובני בניו הנקראים כסא ואמר שהם יכונו לעד בזכות אבותם.

[5]) „אביו ואמו״.

9 תרי אלרגֹל אלחכים אדֹא הו חאכם אלגֹאהל אן חרד או צֹחך לם יגֹד ענדה ראחהֿ:

הדֹא פי אלטֹאהר אדֹא הו נאטֹרה או[1]) לטף בה או כֹאשנה לא ינתפע בה כמא עלמת אן בני אפרים לטף בהם גדעון ואן יפתח כֹאשנהם ולם ינפע פיהם שיא ופי אלבאטן אן אלעבד אלעאצי סואא עליה אסעדה רבה או אשקאה לא יומן אלא תרי אן אחז אטֹפר אללה בה אעראה אהל דמשק פעבד אצנאמהם כמא קאל ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו (ד״ה ב׳ כ״ח כ״ג) ואמציה אטֹפרה אללה באעראה בני ארום פסגֹד לאותֹאנהם כמא קאל ויהי אחרי בוא אמציהו (שם כ״ה י״ד)[2]).

10 תגֹד דוי אלמעאצי ישנון אלצחיח ואלמסתקימון יטאלבונה:

בקשת נפש פי הדֹא אלמוצֹע ליסת ללקתל כקול אליהו ויבקשו את נפשי לקחתה (מלכים א׳ י״ט י׳) לכנהא ללצון ליכונו מעה ויראפקוה אדֹ כל שי יחן אלי שכלה וקד קאל דוד חבר אני לכל אשר יראוך (תהלים קי״ט ס״ג) וקאל אליהוא וארח לחברה עם פעלי און (איוב ל״ד ח׳)[3]).

11 ותגֹד אלגֹאהל יכֹרגֹ כל גיטֹה ואלחכים באלעאקבהֿ יהדי[4]) דלך:

עלי אני קד רסמת פי אלגין תפסיר אחור אלעאקבהֿ פהו[5]) יקע איצֹא עלי מא תקדם מן אלזמאן כמא יקע עלי מא יאתי מנה כמא קאל הגידו האותיות לאחור וגו׳ (ישעיה מ״א כ״ג) ומא מצֹי פקד צאר כֹלף אלנאטקין פאלגֹאהל לא ינטֹר אדֹא הו עאקב פי מא מצֹי פיעלם כם אלגֹנאיהֿ וכם תסתחק מן אלתקוים ולא אלי מא יסתאנף ממא יתולד מן עקובתה תלך אלא יפעל גֹזאפא בגֹמיע חרדה. ואלעאקל ינטֹר פי אלאמרין גֹמיעא ועלי מא תצֹמנת אלאתֹאר[6]) אן אלחכאם לם יכונו יחדון אחדא או יקדרו כם יחתמל[7]).

12 ואדֹא כאן אלסלטאן יצגי אלי אלקול אלבאטל כאן גֹמיע כֹדאמה טאלמין:

אגֹב עלי כל ר״ס אן יתחרא ויתוקא אלזלל אכתֹר מן אלעאמהֿ לאנה בפסאדה

שיסירו אנשי לצון רעה ובחלק השני ישיבו אף ולא אמר לא יפיחו קריה שאין לירא שיאבדו הצדיקים טובת בני אדם וידוע שפינחס הסיר את המגפה ושהמרגלים כרתו תקות בני ישראל.

[1]) נראה שצ״ל סוא.

[2]) ביאור: על דרך נגלה החכם הנשפט עם האויל בין שידבר עמו קשות כמו יפתח עם בני אפרים או בנחת כמו שעשה גדעון עמהם כל זה לא יועיל. ועל דרך נסתר הממרה עם השם בין שייטיב עמו או שירע לו לא יאמין כמו אחז שאחר שניצחוהו אנשי דמשק עבד את אלהיהם ואמציה אחר אשר הכה את בני אדום השתחוה לגלוליהם.

[3]) ביאור: אמרו יבקש נפשו אין ענינו כאן להמיתו כי אם לשמרו ולהיות בחברתו ולהנגו שכל דבר יאהב את הדומה לו.

[4]) עיין תרגומו תהלים ס״ה ח׳ ופ״ט י׳ ושרשי אבן גנאח בערך שבח.

[5]) בכ״י פיה.

[6]) מכות ג׳ י״א.

[7]) ביאור: אף על פי שתרגמתי מלת אחור מה שעתיד להיות יתכן גם כן שתפול על מה שקדם מן הזמן שמה שעבר הוא מאחורי בני אדם והנה הכסיל כשהוא שופט בני אדם אינו

5 אמר מלין אלכ̇ישן[1] לצאחבה פהו באסט אלשרך עלי קדמיה:

אלתליין[2]) ואלשרך פי אלג̇מיע מבסוט ללנ̇ארע ואלמנ̇דוע ג̇מיעא לאחתמאל עטפה פעמיו עליהמא פתליין אלעסר מן אמר אלדניא הו מן ישיר באלהג̇ום אלי אלאהואל ואלאקדאם עלי אלכ̇טר פהו טלאח[3]) ללמשאר עליה [ו]בעקבה ללמשיר ותליין אלעסר מן אמר אלאכ̇רה̈ אן מן יפתי בתחליל אלחראם ותבדיל אלקדס ותטהיר אלנג̇ס פהי שבכה̈ ללמפתא בדלולה פי מא נהאה רבה וללמפתי אד̇ יעאקבה אללה עלי ד̇לך אמא לאזאלתה אלחק במערפתה או לתערצ̇ה מא לא עלם לה בה[4]).

6 בד̇נב אלמר ינאלה שר והק[5]) ואלצאלח ירנן ויפרח:

פי אלדארין ג̇מיעא איה̈ פי אלדניא וחאצל פי אלאכ̇רה̈[6]):

7 יעלם אלצאלה חכם אלצ̇עפא ואלט̇אלם לא יפהם אלמערפה̈:

עלי מא פסרת פי אלג̇מאעה̈ אלמתקדמין אנשי רע לא יבינו משפט (משלי כ״ח ה׳) כד̇אך אעאד האהנא פי אלפראד יודע צדיק רשע לא יבין פאמא אן לא יתבין אלחכם בתה̈ או יתבינה ויחיד ענה ואלצאלח בכ̇לאף ד̇לך יקצד אלתפהם ויעמל במא יפהם[7]).

8 ד̇וו אלדהאה̈ יכ̇יבון אהל אלבלד ואלחכמא ירד̇ון אלג̇צ̇ב ענה:

הד̇א נט̇יר מא כאן קאל פי מא תקדם מגורת רשע היא תבואנו (משלי י׳ כ״ד) פי אלקסם אלאול מן אלפסוק ותאות צדיקים יתן פי אלת̇אני כד̇אך קאל האהנא אנשי לצון יפיחו קריה ולם יקל לא ישיבו אף לאנהם גיר מטמוע להם אן יזילו אפה̈ ואנמא הם יכ̇יבון אלקום מן כ̇יר ירג̇ונה[8]) וקאל פי נצף אלפסוק אלת̇אני וחכמים ישיבו אף ולם יקל וחכמים לא יפיחו קריה לאנהם גיר מתכ̇וף מנהם אן יצ̇יעו מצלחה̈ ואנמא הם ידפעון ען קומהם אלמצ̇אר כמא פעל פינחס ורד̇ אלג̇צ̇ב ען אלקום אד̇ יקול השיב את חמתי מעל בני ישראל (במדבר כ״ה י״א) ופעל אלמרגלים וקטעו רג̇אהם[9]).

יתמעטו יושבי הארץ לפי שיעזבו אותה או יתמעט ממונם לפי שיביאוהו אל מקום נאמן ואם הוא מושל בצדק ישב העם בארץ ויניחו שם את ממונם.

[1]) הוסיף הגאון מלה זאת ר״ל הדבר הקשה וכן ענין מלת עסר שבביארו.

[2]) נראה שחסרו כאן איזה מלות ואולי הן: אלתליין הו תליין אלעסר פי אמור אלדניא ואלאכ̇רה̈ = ההחלקה כאן היא החלקת דברים קשים מדברי העולם הזה ומדברי העולם הבא.

[3]) בכ״י צלאח.

[4]) ביאור: אמרו פעמיו ירצה בו שהרשת פרושה תחת רגלי המפתה והמפותה לפי שהמביא את חברו לידי סכנה בהמוניות מפיל אותו ברע ונענש הוא על זה ובתוריות המתיר האסור והמחלל קודש והמטהר טמא מחטיא את חבירו והוא נענש בין שהוא ידע את האמת והעלים אותה או שהוא דן במה שאינו יודע.

[5]) בכ״י א׳ ווהק.

[6]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא הוא על פי גזר דין.

[7]) ביאור: החכם דבר למעלה (כ״ח א׳) על הרבים וכאן על היחיד ואמר שהרשע לא יבין את הדין בין שלא יתבונן בו או שיבין אותו ויסור ממנו והצדיק בהפך זה יבקש להבין ויעשה על פי מה שהבין.

[8]) בכ״י לא ירג̇ונה.

[9]) ביאור: כמו שהשתמש למעלה (י׳ כ״ד) בלשון חיוב בשני חלקי הפסוק ולא בלשון שלילה כן אמר כאן בחלק הראשון מפיח קריה ולא אמר לא ישיבו אף מפני שאין תקוה

אתם קובעים וגו (מלאכי ג׳ ט׳) וקאל הביאו את כל המעשר אל בית האוצר (שם י׳) [וכדלך] פי אלצדקאת[1]).

28 בקיאם אלטאלמין ינחגב אלנאס ובאבאדתהם יכתר אלצאלחון:

יסתקים אן יכון הדא תרגיבא ללמלך פי אן יקלד אעמאלה מן מעונה ואסתכראג וקצא ללצאלחין מן אלנאס אד בהם יצלח אלבלד לא ללטאלמין אד בהם יסתתר אלנאס כופא[2]).

כט.

1 אלמצעב רקבתה מן אלתוביך[3]) ינכסר בגתה פלא שפא לה:

אן כאנת צעובה אלרקבה פי שי מן אמר אלדניא פלם יקבל מן מורבה או מן טבינה או אסתאדה או סלטאנה כאן אלכסר מן דלך אלנוע ואן כאנת פי שי מן אמר אלאכרה פלם יקבל מן רבה או נביה או אלנאקלין אליה כאן אלכסר (מן דלך אלנוע) באפה מן ענד אללה פי אלדאר אלעאגלה[4]).

2 ובשרף אלצאלחין יגב אן יפרח אלקום ובתסלט אלטאלמין ינבגי אן יתנהדו:

לכי תתשאבה אלקציתאן צרפת ברבות מן לגה אלתרגום פפסרתה שרפא קאל ואן לם תכן להם חילה [עלי] אלסלטאן אלטאלם פליגתמו ויתנהדו פאן להם אגר[א] עלי תוגעהם כמא קאל אללה ללמלאך בחצרה יחזקאל והתוית תו על מצחות האנשים [הנאנחים] וגו׳ (יחזקאל ט׳ ד׳)[5]).

3 ואמר מחב אלחכמה יפרח אבאה ומצאחב אלזואני יציע מאלה:

ליס הדא פקט הו ממא ידם בה אלאבן אלפאסק כמא ליס דאך פקט הו מא מדח בה אלאבן אלחכים ולכן הדא בעץ והדא בעץ[6]).

4 אלמלך באלקצא יתבת אלבלאד ודו אלרפאיע יהדמהא:

יריד באלרפאיע אלאנזאל ואלוטאיף וטרחהא עלי אלבלד חתי יכרבה ודאך בען יקל[7]) אהלה באלאנתקאל ענה או יקל מאלהם בנקלה [אלי] מאמנה ודלא סאסהם בקסט וקצא תבתו פיה בתבאת אלמאל[8]).

---

[1]) ביאור: זה יארע על פי נס כמו שאמר מלאכי שמי שאינו מוציא כל המעשר יואר וכן בצדקה.

[2]) ביאור: יתכן שזה הפסוק הערה למלכים שיפקידו הפרנסה והוצאת המסים והמשפט בידי הצדיקים ולא בידי הרשעים.

[3]) בב״י ב׳ וג׳ דו אלתוביך.

[4]) ביאור: אם יקשה אדם ערפו בהמוניות שאינו שומע לקול מוכיחו או רופאו או רבו או מלכו יהיה שברו ממין הדבר שהקשה בו את ערפו ואם בתוריות שהוא ממרה את פי השם או הנביאים או הקבלה ישבר במכה הבאה בידי שמים בעולם הזה.

[5]) ביאור: פירשתי ברבות בענין שררה מלשון תרגום כדי שידמו שני חלקי הפסוק זה לזה ואמר החכם שאם אין לעם תחבולה נגד מושל רשע יאנחו ויקבלו שכר על זה

[6]) ביאור: אין שמחת האב אלא מקצת מה שישובח בו הבן החכם ואין אבוד הון אלא מקצת מה שיגונה בו הבן הרועה זונות.

[7]) בב״י יקול.

[8]) ביאור: אמרו תרומות ירצה בו המתנות והמסים שאם יקח אותם המלך תמיד

לצאחבה פי דינה ואלמחסן לה אלקביח יכון ענדה מחטוא כלאף מן יעטה ויסתבריה וליס אלאמר כדאך בל אלצאדק אלואעט הו אלמחטוט ענד אלעאקל מן אלנאס באלואגב כקול חזקיה לישעיהו טוב דבר ה׳ אשר דברת (מלכים ב׳ כ׳ י״ט) וכמא קאל בעץ אלצאלחין למלך [סאלה] כיף עלמה פיה פקאל תגמע אלאמואל מן גיר חלהא ותצרפהא פי גיר וגוההא פקד [טן] מן חצר אנה יבטש בה פותב פעאנקה וקבלה וקאל פדית מן לם תאכדה פי אללה לומה לאים. ומן גהל דלך פקד יהדת אללה איה לואעטה חתי יגעל לה בהא הואדה כמא קאל גם האיש משה גדול מאד וגו׳ (שמות י״א ג׳)[1].

24 מן יגצב אבאה ואמה ויקול לא דנב לי פהו צאחב אלאמר אלמפסד:

נהי בקולה הדא ען כיאנה אלקרבה מתל אלואלדין וגירהמא ועלי אנהם יתגאפלון לכאינהם דלך מן[2]) יכון צאחבה עאזמא אן ירדה עליה בעד וקת פהו מן דיואן אלטאלמין ליס יכרג[3]).

25 אלואסע אלבטן יהריש אלצכב ואלמתוכל עלי אללה ידסם:

הדא אלצכב ליס הו מע אלנאס בל מע אללה קאל אלחכים מן כאן ואסע אלנפס רגיבא פהו אבדא יצאכב רבה פלמא אנאלה שיא טלב מא פוקה עלי מא כאן קדם ועיני האדם לא תשבענה (משלי כ״ז כ׳) כמא קאל המן וכל זה איננו שוה לי וגו׳ (אסתר ה׳ י״ג). ולכן ובוטח על ה׳ ידשן מתל יעקב אלדי קאל ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש (בראשית כ״ח כ׳)[4])

26 אלואתק בראיה הו גאהל ואלסאלך בחכמה הו יפלת:

הדא איצא מן אלנטירין אלגיר מתסאויין ויוגבאן עכסיהמא. ואלתקה באלארא אלמדמומה פי אמור אלדין ואלדניא ובדלך אלמסיר פי אלחכמה אלדניאיה [ואלדיאניה] גמיעא[5]).

27 מן יעטי אלצעיף לא ינקצה דאך ומן יגבי עינה בתיר אלמחק:

עלי סביל אלאיה יכונאן גמיעא כמא קאל מלאכי במארה אתם נארים ואתי

---

[1]) ביאור: אמרו אחרי רוצה בו אחר מצוותי והפסוק הוא מאמר בפי השם והוא אומר לא יחשוב האדם שהמחליק לשונו לחברו ומשבח את המגונה ימצא חן בעיניו כהפך מי שיוכיחנו כי אם צריך שימצא המוכיח הנאמן חן בעיני המבינים. ומעשה במלך אחד ששאל צדיק אחד מה אתה יודע בי והשיב לו אתה מקבץ הון באיסור ומפזר אותו שלא כראוי והשומעים חשבו שהמלך יקפוץ עליו אבל המלך נשקו על ראשו ואמר אהיה פדיון מי שלא אחזו שום גנאי בדברי השם. ולפעמים מוצא המוכיח חן אף בעיני הכסילים על פי נס כמו שאירע למשה עם המצריים.

[2]) נראה שצ״ל כמן.

[3]) ביאור: הזהיר בזה המאמר מלהונות אביו ואמו וקרוביו אף על פי שאין מקפידים עליו אם הונה אותם והוא כמונה את חבירו ובדעתו להחזיר לו את האונאה שאינו יוצא מכלל המשחיתים.

[4]) ביאור: אמרו מדון אין ענינו עם בני אדם אלא עם השם שמי שתאוותיו רבות יריב תמיד עם השם ואם קיבל איזה דבר יבקש יותר ממנו כמו המן. ואמרו ובוטח וכו׳ כמו יעקב.

[5]) ביאור: שני חלקי הפסוק אינם מקבילים זה לזה ומחייבים גם הפך כל אחד מהם (ר״ל בוטח בלבו יאבד והולך בחכמה הוא נבון) ושניהם בהמוניות ותוריות.

20 דו אלאמאנה כת׳יר אלברכאת ואללאח פי אלאיסאר לא יברו:

יקול לא יט׳ן אלאמין אן אמאנתה תחרמה מאלא כת׳ירא או תכ׳סרה[1]) בל הי אלת׳י תכת׳ר מאלה אד׳ אללה אלמבארך ולא יט׳ן אכ׳ד׳ אלחראם אנה יגניה בל יפקרה אד׳ אללה הו אלמאחק והד׳א מן אלחכים חכאיה מא פי קדרה אללה אן יפעל כמא קאל פי אלמחק יהגה למעט (חגי א׳ ט׳) ופי אלברכה כמא פעל ללצרפית פי אלדקיק ואלדהן ולזוגה אלנבי פי אלדסת[2]).

21 לא כ׳יר פי מהאבאה אלוג׳וה ולא אן יכפר אלמר עלי כסרה מן אלכ׳בז:

קולה אלאול לא טוב ינוב ען אלקסם אלת׳אני ועל פת לחם ג׳על אלאעט׳ם אלמהאבאה פאנכרה בקול לא טוב ת׳ם צ׳ם אליה אלמיל אלד׳י ימיל אלנאס בעצ׳הם בעצ׳א פי חאל אלמואכלה ואלמשארבה פקאל לא טוב איצ׳א אן יכון על פת לחם יפשע גבר חבאה באחקר אלאג׳זא[3]).

22 יבאדר אלי אלמאל אלרג׳ל אלשחיח[4]) ולא יעלם אן נקצא יאתיה[5]):

שראיע הד׳א אלקול כת׳ירה מן אמור אלדניא ואלאכ׳רה אלסרקה ואלכ׳יאנה ואלכסר עלי אלסלטאן ואללט׳ [ואכ׳ד׳] אלחראם ואכ׳ד׳ אלמסתגני אלזכאה ואלצדקאת ואכ׳ד׳ אלמחתאג׳ להא מן אלכפאר ואלזנאת ואלרשא ואלרבא ואלגבן וקלה אלאנצאף ללמסאכין פי אלעשר ואלזכואת ומא יסבל פי אלצ׳יאע ואלאקרחה ונקץ כל ואחד מן הד׳ה עלי קדרה וחסב אמכאנה[6]).

23 מן יעט׳ אנסאנא לטאעתי יג׳ד חט׳א ענדה אכת׳ר מן אלמלין לה לסאנה:

עברת לפט׳ה אחרי פי הד׳א אלמוצ׳ע טאעה מת׳ל קולה פי יהושע וכלב כי מלאו אחרי [ה׳][7]) (במדבר ל״ב י״ב) יקול אללה תבארך לעל אן יט׳ן אלנאס אן אלמסהל[8])

---

[1]) בכ״י תכסבה.

[2]) בכ״י אלדסתע. — ביאור: אל יחשוב האיש הנאמן שאמונתו תמנעהו מלהעשיר ותפסיד את ממונו שהשם הוא הנותן ברכה ואל יחשוב הנוטל דבר אסור שיעשיר בזאת שהשם הוא הנותן קללה והחכם סיפר מה שביכולת השם לעשות וידוע מה שנעשה לצרפית בקמח ובשמן ולאשת הנביא בפך השמן.

[3]) ביאור: אמרו לא טוב מוסב גם כן על החלק השני ועל פת לחם שהחכם דבר תחלה בהכרת פנים שהיא היותר קשה ואמר עליה לא טוב והוסיף עליו שהאדם נוטה אל דעת חבירו כשהוא אוכל ושותה עמו ואמר לא טוב גם כן שיפשע גבר על פת לחם שהוא השכר היותר נבזה.

[4]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ועניינו הכילי. וכן תרגם הגאון ורעה עינך באחיך (דברים ט״ו ט׳) ותשח עלי אכ׳יך ובכ״י א׳ כל אמר סי אלנט׳ר.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ מן אין יאתיה אלנקץ.

[6]) ביאור: זה המאמר כולל דינים רבים בדברי העולם ובדברי האמונה שהזהיר את האדם מלגנוב ולרמות ולמנוע מס המלך ולכחש בחובו ולמעול ולקבל צדקה אם אין צריך לה או לקבלה מן הכופרים ולהונות וליתן בנשך וליתן שוחד ולמעט מתנות העניים מן המעשר ולקט ושכחה. וההסר הבא על עושי אלה יהיה מדה במדה.

[7]) עיין תרגום הגאון שם. — [8]) בכ״י אלמסתל.

וסרירה ונעקש דרכים הו מא יקולה דוו אלארב מן וקע פי מא בין שיין פליכתר אכפהמא ודלך אנה ליס מן דאתה תחדת[1]) פיוגד להא וגה מן אלתדביר תכון גמיע חואשיה צאלחה לא ישובהא גם בתה בל ולא בד מן גם מא יכון פי גהה מנה אלא אנה יכון באלאכתר ובאלאקל. ולדלך ראו[2]) אלעלמא ואלבצרא אן יכתארו מא ליס פיה צרר כתיר לילא יורע אלאמר מרסלא פיכתאר גיר אלבציר מא פיה אלצרר אלאעטם. פלדלך קאל שלמה יפול באחת ועלי אנה לם ישרח איתהמא הי פלא שך פי אנה ותק אן אלעלמא בל אלתלאמיד לא יסון בה אלטן פיתוהמון אנה אמר באכתיאר אשרהמא. ולסעה הדא אלבאב אמתל מן כל פן ואחדא מן אלמכאסב כמא קד תסתעמל אלכסארה פי אלתגארה ליסתדפע אכתר מנהא ופי אלמנאטרה יצבר עלי כלמה אסתמעת לילא יסמע אגלט מנהא ובאלתדביר כמא אכתאר דויד אלהרב מן בין ידי אבשלום לילא תכרב מדינה אלסלם ופי אמר אלדין כמא אכתאר אברהם יצחק ויעקב ויהונתן וירמיהו תגייר אלקול עלי תסביב קתל אלנפוס[3]).

19 מן פלח ארצה שבע טעאמא ומן כלב אלפראג אסתכתר מן אלפקר:

הדא איצא מן אלנטירין גיר אלמתסאויין טוא פי דרגהמא אלעכסין אן עבד ארץ מלהה לא ישבע לחם אד הו עכס עבד אדמתו ישבע לחם ואן יכון מרדף שועים ישבע הון לאנה עכס ומרדף רקים ישבע ריש ואלארבע קצאיא גמעהא פי אמור אלדניא פי מן יתרך הרפתה ומעישתה ויקבל עלי מא לא יעניה ולא יגדי עליה נפעא ופי אמור אלאכרה מן יתרך עבאדה אללה ויקבל עלי אלאותאן או אלתוחיד פימיל אלי אלאתנין או אכתר מן דלך או אסתמאע אלגיב מן אלאנביא ויציר אלי אלמנגמין ואלזגארין ואלטיארין ואלמתפאלין או מא נקלה אלאבא ויתבע אצהאב אלראי ואלמכאלפין[4]).

---

[1]) מלות מן דאתה תחדת אינן ברורות.

[2]) בכ"י ראד.

[3]) ביאור: אמרו הולך וכו׳ ר"ל שלפעמים יש מאורעות קשות הבאות על הצדיק וראוי לבני אדם לעזור לו אם בעזרה הנראית לעינים או בטענות שילמדוהו ויציל את נפשו בהן או במתנות שיפייסו בהן את רודפיו. ואמרו ונעקש דרכים הוא כמו שאמרו חכמי המוסר אם יש לפני אדם שני דרכים יבחר ביותר קל מהם וזה אם אי אפשר לחדש עצם הדברים עד שימצא מה שיצלח לו מכל צדדיו וצריך שיבחין בין היותר קשה והיותר קל. ולפיכך ראו אנשי שכל ובינה לבחור במה שאין בו רעה גדולה והכסילים בוחרים בדבר היותר רע. וזה מה שאמר שלמה יפול באחת ולא ביאר באיזה משתי הדרכים לפי שהיה בוטח שהחכמים וגם התלמידים לא יחשבו שיעץ לבחור ביותר קשה. וזה מצוי אצל התגרים שסובלים הפסד מועט כדי שלא יפסידו הרבה וכן המתוכחים סובלים נאצה קלה כדי שלא ישמעו קשה ממנה וכמו שברח דוד מפני אבשלום כדי שלא תחרב ירושלם וכמו ששינו האבות ויהונתן וירמיה את דבריהם מפני פיקוח נפש.

[4]) ביאור: שני חלקי הפסוק הזה גם כן אינם מקבילים זה אל זה ולכן יש להבין מתוכם שעובד ארץ מלחה לא ישבע לחם והוא הפך עובד אדמתו וכו׳ ומרדף שועים ישבע הון והוא הפך מרדף ריקים וכו׳. והפסוק מוסב בדברי העולם הזה על העוזב אומנותו ועושה מה שאין לו עסק בו ואין מועיל לו ובדברי העולם הבא על עוזב עבודת השם לעבוד אלהים אחרים או האחדות להיות מבעלי שנים או יותר ואל מי שאינו שומע לדברי סתר מן הנביאים ופונה אל האובות והידעונים ואל המואס בדברי הקבלה לידבק בהולכים אחר דעותם ובמתנגדים.

אלפאידה מן הדֹא אלמתֹל אן יסתדפע[1]) איקאע אלערץֹ מן ענד אללה חתי לא ימלך אלגֹאירין בסבבה באמתתֹאל טאעה אללה ובעד אלתמליך באלאנתקאל ען גֹוארה פאן לם ימכן פבמדאראתה כמא אנתקל דויד ען שאול אלי אכיש ודארא אכיש[2]).

16 ומדבר כתֹיר אלמגֹאשם פהו נאקץֹ אלפהם ושאני אלטמע תטיל איאמה:

אלקצֹיתאן גמיעא יגֹבאן בחכם אללה אן יסמי אלגאשם נאקץ אלפהם ואן יטיל איאם אלעדל פי נעים אלגֹנה. וינבגי פי חכם אלנאס אן[3]) יזרי אלמלך וינקץ במן כאן מן כֹלפאיה טֹאלמא ואן יקר אידי אלמנצפין מנהם. וקד יתֹפקאן פי דאר אלדניא מן ענד אללה עלי גהה אלאיה[4]) יזיל עקול אלגאשמין באפאת ויטיל אעמאר[5]) דֹוי אלעדל וקד צח לך אנה אזאל פהם שאול לתעדיה הו וזאד פי עמר יחזקיהו אדֹ יקול הנני יסיף על ימיך וגו' (ישעיה ל"ח ה')[6]).

17 תרי אנסאן מגשים בדם יהרב אלי אלחבס ולא ידעמה אחד:

הדֹא מן אלחכים אנכאר מא וגֹד אלגֹאירין עליה מן אנהם אדֹא קצדו אן ינשמו אנסאנא במטאלבה דם אמא אן ירידו קתלה הו פיקדפוה[7]) בבעץֹ אלגנאיאת אלכבאר או ידעון עליה אלקתל פיחאסבונה[8]) ויעדֹבונה וליס לה מן דאעם ולא סנד. והדֹה אלאיה תנחפט[9]) מע אלתי קבלהא מן ורב מעשקות ומע אלתי בעדהא[10]).

18 ויגֹב למן סלך בצחתה אן יגאתֹ ועלי מן עסרת עליה טריקאן אן יקע פי אחדהמא:

אמא מנותֹה אלעפיף אלתי אמר בהא אן כאן לסלאמה פאחיתה[11]) רבמא תהיאת עליה אלאמור אלחארה פהו אן יוכֹד בידה אמא בנצרה טֹאהרה ללחס[12]) או בתלקינה חגֹה יתכֹלץ בהא או במדאראה ענה במאל או בוסילה או במא אשבה דֹלך.

1) אפשר שצריך להוסיף אלאנסאן.

2) ביאור: אחר שהמשיל המלך לאריה נראה שהמשיל משנהו לדוב. ותועלת המשל היא שיבקשו בני אדם בעשיית מצוות השם להרחיק הפגע הבא מאתו עד שלא ימליך עליהם מתוך זה מלך רשע ואם המליכו השם ירחיקו עצמם משכנותו ואם אי אפשר להם יחליקו עליו כמו שברח דוד מפני שאול והחליק על אכיש.

3) בכ"י אד. — 4) בכ"י אלגאיה.

5) בכ"י אעתמאד.

6) ביאור: בגזרת האל רב מעשקות יקרא חסר לב ויאריכו ימי הצדיק בגן עדן. וכן לפי משפט בני אדם ראוי שימאס המלך במנהיגים העושקים וירחיקם ויחזק ידי המנהיגים הטובים. ויארעו שני הדברים האלה בעולם הזה על פי נס שהשם יסכל דעת העושקים כמו שעשה לשאול ויאריך ימי חיי אנשי צדק כמו שעשה ליחזקיה.

7) בכ"י פיקדפה.

8) אפשר שצ"ל יראבבונה.

9) אפשר שצ"ל תנתטב.

10) ביאור: הכתוב מדבר נגד אנשי חמס המבקשים נפש אדם אם שיהו אומרים שהוא חטא חטא משפט מות או שיענו שהוא רוצח ונותנים אותו בבית האסורים ואין סומך לו. ווה הפסוק דבק בפסוק שלפניו ושלאחריו.

11) אפשר שצ"ל לסלוכה בצחתה.

12) בכ"י ללחק.

12 ובסרור אלצאלחין יכתר אלאפתכאר ובקואם אלטאלמין יטלב אלנאס פלא יצאבון[1]:

הדא אלקול עלי אלוגדאן אן אלצאלחין אדא כאנת להם דולה תגד אלנאס יפתכרון באמואלהם ויתבאהון בהא לאמנהם[2]) מנהם עלי אנפסהם ואמואלהם ואדא צארת אלדולה ללטאלמין אנטמר אלנאס ואטהרו אלפקר כופא עלי אנפסהם ומאלהם. ועלי אלאמר איצא יקול כמא יגב אן יתבאהא אלנאס פי דולה אלצאלחין כדאך ינבגי אן ינסתרו עלי עהד אלטאלמין לילא יעט[ם] רונהם[3]).

13 מגטי דנובה לא ינגח ואלמקר בהא אלתארך להא ירחם:

והדא ענד אלנאס וענד אללה. פי אלגמיע פהו באלקול יעני בה אלגחוד [ואלאקראר]. פאמא ענד אלנאס מן אלאקראר פכמא אקר אבימלך ואחוזת מרעהו ופיכל ליצחק ואכוה יוסף לה וזקני גלעד ליפתח וצפחו להם וענד אללה פכמא אקר דוד ורחבעם ומנשה ללה וגפר להם[4]). ואמא עכן ושאול אללדין אקרא פלם יצפח ענהמא פי אלדניא[5]) בל קד גפר להמא פי אלאכרה ואנמא אלזמא עקובה פי דאר אלדניא פקט למוצע חתם תקדם מן אללה. ואמא אלגאחד פמטאלב פי אלדניא ואלאכרה כמא קאל הנני נשפט אותך על אמרך וגו׳ (ירמיה ב׳ ל״ה)[6]).

14 טובא אנסאן יפזע דאימא ומצעב קלבה יקע פי שר:

פי אמור אלדניא כמא תוקא יעקב פבעת ודארא עשו ותכלץ וכמא צעב קול אמציה מלך יהודה פחארבה יואש ווקע. ופי אמור אלאכרה כמא פזעו אנשי נינוה וכאפו פתכלצו וכמא לם יפזע יהויקים ממא ועט בה פהלך חתי אלצנאיר מן אמור אלדניא יגב אן תחדר מתל קמצא ובן קמצא אללדין בסבבהמא כרב אלבית אלתאני[7]).

15 וכאסד ינהם ודב מתלט סלטאן טאלם עלי שעב צעיף:

אלאקרב אן יכון למא שבה אלמלך באלאסד שבה איצא וזירה באלדב. ותכון

---

1) „ולא ימצאו" ובכ״י ב׳ וג׳ יוגדון.

2) בכ״י לאמהם.

3) בכ״י דונהם. — ביאור: החכם דבר במה שנמצא שבני אדם מתפארים בעשרם אם הממשלה בידי צדיקים ויסתירו את ממונם אם המושל הוא רשע. ודבר גם כן על דרך צווי שהאדם חייב להתפאר אם המושל הוא צדיק ולהסתר תחת ממשלת רשע כדי שלא ירע להם בחמסו

4) בכ״י אנה יגפלהם.

5) בכ״י אלאכרה.

6) ביאור: הכיחוש והוידוי על הפשעים בין אדם לחבירו ובין אדם למקום הם בדיבור. והוידוי בין אדם לאדם כמו שהודו אבימלך ואחוזת מרעהו ופיכול ליצחק ואחי יוסף ליוסף וזקני גלעד ליפתח. והוידוי בין אדם למקום כמו שהתודו דוד ורחבעם ומנשה את פשעיהם ונסלח להם. ועכן ושאול אף על פי שהתודו נענשו בעולם הזה ונסלח להם בעולם הבא אבל המכחש והוא המכסה פשעיו ואומר לא חטאתי יענש בשני עולמות.

7) ביאור: זה בדברי העולם הזה כמו שירא יעקב מן עשו ושלח לפייסו וניצל ואמציה דבר קשות עם יואש ונפל ברע. ובדברי העולם הבא כמו שיראו אנשי נינוה וניצלו ויהויקים לא פחד מן התוכחה ואבד. וראוי שיפחד אדם גם מפני דבר קטון שבעבור קמצא ובר קמצא נחרב בית שני (עיין גיטין נ״ה ב׳).

וחמלת אלאתאר אן יצירפה פי מסאקי מא ואצלאח אלטרק כמא קאלו ושאין מכירין יעשה בהם צורכי צבור[1]) (בבא קמא צ"ד ע"ב)[2]).

9 מזיל סמעה ען אסתמאע אלתוראה צלותה איצא מכרוהה:

יקול לא תסל ען דעאיה אלדי יתנפל בה פאנה גיר מסתגאב לה חתי צלותה איצא אלתי הו אלפריצה תכון גיר מקבולה והדא מן אקל מא יוגבה אלמעקול עבד לא יסמע מן מולאה כיף יסמע מנה מולאה[3]).

10 מצל אלמסתקימין פי טריק אלסו פי הותתה[4]) הו יקע ואלאצחא ינאלון כ׳ירא:

טאהר הדא אלאצלאל פי אמר אלדניא כמן ישיר עלי אכיה אלמומן במא יעוד עליה בפסאד סוי פי דלך עאדת תלך אלמשורה עלי אלמשיר בצלאח אם לא. ובאטנה מן יפתי פי אלדין בגיר מא יגב סוי פי דלך כאן לה סבב מן דואעי אלדניא חמלה עלי דאך אם לא. פאן כליהמא יקעאן פי תלך אלהותה אלתי בהא אצלו אמא פי שי מן גנסהא אנה מהלך פי דאר אלדניא או פי עקובתהא פי אלאכרה. ומן יצחח משורתה אלדניאיה ואלדיאניה ינאל כ׳ירא ענד אללה וענד אלנאס צאר מעני ותמימים פי אלמשורה וצאר ינחלו טוב אמא מן גנס מא אשארו בה פי אלדניא או מן תואבה פי אלאכרה[5]).

11 תרי אלמוסר חכים ענד נפסה ואלפקיר אלפהם יסתבריה:

הדא מוגוד פי אלנאס מן בלג פיהם מנזלה מא יתוהם אנה ימכנה אן יבלג גמיע אלמנאזל פאן מנחה אללה מאלא קצד אן יקבל אלנאס פתיאה. וכדלך אן כאן בצירא בעלם מן אלעלום תעאטא גירה או כלמא כאן סואה והדא לטא כל קד יגד[6]) מן הו אפצל אקל מנה פימא פצל הו בה פיסתבריה פי דלך אלפן אלדי תעאטאה והו בה קליל אלבצר לכתרה מערפה אלמסתברי בה פלא יפי פינגלה כל אלואגב אן ינתחל מא קד פצל בה וידע אנתחאל גיר מא הו פיה[7]).

---

[1]) בכ"י בור.

[2]) ביאור: הפסוק הזה הוא דבר הלכה שמי שהעשיר בנשך ובתרבית (עיין ב"מ פ"ה מ"א) חייב לעשות בהן צרכי צבור והם חפירת בורות ותקון דרכים אם אין יכול להחזיר הממון לבעליו.

[3]) ביאור: אמרו גם תפלתו ר"ל לא די שתפלת רשות שלו אינה נשמעת אלא גם תפילת חובה אינה מקובלת שעבד שאינו שומע לקול רבו כל שכן שרבו אינו שומע אליו.

[4]) בכ"י א׳ הותת.

[5]) ביאור: אמרו משגה בדרך נגלה ר"ל נותן עצה רעה בדברי העולם בין שתהיה לטובת היועץ או לא. ובדרך נסתר המשגה הוא חכם המורה הוראה שלא כדין בין שתהא לתועלתו או לא. ושניהם יפלו בשחת אשר כרו בין שתארע להם רעה בעולם הזה כרעה שחשבו להביא על אחרים או שיענשו בעולם הבא. ואמרו תמימים ירצה בו נותני עצה הגונה בהמוניות או בתוריות והטוב אשר ינחלו יהיה דומה למה שיעצו בעולם הזה או יקבלו שכר על זה בעולם הבא.

[6]) בכ"י יגוד.

[7]) ביאור: זה דבר מצוי בין בני אדם שמי שעלה למדרגה אחת חושב שהוא יכול להשיג כל המדרגות ואם הוא עשיר רוצה שיקבלו הכל את הוראתו. וכן אם הוא בקי באחת מן החכמות רואה עצמו כאילו הוא בקי בזולתה או בכולן ולפעמים ימצא איש שאינו בקי כמוהו בדבר הידוע לו אבל יש לאיש הזה יתרון עליו בדברים הנעלמים ממנו ויחקרנו עליהם ויביישהו ולפיכך צריך שיורה כל אדם רק מה שהוא בקי בו.

4 ואן מדח[1]) אלטאלם תארכו אלשראיע פינבגי לחאפטיהא אן יתחרשו בהם:

יעני לא יהולהם מריח גירהם לה ולא יקולון גירנא יתקרב אליה ונחן נעאדיה[2]).

5 אהל אלשר לא יפהמון אלחכם וטאלב אללה יפהמון אלכל:

אמא לאנהם לם יתעלמוה קצדא חתי לא יקפון עלי מא יגב או תעלמוה אלא אנהם לא יגודון אלאסתמאע מן אלכצום לילא יפהמו אלחק עלי מן[3]) הו או יסתמעון ויערפון אלחק ויתגאפלון כאנהם לם יפהמוה ואלצאלחון בעכס דלך כלה יתעלמון ויסתמעון ויגודון אלתפכר ויפהמון[4]).

6 ולפקיר יסלך בצחתה כיר מן עסר אלטריק והו מוסר:

ימכן אן יכון מענאה פי דרכים טריק ואחד אלא אנה נסבה באלמתני אד כאנת אלרגלאן תסלכה וימכן בעד דלך אן יכון אראד מן אמור אלדניא אלשרא ואלביע ואלאכד ואלעטא ומן אמור אלאכרה אלאמר ואלנהי[5]).

7 ואלאבן אלפהם יחפט אלתוראה ומן צאחב אלמסרפין יכזי אבאה:

געל אלנטירין לא יתשאבהאן ליוגב עכסין אכרין לקציתה פיכון נוצר תורה יהדר אביו אד הו עכס יכלים אביו ורעה זוללים בן כסיל לאנה עכס בן מבין ועלי הדא תעבר כל נטירין לא יתשאבהאן[6])

8 מן כתר מאלה מן אלעינה או אלרבא פיגב אן יגמעה לראפה אלצעפי:

הדא מן באב אלפקה קאל מן גמע מאלא מן גיר חלה מתל אלעינה אלתי הי דרהם בדרהם ודנק או מן אלרבא אלדי הו אלמקאבלה פי אלאתמאר פיגב עליה אדא הו תאב ולם יערף לה צאחב ירדהא עליה אן יכרגה פי מצאלח אלצעפי

ויגיד לו שיאבד ממנו גם המועט אשר לו בצרה שוטפת כמטר וכן המתנצל ואומר שהוא עושק מי שתחתיו כמו שעשקו מי שלמעלה ממנו יפחידהו שתבוא עליו צרה מן השמים כמטר שהוא למעלה מן הכל. והצרות נמשלות למטר כמו בנבואת יחזקאל על ירושלם.

1) בכ״י ב׳ וג׳ מאדחי.

2) ביאור: לא ייראו שומרי תורה ממה שזולתם מהללים את הרשע ולא יאמרו איך נתקומם נגדו וזולתנו מתקרבים אליו.

3) אפשר שצ״ל מא.

4) ביאור: אנשי רע אינם רוצים ללמוד משפט או למרים ואינם שומעים טענות בעלי דינים או יודעים את האמת ומראים עצמם כאילו לא ידעו אותה והצדיקים הפך זה שהם למדים ושומעים ומשכילים ומבינים.

5) ביאור: אפשר שאמרו דרכים ירצה בו דרך אחד והשתמש בלשון שנים מפני שתי הרגלים ההולכות בדרך וגם יתכן שכיון אל הלקיחה והמכירה והנטילה והנתינה בדברי עולם הזה והצווי וההזהרה בדברי עולם הבא.

6) ביאור: שני חציי הפסוק שונים זה מזה כדי שיהא לכל אחד מהן הפך אחר נוצר תורה יהדר אביו והוא הפך מכלים אביו ורועה זוללים בן כסיל והוא הפך בן מבין וכן תפרש כל פסוק שחציו הראשון אינו דומה לשני.

כח

1 יהרב אלט̇אלמון ולא טאלב להם ואלצאלחון כאלצ̇ראגמה̈ מטמאנון:

קולה רשע יריד רשעים עלי מא יג̇וז מן תפריד אלג̇מע. הד̇א הלהרב פי אלדניא עלי סביל אלאיה̈ כמחנה פלשתים מרתין בימי שאול ומחנה ארם בימי אחאב ובימי יהורם. ופי אלאכ̇רה̈ פהו הרב אלי מכאן אלעקאב אלאלים אלדאים[1]).

2 בד̇נב אלבלאד יכ̇ת̇רון רוסאהא ובראים ואחד פהם עאלם כד̇אך תטול מד̇תהא[2]):

הד̇א מן אלמעקול אן אלתדביר אלת̇אם אנמא הו לואחד ואלג̇מאעה̈ לאכ̇תלאפהם לא יתם להם תדביר וכמא עלמת אן סרכיא והם את̇נאן ואחשדרפניא מאיה̈ ועשרון אלד̇ין כאנו מע דריוש לם יכן ית̇בת להם אמר ובדניאל וחדה כאן ית̇בת כמא קאל אדין דניאל הוה מתנצח (דניאל ו׳ ד׳). וקולה בפשע ארץ רבים [שריה] ליס הו עקובה̈ מן אללה להם בל אנמא וצף אחדי מעאציהם כמא אן [מן] אלמעאצי כת̇רה̈ אלמעבודאת וכת̇רה̈ אלהיאכל כד̇לך כת̇רה̈ אלרוסא. ולא תשבה הד̇ה אלקצה̈ קצה̈ שרי אלפים ושרי מאות לאנקיאד ג̇מיעהם אלי משה וכד̇לך עלי טול אלזמאן ואד̇ קד כת̇ר אלריסא פלא בד מן אן ינקאדו אלי ואחד[3]).

3 רג̇ל פקיר יג̇שם אלצ̇עפי יכבה אלמטר פלא יבקא לה טעאם:

קטע עד̇ר מן יעתד̇ר באן אלד̇י חמלה עלי אלט̇לם פקרה וקלה̈ ג̇נתה בל תואעדה באן אלקליל אלד̇י לה מן טעאם תמחוה אפה̈ מג̇רקה̈ כאלמטר או יתעד̇ר באן מן הו אעלי יד מנה במא ט̇למה כד̇אך יט̇לם הו איצ̇א מן הו דונה בל תואעדה באן אפה̈ סמאויה̈ כאלמטר אלד̇י הו אעלי מן אלכל תפני שיה אליסיר ותשבה אלאפאת באלמטר נט̇יר קול יחזקאל ען אלה פי דאר אלסלם היה גשם שטף ואתנה אבני אלגביש תפלנה (יחזקאל י״ג י״א)[4]).

שהוא עלול בדבר עלול שהצאן הוא עלול בדשא והדשא במטר והמטר ברצון הבורא אבל הבטחון השלם הוא בשם שהוא עילת כל העילות. ואמר פני הצאן רצה לומר המיבחרים שבהם וקרא שאר הכבשים עדרים וכינה אותן בשם חוסן ופני הצאן בשם נזר מפני שהם ככתר לשאר הצאן. ורצה באמרו חציר ודשא ועשב שמאכל הצאן משלשה מינים והם הגרגרים והעלים והחשש. ואמר שהצאן יועיל לשלשה דברים ללבוש ולמזון ולפרנסת בני הבית במחיר מה שימכר מן הצאן.

[1]) ביאור: רשע במקום רשעים מפני שמשתמשים בלשון יחיד במקום רבים. וזאת המנוסה היתה בעולם הזה על פי נס כמחנה פלשתים שתי פעמים בימי שאול ומחנה ארם בימי אחאב ובימי יהורם. ובעולם הבא הרשעים נסים אל מקום העונש הקשה והתמידי.

[2]) „יאריכו ימי הארץ" ר״ל בשלוה.

[3]) ביאור: מן המושכל שההנהגה השלמה אינה אלא במנהיג אחד וכמו שידעת שהסרכיא שנים והאחשדרפנים מאה ועשרים ולא קמה מלכות דריוש אלא בעצת דניאל. ואמרו בפשע הארץ וכו׳ אינו רוצה בו שרוב מספר השרים עונש מאת השם כי אם הוא אחד מפשעי הארץ שיהיו לה שרים רבים כמו שהוא חטא שיהיו לה אלהים רבים ומקדשים רבים. ואין זה דומה לפרשת שרי אלפים ושרי מאות לפי שהיו כולם שומעים לקול משה וכן בכל הדורות כשהיו ראשים רבים בהכרח היו תחת הנהגת איש אחד.

[4]) ביאור: העושק את הדל ומתנצל ואומר שעניותו הכריחה אותו לזה יפחידהו החכם

22 ולו דקקת אלגאהל מתלא פי מדק או פי וסט אלבאסנה[1]
באלהראוה לם יזל ענה גהלה:

קולה הדא פי אלגאהל אלמתנאהי והו אלדי לא יצדק באן [פי] אלדניא עלמא באלסופסטאייה קאל לו צרבתה למצרה לה או לצלאח לם ינפע דלך שיא פאלמצרה לה אלצרב אלדי שבה במכתש ואלצלאח הו צרב אלארב ישבהה בתוך הריפות אלדי לצלאח כמא יצרב אלסמסם ולדלך נהי אלנואין אן ינאטרו אלמתגאהלין ואנמא יצרבון ליתאדב גירהם בהם[2]).

23 ינבגי אן תעלם חאל מקדמי גנמך ותרד באלך פי סאיר
קטועהא: 24 אנה ליס ותאקהא אלי אלדהר ולא תאגהא אלי גיל בעד
גיל: 25 ואנמא אדא תגלא אלחשיש וטהר אלכלא ואגתמעת אעשאב
אלגבאל: 26 צאר מן אלנעאג לבאסך ומן תמן אלציעה פי מואעזך:
27 ומן כפאיה לבנהא פי טעאמך וטעאם מנזלך ועיש צביאנך:

אלמחיט בגמלה הדה אלמקאלה הו אנה כמא כאן קאל לרב אלדהב ואלפצה לא תתק בדלך הו קולה אל תיגע להעשיר (משלי כ״ג ד׳) כדאך קאל האהנא לרב אלמאשיה לא תתק במאשיתך לאנה אנמא קואמהא באלכלא ואלנבאת מן אלארץ ואלכלא נפסה פלו כאן דאימא להא לכאנת אלתפאסיד[3]) אליהא כמא הי אלי סאיר אלחיואן פכיף והו רבמא לם ינבת פבאלחרי אן לא תתכל עלי מעלול במעלול. וגעלהא קסמין מלתארוהא קאל פיהם פני צאנך והי וגוההא כמא קאל ען יעקב ויתן פני הצאן אל עקוד (בראשית ל׳ מ׳) ואלבאקי קאל פיה לעדרים ועטף עלי[4]) אלמדכורין אלירא בקול חסן ועלי אלמוצופין אולא בקול נזר אד הם כאלתאג לסאיר אלגנם. ווצף מאכלהא בתלתה אשיא חציר ודשא ועשב אסמא אלחב ואלורק ואלחשיש ויגתדא מנהא תלאתה אשיא מא יכתסי בה לקולה ללבושך ומא יתאדם בה קאל פיה ללחמך ומא יבאע ויתעיש מנה אי בתמנה קאל פיה וחיים לנערתיך. וקצד בקולה הדא אן אלתכלאן אלתאם אנמא הו עלי אלכאלק עז וגל [אלדי] הדה כלהא מעלולה בה אלחיואן באלנבאת ואלנבאת באלמטר ואלמטר במשיה אלבארי וקאל אקצד אלאצל אלקאים בהדה כלהא כמא קאל משה פי אלתוראה פי קצה כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים (דברים י״א י׳) אלקצה אלי אכרהא[5]).

לשבחם וכשיבחנו אותם נמצא ערכם אמת. ונתן משל בשני דברים שהאחד מהם יקר מהשני לפי שיש מעלות רבות בחכמות וכן יש מדרגות במעשי החסד והצדקה וכן באומניות וכיוצא בהן.

[1]) ענינו שק גדול ועבה וגותנים בו השומשמין ומכין עליו במקל כדי להוציא שמנם.

[2]) ביאור: החכם מדבר בכסיל גמור שאין מודה שיש בעולם ידיעה והוא הנקרא סופיסט ואומר אם תכתשהו במדוכה להזיקו או אם תכהו במקל ליסרו לא יועיל לו ולכן הזהיר שלא להתוכח עם כסיל כזה ולא יכו אותו כי אם כדי שיראו אחרים וילמדו.

[3]) בכ״י אלתפאסיר.

[4]) בכ״י אלי.

[5]) ביאור: כמו שאמר למעלה שאין לבטוח בכסף ובזהב אמר כאן שלא ישען האדם על רוב מקנהו מפני שאין קיומו אלא בדשא הארץ ואפילו יצמח תמיד הדשא אפשר שיארע לצאן שום הזק כמו לשאר הבהמות כל שכן שלפעמים לא יצמח הדשא ולכן אין ראוי לבטוח במה

אן כאן אלצאחב הו רב אלעאלמין כמא חפט̇ו בני צדוק וקאל פיהם והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל (יחזקאל ד׳ ט״ו)[1].

19 כ̇אלמא אלמוג̇ה לוג̇וה כד̇אך קלב אלנאס ללנאס:

למא כאן אלמא מן בין אלארבעה̈ ענאצר הו אלד̇י יחתמל אן תמי̈לה כיף שית אד̇ כאן אלתראב ת̇קילא ואלריח ואלנאר[2]) לא תמלכהא שבה אלחכים תמייל אלקלוב בה. פאן קלת כד̇אך קלוב אלנאס בעצ̇הם לבעץ̇ אן שאו מילוהא ואן שאו אחארוהא כאן אלקול כ̇אצא ואן קלת כד̇אך קלוב אלנאס כל ואחד לנפסה כיף שא מילה פי טאעה̈ אללה או צנאעה̈ או תג̇ארה̈ או עשרה̈ קום כאן ד̇לך עאמא והו אלאחק̇ אן יכון אלא אנה עלי אלוג̇הין ג̇מיעא ינפי מא יתוהמה אלנאס אנהם מג̇בורון[3]).

20 וכמא אן אלת̇רי ואלאבאדה̈ לא תשבע מת̇לא כד̇אך עינא אלנאס לא תשבע נילא:

נהי בד̇לך אלקול ען את̇באע אלתמני̈ פאנה לא תדרך גאיתה אד̇ כאן אלאנסאן מא וצל מנה אלי חאל אלא ותמנא פיהא חאל[א] אכ̇רי וקד עלמת אן קין כאן מוה̇לא לנצף אלארץ̇ פלם יקנעה פקתל הבל ליחוז אלכל או למא אשבה ד̇לך[4]).

21 וכמא אן אלמסבך ללפצ̇ה̈ ואלכור ללד̇הב כד̇אך ינבגי אן יכון אלמר עלי קדר מדיחה:

ואר פי אלחת̇ עלי טלב אלעלם בבאב אכ̇ר קאל ומן ד̇אע לה אסם פימא בין קומה באנה קד בלג̇ פי אלעלם אלי חאל ואנמא הו עלי אלחקיקה̈ עלי בעצ̇הא פינבגי אן יענא בנפסה חתי יציר בחית̇ יצפונה וחתי אד̇א אמתחן כ̇רג̇ עלי עיאר מא והל לה כאלד̇הב פי אלכור ואלפצ̇ה̈ פי אלמסבך. ומת̇ל ד̇לך בשיין אחדהמא אעז̇ מן אלאכ̇ר חסב תפאצ̇ל אלעלום פי אג̇נאסהא ואנואעהא. וכאלקול פי אלעלם כד̇אך פי אלצלאח ואלבר וכד̇אך פי אלמהארה̈ ואלחד̇ק פי אלצנאיע וכל פן מן הד̇ה איצ̇א לה מנאזל[5]).

---

[1]) ביאור: יש אילנות רבים נושאים פרי אלא שהתאנה צריכה שמירה יתרה לפי שאין מלקטים את פריה בבת אחת כי אם מעט מעט בכל יום בעת מיוחדת מן היום ואם עברה העת יפסדו התאנים וכן צריך העבד לשמור את אדוניו בכל עת וזה בבני אדם וכל שכן אם הארון הוא השם.

[2]) בכ״י אלמא.

[3]) ביאור: המשיל לב האדם למים מפני שהאדם יכול להגיר את המים לכל צד כפי רצונו מה שאינו כן בשלושה יסודות האחרים לפי שהעפר כבד והרוח והאש אינם נתפסים. ואמרו כן וכו׳ אם תפרשהו שאדם יכול להטות את לב אדם ורעהו אל דבר אחד או להשיבו ממנו אז המאמר פרטי ואם תפרשהו שכל אדם יכול לנהג את לבו כפי רצונו הן למצוות הן לדברי העולם הזה המאמר הוא כללי. ועל כל פנים הכתוב מעיד נגד החושבים שהאדם מוכרח.

[4]) ביאור: הזהרה לאדם שלא ילך אחר תאותיו לפי שאין להן סוף ואם מלא תאוה אחת יבקש אחרת כמו שקין זכה להצי הארץ והרג הבל לאחוז את הארץ כולה או לסבה אחרת דומה לזה (ועיין בראשית רבה על בראשית ד׳ ח׳).

[5]) ביאור: החכם הוסיף להעיר לדרישת החכמה מטעם אחר והוא שיש בני אדם שיצא להם שם יותר גדול ממה שראויים לו וחובה עליהם להשתדל בחכמה כדי שתהא חכמתם שוה

15 אלו̇כף אלמתתאבע פי יום זמהריר ואלאמראה̈ אלצ̇̈אבה̈
תסאויא: 16 מן ד̇כרהא פקד ד̇כר אלריח וג̇הד[1]) ימינה ילקא:

שבההא באלוכף לאנה יאתי מן אלמא מן וכף[2]) אלמתתאבע מנה לכת̇רה̈ כלאמהא ת̇ם שבההא באלריח אלתי לא יטיק אחד אן יצ̇בטהא קאל פמן ט̇ן אנה יטיק אן יען או יקצר צ̇כ̇ב אלאמראה̈ אלשרירה̈ פקד ט̇ן אלבעיד כל אלמחאל. וימינה אלתי יתוהם אנה יקודהא בהא ויענהא כמא יען אלדאבה̈ אנמא תלקא ג̇הדא ותעבא[3]).

17 כמא אן אלחדיד באלחדיד ינחד̇ כד̇אך אלמר ינהד בחצ̇רה̈
צאחבה:

ט̇אהר ד̇לך אלמבאראה̈ אלמוג̇ודה̈ בין אלנאס פי אלאבניה̈[4]) ואלג̇רוס ואלאלאת ומא אשבה ד̇לך. הד̇א עלי סביל אלוג̇ראן וכ̇אצה̈ אלמת̇ל פי אלג̇דל אן[5]) אלתקא עאלמין פי אלמצאף̈ מן מג̇אלס אלנט̇ר אלמחי̇ן ישחד[6]) כל ואחד מנהמא פכר אלאכ̇ר שחד̇א בינא ויהצ̇ר לה מן כ̇אטרה אבואבא לם תך ענדה קבל ד̇לך ויסתפיק אלי אלרד עלי מטאען כאן לא יעלמהא אנהא עליה ומא שאכל ד̇לך. ואנמא קלת אלנט̇ר אלמחי̇ן לאן כת̇ירא מן אהל זמאננא הד̇א ליס יתכלמון ליעלמו ואנמא יתכלמון ליג̇לבו פלים אלמג̇לס מחי̇ן ללנט̇ר[7]).

18 כמא אן מן חפט̇ אלתינה̈ אכל מן ת̇מרהא כד̇אך מן חפט̇
מולאה יכרם:

אמא אלשג̇רה̈ אלמת̇מרה̈ עלי אנהא כת̇ירה̈ וכל מן חפט̇ ואחדה̈ מנהא אנתפע בת̇מרהא פאנה קצד אלתינה̈ לכ̇אציה̈ פיהא אנהא לא תלקט דפעה̈ ואחדה̈ בל פי כל יום קליל ופי וקת מן אליום כ̇אצה̈ פמן[8]) אג̇אז ד̇לך בוקוע אלשמס עליהא או בג̇ירה פסדת כד̇אך מן יחפט̇ צאחבה וירעא חקה יג̇ב אן ילזמה פי כל וקת הד̇א אלקול[9])

---

[1]) טעמו עמל ויגיעה ולא ידענו איך העתיק הגאון מלת שמן כן ואפשר שהשמן הוא משל לבריאות הגוף ולכחו.

[2]) יש כאן חסרון ומלאנוהו בביאור כפי השערתנו.

[3]) ביאור: המשיל אשת מדנים לדלף לפי שהוא בא מן המים (שלא יוכלו להיות צרורים בשמלה) והוסיף לומר דלף טורד לפי שהיא מדברת תמיד והמשילה עוד לרוח שאי אפשר לאדם לאספו בחפניו וכמו כן הוא דבר רחוק או נמנע להשקיט את אשת מדנים ואם יחשוב הבעל שינהג אותה בימינה כמו שינהג את הבהמה לא תמצא ידו כי אם עמל ויגיעה.

[4]) בכ״י כאלאבניה.

[5]) אפשר שצ״ל אי.

[6]) בכ״י ישהד וכן שהדא.

[7]) ביאור: לפי פשוטו הכתוב מדבר בקנאת האומנים זה בזה להיטיב לבנות וליטע ולעשות כלים. וסגולת המשל לשני חכמים הנושאים ונותנים בבית המדרש להוציא אמת על בוריו שיחדד כל אחד מהם שכל חברו ויוציא לו מבינתו חידושים ויעיר אותו להשיב על טענות שלא הרגיש בהן עדין. ואמרנו להוציא אמת על בוריו לפי שיש אנשים רבים בזמננו זה שאינם מתוכחים אלא להתגבר איש על רעהו ולא ללמוד זה מזה.

[8]) נראה שצ״ל פאן.

[9]) נראה שצריך להוסיף פי אלנאס פכיף ר״ל וזה המאמר בבני אדם וכל שכן אם האדון הוא השם.

נכבתך ואלאכ̇ר יבאלג פי אלאמר יקול חתי אכ̇וך ואן כאן אבן אמך ואביך פלא תט̇הרה עלי נכבתך כל כתמאנך לאמירך אצלח לך. ואלת̇אלת̇ טוב שכן קרוב מאח רחוק ולה מעאן מנהא אן גארך אלחאצ̇ר אנפע לך מן אכ̇יך אלגאיב פלא תפאסרן[1] הד̇א להד̇א ומנהא אן גארך אלמאיל אליך אנפע לך מן אכ̇יך אלמנחרף ענך פיכון רחוק וקרוב האהנא באלאעתקאד כמא כאן פי אלאול באלשכ̇ץ ומנהא אן גארך אלקריב אלי אללה בברה̈ אצלח מן אכ̇יך אלבעיד מן רבה במעציתה פיכון קרוב ורחוק פי הד̇א אלתכ̇ריג אלת̇אלת̇ פי אלדין[2].

11 תעלם[3] יא בני ופרח קלבי וחתי ארד̈ עלי מעי̈רי קולא:

קד כאן רג̃ב תלמידה אולא פי אלתעלם ליסרה̈ או̇ סרורה אחד אלחקוק אלואגבה̈ עלי אלתלמיד̇ ווארה האהנא תרגיבא אכ̇ר פקאל וחתי מן עירני בכ̇לאל מן כ̇לאלך רדדת עליה גואבא [ו]כסרת מא בה יטען עליך[4].

12 ותרי אלנהי̇ץ אד̇א ראי אלשר̈ אחתגב ענה ואלגפ̈ל ימרון בה
פינכבון: 13 חתי אן חכמא יקאל פיה[5] כד̇ ת̇ובה למא צ̇מן אגנביא
וען אלגריב רהנה: 14 פכם מן דאע לצאחבה בצות עאל פי דלגה מן
אלגדאה̈ והי מחסובה̈ ענדה פריה̈:

קולה הד̇א באלנהאיה̈ פי תוקי̈ אלחכם אי אנה מן שדה̈ חד̇רה לא ידכ̇ל פימא לא יעניה חתי אלצ̇מאן אלד̇י אנמא עאקבתה אן [יוכ̇ד̇ ת̇ובה פכיף פימא עאקבתה אן] תוכ̇ד̇ רוחה פכיף פימא עאקבתה אן יכ̇לד פי אלנאר. ולמא ד̇כר אלצ̇מאן קאל ועלי מת̇ל הד̇ה אלחאל כם מן מברך רעהו וגו׳ יעני אלמצ̇מון ענה ידעו ללצ̇אמן קאצ̇יא לד̇מאמה ולו כאן אפתרי עליה ולם יצ̇מנה כאן ענדה אסהל או מת̇לא במת̇ל פכיף אן הו קדם נפסה ללכ̇טר דונה[6].

---

[1]) בכ״י תפאסרן.

[2]) ביאור: בפסוק הזה שלשה חלקים האחד אמרו רעך וכו׳ ועניננו אל תעזוב את רעך שאם היטיב לך והדל אחר כך אז הוא חמס ממך לעזוב אותו ואם הרע לך עליך לסלות לו לפי שהוא אוהבך ואם אין לך סבה לעזוב אותו אז אתה כשוטה. ורעה אביך לפעמים יעמוד במקום רעך אם רעך אינו עמך. והשני אמרו ובית אחיך וכו׳ הערה שלא תגלה את צרתך לאחיך שלא תעציבנו או לא תגלה אפילו לאחיך אף על פי שהוא בן אמך ואביך טוב לך להסתיר ממנו את ענינך. והשלישי אמרו טוב וכו׳ יש בו כמה ענינים מהם שהשכן היושב עמך טוב מאח שהוא רחוק ממך ואל תתבאש עם הראשון מפני השני ועוד ששכן שלבו דבק בך טוב מאח שלבו סר ממך ועוד ששכן הקרוב אל השם בצדקתו טוב מאח הרחוק מהשם בפשעיו.

[3]) בכ״י ב׳ תחכם.

[4]) ביאור: אחר שאמר שחובה על התלמיד לשמח את רבו (למעלה כ״ג ט״ו) העיר כאן עוד את התלמיד ואמר לו הכם כדי שאוכל להשיב דבר למי שיחרפני במדה ממדותיך.

[5]) „עד שיגזר עליו הדין לומר״.

[6]) ביאור: אמרו ערום וכו׳ ר״ל שהערום נשמר מלבוא במשפט ולכן לא יתעסק במה שאינו שלו עד שלא ירצה להיות ערב כדי שלא יקחו את בגדו וכל שכן במה שיביא את חייו בסכנה ועל אחת כמה וכמה במה שיענש עליו באש של גיהנום. ואמרו מברך רעהו וכו׳ עניננו שלפעמים יברך הלווה מי שערב בעדו לשלם את הטובה שגמלו ואילו קיללו ולא עשהו לערב היה יותר נוח לו או הברכה בעיניו שוה לקללה ואין צריך לומר במביא את עצמו בסכנה תחת אחר.

פי אלמאל כדׄלך פי אלמאיכל ואלמשארב ואלמנאכח אלחראם. ופי אלעלום אלמחרם אסתעמאלהא כאלזגׄר ואלפאל ואלתכׄית[1]) ומא גׄרי נחו דׄלך[2]).

8 וכטאיר נאיד מן וכרה כדׄאך אמר נאיד מן מוצׄעה:

בסיט הדׄא אלמתׄל אשאר באן לא נפני אלאעמאר פי אלספר פאן פיה וחשׄה וכׄטר ונקץ פי אלחאגׄאת וגיר דׄלך ממא גׄמלתה תנאל אלטאיר אלמפארק וכרה. ויגׄוז איצׄא אן יכון אמר באלשפקׄה עלי אלגריב אדׄ הו בהדׄה אלחאל ולו כאן מלכא כמא עלמת מן דויד מלך ישראל חין כׄרגׄ הארבא מן בין ידי אבשלום[3]).

9 כמא אן אלדהן ואלבכׄור אוכד לפרח אלקלב מן אחדהמא כדׄאך משורׄה אלצאחב אחלא מן משורׄה אלנפס וחדהא[4]):

אמר האהנא במשאורׄה בציר (צארק) צדיק נאצח וקד כנא בינׄא אן אלבציר הו מן קאם לה אלדליל באנה בציר בדׄלך אלאמר אלדׄי תריד תשאורה פיה דיאניא כאן אם צנאעיא אם תגׄאריא ואלצדיק הו מן קד אנכשפת לך חאלה באלמפאגׄאׄה בגיר חד להא[5]) ואלנאצח הו אלדׄי תראה לא ישיר חתי יחיט באקטאר מא פיה תשאורה פמא חדתׄתה מנה אגׄאד אסתמאעה ומא תרכתה טאלבך בשרח דׄלך[6]).

10 צאחבך או צאחב אביך לא תתרך ובית אכׄיך לא תדכׄל פי יום נכבתך וגׄארך אלקריב אנפע מן אכׄיך אלבעיד:

הדׄא אלפסוק תׄלתׄה אבואב אלבאב אלאול רעך ורעה אביך אל תעזב יקול ליס מן אלחטׄ לך אן תתרך צאחבך לאן תרכך לה לא יכׄלו מן אן יכון עלי אחד תׄלתׄה אבואב אמא לאחסאן חדתׄ מנה פקטעה [פתרכך לה] חיניד גור או לסיׄה חדתׄת פינכגי אן תצפחהא אדׄ הו צדיקך או לא לשי חדתׄ פמן פעל לא לעלׄה כאנת ולא תכון באעת[7]). וקד יקום צדיק אביך מקאם צדיקך אדׄ גאב צדיקך. ואלתׄאני ובית אחיך אל תבא ביום אידך אחרז[8]) אלא תטׄהר אכׄאך כׄאצׄה עלי נכבתך ולדׄלך תפסיראן אחדהמא יכׄצין אכׄאך כׄאצׄה כאנה לם ירד אן תגם אכׄאך בוקופה עלי

---

[1]) המלה הזאת נגזרת ממלת בכׄת שענינה מזל טוב.

[2]) ביאור: מתוך זה הפסוק נלמד שהשמח בחלקו מן הממון המותר יבזה כל הון יקר מן האסור ואוהב כסף כל איסור מותר בעיניו וכן במאכל ובמשתה ובעריות ובחכמות האסורות כמעשי המכשף והידעוני.

[3]) ביאור: לפי פשוטו הפסוק הזה הוראה שלא נאבד חיינו בהליכת דרך לפי שבה יש בדידה וסכנה וחסרון צרכינו כמו שיארע לצפור הנודדת מקנה. ויתכן גם כן שהוא צווי לחמול על האורח לפי שהוא בזה המצב ואפילו אם הוא מלך כמו שהיה דוד בברחו מפני אבשלום.

[4]) „כמו שהשמן והקטרת ראויים לשמח לב יותר מאחד מהם כן עצת הרע מתוקה יותר מעצת הנפש לבדה״.

[5]) המלות האלו קשות להבין והעתקנום כפי ההשערתנו בביאורנו. ועיין למעלה כ״ו כ״ו.

[6]) ביאור: החכם צוונו לשאול בעצת איש נבון ואוהב ונאמן וכבר ביארנו שהנבון הוא המבין בדבר אשר תשאלהו עליו והאוהב הוא מי שנגלה לך לבו מיד כשתפגשנו ואין ליתן גדר בענין הזה והנאמן הוא היועץ אחר דרישה וחקירה ושומע למה שאתה אומר ושואל על מה שלא בירךת.

[7]) אין אנו מבינים ענין המלה הזאת והעתקנוה כפי השערתנו.

[8]) בכ״י אחרץ.

כאלחגר ומנהם מן יתפנן פי צ׳רוב מן אלגיט׳ פהו כאלרמל. ויתלו אן יכון תצדירה בהדה אלאמור אנמא קצד בה אלנהי ען מכ׳אלטה אלגאהל פי מגאורה או מעאמלה או מצאהרה או מנאדמה או מנאט׳רה[1].

5 ולעטה מכשופה כ׳יר מן מחבה מסתורה:

לה וגהאן אחדהמא אן תצדק צדיקך אצלח מן אן תסאתרה ועלי מא קאלת אלתוראה הוכח תוכיח את עמיתך (ויקרא י״ט י״ז) פאן סאתרתה אכ׳טאת עליה ועלי נפסך איצ׳א. ואלאכ׳ר אן אלעטה ועלי אנהא מולמה פאד׳ הי לטאעה אללה וימכן אט׳הארהא ינבגי אן תכון אס׳ ללמועט׳[2]) מן מחבה ליס לטאעה אללה ולא ימכן ט׳הורהא בל תבקא מכתומה[3]).

6 ויג׳ג׳ אלמחב מאמונה וקבל אלשאני מסתרפה[4]):

ונעתרות יתצרף מן קול יחזקאל והעתרתם עלי דבריכם (יחזקאל ל״ה י״ג) ואסרפתם. ממא הו צחיח אן אלמחב לא יולם אלא לאצלאח ואלשאני לא ילד׳ד׳ אלא לאפסאד עלי גמיע אלפנון פי אפעאל אלשאני ואלמחב גמיעא. וקד עלמת אן כלאם משה רבינו ממרים הייתם (דברים ט׳ ז׳) הו אסר אלינא מן קול בלעם[5]) מה טבו אהליך יעקב וגו׳ (במדבר כ״ד ה׳) ועלי אן ד׳לך מן ענד אללה עלי פיה. וכד׳לך אד׳א אעתקדנא אן אלבארי ג׳ל ג׳לאלה מחב צלאחנא יכון כל מא יחלה בנא מאמונא ענדנא גיר מסתג׳ש[6]).

7 תדרי אלנפס אלשבעי תבשם אלשהד ואלנפס אלג׳איעה כל מר ענדהא כחלו:

פי ט׳ הד׳א אלקול אנה מן קנע במא רזקה רבה מן חלה עאפת נפסה כל מאל נ׳יל מן אלחראם ומן כאן רגיבא פי ד׳לך פכל חראם ענדה כחלאל. וכאלקול

---

[1]) ביאור: החכם מדבר באחד משלשה כוחות הנפש (והוא כח הכעס) והזכיר שלשה הלקים אף וחימה וקנאה כנגד שלשה מיני הכעס והם המין הפחות והוא החימה המביאה לידי אכזריות שלא יתן אדם את לבו על הצרות הבאות על מי שהתעבר עליו והבינוני והוא האף והוא שיקום על שונאו וישטפנו והיותר חזק הוא הקנאה ואמר שאין ביכולת אדם לשער כמותה. ואם הוא כן בכל בני אדם כל שכן באוילים שכעסם כבד מחול ומאבן. ואפשר שהשתמש בשני דמיונים לפי שלפעמים כעס האויל הוא ממין אחד ואז הוא דומה לאבן או ממינים שונים והוא דומה לחול. ואולי התחיל באמרו כובד וכו׳ להזהיר שלא להתחבר עם הכסיל להיות שכנו או שותפו או להתחתן בו או לאכול משולחנו או להתוכח עמו.

[2]) בכ״י ללמועט.

[3]) ביאור: יש לפסוק הזה שני פירושים האחד שטוב לאדם שיוכיח את חברו ויאמר לו האמת משיעלים את עיניו מחטאיו. והשני שהתוכחה אף על פי שהיא מכאבת אם היא לשם שמים ואפשר לגלותה ראויה להיות חביבה על המוכח יותר מאהבה שאינה לשם שמים ושצריך להסתירה.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ מסתפטעה.

[5]) עיין תענית כ׳ ע״א.

[6]) ביאור: נעתרות נגזר מן והעתרתם שענינו הרביתם יותר מדאי. ופירוש הפסוק שהאוהב יכאיבך להצלחתך והשונא ישמח אותך לרעתך וכן היתה תוכחת משה רבנו חביבה לנו מברכת בלעם אף על פי ששמה השם בפיו וכן לפי שהשם יחפוץ בטובתנו יהיו יסוריו בעינינו נאמנים ובלי עול.

ואיצא פי אמור אלטאעאת מן תעלם עלם[1]) או צום או צלוה לא תסוף בה אלי גד ובעד גד לאנך לא תאמן מא יחדת פישגלך ומנה קאל אלעלמא אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (אבות ב׳ ד׳). ואיצא פי אלאמתראה באלצלאה ולו בלגת סבעין סנה או תמאנין פי צלאה לא תתחקק באן אלאכרה לך פאנך לא תעלם איה מעציה או זלה תחדת מנך פתנתקל מרתבתך והו קולהם איצא אל תאמן בעצמך עד יום מותך (שם)[2].

2 ימדחך אלאגנבי לא פוך אלגריב לא שפתאך:

יחתמל מעניין אחדהמא אן יכון מנע אן ימדח אלמר נפסה לאסתקבאחה דאך ומע דלך לם ילזמה אן ימנע אלנאס מן אן ימדחוה בל געלהא חאלא מתוסטה לילא יטן בעצנא אן מנע אלמדיח כלה אצלה אד דלך באב מן אלכשוע או קולה מן צאחבה ומן גירה צואב לירגב אלנאס פי אלבר. ואלאכר אמר באסתעמאל אלנפס פי מא יכון אלאנסאן בה מחמודא ענד נפסה וענד אלנאס גמיעא כאנה קאל יהללך זר איצא ולא פיך פקט נכרי ואל שפתיך פקט. והדא איצא קולהם אי זה היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם (אבות ב׳ א׳) ומעני קולנא יכון פכרא ענד נפסה נעני בינה ובין רבה[3].

3 אן אלחגר לתקיל ואלרמל לרזין וגיט אלגאהל אתקל מן כליהמא: 4 אד אלחמיה חנק ואלגצב גרק ומן יקף בין ידי אלגירה:

אלכד פי האתין אלאיתין אן יצף אחדי אלקוי מן אלתלאת אלתי הי ללנפס. פקסמה תלאתה אקסאם חמה ואף וקנאה תלקא אלתלאתה צרוב מן קוה אלגצב אעני אנהא תכון אמא אלי אלזיאדה או אלי אלנקצאן או אלאעתדאל פסמי אלנאקץ מן אנגאיהא חמה והו יורת אלחנק אלא יבאלי אלמר במא יחדת פי אלזמאן עלי מן הו חנק עליה לכן ליס יבאשר הו באדאיה וסמי אלמעתדל אף והו יורת אלגרק אן יבטש אלמר במן הו גצבאן עליה פיגרקה וסמי אלזאיד קנאה ולם יגעל למא יורתה מקדארא בל קאל ומי יעמד אד לא תערף כמיה דלך. קאל פאדא כאנת הדה אלתלאת מנאזל מן אלגיט פי אלמתוסטין מן אלנאס פכיף אלגהאל אחרי אן תכון הדה אלדרגאת פי אכלאקהם אתקל מן אלרמל ואלחצא. ויגוז אן יכון תשביהה בהדין אלשיין לאן אלגהאל פי אכלאקהם עלי צרבין מנהם מן יתבת עלי דלך ואחד פהו

---

[1]) נראה שהוא מדבר כאן בחכמת התורה.

[2]) ביאור: יש בזה הרבה ענינים אחד מהם והוא היותר קרוב שלא יאמר אדם מחר אעשה כן והוא אינו יודע מה תהיה מחרתו כמו שאירע לסנחריב באמרו כן אעשה לירושלים. ומהם שלא יאמר מחר יעשה השם כן בין שיאמר זה מדרך הנבואה כמו שעשו נביאי השקר וחנני בן עזור בימי ירמיה בין שיחשוב שהוא מבין באותות השמים כמו שעשו חכמי בבל. ומהם שלא יאחר לעשות מצוה הבאה לידו כמו תלמוד תורה וצום ותפלה מפני שנעלם ממנו אם יוכל לקיימה מחר. ומהם שלא יתהלל בצדקתו אפילו בעת זקנותו שמא יחטא למחר וירד ממעלתו.

[3]) ביאור: פתרון זה הפסוק על שני פנים האחד הזהרה שלא ישבח אדם את עצמו מפני שזהו דבר מגונה אבל אינו חייב להיות עניו עד שימנע בני אדם מלהלל אותו או טוב הוא שישבחו אותו אחרים כדי שיתאוו בני אדם לעשות הטוב כמוהו. והשני שיתנהג אדם במעשיו באופן שיהיה משובח אצל עצמו ואצל אחרים יחדו כאלו אמר יהללך זר גם הוא ולא פיך לבדו נכרי גם הוא ואל שפתיך לבדן ואמרנו משובח אצל עצמו נרצה בו בינו ובין השם.

רבמא וקע פיהא ורבמא לם יקע אד̇ כאנת פי אלכולאס[1]) מן אלארץ̇ אעני אלצלבה̇ וקד יחכם באנה ואקע פיהא לא מהאלה̇ אד̇א כאנת פי אלרמל לבעד[2]) צעודה מנהא ומן דהרג̇ חג̇רא רבמא רגעת[3]) עליה ורבמא לם תרג̇ע אד̇א כאנת פי בעץ̇ קותה וקד יחכם באנה לא בד מן אן ירג̇ע עליה אד̇א כאן פוק קו̇תה כד̇אך̇ אלבאג̇י ואלסאעי רבמא רד̇ אללה כיודהמא פי נחורהמא ורבמא לם ירד פי דאר אלדניא כמא עלמת אן סרביא ואחשדרפניא אצחאב דניאל קצדו טרחה ללאסד ואנקלב עליהם ואלכסדאניון קצדו אחראק חנניה מישאל ועזריה ולם ינץ̇ אלעקאב עליהם[4]). ואמא פי דאר אלאכ̇רה̇ פבאלחכם ישדד אללה אלעקאב עלי כל סאע ובאג̇י סו כמא קאל מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים ק״כ ד׳—ה׳). ויתג̇ה אן יכון ג̇על אלמת̇ל מת̇לין ישחת ואבן באזא קסמי אלנאס אלג̇ליל ואלוצ̇יע ואלעאמי ואלכ̇אצי[5]).

28 לו̇ אלקו̇ל אלבאט̇ל ישנא חתי צ̇עפאה ואלקול אללין יצנע אלמ̇דהא:

ערפנא אן אלנמ̇אמין ואלכ̇דאבין מעהם קסוה̇ לא יסתקים אמרהם אלא בהא פהם לא ירחמון אחדא קויא בל לא צ̇עיפא גריבא בל לא צ̇עיפהם הם אלד̇י יערפונה כמא קאל ישנא דכיו וינצבון אלמדאחי ללנאס כלהם בגיר שפקה̇[6]).

כז

1 ולא תמתדח בגד פאנך לא תעלם מא יחדת̇ פיה:

יתנאזע הד̇ה אלאיה̇ אמור שתי אחדהא פי אלחדת̇אן והו אקרב אלי אלנץ̇ מן באב פעלך̇ יקול ולא תקל אפעל גדא כד̇י ואצנע כד̇י פאנך לא תעלם הל יחדת̇ מות או נ̇צומה̇ תמנעך ד̇לך וכמא קאל סנחריב כן אעשה לירושלים ולעצביה (ישעיה י׳ י״א) פחדת̇ת אלאפה̇ פזאל ד̇לך. ואיצ̇א פי אלחדת̇אן מן באב פעל אללה אמא בדעוי נבוה̇ כמא קאל נביאי השקר לא תראו חרב ורעב לא יהיה (ירמיה י״ד י״ג) וכמא קאל חנניה בן עזור בעוד שנתים ימים (שם כ״ח ג׳) וחדת̇ת אלאפאת ואזאלת ד̇לך̇ או דעוי בצר בהיה̇ אלפלך ומא יקצ̇י עלי כל האל מן חרכתה כמא אדעו אהל באבל̇ חין וצפהם אים איפה חכמיך (ישעיה י״ט י״ב) ואבטלת אלמצאיב כל ד̇לך.

[1]) בלשון פרסית כלאם ענינו אדמה עבה וקשה.

[2]) אפשר שצ״ל ויבעד ר״ל ואחר שנפל בשחת יקשה עליו לעלות ממנה.

[3]) נראה שהשתמש כאן הגאון בלשון נקבה מפני שאבן לשון נקבה.

[4]) לפי זה המלשינים לא נשרפו כי אם האנשים אשר אסרו חנניה מישאל ועזריה. והוא פירוש קטל המון (דניאל ג׳ כ״ג) וזה סותר למה שאמר הגאון למעלה כ״א י״ח.

[5]) ביאור: אליו במקום עליו. והחופר שחת בארץ קשה אפשר שיפול בה ואפשר שלא יפול ואם יחפור בחול יפול בלי ספק וכן הגולל אבן שאינה כבדה מאוד אפשר שתשוב עליו או לא ואם לא יספיק כוחו תשוב עליו על כורחו. כמו כן עושה בערמה אפשר שיענש בעולם הזה כמו שאירע לשונאי דניאל או לא יענש כמו שלא נכתב במקרא עונש הכשדאים אשר הלשינו בחנניה מישאל ועזריה אבל בעולם הבא יענש בלי ספק. ויתכן שרמז בשני משלים שחת ואבן אל נכבדים גדולים ואל המון השפלים.

[6]) ביאור: המלשינים והמכזבים הם אנשים קשים ולא יחוסו גם על הנדכאים ואפילו על חבריהם הנדכאים ונותנים מכשולות לפני כל בני אדם בלי חמלה.

שיא מן עין̇ אלדניא קאל פלא תג̇תר במא תראה מן ט̇אהרה פאן ליס כ̇מקדארה̈ מן אלשר פי קלבה בל באצ̇עאפה לקולה כי שבע וד̇אך כמא אט̇הר יואב לאבנר ועמשא חתי קתלהמא וכמא נאפק ישמעאל בן נתניה גדליה בן אחיקם חתי קתלה. וקד צ̇רבת אלעלמא להד̇א אמת̇אלא אכ̇ר כ̇תירה̈ מנהא באלנאר אלכאמנה̈ פי אלחג̇ר אלצלד אלד̇י כ̇ארג̇ה בארד וד̇אכ̇לה חאר ומנהא באלעסל אלמשוב בסם קאתל ט̇אהרה חלאוה̈ ובאטנה מהלכה̈ ומא אשבה ד̇לך. ומעני קולה תכסה שנאה יקול ומן אלמתדללין מן יכ̇צ̇ע לך בינך ובינה פאד̇א חצ̇ר אלמלא כאשפך באלעדאוה̈ פאחד̇רה. פאן קאל קאיל וכיף אערף מן הו כהד̇ה אלצורה̈ ואלחכים אלד̇י הו מעלמי לם יחד̈[1]) פיה חד̈א קלנא אנה מסתג̇ן ען אן יחד לה חדא לאנה קד אמר והו יאמר דאימא באכתסאב אלחכמה̈ ואנמא כל מכ̇אטבתה מע מכתסבהא פמן אכתסבהא[2]) פליס יכ̇פא עליה הד̇א אלאמר לאנה שי יערף בד̇אתה מת̇ל אלשבע ואלג̇וע ואלועד ואלתואעד ואלרצ̇א ואלסכ̇ט אלד̇ין לא חדוד להם ואנמא יערפון באנפסהם בל במת̇לה אלאול אלד̇י צ̇רבה כסף סיגים כמא יערף אלנאקד אלג̇יד מן אלרדי בג̇ודה̈ אלבצר ואלתאמל כד̇אך יערף אלמנאפק. ואד̇א כאנת הד̇ה אלמד̇מומאת פי מן ינאפק אלנאס פבאלחרי מן ינאפק רבה וד̇אך באן ידעוה אלדעא אלכת̇יר בעד מא יוחדה ויסבחה̈ אלתסביח אלג̇ליל וישכרה אלשכר אלואסע וליס [פי] קלבה מן אלג̇מיע שי או יכון אלבעץ̇ פי ניתה ואלבעץ̇ לא כמא ד̇ם קומא קאל פיהם ויזכרו כי אלהים צורם וגו' ויפתוהו בפיהם וגו' ולבם לא נכון עמו (תהלים ע"ח ל"ה—ל"ז) פקולה ויזכרו ליס הו פי אלנפס בל פי אלקול ד̇כרו בין ידיה כאנהם מסבחון אנה צורם וגואלם ת̇ם דעוה ואבתהלו והם עלי אחדי האלין אמא ולבם לא נכון עמו פהו אלתקציר או לא נאמנו בבריתו פהו אלכפר[3]).

27 מן כרא הותה̈ סיקע פיה ומן דחרג̇ חג̇רא סירג̇ע עליה:

אליה̇ האהנא מקאם עליו. כמא אן אלמת̇ל מנקסם אלוג̇דאן לאן מן חפר הותה̈

[1]) בכ"י יחך. — [2]) בכ"י אכתסאבהא.

[3]) ביאור: המתנכר הוא המראה ברו שלא כתוכו בין לטוב בין לרע כמו שקרא אחיה לאשת ירבעם מתנכרה. ואמרו דולקים (שתרגם הגאון מלשון הדלקה ר"ל בשלהבת האהבה) יוכל גם כן להיות מלשון דלקת אחרי שידבר החנף הרבה (כאילו דבריו רודפים זה אחר זה). והמשיל החנף בפרט לכסף המזוייף או לכלי חרס המצופה בכסף מפני שהמזוייף על איזה אופן שיהיה כוונתו תמיד להראות הפך מה שבמציאות כדי שירויח בזה וכן המסלף את דבריו פעם יקצר את דבורו ואז הוא דומה למעות כסף מזוייפות שמשקלן מועט כפירוש הראשון של מלת דולקים ופעם יאריך בדיבורו ואז הוא דומה לכלי חרש מצופה בכסף שמשקלו כבד כפירוש שני של דולקים. ואמרו שבע תועבות בלבו ר"ל שמדת הרע שבקרבו יותר גדולה ממדת הטוב שבשפתיו וכן היה יואב עם אבנר ועמשא וכן ישמעאל בן נתניה עם גדליה בן אחיקם. וכבר המשילו החכמים את החניפה לאש טמונה בחלמיש שחוצו קר ותוכו חם ולדבש המעורב בסם מות שבהחלה הוא מתוק ובסוף הוא ממית. ואמרו תכסה שנאה ענינו שיש מן המחליקים שיפתוך כשהם עמך לבדך ויגלו את שנאתם כשיהיו בקהל. ואם יאמר אומר איך נוכל להבחין בין האוהב הנאמן והחנף והחכם לא נתן גדר בזה נשיב שהחכם יעורר תמיד לקנות את החכמה והיא מספקת להבדיל ביניהם כשם שהשובע ניכר מן הרעב והבטחה מן היעוד והרצון מן חרון האף. ואם החניפות מגונה בין אדם לחברו על אחת כמה וכמה בין אדם לשם וזה כמתפלל הרבה ואומר שמע ומזמורים והמודה לאלהיו בלי שום כוונה או מקצתו בכוונה ומקצתו בלא כוונה כמו שגינה הכתוב בני אדם המזכירים את השם בפיהם ולא בלבם לפי שאין להם כוונה כאמרו ולבם לא נכון להם או לפי שהם כופרים וזה אמרו לא נאמנו בבריתו.

מא יכון פי אלסר באלנאר פי אלפחם לא צות ולא עלו להא ומנה פי אלטֿאהר באלנאר פי אלחטב להא צות ועלו. וקד יסתקים אן נקול אן אלתחריץ ללמנאטֿרה פי אלחכם באלנאר פי אלפחם ליס תתעאדאה וללמהארבה באלנאר פי אלחטב תסעי מנה אלי גירה. ותצֿאעף אלמתֿל באלמוגוד ואלמעדום לחאגתנא אליהמא לאן אלנאר [פי] וגודהא תחרק ותפני כדֿאך אלכֿצומה והי מוגודה פאדֿא אנטפאת לם יבק להא אתֿר כדֿאך אהל אלשר ואלכֿצאים. ואעאד דברי נרגן לינבה אלעאקל עלי אן כלאם אלמחריץ לא יכֿפא עליה אנה מנה תחריץ בל תצל מערפתה אלי קלבה אמא בתאמל פי אלכלאם כמא סעי שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור בירמיהו או בנסק גנאיאת מרתצפה כמא חרץ המן אחשורוש עלי ישראל או ברפיעה דעוי עואקב סו כמא רפע רחום בעל טעם ושמשי ספרא פי זרבבל ודֿויה או במא אשבה דֿלך[1]). ואעֿד אלחכים מא וצפה מן מחנה אלמגרי בקולה בעד הדֿא

23 וכפצֿה זיף או[2]) מטליה עלי כֿזף כדֿאך שפתאן תשתעל בכלאם
ואלקלב רדי: 24 בשפתיה יתנכר אלשאני ופי קלבה קד געל אלמכר:
25 פאדֿא יחנן צותה לא תאמנה פאן כתֿירא מן אלמכארה פי קלבה:
26 תנסתר ענך שנאתה פי אלכלוה ויתכשף לך שרה פי אלגמאעה:

אלתנכר הו אלתטֿאהר בכֿלאף מא פי אלחקיקה כֿירא כאן אם שר[א] כמא קאל אחיה לאמראה ירבעם למה זה את מתנכרה (מלכים א׳ י״ד ו׳). וימכן אן יתצרף דלקים איצֿא מתראדפין יעני אנה יתכלם כלאמא מתואתרא מתֿל כי דלקת אחרי (בראשית ל״א ל״ג). ועלי אן האהנא אשיא כתֿירה טֿאהרה[א] בכֿלאף באטנהא אלא אן אלאחק ואלאולי אן ישבה אלעדו אלמטֿהר צדאקה באלפצֿה אלזיף אן כאנת אלצורה בצורה דרהם או באלמגשא עלי אלכֿזף אן כאנת אלצורה צורה אניה ודֿלך אן אלמרכב הדֿה אלגשוש אן כאנת טלאא או מפרגא או כאנת אכסירא קצד בהא אעלאן[3]) פי אלטֿאהר צֿד מא פי אלבאטן לנפע יגֿתלבה מן עריץ אלדניא וכדֿלך אלגאש פי כלאמה עלי צֿרבין מנהם מן יעזז כלאמה ויקול באלמכֿתצר פהו כאלדרהם אלזיף קליל אלוזן ומנהם מן ימיל אלי אלסעה פי אלקול ואלאנבעאת פהו כאנא כֿזף מטלי פצֿה אלתֿקיל אלוזן. וישפתים דלקים עלי אלאשתקאק אלאול יאאם כסף ועלי אלתצריף אלתֿאני יאאם הריש לכתֿרתה אלא אן עלי אלחאלין גמיעא ולב רע. פלמא וצֿע הדֿא אלמתֿל קאל בשפתיו ינכר כדֿאך אלעדו יריך נפסה פי תֿאב צדיק ליטלב

1) ביאור: המשיל המריבה לאש שאין דבר עולה למעלה ממנה. וכמו שיש שני מיני אש האחד בפחם שאינו נשמע ואינו עולה והאש בעצים שנותנת קול ולהבתה עולה כן יש שני אופנים להרחר ריב בסתר ובגלוי. וגם אפשר לומר שהמגרה ריב לפני השופטים דומה לאש הפחם שעומדת במקומה והמגרה מלחמה דומה לאש העצים המתפשטת. ונכפל המשל במציאות האש והעדרה מפני שהאש שורפת כל זמן שהיא נמצאת וכשתכבה אין לה עוד שום רושם וכן עושי הריב. והזר לומר דב״י נרגן לעורר הנבון שאין נעלם מן הנרגן שדבריו דברי נרגן כי אם לבו יודע פעולתם אם שהוא חוקר ומדקדק בדברי איש צדיק כמו שעשו שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור בירמיה (ירמיהו ל״ח א׳) או ישום עליו פשעים רצופים כמו שעשה המן לפני אחשורוש נגד ישראל או מפיל חשד על תכלית מעשהו כמו שעשו רחום בעל טעם ושמשי ספרא בזורבבל וחבריו.

2) כ״י ב׳ וג׳ חסר או.

3) אפשר שצ״ל אעלאנא או אעלאנה.

צלאחה קאל עלי דׄלך ואלכסלאן תגׄדה יסתגׄהל כל מן יתעב וישקא פילגׄיה עגׄבה בראיה אלי אן יתצור אלבאטל מן דואם אלאפאת אלמהלכה כמא קאל שחל בדרך ואלי מלאזמה אלנום אלדׄי הו כלכׄסארה מן אלחיוה פיתקלב עלי סרירה ולא יזול מנה כמא ידור מצראע אלבאב עלי עקבה ולא יפארקה חתי אנה לא יתנאול לקמה מן גׄצארה ולא בעד גמסה ידה פיהא ואלשרה עלי מא כנת קדמת פי מתׄל הדׄא אלפסוק בל באוכד לקולה נלאה להשיבה אל פיו כאן אולא מׄתארא תׄם צאר עאגׄזא למא אלף אלכסל פי אמור אלדין ואלדניא גׄמיעא[1]).

17 ובמאסך באדׄן כלב מאר בדׄאך אלמחתד פי כׄצומה ליסת לה:

שבה מן ידכׄל פימא לא יעניה במן יתעלק בשי מאר ליס לה מעה צנע פאן כאן דכׄולה כדׄאך פי כׄצומה פהו מתעלק בכלב מאר לא ינתפע בה בל ילחקה מן[2]) כׄסתה אלכׄסאס חמיתה ומן וסכׄה תלותׄ ידה ומן כלביתה אלעץׄ [ו]אלנהש ומן נבאחה אלקרע ואלצדאע[3]).

18 ובמאזח ירמי במזׄיאת וסהאם ממיתה: 19 כדׄאך אנסאן ימאכר
צאחבה ויקול אנמא אנא לאעב:

יפעל הדׄא אלמנאפקין ידברון עלי מן יקצדונה אלסו פאן הו פטן בהם קאלו מאזחנאך ולא בלגׄ פיה אלמראד וכמא צנע אבגר[4]) אלאעראבי פי הדם אלבית אלתׄאני מע טיטוס[5]).

20 במא אנה מן כׄלו אלחטב תטפא אלנאר כדׄאך מן כׄלו אלמחריץׄ
יסכת אלצׄלב: 21 וכמא אן אלפחם מאדה ללגׄמר ואלחטב ללנאר
כדׄאך דׄו אלצׄלאיב לאשעאל נאר אלכׄצומה: 22 וכלאמה באלמזאח[6])
וקד וצל אלי כׄדור אלקלב:

למא לם יך אעלי תצאעד מן אלנאר שבה אלכׄצומה בהא ושבה איצׄא מוארהא במוארהא וגׄעל למאדה אלנאר שיין כמא אן אלתחריץׄ עלי צׄרבין פמנה

---

[1]) ביאור: אמרו שבעה במקום הרבה כמו שכבר ביארנו או אפשר שמדרך המלכים הקדמונים להועץ בשבעה יועצים כמו שמצאנו בארתחששתא. ואחר שאמר שאין תקוה למי שהוא הכם בעיניו דבר כאן בעצל שבעיניו הטורח והעמל הם כסילות וזה יביאהו לצייר בנפשו תמיד סכנות שאינן נמצאות ולישן תמיד והוא כממעט את חייו וליסוב על מטתו כדלת על צירה וגם אם טמן ידו בצלחת ליטול פרוסה אין כח בידה להשיבה אל פיו כמו שפירשנו למעלה (י״ט כ״ד) וכאן הדבר יותר קשה ששם לא היה רוצה להשיב את ידו וכאן אין לו עוד כוח לזה מפני שהורגל בעצלות.

[2]) בכ״י מנה.

[3]) ביאור: המכניס את עצמו במה שאינו שלו כאילו אוחז בדבר העובר לפניו שאין לו עסק בו ואם נכנס בריב שאינו שלו דומה למחזיק באזני כלב עובר שלא ימצא בו תועלת כי אם יבזה בו את כבודו והכלב מלכלכו ונושכו וגורם לו לחוש בראשו בעבור ניבוחו.

[4]) עיין מדרש איכה רבתי א׳ ה׳ וצריך להגיה שם אבגר במקום פנגר.

[5]) ביאור: החנפים מבקשים לעשות הרע לאדם ואם הוא מכיר בהם אומרים משחקים אנחנו ואם לא יכיר עושים מה שכוונו לעשות וכמו שעשה אבגר הערבי כשהלך עם טיטוס להחריב את בית שני.

[6]) בכ״י א׳ כאלמאזח וכן למעלה י״ח ח׳.

מנכרה מעה יתלבט בהא ולא יעקלהא[1]) כסכראן תעלק בידה שוך פהו ינלסה ויתשבת בה. קאל ומע דאך פתגדה ישה בתלך אלכלמה אליסירה אלתי קד סמעהא וימנעהא מן יגהלהא חתי מארה אלטריק ויצול בהא ויתצלף. והדא משאהד פי כל קליל אלעלם פכיף אלגאהל. ואשתקאק ושוכר כסיל מן ויסכרו מעינות תהום (בראשית ח׳ ב׳)[2]).

11 ככלב ראגע אלי קיה כדאך גאהל יעאוד המאקתה:

אמא אן כאן יסי אלי אלנאס פחלף אנה לא יעאוד פעאוד כמא קאל שאול לדוד כי לא ארע לך עוד (שמואל א׳ כ״ו כ״א) או כאן ידנב לרבה פעאהדה תם נקץ אלעהד כמא כנא נצנע פי איאם אלשופטים עדאד מראת. ואמא נפס אלתמתיל בכלב עאד פשרב קיה אן אלעקובה תמתל בשרב אלכמר אלמסרף חתי יסכר ויקיי כמא קאל ירמיהו שתו ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו (ירמיהו כ״ה כ״ז) פאדא עאוד דנבה עאודתה תלך אלכאס פאסכרתה אלתאניה[3]).

12 אדא ראית רגלא חכימא ענד נפסה פאעלם אן ללגאהל רגאא אכתר מנה:

הדא שרח מא כנא קדמנאה אן אלגהל גהלאן גהל בסיט וגהל מרכב פאלבסיט הו אן יכון אלמר יגהל שיא ויעלם אנה יגהלה פהו ירגא לה ואלמרכב הו אן יכון אלמר יגהל שיא ויגהל אנה יגהלה פלים ירגא לה אן יעלמה ולדלך קאל תקוה לכסיל ממנו[4]).

13 תרי אלכסלאן יקיל פי אלטריק שבל ובין אלרחאב אסד:
14 וכמא ידור אלמצראע עלי צירה כדאך אלכסלאן ידור עלי סרירה:
15 ולו גמס אצבעה מתלא פי גצארה לעגז אן ירדהא אלי פיה: 16 ומע
דאך פהו ענד נפסה אעקל מן וזרא כתירין:

קד כנת שרחת אן אלעבראניין יחכון אלכתיר בשבעה ועשרה ואלף פלדלך פסרת משבעה משיבי טעם וזרא כתירין ולעל אלאולין קד כאן מן רסמהם אן יסתוזר אלמלך מנהם סבעה וזרא כמא קאל ען ארתחששתא כל קבל די מן קדם מלכא ושבעת יעטוהי (דניאל ז׳ י״ד). פלמא כאן קדם אן אלעאקל ענד נפסה לא ירגא

[1]) בכ״י יעלקהא.

[2]) ביאור: אם עלה חוח ביד שכור לא יסירנו כי אם יתחבהו בידו כן הכסיל אם למד דבר מועט מן החכמה הוא זר אצלו כי לא יבינהו ועם כל זה ירים את קולו ויתגאה בו ותרע עינו בו ולא ילמדנו לאחרים ואפילו לעוברי דרכים. ומלת שוכר נגזרה מן ויסכרו (ועיין הגהות מכלל יופי שהביאו פירוש רב סעדיה).

[3]) ביאור: החכם מדבר בעושה הרע לחבירו ונשבע שלא להרע לו עוד ואחר זה ישוב וירע כמו שעשה שאול עם דוד או בחוטא לשם ואומר שלא יחטא עוד ואינו מקיים את דברו כמו שעשינו בימי השופטים כמה פעמים. והמשיל את החוטא לכלב שב על קיאו מפני שהעונש נמשל לשתיית יין הרבה עד שישכר בו האדם ויקיא ואם ישוב ויחטא ישתה כוס שנית וישכר עוד.

[4]) ביאור: כבר אמרנו (למעלה כ״ה כ׳) שיש שני מיני כסילות הכסילות הפשוטה שנעלם מאדם איזה דבר והוא יודע שנעלם ממנו ולו יש תקוה והכסילות המורכבת שיחשוב אדם שהוא יודע מה שאינו יודע והוא לא יחכם לעולם.

6 בּקאֿןֿ אלארגֿל וישארב אלט̇לם מן יבעת̇ ברסאלה̈ ביד אלגֿאהל:

גֿריֿן הד̇ה אלאיה̈ תכליף מא ליס פי אלטאקה̈ יקול מן כלף אלגאהל רסאלה̈ יודיהא פקד גֿאר עליה ועלי נפסה וישבה גֿורה עלי אלרסול במן יקין רגֿלי אנסאן ויקול לה אנהץֿ וסר וישבה גֿורה עלי נפסה הו במן ישרב אלט̇לם פיט̇לם נפסה בד̇לך. וגֿעל תכליף אלרסאלה̈ מן לא יטיק תאדיתהא נמודגֿא לסאיר אלכלף אלתי לא יטיקהא אלמכלפון וחכם באן מכלפהא[1]) יגור עלי נפסה ומאמורה גמיעא[2]).

7 וכמא ארתפע אלמשי מן אלמקעד כד̇אך ארתפעת אלחכמה̈ מן פואה[3]) אלגֿהאל:

הד̇א אלקול איצ̇א פי אלמגרקין פי אלגהל יקול כמא אן אלמקעד בעד גֿפאף אעצאבה או אסתרכ̇איהא גֿיר מטמוע לה במשי כד̇אך לא יטמע להם בעלם. ויתצרף דליו ארתפאע מן ארוממך ה׳ כי דליתני (תהלים ל׳ ב׳) אלד̇י הו שיל. ויכון שקים משי כמא כאן שפתים נטק ולב חכמה̈ עלי מא קדמת אן אלעבראניין יסמון אלפעל באסם אלעצ̇ו אלד̇י מן שאנה אן יפעלה[4]).

8 וכחג̇ר גוהר פי מרגמה̈ כד̇אך מעטי אלגֿאהל אלכראמה̈:

יסמי אלחג̇ר אלצגיר באלשאם צרארא ואלמרגמה̈ הי מוצ̇ע יכון פיה חגֿארה̈ מגֿתמעה̈ מת̇ל תל או רגם. קאל אלחכים כמא אן מן טרח חגֿר גוהר פי מא בין חגֿארה̈ וגֿנאדל פקד צ̇יעה כד̇אך מן אנאל אלכראמה̈ גֿיר אלעלמא קד צ̇יעהא. והד̇א נט̇יר מא קאל אולא אן אלמכלף מא לא יטאק יג̇טי עלי אלמאמור ועלי נפסה הו כד̇אך מן אכרם גֿאהלא יג̇טי עלי אלגֿאהל ועלי אלכראמה̈ נפסהא פג̇טאוה עלי אלבר אנה צ̇יעה ועלי אלגֿאהל אנה אוהמה אנה יכרם לת̇באתה עלי אלגהל פילומה[5]).

9 וכשוך תעלק פי יד סכראן כד̇אך שי מן אלחכמה̈ פי פואה אלגֿהאל: 10 תראהם ירדעון בה אלכל ויסדונה עמן יג̇הלה וען אלמארה̈:

ערפנא בהד̇א אלקול אן אלגֿאהל אד̇א וקעת לה כלמה̈ מן אלחכמה̈ תראהא

סגוליים ולכן אם יחרף הכסיל את החכם בדברי העולם לא ישיבהו גם הוא בחירופים אבל אם יטעון הכסיל בדברי אמונה או יחלוק עמו במצוות השמעיות חובה על החכם להשיבו דבר כדי שלא יחשוב הכסיל שהאמת עמו ומן הפסוקים עצמם ברור שאין סותרים זה את זה.

[1]) בכ״י מכלפהמא.

[2]) ביאור: הפסוק הזה הוא הזהרה שלא להטריח אדם במה שאין בכוחו לעשות ונתן משל מהשולח דברים ביד כסיל שהוא חומס שלוחו כאילו הוא מקצץ רגלי אדם ואומר לו קום ולך והומס נפשו כאילו הוא שותה חמס ועושה רע לעצמו.

[3]) בכ״י ב׳ פאה ובכ״י ג׳ אפואה.

[4]) ביאור: הפסוק הזה מוסב גם כן על הנשקעים באולתן ואמר שאין תקוה שיחכמו כמו שאין תקוה שילך הפסח. ואמרו דליו מלשון דליתני ר״ל נשאתני. ושוקים ענינם הליכה כמו שענין שפתים דבור וענין לב חכמה מפני שהעבריים נוהגים לקרות המעשה בשם האבר שיעשה בו.

[5]) ביאור: אבן קטנה נקראת בארץ ישראל צראר ומרגמה הוא מקום שבו נקבצו אבנים הרבה. ואמר כמו שהמשליך אבן טובה בשאר אבנים אבד אותה כן הנותן כבוד לכסילים חוטא נגד הכבוד שהוא משחיתו ונגד הכסיל שיחשוב שהוא מכובד מפני כסילותו וידבק בה וזה דומה למה שנאמר בשולח דברים ביד כסיל שגורם חטא לעצמו ולשלוחו.

מן אלאכ̇ר כמא אן אלת̇לג̇ אעט̇ם מן אלמטר כד̇לך אלבר אלכת̇יר קביח באלג̇אהל בל אלקליל איצ̇א סמג̇ בה[1]).

2 ובעצפור יעוד ובדרי[2]) יטיר כד̇אך אללען אלמג̇אן לא יציב:

ושבה איצ̇א אללענה̈ אלתי ילען בעץ̇ אלנאס בעצ̇הם בהא בשיין אחדהמא אכת̇ר חרכה̈ מן אלאכ̇ר לאן אלטיראן אסרע מן אלעוד כד̇לך מן ילען צאחבה בג̇יר אסתחקאק אמא אן תזול ען אלמשתום ולא תרג̇ע עלי אלשאתם כטיראן אלדורי אלד̇י יבעד מן רג̇ועה [או] אן יכון מע זואלהא ען אלמסבוב תעוד אלי אלסאב̇ כעוד אלעצפור אלי מוצ̇עה כמא עלמת מן ג̇לית ולענה דויד בג̇יר אסתיהאל פאנעכס אלאמר עליה בל בלעם קצד כד̇אך פי ישראל פאנקלב אליה[3]).

3 ובאלסוט ללפרס ואלמקרעה̈ ללחמאר כד̇אך אלעצא לט̇הור אלג̇האל:

שבה אלג̇האל באלבהאים וקאל כמא אן אדב אלדואב̇ עלי ג̇התין מנהא באלסוט ומנהא באלמקרעה̈ ואחדהמא אצעב מן אלאכ̇ר כד̇אך אלג̇האל ינבגי אן תג̇עלהם[4]) עלי צ̇רבין אלואחד ברפק ואלאכ̇ר בצעובה̈ עלי קדר ג̇רקהם פי אלג̇הל. והד̇א אלתאדיב קד יכון מן אלאסתאד̇ למן יג̇הל[5]) אלצנעה̈ ומן אלחכים למן יג̇הל אלעלם ומן רב אלעאלמין למן יג̇הל אמרה ונהיה[6]).

4 לא תג̇ב אלג̇אהל חסב חמאקתה פימא תכ̇אף[7]) אן תסאויה אנת איצ̇א: 5 בל אג̇בה ען חמאקתה פימא תכ̇אף אן יכון חכימא ענד נפסה:

אלמסאיל ואלג̇ואבאת קסמאן אחדהמא פי אמור אלעאמה̈ ואלאכ̇ר פי אמור אלכ̇אצה̈ פאד̇א עארצ̇ך אלג̇אהל פי אמור דניאך באסמאע או קד̇יפה̈ פלא תג̇בה עלי ד̇אך כמא תסאויה פתדכ̇ל פי מת̇ל מא אנכרתה. ואד̇א עארצ̇ך פי אמר דינך וטען פי אמאנתך או כ̇אלפך פי אלשראיע אלסמעיה̈ פרד̈ עליה לילא יתוהם אנה קד אתי בחג̇ה̈ ואן קולה חק פמן נין אלפסוקין יתבין אנהמא ליסא מתנאקצ̇ין[8]).

---

[1]) ביאור: המשיל מה שלא יאות מן המעשה למה שלא יאות מן הזמן שהשלג והמטר אין עתם בקיץ ואין מועילים בו לפי שהארץ ובני אדם אינם מוכנים לזה כן הכסיל אינו ראוי לכבוד. ונתן שני משלים השלג והמטר והראשון יותר קשה מן השני לומר שהוא מגונה ליתן לכסיל כבוד בין הרבה בין מעט.

[2]) בביאור נמצא דורי ובהעתקת תהלים פ״ד ד׳ בכ״י אחד דוריה̈ ובכ״י אחר דריה̈ ועיין דוזי בהוספה שלו.

[3]) ביאור: המשיל גם כן קללת חנם לשני מיני תנועות שהאחת קלה מן האחרת ולפיכך אמר תנוד ותעוף שהצפור ישוב למקומו וכן קללת חנם תשוב לפעמים על המקלל כמו שאירע לגלית שקלל את דוד וגם לבלעם שהיה רק ברצונו לקלל את ישראל והדרור הוא רחוק מלשוב וכן קללת חנם כשלא תשוב על המקלל.

[4]) אפשר שצ״ל תעלג̇הם. — [5]) כ״י יגעל.

[6]) ביאור: יש שני דרכים ליסר הבהמות האחת יותר קשה מן האחרת והם השוט והמתג וכן צריך ליסר הכסילים הנמשלים לבהמות פעם בנחת ופעם בקושי כפי גודל אולתם והכסיל הוא מי שאינו יודע אומנותו או חכמתו או מצות השם.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ יג̇בר.

[8]) ביאור: השאלות והתשובות הן משני מינים האחד בדברים המוניים והשני בדברים

אלי נפסה. הדא אדא פעל אלצאלח לרגא כמא צנע יהושפט באחאב ואחזיה ואמא אן צנע דאך לכופה מנה פלא גנאה עליה כמא צנע יעקב בעשו. ואמא בבסט יד מן אללה ללטאלח פדלך לה אסתדראג[1]) וללצאלח מחנה והי ענד מן יעקל מציבה לא אן יגור אלקצא לבן ליתוגע ויחמד עלי דלך[2]).

27 כמא אן אכל אלעסל כתירא לא כיר פיה כדאך לנהאיה אבראמהם אבראם:

לם ימתל האולי אלאצדקא באלעסל אלא לאנהם מואין פקאל לא תקבל מן מואין אצדקאיך כלמא ינילונך מן אלבר פאנה אלא אנתחת גמלה מן ברהם טלבו מנך אלמגאזאה עליהא והקר כבודם כבוד מן ענדך פאן לם תגאזהם דמוך ורבמא אנקלבו פעאדוך[3]).

28 וכקריה מתגורה בגיר סור כדאך אמר ליס מחצול לראיה:

כמא אן אלקריה בלא סיאג מן אראד אן ידכל דכל ומן אראד אן יכרג כרג כדאך אלאמר אלמתקלב ישיר עליה ראובן בשי פיקבלה ושמעון בשי אכר פיקבלה ולא נעמה מחצל ולא לאה מחצל וקד עלמת אן שאול כאן מתקלבא פי כלאמה לדויד וצדקיה פי אמרה מע ירמיהו ונחן מרה[4]) פי אמורנא מע רבנא ואלכל מדמום[5]).

כו

1 באלתלג פי אלציף ובאלמטר פי אלחצאד כדאך מעטי אלגאהל אלכראמה[6]):

שבה אלחכים אלמנכר פי אלפעל באלמנכר פי אלזמאן ודאך אן אלמטר ואלתלג ליס פי אלציף וקתהמא ולו חדתא פיה לם ינפעאנא אד ליס אלאיין ואלנאס מתעלמין לדאך כדאך אלבר ואלכראמה ליס אלגאהל אהל[א] להמא ואן אנילהמא לם ישבהאה ואסתוחש להמא וגעל אלמקדאר מן אלאנכאר מקדארין אחדהמא אעטם

---

[1]) ענין מלה הזאת הוא הצלחת הרשע שאחריתה צרה גדולה.

[2]) ביאור: אין הפסוק מוסב אלא על העולם הזה והוא על שני פנים האחד שהצדיק יכנע ברצונו לפני הרשע והוא כמי שמכה את המים ועוכרם וזה כשיש לו תוחלת מן הרשע כמו שעשה יהושפט עם אחאב ואחזיהו אבל אם יעשה זה מפני שירא ממנו כמו שעשה יעקב עם עשו אין עליו עון. והשני שהשם ישליט הרשע על הצדיק וזה מכשול לרשע ונסיון לצדיק ובעיני המשכיל היא צרה לא שיתרעם נגד גזרת השם כי אם יתעצב בלבו וישובח על זה.

[3]) ביאור: נתן משלו בדבש לפי שהוא מדבר על האוהבים היותר טובים ואמר אל תקח אפילו מהם מתנות יותר מדאי מפני שחקר כבודם כבוד ממך ר״ל שאחר שכלו לכבדך סופם לתבוע גמולם ואם לא תתן להם יגנוך ולפעמים ישנאוך (ועיין לעיל הפסוקים ט״ז וי״ז).

[4]) אפשר שצ״ל מרה עו מרה = פעם אחר פעם.

[5]) ביאור: המשיל לעיר שאין לו חומה ובני אדם באים ויוצאים בה לרצונם האיש שאינו עומד בדיבורו כמו שאול עם דוד וצדקיה עם ירמיה ואומתנו עם השם והכל מגונה.

[6]) בכ״י ג׳ לא יחסן באלגאהל אלכראמה וזה מסכים עם הפסוק שלפנינו ובכ״י א׳ וב׳ החליפו פסוק זה עם פסוק ח׳ וכבר מצאנו כעין זה עיין למעלה ט״ז י״ח.

ואלצפח קבלה ואנמא יציר אחסאנה בלאא עלי עדוה כמא אלתיאר עדוה או יכון הו יחסן אליה ולאך יעתקד לה אלשר. וקד עלמת כיף פעלת אסתר בהמן עלי אנה ליס רעב[1]) ואלישע בגנד מלך ארם עלי אנהם ליס רעבים פכיף אלמחתאגין[2]).

23 כמא אן ריח אלשמאל תרדע אלמטר כדאך אלכלאם אלרפיק ללוגה אלכטים: 24 ולדלך אלגלוס עלי זאויה מן סטח אצלח מן אמראה צכאבה דאת נקאר:

רדעה אלמטר תסכינה. וגעלת מוצע לשון סתר אלכלאם אלרפיק לאנה יעמל באלסר ומכאן נזעמים אלכטם והו אלעבסה פי אלוגה. ובאב תאליף הדין אלפסוקין מן אלעבס יקול אולא אן ריח אלשמאל כמא תראהא תבדד אלגים ותפרקה ותסכן אלמטר כדאך אלסר ואלכלאם אללטיף יסכן אלגצב ויבסט אלוגה אלמעבס וכמא אן ריח אלגנוב תרקי אלגים ותנזל אלמטר כדאך אלכלאם אלכשן ואלנקאר יעבס אלוגה ויכלחה פלדלך לא תכונן מע זוגה מנאקרה ולא רפיק מנאקר פאן אלגלוס פי זאויה מן סטח מע ציק אלמוצע וכטר אלסקוט ואחתמאל אלחר ואלברד אהון מן תלך אלמעאשרה[3]):

25 כאלמא אלבארד עלי נפס לגבה כדאך כבר צאלח מן בלד בעיד:

תמתילה הדא מתל תמתילה כצנת שלג ביום קציר לאן מן לה נכר פי בלד בעיד פקלבה מתעלק בה ונפסה לקלקהא תברז קותהא אלי טאהר אלגסם לתטאלע מא יכון פתחמי טאהרה פאדא סמעת מן אלכבר מא יסרהא סכנת ותראגעת אלי מוצעהא וזאל דאך אלחמא אלמפרט כמא אן אללגב תעלו אלחראה טאהר גסמה למא עדם מן רטובה אלמא פאדא שרבה גאן מן אלחראה אלגו אלמסרף ועאדת אלי אעתדאל[4]).

26 כמעין מנכבם ומגרא מנפסד כדאך צאלח ימיל בין ידי אלטאלח:

אד ליס יגוז הדא פי אלאכרה פהו פי אלדניא עלי צרבין[5]) אמא באלתיאר אלצאלח אן יתדלל ללטאלח פהו כמן (אן) יכבט אלמא ויכדרה ויעכרה וקד אסי

[1]) עיין מגילה ט״ו ב׳.

[2]) ביאור: אמרו כי אתה חותה וגו׳ אין ענינו שצוה החכם את האיש השנוא ליתן לחם ומים לשונאו כדי להוסיף על צרתו אלא להיטיבו ולסלות לו קודם זה והטובה לא תהפך על האויב לצרה כי אם ברוע בהירת האויב או שהשונא יחשוב את הטובה שקיבל לרעה וכמו שעשתה אסתר להמן ואלישע לחיל ארם אף על פי שלא היו רעבים וכל שכן ברעבים.

[3]) ביאור: תחולל ענינו בערבי תרדע ר״ל תמנע ותפסיק. ואמרו לשון סתר ענינו מענה רך שהוא בקול נמוך וענין נזעמים זועפים. ושני הפסוקים דבוקים בענין הזעף ואמר החכם כמו שרוח צפון תפזר העבים כן מענה רך ישקיט חרון האף ויצהיל הפנים וכמו שרוח דרום תוריד הגשם כן דבור קשה מחשיך את הפנים ולכן טוב לשבת על פנת גג אף על פי שהיא מקום צר ויש בו סכנה ליפול וסובלים שם הקור והחום מלהתחבר עם אשת מדנים.

[4]) ביאור: המשל הזה דומה למשל של מעלה (פסוק י״ג) לפי שהמיחל לשמועה מארץ רחוקה ידאג לבו ויצא כח נפשו אל שטח הגוף לדעת מה יהיה והוא מתחמם וכששמעה שמועה טובה תשקט הנפש ותשוב למקומה ותסיר החמימות הגדולה כמו שהעיף תעלה החמימות אל שטח גופו מחסרון המים וכשישתה יסור מותר החמימות ותשוב אל שוויה.

[5]) ר״ל שהכנעת הצדיק היא כמעין נרפש או כמקור משחת.

קאל אללה לא בד מן אן אחל בה שדה[1]) פי אלדניא לם יך בד מנהא ולכנה רבמא תאב בעד דלך פנפעתה תובתה ללאכׄרה ואמא עקאב אלאכׄרה פשבהה בזואל אלקדם אלדי יוקע אלאנסאן פי אלהלאך אד יזול גמיע גסמה כדאך עקאב אלאכׄרה לא בד מן כונה פי אהלה ולא כׄלאץ ולא תובה בעדה. ואמא אלצאלחין פאן אללה מיתאק להם פי דאר אלדניא כמא קאל ותשועת צדיקים מה׳ (תהלים ל״ז ל״ט) ופי דאר אלאכׄרה איצׄא קאל ה׳ עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה (ירמיה ט״ז י״ט)[2]).

20 כנאזע תׄובה פי יום קר וכׄל עלי נטרון[3]) כדׄאך מן יגני בגנא עלי קלב מגתם:

לפטׄה מערה נאזע מתׄל מהעדא מלכין (דניאל ב׳ כ״א) מן אלתרגום. וצאחב הדׄא לב רע ליס הו דו אלגם אליסיר לאן אללחון תצרף דׄלך אליסיר ולכנה צאחב אלגם אלכתׄיר אלדׄי קד בלג אלנהאיה פאן אללחון קד תזידה גמא וקלקא אד באשרתה פבגתתה פיגד לצותהא כרבא כתׄירא פדׄי לא תנפעה כמא אן נאזע תׄובה פי יום קר לא ידפא בל תצׄרה כשארב כׄל מע נטרון פהו ילקא חמוצׄה ומלוחה מכׄתלטין. ויכון לב רע איצׄא פי אלגהל וליס יקצד בה אלגאהל אלבסיט אלגהל לאן דׄאך כלאם אלחכמה אלמשבה באללחון יעמל פיה ולכנה יריד אלגאהל אלמבאלג פכלאמך[4]) יא עאלם לא יבלג מנה כמא לא ידפא נאזע תׄובה בל יזידה גהלא ככׄל ונטרון יקול אנמא הדׄא הו מקדאר כלאם אלאדבא. ויכון לב רע איצׄא פי אלכפר ולם יׄרד איצׄא אלמקצר ולא אלעאצי בל קצד אלכאפר אלגׄרק פי כפרה לא ינפע פיה כלאם אלמומנין כנאזע אלתׄוב בל קד יזידה כפרא ככׄל ונטרון וכמא עלמת מן יהויקים אנה חין קרית עליה אלמגלה אחרקהא ולא תסל ען גירה מן מלוך אלאמם אלכפאר. ואנמא אלוגה פי אלמגתם ואלגאהל ואלכאפר אן יקצד מסתצלחהם אן ינקלהם ען האלהם קלילא קלילא פי כל גׄז מן אלזמאן גׄז מן אלתהריך להם חתי ינתקלון וינצלחון[5]).

21 אן גׄאע שאנך אטעמה טעאמא ואן עטש אסקה שראבא[6]):

22 פאנך תהתו גׄמרא עלי ראסה בדׄלך ואללה יכאפיך:

לם יאמר אלמשנו בהדׄא אלפעל ליזיד בה שאניה בליה בל אמרה באלאחסאן

---

[1]) בכ״י הדה.

[2]) ביאור: הצרות על שני פנים והן הצרות בעולם הזה הנמשלות לשן רצוצה לפי שבהכרת תעקר אלא שלפעמים תחליף בימי נערות כן החוטא כשגזר עליו השם צרה בעולם הזה יענש בהכרת אלא שתשובתו מועלת לו לעולם הבא. והצרות בעולם הבא נמשלו לרגל מועדת שהיא סבה לכליון הגוף כולו ואין הצלה מהן ואין תשובה בעולם הבא. אבל מבטח הצדיקים הוא השם בשני עולמות.

[3]) בכ״י א׳ נטר. — [4]) בכ״י פי כלאמך.

[5]) ביאור: אמרו מעדה ענינו מפשיט מלשון תרגום. ואמרו לב רע ירצה בו לב נדכא מאוד מפני שאז השירים לא ישקיטו את אנחתו כמו שהמסיר בגדו ביום קרה לא יחם לו אבל יוסיפו עליו מכאוב כמו שהשותה חומץ עם נתר ירגיש בחמיצות ומליחות יחד. וירצה גם כן בלב רע איש שאולתו גדולה מאוד עד שלא יקבל מוסר מן החכמים וזה כמעדה וכו׳ כי אם יוסיף על כסילותו כחומץ עם הנתר. ויהיה גם כן לב רע כופר גמור שדברי המאמינים לא יועילו לו וזה כמעדה וכו׳ כי אם יוסיפו על כפירתו כחומץ עם הנתר. וכן ידעת שיהויקים כשקראו לפניו המגלה שרף אותה ואין צריך להזכיר כפירת מלכי אומות העולם. ולכן ראוי לנחם את הנדכאים וללמד את הכסיל ולהוכיח את הכופר בנחת ובמתון.

[6]) העתיק הגאון מים במלת שראב וענינו כל משקה ובפרט יין.

15 בטול אלמהל יכ̇דע אלמדבר̈ ואללסאן אללין יכסר אלעט̇ם מת̇לא:

אראד כסר אלחד̈ה̈ וג̇על אלעט̇ם מת̇אלא לצלאבתה. וקד עלמת מן יהודה כיף אטאל רוחה מע יוסף מקדרא אנה בעץ̇ אלמלוך אלגרבא מנה ועלמת מן עבדי מלך ארם חין לטפו באחאב כיף אסתבקא מולאהם[1]).

16 כמא אנך אד̇א וג̇דת אלעסל אכלת מנה כפוך לילא תסתכת̇רה פתתקיאה: 17 כד̇אך אעז̇ רג̇לך מן בית צאחבך כילא ימל̈ך פישנאך:

לם ימת̇ל אלסרף פי ד̇כ̇ול מנאזל אלנאס באלטעאם אלמוד̇י ולא באלמתוסט[2]) בל אלטיב ליעלמנא אנה לם ינה ען ד̇לך פי אלצדיק אלדני[3]) ולא אלמתוסט בל אלג̇ליל לא תטאועה אלי תוסט מנזלה כת̇ירא לאן פי אכ̇לאק אלנפס כ̇לקא יקאל לה אלמלל רבמא גלב עלי אלצדאקה̈ ואלרעאיה̈[4]) וכד̇לך בל אצעב פי מסלתהם אלחואיג̇[5]).

18 וכטברזין וסיף וסהם מסנון כד̇אך מן ישהד עלי צאחבה שהאדה̈ באטל̈ה̈:

הד̇ה̈ אללפט̇ה̈ פי ת̇לאת̇ה̈ מואצ̇ע מפיץ וחרב מפץ אתה לי כלי מלחמה (ירמיה נ״א כ׳) ואיש כלי מפצו בידו (יחזקאל ט׳ ב׳). וקולה הד̇א תרהיב ללשאהד אלזור יקול לה̈ לא תתוהם אנך אנמא תקולת עלי אכ̇יך כלאמא פקט בל אעלם אנך אנמא אכ̇ד̇ת סהמא או סיפא או טברזינא פצ̇רבתה בה פאן כאנת אלשהאדה̈ פי ג̇לד פהי כאלטברזין[6]) ואן כאנת פי קתל פהי כאלסיף ואן כאנת פי גרם פהי כאלסהם וכד̇לך הי מנעכסה̈ עלי אלשאהד כמא קאלת אלתוראה̈ ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו (דברים י״ט י״ט)[7]).

19 וכסן מצ̇טרבה̈ וקדם זאיל̈ה̈ כד̇אך מית̇אק אלכאפר פי יום שד̈ה̈:

למא כאנת אלשד̈ה̈ עלי צ̇רבין פי אלדניא ואלאכ̇רה̈ מת̇להא בשיין אחדהמא אצעב מן אלאכ̇ר פאמא שדאיד אלדניא פשבההא באלסן אלמתקלקלה̈ אלתי לא בד להא מן אלקלע ולכנהא רבמא אכ̇לפת פי האל אלצבא כד̇לך אלכאפר אד̇א

---

1) ביאור: מלת גרם היא משל לחמה מפני שהעצם קשה. וכבר ידעת שיהודה האריך אפו עם יוסף בהשבו שהוא מלך נכרי ועבדי מלך ארם דברו בנחת אל אחאב וחמל על ארוניהם.

2) בכ״י אלתוסט.

3) בכ״י אלדין.

4) בכ״י אלדעאוה̈.

5) ביאור: החכם ציוה שלא ילך אדם יותר מדאי אל בית רעהו אם הוא אחד מן הגדולים פן יקוץ בו רעהו לפי שהקיצה גוברת על האהבה והרעות לפיכך המשיל זה באכילת דבש יותר מדאי אף על פי שהדבש אינו דבר מזיק כי אם מתוק וטוב.

6) בכ״י באלטברזין, באלסיף, באלסהם.

7) ביאור: לשון מפיץ נמצא שלש פעמים במקרא. והחכם רצה להפחיד את עד שקר באמרו לו אל תחשוב שעדותך אינה כי אם ביטוי שפתים בלבד אלא שהיא גורמת מלקות והיא כמפיץ או מיתה והיא כחרב או הפסד ממון והיא כחץ. וכן ישובו אלו העונשים על ראש עד זומם.

12 וכשנף מן דהב וחלי מן פצוץ ואעט חכים עלי סמע קאבל:

געל אלעטה קסמין אחדהמא מתלה בנזם זהב והו מא יעט אלואעט בפן ואחד אמא בתרגיב דניא או ברהבה מנהא או בתרגיב אכרה או ברהבה מנהא או במסלה או בגבר או בחיא או במא שאכל דלך כל ואחד מפרדא כמא אן שנף אלדהב הו מן דהב פקט ליס ישובה גירה והדא אלבאב מן אלעטה יקנע אדא כאנת אלהארתה אלמועוט להא יסירה ואלרגל לין אלעריכה וקד ובך יצחק לאבימלך ויפתח לשיוך גלעד באלאנגאל פקט ועזרא לקומה באלתרגיב וריסא בני אפרים[1]) באלתכויף פקט. ואלאכר שבהה בחלי כתם חלי פיה פצוץ כתירה מן אנואע כתירה והו מא יעט בה אלואעט באקואל מגתמעה מן סעארה אלדארין למן יקבל מנה ושקא פיהמא למן יכאלפה ויקול בחיותי ויקול לא בד גומא ויקול אפלא תסתחי ומא נחי הדא אלנחו יחתאג אלי גמיע הדא אדא כאנת אלחאדתה אלתי תריד אן תזול עטימה וכאן אלמועוט צעב אלקיאד כמא עלמת מן אלאנביא יעטונא בפנון כתירה מכתלפה[2]):

13 כברודה מן אלתלג פי יום אלחצאד אלספיר אלאמין לראסלה וכאנה ירד נפס מולאה:

כמא אן אלאנסאן יחמא פי יום חר פאדא חס בברודה אלתלג רגעת נפסה אליה כדלך ראסל אלרסול יחמא ויקלק ללגואב פאדא הו אגאבה במא יצלח כאנה ירד קלבה ונפסה. בל הו ירדהא עלי אלחקיקה לאן מאו[א]הא אלקלב פכאן קלק אלראסל לתוקע אלגואב קד אטאשהא ען מרכזהא פלמא סכנהא חסן אלגואב עאדת אלי מכאנהא. וליס עלי אלרסול אן יתם מא ארסל פיה ואנמא עליה אלצדק ען באעתה ואללטף במן בעת אליה ובהמא ינעת[3]).

14 כסחאב וריאח וליס גית רגל ימתדח בעטא באטל:

האהנא צרוב כתירה מן אלכלא ואלפראג כאן לה אן ימתל בהא ולכן אלאטמאע פי אמר אלמטר אגלטהא פלדלך שבה בה מן לא יפי במא יקולה. וקד יכון קלה ופאה ללה אצעב חסב גלאלה ועזה וקד יכון קלה ופאה ללנאס אצעב חסב פקרהם וחאגתהם[4]).

---

1) אפשר שחסרה מלת ליפתח.

2) ביאור: המשיל בנזם זהב שהוא ממין אחד את התוכחה שהיא באופן אחד וזאת התוכחה ראויה למוכיח על דבר קל איש רך הטבע וזה שיפחיד המוכיח את השומע לדבריו בין מעונש העולם הזה בין מעונש העולם הבא או שיבטיח לו שכרו באחד משני עולמות או שיוכיחהו בלשון שאלה או בלשון הכרת או שיביישהו כמו שבייש יצחק את אבימלך ויפתח את זקני גלעד ועזרא (ט׳ י״ב) הבטיח את עמו וראשי אפרים הפחידו את יפתח. והמשיל בחלי כתם שהוא מורכב מכמה מיני אבנים את התוכחה המורכבת ממינים הרבה והיא ראויה למוכיח על דבר חמור איש קשה עורף כמו שהוכיחו הנביאים את ישראל.

3) ביאור: ביום החום יחם לאדם ובצנת השלג תשוב אליו נפשו כן השולח שליח יתחמם ויחרד עד שיביא לו תשובה על שאלתו ואז ינוח כאלו נפשו תשוב אליו. ולא עוד אלא שנפשו תשוב אליו באמת לפי שהנפש שוכנת בלב וכשהאדם חרד תצא ממרכזה וכשהוא שקט תשוב אל מקומה. ולא על השליח להצליח את שליחותו כי אם לדבר אמת בשם שולחו ובנחת למי שהוא שלוח אליו וזה תואר ציר נאמן.

4) ביאור: יש הרבה דברים שהיה החכם יכול לישא משלו מהם אבל הקשה שבהן העבים שאין בהם מטר ולפיכך המשיל להם מי שאינו שומר הבטחתו. ומתת שקר היא לפעמים יותר רעה נגד השם בעבור כבודו וגדולתו ולפעמים נגד בני אדם מפני עניותם וצרכיהם.

יבתדי אלמר פי אלאחתגאג לנפסה באסהל אלחגג ענדה בעד אן תכון צחיחה פאדא הי בין וגובהא אתבעהא בחגה אקוי מנהא תם אתבעהמא בחגה אקוי מנהמא אלי אן יבלג אלי אקוי חגה לה ולא יאתי באלחגה אליסירה בעד אלקויה פתרי צעיפה וכאנהא בארדה כל ירבי אלחגה תרביה. ואלהאבטה הי אן יבתדי אלמר פי נקץ חגה כצמה באקוי שבהה לה פיזילהא תם יתבעהא באלתי הי דונהא פיחלהא חתי יבלג אלי אצעף שבהה לכצמה פבלמא אזדאדת שבהה כצמה צעפא אזדאד טענה עליהא והחצה להא קוה ולא יבתדי באלצעיפה פינקצהא באלקול אלקוי תם יאכד פי נקץ אלקויה בקול הו אצעף מנה פיצטרב אלכלאם. ועלי הדא תגרי אמור אלפקה אלדיאני אן תבתדי פי מוצע אלאתבאת מן אלאצעף תם תקול וכל שכן ופי מוצע אלסלב מן אלאקוי תם תקול ואין צריך לומר. פאדא אחכמת הדה אלעשרה פנון כל ואחד עלי גהתה כאן דבר דבור על אפניו. ולואצעי אלכתב ולמולפיהא גהאת אכר ארק מן הדה מערפה ואגל כטרא יסתעמלונהא פי סוק אלכלאם פי כתבהם כיף יסוקונהא יטול שרחהא ולא תחוט בהא אקסאם כלאמה אד הי אנמא הי מבניה עלי גרץ מולף אלכתאב פעלי קדר מקצודה יפתתח כלאמה ויקוד אלכלאם קודא אלי מא אראד אלא אן ממא יעם אלכתאב אן יכון צדרה מוצחא ען גרצה ואן אמכן אן תקדם גמל מנה או כלהא פי צדרה פהו אתקן ואנטם[1]):

---

[1]) ביאור: המשיל הדבר המתוקן כראוי לזהב וכסף מפני שאין דבר יקר משניהם והזהב שהוא יותר יקר הוא הנשוא והכסף הוא הנושא. ותיקון הדברים על עשרה אופנים שלשה בכתיבה ושלשה בדיבור וארבעה בשכל ואין לנו עסק במציאות הדברים בעצמם לפי שאינה תלויה בבחירתנו ואין השבח והגנאי נופלים עליה. ושלשה אופני הכתיבה הם האחד שיכתוב הסופר כל אות ואות היטב ושלא יחבר האותיות שאין מדרכן להיות דבוקות והשני שיעשה בין מלה ומלה רוח גדול מהרוח שבין אות ואות ובשניהם מעלה יתירה למכתב העברים והשלישי שיפריד בין פרק לפרק כדי שיכיר הקורא תחלת כל ענין ואם עירבב הפרקים וכל שכן המלות וכל שכן האותיות יפסד הענין. ואופני הדיבור הם האחד שלא יחבר המדבר שתי מלות נפרדות. והשני שיבדיל חלקי המאמר כפי הראוי שאם ישנה חיבור המלות בפסוק אחד יוכל להיות ככופר. והשלישי שיזהר מלהשתמש במלות משותפות כדי שיבין השומע כוונת מאמרו ומה שנאמר בתורה ונתנו בני אהרון במקום וביערו וממחרת השבת במקום המועד הוא לפי שהשומעים הבינו ענין המצווה ממה שעשה הנביא לעיניהם. והארבעה אופנים שבשכל נוהגים בכל ספרי החכמות ואני קורא אותם המתקצר והמתפזר והעולה והיורד. והמתקצר הוא שיעסוק אדם בעיקר אחד ויבאר כל הענינים הנכללים בזה העיקר כגון שיעסוק במועד פסח ויכלול בו זבח פסח ומצות ומרורים וכו' וכן מי שהוא עוסק בניתות העין ומבאר כל חלקיה כמו הגידים והערקים והעפעפים וכו'. והמתפזר הוא שיאסוף אדם מכמה עיקרים ענף אחר הנמצא בכולם כגון שימנה השלשים וששה כריתות ויאסוף אותם מקדשים ועריות וטמאות וכן הרוצה למנות השש תנועות ימצא שתים בעצם והם ההויה וההפסד ושתים בכמות והם הגידול והפירוד ושתים באיכות והן ההעתקה והמנוחה. והעולה הוא שיעלה מן היותר רפה אל היותר חזק והיורד הוא הפך זה ושני האופנים נמצאים במלאכת הרפואה שיתחיל הרופא בסמים היותר קלים ויעלה אל הסמים היותר קשים או שידבר בתחילה על החליים היותר קשים וירד אל היותר קלים. וכן יש שני דרכים בויכוח העולה הוא שיתחיל להביא ראיה קלה ואחר כך יביא ראיה חזקה והיורד שיתחיל לסתור טענת המתוכח הקשה ואחר כן יסתור טענתו הקלה וכן בדברי הלכה מתחילים בחיוב דבר קל ואומרים וכל שכן ומתחילים בשלילת דבר חמור ואומרים ואין צריך לומר. ומחברי הספרים יש להם עוד אופנים אחרים יותר דקים ויקרים הנוגעים בסידור הספר ותילוקו ואין להאריך בביאורם לפי שהם תלויים ברצון המחבר ובכוונתו אלא שבכל ספר ראוי שיגיד המחבר בפתיחה כוונת הספר ואם יכול יקדים בה מקצת עניני ספרו או כולם.

אלכלאם אלי צ̇מה̈ עלי מא תוג̇בה אלמעאני פאן צ̇מת עלי כ̇לאף ד̇לך אפסדתהא נט̇יר קול אלכתאב מי תכן את רוח ה׳ (ישעיה מ׳ י״ג) פאד̇א צ̇ם אלקאיל אלארבע כלמאת עלי חדה̈ ואלכ̇אמסה̈ עלי חדה̈ צאר מי תכן את רוח מסלה̈ וה׳ גואב[1]) ואן הו צ̇ם כלמתין עלי חדה̈ ואלת̇לאת̇ עלי חדה̈ צארת אלמסלה̈ מי תכן את רוח ה׳ מן כ̇לק רוח אללה וכאן ד̇לך כפרא וכד̇לך קולה שרפים עומדים ממעל לו (שם ו׳ ב׳) אד̇א צ̇ם ת̇לאת̇ כלמאת עלי חדה̈ ואלראבעה̈ עלי חדה̈ כאן אלקול אן לה מלאיכה̈ פי אלסמא ואן הו צ̇ם את̇נין עלי חדה̈ ואת̇נין עלי חדה̈ פקאל שרפים עמדים ת̇ם קאל ממעל לו צאר ד̇לך כפרא אד̇ יג̇על אלמלאיכה̈ פוק כ̇אלקהא ומת̇ל הד̇א כת̇יר מן כלאם אללה ומן כלאם אלנאס לא אטול. ואן ינתקי מן אלכלאם מא ירפע אלאשתבאה ען אלסאמע באג̇הר מא ימכנה לילא יקיל כאנת לפלאן עין חסנה̈ פבעץ̇ אלסאמעין יט̇נהא חדקתה ואכ̇ר יתוהמהא עין מא ואכ̇ר יחסבהא סכ̇אא והד̇א אלד̇י תרי פי אלתוריה̈ בעץ̇ אלמצות בלפט̇ מתשאבה מת̇ל ונתנו בני אהרן הכהן (ויקרא א׳ ז׳) מוצ̇ע ובערו[2]) ממחרת השבת (שם כ״ג ט״ו) מוצ̇ע המועד אנמא צאר ד̇לך חכמה̈ לאנה לם ירפע אלא למן לא תדכ̇ל עליה שבהה̈ אד̇ קד וקעת לה אלמשאהדה̈ ללרסול כיף צנע פד̇לך פי גאיה̈ אלאחכאם. ושרח אלארבע אלתי פי אלפכר פהי גאילה̈ פי כל כתב אלעלום ואלקבהא באלמכ̇תצרה̈ ואלמנתשרה̈ ואלצאעדה̈ ואלהאבטה̈. פאמא אלמכ̇תצרה̈ פהי אלתי תכ̇תצר עלי ד̇את ואחדה̈ פתשרח כלמא פיהא ועלי אן אג̇זאהא מכ̇תלפה̈ כמן יקצד מן אלעלום אלדיאניה̈ אלי שריעה̈ מועד פסח פישרח פיהא זבח פסח וביעור חמץ ואכילת מצה ומרורים וחג ועומר וכלמא אנצ̇ם אלי ד̇לך אלאואן. ומן גיר אלדיאניה̈ כמן יקצד אן יצף תשריח אלעין פהו יצף [אל]אעצאב ו[אל]ערוק ו[אל]חג̇ב ו[אל]רטובאת ו[אל]אג̇פאן ומא שאכל ד̇לך ועלי אן צורהא מכ̇תלפה̈ אלא אן גמיעהא אנמא אכ̇תצר עלי צפה̈ אלעין פקט ולד̇לך סמית הד̇ה אלג̇הה̈ אלמכ̇תצרה̈. ואמא אלמנתשרה̈ פהי אלתי תמתד פי אצול כת̇ירה̈ לתצ̇ם מן כל אצל שעבא ישאכה בעצ̇הא בעצ̇א ומת̇אל ד̇לך מן אמור אלדיאנה̈ כמן אראד אן יחצי כריתות אנהא ל״ו פהו יחשר מן אלקדשים ומן אלעריות ומן אלטמאות ועלי אן אלאצול מכ̇תלפה̈ אלא אן אלשעבה̈ אלתי אראדהא מן תסאוי אלכרת פהי שאיעה̈ פי אלכל. ומן גיר אלדיאניה̈ כמן אראד אן יעד אלחרכאת אנהא סתה̈ פהו יג̇מע ממא הו פי אלג̇והר את̇נתין והמא חרכתא אלכון ואלפסאד וממא הו פי אלכם את̇נתין והמא חרכתא אלרבא ואלאצ̇מחלאל וממא הו פי אלכיף את̇נתין והמא חרכתא אלנקלה̈ ואלסכון ולא יבאלי אן תכון אלאצול מכ̇תלפה̈ אד̇ יג̇ד אלחרכה̈ מנתשרה̈ פי כלהא ולד̇לך לקבתהא באלמנתשרה̈ או אלשאיעה̈. ואמא אלצאעדה̈ ואלהאבטה̈ פהמא אצ̇דאד ושרח אלצאעדה̈ אן יבתדי באלאקסאם אד̇א כאנת מן אלאצ̇עף פאלאצ̇עף חתי ירתפע אלי אלאקוי ואלהאבטה̈ אן יבתדי מן אלאקסאם מן אלאג̇ל פאלאג̇ל חתי ינתהי אלי אלאדון ומת̇אל אלצאעדה̈ פי אמור אלטב כמן יבתדי פי וצף אלעלאג̇ מן אלאצ̇עף פאלאצ̇עף פאן אסתג̇ני בה וזאלת אלעלה̈ ואלא פבאקוי מנה חתי ירתקי אלי אקוי אלעלאג̇ ואלהאבטה̈ פי תעדיד אלאמראץ̇ מן אלמרץ̇ אלאצעב ת̇ם מא הו אקל מנה חתי ינתהי אכ̇ר אלג̇ז או אלכתאב אלי איסר כ̇טר פי ד̇לך אלמרץ̇. ומת̇אל אלצאעדה̈ מן אמור אלג̇דל הו אן

---

[1]) כן תרגם הגאון מי תכן את הרוח הוא ה׳ וכן ולו שרפים עומדים ממעל. ואם תחבר רוח עם מלת ה׳ או ממעל עם מלת לו יהיה הירוף וגידוף.

[2]) עיין הערתנו שם.

ילזמה מנה עאד עליה בנפי וגחד או יכאבר פי בעץ̇ אלמחסוסאת אלטאהרה והדה אלתלאתה הי צ̇רוב אלאנקטאע. פרזעה ען אלתקלב פי אעטא אלעלה בקול בהכלים אתך רעך לילא יבכתה בצמה ויקול ליס כדא קלת וכופה מן גחד מא כאן קד אקר בה בקול פן יחסדך שומע לילא יעיבה אלדין חפטו עליה קולה וזגרה ען גחד אלעיאן ואלשאהד בקול ודבתך לא תשוב לילא ישנע עליה אנה מתגאהל[1]). פאכד הדה אלתלאתה פנון מן אלאנקטאע אלא אלסכות פאנה אצלח(הא) אן יכון אלמר אדא לזמה אלכלאם סכת ואצלח מנה אלרגוע אלי אלחק באלקול ואלעמל גמיעא[2]).

11 כתפאפיח מן דהב פי מזכרפאת מן פצה אלכלאם אלמקול עלי גהתה[3]):

למא לם יך ממא יצאג שי[4]) הו אגל מן אלדהב ואלפצה מתל בהמא אלכלאם אלמנטום עלי גהתה וגעל אלדהב לגלאלתה הו אלמחמול ואלפצה אלחאמלה לקולה תפוחי זהב [וגו]. ונטאם אלקול עלי גהתה עשרה צ̇רוב מנהא תלאתה פי אלכתאב ותלאתה פי אלקול וארבעה[5]) פי אלתמייז וגוד אלאשיא פי אנפסהא אלדי הו אלצ̇רב אלראבע לא ידכל פי הדה אלאקסאם אד ליס דאך באכתיאר פיקע עליה חמד או דם כל אנמא יקעאן עלי אלכט ואלקול ואלפכר אלדי יכתאר אלמר אלענאיה בהא או אלתרך[6]). ושרח אלתלאתה אלתי פי אלכתאב אן יכתב אלחרוף עלי צחה ולא ילזק מא ליס סבילה דאך ואגאד אלעבראניון פי דלך אד ליס שי מן חרופהם ילזק כתה תם אן אלכלמאת מתפרק בעצהא מן בעץ̇ באכתר מן תפרק אלחרף מן אלחרף ופי הדא איצא אגאד אלעבראניון תם אן תכון לאואיל אלמעאני פצול מפצלה חתי יקף אלקארי עלי רוס אלמעאני כמא וקף עלי אואיל אלכלמאת ואבתדא אלחרוף פהדה אלתלאת פי גהאת אלכתאב פאן גלטת אלפצול פכיף[7]) אן גלטת אלכלמאת [פכיף אן גלטת אלחרוף אפסד אלמעני. ואלתלאת גהאת אלתי פי אלקול הי אן יפרק בין אלכלמאת][8]) אלתי אן הי אתצלת אפסדת אלמעני כמן יריד אן יגיב צאחבה בקול לא פיקול לא אעזה אללה[9]) פיפסד אלמעני. ואן תצם כל גמאעה מן

[1]) עיין אמאנאת דף 69.

[2]) ביאור: על דרך נגלה הזהיר מי שיש לו ריב לפני הדיין שלא יצא מגדר הטענה והתשובה ויבא לחרף ולקלל את בעל דינו. והפחידו בשלשה דברים האחד שמא יגבר עליו בעל ריבו בשומו את לבו על גוף הדין בזמן שהוא עסוק בקללותיו והוא אמרו בהכלים וגו׳ ועוד שמא הדיין יגער בו וזה אמרו פן יחסדך שומע רצה לומר הדיין ועוד שמא יחרפהו בעל דינו בדברים יותר מגונים שלא יוכל הוא לבטלם וזה אמרו ודבתך לא תשוב. ועל דרך נסתר הזהיר את החכמים המתוכחים בדבר תורה או באחת מן החכמות שימנעו עצמן משלשה דברים שלא יצאו מהוכחה להוכחה אחרת ויטענו פעם בראיה אחת ופעם בראיה אחרת ושלא יכחשו במה שכבר הודו בו אחר שיכירו מה שיולד מהודאתם ושלא יכפרו במה שהוא מוחש וגלוי לכל. ולא הזכיר השתיקה שהיא טובה מכל זה וטוב יותר שישוב האדם אל האמת בדבריו ובמעשיו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אלמנטום עלי גהתיה = מסודר על שני צדדיו ואין אנו יודעים מה ענין לשון שנים כאן.

[4]) בכ״י שיא וכן למטה. — [5]) בכ״י וג׳.

[6]) עיין ספר יצירה ד׳ 22 (42).

[7]) בכ״י או כיף.

[8]) מלאנו החסרון כפי השערתנו.

[9]) אם תחובר מלת לא עם מה שאחריו תהפך הברכה לקללה.

אללה אד לם ירע חק מסיחה ובאלחרי אלתבאהי בין ידי אללה בפעל אלצאלחאת אדא כאנת אד לא מנה למבתדא עלי מבתדיה פכיף אן כאנת אלאעמאל סיאת פהו אשד ואמר. ואלוקוף פי מוצע אלאגלא הגומא יורת פי אמור אלדניא אלכגל ואלטרד פאלאצלח ללמסתחק אן ירפע מגלסה אן יצבר חתי ירפעה מאלך אלמחל. ואדם מנה פי אלעאקבה אלהגום פי אמר אלדין[1]) אמא בפתיא פלעל אלבציר בהא ירדהא או בצמאן אנאבה דעא לקום ען אללה ולעל אלמגיב לא ישא דלך. ובאלחרי אן כאן אלסאיל לא יסתחק אלאגאבה כמא כאן באלחרי אן כאן אלמרתפע לא יסתאהל תלך אלמרתבה. ומן אבעד אלבעד אן יכון אלמצמון ענה אלאגאבה לא יקדר עליהא כמא פעלו נביאי הבעל וכמא אנה מן אבעד אלבעד אן תכון אלמרתבה נפסהא קד נצבת לגיר מסתחק אעני צאחב אלמגלס נפסה[2]). הדה אלפואסיק פי גלסא אלמלוך תם קאל פי אלכצום אלדין יקפון ללחכם

8 לא תכרגן אלי כצומה סריעא כילא מא תצנע פי אלעאקבה
אדא אכזאך צאחבך: 9 טאלב צאחבך מטאלבתך ולא תכשפן סרא
אכרא: 10 כילא ימקתך סאמעך ושנאעתך לא תרגע:

טאהר הדא אלקול פי אלמתנאזעין פי מאל או עקאר בחצרה חאכם ינהי כל ואחד מנהמא ען אלכרוג ען חד אלמנאטרה אלתי הי אלדעוי ואלגואב אלי חד אלספה ואלשתם. וירועה בתלאתה אשיא אלאול לילא יפלג עליה כצמה באשתגאל פכרה הו פי אלסב ואלקדף ואעמאל דאך פכרה פי נפס אלמנאטרה פקאל בהכלים אתך רעך. ואלתאני לילא ינהרה אלחאכם ויסתכף בה קאל פן יחסדך שומע וינצרף הדא אלאסם אלי אלחאכם כמא קאל שמוע בין אחיכם (דברים א׳ ט״ז). ואלתאלת לילא יקאבלה כצמה באקבח ממא קדפה בה פלא ימכנה אסתרגאע מא קד קיל פיה לדלך קאל ודבתך לא תשוב. ובאטנה פי אלמתנאזעין פי נטר פי [אל]דין או גירה מן אלעלום נהי כל ואחד ען אלכרוג מן חד אלמנאטרה אלתי הי טריק לזום אלנטר ומקאבלה שי[3]) במתלה ואגרא חכם אלעלה פי אלמעלול אלי אחד תלאת מנאזל אמא אן יכרג מן אעתלאל אלי אעתלאל גירה באנה יוגב שי[א] לשי מרה בסבב ומרה בסבב אכר או[4]) יעטי אלשי לכצמה באלאקראר פאדא תבין עאקבה מא

מפניו. והמשל בזה שכמו שישגיח המלך על בתי המטבעות שלא יזייפו המעות שזה סכנת ממון כן צריך שישגיח על הממונים על שמירת דתותיו שלא תשחת הנהגתו הטובה על ידי הרשעים שזה סכנת נפש.

[1]) בכ״י אלדניא.

[2]) ביאור: לפי הפשט המתהדר לפני המלך מקנאים בו ומשפילים אותו ועל דרך נסתר השם יקבנו לפי שאינו עושה מה שהוא חייב למשיחו וכל שכן שלא יתפאר אדם לפני השם בפעולותיו הטובות שאין לנברא לתבוע שכרו מבוראו ועל אחת כמה וכמה אם פעולותיו רעות. והנבהל בהמוניות להתיצב לפני גדולים יבואהו בוז וקלון וטוב לאדם שימתין עד שיגביהנו ראש המעמד אל המעלה הראויה לו. ומגונה מזה בתוריות הממהר לדון בדבר הלכה ואפשר שיסתור חכם את דבריו או המבטיח בני אדם שתפלתו בעדם נשמעת ואפשר שהשם לא ירצה בה. וכל שכן אם השואל אינו ראוי שיענהו השם וזה כמו המעלה את עצמו למדרגה שאינו ראוי לה. ועל אחת כמה וכמה אם מי שנשאל ממנו אינו יכול לקיים הבטחת השואל כמו שעשו נביאי הבעל וכן הוא בראש המעמד שאינו ראוי למעלתו.

[3]) בכ״י אלי. — [4]) בכ״י אן.

אלפי כאן דלך נעתה ווצפה. ומנהא אן אללה עז וגל יעלם אלאמור אלכפיה פארא סאלתה והבא או צפחא פאצמר פאן דלך ירגעה ואמא אלמלוך פאנהם לא יעלמון אלא אלאמור אלטאהרה דואת אלנהאיאת פארא סאלתהם שיא פאשרח ובין[1].

3 וכמא אן אלסמא פי גאיה אלרפע ואלארץ פי גאיה אלעמק
כדאך ראי אלמלוך לא נהאיה לה:

קולה הדא יוגב אן יכון ראי אלמלוך לא ראי פוקה כמא אן אלסמא לא עלו פוקהא אד לא ענצר אעלי מן אלנאר ואלארץ לא ספל תחתהא אד לא טביעה תחת אלתראב כדלך ינבגי בל יגב אן יכון תדביר אלממלכה לא אגוד מנה פאן כאן אלמלך אלמנצוב יפי בדלך ראיה ואלא פיגב אן תכון אלחאשיה תפי בדלך חתי יכרג אלתדביר פי אגוד אלגודה אלממכנה אמא באלמלך אלמפרד או בה ובקומה[2].

4 וכמא אנך אדא נחית[3]) אלזיף מן אלפצה כרג ללסבאך אנא
גיד: 5 כדאך אדא נחית אלטאלם מן בין ידי אלמלך תבת כרסיה בעדל:

לאאם קולה הדא אלקול אלאול אן אלמלך אד[4]) כאן רכנ[א] מן ארכאן אלעאלם וכאן אלסמא לא תחיט ואלארץ לא תסתחיט אלא באעתדאל מן אלטבע ואלחרכה כאן אלמלך איצא לא יתבת מלכה אלא בעדל ואעתדאל פי סיאסתה וחכמה פיגב עלי הדא אן יזאל כל טאלם מן חצרתה לילא יפסד עלי אלמלך אלתדביר. ואלאעתבאר פי דלך אן אלמלוך תשדד פי חפט דור צרב אלדראהם ואלדנאניר לילא תפסד נקוד אלנאס בדכול אלזיף פיהא פכדאך ינבגי אן תשדד פי חפט מתוליי אלגיש ואלרסום[5]) לילא תפסד אלסיאסה בדכול אלטאלמין פיהא בל באוכד מן דלך לאן אלאול פי כטר אלאמואל ואלתאני פי כטר אלארואח[6]).

6 ולא תתבאה בין ידי אלמלך ופי מוצע אלאגלא לא תקף:
7 פאנה אצלח אן יקאל לך ארתפע האהנא מן אלכסאסך בחצרה נביל
כמא קד ראת עינאך:

אלתבאהי בין ידי אלמלך פי אלטאהר יורת חסדא וחטוטא ופי אלבאטן ידמה

---

[1]) ביאור: יש בפסוק הזה ענינים רבים האחד מהם כמו שאי אפשר בתכונתנו להשיג את כבוד האל יתברך כן ראוי שלא נבקש לשום גבול וקץ לכבוד המלכים כאילו לא נוכל לחקרו. והשני שכבוד השם נודע לנו רק במעשיו הנסתרים שהוא בורא יש מאין ומחיה וממית ומעשיר ומוריש וזהו תואר לו ומעשי המלכים גלוים לכל כשמגביהים ומשפילים וזה תארם שיראו גבורתם. והשלישי שמכבוד השם שלא יאריך האדם בשאלותיו שהשם יודע תעלומות לבו אבל לפני המלכים צריך אדם לבאר ולפרש בקשותיו.

[2]) ביאור: הפסוק יחייב שיהא לב המלך למעלה מלבות כל בני אדם כמו שהשמים בתכלית הגובה שטבעם אש והארץ בתכלית העומק שטבעה עפר ולכן ראוי וגם צריך שינהיג המלך מלכותו היטב ובדרך ישרה בין לבדו בין הוא ויועציו.

[3]) כן תרגם הגאון ישעיה כ״ז ח׳.

[4]) בכ״י אדא.

[5]) נראה שרצה לומר המכוונים להרחיק העול ולשמור החוקים או אפשר שצ״ל אנשא אלרסום.

[6]) ביאור: המלך הוא אחד מעמודי העולם וכמו שהשמים והארץ הם שקולים זה כנגד זה בטבעם ובתנועתם כן לא יכון כסא המלך כי אם בצדק וביושר ועל כן צריך להרחיק הרשעים

אלג̇ז אלת̇אלת̇ מנה

קאל פי אולה

כה

1 והד̇א איצ̇א מן אמת̇אל סלימן אלתי נקלהא קום חזקיה מלך יהודה:

קול אלכתאב הד̇א ידלנא עלי אן אלכ̇בארא כת̇ירה̈ אקאם אבאנא יתנאקלונהא מדה̈ מן אלזמאן גיר מכתובה̈ ת̇ם אנהא כתבת בעד ד̇לך אד̇ פצח באן הד̇ה אלאמת̇אל שלמה קאלהא ואקאמת זמאנא גיר מדונה̈ חתי דונהא קום חזקיה וכמא שרח ירמיה̇ אן אללה אמר אבאנא פי וקת כ̇רוגהם מן מצר ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת (ירמיה י״ז כ״ב) כד̇אך אסתקאם ללאבא אן ינקלו אן מצות כת̇ירה̈ סמעוהא מן משה ולם יכ̇תבוהא אלי וקת כתבה̈ אלמשנה ווקת כתבה̈ אלתלמוד. אבתדו בהד̇ה אלאת̇ני עשר פסוקא פי תדביר אלמלך וג̇לסא אלמלך ומן יחצ̇ר ללחכם ואלמחאכמה̈ בין ידיה פקאלו אולא[1]).

2 כרם אללה מן כ̇פי אלאמור וכרם אלמלוך מן נהאיה̈ אלאמור:

להד̇א אלקול מעאן מנהא אן אללה עז ותברך כמא אן נהאיה̈ כרמה לא תדרך אד̇ הי מן אלאמור אלכ̇פיה̈ ענא כד̇אך אלמלוך יג̇ב עלינא אלא נגאהי כראמתהם בל נגעל גאיתהא לא תלחק פאלאול הו מעזום באלבניה̈ ואלרסם ואלת̇אני באלאכ̇תיאר אן נג̇על[2]) אלמלוך פוק ג̇מיע אלמנאזל. ומנהא אן כרם אללה יערף פי אלאמור אלמסתורה̈ כיף יכ̇לק שיא לא מן שי וכיף יחיי וימית וירזק ויפקר ויסעד וישקי בל יפעלה נ̇פיא ואלמלוך פאנמא תפעל ג̇מיע מא תפעלה ט̇אהרא מן רפע וחט וגנא ופקר פכלמא את̇הרת כאן נעתהא ליט̇הר עזהא כמא אן אלבארי כלמא

[1]) ביאור: זה הפסוק יורנו שהרבה דברים היו מקובלים בידי אבותינו ולא נכתבו על ספר עד אחר זמן וכן אמר ירמיה בפירוש שאיסור הוצאה בשבת ניתן לישראל בעת יציאת מצרים וכן מצוות הרבה ששמעו אבותינו מפי משה נשארו בקבלה עד שנכתבו במשנה ובתלמוד. והתחילו אנשי חזקיהו בשנים עשר הפסוקים האלו על הנהגת המלך והיושבים לפניו והבאים למשפט לפניו.

[2]) בכ״י נגל.

30 למא ג̇זת עלי צ̇יעה̈ רג̇ל כסלאן וכרם אנסאן נאקץ̇ אלעקל:
31 ואד̇א קד נבת אכת̇רה קריצ̇א וג̇טא וג̇הה אלחרשף וחג̇ארה̈ ג̇דארה
קד אנהדמת: 32 פאד̇ ראית אנא ד̇לך רדדת אליה באלי ואד̇ נט̇רתה
את̇כ̇ד̇תה אדבא: 33 ען קליל מן אלסנאת ואלנומאת ולזום אלאיאדי
ללאצ̇טג̇אע: 34 חתי יקבל פקרך באלסאיר[1] ועוזך כרג̇ל ד̇י תרס[2]:

קד קדמת מעני הד̇א אלמת̇ל וקלת אן אלחכים ליס ילזם צ̇רורה̈ אן יכון קד מר בצ̇יעה̈ כסלאן פאד̇אהא קד אנבתת חרשפא וקריצ̇א ולכנה עלם ד̇לך בעקלה פוצ̇עה מת̇לא כאלמ̇כבר אד̇ כאן אלאעתבאר במא כאן הו אצעב. פחד̇ר אלמתכאסל באנה̈ אן ארמן אלכסל צאר פי אהואלה אלי ת̇לאת̇ מנאזל כמא אן אלצ̇יעה̈ תנקסם ת̇לאת̇ה̈ אקסאם ארונהא ואוסטהא ואקואהא. פאול מא יבתדי אלכסלאן באלתואני באלג̇ז אלאדון מן צ̇יעתה פינאלה והנה עלה כלו קמשונים. ת̇ם יציר אמרה אלי אלתואני פי אלג̇ז אלאוסט פינאלה כסו פניו חרלים לאן וג̇ה אלצ̇יעה̈ אג̇וד. ת̇ם יאלף אלכסל פיסתעמלה פי אקוי מא פי אלצ̇יעה̈ והי אלחג̇ארה̈ אלמבניה̈ פילחקהא וגדר אבניו נהרסה. פעלי הד̇א אלצנאיע ואלתג̇אראת ואלעלום ואלדיאנאת תנקסם ת̇לאת̇ה̈ אקסאם וכל מתואן יבתדי פי ארונהא ת̇ם אוסטהא ת̇ם אג̇להא אול מא יאכ̇ד̇[3]) אלכסלאן פי אלאול ת̇ם פי אלת̇אני ת̇ם פי אלת̇אלת̇. אקסאם[4]) אלצנאיע הבאתהא ואג̇רתהא ועמלהא. ואקסאם אלתג̇אראת אלארבאח ואלחילולה̈ ורווס אלאמואל. ואקסאם אלעלום אלאסתנבאט ואלתחפט̇ ואלתעלם ויקאל אלפצול ואלאבואב ונפס אלכתאב. ואקסאם אלדיאנאת אלנואפל ואלסמעיה̈ ואלעקליה̈ אול מא יתואנא אלמתואני פי אלנואפל אלמחמודה̈ מן צום וצדקה̈ וצלוה̈ ת̇ם יתואנא פי אלשראיע אלסמעיה̈ ת̇ם יציר אמרה אלי אלכבאיר פירע אלעקליה̈ איצ̇א. וקולה ואחזה אנכי ערפנא אן אלתחד̇יר עלי ת̇לאת̇ה̈ צ̇רוב אצ̇עפהא אן יקול אלנאהי ללמנהי לא תפעל הד̇א ויסכת ואקוי מנה אן יקול לה לא תפעל הד̇א לילא תהלך ואקוי מנהמא אן יקול לה לא תפעל הד̇א לילא תהלך כמא הלך פלאן פמאל אלחכים אלי הד̇א אלקסם אלאעט̇ם מן אלתחד̇יר פקאל על שדה איש עצל עברתי וגו׳ ואחזה וגו׳. ואלקול פי מעט שנות וגו׳ ובא מתהלך רישך וגו׳ הסב מא קדמת פי תפסירהמא אלאול (משלי ו׳ י׳—י״א)[5].

תם אלג̇ז אלת̇אני מן תפסיר כתאב טלב אלחכמה̈ ואבתדי

[1]) כ״י א׳ כרג̇ל סיאר.

[2]) כ״י א׳ כד̇י מג̇ן. — [3]) נראה שצ״ל יואכ̇ד̇. — [4]) כ״י אקסם.

[5]) ביאור: כבר ביארתי בפתיחה ענין זה המשל ואמרתי שהחכם מספר לפעמים מה שראה בשכלו כאילו ראהו בעיניו כדי שישבר המוסר אזני השומע. והזהיר את העצל ואמר שאם יעמוד בעצלותו תביאהו לשליש מדרגות כמו שהשדה מתחלק לשלשה חלקים החלק הנקלה והוא נפסד מיד והבינוני הנקרא פני השדה לפי שהוא טוב מהראשון ויפסד אחר כך והיותר חזק והם אבני הגדר שיהרסו גם הם בסוף. וכן האומנות והתגרות והידיעות והתוריות מתחלקות לשלשה חלקים חלקי האומנות הם המתנות והשכר והמלאכה עצמה. וחלקי התגרות הרווח ותשומת יד והקרן. וחלקי ידיעות התולדה והשמירה והלמידה ובספרים הפרקים והשערים וגוף הספר. וחלקי התוריות דברי רשות וחובות שמעיות וחובות שכליות ובכל אלו תהפסד הולך וגדל לפי החלק שיתעצל בו האדם. ואמרו ואחזה וגו׳ יורה שההזהרה היא על שלש דרכים שיאמר המצוה למצווה רק לא תעשה או לא תעשה פן תאבד או לא תעשה פן תאבד כמו שאבד פלוני ובחר החכם בדרך השלישית.

נשלם החלק השני מספר דרישת החכמה והתחיל

אלא דואם מכסבה ות̇ק באללה אן ידימה לה פיכון בית פי ה̇ד̇ה אלעבארה̈ זוג̇ה̈. ומן באטנה אן יבתדי אלמר בנואיב אלדניא אלצ̇רוריה̈ קבל אלאכ̇רה̈ אד̇ כאן לא יצל אמור אלאכ̇רה̈ אלא בחאג̇ה̈ אלטבע מן אלקות ואלסתר ואלכן אעני אלטעאם ואלכסוה̈ ואלמנזל[1]) ואיצ̇א אצלאח אלמזאג ואלחרכה̈ בתדביר ואלסכון בתקדיר אעני אלנום פאן הו תרך אלענאיה̈ בהד̇ה אלאשיא ואקבל עלי אלצום ואלצלוה̈ לם ילתם ד̇לך ולם יתם̇ פיכון בית פי הד̇ה אלעבארה̈ דאר אלאכ̇רה̈. וכד̇לך אלעלם לא יתם̇ אלא בכפאיה̈. ומן סראירה אן ללחכמה̈ אבתדאאת הי כאלדהליז ללמנאזל לא תצל אלי ד̇לך אלג̇ז אלחכמי חתי תקדמהא קבלה אד̇ הו יפתתחהא ואליונאניה̈ תסמי אלמדכ̇ל אלי כל עלם מן מנטק ונג̇ום והנדסה̈ וטב איסאגוגי. פאן סבק אלמתעלם באלכתאב בעינה קבל אלמדכ̇ל אליה לם יפהמה. וכד̇לך ללטאעאת מבאדי הי מפאתיח להא לא ינתפע אלעבד בבעצ̇הא דון בעץ̇ ושרח ד̇לך אן אלשראיע אלסמעיה̈ מת̇ל אלסבת ואלעיד ואלצום ואלחג ואלפטיר לא ינפע אלעבד אלתמסך בהא דון אן יקדם קבלהא אלשראיע אלעקליה̈ אלחק ואלעדל ואלאנצאף ותרך אלקתל ואלזנא ואלסרקה̈ ומא אשבה ד̇לך מן אלכבאיר פיכון אלמעני אצלח מעאמלתך מע אלנאס ובעד ד̇לך בינך ובין רבך לא תסרק ותצדק מנה ולא תזן ותצום באזאיה[2]).

28 ולא תכן שאהד מג̇אן לאכ̇יך תכ̇דעה[3]) בנטקך: 29 ולא תקל
במא צנע בי אצנע בה ארד אליה כפעלה:

נהי בהאתין אלאיתין ען נוע מן אלנפאק והו אן ישהד אלמר עלי צאחבה בפצ̇איל ליסת פיה יכ̇אדעה בד̇לך. ת̇ם אטבק עלי הד̇א אלקול אלמקארצ̇ה̈ ואלופא והו אן יכון אחד אלאת̇נין ינעת אלאכ̇ר ויצפה בג̇ודה̈[4]) ג̇זא למא תקדם לה מנה מת̇ל ד̇לך אן אבתדי ליכאפיה הו איצ̇א במת̇ל ד̇לך. ופי טי הד̇ה אלמכאפאה̈ אלממנועה̈ אלתי הי באלכ̇יר מנע מכאפאה̈ אלשר באלשר בל ד̇לך אוכד[5]). ת̇ם כסי מעני יעלמה אלחכים אנה כד̇אך כלאמא ג̇עלה כאנה כ̇בר כאן פקאל

---

[1]) עיין למעלה דף 3 ושם הזכיר גם כן אלו השלש מלות ופירשם אחר כן ועיין עוד אמאנאת דף 288, 313.

[2]) ביאור: על דרך נגלה לא ישא אדם אשה ויוליד בנים אלא אחר שהשיגה ידו לפרנסם ולפי זה בית ענינו אשה ועל דרך נסתר פירושו שיתעסק אדם תחלה בצרכי העולם הזה והם המזון והלבוש והמושב ובבריות גופו וכיוצא בהן ואחר כך בתפלה ובצום וכל עניני העולם הבא ובזה הפירוש בית הוא עולם הבא. וכן אי אפשר לאדם שישלם לימודו אם אין לו די מחיתו. ומנסתרות הפסוק שיש לחכמה התחלות שהם כמו הפרוזדור לטרקלין והיונים קוראים איסגוגי לפתיחות החכמות כמו חכמת ההגיון ומלאכת הכוכבים וההנדסה והרפואה ובלי אלו ההתחלות אי אפשר ללמוד החכמה. וכן יש למצות מבוא ומפתח שאין תועלת לאדם בקיום המצות השמעיות כגון שבת ומועדים וכיוצא בהן כי אם אחר שקיים מצות השכליות כגון צדק ומשפט ונזהר מן הגניבה והרציחה ודומיהם ולפי זה טעם הפסוק שיכין האדם מעשיו בינו ובין אדם ואחר כך בינו ובין השם שלא יגנוב ויעשה בו צדקה ולא ינאף ויצום כנגד זה.

[3]) בכ״י א׳ תבאיעה.

[4]) בכ״י בגירה.

[5]) ביאור: בשני אלו הפסוקים דבר החכם באחד ממיני החניפה והזהיר שלא ישבח אדם את חבירו במדות טובות שאינן בו לפתותו וכן לא יהלל את רעהו כדי לשלם לו גמול השבח ששבח אותו בו קודם לכן וכל שכן שלא ישלם רעה תחת רעה.

אלמחאבאה בתׄלאתׄה (אנואע) אבואב אן אללה ידׄמהא והו קולה בל טוב עלי נסבה הטוב בעיני יי׳ (דברים ו׳ י״ח) תׄם אלנאס אלמנאר עליהם ידׄמונהא כמא קאל יקבוהו עמים ואצעב מן (הדׄא) דׄלך אן אלקום אלדׄין חאבאהם אלחאכם אנפסהם ידׄמונה פי דׄלך כמא קאל יזעמוהו לאמים. אעתבר מן איזבל באנהא אסתאגׄרת שאהדין לישהדו[1]) עלי נבות בגנאיה יסתחק בהא אלקתל והי נפסהא תסמיהם פגׄרה כמא קאלת והושיבו [שנים] אנשים בני בליעל נגדו (מלכים א׳ כ׳ י׳) פכפא בדׄלך לאהל אלגׄור דׄלא והואנא באסתפטׄע אלחכים הדׄה אלהאל ללעלמא פקאל גם אלה לחכמים ידׄמהם רבהם ואלׄצמאן גׄמיעא[2]). תׄם קאל

25 וללואעטׄין ינעם ותחל בהם ברכה אלכׄיר: 26 לאן מן ירד כלאמא צואבא כמן יקבל אלשפתין:

באזא הדׄה אלתׄלאתׄה אלאחואל אלמדׄמומה מן אלמחאבי תׄלאתׄה משכורה ללצארק אלנאצח קולה ינעם אלנעמה ללה כקולה ויהי נעם יי׳ אלהינו עלינו (תהלים צ׳ י״ז) וקולה תבוא ברכת טוב מן אלמחכום לה בחק לאנה ידעו למנצפה ויברכה כמא קאל איוב ברכת אובד עלי תבא (איוב כ״ט י״ג) וקולה שפתים ישק מן אלמחכום עליה קאל יגׄב אן יכון כלאם קאיל אלחק ענד סאמעה ועלי אנה ימצה כמן יקבל פאה מחבה וליס כמא יתוהם בעץׄ אלעאמה אן תפסיר שפתים ישק אנה מן קאל אלצואב ינבגי אן יקבל עלי פמה לאנה לם יקל יושק ואנמא קאל ישק הו אלדׄי יקבל פא[3]) אלכׄצם אלמחכום [עליה] באצטנאעה אליה אלמערוף בכׄלאצה מן אלטׄלם. וקד מתׄל דויד עטׄה אלואעטׄ ענד אלצאלח באלדהן עלי אלראס כמא קאל ויוכיחני שמן ראש (תהלים קמ״א ה׳) חתי צׄרבה ללמועוטׄ הו מנה פצׄל ואחסאן כמא קאל אולא יהלמני צדיק חסד ויוכיחני (שם)[4]).

27 אצלח[5]) פי אלסוק צנאעתך ואעדׄהא פי אלצׄיעה לך בעד דׄלך אבן ביתך:

טׄאהר הדׄא אלקול אלמשורה עלי מן יקצד תזויג[ה] באמראה אלא יבתדי בדׄלך חתי יעד לה מכסבא ויעלם אן פימא ידׄל עליה מן מכסבה מא יקום בהא ובולד אן באתׄנין לעלהמא אן יכונא לה. פאדׄא תזוג עלי הדׄה אלשריטה ולם יבק

---

1) בכ״י לישהדון.

2) ביאור: גם אלה בלשון תמיהה וענינו הגם אלה יאותו לחכמים וגנה הכרת פנים במשפט בשלשה דברים ואמר שהיא תועבת השם ועוד שהזכאי שהרשיעו השופט יקוב אותו וגם הרשע בעצמו שהצדיקו יזעום אותו כמו שאתה רואה מאיזבל ששכרה שני אנשים להעיד נגד נבות וקראה להם בני בליעל.

3) בכ״י פי

4) ביאור: נגד שלשה הענינים המגונים שהזכיר בהכרת פנים הזכיר כאן שלשה ענינים משובחים באיש ישר ונאמן והם נעם השם עליו והוא אמרו נעם וברכת הזכאי והוא אמרו ברכת טוב וכו׳ וגם החייב ירצה בדברי דובר אמת אף על פי שהם נושכים אותו כאילו נשקו על שפתיו לפי שהצילו מלעשות חמס ולא כמו שמפרש ההמון שבני אדם ישקו שפתי המשיב דברים נכוחים שאז היה צריך להיות יושק ולא ישק. וכבר המשיל דוד תוכחת אמת בשמן ראש ואפילו מכות המוכיח לגמילות חסד.

5) בכ״י ב׳ אתׄבת.

גמיעא יקאלאן עלי מן יחיד ען ואגב רבה וואגב אלנאס ואיאהמא גמיעא עני בקולה אן ליס להמא עאקבה פי אלאכרה באלחכם וסראגהם יטפא פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה עלי מתל מא קלת פי שמע בני מוסר אביך (משלי א׳ ח׳) אן אלאסמין מוצועאן ואלחכמין מחמולאן עלי כל ואחד מנהמא[1]).

21 אתק אללה יא בני ואלכליפתה ולא תכאלט אלמשרכין: 22 לאן אלתעס מנהם יקום גפלה ואלוכס מן כליהמא מן דא יערף וקתה:

אלמשרכון עלי צרבין אמא באללה פיעבדון אתנין כאלתנויה או יעתקדון טינה קדימה כאצחאב אלהיולי או יגזונה תלתה אגזא כאלנצארי או יגעלון אלמדברין סבעה או אתנין עשר[2]) ואכתר מן דלך כאלדהריין ואמא בכליפה אללה כמן יעתקד טאעה ללשראה אלכוארג ומא סוי (דלך) אלסלטאן אלטאהר אלדולה. פכוף אלגמיע בסרעה חלול אלעקובה מן אללה ומן כליפתה פיהם אד קאל כי פתאם יקום אידם ולם יען בקולה אידם ופיד שניהם אן תכון אלמציבה ואלתעס חאלה באלמדכורין לאסתחאלה דלך פי אלקדוס[3]) ואנמא יעני[4]) אנהא תחל מנהמא פי מכאלפיהמא ואלמשרכין בהמא פאנמא נסב איד ופיד אלי ״י ומלך לאנהמא אלפאעלאן להמא. וקד יגוז אן נפסר עם שונים אלמגירין מן ישנא הכתם הטוב (איכה ד׳ א). וקד יגוז אן יצרף איצא מן ולא שנה לו (שמואל ב׳ כ׳ י׳) ולא אשנה לו (שמואל א׳ כ״ה ח׳) אללדין המא מעאודה פיקול לא תכאלט אלמעאודין לא תכן אדא אדבך רבך וסלטאנך תעאוד דנבך. ויגוז איצא מע אלמחכיין מן ושננתם (במדבר ו׳ ז׳) יעניה לא תכן ממן יקולון מא לא יפעלון[5]).

23 אהדה[6]) איצא מן שאן אלחכמא אתבאת[7]) אלוגוה פי אלחכם לא כיר פיה: 24 לאן אלקאיל ללטאלם אנת זכי תהגוה אלשעוב ותדמה אלאחזאב:

קולה גם אלה קול תעגב עלי סביל הגם אלה ועלי אנה ליס פיה הא מואד פהו מתל קול בעץ אלקום שאול ימלך עלינו (שמואל י״א י״ב) תעגבא בלא הי. ודם

---

[1]) ביאור: אמרו אל תתחר אל תהי כמוהם במעשיך ואמרו אל תקנא באמונתך ואין הפרש בין מרעים ורשעים שאלו ואלו אינן יוצאים ידי חובותיהם נגד אלהים ואדם ואין להם אחרית בעולם הבא על פי דין ונרם יכבה בעולם הזה על פי נס ושני הנושאים מוסבים על שני הנשואים כמו שאמרנו למעלה בפסוק שמע בני.

[2]) ר״ל השבע כוכבים והשנים עשר מזלות.

[3]) בכ״י אלקדים.

[4]) בכ״י איני.

[5]) ביאור: השונים בדבר האל הם המשתפים לו אל אחר כמו השניים או המאמינים בחומר הקדמון או המחלקים אותו לשלשה חלקים כמו הנוצרים או המודים בשבעה מנהיגים או בשנים עשר או יותר מזה כאנשי קדמות העולם ובדבר המלכות הם המשתפים לה רשות אחרת כמו השומעים למורדים או למי שאינו מזרע המלוכה ואפשר שמלת שונים מענין שנוי וחילוף והם הממירים טוב ברע או אפשר שהשונים הם החוזרים לטעותם מגזרת ולא שנה לו או המספרים מה שאינם עושים מגזרת ושננתם. ואמרו אידם ופיד שניהם רוצה בו האיד והפיד הבאים מאת השם והמלך לפי שאי אפשר שיחולו איד ופיד על הקדוש ברוך הוא.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ והדא.

[7]) בכ״י א׳ ואתבאת.

קאל ויש אחרית ואיצא אן אלעסל וגמיע אלאגדיה סריעה אלזואל ואלחכמה תאבתה אלבקא ולדלך קאל לא תכרת[1]).

15 לא תכמן עלי מאוי אלזכי פאנך טאלם לה ולא תנהב מחלה:
16 פאן אלצאלח לו וקע כתירא לקאם ואלטאלמון יעתרון פי אלשר:

הדא אלכמון אלדי נהי ענה הו חילה אללצם אלדי יטלב אן יטטלמה כמא קאל רבצו[2]) בל ינבגי לה אן יקול דעואה והגתה עלי צאחבה ולא יחרף כלאמה ישלב אלגלבה. וקולה כי שבע אראד בה אלכתרה כמא תקדם מן שבעה ועשרה ומאה ואלף לאנהא חסאב מגבור ומשהור. וגמיענא קד שאהד אן אמתנא וקעת מרארא כתירה תם ארתפעת כמא קאל פעמים רבות יצילם וגו׳ (תהלים ק״ו מ״ג) וסאיר אלאמם מתל מצרים ופלשתים ושבעה גוים מנד וקעו לם ירתפעו וכדלך צח ענדנא אן אברהם יצחק ויעקב ויוסף ואליהו ואלישע ודניאל ומרדכי דלו ועזו מרארא כתירה וכמא קאל פי אלפראר איצא רבות רעות צדיק וגו׳ (שם ל״ד כ׳) וגירהם מן אפראד אלכפאר וקע פלם ירתפע[3]). תם נהי ען אלשמאתה בקולה

17 ואדא וקע עדוך לא תפרח בה ואדא נכב לא יסר קלבך:
18 כילא ירי דלך אללה פיסו ענדה פירד ענה גצבה אליך:

קולה אל תשמח באלכלאם וקולה אל יגל לבך פי אלנפס. וזדת פי אלתפסיר אליך פקלת והשיב מעליו אפו עליך ליכון תחדירה תין חדר אלשאמת אנמא חדרה מן חלול אלעוקבה אד לם יגב אן יחדרה מן אעפא עדוה מן מציבתה ואקאלתה עתרתה פיכון אנמא אמרה חיניד אן יכתאר דואם אלעקובה לעדוה פלא ישמת בה חתי לא תזול[4]).

19 ולא תגתבט[5]) באלאשראר ולא תחסד אלטאלמין: 20 פאן אלשריר לא תבקי לה עאקבה וסראג אלטאלמין סיטפא[6]):

אל תתחר לא תכן מתלהם באלפעל ואל תקנא באלאעתקאד ומרעים ורשעים

---

[1]) ביאור: החוש מרגיש במתיקות הדבש ותאות האוכל שהיא בכבד תרוץ אליו יותר מבשאר המאכלים לפי שמזג הכבד חם ולח כמזג הדבש לכן המשיל החכמה לדבש ובפרט לנופת שהיא עונג לגוף וכן החכמה עונג לנפש לפי שהנפש נר לגוף והחכמה נר לנפש. ויש יתרון לחכמה על הדבש שהדבש משתנה ונעשה חלב ועצם ועור ובשר והחכמה היא חומר לצדק ומשפט ולטהרה לשרה ולהנהגה וזה אמרו לנפשך ועוד שהדבש והמאכלים אינם מועילים בעולם הבא והחכמה תועיל בשני עולמות וזה אמרו ויש אחרית ועוד שהדבש והמאכלים יאבדו מהרה והחכמה תקום לעולם וזה אמרו לא תכרת.

[2]) אפשר שצ״ל רשע.

[3]) ביאור: אמרו אל תארוב רוצה בו תחבולת בעל ריב להרשיע את הצדיק והראוי לבעל ריב לבאר את טענתו נגד רעהו ושלא יסלף אמריו בבקשו הניצוח. ואמרו שבע ענינו הרבה ואנחנו ראינו כי אומתנו נפלה כמה פעמים וקמה ולא כן אומות העולם ונתאמת לנו שאברהם ויצחק ודומיהם נבזו ואחר כן נתכבדו ולא כן הכופרים שלא קמו אחר נפילתם.

[4]) ביאור: אל תשמח בדיבור ואל יגל לבך בנפש. והוספתי בסוף הפסוק עליך שאי אפשר שהזהירנו החכם שלא נלעג לאויבנו כדי שלא יסור העונש מעליו כי אם כדי שלא ישיב השם אפו עלינו.

[5]) כן תרגם בתהלים ל״ז א׳. — [6]) בכ״י ב׳ יכמד

פתכלצה מן אלעקובה או במא סוי דלך מן אנואע אלבלאין. וקולה אן אסתרכית צאק קואך קול תהדד יעני אנך אן תכאסלת ותראכית ען כלאין אכיך טלבת קותך לנפסך לתכלצהא פלם תגדהא. ולקולה כי תאמר הן לא ידעתי מעאן מנהא מא ישיר אלי אלמחתאג אן יכלין יקול אן כאן גריבא לא תקל לא אכלצה לאני לא אערפה פאן אללה אלדי ערפה יגאזיך כירא. ומנהא מא ישיר אלי אלחילה אלתי בהא יכלין יקול לא תקל כיף אחתאל פי כלאצה וליס לה ענדי וגה פאן אללה עאלם באלתדביר יהדיך וירשדך ומנהא מא ישיר אלי אלגזא יקול לא תקל כיף אצ̈ע מאלי וסעיי פי כלאץ הדא וליס אעלם מקדאר מא אשתריה בהא מן אלתואב פאן אללה לה מקדא[ר] לא יעלמה אלא אללה מן כתרתה כמא קאל עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו (ישעיה ס״ד ג׳)[1]. וצאר בעד הדא [אלי] אלתרגיב פי אכתסאב אלמערפה פקאל

13 כמא אנך יא בני תאכל אלעסל לאנה טיב ואלשהד לאנה
חלו פי חנכך: 14 כדאך אערף אלחכמה פאנהא לנפסך ואן וגדתהא
וגדת אלעאקבה ורגאוך לא ינקטע:

למא כאנת אלחאסה תחס בחלאוה אלעסל צרורה וכאנת שהוה אלגדא מע דאך תנשט אליה אפצל מן סאיר אלטעום לעלה אן אלכבד אלתי שהוה אלטעאם מרכבה פיהא מזאגהא חאר רטב וכאנת אלחלאוה משאכלה פי אלמזאג למזאג אלכבד ולדלך צאר אלאשתיאק אלי אלטעאם אלחלו פי אלנאס אכתר מן גירה שבה אלחכים אלחכמה באלעסל סימא באלשהד מנה לקולה דבש ונופת תקריבא אלי אלמתעלמין יקול כמא יחס גסמך לדה לחלאוה אלעסל [כדלך] אלחכמה [לדה ללנפס] למשאכלתהא להא אד אלנפס סראג אלבדן ואלחכמה סראג אלנפס וכמא תגד אלגמיע פי אלכתאב קד סמי אור. בל אפצל מן אלעסל ללגסם כמא קאל ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י״ט י״א) לאן אלנפס אלתי הי נור אלגסם למא כאן אלעקל ינירהא צאר אלמתל באן חלאוה אלעלם תהלו חלאוה אלעסל ומן שרף אחדי אלחלאותין עלי אלאכרי אן אלעסל ללגסם יסתחיל פיציר מעאדה ללשחם ואלעטם ואלגלד ואללחם וגירהם ואלחכמה מארה ללעדל[2]) ואלאנצאף ואלטהר ואלתדביר ואלתקדים ואלאצלאח ואלסיאסאת ולדלך קאל לנפשך ואיצא אן אלעסל וסאיר אלאגדיה לא תנפע פי אלדאר אלתאניה ואלחכמה תנפע פי אלדארין גמיעא ולדלך

---

[1]) ביאור: אמרו ביום צרה ר״ל אם אחיך מן המאמינים הוא בצרה וזאת הצרה היא היותר גדולה ר״ל סכנת נפש ואמרו מטים ר״ל היוצאים להרג וחנק ולקוחים הם היוצאים לשריפה וסקילה על פי דין תורה או למיתות אחרות על פי דין אחר. וצוה החכם להצילם בין מיד שופט בעדות שיעידו להם לפני בית דין או להחזיק בידם ולהוציאם מבור או למלטם מן השריפה או מיד רוצח או להורותם מה שצוה השם ומה שהזהיר ממנו כדי שימלטו מן העונש וכיוצא בהן מדרכי ההצלה. ואמרו צר כחך ר״ל אם חדלת מלעזור לאחיך לא תמצא כחך להציל את עצמך כשתהיה אתה בצרה. ואמרו לא ידעתי ר״ל אל תאמר איני יודע את האדם הצריך לעזרתי או באיזה תחבולה אעזור לו או מה יהיה שכרי אם אצילהו אבל השם ידע את האדם הזה והוא יישירך למצא התחבולה והוא יודע שיעור הגמול אשר ישיב לך. ואחר זה עורר החכם את האדם לבקש דעת.

[2]) בכ״י ללעסל.

7 ירי אלגאהל אלחכמה מרתפעה ענה פהו פי אלמחאל לא יפתח פאה:

פי אחואל כתירה יראהא[1]) מרתפעה אולא פי וקת אלתעלם יקדר אנה לא יצל אליהא פלא יענא בה תם פי וקת אלמסלה פכיף פי וקת אלגואב חתי וקת אלאסתמאע אלדי הו אסהל אלאשיא לא יצבר לדלך פהו בין אלנאטקין כאלאכרס[2]).

8 וכם מן מפכר פי אלשר ואלנאס יסמונה דא אלהמם:

הדא באב פי אלדהאה וליס הו עאם בל נאץ יקול כתיר מן אלנאס יכון קצדהם וטויתהם סוא ושרא ואלעאמה יקימונהם מקאם אצחאב אלפכר אלצחיח לאן מזמה ומזמות ענדה מחמודה יקול אלאן לא תגתר במא תסמע אלעאמה יקולונה פיה חתי תחצלה אנת[3]).

9 אלגהל פאחשה ולטיה ואלדהאה מכרוהה ללאנסאן:

ועלי אן אלגהל נפסה ליס הו דאת אלפאחשה ולא דאת אללטיה אלא אנה [סבבהמא] ומאדתהמא אד כאן זלל אלעאלם אנמא יכון סהוא ואנפאלא. וכרה אלדהאה אלעאם אלואסע לאן צאחבהא יקול בפיה מא ליס פי קלבה פנפסה תנכר דאך עליה ועקלה אשד אנכארא ואלנאס איצא ישנונה ורב אלעאלמין יבגצה[4]).

10 אן אסתרכית פי יום אלשדה צאק קואך: 11 כלץ אלמקדמין ללאמאתה ואלממילון ללקתל ינבגי[5]) אן תצדהם: 12 פאן קלת מא נערף הדא אלא אן מהיי אלקלוב הו יפהם והאפט נפסך הו יעלם פיכאפי אלאנסאן עלי[6]) פעלה:

יום צרה אלדי יצפה ליס הו יום צרה ללסאמע ואנמא הו יום צרה לגירה פאמרה אלחכים אדא ראית אכאך אלמומן פי שדה פכלצה ואומי אלי אעטם אלשדאיד והו כטר אלנפס ושרחה הצל לקחים למות לקחים מקרמין מתל ואקחה פת לחם (בראשית י״ח ה׳) פאלממילון אלדין תכאד אן תצרב אענאקהם ואלמאכודון הם אלמחרקון או אלמרגמון פי חכם אלתוראה או אלממאתון בגיר הדה אלאנואע פי גיר הכמהא. פאמר בכלאץ מן הו פי כטר אלמות אמא בשהאדה תערפהא לה תשהד בהא פתכלצה מן יד אלחאכם או באכד ידה מן ביר או חריק או סבע או טאלב קתלה פתאכד בידה או בפתיא ואיצאח תוקפה בה עלי מא אמרה אללה או נהאה

[1]) ביאור: האויל הושב בשעת הלימוד שלא יוכל להגיע אל החכמה ולא ייגע בה וגם בעת עריכת השאלה וכל שכן בשעת התשובה ואפילו בשעת השמיעה והוא כאלם בין בני אדם.

[2]) ביאור: הכתוב מוסב על הלצון ואיננו כללי כי אם פרטי כלומר יש הרבה בני אדם שבקרבם הוות וההמון יחשבם לתמימי דעות. ומלות מזמה ומזמות בספר הזה הם לשבח ואמר החכם אל תתפתה במה שיאמר ההמון על הלץ עד שתבחנהו בעצמך.

[3]) ביאור: האולת אינה זמה וחטאת בעצמה כי אם סבתם לפי שבעולם אין כשלון כי אם בשגגה. והלצון הוא תועבה לכל מפני שהלץ אינו אומר מה שבלבו ונפשו ושכלו יקוצו בזה ובני אדם יתרעמו עליו והשם ישנאהו.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ לאכן כאלץ.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ יגב.

[6]) בכ״י ב׳ עלי קדר = כפי פעלו.

כד

1 לא תגר עלי אהל אלשר ולא תשתה אן תכון מעהם: 2 לאן
קלובהם תדרס אלנהב ושפתאהם תתכלם בדגל:

והדנא פי אלאגתמאע מע אלאשראר באן מא לא בד מנה אן יוצפו[1] בה אנהם תרכו אלחכמה ומא תאמר בה ותערו מנהא ולזמו אצׂדאדהא פצארו אעדאהא פכפא בהם אן אלגהל קד גמרהם פכיף ועליהם מע דׂלך ריבה אלנאס ופזע אלסלטאן ואעטׂם מן אלכל עקאב אללה[2]).

3 בחכמה תבנא אלביות ובפהם תתבת: 4 ובמערפה תמלא
אלכׂדור כל מאל עזיז הני:

בנא אלביות ואלכׂדור פי דאר אלדניא עלי טׂאהרה כמא תשאהד אלחכים ילטף כסבה ומעאשה חתי ינאל אלאמור אלגלילה ופי דאר אלאכׂרה בנא אלביות (אל)מתׂל ותאוילהא אלחיוה אלדאימה ואלסעאדה אלתאמה[3]).

5 יא רגל חכים בעז ודׂו מערפה מאיד אלקוה: 6 אעלם אנך
תצנע אלחרב במדאראה[4]) ואלמגותה בכתׂרה אלמשורה:

אזאל בהדׂא והם מן יתוהם אן אלחרב בקוה אלגסם ומנאעתה וקאל לא בל הו באללטף ואלחילה עלי מא כנא שרחנא[5]) פמן כאן רגלא בחכמה פהו אלעזיז ומן כאן דׂא מערפה פהו אלמאיד בקוה[6]).

תארים אשר יפתה בהן והם מראהו ריחו וטעמו וזה מה שאמר לחקור וכו׳ אל תרא וכו׳ יתהלך וכו׳. והמשיל אחרית היין בארס הנחש המתפשט מעט מעט בגוף האדם ומקלקל את טבעו עד שיאמר רע לטוב ולטוב רע והוא אמרו עיניך יראו זרות וידבר פעם כזה ופעם הפכו והוא אמרו ולבך וגו׳. והמשיל עוד המיית היין בהמיית גלי הים ובתנועת הרוחות והוא אמרו והיית וגו׳ וכשוכב וגו׳. ואמרו הכוני וכו׳ ענינו שהיין עצמו מכה את השותה ויחלהו או שהמשכרים אותו הכוהו אחר השתייה ולא הרגיש ועל שני פנים ענין מתי אקיץ אם איקץ אוסיף לשתות עוד. ובשלשה הכתובים האחרונים הרהיב החכם לדבר בגנות היין ואמר אל יפתוך ריחו פן תבאיש את ריחך בהשחיתו את טבעך ואל יסיתך מראה ופן ישתנה מראה פניך כהשתנות הגלים והרוחות ואל ישיאך טעם היין פן תרגיש בטעם המכות.

1) בכ״י יצפו.

2) ביאור: הזהירנו מלהתחבר עם הרשעים לפי שבהכרח יאמרו עליהם שעזבו את החכמה וצוויה ונעשו שונאיה ולא די שטובעו בסכלות אלא שהם חשודים אצל בני אדם והמלך מפחידם והשם יענשם.

3) ביאור: זה ברור על פשוטו בעולם הזה ובעולם הבא הוא משל לחיי העולם ולהצלחה השלמה.

4) בכ״י א׳ וג׳ באלמדארא בלא ה׳ ובכ״י ב׳ באלמדארה בלא א׳ ונראה שלפעמים הסופרים החסירו אחת משתי אלו אותיות כי מצאנו דברים ל״ב מ״א בהעתקת מלת שלם אלמואפה במקום אלמואפאה. — 5) לעיל כ׳ י״ח.

6) ביאור: הסיר החכם טעות החושב שהמלחמה נעשית בגבורת אדם ובכחו ואמר שהיא צריכה לתחבולות ורוב יועץ והגבר החכם הוא עזוז ואיש דעת הוא מאומץ בכח.

חכלילות אלא את̇נין חכלילי עינים (בראשית מ״ט י״ב) אזוראר והאהנא ס̇כ̇נה̈ אלעין[1]) מת̇ל נש̇ראיה. ואלגבוק הו וצל שרב אלליל באלנהאר כמא אן אלצבוח הו וצל שרב אלנהאר באלליל ויקאל להד̇א מאחרי כמא יקאל לד̇אך משכימי (ישעיה ה׳ י״א). ואמא אבוי עויל. יפריש יסם. חבל דקל פהי מפרדאת. אוי כמא נאל אלפלשתים מן קבל אלסכר. אבוי כמא נאל אמנון מן קבל[ה]. מדינים כמא נאל רחבעם מן הילדים אשר גדלו אתו (מ״א י״ב ח׳)[2]). שיח כמא נאל בן הדד והוא שתה הוא והמלכים בסכות (שם כ׳ ט״ז)[3]). פצעים כמא נאל בלשאצר מן אלשרב. חכלילות עינים כמא נאל אחשורוש אד̇ קתל ושתי ועלי אנה ימכן אן יכון לכל לפט̇ה̈ מן הד̇ה אלסתה̈ כ̇אציה̈. וצף אלכ̇מר באלת̇לת̇ צפאת אלתי בהא יכ̇דע בלונה וראיחתה וטעמה פאלראיחה̈ קאל פיהא לחקר ממסך ימתחנה ואללון אל תרא יין ואלטעם יתהלך במישרים וקאל אן עאקבתה כסם אלחיה̈ וחאצל הד̇א אלמת̇ל לאנה ידב פי אלבדן קלילא קלילא ופסר אן הד̇א אלסם אנמא הו קלב אלאנסאן ען ג̇והרה ותגיירה ען אכ̇לאקה חתי יציר כל מא כאן יג̇אנבה ענדה מסתחסנא הו קולה עיניך יראו זרות ותראה יתכלם בכלאם גיר מחצל מרה̈ יקול כד̇י ומרה̈ יקול כד̇י אלשי וצ̇דה והו קולה ולבך ידבר תהפוכות. ומת̇ל אצ̇טראב אלסכראן בשיין אחדהמא אלמא ואלאכ̇ר אלריח אמא אלמא פקאל פיה והיית כשכב בלב ים תצ̇רבה אלאמואג̇ ואלריאח קאל פיהא וכשכב בראש חבל תחרכה אלריאח. ולקולה הכוני בל חליתי [וגו׳] מעניאן אחדהמא נעת[4]) אלשרב נפסה יקול אלשארב ען אלד̇ין אסכרוה לקד צ̇רבוני צ̇רבא מד̇אכ̇לא ולם אשער בה ואלאכ̇ר וצף האלה בעד שרבה יקול צ̇רבוני והבגוני פלם אעלם בהם מן שדה̈ אלסכר ועלי אלחאלין יכון (מתי) מעני מתי אקיץ כאנה יקול לא עדת[5]) אבדא אטלבה. בסט מן מד̇מומאת אלסכר הד̇ה אלאמור אלצעבה̈ ליקאום בהא מא קדם אולא מן גרוראתה אלתי יגתר̈ אלנאס בהא יקול לא תגרך הד̇ה ראיחתה פאנהא תקלבך ען ג̇והרך חתי תעמל אלנכראת ואלפואחש פיחול טיב ראיחתך פי נפסך ולא יכ̇דענך לונה פאנה ילונך צ̇רובא שתי כאכ̇תלאף אלאמואג̇ ואלריאח ולא יכלבנך טעמה פאנה יד̇יקך מן אנואע אלצ̇רב ואלהבג̇ טעומא מכרוהה̈ ג̇על עיניך יראו באזא להקר ממסך והיית כשכב באזא אל תרא יין הכוני בל חליתי מקאבלה̈ יתהלך במישרים ואעלם אן אלאוצאף כלהא באלמקאטע ובד̇לך אלעמל[6]) באלכ̇ואתם[7]).

---

[1]) הפירוש הזה הובא בביאור שמואל בן חפני על בראשית מ״ט י״ב ונראה משם שענין מלת אזוראר יופי ומנחם ואבן פרחון הלכו אחר דעת אונקלוס שתרגם יסמקון.

[2]) לא מצאנו בשום מקום שרחבעם שתה יין עם הנערים.

[3]) הגאון לא הזכיר הכתוב כלשונו.

[4]) בכ״י בעת. — [5]) נראה שצ״ל לו אסתיקט̇ת לעדת

[6]) ר״ל שהתארים כולם תלויים בסופם וכן המעשים תלוים בחתימתם והמאמר השני הובא במשלים ערביים (Freytag I. p. 211, 441) ואפשר שצ״ל אלאעמאל במקום אלעמל.

[7]) ביאור: שית הוא דבור בטירוף דעת אם הוא מחובר עם ענין כאב. ולשון חכלילות שנים במקרא האחד חכלילי עינים והוא יפי העינים וכאן טעמו תמימות העינים. והמאחרים על היין הם השותים כל היום עד הלילה והמשכימים הם השותים כל הלילה עד היום. מלות אבוי יפריש חבר אין להן אח ורע. ואמרו אוי כמו שאירע לפלשתים מחמת שכרותם ואבוי כמו שקרה לאמנון ומדינים כמה שגרמו לרחבעם הנערים אשר גדלו אתו ושיח כמו שקרה לבן הדד ופצעים כמו שהוכה בלשאצר במשתה היין וחכלילות עינים כמו שאירע לאחשורוש כשהמית ושתי. ואפשר גם כן שרמז בכל אחת משש המלות אל אחת מפעולות היין. ותיאר היין בשלשה

שי אי תתרכהא פלא תתעלמהא. ואנמא יפרח אלרג̇ל באבנה אלחכים לאנה מע אלחכמה̈ קד אמן עליה שר אלדניא ושר אלאכ̇רה̈ וכד̇לך אלנאס איצ̇א אנמא יבארכון לה עלי הד̇א אלמעני[1]).

26 רד̇ יא בני באלך אלי ועינאך תחפט̇ טרקי: 27 פאן אלזאניה̈ הותה̈ עמיקה̈ ואלגריבה̈ כביר צ̇יקה̈: 28 והי איצ̇א כאלוסואס[2]) תכמן ותזיד פי אלנאס גדארין:

למא כאנת הד̇ה אלמעציה̈ אולהא אלנט̇ר ואלת̇אני נ̇פקאן אלקלב קדם אלחכים פי וצאתה אן יעטיה מסתמעה קלבה ועיניה חתי לא תזיגה[3]) עמא יאמרה ועלי מא קאל אללה פי אלתוראה̈ ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר ט״ו ל״ט). ומעני תמת̇ילה ללזאניה̈ כביר והותה̈ לאן אלוקוע פי אלביר סריע כד̇לך הד̇א אלפעל יכון שביה[א] בלמח אלבצר ואיצ̇א לאן אלצעוד בעיד כד̇לך אלכ̇לאץ מנהא בעיד ורבמא לם יתכ̇לץ בתה̈ כמא אן אלביר רבמא לם ימכן אלצעוד מנהא. ת̇ם קאל אף היא כחתף והי איצ̇א תעאקב עלי מא יוסוס פי צדרהא מן אלכמון ללנאס לתורדהם כפרא וגדרא לאן אכת̇ר[4]) בגידה פי הד̇א אלכתאב כפר וקד כאן שרח כמון אלזאניה̈ פי אול אלספר[5]).

29 למן אלויל ולמן אלעיל ולמן אלצכ̇ב ולמן אלהד̇יאן ולמן אלשג̇ג̇ מג̇אנא ולמן סכ̇נה̈ אלעיון: 30 ללמג̇תבקין עלי אלכ̇מר ואלמקבלין לאסתברא אלמזאג̇: 31 לא תר אלכ̇מר אד̇ יתחמר ויעטיך פי אלכאס לונה ויסלך מסתקימא: 32 פאן אכ̇רתה[6]) ילסע כאלת̇עבאן ויסם̄ כאלרקש[7]) מנהא: 33 עינאך תרי אלמג̇תנבאת וקלבך ידרס אלאנהפאכאת: 34 ותכון כנאים פי קער בחר או כנאים עלי ראס דקל: 35 תקול צ̇רבוני פמא מרצ̇ת הבגוני פמא עלמת מתי אסתיקט̇ אעוד פאטלבה אבדא:

פסרת שיה הד̇יאן לאנה כד̇אך אד̇א קארן אלוג̇ע. וליס פי אלמקרא לשון

---

[1]) ביאור: טעם יולדתך כאן אבות האבות שכבר הזכיר את האם. ויש בלשוננו מלת זה בענין אשר וממנו דוגמאות במקרא. ואמרו כי זקנה ר״ל שאף על פי שמות הנער גדול ממות הזקן לא יבוז הנער את הזקן מפני שנסיון זה יועיל יותר מהריצות זה. ואמרו אל תמכור אין ענינו שלא ימכור את החכמה במחיר אלא בלא כלום ר״ל שלא יעזבנה. והאב ישמח בחכמת הבן לפי שהיא מצלת את הבן מן הרעה בעולם הזה ובעולם הבא ועל זה מברכים בני אדם את האב.

[2]) נראה שהגאון פירש חתף מן התף בלשון ערבי והוא קול נשמע מבלי שיראה המדבר.

[3]) בכ״י יזוגה.

[4]) בכ״י אכתרה.

[5]) ביאור: הזכיר החכם הלב והעינים מפני שהן סירסורי החטא. והמשיל הזונה בשוחה ובבאר לפי שאדם נופל בהם במהרה וקשה לעלות מהם ולפעמים לא יעלה כלל. ואמרו אף היא רוצה לומר שהיא גם כן תענש על מה שיתעורר בלבה לארוב לבני אדם ולהטותם לעשות מהם כופרים. ובגידה על הרוב בספר הזה טעמו כפירה. וכבר דבר החכם (למעלה ז׳) על מארב הזונה בחלק הראשון מן הספר.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ עאקבתה.

[7]) בכ״י ב׳ ג׳ כאלארקש.

17 לא יג̇ר קלבך עלי אלט̇אין אלא פי תקוי אללה טול אלזמאן:
18 פאנה מוג̇וד לך עאקבה̈ ורג̇אך לא ינקטע:

עלם אן אלצ̇אלח אלמכ̇אבר[1]) אפכ̇ארה אלכ̇אטם עלי ג̇צ̇בה אלמאנע נפסה שהואתהא אד̇א הו שאהד מן יבסט פי אהוא נפסה ולא ימנעהא שיא מן אלדואעי יג̇אר עליה ויכ̇אדה אן ינפסד פצ̇בירה וקאל לא תנט̇ר אלי סאעתך תלך אלתי תנקצ̇י לד̇תהא ויבקי וזרהא אנט̇ר אלי דאר אלבקא ואלעאקבה̈ אלתי לא תנקטע כיף ידהב אלתעב ויחצל אלת̇ואב כל אד̇א ראית צאלחין יתסאבקון פי אלכ̇ד גר עליהם לקולה כי אם ביראת ה׳ כל היום[2]).

19 אסמע אנת יא בני ותחכם וארשד פי אלמד̇אהב קלבך:
20 ולא תכן מן אלמפרטין פי אלכ̇מר ולא מן אלמסרפין פי אללחם:
21 לאן אלמפרט ואלמסרף יפתקראן וכת̇רה̈ אלנום ילבס אלכ̇לקאן:

עאד אלי אלתחד̇יר מן אלאנהמאך עלי אלאכל אלכת̇יר ואלשרב אלכת̇יר ואלכ̇בר באן עאקבה̈ ד̇לך אלפקר ובעד אלפקר יוטן אלמר נפסה עלי אלנקב ואלסרק[3]) ואלצ̇רב ואלחבס ואלקתל ואלצלב וקאל ואלד̇י יכסל ען אלעמל ויכת̇ר מן אלנום כיף תראה וקד לבס אלכ̇לקאן ממא לם יבק לה שי. אלחכים אנמא יתכלם עלי בניה̈ אלעאלם אנהא לא תחתמל מת̇ל הד̇א אלכלאם ליס עלי אלפראד מן אלנאס אלד̇י נעמתה ליסת מן כסבה ולא תעבה והו תחתמל אסראף אלאכל ואלשרב בל יג̇ב אן ירג̇ע הד̇א אלפראד אלי מא רסמתה אלחכמה̈ לג̇מיע אלנאס[4]).

22 אקבל מן אביך אלד̇י אולדך ולא תזרי באמך אד̇א שאכ̇ת:
23 אשתר חקא ולא תבע אלחכמה̈ ואלאדב ואלפהם: 24 סרורא יסר
אבו אלצאלח ואלד אלחכים יפרח בה: 25 אד̇א קיל לה יפרח אבוך
ואמך ויסר אג̇דאדך:

למא אסתג̇נת אלאם אן יעטף עליהא ותג̇ל יולדתך עטפתה עלי מא פוקהא. ולנא פי אללג̇ה̈ זה אלד̇י קולה הר ציון זה שכנת בו (תהלים ע״ד ב׳) אל מקום זה יסדת להם (שם ק״ד ח׳). קולה ואל תבוז כי זקנה אמך הו מא יקולה אלנאס אן אלשאב ועלי אנה אופר דמאג̇ מן אלשיך פיג̇ב אן יקבל מן אלשיך ולא יזרא בה לאן אלשיך יוציה ממא קד ג̇רבה ואלדרבה̈ תפעל אכת̇ר ממא תפעל אלחדה̈. וקול אמת קנה ואל תמכר לם יען אנה יביעה בת̇מן ולכנה יקול לה לא תבע אלחכמה̈ בלא

1) בכ״י אלמכאבר.

2) ביאור: החכם יודע שהצדיק הכובש את יצרו ואת תאוותיו כשהוא רואה שהרשע ימלא את כל חפץ נפשו כמעט יקנא בו וישהית את דרכו וצוה אותו ואמר לו אל תבט אל עונג השעה לפי שהוא עובר וישאר העון כי אם הבט אל גמול הצדיק בעולם הבא וקנא תמיד ביראי השם כשאתה רואה אותם עמלים.

3) נראה שיש כאן חסרון.

4) ביאור: החכם ישוב להזהיר האדם מלאכול ולשתות יותר מדאי מפני שזה מביאו לידי עניות ואחר זה לידי גזל וסופו ללקות וליהרג. והחכם אינו מדבר אלא בנוהג שבעולם וגם העשיר אף על פי שלא יפול בעניות אם יאכל וישתה הרבה צריך שיתנהג בזה כפי מה שהחכמה מצווה את כל בני אדם.

10 ולא תזג תכ֗מא מן אלדהר[1]) ופי צ֗יעה֗ יתאמי לא תדכ֗ל:
11 לאן וליהם שדיד והו יכ֗צמך[2]) כ֗צומתהם:

הד֗א אלתכ֗ם[3]) אלחדוד ואלאצוא אלתי תג֗על ללאקרחה֗ ואלמזארע נבה עלי תגייר שי מנהא לידכ֗ל אמר מן צ֗יעה֗ גירה אלי צ֗יעתה כמא קאל ישעיהו הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה יקריבו (ישעיה ה׳ ח׳) ת֗ם קאל פביף֗ אן כאנו יתאמי פאלעקובה֗ ענהם אצעב לאן אללה וליהם יכ֗צם ענהם. וכאן קד קאל אנה יכ֗צם ען כל פקיר פי פצל אל תגזל דל (משלי כ״ב כ״ב) ולכן אליתים ועלי אנה גני אללה יכ֗צם לה[4]):

12 מיל קלבך אלי אלאדב ואד֗נך אלי אקואל אלמערפה֗: 13 ולא תמנע מן אלצבי אלאדב ואן תצ֗רבה באלקצ֗יב לא ימות מנה: 14 פאנך תצ֗רבה בקצ֗יב ותכ֗לץ נפסה מן אלהלאך:

מעני הביאה האהנא מעני תמייל למשארכה֗ אזנך. ולעלמה אן האהנא כ֗לקא יקאל לה אלשפקה֗ וסימא מן אלאב עלי ולדה את֗בת האהנא מא יקאומה פקאל אן כנת תכ֗אף֗ אן תצ֗רבה לתודבה פימות פלך אלאמאן מן האפט֗ אלנפוס אן אלאדב לא יקתלה ואן כנת תשפק אן תראה מולמא פאנך תסתדפע בהד֗א אלאלם אלד֗י יזול אלאמ[א] לא תזול מן עקובאת אלנאס לילא יקתל ויסרק ויפסק פיצ֗רב באלסוט ויחבס ויקתל ויצלב ומן עקובאת אללה לילא יעציה פיבליה פי אלדניא באלאפאת איה֗ ויכ֗לדה[5]) פי אלאכ֗רה֗[6]).

15 יא בני אן תחכם קלבך פרח קלבי אנא איצ֗א: 16 וסרת בואטני אד֗א תכלמת שפתאך מסתקימא:

רג֗ב ולדה ומן יקימה מקאמה פי אלעלם איצ֗א באן קאל לה תעלם אן לי עליך חקוקא אחדהא אן תטיב בנפסי ותסרני ואלעלם הוד֗א אקול לך אנה אפצ֗ל סאר֗ פאצ֗ף֗ אלי אלוגוה אלתי להא תענא באלעלם הד֗א אלוגה איצ֗א. ויקול לה מעני אכ֗ר אד֗א כנת אנא אלמברך[7]) כד֗א אסר פביף֗ אנת יג֗ב אן תפרח אצעאף֗ ד֗לך[8]).

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ תכ֗ם אלדהר.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ יכ֗צם.

[3]) בכ״י אלתתכם.

[4]) ביאור: זה הגבול הם הציונים המבדילים בין שדה לשדה והזהיר מלהסיגם כדי שיבוא אדם משדה חברו אל שדהו וכל שכן בשדה יתומים. וכבר אמר למעלה שהשם יריב ריב עני ואמר כאן שיריב ריב היתום אפילו אם הוא עשיר.

[5]) נראה שחסר כאן אלנאר או פי אלנאר.

[6]) ביאור: הביאה כאן לשון הטיה לפי שהוא מחובר עם אזנך. והחכם היה יודע שמטבע האב לחמול על בנו לפיכך אמר לו אל תירא מליסרו פן ימות כי השם הבטיח שלא ימות ועוד שבצער עובר תצילנו מצער עומד שאם ישאר בלא מוסר יגנוב וירצח ובני אדם יענשו אותו וימרוד בשם ויפרע ממנו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא באש של גיהנום.

[7]) בכ״י מכרך ועיין למטה סוף פירושו לפסוק כ״ה.

[8]) ביאור: האב אומר לבנו או הרב לתלמידו אתה חייב לשמחני ולכן למד חכמה שאין לי שמחה גדולה מזאת. ועוד ענין אחר שאם אשמח אני האב לפי שמברכין אותי על חכמתך כל שכן שאתה תשמח עצמך כפלים.

לדׄלך אמׄור אלדניא ענד אלאכׄרהׄ. הדׄא סוי מא ילחק מן אפאת אלמלוך מן חסדהם ותקלבהם ותעקבהם ומא אשבה דׄלך[1]).

4 ולא תתעב תטלב אן תוסר אנתה מן פהמך הדׄא: 5 פאנה מהמא עינאך תמקלה חתי ליס הו בל יצׄיר לה אגׄנחהׄ כנסר יטיר פי אלסמא:

נהאנא ען אלחרץׄ עלי אלדניא פאן גׄמיע יסארהא וגנאהא לא ידום כמא מתׄלה באלנסר לאנה אעלי אלטאיר ואסרעהא טיראנא ולאנה אעטׄמהא פמוצׄע אלעטׄם אן אלצׄאן יאכׄד יסירא יסירא והו ידׄהב גׄמלהׄ ומוצׄע אלסרעהׄ אנה יאכׄד פי מדר וידׄהב מנה פי וקת ואחד ומכאן אלעלו עטׄם אלוזר ואלבליהׄ עליה. וקולה מבינתך חדל אנקץׄ מן הדׄא אלפהם זד פי גירה יעני אבואב אלבר ואלצׄאלחאת אלתי תתׄבת פלא תזול בל תתגׄדד כריש אלנסר וקוי ה׳ יחליפו כח וגו׳ (ישעיה מ׳ ל״א)[2]).

6 לא תטעם טעאם שחיח ולא תשתה אלואנה: 7 פאנה כמא קדר פי נפסה כדׄאך הו יקׄול לך כל ואשרב וקלבה ליס מעך: 8 פאדׄא אכלת כסרתך אקאתהא פתכון קד אפסדת אמורך אלהניהׄ:

נהי ען אכל טעאם אלשחיח ואכׄבר באן אלנפס להא מאכׄד לטיף אנהא לא תקבל טעאמא מן גיר ניהׄ בל תקׄפה בעד דׄלך אלגׄרב ואדׄא ביה אלטעאם מן צדק ניהׄ הנא וכדׄלך אלקול אדׄא הו קיל מן ניהׄ קבלה אלסאמע והדׄה מן כׄצאל אלנפס אלשריפהׄ[3]).

9 בחצׄרהׄ אלאחמק לא תתכלם במא יזרי באלמעקול מן כלאמך:

לם ימנע אלכלאם בחצׄרהׄ אלגׄאהל בתהׄ ולכנה קאל ינבגי אן יכון לך צׄרוב מן אלכלאם תתׄבתה מע אלעקלא בחית יפהמון ותבסטה מע אלגׄאהל בחית יבלג פכרהם וכמא אנך אן אכׄדׄת מע אלעלמא פי אלבסיט אזרו בה כדׄאך אן אכׄדׄת מע מן ליס בעאלם פי אלעמיק לם יקף עליה[4]):

[1]) ביאור: לע הוא גרון בלשון ארמית ובעל נפש הוא המתאוה לאכול ואין לו חבר. וטעם לחם כזבים מה שסופו לחסר. וענין הכתוב שלא ירגיל אדם את עצמו במה שלא יתמיד כגון אם קרא אותו המלך לאכול עמו או אם הוא בעבודת המלך אינו ראוי שיאכל יותר מדאי שאם הוא חסר אחרי כן יבקש המאכל שלא בדרך הגונה ועוד שתקרה לו רעה מהקפדת המלך ותהפוכותיו ועונשיו. וכן בכל התענוגים העוברים וכל שכן שלא ישתקע בדברי העולם הזה בזכרו העולם הבא.

[2]) ביאור: הזהרה לאדם שלא ייגע בדברי העולם שכל עשרו אינו קיים והמשילו בנשר שהוא עולה למעלה מכל העופות והוא הקל במרוצתו והיותר חזק וכן העושר יביא לידי הטאים גדולים וצרות קשות ויאסף בזמן רב ויאבד ברגע אחד ויתקבץ מעט מעט ויכלה כולו ביחד. ואמרו מבינתך חדל ר״ל המעט הבנתך בעושר והרבה אותה בצדקה שהיא קיימת ומתחדשת כנוצת הנשר.

[3]) ביאור: הזהרה שלא לאכול לחם הכילי לפי שבטבע האדם שיקיא האוכל הניתן לו בעין רעה ואם ניתן לו בעין טובה נהנה ממנו וכן מקבל האדם השומע מה שנאמר לו באמונה וזה מן מדות הנפש היקרות.

[4]) ביאור: לא הזהיר מלדבר עם כסיל כלל אבל אמר שאין ראוי לאדם לדבר עם הכסיל כמו שמדבר עם חכם שלא ירבה את דבריו עם החכם אבל יפרש את דבריו עם הכסיל באופן שיבינם לפי שהחכם יבזה דברים פשוטים והכסיל דברים עמוקים.

26 לא תכן מע מסאפקי אלכף וצֹמנא אלנסיאת: 27 פאנך אן לם
יכן לך מא תסלם לא יאכֿד פראשך מן תחתך:

נהי ען דכֿול אלמר פי מא לא יעניה וגֿעל אלצֹמאן אחדהא[1]) ומתֿלא להא והדֿא מן צפאת אלעאקל לא יתכלף מא עפי ענה ולא יצֿיע מא תולאה ולא יחדֿתֿ מן לא יסתמעה ולא יזור מן יסתתֿקלה ולא יסתעין במן יכֿונה פי אלמעונהֿ. וקולה למה יקח משכבך מתחתיך יעניה אן לם תצֹמן לם יאכֿד פראשך ולא ילזמה השב תשיב לו את העבוט (דברים כ״ד י״ג) לאן דֿאך אנמא הו רסם אלמסתקרץֹ נפסה[3]).

28 לא תזג תכֿם אלדהר אלדֿי צנעה אבאוך: 29 אדֿא ראית
רגֿלא מאהרא פי צנעתה יקף בין ידי אלמלוך ולא יקף בין ידי אלרעאע:

יקול אלחכים אן האהנא אצטלחאת פי אלמעאיש ואלמכאסב לם תשרע פיהא אלשריעהֿ שיא אלא אנהא רדֿת דֿלך אלי מא יצטלח עליה אלנאס פאדֿא וגֿדת אבאך קד אתפקו עלי אן אלבזאזין להם יום אלאחד וללעטארין אלאתֿנין וללולויין אלתֿלתֿא וללצפארין אלארבעא פלא תכֿאלפן דֿאך פאנה יקום מקאם אלחכם. וכדֿלך אן אתפקו עלי אן פלאנא חריף אלמלך ופלאנא לוזירה ופלאנא מעאמל אלאמרא ופלאנא ללקואד כאן גֿמיע דֿלך גֿאיז[א] לא יגֿוז אלתעדי פיה ולדֿלך יצל בה חוית אלי אן יתפקו אתפאקא אכֿר ויצטלחון עלי גֿירה[3]).

כג

1 ואדֿא גֿלסת אלי טעאם אלמלוך פאפהם מא בין ידיך: 2 וצֿיר
סכינא פי חלקך אן כנת דֿא רגבהֿ: 3 ולא תשתה אלואנה פאנה
טעאם מקצר:

פסרת לעך חלקך מן לגהֿ אלתרגום ובעל נפש [דֿו] רגבהֿ מפרד וכזבים מקצר מתֿל אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה ל״ח י״א). וגרץֹ הדֿה אלקצהֿ אלנהי ען תעוד אלנפס מא לא ידום מתֿלא כמן דעאה אלמלך אלי טעאמה לא יסתכתֿר מן אלטעאם לילא יאלפה פאדֿא הו קצר ענה טלבה מן גיר גֿהתה וכדֿלך אן הם[4]) אסתעמלוה לא יסתכתֿר מן אלטעאם (הם) להדֿה אלעלהֿ וכדֿלך כל לדֿהֿ מנקטעהֿ ליס ינבגי אן תתבע ואחרי

[1]) מלות אחדהא ולהא מוסבות על מא = אשיא (דברים).

[2]) ביאור: הזהרה לאדם שלא יכניס את עצמו בדבר שאינו שלו ונשא משלו מן הערב והנבון לא יטריח את עצמו במה שהוא פטור ממנו ולא יפסיד מה שניתן תחת ידו ולא ידבר עם מי שאינו שומע אליו ולא יבקר האנשים שאינם רוצים בו ולא יבקש עזר ממי שיונהו בעזרו. ואמרו למס יקח וגו׳ לפי שהמלוה אינו חייב להשיב את המשכון אלא ללוה עצמו (ועיין למעלה כ׳ ט״ז).

[3]) ביאור: בענין המלאכות ומשא מתן יש מנהגים שהסכימו עליהן בני אדם ושאין לסור מהם כגון אם נקבע יום ראשון למוכרי בגדים ויום שני למוכרי בשמים ויום שלישי למוכרי פנינים ויום רביעי למוכרי נחושת אין ראוי לעבור על זה המנהג. וכן אם הסכימו שיהא זה אומן המלך וזה עושה מלאכת הרוזנים או השרים או השלישים ראוי שיעמוד כל אחד על משמרתו ולפי זה שני הפסוקים דבקים זה בזה.

[4]) ר״ל המלכים.

פתנחפט פיה אלי וקת אלחאגה פינטק אללסאן בהא פקאל כי נעים כי תשמרם בבטנך. ת͏ם עלם אלסמע והו אלחאסה אלתי ידכל אלי אלקלב מא ירא אלאנסאן ויסמע אלדי קאל פיה הט אזנך ושמע. ת͏ם עלם אלתמייז אלדי ראסה ומקדמה ואשרפה אלמערפה באללה אד ליס ימכן אן יחס בחאסה קאל פיה להיות בה׳ מבטחך. ת͏ם עלם אלמכתוב קאל פיה הלא כתבתי לך שלשים. ת͏ם עלם אלתחריר אלדי הו מולף מן תלך אלארבע מעארף קאל פיה להודיעך קשט לאן אלחגה פיה תט͏הר ופיה יקע אלאסתנבאט יט͏תאר אלמחתג אצלה אלטרק ללכלאם לילא יאכ͏ד טריקא תכ͏רגה אלי אלטען ליס אנה יבדע מ͏הבא בל אנמא יבדע מא יחוט בה אלמ͏הב אלחק. ועלי מא נקדרה קד כאן אלאולי אן ירתב הד͏ה אלכ͏מסה פנון עלי מא צדרנא אן יכון אלשאהד אולא ת͏ם אלמעקול ת͏ם אלמכתוב ת͏ם אלמנקול ת͏ם אלחגה לכן ליעט͏ם ענדנא מא נקלה אלצאדקון רתבה אולא ואיצ͏א לאן אלארבעה יג͏מעהא אלנקל אלצחיח[1].

22 לא תגצב אלפקיר לאנה פקיר ולא תצ͏טהד אלמסכין פי
אלמחאל: 23 לאן אללה יכ͏צם כ͏צומהם[2]) ויפית באלכ͏סיהם נפוסהם:

ליס אנה אבאח ט͏לם אלגני ולכן געל ט͏לם אלפקיר אשנע אד הו אחוג וליס אנה יט͏למהם אד͏א הם סרקו מאלא פאפאתהם נפסא לאן ד͏לך אלמאל הו קואם אנפסהם כמא קדם יצפנו לנפשתם (משלי א׳ י״ח)[3]).

24 לא תצאחבן ד͏א גצ͏ב ומע ד͏י אלחמיה לא תדכ͏ל: 25 כילא
תתעלם מן מד͏אהבה פתאכ͏ד לנפסך והקא:

עלי אלט͏אהר אן אלמר אד͏א ראפק ד͏א אלחדה ואלנזק יכאד אן יאכ͏ד מן סג͏איאה ויתגיר טבעה. ועלי אלבאטן אן מן כאן בעל אף מסכ͏וט עליה מן ענד אללה פלא תראפקנה פאנה מוקש כמא קאל ען שבעה גוים לא ישבו בארצך וגו׳ כי יהיה לך למוקש (שמות כ״ג ל״ג) וכמא עלמונא עלמאונא אל תהי חבר[4]) לרשע (אבות א׳ ז׳)[5]).

[1]) ביאור: השלישים הם השרים ועניינו כאן המלכים (והוא בלשון ערבית ספרים יותר יקרים) מפני שהעבריים קוראים כלל הדבר בשם חלקו ואמרו שולחיך עניינו שואליך ששולחים אליך שאלה לידע תשובתה. והנה אחר המשלים הנפרדים הביא החכם פרשה אחת ובה חמשה מקורי הידיעה והם ההושיב והשכל והכתוב והקבלה והתולדה והתחיל במה שידענו בקבלה והוא מה שמוסרים החכמים דור אחר דור על פה ואינו כתוב והשכל לא יורה עליו ולא ימנעהו וזה אמרו הט אזנך וגו׳ ואמר לדעתי ולא לדעתם לפי ששלמה גם הוא אחד מהחכמים. ואחר זה הזכיר מה שידענו בחושים והוא מה שהשמע והראייה מביאים אל הלב ואל הלשון וזה אמרו כי נעים וכו׳. ואחר זה מה שידענו בבחינה בשכל שראשיתה דעת האל שאינו מושג בחוש וזה אמרו להיות בה׳ וגו׳. ואחר זה מה שידענו בכתוב והוא אמרו הלא כתבתי וכו׳. ואחר זה מה שידענו בהבנת דבר מתוך דבר והיא מחוברת מארבע אלו הידיעות ובה יבחר אדם הדרך היותר טובה שלא תביאהו לטעון ולמצוא דעה חדשה כי אם לקיים בראיות חדשות הדעה האמיתית. והיה לחכם לסדר החמשה ידיעות כמו שרשמנו בתחלת זה הביאור אלא שהתחיל בקבלה כדי שתיקר בעינינו ועוד שהקבלה האמיתית כוללת ארבע הידיעות האחרות.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ כצומאתהם.

[3]) ביאור: לא התיר לגזול את העשיר אלא שיותר רע לגזול עני שהוא חסר כל והשם אינו עושה עול כשממית העשירים תחת אשר גזלו לפי שהגוזל ממון העני לוקח את נפשו.

[4]) בנוסחתנו: אל תתחבר.

[5]) ביאור: על דרך נגלה בעל אף הוא רגזן ואמר אל תתחבר עמו פן יפסיד את טבעך ועל דרך נסתר בעל אף הוא מי שחרה בו אף האל ואל תתחבר עמו מפני שהוא מוקש לך.

ועימה ד֗ם מת֗ל קול בלעם מה אזעם לא זעם ה׳ (במדבר כ״ג ח׳) ואקואל אלמג֗תנבאת הי אלקד֗איף ואלשתימה֗ מן יפעל הד֗א באלנאס יד֗מה אללה עלי ד֗לך כמא קאל כי נבל נבלה ידבר וגו׳ (ישעיה ל״ב ו׳)[1].

15 אלג֗הל אלמנעקד פי קלב אלצבי יבעדה ענה קצ֗יב אלאדב:

ליס הד֗א אלאנעקאד ללג֗הל פי אלקלב מן אכ֗לאק ענצר אלנפס אלממיזה֗ לאן מח֗ץ֗ כ֗לקהא אלחק ואלצדק כמא קדמנא ולכן הד֗א אלג֗הל ינעקד ללאחדאת֗ ממא ירונה ויסמעונה פי צגרהם קבל אן יקוי תמייזהם פיבאדרון אן יתמסכו בה חתי יחול אלאדב בינהם ובינה צגרא. ואן קיל הד֗א איצ֗א עלי קותי אלנפס אלאכ֗רתין אלגצ֗ב ואלשהוה֗[2]) אלתי אלעקל יסקמהא ויצלחהא חתי תד֗ען תחתה ותקבל מנה אסתקאם ד֗לך[3]).

16 ומן יג֗שם פקירא ליסתכת֗ר לנפסה או ליעטיה למוסר פאנמא אלג֗מיע לנקץ:

יקול למן יט֗לם פי חכם יחכם בה או שהאדה֗ או מעונה֗ סוי עליך ט֗למת פאכ֗ד֗תה לנפסך או צאר אלי גירך פאלג֗מיע לנקץ מנך יא ט֗אלם לנפסה או ט֗אלם לגירה[4]). ואתבע הד֗ה אלאמת֗אל אלמנת֗ורה֗ בפצל ג֗מע פיה כ֗מסה֗ אצול אלחכמה֗ והי אלשאהד ואלעקל ואלמכתוב ואלמנקול ואלאסתנבאט ובדא באלמנקול לאנה יג֗מע אשיא שתי.

17 מ֗יל אד֗נך ואסמע כלאם אלחכמא ורד֗ באלך אלי מערפתי:
18 אנה לל֗ד֗יד֗ אן תחפט֗הא פי צדרך ויתבת ג֗מיעהא פי נטקך: 19 ויכון
באללה מית֗אקך ערפתך אליום אנת איצ֗א: 20 אליס קד כתבת לך
מלוכא במשוראת ומערפה֗: 21 לתערף אקואל אלקסט ואלחק ותרד֗
אקואל חק עלי ראסליך:

מח֗ץ֗ שלישים קואד לאנה מן עלמי אן אלעבראניין רבמא לקבו אלכל באלג֗ז. ומעני שלחיך האהנא מסתפתיך עלי מעני אנהם בעת֗ו בך פי רסאלה֗ מסלה֗ מאד֗א ג֗ואבהא. אבתדי מן אלכ֗מס מעארף בעלם אלנקל אלד֗י ינקלה אלעלמא טבקה֗ בעד טבקה֗ גיר מכתוב ולא אלעקל ידל עליה ולא ימנעה פקאל פיה הט אזנך וגו׳ וקולה לדעתי ולם יקל לדעתם עלי תאויל אנה אחדהם ואנהם מת֗לה פי נוע אלחכמה֗ ואן כאנת אלכמיה֗ מכ֗תלפה֗. ת֗ם עלם אלחואס אלתי יודיהא אלסמע ואלבצר אלי אלקלב

---

[1]) ביאור: זעימה לשון גערה ופי זרות הן דברי חרפה וקללות ואמר החכם שהמגדף את רעהו השם יזעום אותו.

[2]) עיין בפירוש על ספר יצירה פרק א׳ הלכה ד׳.

[3]) ביאור: האולת הקשורה בלב אדם איננה מיסוד הנפש המבחנת מפני שיסודה האמת והאמונה כמו שהקדמנו (למעלה כ׳ י״א) אבל האולת תכנס בלבו בעת קטנותו במה ששומע ורואה קודם שיחזק שכלו ובפעולת המוסר יקוץ הנער באולת. ואם נפרש שהאולת היא שני כוחות הנפש האחרונים הכעס והתאוה שינהגם ויתקנם השכל גם זה אמת.

[4]) ביאור: ר״ל שהעושק את הדל בין במשפטו בין בעדותו בין בעזרתו אם לתועלת עצמו או לתועלת אחר כל זה לחסרונו.

10 אטרד אלדאהי יכ̇רג̇ אלצ̇כ̇ב ותעטל אלמחאכמה̈ ואלהואן:

אד̇א כאן אלצאחב דאהיא פהו לדהאיה לא ידע אלחואדת̇ תסיר מסירהא בל יחתאל הו עליהא פמהמא הו מקים פאלצ̇כ̇ב מוג̇וד לאנה יקד̇ר אנה אן לם יצאכ̇ב לם יטמע בשי ויזול אלצ̇כ̇ב אלי אלמחאכמה̈ ופי חאל מנאט̇רתה ימתהן[1]) בכ̇צמה ת̇ם יסתכ̇ף פאד̇א טרדתה יהדא אלג̇מיע סוא פי ד̇לך כאן הד̇א אלעשיר זוג̇ה̈ אם גיר ד̇לך מן אלמעאמלין והד̇א משאהד אן אול חילה̈ אלמתעדי איקאע אלשגב חתי יקול אלנאס פאצטלחו פתדכ̇ל דגל אלבאטל מע אלחק[2]).

11 מן אחב̇ נקא אלקלב פלנטקה חט̇א ואלמלוך אצחאבה:

אלאנסאן אד̇א ערף באלצדק אלד̇י ת̇מרה נקא אלקלב כאן לנטקה ענד אלנאס חט̇א יעני אנהם יקבלון קולה אפ̇צ̇ל ממא יקבלון כלאם אלמלך לאן קבולהם לכלאם אלמלך כ̇ופא ורהבה̈ וקבולהם כלאם אלצאדק סכונא וארכאנא ולד̇לך לם יקל והוא רעה המלך פיג̇על אלמלך פוקה בל קאל רעהו מלך ג̇על אלמלך דונה[3]).

12 ענאיה̈ אללה תחפט̇ אהל אלמערפה̈ ויזיף כלאם אלגאדרין:

פי אלדניא עלי סביל אלאמר ובאלפעל עלי נחו אלאיה̈ ופי אלאכ̇רה̈ עלי סביל אלתרתיב ואלאמאזה̈ ג̇מיעא[4]).

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלסוק אסד ופי וסט אלרחאב אכ̇אף אן אקתל:

עלי ט̇אהרה תג̇ד אלכסלאן יוקע כל כ̇וף וכל בלא יחתג̇ בה חתי לא יפעל שיא לא יפעל אלצנאיע אלנאריה̈ לכ̇ופה אלחרק ולא אלמאויה̈ לכ̇ופה אלגרק ולא יסאפר לכ̇ופה קטע אלטריק ואלוחוש ולא יתג̇ר לילא יכ̇סר. ומן אלבאטן לא יצום לילא ימרץ̇ ולא יצד̇ק לילא יפתקר ולא יתעלם לילא ינסי והד̇ה כלהא מנה תעליל ותבריד ליס קצדה אלא אלראחה̈ מן אלתעב[5]).

14 אלהותה̈ אלעמיקה̈ אקואל אלמג̇תנבאת יד̇ם אללה מן יקע הנאך:

[1]) בתוך הספר ימתחן בחי״ת ובגליון הגיה הסופר וכתב באותיות ערביות ימתהן בה״א.

[2]) ביאור: אם תתחבר עם לץ יבקש בכל המאורעות תחבולות עד שיהיה לו ריב ומדו עמך ולפני בית דין יהרף ויגדף אותך ואם תגרשהו יחדל כל זה בין שיהיה זה החבר אשתך או זולתה. וידוע שהמריב בתחלה ירים את קולו עד שיאמרו בני אדם השלימו ביניכם מבלין שיודע למי האמת ולמי השקר.

[3]) ביאור: מי שהוא ידוע באמונתו שמפריה טהרת לב שומעים בני אדם לדבריו יותר מלדברי המלך לפי שמקשיבים לקולו בנחת וברצון ולקול המלך ביראה ופחד ולפיכך לא אמר והוא רעה המלך אלא המלך רעהו שהמלך תחתיו.

[4]) ביאור: בעולם הזה על דרך צווי (ר״ל שהשם מצווה את בני אדם לנצור אנשי דעת ולהרחיק את הבוגדים) או במעשה (שהשם בעצמו נוצרם) על דרך מופת ובעולם הבא ישים השם את אנשי דעת ואת הבוגדים כל אחד מהם במדרגתו ויבחין בינהם.

[5]) ביאור: העצל יבקש תמיד תואנות כדי שלא יעשה כלום ולכן יעזוב מלאכות הצריכות לאש ביראתו שישרף וכן הצריכות למים בפחדו שיטבע וכיוצא בהן וזה פירוש הפסוק על דרך נגלה. ועל דרך נסתר לא יצום פן יחלה ולא יעשה צדקה פן יעני וכל זה התנצלות בדברים שמה בכך ואינו מבקש כי אם מנוחה.

מאל ופי אלג̇נאיאת לאלזאם חכם[1]) ואלעאקל יחתאל פיתכ̇לץ מנהא. ופי אלטריק אלמעלום כ̇ברא את̇אם עקובתהא אלחד ומעאין עקובתהא אלקתל ופי חכם אללה אצלא נאר גהנם ומן עקל תכ̇לץ מנהא ותוקאהא[2]).

6 סם אלצבי עלי קדר סנה פאנה אן שאך̇ לם יזל ען תלך אלסיאסה:

ג̇על אלאדב האהנא אג̇זאא יעטי מנה אלחדת̇ פי כל סן חסב אחתמאלה לקולה על פי דרכו וג̇א פי אלאת̇אר[3]) אנה מן כ̇מס סנין אלי עשר יראץ̇ פי אלקראן ואלי כ̇מס עשרה פי אלפקה ואלי ת̇מאני עשרה פי אלתחריר ואלי עשרין אלתזויג̇ ומן ת̇ם פמא בעד פי אמור אלחרב[4]) וסאיר אלאעמאל[5]).

7 וכמא יתסלט אלמוסר עלי אלפקיר כד̇אך ינבגי אן יכון אלמקתרץ̇ כאלעבד ללמקרץ̇:

אלאול הו אלוג̇דאן קאל ראית אלפקרא יג̇עלון אלמיאסיר מתסלטין עליהם אכ̇תיארא פכד̇לך יג̇ב באלחק אן יכון אלמקתרץ̇ למקרצ̇ה כעבד ילטף בה וידאריה אד̇ לה מקאל[6]).

8 מן זרע ג̇ורא חצד ג̇לא ופני קצ̇יב עברתה:

נחן נעלם אן אלג̇ור לא יזרע ולא יחצד ולכן אלמת̇ל קד ג̇על אלפעל כאלזרע ואלג̇זא כאלחצאד תקריבא ללטבע ועלי מא קאל אלנבי זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד (הושע י׳ י״ב) פאנכם טאל מא חרשתם רשע עולתה קצרתם אכלתם פרי כחש (שם י״ג). ומעני ושבט עברתו יכלה יעני סטותה עלי אלנאס וחד̇תה ללט̇לם[7]) תפני אמא במותה אלטביעי או במותה אלאכ̇תיארי או בקצור יד יחדת̇ עליה או במא אשבה ד̇לך עלי תאויל שבר ה׳ מטה רשעים שבט מושלים (ישעיה י״ד ה׳)[8]).

9 אלסכ̇י הו אלד̇י יבארך לה אד̇א אעטי מן טעאמה ללמסכין:

יברכה אלנאס פי אלארץ̇ מן אחסן אליה שכרא לה ומן לם יחסן אליה סרורא בה ויברכה אללה מן אלסמא פי אלדניא עלי סביל אלאיה ופי אלאכ̇רה ד̇את אלג̇זא[9]).

---

1) בכ״י חכמא.

2) ביאור: הצנים מכאיבים לשעתם והפחים ממיתים. ואם נפרש מלת דרך עקש לפי פשוטו אז הצנים והפחים הם ההרים והגבעות והאבנים ושאר המכשולים ואם נפרשנה הדרך הידועה בשכל אז הצנים והפחים הם תחבולות האדם במשאו ומתנו ובריבו ואם נבאר מלת דרך שהיא הדרך הידועה על פי הקבלה אז הם עבירות שענשן מלקות וחטאים שענשן מיתה ובמשפט האל שרפת אש של גיהנום והחכם ישמור את נפשו מכל אלו.

3) עיין אבות ה׳ כ״א. — 4) נראה שצ״ל אלחרף = האומניות.

5) ביאור: אמרו על פי דרכו ר״ל שהלימוד נחלק לחלקים שילמדם הנער לפי שני חייו וכן אמרו חכמינו שמחמש שנים עד עשר שנים ילמד הנער מקרא ועד חמש עשרה משנה ועד שמונה עשרה שנה תלמוד ועד עשרים ישא אשה ומכאן ואילך יעסוק במלחמה ושאר המלאכות.

6) כן בלשון התלמוד (ב״מ י״ד א׳) לאו בעל דברים דידי את. — ביאור: תחלת הפסוק מדברת במה שהוא במציאות וסופו במה שראוי להיות שצריך שיהיה הלוה כעבד למלוה ויכנע תחתיו שהוא בעל דבריו.

7) בכ״י ללט̇אלם.

8) ביאור: זריעה וקצירה משל לפועל אדם ולגמולו. ואמרו ושבט וכו׳ ר״ל שעברת הרשע על בני אדם תכלה בין שימות לפי טבע בין שימות ברצונו בין שתקצר ידו.

9) ביאור: אמרו יבורך ר״ל שמי שהיטיב לו מבני אדם יברכהו להודות לו ומי שלא היטיב לו לפי שישמח בראותו טוב עין וגם השם יברכהו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא יתן לו עצם הגמול.

2 אד̇א תפאג̇א אלג̇ני ואלפקיר יג̇ב אן יעלמא אן אללה כ̇לקהמא[1]:

פינד̇ר אלג̇ני עלי אלפקיר אד̇ יד̇כר אן אללה קאדר אן יג̇עלה פקירא פכאן יטלב אלפצ̇ל פיחב̇ לה כנפסה ולא יחסד אלפקיר אלג̇ני אד̇ יד̇כר אן אלכ̇אלק לו כאן ג̇עלה הו אלג̇ני לם ירץ̇ לנפסה אן יחסדה אחד פלא יסתחסן ד̇אך פי גירה[2].

3 אלמתחין ירי אלשר פינסתר[3] ענה ואלג̇פל ימרון פינכבון:

לנא עונש גראמה̈ ועונש נכבה̈. תחת הד̇א אלקול מעאן כת̇ירה̈ מנהא שר ילאקי אלחס מת̇ל אלנאר ואלת̇לג̇ ואלחג̇ר ואלחדיד וסאיר אלמוד̇יאת אלתי יתוק̇אהא אלעאקל ויגפל ענהא אלג̇אהל פתולמה. ת̇ם אלאדויה̈ אלתי קד תקתל אד̇א לם תחכם עלי מא ינבגי פי אלכיפיה̈ ואלכמיה̈ ואלסן̇ ואלזמאן ואלמזאג̇ מת̇ל שרב אלד̇רבק ואלפרמ̇ין ואלבלאד̇ר וגיר ד̇לך. ת̇ם אחואל אלדניא מן רכב אלבחאר ואלמסיר פי אלמפאזאת וכ̇דמה̈ אלסלאטין ומא שאכל ד̇לך אלתי תהלך מן לא יתחרז מנהא. ת̇ם אלאמר ואלנהי אלד̇י ג̇מלתה תרי״ג שריעה̈ מנהא עקליה̈ ומנהא סמעיה̈ אלתי תהלך מן לא יקים בהא ותכ̇לץ מן יקים בהא כמא קאל כי ישרים דרכי ה׳ וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י״ד י׳)[4].

4 ג̇זא אלכ̇שוע ומכ̇אפה̈[5] אללה אלג̇נא ואלכראמה̈ ואלחיוה̈:

אלכ̇שוע הו אלתעבד אן יפעל אלאנסאן מא אמר ואלתקוי הי אלכ̇שיה̈ אן יתחי̇ עמא נהי וג̇זא אלג̇מיע עושר וכבוד וחיים פי דאר אלדניא באלאיה̈ ופי דאר אלאכ̇רה̈ באלאסתחקאק[6].

5 אמסאל[7] ופכ̇אך̇ פי אלטריק[8] אלעסר מן חפט̇ נפסה תבאעד ענהא:

אלאמסאל תולם לוקתהא ואלפכ̇אך̇ תקתל אלנפס. פי אלטריק אלמשהור קד תכון אלג̇בך ואלכ̇די ואלחג̇ארה̈ וסאיר אלמעאת̇ר והי מתתאנה̈ אלי עקל יחיד אלאנסאן ענהא. ופי אלטריק אלמעוך̇ עלמא קד תכון חיל אלנאס פי אלמעאמלאת לאכ̇ד̇

---

1) בכ״י ב׳ וג׳ כ̇אלק אלג̇מיע רב אלעאלמין.

2) ביאור: ראוי לעשיר לחון את הדל שיאהב לו כנפשו בזכרו שאם היה הוא העני היה צריך לבקש צדקה מאחרים וכן העני לא יראה בעין רעה את העשיר בזכרו שאם הוא היה עשיר לא היה רוצה שיקנא בו זולתו.

3) בכ״י פינחג̇ב.

4) ביאור: מלת עונש תורה על עונש ממון ועל הרעות שהערום מתרחק מהן והפתי יפול בהן ובזה ענינים רבים מהן הרעות שהחוש מרגיש בהן כמו האש והשלג והאבן והברזל וכיוצא בהן. ומהן הרפואות המזיקות אם אינן מתוקנות כפי איכותם וכמותם ושני חיי החולה ומזגו. ומהן עניני העולם כמו הפלגה בים והליכה במדבר ועבודת המלכים. ומהן הצווי והאזהרה שהן תרי״ג מצוות בין שכליות בין שמעיות שהעובר עליהן יאבד והמקיים אותן יצליח.

5) בכ״י ב׳ וג׳ תקוא (וצ״ל ותקוא).

6) ביאור: אמרו ענוה ענינו שיכניע אדם את עצמו לעשות מצוות עשה וענין יראת ה׳ שיירא מלעבור על מצוות לא תעשה ובשכר זה ימצא עושר וכו׳ בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא כפי זכותו.

7) בכ״י ב׳ וג׳ מסאל.

8) בכ״י ב׳ וג׳ טריק

29 אדא וקח אלאנסאן אלטאלם וגהה פינבגי ללמסתקים אן יפהם טריקה:

מעני יפהם טריקה חתי יגאנבהא וחתי ידאריה וחתי יסתתיבה וחתי יעתבר בה במא יציבה[1]).

30 לא חכמה ולא תפהם[2]) ולא משורה ענד[3]) אללה:

פי הדא וגוה אחדהא אן אללה גיר מחתאג אלי אן יתחכם או יתפהם או ישאור אד הו מעדן אלחכמה. תם אן אללה לא ירי ללחכמא וללפהמא ואלמשירין קדרא פי אלחכם. תם אנה לא תגוז עליה חילה אלחכמא ואלפהמא ואלמשירין. תם אנא לו תחכמנא ותפהמנא ותשאורנא גהדנא לם נלחק חכמתה ולגמיע הדה ואכתר מנהא אחתגנא[4]) בפואסיק מן כל עצו[5]).

31 תהיא אלכיל ליום אלמלחמה וללה אלמגותה:

יעני יא מהיי אלכיל לא תתכל עליהא דון רבך בל עליה דונהא ואנמא תצלחהא לאנך ראיתה רבמא געלהא סבבא עלי מא קאל אין המלך נושע ברב חיל וגו' שקר הסוס לתשועה וגו' (תהלים ל"ג ט"ז—י"ז). וכדלך אלתאגר ואלצאנע ליס ינבגי לכל ואחד אן יתכל עלי מהנתה דון רבה בל עלי רבה דונהא ואנמא ילתמסהא לאנה רבמא כאנת סבבא ללרזק ועלי מא קאל כולם אליך ישברון וגו' תתן להם ילקטון וגו' (שם ק"ד כ"ז—כ"ח) וכדלך[6]) סאיר אלאעמאל אלמרגאה[7]).

כב

1 אלאסם יכתאר עלי אלגנא אלכביר ואלחט אלגיד עלי אלפצה ואלדהב:

יוצי אלנאטקין אן יכון אדא קיל ללמר אימא אחב אליך מאל עטים או אסם גיד פליכתר אלאסם אלגיד ללכלאל[8]) אלתי דכרהא[9]) פי תפצילה פי קצה טוב שם משמן טוב (קהלת ז' א') ואגלהא אן אלמאל ידהב ואלאסם אלגיד יבקי[10]).

מה ששמע ואינו גורע ממנו יכון לנצח והשני חייב האדם לספר עונש עדים זוממין כדי שישמעו הנשארים וייראו והשלישי ראוי שנדע שעד שקר יאבד והשומע בקול השם יאריך ימים.

[1]) ביאור: אמרו יבין דרכו רוצה לומר שיבין דרך הרשע להתרחק ממנה או לדבר על לבו או להעירו לתשובה או ללמוד ממה שיארע לרשע. — [2]) בכ"י ב' ג' פהם.

[3]) כן הוא בכ"י א' וזה לפירוש הראשון ובכ"י ב' וג' חדא וזה מסכים עם הפירושים האחרים.

[4]) אפשר שצ"ל אחתגאג וגם מלות מן כל עצו קשות להבין.

[5]) ביאור: יש בפסוק ענינים רבים שהשם הוא מקור החכמה ואינו צריך חכמה ותבונה ועצה ועוד שהשם אינו חושב חכמת האדם ותבונתו ועצתו לכלום במשפטיו ועוד שאין לחכמים ונבונים ויועצים תחבולה נגד האל ועוד שחכמתנו בכל יגיעתנו לא תשיג חכמת האל ולכל אלו הענינים יש ראיות בפסוקים.

[6]) נראה שענין אלו המלות הוא וכן המעשים שייחל אדם בהם לעזרת האל.

[7]) ביאור: רוצה לומר אל תבטח בסוסיך כי אם בשם ואין לך להכין הסוסים אלא לפי שהם לפעמים סבת התשועה ביד השם. וכן הסוחר והאומן לא יבטחו במהירותם אלא בעזרת השם הנותן להם את מחיתם באמצעות מלאכתם. — [8]) בכ"י ללאכלאל

[9]) אפשר שצ"ל דכרתהא = זכרתים ולפי זה הגאון מזכיר פירושו לקהלת.

[10]) ביאור: טעמי יתרון שם טוב על העושר נזכרים בפרשת טוב שם וכו' והגדול שבכולם שהממון אובד ושם טוב קיים.

25 תבאד שהוה אלכסלאן אן תקתלה[1] אד אבת ידאה אן תעמל שיא: 26 טול[2] אלנהאר יתשהי שהואת ואלצאלח יעטיהא נפסה ולא[3] יצדהא:

חין געל פי אלפסוק אלאול עצל ופי אלתאני חין עכסה צדיק עלמנא אן קולה יגמע נשאט אמר אלדין ואלדניא ואלכסל ען אלאמרין גמיעא. פפי אלשאהד הודא תרי אלכסלאן אלדי לא יחתרף כיף ירי אלטרף ואלשהואת ואלתיאב אלסריה פיתחסר עליהא כיף קד הרמחא ואלנשיט אמלחתרף ינאלהא ופי יום אלגזא כמא וצף אללה אן אלרשעים יתהצרון[4]) ויתאספון פי דאר אלאכרה אדא שאהדו נעמה אלצאלחין בקול רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס וגו׳ (תהלים קי״ב י׳) וקאל יחזו ויבשו קנאת עם וגו׳ (ישעיה כ״ו י״א) ועלי מא וצף פי קצה הנה עבדי יאכלו (שם ס״ה י״ג) וסאיר אלקצה[5]).

27 קרבאן אלטאלמין מכרוה פכיף אנהם אנמא יאתון בה בפאחשה:

אלוגה (כרה) פי כרה קרבאנהם אלאול לאנה מן גצב וכיאנה ולא יחל אן יקרב מן מאל חראם ומא כפאהם דאך חתי צאר לכרהה וגה תאן הו אנהם לא יקרבון תברעא ולא תנפלא אלא עלי פאחשה יעמלונהא יטמעון אן יגסלו שי[א] בשי פליתהם לא יפטיון ולא יקרבון אד הם מע דאך גיר מקלעין ועלי מעני קולה ללאבא למה זה לי לבונה משבא תבא וגו׳ (ירמיה ו׳ כ׳) כי אם תעלו עולה מנחתיכם לא ארצה וגו׳ (עמוס ה׳ כ״ב) כי יצומו אינני שומע אל רנתם וגו׳ (ירמיה י״ד י״ב) ומא שאכל דלך[6]).

28 כמא אן שאהד אלזור יביד אלרגל אלסאמע ללגאיה יתכלם:

יחתמל הדא וגוהא כתירה מנהא אן יכון אלשאהד אלזור כמא מן חכמה אן יביד כדאך מן חכי מא סמע בלא זיארה ולא נקצאן יבקי אלי אלאבד עלי מא כאן קאל שפת אמת תכון לעד וגו׳ (משלי י״ב י״ט). ואיצא אדא באד אלשאהד אלזור פמן סמע בכברה יגב אן יחכיה אלי אלאבד חתי יעתבר אלנאס עלי מא קאל דויד ויכשילוהו עלימו וגו׳ ויראו כל אדם וגו׳ (תהלים ס״ד ט׳—י׳). ואיצא ינבגי אן נעלם אן מן ישהד בזור יביד ומן יסמע ללה ויטיע יתבת אלי אלדהר עלי מא קאל איצא זרע יעבדנו וגו׳ יבאו ויגידו צדקתו וגו׳ (שם כ״ב ל״א—ל״ב)[7]).

מלהראות מה שאינו בלבו ואז הוא זד וזה הלץ כשהוא רוצה לאבד את אויבו יעשה עצמו כמתעבר עליו כדי שיראה כאוהב נאמן וכאילו חרונו אינו בא אלא מחמלתו עליו. ואפשר שטעם עושה וגו׳ שזד יהיר תבוא עליו עברת השם על מה שעשה בזדון.

[1]) כמעט תמיתנו.

[2]) בכ״י ב׳ כל תראה טול.

[3]) בכ״י א׳ לילא.

[4]) אולי צ״ל יתחסרון.

[5]) ביאור: אחר שהזכיר בתחלה את העצל ובסוף את הצדיק נראה שכיוון אל החריצות והעצלות בדברי העולם ובדברי האמונה ואמר שבעולם הזה העצל שאין לו אומנות מתעצב על שהוא חסר כל מה שיתאווה והחרוץ יתן לנפשו כל חפצה. ובעולם הבא הרשעים יהיו נאנחים כשיראו עונג הצדיקים (ועיין אמאנאת 314).

[6]) ביאור: זבח רשעים תועבה לפי שבא מן החמס ומן הגזל וזה אסור ולא די להם בזה אלא שאין מביאין אותו לנדבה ולמתנה כי אם למחות בו חטאם ולשוב לחטוא ואין זה תשובה.

[7]) ביאור: בזה הפסוק יש ענינים הרבה האחד שעד שקר יאבד ומי שלא יוסיף על

פאיה ואחרה מן הדה פעלת מחקת אלמאל פכיף כלהא ואלחכים אלמתפרז מנהא יבקי מאלה[1].

21 מן טלב אלעדל ואלפצל יגד אלחיוה ואלזכוה ואלכראמה:

אלעדל הו אן אלמר יכרג ממא ילזמה באלחכם ואלפצל הו אן יעטי אחיאנא פוק מא יגב עליה פמן פעלהמא ימצא חיים צדקה וכבוד פי אלדניא טול אלעמר עלי גהה אלאיה ו[פי אלאכרה] אלזכוה ואלכראמה ענד אללה[2].

22 קד יצעד אלחכים אלי חצן אלגבאברה ויהד עז מיתאקהם:

ירידה הד עלי מא קאל והצר לך בכל שעריך עד רדת חמתיך וגו׳ (דברים כ״ח נ״ב). פקאל ימכן אלעאלם אן יחתאל עלי חצן מן אלחצון חתי יפתחה. ולקד אראד בעץ אלמלוך אן ינטר כיף חילה אלעלמא פבני מילא טוילא ואצעד פוקה בעצהם פאחתאל בכיוט ממלוה עסל חתי אסעדהא אליה אלנמל פצם בעצהא אלי בעץ פתעלק בהא ונזל[3].

23 מן חפט פאה ולסאנה חפט נפסה מן אלשדאיד:

לאן מואד אלבלאיא ומוארד אלבלא תלאתה אלפם באקתצאה אלמאכול ואלפרג בטלבה אלתלקיח ואללסאן בכתרה חרכתה ותעביר[ה] עמא פי אלקלב פאכתצר האהנא דכר אלפרג אד כאן קד אטנב פיה אול אלספר ואקבל עלי אלפם אלדי בה יכון אלטעאם ואללסאן אלדי בה יכון אלכלאם פקאל מן חפטהמא פקד כליץ נפסה מן אלשדאיד אמא פי אלדניא פמן גנאיאת אלסלאטין ועקובאת אלחכאם ופי אלאכרה מן אלנאר פי גהנם[4].

24 אלוקח אלצלף אסמה אלדאהי יצנע אלקחה בעברה:

מאדתא אלדהא אן יעגב אלמר בראיה פיכון יהיר ולא יסתחי מן אטהאר מא ליס פי טויתה פיכון זד פאן כמל פיה האתאן צנע מא הו מתקח בה בעברה וסכט באנה לא ירצי יסתעמל עדוה פי מא ידבר בה עליה אלהלאך אלא בסכט יסכט עליה ויריה באנה נאצח לה וכאן גצבה דאך אנמא הו שפקה. וימכן אן יכון עברת זדון מן ענד אללה עלי פעל דלך[5].

---

[1]) ביאור: אמרו כסיל וכו׳ ענינו מי שאינו נוהג כראוי בהוצאותיו ובמשאו ומתנו ואינו מתרצה אל המלך ואינו מוציא מעשרות ותרומות מאבד את אוצרותיו והחכם שאינו עושה כן ישמור את ממונו.

[2]) ביאור: צדקה הוא מה שיוצא בו אדם מידי חובתו וחסד מה שעושה לפעמים לפנים משורת הדין. ואמרו ימצא וגו׳ ירצה בו שעושה שניהם יהיה לו בעולם הזה אורך ימים על פי נס ו[בעולם הבא] צדקה וכבוד אצל השם.

[3]) ביאור: אמרו ויורד ענינו ויהרוס. ורוצה לומר שהחכם בערמתו יוכל לכבוש מבצר. וכבר רצה מלך אחד לנסות בינת החכמים ואמר לבנות תל חול גבוה והעלה עליו חכם אחד והחכם צווה להניח חוטים מלאים דבש בתחתיתו והנמלים העלו את החוטים והחכם עשה מהם חבל ונתלה בו וירד.

[4]) ביאור: אמרו שומר וגו׳ מפני שסבות הרעות המורידות אל אבדון הן שלוש הפה שהוא צריך למאכל והערוה לפי שתבקש הבעילה והלשון לפי שהוא מגלה מה שבלב ולא הזכיר הערוה שכבר האריך לדבר עליה בתחילת הספר ואמר שהשומר פיו ולשונו יציל את נפשו בעולם הזה מעונש המלכים והשופטים ובעולם הבא מאש של גיהנום.

[5]) ביאור: האדם נעשה לץ כשהוא מתהלל בחכמתו ואז הוא יהיר וכשאינו בוש

16 אי אנסאן צ̇ל ען טריק אלעקל פד̇אך פי ג̇וק אלהאלכין יחל:

פי אלדניא עלי מא תרי מן ליס מעה עקל יהלך [או̇] בלא פהם ולא תמייז יקע פי אלבלא. ופי אלאכ̇רה̈ לא יצל אלי אלסעאדה̈ או̇ לא וצול אליהא אלא בטאעה̈ ולא סביל אלי טאעה̈ אלא במערפה̈[1]).

17 מחב אלאפראח ד̇ו עוז ומחב אלכ̇מר ואלדהן לא יסתגני:

קולה הד̇א מן באב אלסיאסה̈ ימנע מן אלאנהמאך פי אלאכל ואלשרב ואלקצף ואללד̇את ואן אמכן ד̇לך לאן אלמר גיר ואת̇ק באלדואם פינבגי לה אן ינאל מן ד̇לך במקדאר יקרב הואמה ואלא פקד וטן נפסה עלי אלפקר ובעד אלפקר עלי אלט̇לם ובעדהמא עלי אלסרק ובעד ד̇לך עלי אלקתל ועלי מא שרחת פי חכם בן סורר פי אלתוראה̈[2]).

18 וקד יכון אלטאלח פדא אלצאלח ואלגאדר בדל אלמסתקים:

פי אלדניא עלי סביל אלאיה̈ כמא כאן המן פדא מרדכי ואלסעאה̈ בדל חנניה מישאל ועזריה לקולה קטל המון שביבא די נורא (דניאל ג׳ כ״ג) ואלקואד פדא דניאל כמא קאל ולא מטו לארעית גובא (שם ו׳ כ״ה). ופי וקת אלישועה אלאמם פדא ישראל כמא ועד כי אני ה׳ אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים וגו׳ מאשר יקרת בעיני וגו׳ (ישעיה מ״ד ג׳—ד׳). ופי אלאכ̇רה̈ אלכפאר בדל אלמומנין פי אלנאר כמא בין וקאל לכן כה אמר ה׳ אלהים הנה עבדי יאכלו וגו׳ (שם ס״ה י״ג) והנחתם שמכם לשבועה (שם ט״ו) פד̇אך מענז והד̇א אסתחקאק[3]).

19 לג̇לוס פי ארץ̇ בריה̈ כ̇יר מן ג̇לוס מע אמראה̈ ד̇את צכ̇ב וכיאד:

אולא טוב לשבת על פנת גג (לעיל ט׳) ואלסטח פהו סטח אלעמארה̈ פבאלג האהנא פקאל לא בל אלג̇לוס פי אלבריה̈ אצלח מן קרין סו וימכן אן יכון אנמא זאד אלבריה̈ למא זאד וכעס והו אלכיאד אלד̇י הו אשד מן אלנקאר כד̇אך אלבר אשד מן אלעמראן[4]).

20 כנזאן אלמנא ואלדסם פי מאוי אלחכים ואלג̇אהל מן אלנאס יהלכה:

כיפיה̈ אהלאך אלג̇אהל למכ̇זונה כסו אלתדביר לנפקאתה וכגיר אחכאם לתג̇ארתה ולא מראעאה̈ לסלטאנה ולא אכ̇ראג אלחקוק אלתי אוג̇בהא אללה עליה

---

[1]) ביאור: בעולם הזה מי שאין לו שכל יפול ברע ויאבד ובעולם הבא ההצלחה התמידית היא שמורה לעושי מצוות ואין קיום מצוות בלא דעת.

[2]) ביאור: החכם מדבר בהנהגת האדם ומזהירו מלהרבות התענוגים ואפילו אם הוא עשיר מפני שאינו יודע אורך ימיו ואם הוא מפזר את ממונו סופו לבוא לידי עניות וחמס וגזל ורציחה כמו שביארתי בפרשת בן סורר.

[3]) ביאור: אמרו כופר וגו׳ ענינו בעולם הזה על דרך מופת כמו שהיה המן כופר למרדכי והמלשינים לחנניה מישאל ועזריה ושרי דריוש לדניאל. ובעת הישועה אומות העולם כופר לישראל על פי נס ובעולם הבא הרשעים כופר לצדיקים לירד לגיהנם בעבור מעשיהם.

[4]) ביאור: כבר אמר למעלה טוב לשבת וגו׳ והפליג כאן לומר גם בארץ מדבר ואפשר שהוסיף כאן מדבר שהוא יותר רע מהישוב כמו שהוסיף כעס שענינו הרמאות שהוא יותר רע מהמריבה.

מאיה ולמסין כלאב מדעי אלנבוה. ואן לם יעקל כיף יצנע פכונה מעה אפה עליה כמא עאתב יהוא בן חנני יהושפט עלי כונה ענד אחאב הלרשע לעזר ולשנאי י״י תאהב (דברי הימים ב׳ י״ט ב׳)[1].

13 אלצאם אדנה ען זעיק אלפקיר הו איצא ידעו פלא יגאב:

אנת תעלם אן כל אלנאס מחתאג בעצהם אלי בעץ והם פי חאל אלפאקה יפזע אלדני אלי מן הו אגל מנה ומן פוקה אלי פוקה ולא יזאל אלאמר יתרקי אלי אן יבלג אגל אלנאס אלדי ליס פוקה אחד ילגא אליה אלא אלהאגה אלי רב אלעאלמין וחדה אד כל אלכלאיק מפתקרון אליה באלבניה ואלטבע פכל אנסאן עלי קדרה אדא הו לם יקץ חאגה מן הו דונה פימא יגב אליה פיה מנעה אללה קצא חואיגה הו מן ענדה באלפעל וסבב ערצא חתי ימנעה מן הו פוקה מן אלנאס חאגתה לאנה קאל ולא יענה קולא גאמעא מן ענד אללה ומן ענד אלנאס[2].

14 אלעטא פי אלסר יכבס אלגצב ואלרשא פי אלכם יכף חמיה עזיזה:

טאהר הדא כמא יחתד אלסלטאן אלגאיר עלי אלמר פאדא הו רשאה כף ענה כמא עלמת מן (א)בן הדד בן טברמון בן חזיון [מע אסא ומן פול מע מנחם] בן גדי ומן סנחריב מע חזקיה ומן נכה מלך מצרים מע יהויקים. ובאטנה אן אלצדקה תרד סכט אללה וחמיתה ען עבאדה כמא צנע בעץ אלנאס מע ר׳ עקיבא ועלי מא צנע תלמידא ר׳ חנניה[3]). וזיאדתה בסתר ובחק לאנה אבלג ענד אלנאס אד ליס יעלם בה אחד ואפצל ענד אללה[4]) אד ליס יפעל אלפאעל ריאא[5]).

15 כמא יפרח אלצאלח בעמל אלחכם כדאך ינדק מנה פעלה אלגל:

יעני לא ישאון דלך פמן תולי אלחכם יהולה[6]) מא יכרהה אלטאלמון מנה[7]).

---

[1]) ביאור: הצדיק בבית הרשע כמאמין בארץ האויבים שיכול להערים עליהם עד שיאבידם השם על ידו כמו שגנב דוד את לב אכיש אבל הפלשתים הכירו את ערמתו וכמו שעשה עובדיה בבית אחאב ונשבע לו אליהו שיראה לפני אחאב ונתגלגל הדבר עד שהרג נביאי הבעל. ואם הצדיק אינו משכיל אז רע לו להיות עם הרשע כמו שהוכיח יהוא בן חנני את יהושפט על שהיה עם אחאב.

[2]) ביאור: בני אדם צריכין כל אחד מהם למי שהוא למעלה ממנו עד שיגיעו אל היותר נכבד שהוא צריך רק לעזרת השם ואם לא ישמע אדם לזעקת מי שהוא תחתיו לא יענהו אלהים בעת צרתו וימנע גם כן הגדולים ממנו מלשמוע לתחנתו ולפיכך אמר לא יענה דרך כלל בין מאת השם בין מאת בני אדם.

[3]) לא ידענו מקור המעשים האלה ועיין שבת קנ״ו ב׳ ושם נמצא מבת ר׳ עקיבה שהצדקה הצילתה ממות ובכתובות ס״ד ב׳ סיפר התלמוד מצדקת מר עוקבא ולפעמים נתחלף מר עוקבא בר׳ עקיבא ועיין עוד בירושלמי סוף פיאה מה שמסופר מר׳ חנינא בר פפא.

[4]) בכ״י אלנאס.

[5]) ביאור: על דרך נגלה שלפעמים יקצוף המלך הרשע על אדם אחד ואם יתן לו שוחד יכפה אפו כמו שעשה בן הדד עם אסא ופול עם מנחם וכיוצא בהן. ועל דרך נסתר הצדקה תעביר חרון אף השם כמו שעשו קצת אנשים עם ר׳ עקיבה וכמו שעשו שני תלמידי ר׳ חנניה. ואמרו בסתר ובחק ר״ל שמתן בסתר יותר טוב בעיני בני אדם שלא ידע איש דבר ממנו ובעיני אלהים לפי שאין הנותן רוצה להתפאר בו.

[6]) נראה שצ״ל יחלו לה.

[7]) ביאור: אמרו מחתה ענינו שאינן רוצים במשפט והשופט ימתק לו מה שהרשע ישנאהו.

9 לגֹלוס עלי זאויהֹ מן סטח אצלח מן גֹלוס מע אמראהֹ מצאכֹבהֹ דֹאת נקאר:

לפטֹהֹ חבר פי הדֹא אלמוצֹע מתֹל חבר חבר (דברים י״ח י״א) אלדֹי תפסירה ראקי רקא פבדל אלרקא האהנא אלנקאר. וכדֹלך כל קרין יכֹאצם או יודֹי ועלי אן אלהאגֹהֹ תדעו אליה פאלאנפראד ענה אצלח והו מא יסתעמל אלנאס אלוחדהֹ וחשהֹ והי מר[1]) מן קרין סו[2]).

10 ותרי אלטֹאלם אדֹא אשתהת נפסה אלטֹלם פלא יחטֹו ענדה צאחבה:

לו לטף בה ואגֹתהד לם יחך פיה שיא אן כאן טֹלמה מאלא לם ירדֹהֹ עליה ואן כאן קצד מכרוהה לם ירגע ענה כמא צֹרע יוסף אלי אכֹותה לילא יביעוה פלם יקבלו[3]).

11 מן גרם אלדאהי יתחכֹם אלגאפל ומן תעלים אלחכים יקבל אלמערפהֹ:

קולה הדֹא אעתבאר מנה פי אלדניא אנה אלצואב אן יעתבר אלאנסאן פי אלמאכל ואלמשארב ואלאדויהֹ במא גֹרבה אלאולון מן קבלה אמא גֹהאלהם באנפסהם פהלכו ואמא עלמאוהם פי גירהם פתעלמו[4]) ולא יחתאגֹ הו אלי תגֹרבהֹ אלכֹטא עלי נפסה פאלמפסד הו ליץ ואלמצלח הו אלחכים[5]).

12 אדֹא עקל אלצאלח פי בית אלטאלח זיֹף אלטֹאלמין אלי שר:

שרח דֹלך אן אלצדיק אדֹא כאן פי מנזל אלרשע פהו כאלמומן פי תֹגר ימכנה אן יחתאל עלי אלטֹאלמין חתי יהלכהם אללה עלי ידה כמא אחתאל דויד חין כאן ענד אכיש לם יזל ילטף פי אלאמר חתי ירד[6]) [אלי] אלחרב מע פלשתים וכאן קצדה אלאנתקאם מנהם כמא קאל כי לא אבוא ונלחמתי באויבי אדוני המלך (שמואל כ״ט ח׳) וקד עלמו הם איצֹא בה פקאלו ובמה יתרצה זה אל ארניו הלא בראשי האנשים ההם (שם ד׳). וכמא פעל עובדיהו חין כאן פי מנזל אחאב לטף באליהו חתי חלף לה אן לא בד מן אן ילקי אחאב ואל אלאמר אלי אן קתל ארבע

---

[1]) אפשר שצ״ל ואלוחשהֹ והי כֹיר.

[2]) ביאור: אמרו בית חבר נגזר מלשון חובר חבר שענינו מכשף והכישוף כאן במקום המריבה. וכן כל חבר רע צריכים אנו לפרוש ממנו ולפיכך יש בני אדם היושבים יחידים וזה טוב להם מלהיות עם שכן רע.

[3]) ביאור: אפילו ידבר עם הרשע בנחת ויתחנן לו לא יעשה רושם בלבו כמו שהתחנן יוסף אל אחיו שלא ימכרוהו ולא שמעו אליו.

[4]) נראה שיש כאן חסרון ומלאנוהו בביאורנו כפי השערתנו.

[5]) ביאור: ראוי לאדם שיתבונן במאכל ומשתה וברפואות אל מה שנסו הראשונים שקדמו לו שהכסילים מהם אבדו וחכמיהם השכילו בנסיון האחרים. [וכן בדברי אמונה צריך שיתבונן האדם אל מעשי אבותיו שהרשעים חטאו ואבדו והצדיקים השכילו וניצלו] ואין הפתי צריך לנסות את עצמו בחטא לראות אם הוא לטובתו או לרעתו והלץ הוא החוטא והחכם הוא הצדיק.

[6]) בכ״י ודר.

נבוכדנצר גבר יהיר ולא ינוה אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע (חבקוק ב׳ ה׳). ואמא מן סימא אלצאלחין פאלכ̇שוע ואלקנוע צ̇ד̈א הד̇ין[1]).

5 אמא מחאסב אלנשיט פהי לפצ̇ל ואמא אלצ̇נך פהו לנקץ̇:

אלצ̇נך הו צ̇יק אלצדר והד̇ה אללפט̇ה̈ פי ספר יהושע צ̇יקא אד̇ יקול לבני יוסף כי אץ לך הר אפרים (יהושע י״ז ט״ו) קאל תרי אלנשיט יקד̈ר אן יסיר ת̇לת̇ין מיל[א] פיסיר ארבעין ויקדר [אלצ̇נך] אן יעמל סתה̈ אג̇זא פיצנע כ̇מסה̈[2]).

6 אצלאח אלכ̇זאין מן אקואל אלבאטל הבא מנדפע מן טאלבי אלמות:

יעני ג̇מע אלמאל מן גיר חלה לא ית̇בת פי אלדניא לאנה הבא ומע ד̇אך עקובתה פי אלאכ̇רה̈ מהלכה̈ לאן אלמות הלאך כת̇ירא מא יכון פאשד מא פי אלאמר אן אלט̇אלם יתרך אלשי אלד̇י ט̇למה ויפארקה באלמות וד̇לך אלשי לא יתרכה בל יחאסב עלי כל חבה̈ פיה מן אין הי פלו תרכה ותרכה כאנת מציבה̈ פכיף אנה יתרכה ולא יתרכה[3]).

7 ט̇לם אלט̇אלמין יג̇ר̈הם אד̇ אבו אן יקבלו אלחכם:

אמא פי אחכאם אלנאס פאן אלט̇אלם אד̇א לם יקבל מא יחכם עליה אלחאכם וג̇ב איצ̇א אד̇א הו טלב אן יחכם לה אלחאכם אן ימתנע עליה ויקול לה אמא אן תקבל אלחכם לך ועליך או לא לך כמא לא עליך. ופי אחכאם אללה שד רשעים יגורם יע̇ני אלט̇אלמון אנהם נהבו גירהם ואנמא גירהם אלד̇י נהבהם עלי מא קאל ישעיהו למן ט̇לם כהתימך שורד תושד כנלותך לבגוד יבגדו בך (ישעיהו כ״ג א׳)[4]).

8 תרי אלמר יתקלב פי טריקה ויג̇אנבהא ואלזכי אלמסתקים פעלה:

יעני בהד̇א אלקול אלמתקלבין אלד̇ין יצאדקוך אליום ויעאדוך גדא ויעודון פיצאדקוך בעדה בלא אסבאב תוג̇ב ד̇אך וכד̇לך מן יטיע רבה אליום ויעציה גדא ויעוד פיטיעה בגיר אקלאע ען כלביניה[5]) כמא כאן יפעל שאול ויחלף אליום [אן] לא יקתל דויד ויעוד פי טלבה גדא ת̇ם יעאהדה ויעטיה אלאמאן ת̇ם יעוד פי טלב נפסה כמא עלמת מן תקלבה ואלמחמוד פהו מן ידום עלי האל צלאח מסתקימא לא ינחרף[6]).

---

[1]) ביאור: רום עינים היא ההתגאות ורחב לב הוא גודל התאוה והם מסימני הרשעים והפכם בצדיקים שהם ענוים ושמחים בחלקם.

[2]) ביאור: אמרו אץ ענינו קצר רוח וכן בספר יהושע מלת אץ תורה על מקום צר וענין הכתוב שהחרוץ יעשה יותר ממה שהיה חושב והעצל פחות מזה.

[3]) ביאור: המאסף ממון שלא בצדק לא יתקיים עשרו בעולם הזה ויענש בעולם הבא לפי שמות בהרבה מקומות טעמו אבדן (של גיהנום). והיותר קשה לו הוא שלא די שהוא יניח במותו את עשקו אלא שהעושק לא יניחנו אחרי מותו שהוא יתן חשבון על כל דבר ודבר שעשק.

[4]) ביאור: בדיני אדם מי שאינו מקבל משפט השופט כשהרשיעו סופו שלא ירצה השופט לדין את דינו כשהצדק עמו. ובמשפט השם ענין הפסוק שרשעים חושבים שהם שודדים אחרים והאחרים הם השודדים אותם.

[5]) אפשר שצ״ל כ̇לאביצה.

[6]) ביאור: אמרו הפכפך וכו׳ ענינו שיש בני אדם שהיום יאהבוך ומחר ישנאוך ואחרי כן יחזרו לאהבתם מבלי סבה וכן היום הם צדיקים ומחר רשעים ואחרי כן יחזרו לצדקתם מבלי שיעזבו את התוליהם כמו שהיה שאול עושה עם דוד והמשובח הוא העומד תמיד בישרו.

אלסמא ואלארץ יעאדונה אגמעין כמא קאל יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו (איוב כ׳ כ״ז)[1].

כא

1 קלב אלמלך פי טאעה אללה כאקסאם מא אלי גמיע מא יריד ינבגי אן ימילה:

מענאה אן אלמלך יקדר אן ימיל קלבה אלי טאעה אללה כמא יקדר אלאנסאן עלי תמייל אלמא חית יריד פינבגי אן יפעל אלמלך דלך. וליס אלמלך וחדה מכיר ממכן בל כל אלנאס ואנמא וצף אלמלך לאנה אקדר עלי אבואב אלטאעה באליד אלעאליה וכתרה אלמאל וכתרה אלאעואן וגודה אלראי[2].

2 גמיע טרק אלמר יראהא ענדה מסתקימה ואללה מהיי אלארואח[3]:
3 כאן פעל אלחכם ואלאנצאף מכתאר ענדה מן אלדבאיח:

אלפסוקאן מגמועאן יקול וגדת אלנאס ירון אמורהם מסתקימה בל יטלמון וקתא ויצדקון אכר ויעצון חינא ויצומון פי אכר ויכדבון תארה ויצלון אכרי פיקדרון אן הדא קד כרג בהדא ולא יעלמון אן אלאלוף מן אלצלואת ואלצום ואלצדקה לא יקום מקאם מעציה ואחדה עלי סביל אלבדל וכמא קאל שמואל לשאול החפץ לה׳ בעולות וזבחים כשמע בקול ה׳ וגו׳ כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר (שמואל א׳ ט״ו כ״ב – כ״ג) קאל וכמא אן פי אלטאעה טאעה אפצל מן אכרי כדאך פי אלמעאצי שי אשד מן שי עבאדה אלאצנאם אלתי הי תרפים אשד מן קסם אלדי הו זגר ופאל אללהם אלא אן יכון מע אלצום ואלצלוה ואלצדקה תובה פהי תנפע חיניד[4].

4 מן סימא אלטאלמין פי כטאיהם רפע אלעינין וסעה אלקלב:

פאמא רפע אלעינין פהו אלצלף ואלאקתדאר כמא קאל פי סנחריב על פרי גדל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישעיהו י׳ י״ב) וסעה אלקלב הי אלהכרה ואלרגבה חתי לא ימלא קלב אלאנסאן שי ולא ישבע כמא קאל פי

[1]) ביאור: אמרו תמרוק ברע רוצה בו הראות אדם את רעתו והוא מלשון תמרוקי נשים שהם הסמים שמיפות בהן הנשים את פניהן. ואמר שהמראה את רעתו ישנאוהו אלהים ואדם ושנאת אדם דומה לחבורה ופצע הנראים ושנאת השם למכה שהיא בקרב הגוף. והחנף והמסתיר את רעתו מגונה גם כן אלא שהמראה את רוע לבו הוא יותר רע.

[2]) עיין אמאנאת 163. — ביאור: יש למלך יכולת לנהג את לבו בעבודת השם כמו שיטה אדם את המים לאיזה מקום שירצה ולפיכך ראוי לו לעשות כן. ולא למלך לבד יש בחירה ויכולת כי אם לכל אדם אלא שהמלך יש לאל ידו לעשות כן יותר משאר בני אדם מפני שהוא מושל ועשיר ועוזריו רבים ויועציו טובים.

[3]) בכ״י א׳ יהיי קלבה.

[4]) ביאור: שני הפסוקים האלה מחוברים זה עם זה ואמר שהאדם פעם יחמוס ופעם יגמול חסד פעם יחטא ופעם יצום פעם יכזב ופעם יתפלל וחושב שזה חליפת זה והדבר אינו כן שכל התפילות והצומות והצדקות אינן מכפרים אפילו עוון אחד אלא אם יש עמהן תשובה כמו שאמר שמואל החפץ וכו׳ כי חטאת וכו׳ ופירוש זה הפסוק כמו שיש מעלות במצות כן יש מעלות בעברות עוון עבודה זרה והיא ענין תרפים יותר חמור מעוון המנחש והמעונן וזה ענין קסם.

27 עלם אללה סראג̇ נפוס אלנאס יפתש ג̇מיע כ̇דור אלבואטן:

כמא תרי אלבית אלמט̇לם לא יעלם אלנאס מא פיה חתי ידכ̇לון אליה סראג̇א פיכשף להם כל מא דאכ̇לה כד̇לך תרי אלאנסאן ולא תעלם מא פי קלבה ועלם אללה יג̇וין מת̇לא פי בואטנה ויעלם אלכל ולא יג̇וז אן יעלם ד̇לך ג̇יר אללה כמא לא יג̇וז אן יבצר מא פי אלכ̇דור אלא בצ̇ו אמא סראג̇ או ג̇ירה ולד̇לך קאל עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אני ה׳ חקר לב ובחן כליות וגו׳ (ירמיהו י״ז ט׳). ותמת̇ילה באלסראג̇ מן בין ג̇מיע אלמנ̇יראת לג̇האת לאעתדאל נורה ואסתקאמתה ואמכאן איצאלה אלי חית̇ יריד אלאנסאן וג̇ודה פי כל וקת וכל מכאן מא ליס כד̇לך לכל מצ̇י סואה[1]).

28 יג̇ב אן יחאפט̇ אלמלך אלחקּ ואלאחסאן פאן בהמא יסנד כרסיה:

אכ̇תצר פי אלליאמאת[2]) כמא עאדתה אן יפעל אד̇ קאל אולא להיתיה למאני דהבא וכספא (דניאל ה׳ ב׳) ת̇ם קאל באדין היתיו מאני דהבא (שם) כד̇לך קדם אולא חסד ואמת ת̇ם אכ̇תצר פי אלאעאדה̈[3]).

29 מן פכ̇ר אלשבאב אלקוה̈ ומן בהא אלשיוכ̇ אלשיבה̈:

יריד אנה כמא אן האהנא נעותא ואוצאפא תליק במן תקאל עליה ופי אלוקת אלד̇י יצלח כד̇אך האהנא אפעאל דיאניה̈ תג̇ב באלאוכד פי אוקאת. פממא יקבח באלטבע אלכסל פי אלשאב̇ ואלרג̇בה̈ פי אלשיוכ̇ ואלג̇ראה̈ פי אלאמראה̈. וממא יסמג̇ לעלה̈ אלדין אלכ̇יאנה̈ פי אלמוסר ואלפסק פי אלשיוכ̇ ואלצלף פי אלמסכין פאצ̇דאד אלאואיל תחסן באצחאבהא ואצ̇דאד אלת̇ואני תסמג̇ איצ̇א אלא אן אלמרסום אצעב[4]).

30 אלתט̇אהר באלשר ג̇ראחאת ושג̇ג̇ וצ̇רבאת מדאכ̇לה̈:

תמרוק תט̇אהר כמא קאל ובתמרוקי האנשים (אסתר ב׳ י״ב) גמר אלנסא. ומת̇ל אלאט̇האר פי הד̇א אלמוצ̇ע באלג̇מרה̈ אלתי תכון עלי ט̇אהר אלוג̇ה פיקול מן ט̇אהר אלעבאד באלשר עאדאה אללה ואלנאס פעדאוה̈ אלנאס הי כאלשג̇ה̈ ואלג̇ראחה̈ אלתי מרצ̇הא ט̇אהר ועדאוה̈ אללה הי כאלצ̇רבאת אלבאטנה̈ אלתי לא תט̇הר. וליס אנה אסתחסן האל מן הו שריר וליס יט̇הר שרה בל ראי הד̇א אסי האל אד̇ אהל

בחיבורם. ואמרו וישב וכו׳ הן שידושם המלך החכם בגלגל ממש הן שישיב גלגל שלהם עליהם ר״ל רעתם אשר כוונו לעשות בצדיקים.

[1]) ביאור: כמו שאין רואים מה שבבית אפל עד שיביאו נר לתוכו כן אין אנחנו יודעים מה שבלב האדם והשם לבדו ידענו. והמשיל דעת השם לנר לפי שאור הנר אינו משתנה ויוכל אדם לטלטלו כפי רצונו ונמצא בכל עת ובכל מקום מה שאין כן בשאר המאורות.

[2]) בכ״י אללאמאת.

[3]) ביאור: קיצר הכתוב (ולא הזכיר מלת אמת) בחלק השני וכן המנהג בכל המקרא.

[4]) ביאור: ר״ל כמו שבדברי העולם כל דבר יפה בעתו ולפי מצב כל אחד ואחד כן בדברי אמונה. והדברים המגונים בטבע הם העצלות בבחור והתאוה בזקן ואומץ הלב באשה ומה שהוא מכוער מצד האמונה הרמאות בעשיר והזנות בזקן ועזות פנים בעני והפכי אלו התארים בדברי העולם הם משובחים והפכי התארים בדברי אמונה הם גם כן מגונים (ר״ל שהרמאות גם כן מגונה בעני והזנות בבחור והעזות בעשיר) אלא שהמדות הנזכרות הם יותר קשות.

23 וכ̇מא יכרה אללה אלצנג̇תין אלמכ̇תלפתין כד̇אך מיזאן אלמכר לא כ̇יר פיה:

מאזני מרמה הו גיר אלמעיר יקול כמא לא יחל אן תזיד [או תנקץ] פי אלצנג̇את ואלאכיאל תעמדא כד̇אך לא יג̇וז אן תדעהא בגיר עיאר פתזיד או תנקץ ואנת לא תעלם לאן עלמך באנך אד̇א תרכתהא גיר מעירה̈ זאדת ונקצת יקום מקאם קצדך לתגיירהא לאן חקוק אלנאס מן אלאמואל לא יעד̇ר אלעבד עלי מא פי ניתה כמא[1]) יעד̇ר פי חקוק אללה[2]).

24 מן ענד אללה אצלאח כ̇טא אלמר ואלאדמי מא ד̇א יפהם מן טריקה:

פי הד̇א אלקול אן אלאנסאן רבמא עזם עלי ספר בחר פעאקה עאיק פאגתם לתפרדה ויכון רבה קד אראד בה אלכ̇לאץ מן אלגרק וכד̇לך פי ספר אלבר מן אלקתל וכד̇לך פי אלזרע מן אלג̇דב ופי אלחרב מן אלהלאך ומא אשבה ד̇לך יגתם אלאנסאן אד̇א לם יתם לה אמלה ממא ליס יעלם אימא אלד̇י הו כ̇יר לה ולו עלם לשכר פטאבת נפסה[3]).

25 ומן והק אלאנסאן אסתראטה אלאקדאס ופחצה ען אלנד̇ור:

תחת הד̇א אלקול אפעאל מתעמדה̈ והו אן יאכ̇ד̇ אלאנסאן שיא ממא אה̇ל ללה פיבתלעה ואן יכון איצ̇א יסל ען אלנד̇ור אין הי ליאכ̇ד̇הא אמא עלי סביל אלאמאנה̈ או אלתגלב. ותחתה איצ̇א[4]) בתואפי כאנה יאכ̇ד̇ שיא ללה פלא יסלמה מג̇רדא בל יוקע פי אמרה מסלה̈ ופתיא פלעל אלמסול לא יחצל כלאמה נעמא או אלסאיל לא יפצח במעאני אלכ̇בר נעמא פיפתי באבאחה̈ אלמחט̇ור פיציר והקא ללג̇מיע[5]).

26 אלמלך אלחכים מן ד̇רי אלט̇אלמין ואדאר עליהם אללולב:

אלתד̇ריה̈ הי תבדיד אלשמל לאנהם כלמא אג̇תמעו כאנו עצבה̈ ולם יפעלו עלי אלתבדיד מת̇ל ד̇לך. ואדארה̈ אללולב עלי אלצ̇רבין עלי אלט̇אהר אן יטחנהם כמא קאל והדוך רשעים תחתם (איוב מ׳ י״ב) ועלי אלבאטן אן ידיר עליהם לולבהם הם חתי יחל בהם מא קצדו אחלאלה באלצאלחין[6]).

[1]) בכ״י ומא.

[2]) ביאור: אינו די שאסור לך להוסיף ולגרוע במדות ובאבנים במזיד אלא שגם אסור שתשמור בביתך מדות שאינן מתוקנות מבלי שתדע אם אתה נותן יותר או פחות לפי שלא תוכל להתנצל לומר שכוונתך טובה בממון שאתה חייב לחברך כמו שתצטדק במה שאתה חייב לשם.

[3]) ביאור: אמרו ואדם וכו׳ כמי שהיה רוצה להפליג בספינה ועיכבו שום דבר והוא דואג על זה ואפשר שהשם הצילו מלטבוע בים וכן הרוצה לילך לדרך ולא הלך אולי נמלט מההריגה וכיוצא בזה שאדם אינו יודע מה שהוא לטובתו.

[4]) דברי הגאון כאן אינם ברורים ונראה שיש חסרון והעתקנו כפי השערתנו.

[5]) ביאור: הכתוב מוסב על זדונות כגון שיאכל אדם בקדשים או שיחקור לידע איה הנדרים לישלם ברצון הנודר או בחמס וגם על שילום הנדרים שהנודר לא ישלם את נדרו כי אם אחר שאלה לחכם ואפשר שהחכם לא יבין את השאלה או שהנודר לא יבאר אותה היטב והחכם יתיר את הנדר שלא כדין וזה מוקש לשניהם.

[6]) ביאור: אמרו מזרה ר״ל מפזר את הרשעים לפי שלא יוכלו להרע בפיזורם כמו

ימכן אן ידבר ואיצא לאן פנון אלפתוח ואלהזאים כתירה מנהא בחילה ומנהא בקוה כמא פעל אמרפל ואצאחבה בברע וברשע ואצחאבהמא. ואמא פעל יהושע פי עי אד כמן להא כמונא ופעל גדעון פי מדין בתלת מאיה בוק פלים אלהילה אכססבת דלך בל אמר אללה[1]).

19 כאשף אלסר פהו מאר מאחלא פלא תכאלטן מגפלא פי נטקה:

געל מן יכרג אלחדית עלי צרבין אמא תעמדא פהו גולה סוד ואקאמה מקאם אלסאעי ואלמאחל כמא פעל דואג וזיפים ומן אשבההם ואמא עלי גפלה פיסתנטקה אלמסאיל פיחדתה בגמיע מא כאן פהו פותה שפתיו מתל איש מצרי גלא[ם] איש עמלקי אלדי וגדה דויד עלי מא הו משרוח פחדר מן מכאלטה אלגמיע אלמסתכרג פכיף אלמתעמד[2]).

20 שאתם אביה ואמה יכמד סראגה פי גנה אלטלאם: 21 ותכון נחלתה מדהשה פי אולהא ולא יבארך לה פי אכרהא:

מנע מן אלסטוה עלי אלואלדין ואכבר אן מן עקובה אלכאטי עליהמא כמוד אלסראג וקת אלהאגה והדא מתל תחתה מעאן מנהא וקת יחתאג אלי ראיה תדבירה יעמי ען אלצואב נטיר קולה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה (דברים כ״ח כ״ח) ואיצא וקת ידעו רבה מן שדה וציק לא יגיבה עלי מא ימתל אגאבה אללה באלנור האירה פניך על עבדך (תהלים ל״א י״ז) ואיצא פי תואב אלצאלחין אלמסמי נורא לא יכון פי זמרתהם עלי מא ימתלה אור זרוע לצדיק (שם צ״ז י״א). ואלנחלה עלי צרבין מאל אלדניא עלי אלטאהר ונעים אלאכרה עלי מא קאל זאת נחלת עבדי ה׳ וצדקתם מאתי נאום ה׳ (ישעיה נ״ד י״ז) וגמיעא יפותאנה[3]).

22 ולא תקל אכאפי בשר ארג אללה יגתך:

כמא עלמת אן כתירא מן אלצאלחין ארתגעו ען אלמכאפאה בשר פאגאתהם אללה ולם יקל לא תכאף פקט בל לא תקל קולא פכיף אלפעל[4]).

---

[1]) ביאור: כבר קדם (למעלה י״א י״ד) שאם יארע לאדם שום דבר יצטרך לעצת חברו מפני שהוא בעצמו דעתו טרופה במה שאירע לו ואמר כאן שכל שכן במלחמה שהיא סכנה לנפשות רבות ולמדינות רבות והיועצים רבים ואופניה שונים והניצוח הוא פעם בתחבולות ופעם בגבורה כמו מלחמת המלכים בימי אברהם. אבל מארב יהושע בעיר עי ומעשה גדעון בשלוש מאות שופרות לא היו בתחבולה כי אם בצווי השם.

[2]) ביאור: גולה סוד הוא המספר את המאורע בזדון כמו שעשו דואג והזיפים ופותה שפתיו הוא מי שיוציא השואל מפיו את הסוד והוא מסיח לפי תומו כמו שעשה נער מצרי עם דוד והחכם הזהיר מלהתחבר עם שניהם.

[3]) ביאור: הזהיר החכם את האדם מלמרוד באביו ואמו שאם יעשה כן ידעך נרו והוא משל לענינים רבים האחד שבעת שיצטרך המקלל להשתמש בשכלו ובהנהגתו לא יראה הדרך הישרה והשני שכשיקרא אל השם לא יענהו והשלישי שלא יבוא בקהל הצדיקים לקבל שכרו הנקרא אור. ואמרו נחלה מוסב על העושר בעולם הזה ועל העונג בעולם הבא ששניהם יברחו ממנו.

[4]) ביאור: אמרו אל תאמר ירצה בו לא די שלא תשלם רע אלא שלא תאמר אשלמה רע. וזאת היתה מדת צדיקים רבים.

14 תגד אלמשתרי יקול רדי רדי ואדא צאר אליה מדחה:

הכי אלגדאן ודם פיה אלמתקלבין אלדין אליום ימדחון וגדא ידמון תעצבא כמא ידם אלאנסאן תגארה גירה ויחמד תגארתה הו ואלואגב נפסה פהו אלקול עלי אלרדי אנה רדי ועלי אלגיד אנה גיד כאן ללמר אם לגירה[1].

15 מוגוד אלדהב וכתרה אלגואהר ואלאנא אלעזיז מע אלנטק באלמערפה:

פי דאר אלדניא קד יכסב אלעקל צאחבה מאלא וגואהרא ואתאתא ועקארא ופי אלאכרה אלתואב אלממתל בגנאן פיה גוהר ויאקות ומהא ודהב כמא וצפה יחזקאל (כ״ח י״ג) בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אדם פטדה ויהלום וסאיר אלקצה[2].

16 וגאיז אן תאכד תובה אד צמן אגנביא ורהנה ען אלגריב:

כאן עאלמא במא חטר אללה פי אלתוראה עלי אלמקרץ אן יעתקל תוב אלמקתרץ כמא קאל לא תבא אל ביתו לעבט עבטו (דברים כ״ד י׳) פשרח האהנא אן אלצאמן ען אלמקתרץ יחל אן יוכד תובה ואדא אעתבר הדא אלקול אלעאקל וגדה כדאך לאן אלצאמן מן סעה יצמן ואלמקתרץ מן ציק[3].

17 ותרי אלמאל אלחראם ילד ללמר ובעד דלך ימתלי פמה חצמא:

הדא מנה תחדיר מן אלנאר ללעאגל עלי מא ילתד בה אלטבע יתרך אלעאקבה אלתי תסי ותמר וקד עלמת מא צנע עכן אד לד לה אלמאל אלצואפי פאכד מנה מאיתין דרהם וכמסין מתקאל דהב וכסא כז פכאן דאך הלאכה וכדלך אחאב במא אכד מן נבות וגירהמא[4].

18 עלי אן גמיע אלמחאסב[5] תתבת במשורה פאחרי אן יחתאג אלחרב אלי חיל:

כאן קדם אן כל תדביר פהו יחתאג אלי ראי גיד מן גיר צאחב אלחאדתה ימיזה [לתהור] ראי מן חדת עליה האדת וצפא דהן גירה אד לם יחדת עליה הו שי פקאל האהנא אן אלחרב באלאוכד אן יחתאג אלי תדביר אד ליס הו כטר נפס ואחדה כל נפוס ישתי כל בלדאן כתירה ואיצא לאן אלנטור כתיר אלעדד פכל ואחד מנהם

[1]) ביאור: הכתוב סיפר מה שבנמצא ומגנה המשנים בדבורם כמו שבני אדם מגנים סחורת זולתם ומשבחים את סחורתם והראוי לאדם שיאמר לרע רע ולטוב טוב בין שהדבר לו או לאחרים.

[2]) ביאור: הן בעולם הזה שיקנה האדם עושר ונכסים בשכלו הן בעולם הבא שיקנה בו שכר טוב אשר המשילו יחזקאל לעדן גן אלהים שבו אבנים טובות.

[3]) ביאור: החכם היה יודע שאסור למלוה לחבול בגד הלוה אבל מותר לו לקחת בגד הערב וזה כפי השכל שהערב ערב מפני עשרו והלוה ממשכן מחמת דחקו (ועיין בבא מציעא קט״ו א׳).

[4]) ביאור: הכתוב אזהרה שישמר אדם מעונש של גיהנום ושלא ימהר לילך אחר שרירות לבו וישכח אחריתה כמו שעשו עכן בחרם ואחאב בשדה נבות וכיוצא בהן.

[5]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ובכ״י א׳ אלמכאסב וזה טעות ומלת מחאסב לא נמצאת בערבי והגאון העתיק בכל מקום מלת מחשבות אפכאר חוץ מכאן ולמטה כ״א ה׳ וענין מחאסב כמו מחאסבאת ר״ל חשבונות.

ואכיאלה חתי לא תזיד עלי אלעיאר ולא תנקץ פלים הו זכ̈ ולא ברי מן אלכטא ולדלך קאל אללה פי אלתוראה אבן שלמה וצדק איפה שלמה וצדק (דברים כ״ה ט״ו) פקולה פי אלגמיע שלמה יריד אלופא וקולה וצדק יריד בה אלעיאר. ובאלג אלחכים האהנא אד קאל גם שניהם יעניך אנך לו אכדת באלכיל אלנאקץ ואעטית באלזאיד בעד אן תכון פי מלכך פהמא ממא יכרההמא אללה[1].

11 ואלצבי איצא יערף מן שמאילה אן כאן פעלה זכיא או מסתקימא:

קולה הדא חת עלי אלאדב יריד בה אדב ולדך חתי יבלג אלי אחדי מנזלתין אמא אן יציר זכיא ודלך אלצלאח אלתאם או יבקי מסתקימא עלי רסל אלנפס אלא אנה פי אלחאלין גמיעא [י]כאלף אלשר ולא יגתריה לאן אלנפס רסמהא אלמרסל אלסאדגיה כמא קאל פי כתאבה אלאכר לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר (קהלת ז׳ כ״ט)[2] פלא יחל ללאנסאן אן יפעל אלא ואחדה מן תנתין אמא ראצהא אלי פעל אלכיר ואמא תרכהא עלי סאדגיתה ולם ירצהא אלי אלשר ויעודהא כמא קאל כי לחמו לחם רשע (משלי ד׳ י״ז)[3].

12 כמא אן אלאדן אלסאמעה ואלעין אלבאצרה אללה כלקהמא:

יעני כדאך מרסל טבע אלנפס כיר וצלאח וא[נ]מא אלאנסאן הו אלדי ירוצהא וירוץ חואסה כלהא אלי אלשר בסו אלאכתיאר כמא קאל למדו לשונם דבר שקר (ירמיה ט׳ ד׳). ואלמוצח לגמיע דלך אלא תרי אן טבע אלאנסאן אן יצדק חתי יחסן הו לנפסה אלכדב פיציר לה דאך כאלעאדה אלתי לא ימכנה אלאנתקאל ענהא כמא קאל גם אתם תוכלו להטיב למודי הרע (שם י״ג כ״ג)[4].

13 לא תחב אלנום לילא תפתקר אפתח עיניך תנתעש:

עאד אלי אלחת עלי אלתכסב פי אלדניא ועמל אלצאלחאת פי אלאכרה ואנמא אחתגנא אלי אן יעיד דלך לנא לאנה קדם דכר אלחואס אזן שומעת ועין ראה פקאל אלצנאיע אלמהניה אנמא הי תעלים ליסת טבעא כאלחואס פינבגי אן תנהץ אליהא ולא תקדר אנך בפכרך וחואסך תקף עליהא[5].

1) ביאור: החכם אומר למי שעוסק במקח וממכר שבל זמן שלא תיקן מדותיו כדי שלא יהיה בהם לא פחות ולא יותר אינו יכול לומר זכיתי לבי וטהרתי מחטאתי וכן אמרה התורה שתהא המדה שלמה ומתוקנת. והפליג החכם באמרו גם שניהם לומר שאינו רשאי אפילו לקבל במדה פחותה וליתן במדה יתרה מפני שאסור לשמור בביתו מדות שאינן מתוקנות.

2) עיין אמאנאת דף 194.

3) ביאור: זה המאמר הערה לאב ליתן מוסר לבנו אם כדי שיזכה את ארחו עד שיגיע לשלמות או כדי שישאר על ישרו הטבעי כי יצר לב הנער הוא טוב מבריאתו ובלבד שלא ירגיל את נפשו בדבר רע.

4) ביאור: ר״ל (כמו שברא השם את חושי האדם לטוב) כן לבו ישר בטבעו והוא לבדו ישחיתנו ברוע בחירתו וכן אנו רואים שאדם דובר אמת עד שירגיל את לשונו לדבר שקר ואחר זה לא יסור מלעשות כן.

5) ביאור: החכם חזר להעירנו לעמול למחיתנו בעולם הזה וכן להצלחתנו לעולם הבא מפני שהאומניות שהן לפרנסתנו אינן בטבע האדם כחושים שקדם זכרם אבל צריכות לימוד.

בה אלאמראה אלתקועית לדוד חתי אכ̇רגת מרפועה[1]) כמא הו משרוח פי קצתהא וכד̇י אלהו̈ל מן אלרג̇אל יכ̇אטב צאחבה בכלאם חתי יעלם מקדורה פמנה בלין ומנה בכ̇שונה̈ ומנה עלי סביל אלתכ̇ויף ומנה עלי ג̇הה̈ אלתרג̇יב כל אמר חסב טבעה ובניתה[2]).

6 תג̇ד אכת̇ר אלנ̇אס יצף כל ואחד פצ̇לה וד̇ו אלאמאנה̈ עלי אלצחה̈ מן יג̇ד:

הד̇א מנה איצ̇א אנכאר מא יסתעמלה אלנ̇אס מן וצף כל אנסאן מנהם מחאסן נפסה וינסי מסאויה ולעל מא תרכה מן אלאמור אלמד̇מומה̈ אצ̇עאף מא קאלה מן אלמחמוד ולעל מא קאלה איצ̇א מן אלמחמוד אמא אן יחצל מנה בעצ̇ה או לא שי כמא כאן אבשלום יקול מי ישמני שופט בארץ ועלי יביא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (שמואל ב׳ ט״ו ד׳) וכאנת טויתה בכ̇לאף ד̇לך כמא שהד אללה עליה ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל (שם ו׳). ולם ירד בקולה ואיש אמונים מי ימצא אנה לא יוג̇ד בתה̈ ואנמא אראד אנה עזיז[3]).

7 אלצ̇אלח יסיר פי צחתה וטובי בניה מן בעדה:

כמא ועד אללה אן אלבנין אלצ̇לאחין יזדאדון סעאדה̈ בצלאח אבאיהם הד̇א על סביל אלתפצ̇ל כמא קאל ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי (שמות כ׳ ו׳) ואמא אן כאנו טאלחין ליס ינפעהם אבאוהם שיא כמא קאל צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה (יחזקאל י״ח כ׳)[4]).

8 וינבגי ללמלך אלג̇אלס עלי כרסי אלחכם אן יד̇רי מן חצ̇רתה כל שר:

שרחה אן אלחאכם לא יחל לה אן יחצ̇ר בין ידיה שהאדה̈ בזור ולא מעין בט̇לם ול[א מח]תג̇ לג̇ירה בשי ולא מן יסר סרא פי מג̇לסה פאן הד̇ה אלאפעאל ואמת̇אלהא שר פי אלחכם מפסדה̈ לה[5]).

9 מן ד̇א יקול אני זכית קלבי וטהרת מן כ̇טיתי: 10 ואלצנג̇תאן אלמכ̇תלפתאן ואלכילאן ג̇יר מעתדלין יכרההם אללה אג̇מעין:

אומי בהד̇א אלקול אלי מן יביע או ישתרי פיקול מהמא לם יעיר צנג̇אתה

[1]) אפשר שצ״ל מדפונה.

[2]) ביאור: הנבון יוציא בנחת העצה הטמונה בלב אדם כמו שדולים מים מן הבאר וכן עשה יהודה עם יוסף והאשה התקועית עם דוד. והערום המבקש לידע מה שבלב חבר ידבר עמו קשות או רכות ויאיימהו או יבטיחהו והכל כפי טבע חברו ומזגו.

[3]) ביאור: מדרך בני אדם לפרסם מדותיהם הטובות ולכסות את מדותיהם הרעות ואפשר שגם הטוב שמתהללין בו הוא שקר במקצתו או בכולו כמו שעשה אבשלום עם בני ישראל שהתפאר בצדקתו ולא כן היה בלבו. ואמרו מי ימצא ר״ל שאנשי אמת אינו מצויין כי אם מעטים.

[4]) ביאור: הבטיח השם בני הצדיקים שיוסיף בחסדו על הצלחתם אם ילכו בדרך אביהם אבל אם יעשו הרע לא תועיל להם צדקת אביהם כלום.

[5]) ביאור: אזהרה לשופט שירחיק מפניו עדות שקר ועוזר בחמס וטוען לזולתו ועושה רמזים בפניו שכל אלה מטים את המשפט.

אלכ׳אטר קאל פיה לין ואלנביד אלדי עלי סרעה יזיד פי אלאצ׳[טר]א[ב] קאל פיה הומה אלא אנהמא גמיעא אצ׳דאד אלחכמה אלמרסלה מן מצ׳ארתהמא אלתשאגל בשרבה[מ]א ען אלאשראף עלי אלעלום ובעד ד׳לך מא יפעלאנה פי אלדמאג לאן אלשראב יג׳פף ואלנביד ירטב פיכ׳רגאן אלעצ׳ו ען אלאעתדאל[1].

2 והיבה אלמלך איצ׳א כנהים אלצ׳רגאם פמן תג׳אווזהא קד אכ׳טא עלי נפסה:

באלג פי הד׳א אלפסוק אלת׳אני אכת׳ר מן אלאול (י״ט י״ב) לאנה קאל פי אלאול זעף מלך שבה סכ׳טה בזיראן אלאסד. פכיף היבה אללה עז וג׳ל אלדי הו מלך אלמלוך וסיד אלסאדה וקד עלמת מא קאל אריה שאג מי לא יירא ה׳ אלהים וגו׳ (עמוס ג׳ ח׳)[2].

3 כראמה אלמר אלג׳לוס ען אלכ׳צומה וכל ג׳אהל יל׳ג פיהא:

הד׳א אקעאד לכל מתנאזעין מן אן יתנאזעו וד׳לך אן אלמנאזע לך לא יכ׳לו מן אן יכון מת׳לך או פוקך או דונך פאן כאן פוקך פאעתרף לה בחקה ואן כאן דונך פלא תקתדרן עליה ואן כאן נט׳ירך פאפצ׳ל עליה ולו אסתעמל אלנאס הד׳ה אל[הדו]ד לם יכ׳תצם את׳נאן מנהם. והד׳ה אלקצ׳יה פי אלמנאזעה אלתי ליסת פי אלמאל בל פי אלתרוס[3].

4 אלכסלאן לא יהרת׳ פי אלכ׳ריף פיטלב שיא פי וקת אלחצאד פלא יג׳ד:

ט׳אהר הד׳א מעלום ובאטנה פי מן לם יעד׳ חסנאת מן דניאה לאכ׳רתה פהו כמן לם יפלח ארצ׳ה מן אלשתא ללציף וכמן לם יתזוד והו פי אלבר ללבחר וכמן לם יכ׳בז ויטבך מן יום אלג׳מעה ללסבת וג׳מלה אלחכמה אלנט׳ר פי אלעאקבה כמא קאל אללה יבינו לאחריתם (דברים ל״ב כ״ט)[4].

5 אלמשורה פי קלב אלמר באלמא אלעמיק לא ידלוה אלא מן כאן ד׳א פהם:

למא כאן אסתקא אלמא באללטף יכון שבה אלראי אלמסתור פי אלקלוב בה ואלאעתבאר פי הד׳א מא כ׳אטב יהודה ליוסף חתי אסתקי מא פי נפסה ומא כ׳אטבת

[1]) ביאור: קרא ליין לץ לפי שהוא מחזק בתחלה כח המדמה ולשכר הומה מפני שהוא מוסיף מיד על בלבול הדעת והם יחד בטבעם הפכי החכמה והתנגדותם היא ששתיית היין והשכר מונעת מלעסוק בידיעות ועוד שהיין ייבש את המוח והשכר ילחלחהו ושניהם יוציאוהו משווי מזגו.

[2]) ביאור: הפליג בזה הפסוק יותר מבפסוק שלמעלה שלא זעף המלך בלבד אלא גם כן אימתו היא כשאגת אריה ואם כן במלך בשר ודם כל שכן במלך המלכים.

[3]) ביאור: הכתוב אינו מוסב על המריב בממון אלא על המריב בשררה ואומר לו אם בעל ריבך למעלה ממך הודה לו ואם הוא למטה ממך אל תתגאה עליו ואם הוא כמוך עשה חסד עמו ואילו יעשו כן בני אדם לא יהיה ריב לעולם

[1]) ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ועל דרך נסתר ענינו במי ש״א הכין מעשים טובים מעולם הזה לעולם הבא והוא כמי שלא עבד את אדמתו מחורף לקיץ וכמי שלא הכין צידתו מיבשה לים ומערב שבת לשבת וכלל החכמה לראות את הנולד.

27 אנתה יא בני אן תקבל אדבא יסהיך ען אקואל אלמערפה:

הדא אלמוסר אלדי הו לשגות מאמרי דעת אנמא הו אדב באלאסם לא באלמעני כמא אן אלאצנאם אלהים באלאסם לא באלמעני פאוצי וקאל מן אתאך בקול וזעם אנה אדב וראית קולה דאך יסומך אן תזול ען הדה אלמערפה אלתי עלמתך פלא תקבלה פאני קד חצלת גמיע אלקול והדא אצחה[1]) ועלי מא קאל משה כי בקש להדיחך מעל ה׳ אלהיך (דברים י״ג י״א)[2]).

28 מן יתרגם פי אלחכם פהו בשאהד זור וקול אלטאלמין יסתר אלטלם:

שרח הדא אלפסוק הו מא יסתעמלה בעץ אלנאס יחצרון מגלס אלחכם פיחתגון לאחד אלכצמין ויקולון יםכן אן יכ[ון] לה [מ]כלץ הו כדי וכדי וימכן אן תכון עליה חגה הי כדי פהדא מנהם מקאם שהאדה זור לאן אלכצם נפסה אערף בחאלה פלו כאן שי לאחתג בה וכדלך אלחאכם אן הו סמע מנהם. ופסרת יבלע און יסתר מתל קולה ולא יבאו לראות כבלע (במדבר ד׳ כ׳) אלדי תפסירה סתרה. וגרץ הדא אלקול אנה לא יסתר עלי אלטאלם אלא טאלם מתלה כמא קאל אללה ולא תחמל ולא תכסה עליו (דברים י״ג ט׳)[3]).

29 קד היית ללדהאה אלאחכאם ומהאבג לטהור אלגהאל:

הדא מן אלחכים קול תחדיר ינטוי עלי תלאתה אשיא אחדהא אחכאם אלדניא בפעל אלנאס פאן אללה אנמא אבאחהם קתל הדא וחרק הדא וגלד הדא לכי יעתבר אלבאקון כמא יקול והנשארים ישמעו ויראו (שם י״ט כ׳). ואלתאני אלעקובאת אלתי יהלהא אללה באלעצאה פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה קאל פיהם והאלהים עשה שיראו מלפניו (קהלת ג׳ י״ד). ואלתאלת אלעקאב אלשדיד ואלאלאם אלתי אעדהא ללכפאר ואלעצאה פי דאר אלאכרה קאל פיהא ויצאו וראו [וכ׳] והיו דראון לכל בשר (ישעיה ס״ו כ״ד)[4]).

כ

1 אן אלכמר לדאה ואלמסכר למהים כל מן מהג פיהמא לא יתחכם:

וצף אלה[כים כל ואחד] מן הדין בפעלה אלכמר אלדי עלי אלעאגל יקוי

והאם להביא את הבן לפניו והאם תברח ומוכרים נכסי האב לשלם את הגזלה. והודיע אחרית הדבר לעורר את האב והאם ליסר את בנם.

[1]) אלו המלות אינן ברורות ואפשר שיש כאן חסרון.

[2]) ביאור: המוסר הזה נקרא בשם מוסר ואינו מוסר באמת כמו שהאלילים נקראים אלהים ואינם אלהים והחכם הזהיר מלשמוע לדברי המסית והמדיח שהם סותרים מה שלימד מן החכמה.

[3]) ביאור: המליץ כאן הוא מי שיבוא מעצמו לפני בית דין ובודה מלבו טענות וראיות לבעלי הריב או נגדם וזה בעדות שקר שאילו היו טענותיו אמת היה בעל דין עצמו טוען בהן יכן הוא בשופט אם ישמע אל טענות המליץ. ואמרו מבלע ענינו יסתיר וכוונת הפסוק שלא יכסה על הרשע כי אם מי שהוא רשע כמוהו

[4]) ביאור: בזה שלשה ענינים האחד שניתנה רשות לבני אדם לענוש את החוטאים למען ילמדו וייראו הנשארים. והשני שהשם מביא רעות על הרשעים בעולם הזה על פי נס. והשלישי שיפרע השם מהכופרים בעולם הבא.

23 תקוי אללה ללחיוה ואלמסתכתר מן לזומהא לא יטאלב[1] בשר:

לנא לפטה לינה ושכיבה עלי סביל אללזום כמא קאל איוב ובהמרותם תלן עיני (איוב י״ז ב׳) וקול דוד אם תשכבון בין שפתים (תהלים ס״ח ד׳). וגרץ הדה אלאיה יקול אלחכים אן אלעבאד ליס יכאדון אן יכלו מן סיה וחסנה פתקוי אללה הי לדאר אלבקא אלחיוה אלדאימה וקד בקית אלזלאת אלתי תלחק אלעבד תחתאג אלי אראב תדהבהא ענה אללהם אלא אן יסתכתר מן מלאזמה אלתקוי פאנה אדא פעל [דלך] לם יטאלב בהדה אלזלאת אליסירה אמא לאנה חין עוד נפסה אלכיר ארתפע ענה אלזלל ואלאגפאל או יכון לכתרה חסנאתה מחית ענה אלצגאיר עלי מא קאל בחסד ואמת יכפר עון וביראת ה׳ סור מרע (משלי ט״ז ו׳)[2].

24 תרי אלכסלאן קד גמס ידה פי אלגצארה[3] פעגז[4] אן ירדהא אלי פיה:

באלג אלחכים פי כסל הדא אלמדכור אנה יכסל אן יאכד לקמה מן גצארה פיטעמהא בעד גמס ידה פיהא כדאך תגדה פי אמר דניאה אלמטאעם בין ידיה פלא ילתפת אליהא ופי אמור דינה אלצלוה ואלבר בין ידיה פלא ינהץ אליהא ופימא יגמעהא והו אלחכמה גמיע אלעלום מוצועה בין ידיה פלא יתעלם מנהא שיא[5]).

25 כמא תצרב אלדאהי פינהץ מן גפלתה[6]) כדאך אדא ועטת אלדהן יפהם אלמערפה:

יריד אן כלאמך יעמל פי אלעאקל מתל צרבך ללגאהל בל הו אעמל כמא יקול תחת גערה במבין (משלי י״ז י׳)[7].

26 תרי אלאבן אלמסי אלמכגל ינהב אבאה ויהרב אמה:

עלי אלגזוי מן אלכלאם פאנה רבמא סרק מן מאל אביה שיא פאהוגה אלי אן יטלק אמה אד לם תחפטה. ועלי אלכלאם אלגמלי פאנה קד ינקב ויתלצץ פיאכד מאלא[8]) ויהרב פיטאלב אלסלטאן אביה באחצארה פתהרב אלאם פתסתתר אד הי אמראה ויוכד אלאב בביע צ̇יעתה ליגרם מא סרק. פכשף הדה אלעאקבה ליחת עלי אלאדב[9]).

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ ילאזם.

[2]) ביאור: מלות לינה ושכיבה יורו לפעמים על ההתמדה. וכוונת הפסוק היא שבטבע האדם לעשות רע וטוב והנה יראת השם תביאהו לחיי עולם וישארו שגיאות הצריכות לכפרה והמתמיד ביראת השם לא יפקד באלו השגיאות הקלות אם שיתנהג במעשים טובים ולא יכשל כלל או שיסלחו לו השגיאות בעבור רוב צדקתו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ מתלא.

[4]) „גלאה" ונראה שהגאון החליף הפסוק הזה עם הפסוק שלמטה כ״ו ט״ו ועיין ביאורו שם.

[5]) ביאור: הפליג החכם בעצלות העצל שהמאכלים לפניו ולא יטעם מהם וכן הוא בדברי העולם ודברי אמונה ובדברי חכמה שהם לפניו ולא יביט אליהם.

[6]) „כמו שתכה הלץ ויתעורר מפתיותו כן וכו׳".

[7]) ביאור: פעולת הדיבור לאיש נבון היא כהכאה ללץ וגם יותר חזקה.

[8]) בכ״י מאלה.

[9]) ביאור: ענין הפסוק אם נפרש כל חלק ממנו לבדו שהבן גוזל את אביו והאב יגרש את אמו לפי שלא שמרה אתו ועל דרך כללית הבן יהיה גנב או גזלן והמלך יצווה את האב

19 אלכׄתיר אלחמיּה יחמל אוזארא פאנך אן תכׄלצת מן שי אזדדת פי גירה:

יסתקים אן יכון הדׄא אלקול [עלי הדׄ]ה אל[עבא]רּה יחדׄרנא בה מן אסתעמאל אלחדּה ובתרּה אלסכׄט ויערפנא סו עאקבּה דׄלך אן אלאנסאן יתכׄלץ מן מציבּה וידכׄל פי אכׄרי. ועלי עבארּה אכׄרי ינתטם מע אלפסוק אלאול יקול לא תדע ולדך בלא אדב פתהלכה פיכׄרג גדל חמה נשא ענש כתיר אלחמיּה עלי אלנאס חאמל אוזאר(א) ענד רבה בל כׄלצה מן גמיע דׄלך וזד פי אדבה והדׄא אנטׄם ואטבע[1]). וכמא אמר אלאב אן יודב אמר אלולד איצׄא בקבול אלאדב הו קול

20 אסמע אלמשורּה ואקבל אלאדב לקבל אן תתחכם פי אכׄרתך:

ופי תנאהיה אלי אלעאקבּה אקואל מנהא ירגׄי אלמודב ואלמודב גמיעא ויקול אצברו עליה פאן נפעה ליס יתבין אלסאעּה אלא פי אלעאקבּה. ומנהא יקול ללולד סיּנקצׄי וקת תטלב תתאדב פיה פלא ימכנך לעסׄך ען דׄלך פתאדב מהמא ימכנך אלקבול. ומנהא אן יכון ישיר אלי ראי אלאכׄרּה פיקול אדבך פי אלדניא ינפעך פי אלאכׄרּה פיא לך ממא יתגׄר בה מן עאלם אלי עאלם אכׄר[2]).

21 ואעלם אן אפכארא כתירּה פי קלב אלמר יתקדיר אללה הו אלדׄי יתׄבת:

תחת הדׄא מעאן אולהא ימנע אל[מר] מן אן [יקצׄי] ויחתם עלי שי בעינה מן אלחואדתׄ אנה יכון. תׄם ילזמה אלאעתקאד דאימא אנה מחאט מדבר פי כל אחואלה מא גׄלא אלאמר ואלנהי[3]).

22 שהוּה כל אנסאן אלאחסאן אליה[4]) ומטׄהר פקרה כׄיר מן דׄי כדׄב:

גרצׄה אלא יטמע בעצׄ אלנאס בעצׄא פי אנה יחסן אליה תׄם לא יפעל ועלי אן כל אנסאן ישתהי מנך אן תחסן אליה פאן אמכנך מא סאלך ואלא פאטׄהר לה תעדׄר מא סאלך ופקרך מנה אצלח מן אן תעדה ותכׄלפה ולו לם יועד בלק בלעם[5]) בֿמא לם יפעל כאן אצלח ולו לם יועד אבימלך בעלי שכם במא לם יף להם בה כאן אסהל[6]).

בנחת כדי שלא ימיתום והשני שלא ייראו שימיתום כאשר ייסרום והשלישי והוא היותר טוב שיחיו אותם במוסר ולא ימיתום בעזבם אותם על אולתם.

[1]) ביאור: לפי מה שהעתקנו אמרו כי אם מציל וכו יתכן שהזהיר האדם מלהיות כעסן שסוף הדבר שאם ניצל מצרה יבוא לצרה אחרת. ועוד נראה שהפסוק הזה מחובר עם הפסוק שלפניו ואמר שאם האב אינו מיסר את בנו מאבד אותו ויהיה ענין גדל חמה וכו׳ שהכועס תמיד נגד בני אדם ישא עונש לפני השם ולפיכך חייב האב שיציל את בנו מכל זה ויוסיף ליסרו.

[2]) ביאור: אחר שצוה האב ליסר את בנו צוה את הבן לקבל את המוסר. ובאמרו באחריתך יש ענינים רבים וזה שהחכם אומר למיסר ולמיוסר שבאחריתם יכירו תועלת המוסר. ועוד יזהיר את הבן שילמד עתה לפי שבזקנתו לא יוכל עוד ללמוד. ועוד אומר שאם קיבל המוסר בעולם הזה יועיל לו בעולם הבא ומה טוב ומה נעים סחר כזה.

[3]) ביאור: בזה הפסוק יש כמה ענינים האחד שלא יגזור אדם על דבר ויחליט שיהיה והשני צריך שיאמין שהוא מוגבל בהנהגת השם חוץ מבדברי צווי והזהרה.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ חסר. — [5]) אפשר שצ״ל בלעם בלק.

[6]) ביאור: כל אדם יתאוה שייטיב לו רעהו אבל טוב לאדם שיודה שאין ביכלתו למלא שאלת השואל משיבטיחהו ולא יעשה כמו שהבטיח בלעם את בלק ואבימלך את בעלי שכם ולא כרים שיג.

מאלך ולא תקדר אן תורתה עלמך לאן אלחכמה קד כאן מתלהא באשה כמא קדם חכמות בנתה ביתה (משלי ט׳ א׳) ואלפאידה פי [הדא אנה] אדא כאן אלאמר כדאך פינבגי ללולד אן יגד פי טלב אלעלם וכמא סאסנא[1]) אלאולון והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה (אבות ב׳ י״ב)[2]).

15 ומן פעל אלכסל אן יוקע אלסבאת ותגד אלנפס אלמלולה תגוע:

חת בהדין אלקולין עלי אלנשאט אלי אלפעל אלדיאני ואלדניאי ואנמא צאר אלכסל יוקע אלסבאת לאן אלבכאר אלדי סבילה אן יתחלל פי מסאם אלבדן כתרה אלבטש אדא הי סכנת פלם תחללה תרקי אלי אלדמאג פאחדת נומא ינהל בה[3]).

16 מן חפט אלוציה חפט נפסה ומן אזרא בטריק אללה יהלך:

אשאר בקולה בוזה דרכיו אלי אללה וכאן גרצה פי הדא תרך אלאמתנאן מן אלטאעין עלי רבהם יקול להם אנמא עמלתם ל[נפ]סכם והפטתמוהא ובעכסה יקול ללע[צאה] לם ת[גי]טוה ואנמא אגטתם אנפסכם כמא קאל ירמיה ען קול אללה האותי הם מכעיסים נאום ה׳ הלא אותם למען בשת פניהם (ירמיה ז׳ י״ט)[4]).

17 אלראוף עלי אלמסכין הו מקרץ אללה ואיאה יסלמה לה:

הדא איצא חת עלי אלצדקה יקול ללמומן לא תטנן אן אלדרהם אלדי תצדק בה קד צ̇יעתה ואנמא אודעתה ביד מסתודע ענד רב אלעאלמין עז וגל בל לא כאלודיעה אלתי סבילהא פי אחכאם אלנאס ליס עלי אלמסתודע שי מן דרכהא אלא כאלדין אלדי דרכה וצ̇מאנה עלי אלמקתרץ חתי יופיה איאה כדלך צ̇מן אללה אלגזא ללמתצדקין[5]).

18 אדב ולדך פאן אלרגא מוגוד ולא תחמל נפסך עלי קתלה:

להדא אלקול תלאתה מעאן אחדהא אנה אמר אן יודב אלאב ולדה ואלאסתאד תלמידה ברפק מן חית לא יתחאמלאן עלי תלף אלנפס. תם עכס דלך אנה אעטי אלמודב אמאנא מן תלף נפס מן יודבה פקאל לא תכטר אלי באלך מותה. ואלתאלת והו אחסנהא אנה אמר באדב אלולד ואלתלמיד פקאל אחיהמא באלאדב ולא תדעהמא עלי גהלהמא פתקתלהמא[6]).

---

[1]) אולי צ״ל סנו לנא.

[2]) ביאור: כאלו אמר אפשר שתנחיל את בנך ממונך ואי אפשר שתתן לו חבר משכיל וזה הערה לאדם שאם ראה שחברו אינו מועיל להצלחתו ולטובתו יחליפנו. ויש עוד לפסוק הזה ענין נסתר והוא שנמשלה כבר החכמה לאשה ואמר שהאב אינו יכול להנחיל את בנו חכמה ולכן ישתדל הבן בעצמו לקנותה.

[3]) ביאור: המאמר הזה הערה לזריזות בין בדברי העולם בין בדברי תורה. ואמרו עצלה וגו׳ מפני שההבל הנוהג להתפזר דרך נקבי הגוף כשהאדם עמל עולה אל המוח אם הוא עצל ומפיל עליו תרדמה.

[4]) ביאור: אמרו דרכיו רוצה לומר דרכי ה׳. ואמר ששומר מצותיו לא ייטיב כי אם לנפשו והממרה את פי ה׳ אינו מכעיס אותו כי אם מכעיס את עצמו.

[5]) ביאור: הפסוק הזה הוא הערה לצדקה ואמר שמה שנותן האדם לעניים אינו אבוד כי אם הוא שמור ביד השם ולא כפקדון בידי אדם שאין אחריותיו על השומר אלא כמלוה שאחריותיו על הלוה שהשם הבטיח לשלם את גמול חונן דלים.

[6]) ביאור: יש בפסוק הזה שלשה ענינים האחד שהאב ייסר את בנו והרב את תלמידו

מחמוד עבר על פשע אן אבימלך אסי אלי אברהם ושרה גמיעא פלמא אעתדר וסאלה אלצפח. צפח לה ודעא לה ויתפלל אברהם וגו׳ (בראשית כ׳ י״ז) וכדלך יצחק אסו אליה אבימלך ואצחאבה פצפח ענהם ואעטאהם אמאנא כמא קאל וישכימו בבקר וישבעו איש וגו׳ (שם כ״ו ל״א) ואלוה יוסף אסו אליה באלחסד ואלביע ומא אנצם אליהמא פגפר להם וכלמהם באלכלאם אלחסן כמא קאל ועתה אל תיראו וגו׳ (שם נ׳ כ״א) ואנמא כתבת הדה אלקצץ לנעתבר בהא [1]).

12 תרי זבר אלמלך כנהים אלצרגאם ותגד רצאה כטל עלי עשב:

עלי אלטאהר יסתקים אן יכון תמתילה לסכט אלמלך באלאסד ולרצאיה באלנדי לאן אלנאמי [אנמע נועאן [2]) נבאת וחיואן פאכתר אלחיואן לא קואם לה אלא באלנבאת פשבה אלרצא באלטל אלדי הו מאדה אלנבאת אלדי הו קואם אלחיואן ושבה אלסכט באלאסד אלדי יפני אלחיואן אלדי הו יפני אלנבאת פאכד אלחאשיה פי כל פן. ועלי אלבאטן יקול אדא כאן הדא שאן מלך מן מלוך אלנאס פכיף מלך אלמלוך וסיר אלסאדה אחרי אן יכון סכטה כאלאסד וכמא מתל פקאל אריה שאג מי לא יירא וגו׳ (עמוס ג׳ ח׳) ואן יכון רצאה כאלטל כמא שבה פקאל אהיה כטל לישראל (הושע י״ד ו׳) [3]).

13 וכמא אן אלולד אלגאהל אפה עלי אביה כדאך צכאב אלזוגה באלוכף אלמתתאבע:

עלי פי הדה אלקציה עלי מא כאן קדם ובן כסיל תוגת אמו (משלי י׳ א׳) פקאל אן אלזוגה איצא להא וצלה באלבעל כוצלה אלאבן באלאב פאדא כאנת צכאבה כאן כלאהא עליה כבלא אלולד [אלגאהל] עלי ואלדיה ולכן אלואלד לא ימכנה אן יציר [לאולאדה] לא ואלד ואלבעל ימכנה אן יציר לזוגתה לא בעל באלטלאק [4]).

14 אלעקאר ואלמאל מן נחלה אלאבא ותופיק אלזוגה אלמנגחה מן ענד אללה:

כאנה [5]) יקול ימכנך [6]) אן תעטי ולדך מאלא ועקארא ולא תקדר אן תעטיה עשירא צאלחא ואל[פאי]ד[ה] פי הדא אן אמר אלעשיר אליה אן ראה מנגחא צאלחא לה ואלא אסתבדלה. וקד ימכן אן יכון להדא [7]) באטן פיקול תקדר אן תורת אבנך

[1]) ביאור: כמו שהאריך משה אפו לבני גד ובני ראובן והרבה עמהם דברים עד שנצטדקו ממה שחשדם והודה להם וכן עשה יהושע וישראל עמהם. ואמרו ותפארתו וכו׳ כמו שסלח אברהם לאבימלך וכן עשה יצחק שלום עם אבימלך ורעיו ויוסף עבר על פשע אחיו ולא נכתבו אלה המעשים כי אם כדי שנלמד מהם.

[2]) בכ״י . . . מאלן.

[3]) ביאור: לפי שהאריה טורף בעלי חיים שהן ניזונים על הרוב בצמחים שהם גדלים בטל הזכיר החכם שתי הקצוות והמשיל זעף המלך לשאגת אריה ורצונו לנזילת הטל. ועל דרך נסתר כוונת הפסוק היא אם כן הוא במלך בשר ודם במלך המלכים לא כל שכן.

[4]) ביאור: אמרו אביו ר״ל אביו ואמו ונסמך זה הפסוק על מה שאמר למעלה בן כסיל תוגת אמו. ואמר שיש חיבור בין הבעל ואשתו כחבור האב עם בנו ואם היא אשת מדנים היא הווה לבעלה כבן כסיל ליולדיו אבל האב אינו יכול להיות לא אב והבעל יוכל להיות לא בעל בגירושין.

[5]) בכ״י באנה.

[6]) בכ״י אבנן. — [7]) בכ״י לידהא.

קאל אלחכים כי מי יאכל ומי יחיש חוץ ממני (קהלת ב׳ כ״ד). ואמא אלגאהל פאן נעמתה מאדה לגהלה פינבסט פי אלאכל ואלשרב ואלגשיאן פי גיר וקתה פילטי עלי טבעה ותתגאולה אלעלל ואלאמראץ ומן גיר הלה פיסי אלי נפסה במא יקעהא פי שדיד אלעקאב וכמא קאל עמוס ען אלמנעמין והם יגהלון פי פצל הוי השאננים בציון (עמוס ו׳ א׳) אלי אכרה. וקולה אף כי לעבד משל בשרים אצלה אנה יחסן במן הו מן נסל אלמלך אלתסלט ואלתרוס פהו ישפק עלי רעיתה ויגרי להם הדאת מנהא ליקים דכר אבאיה ויחיי דולתהם ואיצא ליבקי סננהם ויגאזי כל מן כאן וליא ולאדמא להם ואיצא לאנה ירגו מתל דלך לנסלה כמא עלמת מן שלמה אנה סן גמיע סנן אביה ותבתהא ויאהב שלמה את ה׳ ללכת בחקות דוד אביו (מ״א ג׳ ג׳) ואדא ולי אלקום עבד פאנמא קצדה[אן] יגיר סנן מולאה ויקתל אוליאה ואצחאבה ויעאלה אלי אן ינתהי אלי אהונהם כמא קאל פי בעשא ען ירבעם לא השאיר כל נשמה לירבעם עד השמידו (שם ט״ו כ״ט) וקאל פי מא פעל זמרי באלה לא השאיר לו משתין בקיר (שם ט״ז י״א) וליס ירגו איצא אן יתבת אלמלך לנסלה פהו יסוסהם בלא שפקה. ואנמא צאר הדא אלבאב אלתאני קצה אלעבד אעגב מן אלאול אלדי הו קצה אלאחמק חתי קאל פיה אף כי לעבד לאן אלאול כטאיה עלי נפסה פקט והדא אלתאני כטאוה עלי אמה או גמאעה. ואלגאהל איצא[1]) יסמי עבדא כמא קאל ועבד אויל לחכם לב (משלי י״א כ״ט) ואמא אלמקתרץ פלא יסמי עבדא אלא למן אקרצה פקט כמא קאל ועבד לוה לאיש מלוה (שם כ״ב ז׳)[2]).

11 מן עקל אלאנסאן טול מהלה ומן פכרה אלתגאוז ען אלדנב:

קד עלמת אן [משה רבינו] טול אלמהל לבני ראובן ובני גד ואוסעהם אלכלאם חתי תבין בראאתהם ממא כאן יטן בהם פשכרהם וקאל אם תעשון את הדבר הזה ועבר לכם כל חלוץ וגו׳ ונכבשה הארץ וגו׳ (במדבר ל״ב כ׳—כ״ב) וכדלך יהושע וכל ישראל אוסעהם איצא מהלא והלמא לבני ראובן וגד[3]) איצא ממא כאנו אתהמוהם בה פשכרו אללה כמא קאל וייטב הדבר בעיני כל ישראל ויברכו אלהים בני ישראל ולא אמרו לעלות עליהם לצבא וגו׳ (יהושע כ״ב ל״ג) הדא מן מחמוד האריך אפו. ומן

[1]) בסוף ביאורו הוסיף הגאון ואמר והכסיל יקרא גם כן עבד באמרו ועבד אויל לחכם לב אבל הלוה לא יקרא עבד אלא למי שהלוהו בלבד באמרו עבד לוה לאיש מלוה ונראה שזאת ההוספה היא פירוש שני שאמרו אף כי עבד וכו׳ אפשר שענינו שאינו ראוי לכסיל למשול על חכמי לב והם השרים אבל אי אפשר לפרש שהפסוק מוסב על הלוה שהוא גם כן נקרא עבד לפי שאינו נקרא כן אלא אצל המלוה.

[2]) ביאור: עיקר שני חלקי הפסוק הוא שטובת האדם אשר מענפיה התענוג היא נאוה לנבון לפי שישמור בה ארבעה כוחותיו הנזכרים בפתיחה ועוד שלא ישתקע בתענוגי הגוף יותר מדאי לפי שהוא דבק בחכמה והכסיל אינו יודע לכלכל תאותיו במדה ומשורה וירע לגופו ונופל בחליים וירע לנפשו שיחטא ויענש. ואמרו אף כי וכו׳ רוצה לומר שמי שהוא מזרע המלכים המלוכה ראויה לו לפי שהוא ירחם על עמו להעמיד זכרון אבותיו ולהקים מלכותם ולשמור חוקותיהם וייטיב לרעיהם ולמשרתיהם ועוד שהוא מקוה שיעשה זרעו כמוהו וכן עשה שלמה ואינו כן בעבד מושל שהוא ישנה חוקי אדוניו וישמיד כל בית המלך עד שלא ישאיר לו שרידו כמו שעשה בעשא עם ירבעם וזמרי עם אלה. ואמר אף כי לפי שהכסיל לא ירע אלא לעצמו והעבד המושל ירע לכל העם או לכל הקהל.

[3]) הלשון אינו מתוקן ויש כאן חסרון איזה מלות אבל הענין ברור ור״ל שיהושע וישראל גם כן האריכו אפם עם בני גד ובני ראובן עד שהראו שהם נקיים מכל חשד והודו להם כל ישראל.

5 כמא אן[1]) שאהד אלזור לא יברו כדׄאך אלמתפוה[2]) באלכדׄב
לא יפלת:

6 תרי כתֿירא יבתהלון וגׄה אלסכֿי ואכתֿר אלאצחאב לדׄי אלעטא:

הדׄא איצׄא וצפה למא וגׄד פי אלדניא ואמא עלי אלחקיקה פאנמא יגב אן יכון אלכתֿירין יבתהלון וגׄה אלצאלח כמא קאל צופר ען איוב ורבצת ואין מחריד וחלו פניך רבים (איוב י״א י״ט)[3]).

7 ותרי כתֿירא מן אכׄואן אלפקיר קד שנוה פכיף אן נדמאה קד
בעדו ענה ויטלב מנהם אמורא לים הי מתואתיה:

הדׄא איצׄא מא אכׄתארה אלנאס עלי גׄהל ווצפה הו ענהם ואמא אלואגׄב פהו אן יכון גמיע אכׄואן אלעאצי ישנונה כמא קדם יראת ה׳ שנאת רע (משלי ח׳ י״ג) ואן יכון גמיע נדמא אלכדׄאב יבעדון ענה כמא קאלת אלתוראה מדבר שקר תרחק (שמות כ״ג ז׳) ואן יכון אלטׄאלם אדׄא טלב מן אלנאס אמורא לא יואתונה עליהא כמא נהי אללה פקאל אל תשת ידך עם רשע (שם א׳)[4]).

8 מן אקתני אלחכמה פקד אחב נפסה ומן חפטׄ אלפהם וגׄד כׄירא:

יקע איצׄא אסם אלחכמה עלי אלשראיע אלעקליה ואסם תבונה עלי אלסמעיה פמן באה בהא ולם יכדׄב פיהא פהו אלדׄי יסלם וינאל כׄירא[5]).

9 כמא אן שאהד אלזור לא יברו כדׄאך אלמתפוה באלכדׄב יביד:

הדׄא איצׄא עלי אלמקדמה אלתי פי אלתוראה כמא אנהא חכמת באן יחל באלשאהד אלזור מתׄל מא קצד אחלאלה באלבריׄ כדׄאך [מן כדׄ]ב עלי אכׄיה אלמומן פי גיר מגׄלס אלחכם פלא תחצל ללחאכם מגׄאזאתה ינתקם אללה מנה אלדׄי אטלע עליה במתׄל מא כדׄב עלי אכׄיה[6]).

10 לא יחסן באלגׄאהל אלדׄלאל פכיף יחסן באלעבד אלתסלט
עלי אלריסא:

אלאצל פי האתין אלקצׄיתין הו אן אלנעמה אלתי אלדׄלאל מן פרעהא תחסן באלעאקל כמא קאל והתענג על ה׳ (תהלים ל״ז ד׳) והתענגו על רב שלום (שם י״א) לאנה כלמא תנעם צפא דׄהנה ואעתדל מזאגה וקוי כׄאטרה וגׄאד פכרה ותמכנת אלארבע קוי אלתי דׄכרנאהא פי צדר אלכתאב ואיצׄא אדׄ הו חכים פלים יסרף פי לדׄה גׄסמה פוק מא ינבגי לתעלק קלבה באלחכמה פהי לעמרי תשבחה ותצלח לה כמא

[1]) בכ״י ב׳ ג׳ חסר.
[2]) בכ״י ב׳ וג׳ ואלמתפוה.
[3]) ביאור: דבר החכם בהווה אבל הראוי שלא יחלו בני אדם כי אם פני צדיק.
[4]) ביאור: זה על דרך מציאות אבל הראוי לבני אדם שישנאו הרשעים ויתרחקו מדוברי כזב וימאנו מלתן לחומסים בקשתם.
[5]) ביאור: שם החכמה (והוא לפי דעתו פירוש לב) נופל על המצות השכליות ותבונה על המצות השמעיות והמפרסם אותם ואינו מכחש בהם ימצא טוב.
[6]) ביאור: התורה אמרה בעדים זוממין ועשיתם לו כאשר זמם וזה ענין תחלת הפסוק וגם אם ענה שקר באחיו באופן שלא יהביאו לפני בית דין השם יענשהו כפי מה שהלשין בחברו.

תכלאן ולים הו גהל מתל וכסיל לא יבין את זאת (תהלים צ״ב ז׳). והדא הו אלואגב לים עלי מא אנתארה אלעאמה בל יגב אן יפצל אלפקיר אלצאלח עלי אלמוסר אלטאלח ואקתצר מן גמיע פנון אלטאלח עלי עקש שפתיו עלי מא כאן קדם מן מות וחיים ביד לשון (משלי י״ח כ״א)[1].

2 ואלנפס איצא בלא מערפה לא כיר פיהא ואללאה פי אחואלה יכטיהא:

ברגלים האהנא נטיר קול יעקב לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים (בראשית ל״ג י״ד) אלדי תפסירהמא לחאל. וואדנא בקולה הדא התא עלי אלעלם פקאל מע גמיע אלאמור מן מאל וגאה וגיר דלך אדא לם תכן מערפה פלא כיר פי אלכל לאן קולה גם ידל עלי אן תחת כלאמה אשיא אכר מצמרה גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. תם קאל ולים תכאד אן תגדהא פי מן הו מלחאח פי אמורה ומנעכף עלי מכאסב אלדניא בל תגדה יכטיהא ויחיד ענהא בכתרה שגל פכרה ובטשה[2].

3 גהל אלאנסאן יזיף טרקה ועלי אללה יצגר קלבה:

קאל הדא ליבין אלאנסאן ען אהאלה מא יעאנתה מן אלגהד פי דניאה עלי רבה כמא פעל אלא[כוה] פקאלו מה זאת עשה אלהים לנו (בראשית מ״ב כ״ח) וכאן דאך ממא כסבת אידיהם בל נקול ענד כל האדתה כמא קאלו פי וקת נדמו[3]) עליה אבל אשמים אנחנו על אחינו (שם שם כ״א) לאנה לא יפעל בנא אלא אלאצלח ולדלך תגד עלי יקול וה׳ [הוא] הטוב בעיניו יעשה (ש״א ג׳ י״ח) ותרי דוד יקול יעשה לו הטוב בעיניו (מ״א י״ט י״ג) ויקול יחזקיהו טוב דבר ה׳ אשר דבר (ישעיה ל״ט ח׳) ועלי אלאצל אלמקדם[4]) אן כל אלם יהדתה פי עבאדה פליס יכלו מן אן יכון אמא תמחיצא למא סלף או מחנה ליעוץ עליה אלאנסאן תואבא וגזאא[5]).

4 אלמאל יזיד אצחאבא[6]) כתירין ואלצעיף ינפרד חתי מן אצחאבה:

---

[1]) ביאור: מלת כסיל שענינה כאן איש שבוטחים בו נגזרה מלשון יקוט כסלו והוא בטחון ולא מלשון וכסיל לא יבין. ודיבר במה שראוי לעשות ולא כמו שעושה המון העם וצריך לכבד את הצדיק אם הוא עני יותר מן העשיר שהוא רשע ופרט כאן עקשות פה מכל מיני הרשעות לפי שאמר שמות וחיים ביד לשון.

[2]) ביאור: אמרו ברגלים פירושו בעניגים כמו שאמר יעקב לרגל המלאכה. ומלת גם תורה על דבר מובן שלא נכתב כאלו אמר׳ גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. ואל תחשוב שאולי תמצאם במי שהוא אץ במעשיו ונחוץ בעסקי העולם הזה מפני שהוא יפסידם ברוב השתדלותו ופחזותו.

[3]) בכ״י חמדו.

[4]) עיין למעלה י״ח י״ב.

[5]) ביאור: אין ראוי לאדם שיתרעם על השם בעת צרתו כמו שעשו אחי יוסף באמרם מה זאת עשה אלהים לנו אבל יתודה על עונו כמו שאמרו אבל אשמים אנחנו וכן עשו עלי ודוד וחזקיה מפני שכל צרה הבאה עלינו היא רק לכפרתנו או לנסותנו כדי שנקבל שכר על זה.

[6]) בכ״י ב׳ ג׳ אצדקא.

פעל עבד מלך הכושי (ירמיה ל״ח ז׳) במא תכלם עלי ירמיהו ומות אלאכרה קד יכתסב בכלמה כמא פעל אלמקלל (ויקרא כ״ד ו׳) וגירה[1]).

22 מן רזק זוגה פקד רזק כירא ופק אלרצא מן ענד אללה:

אלאלהכים פי הדא אלפסוק שלצא ואחדא מן גמלה גנס פחכם פיה בשי ליוגב דלך אלחכם לכל אלגנס בחגה עקליה ודלך אן אלעקל יוגב אן יכון עלי כל נעמה שכר למן אנעמהא ממן אנעמת עליה פלעלה אן אול נעמה אנעם אללה בהא עלי אדם ואול מלך מלכה וסמאה טוב הדא חוה כמא קאל לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב׳ י״ח) געלהא אלחכים האהנא מתאלא ופאתחה לגמיע אלנעם ואיגאב אלשכר עליהא ועלי כל נעמה וכמא גאת אלאתאר באן אלמומן יקול עלי כל מא ינעם בה ברוך הטוב והמטיב (ברכות נ״ט ע״ב)[2]).

23 תרי אלפקיר יתכלם בתחנן ואלמוסר בעזה:

הדא מנה חכאיה אלוגדאן אלדי וגדה פי אלעאלם ואמא אלואגב פיה אן יכון צאחב אלחק יתכלם בקוה גגיא כאן אם פקירא וכדלך צאחב אלשך יתכלם בצעף וצאחב אלבטל לא יתכלם בתה וכדלך אלקול פי אלסאיל ואלמגיב ואלעאלם ואלמתעלם[3]).

24 כם מן די אצחאב ירתץ בהם וכם מן צדיק ילאזם אכתר מן אך:

פי דרג הדא אלכלאם דם אלאסתכתאר מן מכאלטה אלנאס פאן פיהם מן הו כצדיק והו אפה אלא מן אמתחנתה פוגדתה כירא מן אך[4]).

יט

1 אלפקיר אלסאלך בצחתה כיר ממן הו עסר פי נטקה והו דו אתכאל:

הדא אלאתכאל יתצרף מן [אש]ר יקוט כסלו (איוב ח׳ י״ד) אלדי תפסירה

---

[1]) ביאור: יסוד העולם ותיקונו אינם כי אם בדיבור פה כמו התפלה לאל וההודאה למלך והמשא ומתן והנשואין והגירושין והעדות והמשפטים וכל זה בשאלה ותשובה וויכוח והנה הדברים מצליחין ונפסדין ביד הלשון בין בעולם הזה בין בעולם הבא. ואמרו תשבע בטנו הוא נגד החיים לפי שהחיים הוא משל לטובה ולעונג ואמרו ישבע נגד המות שענינו כאן שהנפש קצה מפני הצרות הבאות עליה. ואפילו בדבור אחד די להחיות אדם בעולם הזה כמו שעשו שרי מלך ארם עם אחאב או להמיתו כמו שאירע לעבד מלך הכושי כשדבר נגד ירמיה וכן בעולם הבא כמו שאירע למקלל.

[2]) ביאור: החכם מדבר כאן בדבר פרטי מכלל הטובות שיחנן אותנו בהן השם והשכל מחייב שנודה לו כמו כן על כל טובה וטובה ונתן למשל האשה לפי שהוה היתה המתנה הראשונה לאדם מאת השם ונקראה טוב לפי מה שאמר השם לא טוב היות וגו׳ ואמרו חכמים שחייב האדם לברך על כל טובה ברוך הטוב והמטיב.

[3]) ביאור: דבר החכם בהווה אבל ראוי לאדם להגביה את קולו אם האמת עמו ולהשפילו אם הוא בספק ולשתוק אם הוא בעל שקר. וזה גם כן בשואל ובמשיב ברב ובתלמיד.

[4]) ביאור: הזהירנו החכם שלא להתחבר עם בני אדם יותר מדאי לפי שיש בהם דומה לרע והוא משחית אלא אם כן ניכר שהוא דבק מאח.

18 אלסהם יבטל אלצ̇כ̇ב ויפרק בין אלמתשאג̇רין: 19 אלכ̇וה̈
באנו[1]) מן קריה̈ עז וצכ̇ב עט̇ים כנג̇ר אלקצר:

נעת אלסהאם אלתי ילקיהא אלאכ̇וה̈ או אלשרכא פימא בינהם וקת אלקסמה̈ פחמדהא וג̇עלהא תופיקא מן ענד אללה לכל ואחד ועלי מא קאל אללה פי אלתוראה̈ [ו]ה[התנחלת]ם את הארץ בגורל (במדבר ל״ג נ״ד) פלמא ג̇על הד̇א חק̇א כמא קאל מדינים ישבית הגורל אוג̇ב עלי אלכ̇צמין אן ירצ̇יא בה ויעטלא אלכ̇צומה̈ אלתי כאנת ואלמשאג̇רה̈ לאן לפט̇ה̈ עצומים משאג̇רה̈ והי תתצרף ממא קאל ישעיהו קרבו ריבכם הגישו עצומתיכם (ישעיה מ״א כ״ב) צאר עצומים מקאם יריבים. ת̇ם נעת אלמתשאג̇רין באן כל ואחד קד בעד ען אכ̇יה באלוחשה̈ מת̇ל קריה̈ עז יעני חצן שאהק ונעת אלצ̇כ̇ב באנה שדיד כשדה̈ מתרס קצר אלמלך. פכלמא זאד פי נעת מדינים ואחים באלצעובה̈ זאד פי נעת אלגורל באלצלאח ואלאנצאף יקול ליס מדינים ואחים קד בלגו פי אלכ̇צומה̈ אלי חאל צ̇עיפה̈ יצלחהם פקט בל לו בלגו פי כ̇צומתהם אלי חאל ג̇ליט̇ה̈ צעבה̈ לאצלח בינהמא איצ̇א ואנצפהמא[2]).

20 מן ת̇מר קול אלמר תשבע בטנה ומן ג̇לה̈ נטקה יסתכת̇ר:
21 ולד̇לך צאר אלמות ואלחיוה̈ פי טאקה̈ אללסאן פמן אחב̇ איהמא
אכל ת̇מרה:

חצל אלחכים פי הד̇ה̈ אלאיה̈ אן אלראבטה̈ אלמאסכה̈ ללעאלם הי אלנטק אלד̇י בה יהיי פיה[3]) וכמא הו משאהד אן אלצלוה̈ ללה ואלביעה̈ [ללמלך ואלשרא] ואלביע ואלתזויג̇ ואלטלאק ואלא... פיה[4]) ואלשהאדה̈ ואלחכם כל ד̇לך באלכלאם ואלמסלה̈ ואלג̇ואב ואלמנאט̇רה̈ איצ̇א פבה תנצלח אלאשיא ותנפסד פלד̇לך קאל אן פי טאקתה אלמות ואלחיוה̈ פי אלדניא ואלאכ̇רה̈. פבאזא מות קאל קבלה תבואת שפתיו ישבע ולם יקל תשבע בטנו לאן אלמות אנמא הו אסתכת̇אר מן אלמקאם פי אלבלא ובאזא חיים קאל קבלה מפרי פי איש תשבע בטנו לאנה נעמה̈ וסעאדה̈ וכמא הו משאהד מן אן חיוה̈ אלדניא קד תנאל בכלמה̈ כמא פעל קואד מלך ארם באחאב וקאלו עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי (מ״א כ׳ ל״ב) ומות אלדניא בכלמה̈ כמא

לאיש אחד ולפי הנראה השדה לו ובא אחר והביא ראיה שלא היה לאשה שום קנין חוץ מזאת השדה ושאחר כך נשאת תשוב השדה אליה מפני שנגלה שהיא הסתירה זאת השדה מאת האיש אשר כוונה להנשא לו. והשני שבא איש אחד ואמר שאביו מת והניח לו שדה ובא איש אחר ואחז בה ואחר כך בא זה האיש והביא ראיה שהמת היה גר ובנו נולד קודם שנתגייר וזכה בו שהשדה הפקר. וזה המאמר רמז גם כן למאמינים שלא ישמעו לקול הכופרים והמתנגדים עד שיביאו טענותיהם לפני חכמינו אבל אינו צריך להביא דעותינו לפני הכופרים והמתנגדים מפני שיש לנו אותות ומופתים עליהן.

[1]) בשלשה כ״י כאנו ובכ״י ב׳ וג׳ פי במקום מן וענין העתקה אינו ברור ואפשר שרצה לומר שהאחים שנ̇תרחקו זה מזה הם מעין קרית עוז.

[2]) ביאור: האחים והשותפים הבאים לחלוק צריכים להרחיק הריב ולהשלים ביניהם בגורל ואמרו עצומים כמו יריבים. ואמרו אח נפשע ר״ל אפילו אחים שנתרחקו זה מזה במשטמתם כאילו כל אחד מהם עיר בצורה שאי אפשר לכבשה וריבם חזק כבריח ארמון הגורל יכול להשבית את הריב שביניהם.

[3]) אולי צ״ל כלה.

[4]) אולי צ״ל אלאמר ואלנהי = הצווי והאזהרה.

וימכן אן יכון וצפה בחמא בעד חכמתה יעני אנה כלמא אמען פי אלעלם טלב אלתזיד ועלי מא הו משאהד מן לה מאל אמען עלי אלזיאדה פיה אכתר ממן ליס לה[1]).

16 עטא אלאנסאן ירחב בה[2]) ובין ידי אלאגלא יסירה:

אלעטא עטאאן אמא פי אלדניא פמעלום אנה מן בר אלמלוך וחאשיתהם ואהדא אליהם קרבוה ואגלוה כמא אכרם בן הדד לאסא ותגלת פלסר לאחז[3]) למא אהד[י]א אליהמא. ופי אלאכרה פמן אטאע רבה במאלה וזכי בלה[י]אתה רחב בה אלצאלחין ואכרמוה כמא קאל לכן אחלק לו ברבים וגו' (ישעיה נ"ג י"ב) מתל אברהם יצחק ויעקב וגירהם מן אלצאלחין. ואלרחב ואלסעה פי לגה אלערב עלי מעני ואחד[4]).

17 יבאדר אול אלכצמין אן יזכו פי דעואה חתי יגי צאחבה פינאהיהא[5]):

טאהר הדא אלקול תחדיר ללחאכם מן קטע אלחכם עלי קול אחד אלכצמין דון אלאכר פאנה רבמא ראי אלחק כאנה מע אחדהמא בבינה פאדא סמע כלאם אלתאני תבין אן אלאול כאן טאלמא ולדלך קאל ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו' (דברים י"ט י"ז). ולו דהבת אן אבסט מן שרח הדא כתירא לטאל לכני אדכר בעצא ואקול מן דלך כאן אלבינה קאמת ליהודי בכתאב מתנה מן אמראה ליס להא בעל פעלי הדא אלטאהר אלציעה לה תם חצר כצמה פאקאם אלבינה באן אלציעה הי גמיע מלך אלאמראה תם תזוגת בעד דלך [פיגב אן] תרד עליהא למ[א] אנ[כשף אן הדה אלאמ]ראה מזיה שיהא עמן קצדת אן תתזוג בה. ומן דלך איצא כאן בינה קאמת לרגל אן הדה אלציעה לאביה ומאת והו מאלכהא תם תגלב עליהא רגל אכר פעלי אלטאהר יגב אכראגהא מן ידה פלמא חצר כצמה אקאם אלבינה באן אלמתופי כאן דמיא ואן ולדה הדא לם ינסלה עלי אליהודיה פיגב אקרארהא פי יד אלרגל אלדי סבק אליהא אד אלאמה כלהא וארתו דאך אלמתופי ומתל הדא כתיר. ופי מי הדא אלקול אן יכון אלמומן אדא סמע כלאם אלמלחדין לא יסארע אלי קבולה חתי יערצה עלי אלמומנין וכדלך אדא סמע צאחב אלחק כלאם אלמכאלפין פלא ינבגי לה אן ידאכל קלבה שיא מנה חתי יערצה עלי אלמואפקין ולא יגב אן יעכס דלך באן יקאל לא יקבל כלאם אלמומנין ואלמואפקין חתי יסמע כלאם מכאלפיהם למוצע אלאיאת ואלבראהין אלתי קאמת להם[6]).

---

[1]) ביאור: הכתוב מוסב בין על מי שרצה להתחכם ולפיכך למד בין על מי שהוא כבר חכם ורוצה להוסיף על חכמתו כמו שמי שיש לו ממון מבקש להרבות את עשרו יותר ממי שאין לו כלום.

[2]) בכ"י ב' יוסע לה והגאון רומז לזה בסוף ביאורו באמרו שענין רחב ווסע בערבי אחד.

[3]) בכ"י תגלת כאן.

[4]) ביאור: אם בדברי העולם הזה ידוע שנותן מתנות למלכים ולשריהם מכבדים אותו כמו שכיבד בן הדד את אסא ותגלת פלאסר את אחז ואם בדברי העולם הבא העושה מצות בממונו ונוטל הסד ראביונים יחיבו לו הצדיקים כמו אברהם ויצחק ויעקב ויושיבוהו ביניהם.

[5]) בכ"י ב' וג' פינהאה.

[6]) ביאור: הפסוק הזה לפי פשוטו הזהרה לדיינים שלא יגזרו המשפט אלא אחר ששמעו בעלי ריב שניהם מפני שלפעמים יביא אדם אחד הראייה שהצדק עמו וכשבא בעל ריבו יבטל את ראייתו ואתן לך מזה שני משלים האחד שאשה פנויה כתבה שטר מתנה על שדה אחת

קלנא אשה היא מפרדא כאן כ̇טאא חתי נקול אם בעל אשה היא (שמות כ״א ג׳) וכד̇לך אד̇א קלנא והוא אשה פקט כאן כ̇טאא חתי נקול והוא אשה בבתוליה יקח (ויקרא כ״א י״ג) וכד̇לך אין אלהים חתי נקול ומבלעדי אין אלהים (ישעיה מ״ד ו׳) וכד̇לך לא אלה פי לג̇ה̈ אלערב חתי תצ̇ם אליה אלא אללה ומא אשבהה פמא אחסן אלאנאה̈ חתי יחאט באקטאר אלאר̇ן כלהא[1]).

14 רוח אלמר תחתמל אלאלמה ואלרוח אלכאבה̈ מן יחתמלהא:

להד̇א מעניאן אחדהמא עלי אלוג̇דאן יקול וג̇דת אלאלאם אד̇א ערצ̇ת פי אלג̇סד אחתמלתהא אלרוח ודברתהא ולטפת להא בג̇ודה̈ אלראי ואלפעל ג̇מיעא חתי תעאלג̇ה ולכן אד̇א וקע אלאלם פי אלרוח פמא אלחילה̈ פיה ומן ידברה או יצלחה וליס פוקה פי אלאנסאן ג̇והר אכ̇ר אעלי מנה כאלצ̇עף אד̇א ער̇ן[2]) פי קוה̈ אלפכר ואלד̇כר ואלתמייז אללאתי פי אלדמאג̇ ופי אלרוח אלבאצר ואלסאמע ואלד̇איק ואלמסתנשק אלתי פי אלארבעה̈ אלאעצ̇א וכד̇לך פי אלקוה̈ אלג̇אד̇בה̈ ואלמאסכה̈ ואלהאצמה̈ ואלדאפעה̈ פי כל עצ̇ו וכד̇לך אלמולדה̈ ואלמרביה̈ ואלג̇אד̇יה̈ פי עמק אלג̇סד וכד̇לך פי אלרוח אלבאצר אלמתחרך אלחסאס[3]) אלנאשיתין מן אלקלב פהד̇ה אלסת עשר קוה̈ מן אלנפס אד̇א צ̇עפת ליס פוקהא מא תסתמד מנה שיא טביעיא אלא אלדעא אלי אלבארי אלד̇י הו פוק אלכל. ואלאכ̇ר עלי ג̇הה̈ אלאמר(וקול) יקול ללמר אלעאקל אן יחתמל אלאלאם אד̇א חלת בה ולא יצ̇ג̇ר לאנהא לא תכ̇לו מן אן תכון אמא תמחיצא למא סלף מן סיאתה או מחנה̈ עליהא תעוי̇ן עלי מא בינא פי כתאב איוב ת̇ם קאל ועלי אני ראית אלנאס יקולון מן יחתמל אלאלם ורוח נכאה מי ישאנה יכון פי הד̇ה אלעבארה̈ אלת̇אניה̈ קול אלנאס[4]).

15 קלב אלפהם יקתני אלמערפה̈ ואד̇אן אלחכמא תטלבהא:

הד̇אן אלפעלאן יקנה דעת ותבקש דעת ימכן אן יכון אלחכים וצף כל עאלם בהמא פי חאל תעלמה פקאל קבל אן יציר חכימא כד̇א פעל חתי צאר עאלמא

---

[1]) ביאור: כמו שאי אפשר שישיב אדם כראוי אם לא שמע מפי השואל כי אם חצי מלה כן הוא בחצי ענין ולכן ימתין המשיב עד שישלים השואל את דבריו ואם אינו עושה כן ומשיב אחר זה שנית והוא סותר את תשובתו הראשונה יכלם ואם ישתוק תחשב לו לאולת ואם יחריש עד שישוב השואל לשאלו ואינו משיב יהיה לו כלמה ואולת יחד ומה יפה המתינות עד שיקיף האדם כל אפסי הארץ (כלומר שאדם צריך להיות מתון עד שיבין כל חלקי הדבר).

[2]) בכ״י ערף.

[3]) אחר מלת אלג̇אד̇בה̈ בכ״י חסרון עד אלנאשיתין ומילאו סופר אחר ולזה נפל שיבוש בסוף ונראה שצ״ל וכד̇לך פי אלקוה̈ אלמתחרכה̈ ואלקוה̈ אלחסאסה̈.

[4]) ביאור: הפסוק סובל שני ענינים אחד על דרך מציאות שהאדם יוכל לרפא חליי גופו ברוחו והוא שיכלכלם בהנהגתו הטובה ובמעשיו ואי אפשר לאדם לרפא חליי נפשו בטבע כי אם כשיתפלל אל הבורא וזה כשתארע חלשות באחד משששה עשר כוחות הנפש והם כח השכל והזכרון והבחינה שהם במוח ורוח הראיה והשמע והטעם והריחה שהם בארבעה איברים וכח המושך והמחזיק והמעכל והדוחה שהם בכל אבר (מן הבטן) וכח ההולדה והגידול והמזון שהם בעומק הגוף וכוחות התנועה והחוש הנולדים בלב. והשני על דרך צווי שחייב האדם לסבול יסוריו ולא יתרעם נגד השם מפני שהם לכפרת עונותיו או לנסיונו וא׳ על פי **שיש בני אדם שאומרים רוח נכאה מי ישאנה.**

11 ובמא אן מאל אלגני קריה עזה ובחצן מניע פי זכרפתה:

הדא עאטף עלי אלפסוק אלאול יקול אן שם ה׳ הון עשיר והו איצא יקאל עלי אלדניא באלאיגאב אן יכון אלעבאד יגעלון מאלהם וכנוזהם טאעה רבהם ועלי תמאם אלפסוקין אללדין קאל אצחאב איוב לה ובצור נחלים אופיר (איוב כ״ב כ״ד) [ודהב אופיר] ענדך כצואן אלאודיה [וכסף תועפות לך] (שם כ״ה) ואגעל אלכאפי הו מאלך אלטאהר לך פנצפא אלפסוקין אלאולאן מתקאבלאן ונצפאהמא אלאכיראן מתואזנאן. ועלי אלאכרה באלגזא באלסעאדה אלדאימה כמא קאל הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו (ישעיה מ׳ י׳) וקאל איצא מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים ל״א כ׳)[1].

12 תבע מא ישמך קלב אלמר אלכסר ותבע אלכשוע אלכרם:

הדא אלקול ועלי אנה קד עכסנאה פי אלתפסיר פהו איצא אדא עברה אלמעבר עלי נצה אתגה והו אן אל[נכי] קאל למא צח אן אלצלף מן עקובתה אלכסר[2]) ואלכשוע מן גואה אלכרם כאנת [מ]ק[דמ]ה אלכסר אלצלף ומקדמה אלכרם אלכשוע כמא עלמת מן שאול חין כאן כאשעא והרב מן אלתרוס כמא קאל הנה הוא נחבא אל הכלים (ש״א י׳ כ״ג) אלתארה אללה וחין תעטם וקאל אלי לארב (שם כ״ב י״ג) ומא אשבה דלך אויל[3]).

13 מן רד גואב קול[4]) קבל אן יסמע תמאמה פדאך גהל מנה וכזי לה:

למא כאנת אנצאף אלכלמאת לא יסתפאד מנהא מעני מתל יין וחק יע וקיב ואנמא הי ענד אלתהציל כאלסכות אלדי לא יפיד שיא כאנת איצא אנצאף אלמעאני ואגזאהא לא תפיד שיא ומקאמהא מקאם אלסכות ען דלך אלמעני וכמא אנה לא גואב עלי אגזא אלכלמאת אד לא גואב עלי אלסכות כדלך לא גואב עלי אבעאץ אלמעאני פמן לם יסתתם מן סאילה גמלה אלמעני אלדי ענה יסלה כל אגאבה והו פי וסט כלאמה להקה אחד אמרין אמא נגל או תגהיל או המא גמיעא לאנה יכון קד אגאבה עלי מא אסתחק אול אלכלאם פאדא סמע תמאמה אנתקץ אלגואב פאן הו תרך אן יג[יב]ה [כגואב] תאן כאן גאהלא ופיה קאל אולת ואן הו אגאבה לם יכן פי אלהאל אלתאניה גאהלא בל נגלא ופיה יקול וכלמה פאן אמסך חתי יטאלבה סאילה באלגואב לזמאה אלאמראן גמיעא אולת וכלמה וכמא אנא לו

הבטחון בשם למגדל כן נמשל במקרא לנוה ולמעון ולחדר לסלע ומצודה ולפיכך נקרא השם מקום באמרם המקום ברוך הוא לפי שהוא יותר כללי מן החלקים. ובעולם הבא ענין הפסוק שהכל ישוב אליו וגמול הצדיקים נמשל למגדל בנוי ששוכנים בו לבטח ועונש הרשעים כפרץ חומה הנופל על חרסית ויטהנה כמו שפירשנו בישעיה.

[1]) ביאור: הפסוק הזה מחובר עם הפסוק שלפניו ואומר שם ה׳ הון עשיר וזה נאמר גם כן בעולם הזה לפי שצריך אדם להשוב קיום מצות השם כממונו ואוצרו וכן עשו חברי איוב שהמשילו בתחלה הבטחון בשם בבצר ואחר זה בכתם אופיר. ובעולם הבא האוצר הוא גמול ההצלחה התמידית.

[2]) בכ״י אלכרם.

[3]) ביאור: הדברים מהופכים בהעתקה שהשבר יבוא אחר הגאות והכבוד אחר הענוה ואב תפרשב כמו שהם הטעם אחד. וידענו שבחר השם בשאול בעת ענותנותו והורד ממלכותו בגאותו.

[4]) בכ״י ג׳ כלאם ובכ״י ב׳ חסר.

עפר בצר והיה שדי בצריך (איוב כ״ב כ״ד, כ״ה) יקולון דע אלהצון אלי אלתראב הוא[1]) ואזראא ואגׄעל אלכאפי חצנך אעתקאדא[2]). תׄם קאל ולא ינפע אלנפע אלתאם אלתכלאן עלי אללה אלא למן כאן צאלחא לאנה קאל בו ירוץ צדיק ונשגב ואמא מן כאן כאפרא או פאסקא פתקדירה קרבה מן רבה באלמעאצי אוכד לעקובתה כמא קאל אלנבי ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו ועל ה׳ נשענו (מיכה ג׳ י״א) תׄם קאל לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו׳ (שם י״ב). וקולה ונשגב ינצר ויצאן פי אלדניא. ומעני אכׄר פי תמתׄילה ללתכלאן באלחצן לאן אלחצן יחתאגׄ אליה פי אשד[3]) וקת והו וקת אלחרב כמא קאל פי אבימלך ומגדל עז היה בתוך העם וינסו שמה וגו׳ (שופטים ט נ״א) כדׄלך אסם אללה פי אשד מא כאן עבדה ינצר כמא קאל ועת צרה היא ליעקב [וממנה יו]שע (ירמיה ל׳ ז׳) ואלשיגוב יכון מן אעדא כמא קאל ממתקוממי תשגבני (תהלים נ״ט ב׳) וקאל דויד יענך ה׳ ביום צרה ישגבך (שם כ׳ ב׳) וקד עלמת מן קול דויד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית ובכידון ואנכי בא אליך בשם ה׳ צבאות (ש״א י״ז מ״ו). ומעני אכׄר לתמתׄילה באלחצן לאן מן דכׄל חצנא סבילה אן יגלק עליה אלאבואב פלא יערף מכאנא סוי דׄלך אלחצן כדׄלך יגׄב אן יקטע אלמומן גׄמיע אלמואתׄיק ואלמתכלאת אלא מן ענד אללה פקט ולדׄלך וצל בה דוד ולא פנה אל רהבים ושטי כזב (תהלים מ׳ ה׳) ועלי הדׄא אלתאויל קאל ישעיהו איצׄא לך עמי בא בחדריך וסגר דלתך בעדך (ישעיה כ״ו כ׳) לאן אלאעתמאד עלי אללה ימתׄל בכל מכאן מן מׄאוי ומוטן וחצן וכׄדר וכהף וגׄבל ומא אשבה דׄלך קאל פי אלמאוי זה אלי ואנוהו (שמות ט״ו ב׳) אוי אליה וקאל פי אלמוטן מעון מעון אתה היית לנו (תהלים צ׳ א׳) וקאל פי אלחצן מגדל עז שם י״י וקאל פי אלכׄדר לך עמי בא בחדריך ופי אלכהף ואלגׄבל י״י סלעי ומצודתי (ש״ב כ״ב ב׳) ומא שאכל דׄלך ועלי אנה עלי הדׄה אלפנון נקלת אלאמׄה אן אסמה מקום ולדׄלך יקולון אדׄא הם דעו המקום ברוך הוא אדׄ הדׄא אעם[4]) אלאקסאם. ותאליפה מע חאל אלאכׄרה לאן אללה עז וגל ה[ו] אלדׄי אליה יציר אלכל פתׄואבה ללצאלחין [חצן] מבני יסכנונה ואתׄקין כמא קאל בני עבדיך י[שכונו] ו[זרע]ם לפניך יכון (תהלים ק״ב כ״ט) ועקאבה עלי אלטׄאלמין [כ]קטעה מן חצן תקע עלי אנא כׄזף פתטחנה כמא קאל כפרץ נופל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה כשבר נבל יוצרים (ישעיה ל׳ י״ג—י״ד) וכמא שרחנא הדׄא פי מוצׄעה[5]):

---

1) בכ״י הדא.

2) הגאון הוסיף בפסוק הזה ובפסוק שלאחריו ביאור שני הפסוקים של איוב.

3) בכ״י אשר.

4) אפשר שצריך להוסיף מן.

5) ביאור: הכתוב הזה מוסב הן על העולם הזה בבחירת אדם הן על העולם הבא בגמול ועונש. בעולם הזה יש לאמרו מגדל עז ענינים רבים האחד שאמר מגדל עז ולא אמר הר גבוה ולא ארץ נשאה, מפני שאף על פי שהשם הוא מעמיד הכל לא יועיל זה לאדם אלא אם הוא בעצמו ישים בטחונו באל כמו שלא יציל מקום גבוה את האדם אלא אם בנה מצודה לנפשו. ואמרו בו ירוץ צדיק ענינו שהבטחון אינו מועיל אלא למי שהוא תמים דרך ולא לרשע שהחושב להתקרב אל השם בעבירות ענשו יותר גדול. ואמרו ונשגב ר״ל שהשם יעזרנו וישמרנו בעולם הזה. וענין שני שבני אדם אין צריכים למגדל אלא בעת היותר קשה והיא עת מלחמה וכן השם הוא מנוס לצדיק כשהוא במצוק ומלת שיגוב תורה על זה הענין. וענין שלישי שהנכנס במגדל סוגר הדלת בעדו ולא ישגיח במקום אחר כן צריך אדם לבטוח בשם לבדו. וכמו שנמשל

4 ינבגי אן יכון כלאם אלמר באלמא אלעמיק לאן ינבוע אלחכמה באלואדי אלנאבע:

פעלי דאך יגב אן יסתעמל פכרה וישחדה חתי יכון כלאמה דאךא צואבא[1]).

5 ומחאבאה אלטאלם לא כיר פיהא ולא אלמיל עלי אלזכי פי אלחכם:

לא כיר פיהא ללחאכם לגורה ולא ללזכי לכסארתה ולא ללטאלם למעונתה עלי אלטלם [ולא לאה]ל אלבלאד אלמפעול דלך בינהם [לאר]תפאע אלברכאת[2]).

6 נטק אלגאהל ידכל פי אלכצומה ופוה ידעו אלהבגאת:

חכי מא הו משאהד בין אלנאס[3]).

7 ופם אלגאהל אנדקאקה[4]) ושפתאה והק נפסה:

8 כלאם אלמחרין באלמזאח[5]) וקד וצל אלי כדור אלקלב:

עלי אלמשאהד אן אלמחרין אנמא ילקי כלאמה פאן אתר ש[א] ואלא געלה מזאחא[6]).

9 ואלמסתרכי איצא[7]) פי צנאעתה פהו אך למפסדהא[8]):

לאן אלאפסאד כמא יקע בפעל אלאפסאד כדאך יקע בתרך אלאצלאח ולדלך קאל גם[9]).

10 ואסם אללה כמגדל עז אליה יהאצר אלצאלח פינצר:

הדא אלקול עלי אלדניא באלתיאר אלצאלח ועלי אלאכרה בגוא אללה. ותרכיבה עלי האל אלדניא פאנה לם יקל הר גבוה שם ה׳ ולא ארץ נשאה שם ה׳ בל קאל מגדל עז קצד מא סביל אלנאס יצלחונה הם יקול ללמומן אעלם אן אללה עלי א[נה] מעתמד אלכל באלקדרה ליס ינפעך א[קל] שי אלא[10]) אן תגעלה מעתמדך באלאעתקאד כמא אן אלמרתפע מן אלארץ ואלשאמך מן אלגבאל לא יחגבך מן עדוך ואנמא יחגבך הצן אצלחתה אנת לנפסך והדא נטיר קולה אשרי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו (תהלים מ׳ ה׳) ועלי מא קאל אצחאב איוב לה ושית על

[1]) ביאור: לפיכך צריך אדם שישתדל בשכלו ושישנן אותו עד שיהיה כנחל נובע.
[2]) ביאור: אמרו לא טוב ר״ל לשופט לפי שהוא חומס ולא לצדיק מפני הפסדו ולא לרשע שהוא עוזר לעשות חמס ולא לאנשי העיר שהברכה תסתלק מהם.
[3]) ביאור: הגיד מה שבנמצא בין בני אדם.
[4]) בכ״י ב׳ וג׳ אנדקאק לה.
) בכ״י א׳ כאלמאזה.
[6]) ביאור: אנו רואים שהנרגן כאילו ישליך דבריו ואם יעשו רושם ישמח ואם לא יאמר שהוא מצחק.
[7]) חסר בכ״י א׳ וג׳.
[8]) בכ״י ב׳ וג׳ ללרגל אלמפסדהא.
[9]) ביאור: אמרו גם ירצה בו שמי שאינו מתקן מלאכתו הוא כמי שמשחיתה בידו.
[10]) בכ״י לא.

קולה גם הו מן חרוף אלמצאף דל עלי שי מעתקד קבלה מומא אליה והו אלקתל קאל אמא קתל אלזכי פמסלם אנבארה כמא קאל אללה ונקי וצדיק אל תהרג (שמות כ״ג ז׳) וכדלך גרמה איצא [מנכר] כמא קאל וענשו אתו מאה כסף (דברים כ״ב י״ט) וכדלך צ׳רבה והדה[1] כמא קאל והיה אם בן הכות וגו׳ (שם כה ב׳)[2].

27 אלצאד אקואלה הו עאלם באלמערפה ואלעזיז אלרוח דו פהם:

מראדה בהדא צד אלכלאם אלמבתדא בה חתי יסל ענה. וקולה יקר רוח אשאר אלי אלרזאנה אלתי תרי אלרגל להאלהא אנך תחרכה פלא יתחרך ותהזה פלא יהתז[3].

28 חתי אן[4] אלגאהל אלממסך קד יחסב חכימא ואלצאם[5] שפתיה פהמא:

הדא אלקול יוגב חסן אלטן יוציך אדא ראית אלמר סאכתא פאעדדה בעלם חתי יטהר לך גהלה וכדלך אלמסתור אעתקדה צאלחא חתי יבין לך פסקה ולדלך יוצי קדמאנא הוי דן את כל האדם לכף זכות (אבות א׳ ו׳)[6].

יח

1 אלמנפרד אנמא יטלב שהותה עלי כל פקה ילאגג:

יעני בקולה נפרד אלמכאלפין אלמנפרדין ען אלאמה פאכבר ענהם אנהם אנמא יטלבון [שהותה]ם ולו אורדת עליהם כל חגה ודל[יל] מחכוך ובאבריך[7].

2 ותגד אלגאהל לא יריד אלפהם כל הו סאיר פי לגאג קלבה:

אלפסוק אלאול פי טאהרהם והדא אלתאני פי באטנהם יקול לים יפעלון הדא ענד אלמנאטרה פקט כל ענד כלותהם איצא לא ירידון אלעלום בל אללגאג[8].

3 אדא אתי אלפאסק חצר אלאזרא איצא ומע די אלהואן אלעאר:

יוגב אן[9] תרפע לה ראפעה כמא קאל אלישע ליהורם כי לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך (מ״ב ג׳ י״ד)[10].

---

[1] בכ״י ולדה.

[2] ביאור: מלת גם ממלות החבור ותורה על דבר שהכל מודים בו והוא שאסור להרוג את הצדיק ואמר החכם שאסור גם כן לעונשו בממון ובמלקות.

[3] ביאור: אמרו חושך וכו׳ ר״ל מי שלא יתחיל לדבר עד שישאלו אתו. ואמרו יקר רוח ר״ל מי שיש לו כובד ראש עד שלא יניעהו דבר.

[4] בכ״י ב׳ באן.

[5] כן הוא בכ״י ב׳ ג׳ ובכ״י א׳ ואלצאד = חושך.

[6] ביאור: המאמר הזה יחייב לדון כל אדם לכף זכות ולחשבו לחכם עד שתודע סכלותו ולצדיק עד שתודע רשעתו.

[7] ביאור: אמרו נפרד יורה בו על המתנגדים הפורשים מן הצבור ועומדים על דעותם ואם תרבה עליהם ראיות וטענות ישנאוך ויתגאו עליך (ועיין אמאנאת 69, 306).

[8] ביאור: לא בוכוחם בלבד כמו שאמר בפסוק הקודם אלא גם בלבם ימאסו חכמה ויעמדו בדעותם.

[9] נראה שצריך להוסיף מלת לא.

[10] ביאור: צריך שלא ליתן כבוד לרשע כמו שמנע אלישע ליתן כבוד ליהורם.

ארניהו בן חגית מתנשא וגו׳ (מ״א א׳ ה׳) וכמא פעל עזיהו וכחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל וגו׳ (ד״ה כ״ו ט״ז)[1].

20 אלעסר אלקלב לא יציב כ֗ירא ואלמתקלב פי לסאנה יקע פי שר:

אמא אלעסרה֗ פכמא עסר סיחון ועוג אן ישרקו ללאמה֗ ואלמתקלב כפרעה וקומה[2]) עשר מנאזלאת[3]).

21 ואלד אלג֗אהל לה אלחסרה֗ ולא יפרח אבן אלספיה:

22 אלקלב אלפרח יג֗וד אלסחנה֗[4]) ואלרוח אלכאיבה֗ תג֗פף אלעט֗ם:

אמא פי הד֗א[5]) באצראף אלאהתמאם ואלתוכל עלי אללה[6]):

23 אלט֗אלם יאכ֗ד֗ אלרשוה֗ מן אלכם ליזיל סבל אלחכם:

לנא חק כם כקולה הבא נא ידך בחיקך (שמות ד׳ ו׳) [...] אלנאיר אנה קד סתר אמרה בכמה[7]).

24 בחצ֗רה֗ אלפהם אלחכמה֗ ועינא אלג֗אהל פי אקאצי אלארץ֗:

מעני ד֗לך אן אלפהם כמא תלוח לה באלקול ותומי אליה באלאמר קד וקף עליה ואלג֗אהל פהו כאנה ליס באלחצ֗רה֗ בל כמן הו פי בעד מסאפה֗ כמא עלמת אן משה אעתזל ען זוג֗תה באלאימא אלד֗י קאל לה אללה לך אמר להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמד וגו׳ (דברים ה׳ כ״ז—כ״ח)[8]) וגירה השכם ושלוח (ירמיה ז׳ כ״ה) ולם יחך֗ פיהם[9]).

25 אלאבן אלג֗אהל ג֗יט֗ לאביה וממר֗ לואלדתה:

יתג֗ה הד֗א עלי מא יפעל בהמא באלבטש ואלאד֗א כמא פעל אבשלום בן מעכה וינצרף איצ֗א אלי מא יסמעאנה מן אפעאלה פיגתמאן כמא קאל ועלי זקן מאד ושמע את אשר יעשון וגו׳ (ש״א ב׳ כ״ב)[10]).

26 וג֗רם אלזכי איצ֗א לא כ֗יר פיה ולא צ֗רב אלנבל עלי מסתקימהם[11]):

---

[1]) ביאור: אמרו אוהב מצה וכו׳ כמו שאירע למשה שלא רצה אלא להכות את המצרי והרגו. ואמרו מגביה וכו׳ כמו שהתנשאו אדוניה בן חגית ועזיה מלך יהודה.

[2]) אפשר שחסרו כאן איזה מלות.

[3]) ביאור: אמרו עקש לב כמו סיחון ועוג שלא נתנו לישראל לעבור בארצם. ואמרו נהפך וג׳ כמו פרעה ועמו שהפכו את לבם עשר פעמים.

[4]) עיין שרשים לאבן גנאח ע׳ 126 ואפשר שכיוון הגאון אל המלה הערבית ג֗הה֗ = וגה.

[5]) אלו השלוש מלות אינן ברורות ואפשר שצ״ל אשאר במקום אמא ר״ל יעין בזה.

[6]) ביאור: לכן יכיר האדם מלבו הדאגות ויבטחו על השם.

[7]) ביאור: היק הוא בית זרוע והרשע מסתיר שחדו שם.

[8]) עיין שבת פ״ז א.

[9]) ביאור: כשתדבר לחכם ברמיזה יבין מיד והכסיל כאילו הוא רחוק מאד מהמדבר עמו כמו שידעת ממשה שהיה די לו ברמיזה ופרש מאשתו ובני ישראל לא שמעו לדברי הנביאים אחר שהזהירם פעמים רבות.

[10]) ביאור: בין שיעשה הבן הרע לאביו ולאמו כמו אבשלום בן מעכה בין שישמעו את רוע מעשי הבן ויתעצב לבם כמו עלי ששמע מה שעשו בניו.

[11]) כב״י א׳ מסתקימה.

לה קלב דוד חתי רדה מן גשור באחראק גלתה באלנאר וכמא קאבל יואש יהוידע הכהן אלדי כלצה מן אלקתל וחפט לה אלמלך בקתל ולדה זקר סמעת עואקב גמיעהם. פאן כאפי בדל אלשר שרא ילחקה שר איצא לקול אללה לא תקם (ויקרא י״ט י״ח) ולכנה יקים מדה תם ימיש מביתו[1]).

14 כבתק אלמא איל אלצבב פדלך קבל אלגאג דר אלכצומה:

יריד בה אן אלשר ואלמנאזעה ליס פי טאקתך אן תחתריהמא[2]) עלי מקדאר רבמא עזמת אן תכאצם בעשרה כלמאת פאתסעת אלי מאיה כאלמא אלדי תפתח מנה יסירא פיפתח הו לנפסה כתירא וכמא אתסעת מנאטרה בני אפרים מע יפתח חתי קתל ארבעין ואתנין אלפא (שופטים י״ב ו׳) ולכן גדעון בעקלה קטע אלכצומה ולטף בהם פקאל הלא טוב עוללות אפרים מבציר וגו׳ (שם ח׳ ב׳)[3]).

15 מזכי אלטאלם ומטלם אלזכי אן אללה יבגצהמא כליהמא:

יעני אן האנהא פעל[א] ואחד[א] לה אתמאן הדא ונטראה[4]):

16 למא דא יכון תמן מע אלגאהל יריד אן יקתני אלחכמה בגיר
עקל: 17 פהו פי כל וקת יחבב אצחאבא וכם מן אך יגשא לשדה:

הדאן פסוקאן מגמועאן קאל פיהמא יטן אלגאהל אן אלחכמה אלאכתאר מן אלאצדקא פישתריהם בתמן ולא יעלם אנה כם מן צדיק יכון מצרה כצדאקה זבול לגעל[5]) ויונדב לאמנון ודלילה לשמשון ונטראיהם[6]).

18 אלאנסאן אלנאקץ אלעקל יצאפח בכפה ויצמן צמאנא לצאחבה:

יגמע הדא אלדאכל פימא לא יעניה פהו מנקוץ מדמום[7]).

19 מן אחב אלמנאצאה פקד אחב אלדנב ומן שמך באבה פקד טלב אלכסר:

ודלך אן אלמנאזעה קד יכרג מנהא מא לא תריד כמא אראד משה צרב אלרגל אלמצרי כמא צרב הו אליהודי פצרבה פמאת. וקולה מגביה פתחו כמא פעל

---

[1]) ביאור: הכתוב מוסב תהלה על היחיד או על העדה המשלמים רע תחת כל טובות האל וימרו את פיהו ועוד על כפויי טובה בין אדם לחבירו כמו שעשו המצרים לאחי יוסף ואבשלום ליואב ויואש ליהוידע. ואם ישיב האדם רעה תחת רעה עובר בלא תקום ותבוא עליו רעה אלא שאחר זמן תמיש מביתו.

[2]) בכ״י תחתריהמא.

[3]) ביאור: רוצה לומר שלא תוכל להגביל את הריב שאם כוונת לומר עשר מלות ירבו להיות מאה כמו שאם יפתח אדם מעט הסכירה המעכבת המים יפתחו הם הרבה כמו שגדל הריב בין יפתח ובני אפרים עד שהרג מהם מ״ב אלף אבל גדעון דבר עמהם בנחת ושקטה חמתם.

[4]) ביאור: אמרו גם שניהם ר״ל שיש מעשה אחד שבו שני חטאים.

[5]) בכ״י יבול לעגל (ועיין שופטים ט׳).

[6]) ביאור: אלו שני הפסוקים מוסבים על הכסיל החושב שיקנה חכמה אם יקנה רעים רבים ואינו יודע שכמה רעים הם לרעה כמו זבול לגעל ויונדב לאמנון ודלילה לשמשון ודומיהם.

[7]) ביאור: הפסוק כולל מי שמתעסק בדברים שאינם שלו ומגנהו.

8 **אלרשא ענד צאחבה חגר ד̇ו חט̇ חית̇ [1] תוגה ינגח:**

הכ̇די יט̇ן צאחבה בה והו ענד אללה בכ̇לאף ד̇לך יקול כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים (דברים ט״ז י״ט)[2].

9 **מג̇טי אלד̇נב טאלב מחבה̇ ומעיד [3]) אלכלאם יפרק אלאלפא [4]):**

הד̇א פי אמור אלדניא כ̇אצה̇ אן אלצדיק אד̇א לם יעף̇ ען אלה פלא רגבה̇ פיה וכד̇לך אד̇א הו לם יקבל אלעד̇ר כל כלמא אעתד̇רת אליה אעאד אלתוביך̇ עליך[5]).

10 **תנג̇ע [6]) אלז̇גרה̇ פי אלפהם אכת̇ר מן צ̇רב אלגאהל כת̇ירא:**

קולה מאה ליס הו עדד מחקק לכנה עלי מעני אלעדד אלג̇ברי וכקולה אם יוליד איש מאה (קהלת ו׳ ג׳) יכון אקל או אכת̇ר[7]).

11 **אנמא יריד אלמכ̇אלף̇ אלשר ורסול צ̇אר יבעת̇ פיה:**

פי אלדניא מן כ̇אלף̇ עלי אלסלטאן בעת̇ עליה רסלא כ̇שנא כמא בעת̇ נבוכדנצר עלי יהויקים וצדקיה חין עציאה ואחרי לד̇לך מן כ̇אלף̇ עלי אללה קאל פיה משלחת מלאכי רעים (תהלים ע״ח מ״ט)[8]).

12 **ליפאג̇י אלמר אלדב̇ אלמת̇כל ולא אלגאהל בג̇הלה:**

לאן אלדב יחל קתלה ואלגאהל תריד [9]) קתלה לך וקתלך לה ולאן אלדב לא יג̇אתיך [10]) אלהכם ואלגאהל יחאכמך לא פי אלחק ואלדב לא ילחק בך שניעא ואלגאהל יפעל ד̇לך ומת̇ל הד̇א כת̇יר ואנמא אקתצר עלי אלדב ללג̇אג̇ה[11]).

13 **מן כאפא שר̇א בדל כ̇יר לא יברח אלשר מן מנזלה:**

אול ד̇לך מן יקאבל רבה עלי אבדאיה [12]) איאה ואחיאה וארזאקה ותצחיחה וסאיר אחסאנה באלמעאצי פי אלפראד קאל משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו (יונה ב׳ ט׳) ופי אלג̇מע קאל בכל צרתם לא צר וגו׳ והמה מרו וגו׳ (ישעיה ס״ג ט׳—י׳). ת̇ם מכאפי אלנאס שרא בדל כ̇יר כמא כאפי אהל מצר אכ̇וה̇ יוסף̇ אלד̇ין אחיאהם אללה עלי ידיה באלאסתעבאד וכמא ג̇אזי אבשלום יואב אלד̇י אסתעטף̇

---

1) בכ״י ב׳ וג׳ אין מא.

2) ביאור: כן בעיני הנותן שוחד ואינו כן בעיני השם.

3) בכ״י א׳ מגיר = משנה דיבורו.

4) בכ״י א׳ אלאלף̇.

5) ביאור: הפסוק מדבר בפרט בדברי העולם שהאוהב שאינו מוחל לחביריו הם יתרחקו ממנו וכן אם אינו מקבל התנצלותם וישוב להוכיחם.

6) „תועיל״ ובכ״י ב׳ וג׳ תוג̇ע = תכאיב.

7) ביאור: אמרו ומאה אינו מספר מצומצם כי אם ענינו הרבה.

8) ביאור: בדברי העולם כמו שעשה נבוכדנצר ביהויקים וצדקיה כשמרדו. בו וכל שכן הממרה את פי השם.

9) צ״ל הרם.

10) בכ״י יג̇אתיך.

11) ביאור: לפי שהדוב מוהר להרגו ולא יביא אותך למשפט ולא יקללך ואינו כן בכסיל והזכיר את הדוב מפני שהוא קשה להרחיקו.

12) בכ״י אבראיה.

ארץ טוב (שופטים י״א ג׳) באסם אלפריק אלדי יסכנהא לקלה ואיש טיב חמש מאות[1]) אלף איש (שמואל ב׳ י׳ ו׳)[2]).

2 אלעבד אלעאקל יסתחק אן יתסלט עלי אלאבן אלמכזי ובין אלאכוה יקתסם נחלה:

כמא תצמן אלכבארנא אנה מן כאן ולדה מסי[א] וכתב מאלה לבעיד כאן דלך לה[3]).

3 אלמסבך ללפצה ואלכור ללדהב וממתחן אלקלוב אללה:

לאן אלקלוב לפיה לא יעלם מא פיהא סואה כקולה הנה צרפתיך וגו׳ (ישעיה מ״ח י׳) וקצה בן אדם היו לי בית ישראל לסיג וגו׳ (יחזקאל כ״ב י״ח)[4]).

4 אלמסי יצגי אלי נטק אלגל וינצת אלי באטל מן לסאן די אלאפאת:

יעלם אנה כאדב ויסמע מנה וקד נהי אללה ען קבול אלמחאל אד קאל לא תשא שמע שוא (שמות כ״ג א׳)[5]).

5 אלהאזי באלפקיר קד עיר צאנעה ואלסאר בתעס לא יברו:

הדא אלפקיר האהנא הו אלדי יצאב במציבה פמן שמת בה פלים ינגו מן בליה[6]).

6 תאג אלמשאיך בנו אלבנין ופכר אלבנין אבאוהם:

קצד פי אול אלפסוק אלתרגיב פי אקאמה אלנסל ותזויג אלבנין ותאדיבהם ותעלימהם אד בנוהם תאג אגדאדהם ופי אלנצף אלתאני עגאיה אלבנין באנפסהם חתי תפתכר אלאבא בהם[7]).

7 לא יחסן באלספיה אלפצול[8]) פכיף באלנביל אלנטק באלבאטל:

אסתפטע אלחכים אלפצול מן אלספיה פכיף לא יסתשנע למן יריד אלנבל[9]).

---

[1]) צ״ל שנים עשר אלף.

[2]) ביאור: כמו שעשה יפתח שברח מפני אחיו וישב במדבר ארץ טוב וזאת הארץ נקראה כן על שם העם היושב שם.

[3]) ביאור: כמו שמסרו לנו בתלמוד (בבא בתרא פ״ח מ׳ ה׳ ועיין גמרא קל״ג ע״ב) שמי שיש לו בן שאין נוהג כשורה וכתב נכסיו לאחר מה שעשה עשוי.

[4]) ביאור: לפי שהשם לבדו יודע מה שהוא צפון בלב האדם.

[5]) ביאור: רוצה בו שהוא יודע שמה שאומרים לו הוא שקר ואף על פי כן הוא שומע והשם הזהיר מלשמוע לדבר שוא (עיין תרגומו שהעתיק לא תשא כמו לא תשמע).

[6]) ביאור: רש בזה המקום ענינו מי שבאה עליו צרה ומחרפו לא ינצל מן הרעה.

[7]) הפירוש הזה אינו מסכים עם הפסוק והעתקתו שלפי הביאור היה צ״ל ותפארת האבות בניהם. — ביאור: אמרו עטרת וכו׳ זה הערה לאבות לגדל את בניהם בחכמה ומוסר כדי שיהיו בני אלה הבנים הגונים שיהיו עטרת לזקניהם ואמרו ותפארת וכו׳ צווי שישגיחו הבנים בעצמם כדי שיתפארו האבות בהם.

[8]) בב״י ב׳ וג׳ אלנטק באלפאצל.

[9]) ביאור: החכם גינה אצל הכסיל הרבות הדברים וכל שכן במי שרוצה להיות נדיב.

28 דו אלתקלב ינשי אלצ̇גאיב ואלמחרש יפרק אלאלפא:

הכי מא וג̇דה והד̇א פי אמר אלדין ואלדניא[1].

29 דו אלט̇לם יכ̇דע צאחבה ויסירה פי טריק לא כ̇יר פיה:

והד̇א איצ̇א פי אלאמרין ג̇מיעא כמא יטגי אלמלחדון בעץ̇ אלמוחדין ויגר̇ אלמכ̇אלפין בעץ̇ אלג̇מאעה[2].

30 וכם מן גאץ̇ טרפה יפכר פי אלתקלב וגאמז עלי שפתיה קד אכמל אלשר:

הד̇א מן אשכאל אהל אלסו יתגאמז[ון] באלעיון ואלשפאת[3].

31 תאג̇ אלפכ̇ר אלשיבה̈ תוג̇ד פי טריק אלזכוה̈:

אראד בה אן אלשיבה̈ תאג̇ וד̇לך אד̇א קארנהא אלצלאח ואלא פלא כ̇יר פיה וקד עלמת אן משאיכ̇א הצ̇רו מג̇לס[4]) אבשלום וחסנו לה אלזנא כמא קאל ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני זקני ישראל (ש״ב י״ז ד׳)[5]:

32 אלטויל[6]) אלמהל כ̇יר מן אלג̇באר ואלמתסלט עלי ראיה אצלה מן פאתח בלד:

לאן אלג̇באר בלא טול מהל יתהור כמא עלמת מן שמשון יכאפי פלשתים וג̇ירהם עלי סרעה̈ ואמא פאתח בלד פהו תסלט עלי ג̇ירה פאן לם ימלך נפסה קבל ג̇ירה פמא ד̇א יסאוי[7]).

33 סביל אלסהם אן ילקא פי אלחג̇ר ומן ענד אללה ג̇מיע חכמה:

אראד בה אן ג̇מיע אלאשיא אלמופקה̈ מא לם ירד פיהא אמר ולא נהי פהי מן ענד אלמופק[8]).

יז

1 לכסרה̈ גאפה̈ מעה סלו כ̇יר מן בית ממלו דבאיחא בכ̇צומה̈:

כמא הרב יפתח מן בין אכ̇ותה להאל אלכ̇צומה̈ וג̇לס פי אלקפר ואנמא סמית

בטבעו יגדל כעסו תחלה ובסוף הוא שקט ואם הוא שקט בטבעו תרבה שקטותו ובסוף תצא אש חמתו ואם הרשע כן צריך להזהר ממנו.

[1]) ביאור: סיפר מה שמצא בין המוניות בין בתוריות.

[2]) ביאור: זה גם כן בהמוניות ותוריות כמו שעושים הכופרים עם המיחדים והמתנגדים עם הכנסיה.

[3]) ביאור: החכם מצייר אנשי רעה הרומזים בעיניהם ובשפתיהם.

[4]) בכ״י פג̇לס.

[5]) ביאור: אם השיבה בלא צדקה אז לא תהיה עטרת לבעליה כמו שידעת שהזקנים הסכימו עם אבשלום שיבוא על פלגשי אביו.

[6]) אפשר שצ״ל למויל.

[7]) ביאור: לפי שהגבור שהוא קצר אפים יתעבר ויארע לו מה שאירע לשמשון והמושל באחרים ולא בנפשו מה הוא שוה.

[8]) ביאור: ירצה בו שכל הדברים שאין בהם צווי ואזהרה נתונים לנו מאת השם.

20 מן עקל לאמרה אצאב כ֗ירא ואלואתק באללה טובאה:

21 אלחכים אלקלב ידעא ד֗הנא[1]) ואלחלו אלנטק יזדאד בתא:

יעני אן אלנאס יתמנון אלמזאד מן כלאמה[2]).

22 אלעקל לצאחבה מעדן אלחיוה ואדב אלג֗האל ג֗הלהם:

יריד בה מא ראי אלג֗האל עליה אנהם אד֗א ראו אחדהם יטלב אלחכמה ראצ֗וה וסאסוה אלי תרכהא ואלבקא בחאל ג֗הלה[3]).

23 קלב אלחכים יחכם קולה ופי נטקה יזדאד בתא:

אחתג֗נא אלי הד֗א אלקול לאן אלארא ואלמעתקדאת אלמכנונה פי קלוב אלנאס מכ֗פיה בעצ֗הם ען בעץ֗ ואנמא אלמט֗הרהא ואלמעבר ענהא הו אלנטק ואלכלאם אלל֗ד֗אן ג֗עלא דלילין עלי מטאוי אלאצ֗מאר טאעה או מעציה חכמה או ג֗הל[4]).

24 כפאיק אלשהד אקואל אלחכמה חלו ללנפס שפא ללג֗סם[5]):

בל אפצ֗ל מנה לקולה ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י״ט י״א) וד֗לך אן אלאכת֗אר מן אלעסל יצ֗ר ואלאזדיאד מן אלחכמה ינפע ואלעסל יצ֗ר שיא וינפע שיא ואלחכמה תנפע אלכל ואלעסל בת֗מן ולא ידום ואלחכמה בכ֗לאף ד֗לך[6]).

25 כם מן טריק מסתקים ענד[7]) אלמר ועקבהא טרק אלמות:

הד֗א פי אמור אלדניא ואלאול פי אמור אלדין[8]).

26 נפס אלשקי תשקא אד֗א תנכס ענה מקדארה[9]):

אמא בד֗ל בעד עז או ג֗וע בעד שבע או ספר בעד חצ֗ר פיג֗ב אן תדאפע אלאפאת באלעמל אלצאלח[10]).

27 ד֗ו אלפג֗ור יברא אלשרור תראהא עלי נטקה כנאר משוטה:

יעני אן ד֗לך לא יכ֗פי עלי אלחכים ומחנתה אן כאן טבע אלפאג֗ר אלחרה פהו פי חאל תדבירה תזדאד חדתה פאן באלג֗ אנתקל אלי אלסכון ואן כאן טבעה אלסכון זאד פי סכונה פאן הו נאהי אנקלב אלי אלחרה פאד֗א ראיתה כד֗אך פאחד֗רה[11]).

---

[1]) עיין בפתיחה 10.

[2]) ביאור: לפי שבני אדם מתאווים שיוסיף מתק שפתים לדבר.

[3]) ביאור: ירצה בו ההכם שראה הכסילים מיסרים את חבריהם אם יבקשו חכמה.

[4]) ביאור: הוצרכנו לזה המאמר לפי שהדעות והאמונות טמונות כלבות בני אדם ושפתותיהם הן מגלות אותן זה לזה בין לטוב בין לרע.

[5]) בכ״י ב׳ ללעט֗אם.

[6]) ביאור: ולא עוד אלא שהחכמה יש לה יתרון על הדבש שאכילת דבש יותר מדאי מזקת את הגוף והדבש מועיל לדבר אחד ומזיק לדבר אחר וצריך לקנותו בכסף ואינו מתקיים והחכמה אינה כן.

[7]) בכ״י ב׳ בין ידי = לפני.

[8]) ביאור: הפסוק הזה בדברי העולם והראשון (י״ד י״ב) בדברי האמונה.

[9]) הגאון תרגם אכף מלשון אפך = הפך ופיהו מלשון פי שנים.

[10]) ביאור: אמרו אכף עליו פיהו ירצה בו אם באה עליו חרפה אחר הכבוד ורזון אחר השובע והליכה בדרך אחר הישוב ולפיכך צריך שירחיק את הצרות במעשים טובים.

[11]) ביאור: כשהחכם רואה את הרשע יוכל להכיר שהוא חורש רעה וזה שאם הוא רגזן

(מ״א ב׳ ז׳) וקד עלמת כיף רפעהם חתי צאר אלכהנים ינסבון אליהם כמא קאל אשר לקח מבנות ברזלי וגו׳ (עזרא ב׳ ס״ד) פכיף מן קאל אלעזיז לה והקרבתיו ונגש אלי וגו׳ (ירמיה ל׳ כ״א) וקאל אחשורוש ען מרדכי אשר המלך חפץ ביקרו (אסתר ו׳ ו׳) וקד רי[1]) כיף בלג בה פכיף מן קאל אלכרים לה מאשר יקרת וגו׳ (ישעיה מ״ג ד׳)[2]).

16 אקתנא אלחכמה מא אגודה מן אלקראצ̇ה̈ ואקתנא אלפהם כ̇יר מן אלורק:

ללוג̇ה אלתי וצפנאהא כל לאכת̇ר מנהא[3]).

17 מחג̇ה̈ אלמסתקימין אלזואל ען אלשר פיג̇ב אן יכון אלמר[4]) חארס נפסה חאפט̇ טרקה:

אלתאהיב פי ד̇לך לא יר אנה אנמא יחפט̇ טריקא או חאלא ליס אלאמר כד̇לך בל נפסה אלעזיזה̈ יחפט̇[5]).

18 עקיב אלאקתדאר אלכ̇שוע ועקיב אלכ̇שוע אלכראמה̈[6]):

כמא עלמת מן אברהם יקול אנכי עפר ואפר (בראשית י״ח כ״ז) ומשה ואהרן ונחנו מה (שמות ט״ז ז׳) ודוד ואנכי תולעת (תהלים כ״ב ז׳) וגדעון הנה אלפי הדל במנשה (שופטים ו׳ ט״ו) ושאול הלא בן ימיני אנכי (ש״א ט׳ כ״א) ומא אשבההם ואעקבהם אלעז ואלשרף. ופרעה יקול מי ה׳ (שמות ה׳ ב׳) וגלית אני חרפתי את מערכות ישראל (ש״א י״ז י׳) וסנחריב מי בכל אלהי הארצות (מ״ב י״ח ל״ה) ונבוכדנצר ומן הוא אלה די ישיזבינכון מידי (דניאל ג׳ ט״ו) ומן מאת̇להם ואתבע אקואלהם אלד̇לה̈[7]) ואלהטיטה̈[8]).

19 לתואצ̇ע אלרוח מע אלכ̇אשעין כ̇יר מן תקסם אלסלב מע אלמקתדרין:

לצלאח עאקבה̈ אלאול ופסאד עאקבה̈ אלת̇אני[9]).

---

[1]) אולי צ״ל רוי.

[2]) ביאור: זה נראה במלכי בשר ודם המנשאים את אהוביהם וידוע במלך העולמים כמו שמצאנו שפרעה הרים את יוסף ודוד הקריב אליו את בני ברזלי ואחשורוש נתן יקר למרדכי וכל שכן שהאל ירים את עמו ויקריבנו אליו ויתן לו יקר וכבוד.

[3]) ביאור: לענינים אשר הקדמנום וליותר מהם.

[4]) „ולפיכך צריך שיהא האדם וכו׳״ ובכ״י א׳ חסרה מלת פיג̇ב.

[5]) ביאור: זה הערה לאדם שבשמרו את דרכו ישמור גם כן את נפשו היקרה.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ עאקבה̈ אלאקתדאר אלכסר ועאקבה̈ אלכבר אלחטיטה̈ וזאת היא העתקה המסכמת עם הפסוק ונראה שבחלק הראשון צ״ל אלכסר גם בכ״י א׳ אבל החלק השני בכ״י ב׳ וג׳ הוא הגהת איזה כופר לפי שמתוך ביאור הגאון ג״כ נראה שטעה והחליף זה הפסוק עם פסוק שלמטה י״ח י״ב.

[7]) בכ״י אלדלי.

[8]) ביאור: כמו שידעת מאברהם ומשה ואהרן ודומיהם שהיו נכבדים מפני ענותם ופרעה גלית ודומיהם נכנעו מפני גאותם.

[9]) ביאור: לפי שאחרית הענוה היא לטובה וסוף הגאות לרעה.

9 קלב אלמר יפכר פי אמורה ואללה יהיי כטאה:

הדא קול כאין פי אמור אלרזק ואלפאידה ואלשפא ואלולד ואלנעמה אלדניאייה אלתי לא ינפע אלאנסאן אלתקלב פיהא או ישא יכה פיהא יקול ירמיהו (ה') ידעתי ה' כי [לא] לאדם דרכו וגו' (ירמיה י' כ"ג)[1].

10 ינבגי אן יכון אלהתם עלי נטק אלמלך ובאלחכם לא ינכת בקולה:

הדא איצא כאין אדא אמרך אלמלך בשי מבאח מן ענד אללה פחטרה אלמלך או אוגבה פלא תכאלפנה פאחרי ואכבר מלך אלמלוך ורב אלארבאב אלא תכאלפה וכמא געלה אלחכים אעתבארא אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים (קהלת ח' ב')[2].

11 לאן אלתסקים ומואזין אלעדל ללה ועמלה כמא יוזן באלצנגאת:

הדא זיאדה פי אלאעתבאר אדא וגב אן תטיע מן יקע פי אעמאלה אלהגם ואלגזאף פכיף מן עמלה כאלמיזאן ואלקסט[3].

12 יגב אן יכרה אלמלוך עמל אלטלם לאן אלכרסי אנמא יתבת
בעדל: 13 ויגב אן יכון רצאהם נטק אלצדק ואלכלאם אלמסתקים יחבון:

הדאן אלפסוקאן עלי מא קדמנא אן אלטאבע טבע בניה אלעאלם עלי אלחק ואלכלאתם כתמה בעדל לא יתבת בגירה[4].

14 חמיה אלמלך כרסל אלמות ואלרגל אלחכים יזילהא:

דלך פי אלאנסאן כמא לטף יהודה ביוסף אד קאל ויגש אליו יהודה וגו' (בראשית מ"ד י"ח) וקיאד מלך ארם באחאב אד קאל ויחגרו שקים במתניהם וחבלים בראשיהם (מ"א כ' ל"ב) ופי מלך אלמלוך גל תנאה כמא פעל משה פי הר סיני ומדבר פארן וכמא פעל פינחס בשטים ומן פעל מתלהם[5].

15 בנור וגה אלמלך אלחיוה ורצאוה כאלגים אללקים:

דלך איצא פי מלוך אלנאס מחסוס כיף ירפעון מן אחבוה[6]) ופי רב אלעאלמין מעלום ונצף מנה תלאתה מן אלאעתבאר קאל פרעה ליוסף אני פרעה (בראשית מ"א מ"ד) וקד ראית אלי מא דא צאר פכיף מן קאל אללה לה אני ה' אלהיך מלמדך להועיל (ישעיה מ"ח י"ח) וקאל דויד לבני ברזלי כי כן קרבו אלי וגו'

---

[1]) ביאור: זה מאמר פרטי בכל צרכי האדם ותענוגיו בעולם הזה לא ימצאם כי אם ברצון השם.

[2]) ביאור: זה גם כן מאמר פרטי בדברי רשות שישמור האדם מצות המלך ולא ימרה את פיו וכל שכן מצות מלך מלכי המלכים.

[3]) ביאור: הוסיף לומר שאם הדבר כן במי שעושה לפעמים בחפזה ובקלות כל שכן במי שכל מעשיו הם שקולים במאזנים.

[4]) ביאור: ענין שני הפסוקים שהבורא חקק צורת העולם על האמת והתמו בצדקה.

[5]) ביאור: זה בחמת מלך בשר ודם כמו שעשה יהודה עם יוסף ושרי מלך ארם עם אחאב וכן בחרון אף מלך המלכים כמו שעשה משה בהר סיני ומדבר פארן ופינחס בשיטים.

[6]) בכ"י אחטה.

3 גֿל אלי אללה אעמאלך תתֿבת אפכארך:

אלתֿגליה לה עלי צֿרבין אן כאן אלעמל אלדֿי קצדתה מן אלמבאח פאסתֿרה פיה וסלה אלגֿאה כמא כאנו אלאולון יפעלון אן חצֿרת אורים ותמים סאלו בהא כמא עלמת מן יהושע ושמואל ושאול ודוד ואן לא יסלון אלאנביא כמא קאל יהושפט דרש נא כיום את דבר ה׳ (דה״ב י״ח ד׳) ואלא צאמו ודעו כמא קאל עזרא קבל אן יגבא ונצומה ונבקשה מאלהינו (עזרא ה׳ כ״ג). ואן כאן ממא פיה אמר ונהי פאערצֿה עלי סמעה ואתֿאר רסולה פמא וגֿב אפעלה ומא לם יגֿב פאתרכה[1]).

4 כל פעל אללה לסבבה ואלטֿאלם איצֿא ליום סו:

יעני אן מא מן שי אלא ולה מעני אוגֿבתה חכמה אלבארי חתי אליום אלסו ואלעקובאת פהי ללטֿאלם ופי דֿלך צלאח לה לימהין ענה אלכֿטאיא וללעבאד ליעתברו בה והדֿא קול מעכוס ויום רעה לרשע[2]).

5 יכרה אללה כל שאמךֿ אלקלב בתקלב יד ליד לא יברו:

יעני אנה יביד בסרעה[3]).

6 באלבר ואלאחסאן יגֿפר אלגֿרם ובתקוי אללה אלזואל ען אלשר:

אראד אן אלצאלחין מא יבין[4]) אתֿנין תאיב קד גפר דֿנבה בנדמה וצומה וצלותה וצדקתה ותקי לם יזל זאילא ען אלשר[5]).

7 אדֿא רצֿי אללה אחואל אלמר סלם[6]) לה אעדאה:

כאבימלך לאברהם ויצחק ועבדי הדרעזר ותעו וגירהם לדוד וכמא קאל רבינו הקדוש לר׳ חייא[7]).

8 לקליל בנצפה כֿיר מן גלאת כתֿירה בגיר חכם:

הדֿא פי אלוארתֿ אלאכֿדֿ שיה ושי קסימה ואלשריך אלמתעדי אלי מאל שריכה וסאיר אלכֿלטא ואלמעאמלין[8]) לדֿלך קרן בה משפט וצדקה[9]).

---

1) ביאור: גילוי המעשים לפני השם הוא על שני אופנים אם בדברי רשות ראוי שידרוש אדם את השם וכן עשו אבותינו על ידי אורים ותומים כמו יהושע ושמואל ושאול ודוד או על ידי נביאים כמו יהושפט או על ידי צום ותפלה כמו שעשה עזרא קודם שנסע. ואם בדברי צווי ואזהרה ידרוש אדם מה ששמע מפי השם ומה שקבל מנביאו.

2) ביאור: לכל דבר נברא יש סבה שהצריכה אותה חכמת השם ואפילו יום רעה כדי שישוב הרשע מרשעתו ושיראו וילמדו הצדיקים והפסוק הפוך כאלו אמר ויום רעה לרשע.

3) ביאור: אמרו יד ליד ר״ל יאבד מהרה. — 4) אפשר שצ״ל מא בין.

5) ביאור: הצדיקים הם על שני פנים בעלי תשובה שכופר עונם או יראי השם שלא עשו רע מימיהם.

6) בכ״י א׳ סאלם לה אעדאוה.

7) עיין מועד קטן ט״ז ב. — ביאור: כמו אבימלך עם אברהם ויצחק והדרעזר ותעו עם דוד וזולתם וכמו שאמר רבי לר׳ חייא.

8) נראה שחסר כאן ולא די שיעשה במשפט כלומר כפי הדין אלא גם בצדקה כלומר לפנים משורת הדין ולפיכך הזכיר צדקה עם משפט.

9) ביאור: הכתוב מדבר ביורשים ושותפים וכיוצא בהם שנוטלים חלקם וחלק חבריהם בלא משפט.

29 לדלך[1] אללה בעיד מן אלטאלחין וצלוה אלצאלחין יסמע:

30 כמא אן נור אלעינין יפרח אלקלב כדאך אלכבר אלצאלח ידסם אלעטם:

אלקיאס פי דלך קריב אד המא חאסתאן יוידאן אלעצוין[2]).

31 אדן סאמעה עטה אלחיוה ענד אלעלמא תוגד:

יעני אלעטה לא יסתמעהא אלא חכים[3]).

32 אן מגדב אלאדב לזאהד פי נפסה וקאבל אלעטה למקתן קלבא:

לקב אלחכמה באלקלב אד הי תחל פי אלקלב כמא תסמי אלערב אלמטר סמאא לנזולה מן אלסמא[4]).

33 תקוי אללה אדב אלחכמה ועקובה אלכשוע אלכראמה:

קולה יראת ה׳ מוסר חכמה ערפנא בה אנה לא תקוי אלא בחכמה ומא תודב הי בה ותסוס אלמר ואומי מן קולה ולפני כבוד ענוה אלי עכסה אלדי הו ואחר ענוה כבוד ואלקולאן ואחד[5]).

טז

1 ללאנסאן מצאף קלבה ומן ענד אללה נטק לסאנה[6]):

אמא לאדם מערכי לב פהו יויד אלקול באלאכתיאר אד נסב פעל קלב אלאנסאן לה ולכן ומה׳ מענה לשון הו יוסם[7]) אלקול באלגבר וליס חקיקתה כדלך לאנה אנמא אשאר אלי אלבניה אלאצליה אן אללה אעטא אלאנסאן קוה אלנטק נטיר קולה אזן שמעת ועין ראה ה׳ עשה גם שניהם (משלי כ׳ י״ב) פאהב׳[8]) עלי אלאנסאן וקאל אד הו מכיר פינבגי לה אן יפכר פי אן אללה כלקה נאטקא[9]).

2 כל טריק אלאנסאן יראהא דכיה ענדה ולכן אללה מהיי אלארואח:

חכי פי הדא מא וגד אלנאס עליה מן קלה אלאעתראף בכטאיהם כל ירון דלך צואבא ולכן אללה הו אלבציר באעמאלהם וצמאירהם[10]).

---

1) „לכן רחוק וכו׳".

2) בכ״י אלי עצוין. — ביאור: ההיקש בין שני חלקי הפסוק קל להבין שחוש הראות וחוש השמע מחזקים את הלב והעצם.

3) ביאור: רוצה לומר שהתוכחה אינה נשמעת כי אם מחכם.

4) ביאור: הלב הוא כינוי לחכמה לפי שהחכמה יושבת בו כמו שבני ערב יכנו המטר בשמים לפי שיורד מן השמים.

5) ביאור: אמרו יראת ה׳ ילמדנו שאין יראת ה׳ כי אם בחכמה. ואמרו ולפני כבוד ענוה יורה על הפכו והוא אחר ענוה כבוד והענין אחד.

6) עיין אמאנאת 163. — 7) אפשר שצ״ל יוהם.

8) ענין אהב כענין אבה וזאת התמורה נמצאת גם כן למטה בפסוק י״ז.

9) ביאור: אמרו לאדם וכו׳ הוא ראיה שיש לאדם בחירה ואמרו ומה׳ וכו׳ אין טעמו שאדם מוכרח במעשיו אלא רמז אל היסוד שנברא עליו והוא שהשם נתן לו כח הדבור והעיר אותו ואמר שלפי שיש לו הבחירה ראוי לו שיזכור שהשם בראו חי מדבר.

10) ביאור: האדם אינו מודה על חטאיו והשם רואה מעשיו ומה שבלבו.

כתמאן אלאמור אלתי לא כֿטא פיהא ליס במנכר אד הו אחד וגוה אלתדביר סימא אן כאנת הנאך תקיה אעני כֿוף כמא כאן אברהם יצחק ודוד וירמיה בכתמאן[1] אמורהם אעני קצה אחתי היא (בראשית י״א י״ט) וקצה המלך המלך צוני דבר (ש״א כ״א ג׳) וקצה מפיל אני תחנתי לפני המלך (ירמיה ל״ח כ״ו)[2].

23 ללמר סרור בגואב פיה ואלכלאם פי וקתה מא אחסנה:

יריד בה הצור אלגואב וסרעתה ליס[3]) מן גיר גהתה לאנה לו כאן כדאך לכאן אלנאס באגמעהם נאטרין מחגאגין לכן מן גהתה[4]):

24 סביל אלחיוה פי עלו ללעאקל לכי יזול מן אלגחים אלספלי:

פי אלדארין גמיעא[5]).

25 אללה יקלע בית אלמקתדרין ויגצב תכום אלצעפא:

דכר מן גמלה אלצעפא אלמנה כמא דכר מן גמלה אלחדיד חרב אד קאל כי חרבך הנפת ותחללה (שמות כ׳ כ״ה) ומן גמיע אלאצנאם מולך ושביה הדא מן אלמסתעמל[6]).

26 יבגץ אללה אפכאר אלסו[7]) ואקואל אלחכמה טאהרה:

לקב אלחכמה האהנא באלנעמה עלי מא קדם דרכיה דרכי נעם (משלי ג׳ י״ז)[8]):

27 אלטאמע טמע הו פאצח אהלה ושאני אלמואהב יחיא:

אראד בה אלמואהב אלחראם מתל מא אכד אמרפל ואצחאבה מן ברע וברשע ואצחאבהמא ועלי אנהא כאנת חלאלא לאברהם אבאהא וקאל אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית י״ד כ״ג) וכמא עלמת אן אלישע רד עלי נעמן אלברור אלדהב ואלפצה וגחזי אסף עליהא ומא כאן מן כסבה[9]).

28 קלב אלצאלח ידרס מא בה יגיב ופם אלטאלחין ירוי אלשרור:

מעני הדא הו מא יתעב אלמוחדון ואלרבוניון פי מא ירדון בה עלי אלמלחדין ואלמכאלפין והודא תרי כצומהם אנמא הם אברא פי טלב ענתה[10]):

---

[1]) אפשר שצ״ל יכתמון.

[2]) ביאור: מותר לאדם לכסות הדברים שאין בהם חטא ובפרט במקום סכנה כמו שעשו אברהם ויצחק ודוד וירמיה.

[3]) נראה שצ״ל ליס יריד בה הצור אלגואב וסרעתה מן גיר גהתה.

[4]) ביאור: לא רצה בזה שישמח אדם במהירות תשובתו אם איננה כראוי שאם היה כן יהיו כל בני אדם בעלי שכל וחריפים אבל צריך שתהא התשובה נכוחה.

[5]) ביאור: בשני עולמות.

[6]) ביאור: הזכיר האלמנה במקום העניים כמו שהזכיר חרב במקום כל כלי ברזל ומולך במקום כל האלילים.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ אלשר.

[8]) ביאור: אמרי נעם הם כאן אמרי חכמה כמו שאמר למעלה דרכיה דרכי נעם.

[9]) ביאור: ירצה בו המתנות האסורות כמו השלל שלקחו אמרפל וחביריו מאויביהם ואברהם מאס בו אף על פי שהיה מותר לו וכן אלישע לא קיבל מתנות נעמן ועבדו גיחזי נעצב על זה ולקחן ונענש.

[10]) ביאור: כמו המיחדים והרבנים המתיגעים בתשובותיהם על הכופרים והמתנגדים ואלו האנשים אינם מבקשים כי אם הרע.

14 קלב אלפהם יטלב אלחכמה̈ וקצד אלג̇האל יראעי אלג̇הל:

הד̇ה איצ̇א חכאיה̈ מא וג̇ד[1].

15 כל איאם אלצ̇עיף אלראי רדיה̈ וג̇ודה̈ אלקלב הו שרב דאים:

הד̇א אלעני ליס הו פקיר בל צ̇עיף אלעקל ואלג̇יד אלעקל סרורה דאים אפצ̇ל מן אלשרב כמא קאל כי טובים דדיך מיין (שה״ש א׳ ב׳)[2].

16 לקליל בתקוי אללה כ̇יר מן כנז כת̇יר פיה אלאהאמה̈:

אי אלמחק. הד̇אן פי אלמאל אלחלאל אלקליל ואלחראם אלכת̇יר וקולה הד̇א פי אכ̇ראג̇ אלעשור וחקוק אללה[3].

17 ולבאקה̈ מן בקל ומחבה̈ הנאך כ̇יר מן ת̇ור מעלוף מעה שנאה̈:

הד̇א עלי צ̇רבין אמא פי מחבה̈ אלנאס פכמא אכ̇ד̇ דוד כ̇מסה̈ רגפאן מן אחימלך אחב̇ אליה מן אלאכל ענד שאול טעאם אלמלך ופי מחבה̈ אללה כאן גוע עדו החזה אצלח מן אלאכל ענד ירבעם אד̇ אערץ̇ עליה פאג̇אבה אם תתן לי את חצי ביתך וגו׳ (מ״א י״ג ח׳)[4].

18 ד̇ו אלחמיה̈ יהרץ̇ אלצ̇כ̇ב ואלטויל אלמהל יקרר אלכ̇צומה̈:

19 טריק אלכסלאן כאלמסיג̇ה̈[5]) באלחדק וטרק אלמסתקימין כ̇אלצה̈:

אלחדק נוע מן אלשוך ואלמוג̇וד מן אסמאיה פי אלמקרא את̇נאן[6]). והד̇א אלקול יעם̇ כסלאן אלטאעה̈ ואלתכסב הו כאנה ימשי פי שוך ליס ינבעת̇[7]).

20 אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאנסאן אלג̇אהל יזרי באמה:

מא קיל פי אלאב מפרד[א] או פי אלאם מפרדה̈ פהו לג̇מיעהמא כמא צדרנא[8]).

21 אלג̇הל פרחה̈ ללנאקץ̇ אלעקל וד̇ו אלפהם יסהל מסירה:

22 פסך̇ אלאפכאר מן עדם סתר[9]) אלסר̇ ובכת̇רה̈ אלמשירין תת̇בת:

---

[1]) ביאור: החכם יגיד מה שמצא.

[2]) ביאור: באמרו עני ירצה חסר לב וחכם ישמח בשכלו יותר מבמשתה יין.

[3]) ביאור: אמרו מהומה ר״ל קללת השם. ואמר שטוב מעט מדבר המותר מהון רב מדבר האסור וזה במעשרות ומה שחייב אדם ליתן לה׳.

[4]) ביאור: הכתוב מדבר הן באהבה שבין אדם לחבירו כמו שהיה לחם אחימלך יותר חביב לדוד משולחן שאול המלך הן באהבת השם כמו שלא רצה עדו החוזה לאכול אצל ירבעם.

[5]) בכ״י ג׳ כאלמבסוטה̈.

[6]) ר״ל כאן ומיכה ז׳ ד׳.

[7]) ביאור: מלת חדק ענינו מין קוץ והוא שם הנמצא שתי פעמים במקרא והעצל בדבר מצוה או במשא ומתן הוא כהולך על קוצים לאט לאט.

[8]) ביאור: שני המאמרים כוללים האב והאם כמו שהקדמנו.

[9]) בכ״י ב׳ וג׳ כתם.

7 שפתא אלעלמא תד̇רי אלמערפה̈ וקלב אלג̇האל ליס כד̇לך:

יעני אן אלעלמא יביחון כת̇יר מא ענדהם ואלג̇האל ישח̇ון עלי אלנכתה̈ אלתי תקע להם[1].

8 ד̇בח אלפאסקין ממא יכ̇רה אללה וצלוה̈ אלמסתקימין רצ̇אה:

מעני ד̇לך אן אלצלוה̈ הי אכ̇ף מונה̈ מן אלד̇באיח והי מן אלצאלח אפצ̇ל מן אלד̇בח מן אלטאלח לאן אלצאלח יצלי לא עלי ד̇נב ואלרשע אנמא יקרב עלי כ̇טיה̈ וכמא קאל הנה שמוע מזבח טוב (ש"א ט"ו כ"ב)[2].

9 ויכ̇רה אללה טריק אלפאסק ויח̇ב כ̇אלב אלזכוה̈:

יעני באלכלב שדיד אלטלב[3].

10 אדב סו לתארך אלסביל ושאני אלעט̇ה̈ יהלך:

פי אלדניא במענ̇ה̈ ופי אלאכ̇רה̈ בפצל אלחכם. ואלאדב אלסו הו אלאפאת אלעט̇ימה̈[4].

11 אלת̇רי ואלאבאדה̈ מכשופאן ענד אללה פכיף קלוב בני אדם:

אלת̇רי הו אלתראב ודאר אלאבאדה̈ הו אלקבר ואנמא צ̇רב אלמת̇ל בהד̇ין לאנהמא אעמק שי נעלמה יקול ללנאס לא תתוהמו אן מא תסת̇רוה פי אנפסכם יכ̇פי עלי אללה פהל יכון אעמק מן הד̇ין נט̇יר קולה ערום שאול נגדו ואין כסות לאבדון (איוב כ"ו ו')[5].

12 תג̇ד אלדאהי לא ישא אן תעט̇ה ולא ימצי אלי אלעלמא:

אלאול לא יריד אן תעט̇ה כ̇אצה̈ ואלת̇אני ולא יחצ̇ר מג̇לס עאלם פישתרך פי עט̇תה מע עואם̇ אלנאס[6].

13 אלקלב אלפרח יחסן אלוג̇ה ובמשקה̈ אלקלב תכתאב אלרוח:

כמא ט̇הר יוסף עלי מא פי קלב סריסי פרעה למא ראי וג̇והם כלחה̈ והנם זעפים (בראשית מ' ו') וכד̇לך שר הסריסים קאל לדניאל חנניה מישאל ועזריה אשר למה יראה את פניכם זעפים וגו' (דניאל א' י')[7].

---

1) ביאור: ר"ל שהחכם מפזר את ידיעותיו הרבות והכסיל כילי בדבר הקטון שיודע.

2) ביאור: ואף על פי שהתפלה יותר קלה מן הקרבן תפלת הצדיק רצויה מקרבן הרשע לפי שהצדיק מתפלל מבלי שיחטא והרשע יקריב אחר שחטא.

3) ביאור: אמרו מרדף ר"ל המבקש בכל כוחו.

4) ביאור: ירצה במוסר רע המכות הגדולות הבאות על דרך מופת בעולם הזה ובעולם הבא בגזר דין.

5) ביאור: שאול הוא העפר ואבדון הקבר עצמו ואמר שאין דבר עמוק משניהם והם גלויים לפני השם וכל שכן מה שבלב האדם.

6) ביאור: לא ירצה הליץ שתוכיחהו בינך לבין עצמו ולא ילך לבית המדרש לשמוע דברי מוסר עם הקהל.

7) ביאור: כמו שידע יוסף מה שבלב שני סריסי פרעה בראותו את פניהם זועפים וכמו שהיה ירא שר הסריסים שיהיו פני דניאל וחביריו זועפים.

35 רצׄא אלמלך לעבד עאקל[1] ועברתה תכון עלי אלמסי:

הדׄא פי מלך אלמלוך גׄל תׄנאה ופי מלוך אלנאס איצׄא[2].

טו

1 אלמרדּ אללין ירדּ אלחמיהׄ ואלכלאם אלשאקּ יצעד אלגצׄב:

כמא עלמת מן רחבעם אנה חין קאל לקומה קטני עבה (מ״א י״ב י״א) קאלו לה מה לנו חלק בדוד (שם ט״ז) ומן קאיד אחזיה אלתׄאלתׄ ומא רד עלי אליהו תיקר נא נפשי וגו׳ (מ״ב א׳ י״ג) כיף נאלה כׄלאף אלקאידין אלאולין. ופי אמור אלדין אן שמעיה ועטׄ רחבעם וקומה פרדו עליה מרדא חסנא ויכנעו שרי ישראל והמלך ויאמרו צדיק ה׳ (דה״י ב׳ י״ב ו׳) כיף נאלהם כׄלאף מא נאל יוחנן ושריה ובני עיפי[3]) אלדׄין רדו עלי ירמיהו מרדא שאקא וקאלו הדבר אשר דברת בשם ה׳ איננו שומעים אליך (ירמיה מ״ד ט״ז)[4].

2 לסאן אלחכמא יגודּ אלמערפהׄ ופם אלגׄאהל ירוי אלגׄהל:

מענאה אן אלעאלם יגוד אלעבארהׄ ויקרב אלאמור אלמסתגלקהׄ אלי אלאפהאם ואלגׄאהל ירוי אלשי עלי אסמגׄ עבארהׄ ואקבח תאויל[5].

3 פי כל מוצׄע עינא אללה תטלע אלאשראר ואלאכׄיאר:

מעני דׄלך עלמה[6].

4 צדק אללסאן שגׄרהׄ אלחיוהׄ ואלזיג פיה כסר אלרוח:

לקב אלצדק האהנא באלשפא. דׄלך כאלמפתי אלדׄי יסלה אחד אלכׄצמין פאן הו צדקה אלפתיא קלּל תעבה ואן הו קצד אלתקרב אליה וקאל לה אלחקּ מעך אתעבה ועדׄבה ואלחק בה אלאתׄם ואלאסם אלסו ולים ינפעה דׄלך מע אלחאכם שיא[7].

5 אלגׄאהל ירפץׄ באדב אביה וחאפטׄ אלעטׄהׄ ינהץׄ:

6 פי בית אלצאלח אלותׄאק אלכתׄיר ופי גלהׄ אלפאסק אלפצׄיחהׄ[8]:

פי אלעאגׄל איהׄ מעגׄזהׄ ופי אלאגׄל חכם קאטע[9].

---

[1]) כ״י א׳ אלעבד אלעאקל.

[2]) ביאור: הפסוק מוסב על מלך המלכים וגם על מלכי ארץ.

[3]) אלו השמות נזכרו בירמיהו מ׳ ח׳.

[4]) ביאור: בידוע שרחבעם דבר קשות עם העם ונפרדו עשרת השבטים ממנו והשר השלישי של אחאב דבר בנחת עם אליהו והציל את נפשו. ובעניני האמונה ידוע מה בין רחבעם ועמו שהשיבו בנחת לשמעיה ובין יותנן ושריה וחבריו שדברו קשות עם ירמיה.

[5]) ביאור: החכם ייטיב לפרש ולברר דברים הסתומים ופירושי הכסיל הם מגונים ומכוערים

[6]) ביאור: ר״ל שהשם יודע.

[7]) ביאור: מרפא לשון טעמו כאן אמתת הלשון. וזה כשישאל אחד מבעלי דינים עצת חכם על ריבו צריך שישיבהו כפי אמת ואז ימעט את יגיעת השואל ואם לא יעשה כן כדי להיות רצוי לו ירבה את עמל השואל ויתן עליו שם רע ולא יועיל לו אצל הדיין.

[8]) עיין אצול ע׳ 521 ש׳ 21.

[9]) ביאור: על דרך מופת בעולם הזה ועל פי גזר דין בעולם הבא:

29 **אלטויל אלמהל כתיר אלפהם ואלקציר אלרוח כתיר אלגהל:**

לקב אלכתרה האהנא באלארתפאע אד קאל מרים[1].

30 **אלקלב אלמעאפי חיוה אלבדן ואלגירה סוס אלעטאם:**

הדא משאהד פי אמור אלדניא אן אלחאסדין פי גהד ובלא ופי אמר אלאכרה מן יחסד אהל אלגצב ואלמעאצי פהו פי בלא ועדאב ומנהא קאל אל תקנא באיש חמס וגו׳ (משלי ג׳ ל״א) אל יקנא לבך בחטאים וגו׳ (שם כ״ג י״ז)[2].

31 **גאשם אלפקיר קד עיר צאנעה ואלמכרמה הו אלראוף באלמסכין:**

הדא אלגשם ליס הו פי אלמאל ואנמא הו פי אללקא ואלסלאם ואלמנאטרה לאנה צד ומכבדו[3]) ואלאשארה באלואו אלדי פי ומכבדו תומי אלי אללה גל גלאלה[4].

32 **פי שרתה[5]) ינדחי אלפאסק ואמא אלצאלח פהו יסתכן פי נכבתה:**

מענאה אן אלרשע אדא חלת בה אפה אזדאד פי טגיאנה כמא קאל פי אחז ובעת הצר לו ויוסף למעל בה׳ (ד״ה ב׳ כ״ח כ״ב) ואמא דוד ותצר לדוד מאד וגו׳ ויתחזק דוד בה׳ אלהיו (ש״א ל׳ ו׳) וכדלך יחזקיהו וגירהם[6].

33 **פי קלב אלפהם תחל אלחכמה וענד אלגהאל תעלם[7]) גרבתהא[8]):**

אלא תרי אן אלעאמי אדא סמע כלמה מן אלעלם פהו יטלב אלתבאהי בהא פיקולהא פי גיר מוצעהא מן אלמגאלס וגיר וקתהא מן אלזמאן ולא יודיהא עלי מא ינבגי ואן עורץ פיהא באדני שי וקף[9]).

34 **אלזכוה תרפע אמתהא ועאר אלאחזאב אלכטיה:**

הסד האהנא מתל ואיש אשר יקח את אחותו (ויקרא כ׳ י״ט) ומשתק מן קולה פן יחסדך שמע (משלי כ״ה י׳) וקד עלמת אן זכוה אלקיני כלצתהם ויעירון אהל סדום וכנען ומצר וגירהם במא אכטאו[10]).

---

[1]) ביאור: מרים אולת טעמו כאן רב אולת.

[2]) ביאור: הן בדברי העולם הזה שרעי עין הם בעצב וצרה תמיד הן בדברי העולם הבא שהמקנא באנשי חמס הוא נענש.

[3]) לשון הגאון אינו ברור שמלת עושק אינה הפך מכבדו.

[4]) ביאור: אמרו עושק אין טעמו כאן שיעשוק אותו בממונו אלא שלא ישאל בשלומו ואינו מקבלו בסבר פנים יפות לפי שהוא הפך מכבדו. והואו של מכבדו מוסבה אל השם.

[5]) כ״י ב׳ וג׳ שרה.

[6]) ביאור: כשהרשע ברע הוא מחזיק ברשעתו כמו אחז והצדיק בעת צרה מתחזק בשם אלהיו כדוד וחזקיהו.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ תפהם.

[8]) „תודע זרותה" ר״ל שהכל מכירין שאין אצלם מקום החכמה.

[9]) ביאור: כשהכסיל למד דבר חכמה מבקש להתפאר בו ואומרו שלא במקומו ושלא בזמנו ומביאו שלא כראוי ואם יטענו עליו אין יכול להשיב.

[10]) ביאור: חסד טעמו כאן חרפה ונגזר מן יחסדך ובידוע שהקיני נצלו בצדקתם (שמואל א׳ ט״ו ו׳) וחטאת אנשי סדום וכנען ומצרים גרמה להם קלון.

19 ינבגי אן ינכפץ אלאשראר בין ידי אלגיאד ואלטלחא עלי אבואב אלצאלחין:

יעני ליתעלמו מן גודהם וצלאחהם[1]).

20 חתי לצאחבה יבגץ אלפקיר ומחבו אלגני כתירון:

הדה איצא חכאיה אלוגדאן והו ענדהם[2]) מדמום[3]).

21 פאלמזרי בצאחבה כדאך מכטי ואלראוף באלמסכין טובאה:

זדת פי אלאכראג כדאך לאני עטפת בה עלי אלפסוק אלאול אלדי קאל פיה אן אצחאב אלמסכין ישנונה ויזרון בה פסמאהם אלנבי מכטיין[4]).

22 אלא יצל מתערצו אלשר וינאל אלבר ואלחק מתערצו אלכיר:

האהנא כלמה מצמרה הי וימצאו[5]).

23 כתיר מן אלגהד יכון לפצל וכם מן כלאם הו לנקצאן:

כמא הו מעלום אן אלמר עלי מא לם יתכלם בה אקדר מנה עלי מא תכלם בה ואנה אן תכלם בכלמה מלכתה וקבל אן יתכלם בהא הו מאלכהא[6]).

24 תאג אלחכמא דלך גנאהם וגהל אלגהאל גהלהם:

מראדה פי הדא אן אלעלמא סארון בעלמהם ומן אלגהאל מן יגהל אנה גאהל בל יתוהם אנה עאקל ודלך אנהם עלי תלאתה צרוב גאהל (אן) יעלם באנה גאהל איאה נאדת אלחכמה וקאלת וכסילים הבינו לב (משלי ח׳ ה׳) וגאהל יתוהם אנה עאלם פיה קאלת ראית איש חכם בעיניו (שם כ״ו י״ב) וגאהל יקדר עלי סאיר אלנאס אלגהל פיה קאלת וגם בדרך כשהסכל הולך (קהלת י׳ ג׳) והדאן אלקריבאן יגהלאן גהלהמא[7]).

25 אלשאהד אלחק ינגי אלנפוס ואלמתפוה באלכדב הו מכר:

26 אלסאלך בתקוי אללה לה מיתאק עז ולבניה יכון מבנא:

פי הדא הולך מצמר[8])

27 תקוי אללה ינבוע אלחיוה ללזואל מן אוהאק אלמות:

28 בכתרה אלקום בהא אלמלך ובקלה אלחזב אנדקאק אלוזיר:

---

[1]) ביאור: רוצה לומר למען ילמדו מהם לעשות הטוב.

[2]) אפשר שצ״ל ענדה ר״ל בעיני החכם.

[3]) ביאור: החכם יספר מה שבמציאות וזה דבר מגונה.

[4]) ביאור: הוספתי בהעתקתי מלת כדאך (= כן) לסמוך זה הפסוק לפסוק הקודם לומר שהשונא את רעהו מפני עניותו נקרא חוטא.

[5]) ביאור: שיעורו וימצאו חסד ואמת.

[6]) ביאור: ידוע שאדם קודם שידבר הוא מושל בדברו ואחר שדיבר דברו מושל בו.

[7]) ביאור: החכם שמח בחכמתו ויש כסיל שיחשוב עצמו לחכם לפי שהכסילים על שלשה מינים מי שיודע שהוא כסיל ומי שהוא חכם בעיניו ומי שחושב האחרים לכסילים ועל שני מינים האחרונים הכתוב מדבר.

[9]) ביאור: שיעורו ההולך ביראת י״י.

11 בית אלטאלמין ינפד וכבא אלמסתקימין יפרﬞע:

פי אלדניא עלי סביל אלאיה ופי אלאכ̇רה באלחכם[1]).

12 כם מן טריקה מסתקימה בין ידי אלמר עאקבתהא טרק אלמות:

ד̇לך מא סרﬞ אלטבע וסא אלעקל[2]).

13 ואלצ̇חך איצ̇א יוג̇ע אלקלב ועאקבה אלפרחה תרחה:

הד̇א כ̇איﬞ פימא נהי ענה מן אלצ̇חך ואלפרח[3]).

14 סיסתכת̇ר מן טרקה אלגאשׁ אלקלב ומן פוקה אלרג̇ל אלג̇יד:

ד̇לך כמא יצ̇גר אלגאש מן גשה באלואג̇ב וליס ינבגי ללצאלח אן יצ̇גר מן חסנאתה[4]).

15 אלגאפל יצדק בכל אמר ואלנהיﬞ יפהם רשדה:

כמא צדק חנון קול אצחאבה פי דוד חין קאלו לה הלא בעבור לחקר ולהפך ולרגל וגו׳ (מ״א י״ט ג׳) פות̇ב אלי רסלה פחלק לחאהם וקטע אקביתהם ואלצאלח לא יקבל כמא קאל גדליהו ליוחנן בן קרח כי שקר אתה דובר אל ישמעאל (ירמיה מ׳ טז) בל יפעל כמא אמר אללה ודרשת וחקרת ושאלת היטב וגו׳ (דברים י״ג ט״ו)[5]).

16 אלחכים יתﬞקי ויזול ען אלשר ואלג̇אהל יתג̇אוז ויתﬞק:

פאול אלג̇האל מן יתﬞכל עלי אלתסהיל ואג̇הל מנה מן יתכל עלי בעﬞץ חסנאתה ואג̇הל מנהמא מן יתכל עלי אלרחמה ואג̇הל מנהם מן יתכל עלי אלתעטיל פי אלאול יקול אלכתאב דברו לנו חלקות וגו׳ (ישעיה ל׳ נ׳) ופי אלת̇אני הגנוב רצוח ונאוף וגו׳ ובאתם ועמדתם לפני וגו׳ (ירמיה ז׳ ט׳—י׳) ופי אלת̇אלת̇ ויזכרו כי אלהים צורם וגו׳ ויפתוהו בפיהם וגו׳ (תהלים ע״ח ל״ה—ל״ו) ופי אלראבע ויאמרו לא יראה יה וגו׳ (שם צ״ד ז׳) ואלחכים יתקי ד̇לך אג̇מע[6]).

17 קצר אלמהל מן עמל אלג̇הל וכם מן ד̇י המם מבגוﬞץ:

יעני כם ממן מעה אנאה ותאיד יבגצ̇ה אלנאס ויקולון מא אשד תואניה ויאמר פלא ילתפת אלי קולה. פאצבר ותרפק אד̇ צח לך אן אלעג̇לה מן אוצאף אלג̇הל[7]).

18 תרי אלג̇פל קד אנתחלו אלג̇הל ואלנהצ̇ון יתתוג̇ון באלמערפה:

---

[1]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי הגזרה.

[2]) ביאור: אמרו דרך וכו׳ ר״ל מה שישמח הטבע וירע לשכל.

[3]) ביאור: הכתוב מדבר בפרט על מה שאינו ראוי לצחק בו ולשמח עליו.

[4]) ביאור: צריך שיקוץ הרשע ברשעתו והצדיק אין ראוי שישבע מלעשות טוב.

[5]) ביאור: כמו שהאמין חנון במה שאמרו חבריו על דוד אבל הצדיק אינו שומע לכל דבר כמו שגדליה לא האמין לדברי יוחנן בן קרח על ישמעאל אבל הוא דורש וחוקר.

[6]) ביאור: הכסיל מאמין אם ידברו אליו המוכיחים חלקות או יבטח על איזה מעשים טובים שעשה או על רחמי האל או יחשוב שהשם לא ישגיח על מעשי בני אדם ויש פסוקים באלו ארבעה מיני הכסילות והחכם יישמר מכולן.

[7]) ביאור: הרבה פעמים ישנאו בני אדם האיש העושה את מעשיו בנחת ומעצר רוח ומלינים עליו אבל ראוי להיות מתון לפי שהחפזון הוא מתארי הכסילות.

אלא בתעב ואגתהאד ולא יעלם אן אלרפק אבלג. וקד ובך אללה במתֿל דֿלך וקאל אפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש זרעו לכם לצדקה וגו׳ חרשתם רשע וגו׳ (הושע י״א—י״ג) טאל מא תוהמתם דֿלך פאבדלוה באלבר ואלרפק[1]).

4 אלשאהד אלאמין מן לא יכדֿב ואלמתפוה באלכדֿב שאהד זור:

מענאה לעל אלמחרתֿ באבאטיל[2]) יטֿן אנהא לא תכתב עליה שהאדה זור והי עליה כדֿאך אדֿ אלסאמעון יחקקונהא[3]).

6 יטלב אלדאהי אלחכמה ולא יגֿדהא ואלמערפה עלי אלפהם סהלה:

יריד מן אגֿתמע לה אלכֿמס[ה] אלאמור[4]).

7 מר[5]) מן קבאלה[6]) אלרגֿל אלגֿאהל ואלא פלם[7]) תערף שיא מן אקואל אלמערפה:

דֿלך כמא קאל דוד אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי (תהלים ל״ט ב׳) ופי הדֿא אלפסוק כלמה מצֿמרה הי ואלא[8]).

8 חכמה אלנהֿץ תפהֿם אחואלה וגֿהל אלגֿהאל מכרהם:

יעני אן מכרהם הו גֿהלהם[9]).

9 יתרגֿם ען אלגֿהאל אתֿמהם ובין אלמסתקימין אלרצֿא:

דֿאת[10]) קולה תהדיד יקול אן אתֿמך ישהד עליך ויתרגֿם ענך[11])

10 אלקלב יעלם מרארה נפסה ופי פרחה לא יכֿאלטה אגֿנבי:

יעני הו ינפרד בגֿמה וסרורה לו שכי או שכר אצֿעאפא לם יקף אלמשכא אליה ולא אלמשכור ענדה עלי אלחקיקה כהו פאדֿא כאן אלאמר כדֿאך פלא תשך פאנהם מע מא לם ינפעוך רבמא לם יצדקוך[12]).

---

[1]) ביאור: הכסיל יחשוב שצריך לעשות הכל בקושי כמו שעובדים את האדמה בעצבון ואינו יודע שיש לנחת יתרון על הקושי כמו שהוכיח הנביא ואמר אפרים וגו׳ זרעו לכם וגו׳ חרשתם וגו׳ ופירושו זמן רב חשבתם זה (שאתם צריכים לחרוש ולשדד ולדוש) עשו במקום זה צדקה וחסד.

[2]) בכ״י באלבאטל.

[3]) ביאור: אולי ידמה בנפשו המספר דברי כזב שאין זה נחשב לו לעדות שקר ובאמת הן כעדות לפי שהשומעים דבריו חושבים אותם לאמת.

[4]) ביאור: הנבון מי שיש לו חמשה הדברים (עיין בפתיחה 15).

[5]) ובכ״י ב׳ סר.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ מקאבלה.

[7]) בכ״י א׳ פלו.

[8]) ביאור: יש בזה הפסוק מלה נסתרת והיא אם לא ושעורו ואם לא בל ידעת.

[9]) ביאור: רצה לומר שמרמת אווילים היא כסילותם.

[10]) בכ״י דאד.

[11]) ביאור: מפחיד את הכסיל ואומר שאשם הכסיל יעיד על אולתו.

[12]) ביאור: האדם לבדו יודע שמחת לבו ויגונו ועל כן הוא טוב לו להעלימם מהזרים לפי שלא יועילו לו ואולי לא יאמינו לו.

מענאה רבמא יאכל אלמר אכלה פיכון פיהא[1]) פקרה כאלרגיב בחצרה אלמלוך פי אלדניא או כאלפאעל מעציה פתהלכה פי אלאכרה. ואלדי יביד בגיר חכם ליס בחכם מן ענד אללה בל לא יערף חכם אללה נטיר קולה הוא ימות באין מוסר (משלי ה׳ כ״ג) ואיצא ויגועו בבלי דעת (איוב ל״ו י״ב). ויתגה אן נקול אנה ימות בגיר חכם אלעארה אעני בגרק או חרק או [מא] מאתלהמא[2]).

24 אלצאד קציבה שאני ולדה ואלמחבה יבאכרה באלאדב:

לעלה יטן אן דלך שפקה ואנמא הו קסוה אד יגריה עלי אלפסק ואלסרק ואלהתך[3]).

25 אלצאלה יאכל שבע נפסה ובטון אלטאלמין תנקץ[4]):

כמא עלמת מן נחמיה ואלולאה[5]) אלדין מן קבלה אד קאל והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין (נחמיה ה׳ ט״ו) ואמא הו פקאל הפחה לא אכלתי (שם י״ד)[6]).

יד

1 אלחכימה[7]) מן אלנסא תבני ביתהא ואלגאהלה בידהא תהדמה:

לאנך תעלם מן אביגיל אנהא כלצת זוגהא ונעמתה מן אלתלף כמא קאל ותפל על רגליו וגו׳ (שמואל א׳ כ״ה כ״ד) אל נא ישים אדני את לבו וגו׳ (שם כ״ה) שא נא לפשע אחיך (שם כ״ה) ואן איזבל אשארת בקתל נבות פאהלכת אחאב ונפסהא כמא קאל ותכתב ספרים בשם אחאב (מ״א כ״א ח׳) וסאיר אלקצה[8]).

2 אלסאלך באסתקאמתה תקי אללה ואלראיג פי טרקה מזרי בה:

3 פי קול אלגאהל עצא אלאקתדאר ונטק אלחכמא יחפטהם:

לאנך[9]) תראה יתכלם בפטאטה ובשאעה ואלעלמא ברפק ודעה[10]).

4 כמא אן מן עדם אלבקר ינדהין אלבר וכתרה אלגלאת בקותהא:

יקול פי הדא אלמתל אן אלגאהל יתוהם אן אלאמור אנמא באבהא וסבילהא ואלתטרק אליהא מן אלענף ואלכד ואלצעובה מתל פלאחה אלארץ אלתי לא תכון

---

[1]) אפשר שצ״ל סימא.

[2]) ביאור: כמה פעמים יאכל אדם ומראה באכלו את עניותו הן בעולם הזה כשאוכל בפני מלך כרעבתן הן בעולם הבא כשעובר עבירה שתאבדהו. ואמרו בלא משפט אין רוצה בו מבלי משפט השם כי אם מבלי שידע משפט השם או במיתה משונה כגון שיטבע בים או שישרף.

[3]) ביאור: אמרו חושך וכו׳ ר״ל אולי יחשוב האב שהוא יחמול על בנו ואינו כן שירגילהו לעשות הרע.

[4]) עיין אמאנאת 292. — [5]) בכ״י ואלולא.

[6]) ביאור: כמו שהפחות שלפני נחמיה הכבידו על העם והוא נשמר מזה.

[7]) עיין אמאנאת 224.

[8]) ביאור: כמו אביגיל שהצילה נבל מיד דוד בחכמתה ואיזבל שאיבדה אחאב באולתה.

[9]) בכ״י לכנך.

[10]) ביאור: הכסיל ידבר קשות והחכם ידבר בנחת.

14 שריעה̈ אלחכים ינבוע אלחיוה̈ ללזואל מן אוהאק אלמות:

15 אלעקל אלג̇יד יעטי אלחט̇וה̈ וטריק אלג̇אדרין צעב:

יעני יג̇ב אן יסתצעב פלא יסלך פיהא. הד̇ה אלצעובה̈ מת̇ל אלצעובה̈ אלמצ̇אפה̈ אלי אלאודיה̈ חתי לא תפלח כמא קאל אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע (דברים כ״א ד׳)[1]).

16 כל נהי̈ן יעמל אמרה במערפה̈ ואלג̇אהל יבסט ג̇הלה:

כמא עלמת מן דוד אנה נאדא מן לה אבנה̈ וחצ̇רהא אלי אלמלך ויבקשו נערה יפה (מלכים א׳ א׳ ג׳) ואחשורוש אמר בטלבהן ושנע אלאמר כמא קאל ויפקד המלך פקידים וגו׳ (אסתר ב׳ ג׳)[2]).

17 אלרסול אלט̇אלם יקע פי שר ואלספיר אלאמין שפא:

הד̇א פי תאדיה̈ רסאלה̈ אללה ואלנאס איצ̇א[3]).

18 אלפקר ואלהואן למג̇דב אלאדב וחאפט̇ אלעט̇ה̈ יכרם:

ד̇לך פי אלדארין[4]).

19 תרי אלשהוה̈ אלכאינה̈ תלד̇ ללנפס ולד̇לך יכרה אלג̇האל אלזואל ען אלשר:

קד כ̇נא קדמנא אן אלג̇האל אנמא אסתכ̇פו אללהו ואלהזו ואללעב לאן לד̇תה חאצ̇רה̈ ואסתת̇קלו אלחכמה̈ ומא תאמר בה לבעד לד̇תהא ונעימהא ען באלהם[5]).

20 מסאיר אלחכמא יתחכם ומראעי אלג̇האל ירדו:

ללנפס כ̇לק יקאל לה אלאלף לא בד מן אן יתעלם ממן יג̇אורה ויעאשרה שיא קלילא כאן אם כת̇ירא[6]).

21 אלכ̇טאון יכ̇לבהם שרהם ואללה יכאפי אלצאלחין בכ̇יר:

22 אלכ̇יר ינחל בני בניה איצ̇א וקד ידכ̇ר ללצאלח את̇את̇ אלכ̇אטי:

כמא ד̇כ̇ר לבני אסראיל מאל שבעה גוים אד̇ קאל ובתים מלאים כל טוב וגו׳ (דברים ו׳ י״א) ולים הד̇א שרט בל קד ישא אלחכים אן יפעל ד̇לך[7]).

23 וכם מן טעאם יכון סימא אלפקר וכם מן מנסאף בג̇יר חכם:

[1]) ביאור: אמרו ודרך בוגדים איתן ירצה בו שראוי לאדם שיחשוב דרך בוגדים כדרך קשה ושלא ילך בה כמו שנחל איתן הוא נחל קשה עד שלא יעבד.

[2]) ביאור: כמו שצוה דוד לבקש נערה אחת והביאוה אליו ואחשורוש צוה לבקש נערות רבות בדרך מגונה (עיין מגילה י״ב ע״ב).

[3]) ביאור: זה בשליחות השם ובשליחות בני אדם.

[4]) ביאור: זה בשני עולמות.

[5]) ביאור: כבר הקדמנו שהשחוק וההוללות קלים בעיני הכסילים מפני שתענוגם נמצא מיד והחכמה כבדה בעיניהם מפנו שתענוגו רחוק מאד.

[6]) ביאור: יש מדה באדם הנקראת ההתחברות שבהכרח ילמד מחבריו מעט או הרבה.

[7]) ביאור: כמו שהיה צפון לבני ישראל חיל שבעה גוים וזה יארע לפעמים ברצון השם.

אלטאעאת ובשוב צדיק מצדקתו וגו׳ (יחזקאל י״ח כ״ד) ובשוב רשע מרשעתו (שם שם י״ח)[1]).

8 פדא נפס אלמר מאלה ואלפקיר מן לם יסמע זגרה אללה:

הדא פי אלנדור ואלצדקאת ואלקראבין ומעני זגרה אללה האהנא אן אלמצאיב הי זגראת אללה פמן וכה להא פנדר וקרב וצדק תכלץ כמא קאל זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך וקראני ביום צרה וגו׳ (תהלים נ׳ י״ד—ט״ו)[2]).

9 נור אלצאלחין יתזיד וסראג אלטאלחין יכמד:

לקב אלתזיד האהנא באלפרח[3]).

10 עדא אן באלקחה תצנע אלמנאצאה ומע אלמתשאורין אלחכמה:

יריד בהדא בחת אלמשגבין פי אלנטר ומכאברתהם ומנע מן דלך[4]).

11 אלמאל מן קבל אלגרור יקל ואלגאמע אלי ידה יכתר מאלה:

פי מאל אלדניא וחסנאת אלאכרה[5]).

12 אלצבר אלמתמאדי ימרץ אלקלב ושגרה אלחיוה אלשהוה אלחאצרה:

כמא תשאהד אלצאבר ואלמנתטר פי עדאב ולדלך צמן אללה עז וגל ללצאברין כירא כמא קאל אשרי כל חוכי לו (ישעיה ל׳ י״ח) וקאל לכן חכו לי (צפניה ג׳ ח׳) וקאל אשר לא יבשו קוי (ישעיה ל״ט כ״ג)[6]).

13 אלמזרי באמר ירתהן לה ומתקי אלוציה הו יסלם:

הדא כמא אזרא פלשתים ביצחק ואכוה יוסף בה ואהל גלעד ביפתח ואכוה דוד בה אד קאל לה אליאב אנכי ידעתי את זדונך (שמואל א׳ י״ז כ״ח) ואלגי אלגמיע אלי אלגמיע וכמא אזרא סנבלט וטוביה בנחמיה ואצחאבה לקולהם וילעגו לנו ויבזו עלינו (נחמיה ב׳ י״ט) ואלתגו אליהם לעשות לו נשכה בחצרי בית האלהים (שם י״ג ג׳)[7]).

---

1) ביאור: בפסוק הזה ענינים רבים האחד יש שמראה עצמו כעשיר ואין לו כלום ויש שמראה את נפשו כעני והוא עשיר. והשני יש עשיר המפסיד את ממונו ויש עני שמצליח ושומר הדבר המועט שיש לו. וענין שלישי יש מי שהיה עשיר ויעני ויש שהיה רש ויעשיר וזה גם כן בצדיק שנעשה רשע ורשע שנעשה צדיק.

2) ביאור: הפסוק מוסב על הנדרים וקרבנות וגמילות חסדים ובהן ינצל האדם מהצרות והן גערת השם.

3) ביאור: טעם ישמח הולך וגדל.

4) ביאור: הפסוק מדבר על בני אדם שמבקשים ריב בדברי עיון ומתגאים על חבריהם והזהיר מזה.

5) ביאור: הכתוב מדבר על הממון בעולם הזה ועל מעשים הטובים לעולם הבא.

6) ביאור: אתה רואה שהמיחלים והמחכים הם כואבים ולפיכך הבטיח השם שכר למיחלים לו.

7) ביאור: כמו שבזו פלשתים את יצחק ואחר כך נצטרכו לו וכן אחי יוסף עם יוסף ואנשי גלעד עם יפתח ואחי דוד עם דוד וסנבלט וטוביה עם נחמיה וחבריו.

27 לא יצאדף אלמלול זאדה ומאל אלמר אלעזיז הו אלנשאט: פי אלדארין גמיעא[1]).

28 פי טריק אלעדל אלחיוה והי סבה לא מות פיהא:

יריד אן אלשר ואן קארנתה אלחיוה פתלך בעדה[א] אלמות ותואב אלצאלחין לא מות בעדה[2]).

יג

1 אלאבן אלחכים קאבל אדב אלאב ואלדאהי מן לא יקבל זגרתה:

2 מן תמר קול אלרגל ינבגי אן יאכל אלכיר ותגד פי נפס אלגדארין אלטלם:

נצף הדא אלפסוק אלאול אמר ואלתאני וצף ולדלך וצלת בה תגד[3]).

3 אלחאפט פאה הו חארם נפסה וכם מן שאק שפתיה במא הו אנדקאק לה:

הדאן אלקולאן מכצצאן פי אלכלאם אלחראם אלמנהי ענה[4]).

4 אלכסלאן נפסה משתהיה ולים שי ונפוס אלנשיטין תדסם:

פי אלדארין גמיעא אד קאל שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג ברשן נפשכם (ישעיה נ״ה ב׳) וקאל הנה עבדי יאכלו (שם ס״ה י״ג)[5]).

5 אלקול אלבאטל ישנאה אלצאלח ואלטאלח יסי ויכגל:

כדי ישאהד מן יסי אלי צאחבה ויבהתה כמא קאל אחאב לאליהו האתה זה עוכר ישראל (מלכים א׳ י״ח י״ז) והו עלי אלחקיקה אלדי כאן עוכר כמא רד עליה אליהו פקאל לא עכרתי (שם שם י״ח)[6]).

6 אלזכוה תחפט צחיח אלטריק ואלטלאח ואלכטיה יזיפאן:

7 כם מן מסתגן בגיר שי ומתפאקר במאל כתיר:

הדא עלי וגוה מנהא עלי טריק אלוגדאן אנך תרי מן ידעי אנה פקיר ולה מאל או אנה גני ולים לה שי ומנהא כם ממן לה אליסיר יצלחה פיבקי עליה ומן יפסד אלכתיר פיתלפה ומנהא כם מן מסכין יסתגני וגני יפתקר פי אמר אלדניא וכדלך פי

אחר שניצחו כמו שעשה דוד עם שאול ויהיה נדיב במשאו ומתנו כמו שיעץ ר׳ יוחנן לתלמידו (עיין בבא מציעא פ״ג א׳ אבל שם לא נזכר ר׳ יוחנן).

[1]) ביאור: זה בשני עולמות (ועיין אמאנאת דף כ״ח).

[2]) ביאור: רוצה לומר שהרשע אף על פי שהוא חי סופו למות ואין מות אחר גמול הצדיק.

[3]) ביאור: החלק הראשון מן הפסוק הוא צווי והשני הוא מה שבנמצא וכן תרגמתי.

[4]) ביאור: שני חלקי הפסוק מיוחדים במה שאסור לבטא בשפתיו.

[5]) ביאור: זה בשני עולמות.

[6]) ביאור: אמרו יבאיש ויחפיר רוצה לומר עושה רע לחבירו ומביישו בדברי שקר כמו שקרא אחאב לאליהו עוכר ישראל והוא בעצמו היה העוכר.

18 כם מן לאפט כבעגאת אלסיף ולסאן אלחכמא שפא:

הדא פי אמר אלדין כאלמפתרי ואלכאפר ואלמשיר באלסו ואלמאחל ואלגאמז וכמא פי כל פן מן דלך פואסיק מגרדה. ופי אמר אלדניא אלדי יזיד פי גיר מוצעה פי אלביע[1]) ויקר במא לא ילום פי אלחכם ויצמן וידכל בין אלכצים בגיר מערפה ומא אשבה דלך[2]).

19 מנטק אלחק יתבת אלי אלאבד ואלי טרפה אללסאן אלמבטל:

יתצרף ארגיעה מן רגע[3]).

20 אלמכר פי קלב מתערצי אלשר וללמשירין באלסלאם אלפרח:

21 לא יצל אלי אלצאלח שי מן אלגל ואלטאלחון יעמהם אלשר:

פי אלדניא באלאיה ופי אלאכרה באלחכם[4]).

22 יכרה אללה נטק אלבאטל ועאמלו אלאמאנה רצאה:

23 אלאנסאן אלנהץ הו אלמחטוט באלמערפה וקלב אלגאהל ידעו אלגהל[5]):

יתצרף כוסה מן קולה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות (שמות י״ב ד׳)[6]).

24 יד אלנשיטין תתסלט ואלמלולה תציר דמה:

כל מא כאן פי משלי מן חרוץ וחרוצים פהו נשאט ובעכסה כל רמיה מלל והדא פי אלדארין גמיעא[7]).

25 אלהם פי קלב אלמר יכפצה ואלאמר אלגיד יפרחה:

כמא קאל ארתחשסתא לנחמיה מדוע פניך רעים ואתה אין חולה אין זה כי אם רע לב (נחמיה ב׳ ב׳) פאלפאידה תרך אלאהתמאם אלמסרף[8]).

26 אלצאלח אפצל מן צאחבה וטרק אלטאלמין תצלהם:

יעני אנה יבקי עליה אן כאצמה כמא אבקי יעקב עלי לבן ויחסן אלטפר בה אלא אמכנה כמא אחסן דוד ויוסע עליה אדא עאמלה כמא אשאר ר׳ יוחנן עלי תלמידה[9]).

---

[1]) העתקנו בביאורנו מלה במלה ואפשר שרצה לומר האומר שיתן מחיר יותר גדול מחברו ויכריחנו להרבות הוצאתו או המוכר המונה את הלוקח בדברי שקר.

[2]) ביאור: הפסוק מדבר בדברי תורה על המקלל את רעהו והכופר ויועץ רע והולך רכיל והמדבר ברמיזות ובדברי העולם על המוסיף שלא כראוי במכירה ומגיד מה שאין צריך לו לפני בית דין והערב ומכניס עצמו בין בעלי ריב מבלי שידע דבר הריב.

[3]) ביאור: ארגיעה נגזר מן רגע.

[4]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי גזר דין.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ אלגאהל ובכ״י א׳ חסר סוף הפסוק

[6]) ביאור: כוסה נגזר מן במכסת (שמות י״ב ד׳).

[7]) ביאור: כל לשון הרוץ במשלי הוא זריזות וכל לשון רמיה היא קיצה וזה בשני עולמות.

[8]) ביאור: תועלת הפסוק שלא ידאג אדם יותר מדאי.

[9]) ביאור: הצדיק יחמול על רעהו בריבו כמה שעשה יעקב עם לבן ויעשה טוב לאויבו

אלבהאים והדֿא נטֿיר קול אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל וגו׳ (בראשית י״ד כ״ג) ונטֿיר קולה ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב (שמות י״א ז׳)[1].

11 **פאלח ארצֿה ישבע טעאמא וכאלב אלפראג נאקץ אלעקל:**

טֿאהרה צחיח וטֿאצתה אלמקבל עלי אלעבאדהֿ ואלעלום אלמטהרהֿ ואלכתב אלמקדסהֿ הו ינאל אלתֿואב ואלמתשאגל באלכתב אלמהאל וכלאם אלמתקחין ואלמבטלין הו אלגאהל כמא קאל פיהם לעשות חנף ולדבר אל ה׳ תועה (ישעיה ל״ב ו׳)[2].

12 **יתמני אלפאסק מחגֿז אלאשראר ואלצאלחון יעטון עלי אצולהם:**

מצוד האהנא מתֿל מצודתי (שמואל ב׳ כ״ב ב׳) ואלאצל פיה מצודת ציון (שם ה׳ ז׳) פהדֿא יטלב מגמע אצחאבה ואלצאלחון אשבאההם[3].

13 **דֿנב אלמנטק והק סו ואלצאלח יכֿרג מן שדתה:**

לאן אשר מא ירדֿ עלי אלמר אן יקאל לה אנת קלת כדֿא פהו והק סו מן גֿהאת שתי וכֿרוג אלצאלח מנה אגֿוד כֿרוג הו אלא יקולה[4].

14 **ומן תֿמרהֿ קול אלמר ישבע כֿירא ואילא ידי אלאנסאן יגֿאזיה אללה:**

15 **טריק אלגֿאהל מסתקים ענדה וקאבל אלמשורהֿ חכים:**

ליס כל משורהֿ לכן משורהֿ מן ינצח והו דֿין עאלם פאמא נצחה לך פתתבינה מן חסן אסתמאעה ומסאילתה עמא תרכתה[5]) לם תשרחה ואלעלם ואלדין מן אלמשהור[6]).

16 **אלגֿאהל פי יום יערף גֿהלה[7]) וסאתר אלהואן הו נהֿין:**

הדֿא קול אלממתֿלין אלאחמק עלי עתֿארתה דליל[8]).

17 **אלמתפוה באלאמאנהֿ יכֿבר באלצדק ואלשאהד אלזור באלמכר:**

הדֿה דרגֿאת קאל אלאמאנהֿ תודי אלי צדק ואלמכר יזול אלי שהאדהֿ זור[9]).

---

[1]) ביאור: אמרו נפש בהמתו ר״ל אפילו נפש בהמתו ואין צריך לומר אנשי ביתו.

[2]) ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ובענין פרטי הוא מוסב על העוסק בעבודת השם ובידיעות טהורות ובכתבי הקודש שהוא יטול שכרו והעוסק בספרי הבל ובדברי זדים ומכזבים הוא כסיל.

[3]) ביאור: מצוד כמו מצודה והרשע מתאוה לחברת הרשעים והצדיקים לחברת הדומים להם.

[4]) ביאור: הטענה היותר קשה היא שיאמר לאדם אתה אמרת כן וזה מוקש רע מכמה פנים והצדיק ניצול ממנו לפי שהוא זהיר בדבריו.

[5]) בכ״י עמן.

[6]) ביאור: אמרו עצה לא ירצה בו כל עצה אלא עצת איש נאמן וחסיד וחכם ותכיר את נאמנוהו במה שיקשיב לדבריך וישאלך על מה שלא בירות לו אבל החסידות והחכמה דברים מפורסמים.

[7]) כן הוא בכל הנוסחאות אבל קשה להבין למה העתיק כאן כעס בלשון אולת ואפשר שהיה בזכרונו הפסוק כ״ג.

[8]) ביאור: כמו שיאמרו המושלים הכסיל מכירים את כשלונו.

[9]) ביאור: יש בזה מדרגות שהאמונה מביאה את האדם לדבר אמת והתרמה תביאהו להיות עד שקר.

יעני מן כאנת לה המה גידה והו אלכאטר אלדי קדמנאה פי אלצדר[1]) ובה אמר אלחכים לשמר מזמות (משלי ה׳ ב׳) פהו יפלג פי חגתה ויגלב כצמה[2]).

3 לא יתבת אנסאן בפסק ואצל אלצלחא לא ימיל:

עלי מא קדמנא[3]):

4 מרה דאת חיל תאג בעלהא ובאלעפן פי עטאמה אלמסיה:

וכדלך כל עשירין יתעאשראן מן אשראך וגיראן וגיר דלך ואנמא מתל באלזוגה אד הי אול עשיר אעני חוה[4]).

5 אפכאר אלצאלחין פי אלחכם וחיל אלטאלחין פי אלמכר:

מעני הדא אן אלצאלח יחרר שרטה פאדא ראה אנה יכרג עלי אלחכם אקנעה ואלרשע לא ינפע מעה דלך שיא הו יתקלב ויחתאל כמא עלמת מן יעקב[5]) אד אותק אלשרוט מע לבן פקאל אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה (בראשית כ״ט י״ח) פקולה ברחל כצהא וזיאדתה הקטנה לילא יקלב אסמהא ולם ינפעה שי כמא קאל ולמה רמיתני (שם כ״ה)[6]).

6 כלאם אלטאלמין אלכמון ללדם וקול אלמסתקימין ינגיהם:

לאנך תעלם [אן] אחיתפל אשאר אבחרה נא שנים עשר אלף וגו׳ (שמואל ב׳ י״ז א׳) פאתי חושי וחל אלמשורה[7]).

7 יקלב אלטאלחון פיעדמון וביות אלצאלחין תקף:

8 עלי קדר עקלה ימדח אלמר ואלמעוג אלקלב יציר מזרא:

9 להין ולה עבד כיר מן מתנבל עוז אלטעאם:

הדא פי אלטאהר מעלום ובאטנה צאלח לא יוגב לה אלנאס חקא אצלח מן רשע יכרמונה וקד עלמת[8]) מא אכרם צדקיה בן כנענה ואדל מיכה[9]).

10 יתעאהד אלצאלח חתי נפס בהימתה ורחמה אלפאסקין אלקסאוה:

לם ירד אן אלצאלח יפתקד בהימתה וחדהא בל גמיע עיאלה חתי גמיע

---

[1]) בכ״י אלצדקה.

[2]) ביאור: אמרו איש מזמות ירצה בו איש מזמות טובות והוא העיון אשר הזכרנו בפתיחה ובו ינצח האדם את בעל דינו.

[3]) ביאור: כמו שהקדמנו (עיין לעיל י׳ כ״ה).

[4]) ביאור: כן הוא לכל החברים כמו השותפים והשכנים ונתן משל באשה לפי שחוה היתה החברת הראשונה.

[5]) עיין בראשית רבה פ׳ ע׳ ס׳ י״ז.

[6]) ביאור: הצדיק יברר תנאיו על פי הדין ודי לו והרשע יבקש תחבולות לרמות את חברו כמו שעשה לבן עם יעקב שהתנה ברחל בתך הקטנה ולא הועיל לו.

[7]) ביאור: כמו שיעץ אחיתופל אבחרה וגו׳ והפר חושי את עצתו.

[8]) עיין מלכים ב׳ כ״ב.

[9]) ביאור: פשוטו של פסוק ידוע ועל דרך נסתר יורה שצדיק שאין נוהגין בו כפי מעלתו טוב מרשע שחולקין לו כבוד כמו שכיבדו צדקיה בן כנענה וביזו מיכה.

אלט̇אהר אלצחיח פי אלטעאם ובאטנה פי אלעלם. פאחדהמא יבכ̇ל בעלמה ואלאכ̇ר יפי̇ץ בה וקד עלמת אן רבי עקיבא כאן יביח עלמה עלי סעתה והוגרם בן לוי בכ̇ל בה עלי קלתה[1]).

27 טאלב אלכ̇יר יטלב אלרצ̇א ומלתמס אלבלא יחל בה:

28 אלואת̇ק ביסארה הו יקע ואלצאלחון יפרעון כאלורק:

מא ישבה אלתמת̇יל באלורק חתי יג̇על עכס בוטח בעשרו אלא לאן אלצאלחין לא ית̇קון באנפסהם ולא ירונהא אצלא בל פרעא בל כאלורק אלצ̇עיף וכמא קאל איוב העלה נדף תעריץ (איוב י״ג כ״ה) וקד עלמת מן קרח וסנחריב והמן כיף אקתדרו באמואלהם פהלכו[2]).

29 אלמנתחל אלג̇הל פאצ̇ח אלה[3]) פיג̇ב אן יכון אלג̇אהל עבדא ללחכים:

אלג̇הל יסמי רוח כמא יקול החכם יענה דעת רוח (איוב ט״ו ב׳) ולרוח אמרי נואש (שם ו׳ כ״ו)[4]).

30 ת̇מרה̈ אלצאלח שג̇רה̈ אלחיוה̈ ומקתני אלנפוס חכים:

יקע אקתנא אלנפוס עלי וג̇וה כלהא מחמודה̈ מנהא אלענאיה̈ באלולד לאקאמה̈ אלצורה̈ כמא קאל ואתם פרו ורבו (בראשית ט׳ ז׳) ואקאמה̈ אלתלאמיד̇ כמא קאל ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה (ירמיה ט״ו י״ט) ואצטנאע אלמערוף ואלאחסאן כמא קאל איוב ברכת אובד עלי תבא (איוב כ״ט י״ג) ואלקצ̇א באלחק ואלאנצאף כמא קאל מתוך ומחמס יגאל נפשם (תהלים ע״ב י״ד) ומא שאכל ד̇לך[5]).

31 לית אלצאלח פי אלדאר יסלם פכיף אלפאסק ואלכ̇אטי:

יעני אן אלצאלח לא בד ממא ינאלה פי דאר אלדניא גם אמא פי אלטבע או פי אלקראבה̈ או פי אהל אלבלד או מחנה̈ מא כמא עלמת מן אלצאלחין בל כלהם אברהם יצחק ויעקב משה ושמואל ודוד פכיף ילזם אלפאסק תדביר אלחכים אד̇ אציב בשי והו אהל לה[6]).

יב

1 אלמחב̈ אלאדב מחב אלמערפה̈ ושאני אלעט̇ה̈ הו ג̇אהל:

2 אלכ̇יר יופק[7]) אלרצ̇א מן ענד אללה וד̇ו אלהמם יפלג̇:

[1]) עיין יומא ג׳ י״א. — ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו והוא גם כן משל למי שהוא נדיב בחכמתו הגדולה כר׳ עקיבא ולמי שהוא כילי בידיעתו הקטנה כמו הוגרם בן לוי.

[2]) ביאור: אין סוף הפסוק הפך תחלתו כי אם לפי שבטחון הצדיקים בנפשותם הוא קל עד שהם עצמם בעיניהם כענף וכעלה ולא כשורש וידוע איך התגאו קרח וסנחריב והמן בעשרם ואבדו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אהלה.

[4]) ביאור: אמרו רוח טעמו כסילות (ועיין תרגום הגאון וביאורו באיוב ט״ו ב׳).

[5]) ביאור: אמרו לוקח נפשות כולל כמה ענינים משובחים והם שיוליד האדם בנים או שיעמיד תלמידים ויעשה צדקה וידין דין אמת.

[6]) ביאור: אמרו הן וכו׳ ר״ל שהצדיק יקרוהו בהכרת יסורין ונסיונות בעולם הזה מכל שכן שהשם יביא רעה על הרשע שהוא ראוי לה.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ יואפק.

ובאלקתל עלי אלסרק ואלצאלח יסתעין באלכיר עלי אלכיר באלצום עלי תרך אלכטא ובאלצלוה ואלקראה עלי קטע אלצום ולדלך קאלו אלחכמים שכר מצוה מצוה שכר עבירה עבירה (אבות ד׳ ב׳)[1]).

19 כדאך אלצלאח לחיוה וכאלב אלשר למותה:

20 יכרה אללה עסרי אלקלב ורצאוה אצחא אלטריק:

21 כתקלב יד ליד לא יברו[2]) אלרדי ונסל אלצאלחין ינגו:

יעני לא תסל ען אלצאלח נפסה פי אנה ינגו אלא נסלה איצא כמא קאל נצר חסד לאלפים וגו׳ (שמות ל״ד ז׳)[3]).

22 כשנף דהב פי אנף כנזיר כדאך אמראה חסנה זאילה אלראי:

אולא הדא עלי טאהרה ולמוצע אנה מתל יגרי עלי עבד לה מאל לא יחסן ידברה ולא כיף ינפקה ועלי עבד לה עלם לא יעמל בה ועלי עבד לה חסב ונסב יציעה ויכסה ומא נחי הדא אלנחו פהדא לה מתל[4]).

23 שהוה אלצאלחין אלי כיר ורגא אלטאלמין עברה:

הדא פי אלדארין גמיעא[5]).

24 כם מן מבדר[6]) יזדאד איצא ואלצאד מן אלסמאחה פהו אלי נקץ:

הדא יגרי מגרי אלצדקאת אלתי קיל פיהא כי בגלל הדבר הזה יברכך (דברים ט״ו י׳) קאל ואדא צדקת בשי וזנת אלדראהם פוגדתהא קד נקצת לא תתוהמן אנה קד תלף מנך שי בל אנמא הו שי קד נקלתה מן דניאך אלי אכרתך מן חית לא יבקי אלי חית יבקי מן חית תחתאג תחפטה אלי חית יחפטך[7]).

25 אלנפס אלמברכה תדסם ואלמרויה הי איצא תרוי:

יעני כמא תטעם ותסקי פי אלדניא ינעם אללה עליך פי אלאכרה במא מתלה באלדסם ואלרוא כמא קאל ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם (תהלים ל״ו ט׳)[8]).

26 מאנע אלבר תדמה אלמלה ואלברכה תחל בראס אלממיר:

---

[1]) ביאור: העושה עבירה מסתייע בעבירה אחרת כמו שהזנות מביאה לידי גזל וגזל לידי שפיכת דמים והצדיק יסתייע למצוה במצוה אחרת כמו בצום לעזוב את החטא ובקריאת התורה ותפלה לסיים את הצום ולכן אמרו שכר מצוה וכו׳.

[2]) עיין למטה ט״ז ה׳.

[3]) ביאור: אמרו זרע צדיקים ענינו שלא הצדיק בלבד נמלט כי אם גם זרעו.

[4]) ביאור: הפסוק יפורש תחלה כפי פשוטו והוא גם כן משל לעשיר שאינו יודע לשמור את ממונו ולנהג הוצאותיו ולחכם שאינו עושה כחכמתו ולמי שיש לו שם ויחוס ויקלקלם וכיוצא בהן.

[5]) ביאור: בשני עולמות.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ מבדד.

[7]) עיין ירושלמי פאה א׳ ט״ו ע״ב. — ביאור: הפסוק הזה מוסב על הצדקה שאם תתן מהונך לעניים אל תחשוב שאבד ממך אלא שהעתקת אותו מעולם הזה לעולם הבא ממקום שאינו קיים בו וצריך שמירה למקום שהוא קיים בו והוא שומרך.

[8]) ביאור: הנותן לחם לרעב ומים לצמא בעולם הזה ייטיב לו השם בעולם הבא במה שהמשיל לדשן ורויה באמרו ירויון וגו׳.

אד̇ קאל הניחו לו ויקלל וגו׳ אולי יראה ה׳ וגו׳ (שמואל ב׳ ט״ז י״א—י״ב) ואמא אד̇א אורא בה פי אמר אלדין פליג̇בה כמא קאל פי גלית ויבט הפלשתי ויראה את דוד ויבזהו וגו׳ (שמואל א׳ י״ז מ״ב) ת̇ם קאל לה דוד אתה בא אלי בחרב ובחנית וגו׳ (שם מ״ה)[1]).

13 כאשה̈ אלסר כאלמנטלק מאחלא וכאתמה אמין אלרוח:

הד̇א אלקול פי אלאסראר אלתי הי מבאחה̈ פי אלדיאנה̈[2]).

14 בג̇יר חיל יקע אלקום ואלמג̇ות̇ה̈ בכת̇רה̈ אלמשורה̈:

אלחיל צ̇רבאן ואלמשורה̈ נועאן בג̇מיעהמא תת̇ם אלאמור והמא אלדיאניה̈ ואלדניאייה̈ כמא תתם אלחיוה̈ ואלרזק ומא מאת̇להמא בהמא[3]).

15 שר ישר למן[4]) צ̇מן אג̇נביא ושאני אלמצאפחין הו ואת̇ק:

כמא וצפנא אולא[5]). וימכן אן נקול ריע̇ ירע̇ מת̇ל וכפרזלא די מרעע (דניאל ב׳ מ׳) פאלשר מן אלג̇צם ואלריע̇ מן אלחאכם[6]).

16 תג̇ד דאעמה̈ אליסאר[7]) ד̇את חט̇ ודאעמי אלגנא רהבין.

לם יוג̇ב אלחכים הד̇ין ואנמא חכי ממא וג̇ד אלנאס עליה מן אן אלאגניא ינאלון חט̇א וירהבון[8]).

17 אלמחסן לאהלה ד̇ו אלפצ̇ל ופאצ̇ח אקרבאה הו קאס[9]).

ויתג̇ה אן תקול פאטם נפסה ד̇ו אלפצ̇ל ופאצ̇ח אקרבאה הו קאס אלאול יתצרף מן קולה לאל גמל עלי (תהלים נ״ז ג׳) ואלת̇אני מן ויגדל הילד ויגמל (בראשית כ״א ח׳) יעני יפטמהא מן אלמעאצי[10]).

18 אלט̇אלם יפעל מא אג̇רתה אלבאטל וזארע אלנצפה̈ אג̇רתה אלחק[11]):

מעני ד̇לך אן אלרשע אנמא יסתעין שרה בשר כמא יסתעין באלסרק עלי אלזנא

---

1) ביאור: אמרו יהריש ר״ל שלא ישיב למבזה את נפשו כמו שעשה דוד עם שמעי בן גרא אבל אם יבזהו בדבר אמונה צריך שישיב לחורפו דבר כמו שעשה דוד עם גלית.

2) ביאור: הפסוק הזה נאמר בסודות שאין נוגעים בדברי אמונה (ועי׳ למטה ט״ו כ״ב).

3) ביאור: תחבולות ועצות על שני פנים בדברי האמונה ובדברי העולם ובשניהם אנחנו חיים ומספיקים את צרכינו.

4) בכ״י א׳ למא.

5) למעלה ו׳ א׳—ה׳ (ושם דיבר על ריב שיארע לערב עם בעל החוב).

6) ביאור: כמו שאמרנו למעלה ואפשר לפרש רע ירוע מענין רצץ ר״ל שהדיין ירוצצהו.

7) בכ״י ב׳ וג׳ וקאר.

8) ביאור: אין החכם מצוה בזה כי אם מדבר על ההוה שהעשירים נכבדים ובני אדם יראים מהם.

9) בכ״י ב׳ וג׳ אלקאסי.

10) ביאור: אמרו גומל וכו׳ ר״ל המטיב למשפחתו והוא מענין לאל גומל עלי ואפשר גם כן שהיה מענין ויגמל ר״ל המעתיק עצמו מן החטאים.

11) בכ״י א׳ אלחיוה והגאון או הסופר החליף זה הפסוק עם הפסוק שלמעלה י׳ ט״ז.

5 צלאח אלצחיח יסהל טריקה ואלטאלם יקע בטלמה: 6 וצלאח אלמסתקימין ינגיהם ואלטאלמון[1] יעלקון באפאתהם:

יעני אלתי כאנו יסתעמלונהא פי אלמואזאה כמא קאל אדני בזק שבעים מלכים בהנות ידיהם ורגליהם מקוצצים וגו' (שופטים א' ז')[2].

7 אדא מאת אלאנסאן אלפאסק פקד אנקטע אלרגא כמא אן רגא אלמגלין[3] יביד:

פי הדא אלפסוק מעניאן פי אולה אן אלרשע ירגא לה אן יתוב מהמא הו חי פאדא מאת איס מנה אד לא תובה פי אלאכרה[4]) ופי אכר אלפסוק אן אלרשע אנמא רגאה וגנתה ענד נפסה דניאה פמהמא הו חי פהו ענד נפסה פי אלנעים פאדא מאת פקד הלך ואנקטע רגאה ענד נפסה פכל מא תקדם אלצאלח יומא פי אלזמאן אלי מא ירגוה תאכר אלרשע ובעד עמא עינה אליה[5]).

8 יכלץ אלצאלח מן אלשדה וידכל אלפאסק מכאנה:
9 אלדנס יהלך צאחבה בקולה ובאלמערפה אלצאלחון יתכלצון:

הדא באב אלגרור פי אלדי לא דין לה יפתי במא לא יעלמה ויגיב במא לא יקף עליה פיגר אלנאס ואלצאלח במערפתה יקול אלחק[6]):

10 בכיר אלצאלחין יגב אן יפרח אהל אלבלד ובהלאך אלפאסקין ינבגי אן ירננו: 11 בברכה אלמסתקימין ירתפע אלסקף ובקול אלטאלמין ינהדם:

יעני אן אלרשע אדא ברך אנסאנא ודעי לה פהו שו[ה][7]) עליה כמא עלמת מן אלכבאר אלדין דעו לרבקה וקאלו להא את היי לאלפי רבבה (בראשית כ"ב ס') פאקאמת עשרין סנה עאקרא חתי דעי להא יצחק ויעתר יצחק לה' וגו' (שם כ"ה א')[8]).

12 אלמזרי בצאחבה נאקץ אלעקל ודו אלפהם ימסך ענה:

הדא אלאמסאך אדא כאן יסמעה פי נפסה הו כמא פעל דוד מע שמעי בן גרא

[1]) „הרשעים" מדרך הגאון בשאר מקומות לתרגם בוגדים גדארין ולא ידענו למה שינה כאן תרגומו ואפשר שעלה בזכרונו הפסוק י' ג'.

[2]) ביאור: אמרו בהות וכו' ר"ל שיעשה להם מה שהיו עושים לאחרים וזה כמו שאירע לאדוני בזק.

[3]) הגאון תרגם אונים כמו פועלי און.

[4]) עיין אמאנאת דף קצ"ח.

[5]) ביאור: בזה הפסוק שני ענינים אמרו במות רשע וכו' ר"ל שאחרי מותו אין תקוה שישוב מדרכו הרעה לפי שאין תשובה בעולם הבא ואמרו תוחלת אונים וכו' טעמו שפועלי און אין תוחלתם אלא בתענוגי העולם הזה והם כלים במיתתם.

[6]) ביאור: זה הפסוק במתעה את בני אדם בהשיבו לשואליו במה שלא ידע ובמה שלא יבין והצדיק בידיעתו יאמר האמת.

[7]) בכ"י א': שו.

[8]) ביאור: ברכת רשע ותפלתו סימן רע לאדם כמו שהתפללו קרובי רבקה שתהיה לאלפי רבבה ונשארה עשרים שנה עקרה ולא ילדה אלא אחר תפילתו של יצחק.

ידיעה עאדה מתׄל קול אליהוא כי לא ידעתי אכנה (איוב ל״ב כ״ב) הו יחסן אן יכני ולכנה מא אעתאד דׄלך [1]) פממא תעוד אלגמיע דׄלך קד צאר להם כאלטביעה אלתׄאניה יצעב עליהם אלאנתקאל ענהא[2]) כמא קאל אללה היהפוך כושי עורו ונמר חברברותיו וגו׳ (ירמיה י״ג כ״ג)[3]).

יא

1 מואזין אלמכר ממא יכרה אללה ואלצנג׳את אלתאמה רצׄאה:

הדׄא אולא עלי טׄאהרה ופי באטנה אן מקאבלה אלאחסאן באחסאן מקאם אלוזן אלעאדל ומקאבלתה באלסיה כאלוזן אלבאכׄס סוא פי דׄלך אחסאן אללה או אלנאס[4]).

2 אדׄא אתת אלקחה אתי אלהואן ומע אלמתואצׄעין אלחכמה:

הדׄא איצׄא פי אלדניא כמא תגד אלנאס יתתׄקלון[5]) אלוקאח ויסתכׄפון בהם ופי אלאכׄרה קאל והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגו׳ (מלאכי ג׳ י״ט) וקאל הנני אליך זדון וגו׳ (ירמיה נ׳ ל״א) וכשל זדון ונפל ואין לו מקום (שם ל״ב)[6]).

3 צחה אלמסתקימין תסירהם וזיף אלגדארין ינהבהם:

נטׄיר קולה פי אלצדיקים והלך לפניך צדקך כבוד ה׳ יאספך (ישעיה נ״ח ח׳) וקאל פי אלרשעים והיה החסן לנעורת וגו׳ (שם א׳ ל״א).

4 לא ינפע אלמאל פי יום אלקיאמה[7]) ואלצדקה[8]) תנגי מן אלמות:

סמי יום אלקיאמה כדׄלך כמא קאל קרוב יום ה׳ הגדול וגו׳ יום עברה היום ההוא וגו׳ (צפניה א׳ י״ד ט״ו) וקד תכׄלץ אלצדקה מן אלמות אלדניאי כמא עאשת אלצרפית פי סני אלגוע מע אליהו ומן עקאב אלאכׄרה אלמסמי מות כמא כׄלצת יתרו פי מא קאל קראן לו ויאכל לחם[9]) (שמות ב׳ כ׳) ומן הו נטׄירה[10]).

---

[1]) כן תרגם סעדיה באיוב לם אעתד = לא הורגלתי בזה.

[2]) בכ״י לאנהא.

[3]) ביאור: אמרו ידעון ר״ל הורגלו בזה כמו שאמר אליהוא לא ידעתי אכנה והוא ידע היטב לכנות אבל לא הורגל בזה וההרגל כטבע שני שקשה לסור ממנו.

[4]) ביאור: זה הפסוק בתחלה כפשוטו ועל דרך נסתר ענינו שגמילת טובה תחת טובה כאבן שלמה וגמילת רעה תחת טובה כאבן פחותה בין שהטובה מאת השם או מאת בני אדם.

[5]) אפשר שצ״ל יסתקלון = מבזים אותם.

[6]) ביאור: זה נמצא בעולם הזה שהזדון קשה לבני אדם ובזוי בעיניהם וזה גם כן בעולם הבא שהזדים יאבדו בו.

[7]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ובביאור וכן תרגם הגאון מלת עברות איוב כ״א ל״א ובכ״י א׳ אלנקמה.

[8]) בכ״י א׳ אלצדקאת.

[9]) עיין סנהדרין ק״ד ע״א.

[10]) ביאור: יום עברה הוא יום תחיית המתים והצדקה תציל ממות בין בעולם הזה כמו שניצלה הצרפית בשני הרעב בין מעונש העולם הבא הנקרא מות כמו שניצל יתרו לפי שקרא למשה לאכול עמו.

27 תקוי אללה יזיד[1]) פי אלעמר וסנו אלפאסקין תקצר:

ליס הדא אלקול חתם אן יכון כל צאלח מוזדא פי חיותה וכל טאלח מקצרא מנהא לכנה עלי אלמשיה פקד ישא אללה אן יזיד צאלחא פי עמרה כמא זאד יחזקיהו וקד ישא אן יבתר עמר אלרשע כמא פעל פי מגפת זמרי וקרח וגירהמא אלא אנה אן לם יזד צאלחא פי אלדניא ולם ינקץ טאלחא לקיא אגריהמא כמלא פי אלאכרה וקד עלמת אן בית ראשון לצלאח אלכהנים אנמא כדם פיה י״ח כהן ואלתאני לפסאדהם כדם פיה ש׳ כהן ופצל (יומא ט׳ א׳)[2]).

28 צבר אלצאלחין אלי פרח ורגא אלטאלחין יביד:

הדא פי אלאכרה באלחכם ופי אלדניא עלי סביל אלאיה[3]):

29 טריק אללה עז לדוי אלצחה ואנדקאק לפעלה אלגל:

דלך אן אלצאלח מן חית תקול לה אפעל יטיע[4]) ומן חית תקול לה אנתה ימתנע ואלרשע אנמא ירצדך[5]) מא אמרתה עכסה וכמא קאל הושע כי ישרים דרכי ה׳ וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (הושע י״ד י׳)[6]).

30 ואלצאלח אלי אלדהר לא ימיל ואלטאלמון לא יסכנון אלדאר:

הדא איצא פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה אלמעגזה כמא אהלך מנהא טלמה בכתרה ופי אלאכרה בחכם ואגב[7]).

31 פם אלצאלח ינמו אלחכמה ואללסאן אלמתקלב ינקטע:

ינוב יתצרף מן תנובה ותנובות שדי (דברים ל״ב י״ג) אלדי הו נמו פאלצאלח אד כלאמה באצל ועלי קאנון פהו ינמו ויתפרע ודו אלבאטל אד כלאמה לא אצל לה ינקטע ולא יתבת בחצרה אלחק[8]).

32 שפתא אלצאלח קד תעודת אלרצא ופם אלטאלחין תעוד אלתקלב:

בעיניו ולדבר בפיו. וזה השליח הוא בין עצל בדברי העולם בין עוזב מצות השם כמו שידעת מהמרגלים ודומיהם.

[1]) בכ״י ב׳ תזיד.

[2]) ביאור: אין זה דבר מוחלט לפי שהכל ברצון האל ולפעמים יוסיף על ימי צדיק כמו שעשה לחזקיה ויקצר ימי הרשע כמו שאירע לזמרי וקרח רק שאם אינו עושה כן ישלים גמול הצדיק ויענש הרשע בעולם הבא וידוע שבבית הראשון לא שמשו אלא י״ח כהנים לפי שהיו צדיקים ובבית שני שמשו יותר משלש מאות כהנים לפי שהיו רשעים.

[3]) ביאור: בעולם הבא בגזר דין ובעולם הזה על פי נס.

[4]) בכ״י יטיק.

[5]) „יסתכל בך כאלו הוא במארב״.

[6]) ביאור: אם תאמר לצדיק עשה הוא עושה ואם תאמר אל תעשה ימנע ממנו והרשע עושה הפך מה שתצווה אותו.

[7]) ביאור: בעולם הזה על דרך אות ומופת כמו שאבדו רשעים רבים ובעולם הבא בגזר דין.

[8]) ביאור: ינוב מלשון תנובה ודברי צדיק שיש להם שורש עושים פרי ודברי הרשע שאין שרש להם לא יקומו לפני האמת.

22 ברכה אללה תגני וחדהא[1]) ולא תזיד אלמשקה מעהא:

כמא בארך אללה לצרפית פי כד הקמח וצפחת השמן וללארמלה אלאכרי פי אסוך שמן בגיר תעב ולא ענא[2]).

23 פעל אלפאחשה ענד אלגאהל כאלצחך ואלחכמה לדי אלפהם:

הדא מא ישאהד מן אלגהאל אלדין יאתון אלמעאצי ויקולון אנמא הדא לעב ומזאח כמא סמת מרה פוטיפר אלזנא לעבא אד קאלת בא אלי העבד העברי [לצחק בי] וגו' (בראשית ל"ו י"ד) חתי לו ספכו אלדמא כאן ענדהם הזוא כמא קאל אבנר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (שמואל ב' ב' י"ד) וחתי לו עבדו אלאצנאם כאן ענדהם לעבא כמא קאל פי קצה [אלעגל] ויקמו לצחק (שמות ל"ב ו') לכן וחכמה לאיש תבונה אלחכים ינטר פי אלעאקבה וינזל אלמעאצי מנזלתהא[3]).

24 חדר אלטאלם יחל בה ושהוה אלצאלחין יעטיהם אללה:

אנטר כיף וצף אלצאלחין בתמרה פעלהם אד קד אתו חסנה פאנמא באלהם מצרוף אלי אלתמני וכדלך יעטיהם כמא קאל לדוד יען אשר היה עם לבבך וגו' (מלכים א' ח' י"ח) ווצף אלרשעים בתמרה פעלהם למא אתו אלכטיה קלובהם משגולה באלחדר והו יחל בהם כמא קאל ללעצאה והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה וגו' (ירמיה מ"ב ט"ז) ולדלך לם יקל מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן ועלי אן הדא איצא צחיח[4]).

25 כמרור זובעה יעדם אלפאסק ואלצאלח אסאס אלעאלם:

הדא אולא פי אלדניא כמא הלך גיל אלטופאן ובקי נח ושתת לגה אהל אלצרח ובקי בנו עבר והלך קרח ונגא בנוה ואמתאל האולי ופי אלאכרה איצא יהלכון אלרשעים ויבקון אלצאלחון כמא קאל ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות וגו' (מלאכי ג' כ"א) ומעני אלהלאך אלעדאב[5]).

26 כאלכל ללאסנאן וכאלדכאן ללעינין כדלך אלכסלאן לראסליה:

ואנמא מתלה במא יודי הדין אלעצוין כאצה לאנהמא אלמסתעמלאן פי אלרסאלה אעני אן ינטר בעיניה ויחכי בפיה. ואלכסלאן יעם תארך אלענאיה באלדניא ותארך אלענאיה באלטאעה וכמא עלמת מן אלמרגלים ומא אשבההם[6]).

---

1) בכ"י ב' הי תגני.

2) ביאור: כמו שבירך השם את הצרפית ואת האלמנה האחרת ונתן להם מזון בלי עמל ויגיעה.

3) ביאור: אנחנו רואים שהפשעים בעיני הכסילים כשחוק וכן קראה אשת פוטיפר לניאוף ואבנר לשפיכות דמים ובני ישראל למעשה העגל. והחכם יראה אחרית כל דבר וישים את העבירות במדרגתם.

4) ביאור: החכם אומר שפרי צדקת הצדיקים שבעשותם הטוב מתאוים ומיחלים והשם יתן משאלותם ופרי רשעת הרשעים שאחר שחטאו לבם טרוד בחרדה ומה שייראו יבא עליהם ולכן לא אמר מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן אף על פי שגם זה אמת.

5) ביאור: בעולם הזה כמו שנשאר נח ובניו בדור המבול ובני עבר בדור ההפלגה ובני קרח במות אביהם ובעולם הבא ישארו הצדיקים והרשעים יאבדו ר"ל יענשו.

6) ביאור: המשיל השליח העצל למה שיזיק שני אברים אלו מפני שהוא שלוח לראות

דלך לאן אלמכנין אלמראיי הו אשר מן אלמכאשף אלמטאהר וקד עלמת אן אלאסבאט ועלי אנהם קד דמו בבגצה יוסף פקד כאנת חאלתהם אד טאהרוה בדלך כמא קאל ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל״ז ד׳) אצלח מן חאל אבשלום אלדי כתם אמנון בגצתה לה כמא קאל ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב וגו׳ (שמואל ב׳ י״ג כ״ב) וקאל איצא בפיו שלום את רעהו ידבר וגו׳ (ירמיה ט׳ י׳). ואמא תגהילה ללמשנע פהו עלי אלחאלין גמיעא חקא כאן אם באטלא פאמא אלבאטל כמא פעל אלמרגלים ואמא אלחק פכמא פעל יוסף חתי אנה לו שהד עליה בשהאדה והו ואחד לכאן מכ̇טיא וללומה הו אלחד (פסחים קי״ג ע״ב) והדא אלקול פי מן ישהד עלי אליה בנגאיה מן אלנגאיאת והו ואחד ואמא אן ישהד עליה במאל או מא כאן מן אלמעאמלאת פלים ילומה הד כל יכון לשהאדתה אתר אמא וגוב ימין או גירהא ממא הו משרוח פי אלפקה (שבועות מ׳ ע״א)[1].

19 בכתרה אלכלאם לא יעדם גרם פאלצאד שפתיה ען דלך עאקל:

כמא עלמת מן יוסף חין זאד פי כלאמה כי אם זכרתני אתך וגו׳ (בראשית מ׳ י״ד) אכר[2]) בעד דלך סנתין (בראשית רבה ריש מקץ) וכמא עלמת מן משה ואהרן חין וארא שמעו נא המורים (במדבר כ׳ י׳) לם ידכלא אלבלד לא אן[3]) אלקום לם יכונו מורים בל קד קאל אללה קבל [דלך] למשמרת לאות לבני מרי (שם י״ז כ״ה) לכן לאיהאמהמא אלקום אנה[ם י]רחמון והם מורים[4]).

20 לסאן אלצאלח כאלפצה אלמכתארה וקלב אלטאלחין צגיר:

מעני דלך אן אלצאלח קלבה ואתק בכלאמה אנה מחרר כאלפצה אלמסבוכה וכמא קאל אמרות ה׳ אמרות טהורות וגו׳ (תהלים י״ב ז׳) בל אלמסבוך עלי אלגאיה לקול צרופה אמרתך מאד וגו׳ (שם קי״ט ק״מ) ואמא אלטאלם פקלבה צגיר ממא הו יעלם אן אמרה מטלם מדלם[5]).

21 נטק אלצאלח ידבר אלכתירין ואלגהאל בקלה עקולהם ימיתונהם:

נטיר מא עלמת מן תדביר משה ושמואל ודוד ויוחנן כהן גדול ושמעון בן שטח ונטראיהם ללאמה באלצלאח ובעכס דלך יהלכונהא אלגהאל מתל ירבעם ובעשא ואחז וצדוק וביתוס וגירהם[6]).

---

[1]) ביאור: המראה את שנאתו כאחי יוסף טוב ממי שהוא חנף כאבשלום עם אמנון. ואמרו מוציא דבה הוא כסיל בין שמספר דבר שקר כמו המרגלים או דבר אמת כמו יוסף לכן עד אחד המעיד בחבירו בדבר עבירה לוקה אבל בדיני ממונות אינו כן לפי שלפעמים הדיינים מחייבין שבועה על פיו או זולת זה כמו שמבואר בתלמוד.

[2]) בכ״י וכר.

[3]) בכ״י לאן.

[4]) ביאור: לפי שהרבה יוסף בדברים עם שר המשקים לא יצא מבית האסורים אלא אחר שתי שנים ומשה ואהרן נענשו באמרם שמעו נא המורים לא שלא היה ישראל מורים כי השם עצמו קראם כבר בני מרי אבל הטעו אותם לחשוב שהשם ירחם עליהם אפילו הם מורים.

[5]) ביאור: הצדיק בטוח שמאמריו צרופים ומזוקקים ככסף נבחר והרשע יודע בעצמו שדבריו אינם נאמנים ואין לסמוך עליהם.

[6]) ביאור: הצדיק ינהל את הרבים בדרך ישר כמו משה ושמואל וכיוצא בהם והכסיל יאבידם כמו ירבעם ובעשא ודומיהם.

12 אלשנאה̈ תת̇יר אלצ̇גב ואלמחבה̈ תגטי ג̇מיע אלג̇רום:

ד̇לך אולא פי אלנאס כמא עלמת מן אמר ג̇ור פרעון [עלי ישראל] וישראל עלי [ירמיה פי] עהד צדקיה[1]) פי באב שנאה ומן אמר שמשון ודלילה פי באב אהבה ובעד ד̇לך פי אלדין כמא עלמת מן קול משה לבני גד ולבני ראובן כה עשו אבותיכם וגו׳ (במדבר ל״ד ח׳) וקול שלמה לשמעי אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע לבבך וגו׳ (מלכים א׳ ב׳ מ״ד) פי באב שנאה ואלאחתמאל אלכ̇תיר לבני דוד בל לג̇מיע אלאמה̈ פי באב אהבה כמא יקול כי למען דוד נתן ה׳ אלהיו לו ניר וגו׳ (מלכים א׳ ט״ו ד׳) וישלח ה׳ אלהי אבותיהם אליהם (ד״ה ב׳ ל״ו ט׳)[2]).

13 פי נטק אלפהם תוג̇ד אלחכמה̈ ואלקצ̇יב לט̇הר אלנאקץ̇ אלעקל:

הד̇א אלקול פי מן רוק קריחה̈ ד̇כיה̈ או חרמהא[3]):

14 אלחכמא יד̇כרון אלמערפה̈ וקול אלג̇אהל ינדק̈ ען קריב:

15 כמא אן מאל אלגני קריה̈ עזה ואנדקאק אלפקרא רת̇את̇הם:

להתין אלאיתין מעניאן אלאול אן אלחכים ינבגי לה אן יחפט̇ עלמה ויצונה כמא יחפט̇ אלגני מאלה לאנה אן לם יחפט̇ה כאן כאלפקיר בלא מאל ואלת̇אני אן אלעלם מן שאנה אן יחצן צאחבה ויסתרה כמא יסתר אלמאל ואלחצן אצחאבהמא בל אפצ̇ל מן ד̇לך[4]).

16 אג̇ר אלצאלח חיוה̈ וגלה̈ אלפאסק ג̇זא כטיה̈:

מת̇ל ת̇ואב אלצאלחין באלגלה̈ ואלאת̇מאר כמא קאל אמרו צדיק כי טוב (ישעיה ג׳ י׳) ועקאב אלטאלחין איצ̇א בהמא כמא קאל הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי וגו׳ (ירמיה ו׳ י״ט)[5]).

17 סביל ללחיוה̈ חפט̇ אלאדב ותארך אלעט̇ה̈ מצ̇ל̈:

יחתמל אן יכון מצ̇ל נפסה ומצ̇ל גירה[6]).

18 מגטי אלשנאה̈ ד̇ו נטק באטל ומכ̇רג̇ שנאעה̈ הו ג̇אהל:

משוקעים בכסילותם ועוד דברי צדיקים נשמעים שהוא מצוה האחרים במה שהוא עושה ולא כן דברי הרשע לפי שיצוה את האחרים במה שאינו עושה.

[1]) יש כאן חסרונים ומלאנום לפי השערתנו.

[2]) ביאור: אמרו שנאה ואהבה הן בבני אדם כמו שנאת פרעה לישראל ושנאת ישראל לירמיה בימי צדקיה וכמו אהבת שמשון ודלילה והן בדברי האמונה כתוכחת משה על בני גד ובני ראובן ותוכחת שלמה על שמעי וזה בשע̇ר השנאה וכחמלת השם על זרע דוד ועל כל ישראל וזה בשע̇ר האהבה.

[3]) ביאור: זה במי שניתן לו לב טהור ובמי שנמנע ממנו.

[4]) ביאור: יש לשני הפסוקים אלו שני ענינים האחד ראוי שישמור החכם חכמתו כמו שהעשיר שומר את עשרו ועוד שהחכמה תגן על בעליו כקרית עוז כמו שהעושר מגין על העשיר ויותר מזה.

[5]) ביאור: גמול הצדיק וענש הרשע נמשלים לפרי ולתבואה.

[6]) ביאור: אפשר שענינו שיתעה עצמו ואחרים.

8 אלחכים אלקלב יקבל אלוצאיא וגאהל אלמנטק יתלבט:

אומי בהדא אלי אלשראיע אלסמעיה אלתי אנמא סבילהא אן תקבל ואלגאהל ימארי ענהא ולא יחצל מן מראדהא[1]) עלי שי כמא קאל ועם לא יבין ילבט (הושע ד׳ י״ד)[2]).

9 אלסאלך פי צחה יסיר ואתקא ואלמעסר טרקה יערף בדלך:

וממא זהד פי אלשר אן אלשריר לא יקבל אלנאס צדקה ממא קד ערפוה באלכדב. וגנה אכר פי דלך אלדי יטלב אלצחה ואלחק לא יחתאג אלי חיל[3]) לאנה יעלם אנה יפלג באלמסתקים ומן טלב גיר אלחק פהו יעסר טרקה ויעוגהא תם יערף ולא ינפעה דלך שיא והדא ענד אללה וענד אלנאס כמא עוגת מרה ירבעם עלי אחיה השילוני ולם ינפעהא דלך שיא בל קאל להא למה זה את מתנכרה ואנכי שלוח אליך קשה (מלכים א׳ י״ד ו׳) וכמא עוג אלסלפתאן[4]) אלמכתצמתאן פי צבי חי וצבי מ[י]ת עלי שלמה ולם ינפעהן שיא. וגנה תאלת אן מן לזם אלעפה ואלורע אמן שר אלסלטאן ועקאב אללה כמן עיר מואזינה וצנגאתה פלים יכאף מחתסבא ומן כאן דא ריבה יערף בוגלה ותפזעה[5]):

10 אלגאמז בעינה יצנע משקה ואלגאהל בנטקה יתלבט איצא:

מענאה אן אלתסארר צעב עלי אלעלמא וכדלך גמיע אנואע אלריב ואלגהאל פהם מתלותין בדלך. פקולה עצבת יעני עלי אלחכמא[6]).

11 קיל אלצאלח ינבוע אלחיוה וקול אלטאלמין יגטיה טלמהם:

פיה מעאן אן אלצאלחין כלאמהם מתתאבע כאלמעין ואלטאלמון ליס כדלך בל יקצרון ואן תערצוה מדה מא ואיצא אן אלאכיאר יאמרון באלמערוף דאימא ואלאשראר יכאפון אן יאמרו בה ממא גמרהם רטאהם ואיצא אן אלנאס יקבלון קול אלצאלח לאנה יאמרהם במא יפעל ויכאלפון אלטאלח לאנה יאמר במא לא יפעל[7]).

---

[1]) בכ״י מראדה.

[2]) ביאור: רומז בזה הפסוק אל המצות השמעיות המסורות בקבלה והכסיל יטיל ספק עליו ואינו מבין כוונתן.

[3]) בכ״י קיל.

[4]) „שתי יבמות״ ועיין ילקוט מלכים א׳ ג׳ ט״ז.

[5]) ביאור: מה שיעורר האדם למאוס ברע הוא שאין מאמינים לרשעים אפילו אם יאמרו אמת. ופירוש אחר שתמים דרך אינו צריך לבקש תחבולות לפי שהוא יודע שהוא ינצח בישרו ודברי המכזב נפתלים אבל שקרו ניכר מהרה ולא יועילו לו כמו אשת ירבעם עם אחיה השילוני ושתי יבמות שבאו לפני שלמה. ופירוש שלישי שירא האלהים אינו מתירא מעונש המלך ומפורענות השם כמו שמי שיש לו הין צדק ואיפת צדק אינו ירא מפני אגרנמים והרמאי ניכר בפחדו ובחרדתו.

[6]) ביאור: אמרו קורץ וכו׳ ר״ל שהסתר הדברים וכל מיני הרמיזות נותנים עצבת להכמים והכסילים מזוהמים בזה.

[7]) ביאור: יש בזה הפסוק ענינים רבים דבור החכמים כמעין נובע תמיד ואין כן הרשעים שישתתקו אף על פי שנתוכחו איזה זמן ועוד הצדיקים יצוו בטוב והרשעים אינם עושין כן לפי שהם

אלאול. וד֗לך פי אלדניא כמא ועד אללה אלצאלחין גיר אלממתחנין באנה לא יכ֗ד֗להם וכמא פי ואם בחקתי תלכו ואם בחקתי תמאסו (ויקרא כ״ג ג׳ י״ג) אגמע. ותואעד אלטאלחין גיר אלממהלין לאחר אלסבעה֗ אסבאב אלתי שרחנאהא פי תפסיר ה׳ ארך אפים ורב חסד וגו׳ (במדבר י״ד י״ח). והו פי אלאכ֗רה֗ איצ֗א ממת֗לא הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו וגו׳ (ישעיה ס״ה י״ג) וסאיר אלקצה֗[1]).

4 אלפקר מן עמל אלכף֗ אלמלולה֗ ויד אלנשיטין תסתגני[2]:

ד֗לך פי אלדניא במא ירזק אלמתכסבון ופי אלאכ֗רה֗ במא ית֗אב אלעאמלון באלטאעה֗ וקד יכון פקר ליס מן אלמלאל ולא[3]) מן כסל אלרג֗אל אלא אן הד֗ה בניתה אלאולי[4]).

5 אלאבן אלעאקל יועי פי אלקיט֗ ואלאבן אלמסי יסבת וקת אלחצאד:

ינצרף איצ֗א אלי אעמאל אלדניא ואלאכ֗רה֗ ואן לם ינם אלא אנה תרך פאלאמר ואחר[5]).

6 תחל אלברכאת בראס אלצאלח וג֗והֿ[6]) אלטאלמין יגטיהא ט֗למהם:

רגב אלנאס פי אלכ֗יר איצ֗א למא פיה מן אלת֗נא אלחסן ענד אללה וענד אלנאס וחד֗רהם מן אלשר זאירא למא פיהא מן ד֗כר אלסו ענד אללה וענד אלנאס[7]).

7 כד֗אך ד֗כר אלצאלח ברכה֗ ואסם אלטאלחין יבלא:

ומעני ד֗לך אן אלאכ֗יאר מחבובון חתי אסמאהם וד֗לך אן אלנאס יסמון אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ומאיר ועקיבה ואמת֗אל ד֗לך ולא יסמון פרעה ולא סנחריב ולא המן ולא טיטוס ולא ביתוס ולא זונין[8]) ולא מא אשבההם[9]).

---

[1]) ביאור: אפשר שהות כמו אות בחילוף אלף בה״א וטעמו שאינו נותן לרשעים מה שיתאוו ולפי זה סוף הפסוק הפך תחלתו. וענין הפסוק בעולם הזה שלא יעזוב השם את הצדיק כי אם לנסותו ולא יאחר לרשע כי אם לאחת מן השבע סבות המבוארות בפירוש ה׳ ארך אפים ולעולם הבא הוא על דרך משל כמו שאמר הנביא הנה עבדי יאכלו וכו׳.

[2]) עיין למטה ביאורו לי״ב כ״ד.

[3]) בכ״י מן אלמאל אלא.

[4]) ביאור: בעולם הזה הזריזות מביאה לידי עושר ובעולם הבא הוא גמול מעשים טובים ועניות לא תבוא מהרמיה ומהעצלות לבדן אבל הן סבתה הראשונה.

[5]) ביאור: הפסוק מוסב גם כן על עסקי העולם הזה והעולם הבא ואין חילוק אם הבן הוא ישן או עצל.

[6]) תרגם כאן פ֗י כמו פני.

[7]) ביאור: העיר את בני אדם לעשות הטוב מפני שיהללוהו אלהים ואדם והזהירו מן הרע בעבור שם רע הבא עליו מאת אלהים ואדם.

[8]) עיין בע״ז נ״ה א׳ ונראה שלדעת הגאון זונין היה גוי.

[9]) ביאור: הצדיקים חביבין עד שבני אדם יקראו בניהם על שמותם כאברהם יצחק ויעקב וכיוצא בהם ולא על שם הרשעים כפרעה וסנחריב ודומיהם.

אלג̇ז אלת̇אני

אמת̇אל ואדאב מפרד̈ה כ̇לאמהא מנת̇ור נת̇רא וד̇לך איה̈ איה̈ מפרדא אלא אליסיר מנה יתצל.

י

1 ומן אמת̇אל סלימאן אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאבן אלג̇אהל חסרה̈ אמה:

תוגת מת̇ל יגון. וקצ̇יה̈ אלאב תג̇ב ללאם וכד̇לך באלעכס עלי מא קדמנא. ופי קולה בן חכם וגו׳ אמראן מג̇מועאן אחדהמא חת̇ ללאבוין עלי תעלים ולדהמא ללעלם במא אכ̇ברהמא אנה זינהמא ופכ̇רהמא. ואלאכ̇ר חת̇ ללאבן עלי טלב אלחכמה̈ אד̇ כאן יג̇ב עליה בר אבויה ת̇ם אן עלמה ממא יפרחאן בה פקד לזמה אן יתעלם איצ̇א ליפרחהמא ולא יתג̇אהל לילא יג̇יט̇המא[1]).

2 לא תנפע כ̇זאין אלט̇לם ואלנצפה̈ תנג̇י מן אלמות:

הד̇א עלי אלדניא כמא תשאהד ד̇וי אלריב ואלמעאצי רעבין[2]) כ̇איפין ואהל אלצלאח ואלעפה̈ מטמאנין האדיין. ועלי אלאכ̇רה̈ כמא ועד אללה מן הלאך האולי ונג̇א האולי פקאל משוך חסדך וגו׳ אל תבואני וגו׳ שם נפלו פעלי און (תהלים ל״ו י״א, י״ב, י״ג)[3]).

3 לא יג̇יע אללה נפס אלצאלח ואפה̈ אלט̇אלמין ידפע ענה:

וקד יחסן אן נקול ושהוה̈ אלט̇אלמין ידפעהא ענהם בחג̇ה̈ מסתעמל אלאבדאל אד̇ יקום הֵי מקאם אלף התי יציר מא פי נצף אלפסוק אלת̇אני צ̇ד מא פי נצפה

החלק השני

משלים ומוסרים נפרדים ומפוזרים בפסוקים נבדלים ורק מעטים הם מחוברים.

[1]) ביאור: תוגת כמו יגון. והשמחה והיגון לאב ולאם כמו שהקדמנו (דף 15). ויש בזה הפסוק שני צוויים האחד הערה להורים ללמד את בנם שהוא תפארתם והשני הערה לבן ללמוד שהוא חייב לכבד את אביו ואת אמו וחכמתו היא שמחה להם וכסילותו יגונם והוא חייב לשמחם ולא להכעיסם.

[2]) בכ״י דעבין.

[3]) ביאור: בעולם הזה אנו רואים הרשעים מפחדים והצדיקים שקטים ולעולם הבא הבטיח השם שיציל את הצדיקים ויאביד את הרשעים.

וכמא קאל אלחכמים ז״ל אם עשית תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת (אבות פ״ב מ״ט) ו̇ד̇לך ען רבן יוחנן בן זכאי[1]).

תם אלג̇ז אלאול מן כתאב טלב אלחכמה̈

[1]) אמרו קדושים ירצה בו הקדוש ולשון רבים הוא במקום היחיד כמו אלהים ואדונים ושמורים וכפורים. ובאמרו אם חכמת וכו׳ הזהיר התלמיד שלא יתקומם על רבו ויהיה כפוי טובה שמה שילמד אינו לומד אלא לעצמו. ואמרו תשא ר״ל תשא את עוונך כמו שנמצא בהרבה מקומות מן התורה ויש כמו זה הרבה מלות נסתרות אשר ענין המאמר יורה עליהם.

נשלם החלק הראשון מספר דרישת החכמה.

הראה ועט̇ אסא פי ג̇מאעה̈ פג̇צ̇ב עליה כמא קאל ויכעס אסא על הראה וגו׳ (דברי הימים ב׳ ט״ז י׳) וקד קאל אללה הוכח תוכיח את עמיתך וגו׳ מן חית̇ ולא תשא עליו חטא (ויקרא י״ט י״ז) ואמא אלצאלח פב̇ין̇ מא עד̇לתה פג̇איז בל יחבך עלי ד̇לך במת̇ל יחזקיהו חין ובכ̇ה ישעיהו קאל לה טוב דבר ה׳ אשר דברת וגו׳ (מלכים ב׳ כ׳ י״ט). וקאל תן לחכם ויחכם עוד הו̇ מא קדמנא ד̇כרה אן אלד̇כי יסמע אלשי אליסיר פיסתנבט מנה אשיא אכ̇ר באלתפריע ואלתנתיג̇ והו̇ אלד̇י נסמיה מבין דבר מתוך דבר[1]). ופי מא בין אלקצתין אעני חכמות ואשת כסילות קאל ת̇לאת̇ה̈ פואסיק

10 אול מא תאמר בה אלחכמה̈ תקוי אללה ופור[2]) מא יוג̇בה
אלפהם מערפה̈ אלקדוס: 11 תקול אן בי תכת̇ר איאמך ויזדאד לך סנו
חיוה̈: 12 פאן תחכמת פלנפסך ואן תדאהית חמלת וזרך:

קדשים פי הד̇א אלמוצ̇ע הו̇ פראד לא ג̇מע והו̇ קדוס מת̇ל אלהים אללה פראד וכד̇לך אדנים סיד פראד ופי לג̇תנא כת̇יר מת̇ל הד̇א ליל שמורים (שמות כ״ב מ״ב) חפט̇ יום כפורים (ויקרא כ״ג כ״ז) גפראן איל מלאים (שמות כ״ט כ״ב) כמאל ואשבאה ד̇לך. וקולה לבדך תשא פיה כלמה̈ מצ̇מרה̈ והי עון כאנה יקול לבדך תשא עוניך נט̇יר מא יקול פי עדה̈ מואצ̇ע מן אלתוראה̈ ונשא עונו (ויקרא י״ז ט״ז) ואלחג̇ה̈ פיה כג̇מיע אלמצ̇מראת. ויכון גרץ̇ קולה אם חכמת וגו׳ ימנע אלמתעלם מן אלסטוה̈ עלי מעלמה ואלאמתנאן עליה ולא עלי סאיר אלנאס אד̇ כאן אלמתעלם אנמא יעמל פי נפע נפסה

---

[1]) ביאור: אחר שהגיד החכם שבח החכמה במה שקדם דבר בשני מאמרים על אנשי שקר ואנשי אמת. ואנשי אמת יגעים בתחלה בדעותיהם וחוקרים במה שיחייב השכל ושומרים את הקבלות ומסירים טענות המתנגדים ואחר כך מודיעים את דעותיהם לרבים ונמשלו לבעל הבית העורך היטב שלחנו קודם שיקרא לאחיו ולאוהביו וכן עשו המיחדים שהביאו ראיות על חידוש העולם אחר שהראו בבירור בבחינתם אמיתת מציאות הדברים ואחר זה השיבו על אנשי הקדמות ועל בעלי שנים ושלשה וכל מיני הכופרים אחר שהסירו הספקות שהטילו הסכלים באמונה הזאת והרבניים הם אשר מנו מספר הפרשיות והפסוקים והתיבות שבמקרא וחלקום לפי האמת ומנו כמה פעמים נמצאת כל מלה ומלה ושמרו מה שנמסר בקבלה בהלכות ירושה ונזקין ואיסור והיתר. אבל אנשי שקר דומין למי שלא בנה בית ולא ערך שלחנו ועם כל זה קורא לאחרים לאכול עמו והם הכופרים ועובדי עבודה זרה ודומיהם וזה שאמר ר׳ יהושע בן חנניה למלך רומי: אל תעבדו אלהיכם בעולם שברא אלהינו עבדו אותם בעולמות שיבראו להם ולכם. וכן האוילים ואנשי הקדמות אינם יגעים בחכמה כי אם להטיל ספקות קלים לפני הפתי וכן המתנגדים מצאו ערוך לפניהם כל מה שעשו בעלי המסורה והקבלה והבינו מקצתו בלי יגיעה וטענו על איזה חלק מועט מזה בספקות קלים ועם כל זה הם מתגאים ויושבים על כסא בהפך האחרים שיושבים על גפי מרומי קרת והם מבקשים את עוברי דרך להטותם אבל החכמים מבקשים את הפתי להשיבו אל דרך טובה. וכמו שהמיחדים והרבניים רוצים בעזיבת הכסילות כן הכופרים והמתנגדים רוצים בהתמדתה. ואמרו מים גנובים הוא הממון האסור ולחם סתרים בעילה אסורה והכופרים מתירים כל זה והמתנגדים קצתו. ואמרו יוסר לץ וגו׳ אינו על דרך כלל אבל ענינו שיש מוסרים שאינן יודעים להטיב תוכחתם על הלץ ויבואו עמו לידי ריב וגם לידי חירוף וזה שיתעברו עליו או שראיותיהם חלושות או שיוכיחו אותם בפני רבים כמו שעשה נביא אחד והוכית את העם בפרהסיא ונהפך לו לעון וחנני הראה שהכעיס את אסא עליו אבל הצריק מקבל את כל התוכחות בסבר פנים יפות כמו שעשה יחזקיה עם ישעיהו. ואמרו תן לחכם וגו׳ שהחכם ישמע דבר מועט ויוציא ממנו תולדות הרבה ומבין דבר מתוך דבר.

[2]) כ״י א׳ ופיר וכ״י ב׳ ופור וכ״י ג׳ ואלאול ונראה שענין זאת המלה כמו **ראשית**

אצלחה והיאה תם דעי אבואנה כמא קאל האהנא בנתה חצבה טבחה מסכה ערכה תם שלחה נערתיה וגו׳ ודלך כמא פעל אלמוחדון אד אוצחו דלאיל חדת אלאשיא בעד ביאנהם אן ללאשיא חקאיקא לאן אלנטר יכשפהא ויוצחהא תם רדו עלי אלדהריין תם עלי אצחאב אלאתנין תם עלי אצחאב אלתלאתה תם עלי סאיר צנוף אלמלחדין וכאן דלך בעד אלרד עלי אלמתגאהלה באזאלה שבההם חיניד דעו [1]) אלנאס אלי קולהם. וכמא פעלו אלרבוניון חררו אלכתאב כם סורה הו וכם איה וכלמה וקסמוה אקסאמא וגזוה אגזאא באלקסט ואחצו כלאמא כתירא כם יקע פיה מנהא תם חפטו אלאתאר אלמחמולה מעהם מן אנביא אללה פי אלפקה ואלמוארית ואלאחכאם ואלחלאל ואלחראם וסאיר אלשראיע חתי צאר אלאמר כאלכבז אלמכבוז אלמוצוע בין ידי אלגאיע אלדי לם יבק אלא אכלה חיניד דעו אלאמה אלי אלאסתמאע מנהם. ואמא אהל אלבאטל פאנהם לא ישבהון אלא למן לם יבן ביתא ולם יצלח אלתה ולם יהיי טעאמא ולא שראבא ואנמא הו מסתטל עלי באב מנזל והו מע דלך ידעו קומא אלי מא לא יעלם כיף יכון מן אמרה כמא לם יקל אלחכים פי אשת כסילות לא בנתה ולא טבחה ולא מסכה ואנמא קאל וישבה לפתח ביתה פקט כדלך אמר גמיע אלמלחדין מן עבדה אלאצנאם וגירהם וכמא יקול בעין אלעלמא אעני ר׳ יהושע בן חנניה למלך אלרום אלהתכם הדה אן כנתם עאבדיהא פאעבדוהא כארגא מן אלעאלם אלדי כלקה רבנא תעאלי פי עואלם תצטנעהא הי להא ולכם ואמא אן תסתטלו פי מנזל גירכם פלא יסתקים דלך[2]). וכדלך גמיע אלמתגאהלין ואלדהריין לא יענון בטלב אלחכמה בתה ואנמא קצדהם יורדון שבהה צעיפה עלי גריר גבי. וכדלך אלמחדתון מן אמתנא מן גמיע אלמכאלפין לם יען ואחד מנהם בחוטה אלכתאב ותחרירה וזואידה ונואקצה ואעראבה ואשכאלה ולא בשי מן אלפקה ולא אלאחכאם ולא סאיר מא תצמנתה אלאתאר מן אלטאעאת ואנמא קד ואפו הדה אלאשיא אגמעין מחכמה מצלחה פחצלו בעצהא ען גיר תעב ואכדו פי אן יתעקבו אלתעבין פיהא אלחאמליהא פי פרוע יסירה בשבה צעיפה עלי מתאל מא גוד אלחכים אלתמתיל להם תם הם מע דלך יתעטמון כמא קאל על כסא ולא ירצון במא רצי בה אלאולון על גפי ואנמא יקצדון אלאגרא ואלאגביא ליזילוהם ען טרקהם אלסהלה כמא קאל לקרא לעוברי דרך וגו׳ מי פתי וגו׳ כמא קצד אלחכמא מן כאן גאפלא ליסתתיבוה וירדוה. וכמא יריד אלמוחדון ואלרבוניון תרך אלגהול כמא קאל עזבו פתאים והיו וגו׳ כדלך ירידון אלמלחדון ואלמכאלפון אבאחתהא כמא קאל מים גנובים וגו׳ פמתל באלמא אלמסרוק אלמאל אלחראם ושבה באלטעאם אלמסתור אלגשיאן אלחראם פאלמלחדון ואלמכאלפון כליהמא יטלקון אבעאצא מנהמא כמא [הו] משרוח פי תפסיר אלתוריה. ואמא קולה יסר לץ וגו׳ פהדא קול כאץ לא עאם אד כאן אלשאהד יוגדנא מודבא לגאהל לא ינאלה עאר ולא באס ולדלך זדת פי אלאכראג כם מן ואנמא הדא כאצה פי מן לא יחסן אן יעט פתאול עטתה בה ובאלמואעט לה אלי אלמנאזעה ואלמשאגרה נעם חתי אלפריה ואלמקאדפה ודלך יכון אמא מן תחאמלה עליה או מן אצעאפה חגג אלעטה או מן ועטה לה פי מלא מן גמאעה פמנהא קאל לוקח לו קלון וגו׳ ואמא מן יחסן אן יעט פליובך לץ ורשע וגירהמא מן אגנאס אלמכטיין וקד עלמת אן אביה[3]) ובך אלקום פי אלגמאעה פאנקלב דלך עליה כטאא ואן חנני

[1]) בכ״י תדעו.

[2]) לא מצאנו מקום מאמר ר׳ יהושע.

[3]) **לא ידענו מי הוא זה אביה ואולי צ״ל נביֿא = נביא והוא איש האלהים הנזכר במ״א י״ג.**

ואלמבטלין מן אצחאב אלמדאהב כיף כל פריק מנהם ידעון אלנאס אלי אתבאעה ואלקול במדהבה פקאל פי אהל אלחק והם דוו אלחכמה

ט

1 אלחכמה קד בנת ביתהא ונחתת עמדהא כתירא[1]: 2 ודבחת
דבחהא ומזגת כמרהא ונצדת מאידתהא איצא: 3 תם בעתת בגואריהא
תנאדי עלי טהור אעלי אלסקוף: 4 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי
האהנא ומן כאן נאקץ אלעקל אקול לה: 5 הלמו[2] אגתדו מן טעאמי
ואשרבו מן כמר מזגתה: 6 ואתרכו אלגפלאת ואחיו ואסתרשדו פי
טריק אלפהם: 7 פכם מן מודב דאה יתכד לנפסה אלהואן וואעט
טאלם דאך עיבה: 8 פלא תעטן אלדאהי במא ישנאך בה בל עט
אלחכים פאנה יחבך: 9 ואעט אלחכים מא יתחכם בה איצא וערף
אלצאלח מא יזדאד בה בתא[3]:

וקאל פי אלמבטלין והם אהל אלגהל

13 ואלגהל באמראה האימה גאפלה לא תערף מאדא: 14 וקד
גלסת עלי באב ביתהא עלי כרסי פי אעלי אלסקף: 15 תדעו במארה
אלטריק אלמסתקימה טרקהם: 16 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי ומן
כאן נאקץ אלעקל אקול לה: 17 אלמא אלמסרוק מא אחלאה ואלטעאם
אלמסתור מא אלדה: 18 ולא יעלם אן אלהלכי הנאך ופי אעמאק
אלגחים מדעויהא:

וינבגי אן נשרח אלקצתין באשתראך עלי אלמקאבלה ואלמואזאה. אמא אהל אלחק פאנהם לא ידעון אחדא אלי אלקול במדאהבהם אלא וקד ענו הם בהא אולא פחררו מא כאן פיהא ממא תנגבה אלעקול וחפטו מא חמלתה אלאכבאר מנהא ודבו ענהא פדפעו אלמטאען אלתי ינשבהא מכאלפוהם פיהא וסדו אלגדר אלתי יתסלק עליהם מנהא פחיניד אסתוי אלאמר להם ולמן יסתעטפונה והם ישבהון מן לם ידע נדמאה ואצדקה חתי אבתני אלבית ואצלח אלאלה פיה ודבח ודבו וטבך חתי אלכואן

לדבריה. ולימוד החכמה צריך להתמדה ולעיון הרבה לפי שזאת המלאכה איננה כמלאכת אומן שאם קבל עליו לעשות את מעשהו בזמן קצוב יגמור בכל יום חלק שוה ממנו אבל התלמיד לא ילמד בשנה הראשונה אלא דבר מועט ובשנה השנית כפלים ובשלישית כפלי כפלים וכן לעולם עד שישלים חפצו וכן בתפלה ובמעשים טובים ובקיום מצות ובתקות הגמול צריך האדם למתינות ולהתמדה.

[1]) כ״י א׳ וג׳ סבעה

[2]) כ״י ב׳ הא לכם ובכ״י ג׳ תעאל.

[3]) הגאון השמיט כאן שלשה פסוקים י׳ י״א וי״ב והעתיקם בסוף הפרשה כדי לחבר תארי אנשי דוברי כזב (י״ג עד י״ט) עם תארי אנשי אמת הנרשמים בתחלת הפרשה.

בשומו לים חקו וען יהי מארות (שם י״ד) באמצו שחקים ממעל וגו׳ וען ישרצו המים (שם כ׳) וען תוצא (שם כ״ד) עד לא עשה. פג̇את אלחכמה̈ פי אלשרף בקולהא ואהיה אצלו אמון וגו׳ אד̇ בהא יחדת̇ ג̇מיע מא יחדת̇ה ועליהא יכ̇תרעה ויכ̇רג̇ה ויוג̇דה. והי לא שך עלי טריק אלמת̇ל תסר ביום יום לאן אי שי כ̇לק פי אי יום פהי מעה תחדת̇ ותפרח בכל וקת וקטעה̈ מן אלזמאן יתג̇דדון לאנהא[1]) פי ד̇את כל ברהה̈ וג̇זו מן אלזמאן ת̇ם פסרת אלמת̇ל וקאלת ואנמא אעני בסרורי ליס אנא לנפסי אד̇ ליס אנא ג̇סם בל אנמא ירג̇ע ד̇לך אלי אהלי ואצחאבי כמא קאלת משחקת וגו׳ וקולי אני קרה̈ עין ליס ד̇אתי אד̇ לא שכ̇ץ הי לכן מנתחלי̈ ומכתסבי פיהם אקול ושעשעי את בני אדם והד̇ה אלאקואל מן אלתג̇איי ואלמבאלג̇ה̈ פי שרף אלחכמא אד̇ צנאעתהם צנאעה̈ אלהיה̈ אנט̇ר במא ד̇א עכס אלחכים תלך אלצפאת אלוחשה̈ אלרד̇לה̈ פי אשה זונה[2]).

32 פאלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו לי וטובא אלד̇ין יחפט̇ון טרקי:
33 אסמעו אלאדב ותחכמו ולא תג̇ד̇בוה: 34 וטובא אנסאן יסמע לי
או יראבט עלי מצאריעי יום יום ויחפט̇ עצ̇אדאת פתוחי: 35 לאן מן
וג̇דני פקד וג̇ד אלחיוה̈ ווּפּק אלרצ̇א מן ענד אללה: 36 ומן אכ̇טאני
פקד ט̇לם נפסה וכל שאניי פקד אחבו אלמות:

תקול אלאן קול ד̇אל פמן הו בהד̇ה אלאחואל ינבגי אן יקבל קולה ולא יג̇ד̇ב ת̇ם אעלמת אן אלסרור בהא פי אלדניא ואלחיוה̈ פי אלאכ̇רה̈ לא ינאל אלא במואט̇בה̈ ולזום אד̇ קאלת לשקד לשמר ואלד̇י דעאהא אלי הד̇א לאן אלבאני ואלצאיג̇ ואלנג̇אר וכל מן יעמל צנאעתה תתם פי עשרה̈ איאם מת̇לא פהו פי כל יום ירתפע לה מנהא אלעשר במקדאר מתסאו ואלחכמה̈ ליסת כד̇אך לאנא לו נזלנא אלאמר עלי אנהא תכמל פי עשר סנין לם יכן אלעשר מתכאמלא פי אלסנה̈ אלאולי בל יכון פי אלאול אלוקוף עלי ג̇ז מנהא יסיר ואלת̇אניה̈ עלי אצ̇עאפה ופי אלת̇אלת̇ה̈ עלי אצ̇עאף אלמצ̇אעף ופי אלראבעה̈ עלי אצ̇עאף [אצ̇עאף] אלמצ̇אעף חתי יפוק אלאמר אלוצף. פלד̇לך אחתאג̇ טאלבהא אלי אן יצבר ויטמאן לילא יקלק פיקל צברה וכד̇לך אלצלוה̈[3]) ואלחסאנת תחתאג̇ [אלי] לזום וצבר כמא קאל חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה׳ (תהלים ל״א כ״ה) וכד̇לך סאיר אלטאעאת ורג̇א אלת̇ואב כמא קאל חסד ומשפט שמר וקוה אל אלהיך תמיד (הושע י״ב ז׳)[4]). ובעד הד̇ה אלנ̇טוב וצף אלחכים קולין פי אלמחקין

[1]) בכ״י אלא אנהא.

[2]) ביאור: לפי שהשם ברא את הכל בחכמה ובשבילה אמר החכם שבהכרת קדמה לכל והיא היתה בתחלת הזמן שהזמן עצמו נברא על ידה והחכמה אינה עומדת בעצמה אלא נמצאת עם בריאת כל דבר במעשה בראשית ואמרו בהכינו שמים רומז אל יום ראשון ואמרו בחוקו חוג נגד יהי רקיע ואמרו בשומו וכו׳ נגד יקוו המים ואמרו באמצו וכו׳ נגד יהי מאורות ואמרו עד לא עשה נגד ישרצו המים ותוצא הארץ. ואמרו ואהיה אמון רוצה בו שהמון הדברים נבראו בחכמה. ואמרה ואהיה שעשועים וכו׳ על דרך משל שהחכמה שמחה בכל יום ובכל עת לפי שהיא מחודשת עם כל מה שנברא בכל יום ובכל זמן ואחר כן ביארה את משלה באמרה אינני שמחה לעצמי שאינני גוף כי אם אוהבי וקוני הם השמחים בי ואלו התארים המשובחים הם הפך התארים המגונים הנאמרים באשה זונה.

[3]) כן הוא בתוך הספר ובגליון כתוב אלצלאה.

[4]) ביאור: אמרו ועתה ירצה בו שאחר שאלו הם תארי החכמה ראוי לאדם שישמע

ﬞכ̇ואין שרא ללעצאה̈ כמא קאל אללה הלא הוא כמס עמדי וגו' (שם ל"ב ל"ד) ולהא וקת תפתח קאל פיה פתח ה' את אוצרו ויוצא את כל כלי זעמו (ירמיה נ' כ"ה)[1]. ובאלג̇מלה̈ פי שרפהא אלי אנהא כ̇לקת אול אלכ̇לאיק ומענאהא פי ד̇לך אד̇ לם יכ̇לק שי אלא מחכמא ומן תדביר חכים פהי אד̇ן אול אלמכ̇לוקין:

22 אללה אבתדעני אול כ̇לקה וקדים פעלה אול חין: 23 ומן אול
אלדהר אנתכבת וקדם אלארץ̇ מן אלאן: 24 בדי בי ולים גמור ולא עיון
מע גזר אלמא: 25 קבל אן תרסב אלג̇באל וקבל אלג̇באע אבתדית:
26 ואד̇ לם יצנע אלארץ̇ באסואקהא ולא אול תרבאת אלדניא: 27 ומע
אצלאחה אלסמאואת אנא הנאלך ואד̇ רסם חג̇אבא עלי וג̇ה אלגמר:
28 ומע תאיידה אלשואהק מן עלו ואעזאזה עיון אלגמר: 29 ותציירה
ללבחר רסמה ואלמיאה לא תתג̇אוז אמרה ורסמה אסאסאת אלארץ̇:
30 כנת[2]) ענדה ג̇מהורא[3]) וכנת קרה̈ עין יום יום סארה̈ בין ידיה פי
כל וקת: 31 סרור לאהל אלדניא ארצ̇ה וקרתי לבני אדם:

אד̇ שהדת אלעקול ונצת אלכתב באן אלפאטר ג̇ל ועז כ̇לק מא כ̇לק בחכמה̈ אעני מחכמא תאמא צח בד̇לך מא קאל אלנבי ען אלחכמה̈ אנהא סבקת ג̇מיע אלכ̇לאיק באלוג̇וב אד̇ אלכל אנמא כ̇לק מן אג̇להא ואנהא כאנת מע אלזמאן באלחדות̇ פי אול אן מנ̇ה אד̇ אלזמאן נפסה בהא כ̇לק אעני מחכמא פעין אלחכמה̈ ועלי אנהא ליסת קאימה̈ בד̇אתהא פאנהא לא תכ̇לו מן וג̇ודהא פי כל כ̇לק ממא כ̇לקה אללה. ווצף האהנא ג̇מיע מעשה בראשית קאל עמא צנע פי אליום אלאול בהכינו שמים מקדמי ארץ̇ וען יהי רקיע (בראשית א' ו') בחקו חוג על פני תהום וען יקוו המים (שם ט')

---

[1]) ביאור: אמרו ערמה אינו רוצה בה הערמה לעשות הרע אלא הערמה הטובה שהאדם יבין וישכיל לעשות בה הטוב ועל זה אמרו לעולם יהא אדם ערום ביראה וכמו שעשה חושי הארכי להציל את דוד וכמו שהערים ר' אליעזר באמרו נאמן עלי הדיין ור' מאיר כשהביאו לפניו מרק של בשר הזיר ותלמיד ר' מאיר כשנס אליו איש אחד מפני רודף והחביאו ועמד לפני הרודף ואמר לו משעמדתי לא ראיתיו. ואמרו יראת השם ר"ל שיש ארבעה דברים ששנאתם היא עבודת השם והם גאה וטעמו ההתפארות בנפשו והגאון והוא ההתגאות על האחרים ודרך רע והיא ההליכה בדרך שנחשדים בה ופי תהפוכות וזה דבור שאינו קיים ומוחלט. ואחר זה מתארת החכמה את עצמה בשמונה תארים רצופים והם: א) שהעצה אשר כל אדם צריך לה היא ענף מענפי החכמה. ב) שהגבורה אינה מועלת לגבור כי אם בבינה. ג) שהמלכים וכל שריהם אינם מושלים בצדק כי אם על ידה. ד) שבדרישתה השופטים דנין ופוסקין. ה) שהסוחרים צריכים לחכמה לישא וליתן באמונה שאם לא כן אינם סוחרים כי אם גזלנים. ו) שקנין החכמה היא טוב מכל הקנינים. ז) שהחכמה מנהגת את האדם בדרך הצדק והטוב לפי שהטוב עזר לטוב ורע לרע. ח) והחתימה שהחכמה תתן לאוהביה כל מה שבנמצא וזה ענין יש שהוא הפך אין לפי שהדברים נחלקים לסוגיהם ולמיניהם ולאישיהם והנמצא כולל כולם והשם שהוא יכול על כל יתן לאוהבי החכמה את כל אשר הבטיחה בו וימלא את אוצרותיהם ויביא על שונאיה את כל אשר הפחידה בו שהוא יוציא עליהם את כלי זעמו.

[2]) בכ"י ב' וג' וכנת.

[3]) אמון כמו המון בחילוף ה"א באלף.

יג̇דוני: 18 אלגנא ואלכרם מעי ואלמאל אלג̇סים בנצפה̈: 19 ות̇מרי
כ̇יר מן אלקראצ̇ה̈ ואלפאיז וגלתי מכ̇תארה̈ מן אלורק: 20 ופי סבל מן
צלאח אסלך ופי וסט סכך אלחכם: 21 לאנחל מחבי̈ אלוג̇וד וכ̇זאינהם
אמלאהא:

אמא קולה אני חכמה שכנתי ערמה פליס ד̇לך כ̇בת̇ מן ג̇הה̈ אלמנכר לכנה פטנה̈ ונהצ̇ה̈ פי אלטאעה̈ וכמא יקול אלחכים לעולם יהיה אדם ערום ביראה (ברכות י״ז א׳) וכמא פעל חושי הארכי פי אלמשורה̈ חתי כ̇לין דוד (שמואל ב׳ ט״ו, ט״ז) וכמא פעל רבי אליעזר אלד̇י קאל לקאצ̇יה אלרומי אן אלחאכם עדל (עבודה זרה ט״ז ב׳) יעני רב אלעאלמין[1]) וכמא פעל ר׳ מאיר חין כאן מטלובא ליקתל פוקע פי אידיהם פקדמו לה בשר חזיר פכאן יגמס אחדי אצאבעה פי מרקה̈ וימ̇ץ̈ גירהא (שם י״ח ב׳) וכמא פעל בעץ̇ תלאמיד̇ ר׳ מאיר אד̇ תחרם בה רג̇ל פאנ̇פאה[2]) ת̇ם וקף וקאל לטאלבה מנד̇ וקפת לם ארה[3]) ונט̇יר האולי כת̇יר פהד̇ה אלאמור ערמה מחמודה̈ ואלערמה אלתי פי גיר ד̇לך מן אלכ̇טא קאל פיהא לכד חכמים בערמם (איוב ה׳ י״ג). ומן כאן[4]) פיה ואחדה̈ מן הד̇ה אלארבע כ̇לאל פיג̇ב אן יבג̇צ̇ה אלנאס כמא קאל שנאת רע בל בג̇צ̇תה עבאדה̈ והי גאה וגאון ודרך רע ופי תהפכות. פתפסיר גאה אעג̇אב אלמר בנפסה[5]) וגאון אקתדארה עלי קומה ודרך רע אתבאע אלריב ופי תהפוכות כלאם ג̇יר מחצל ולא ת̇אבת. ת̇ם נעתת אלחכמה̈ נפסהא בת̇מאניה̈ אוצאף מתואליה̈ אלאולי אלמשורה̈ אלתי יצ̇טר̇ אליהא ג̇מיע אלנאס אנמא תתפרע מן פרועהא כמא קאלת לי עצה וגו׳ ולא תנפע קוה̈ אלג̇באברה̈ אלא מע ג̇ודה̈ אלראי ת̇ם אלמלוך וחאשיתהם מן וזרא וכת̇אב לא בד להם מן אסתעמאלהא אד̇ בהא יסוסון אמורהם וידברונהא. ת̇ם אלקצ̇אה̈ ואלחכאם מן אלפקהא ואלעדול פהי עצמתהם אד̇ מנהא יסתמדון אלפתיא פי אלנאס ואלמאל ואלפרוג̇ ואלשראיע[6]). ת̇ם אן אלמתכסבין וטאלבי אלאמואל מצ̇טרון אליהא לאנהם לא יעלמון כיף̇ יתג̇רון בעדל ואנצאף̇ אלא מן ג̇הה̈ אלחכמה̈. אללהם אלא אן יכסבו מן אין מא אתפק ולו בתגלב פליס יסמי ד̇לך תג̇ארה̈ בל לצוציה̈. ת̇ם אן אלאשיא אלתי יפאז בהא אלפוז באלחכמה̈ כ̇יר מנהא ללוג̇וה אלתי וצפנאהא פי כי טוב סחרה. וקולהא בארח וגו׳ תעני אנהא תסוק אלי צלאח ותדעו אלי כ̇יר לאן אלמסתעאן עלי אלכ̇יר ואלמסתעאן עלי אלשר אלשר אד̇ כל שי יויד שכלה ויקויה. וכ̇תמת עלי להנחיל אהבי יש וגו׳ ומעני יש אלוג̇וד לאנה צ̇ר̇ אין ג̇מעת פי הד̇א אלקול כל מוג̇וד וד̇לך אן אלאשיא תתפרק פימא בין ג̇נס ושכ̇ץ̇ ונוע ויג̇מע ג̇מיעהא אלוג̇וד. פמן כאן קאדרא עלי ד̇את אלוג̇וד פהו יפי במא תעד מן מלו אלכ̇זאין כ̇ירא כמא קאל ואוצרותיהם אמלא ולהא וקת תפתח קאל פיה יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב וגו׳ (דברים כ״ח י״ב) וכד̇לך תתם במא תועדת במלו

[1]) לפי דעת הגאון השיב ר׳ אליעזר בערמה נאמן עלי הדיין שהוא כוון באמרו דיין אל תשם יתעלה והדיין הרומי חשב שהוא משבחו.

[2]) התלמיד רצה לומר משאני עומד לפניך והרודף חשב שאמר מיום היותי על האדמה.

[3]) לא מצאנו מקום הספור הזה.

[4]) נראה שחסרה כאן: וקולה יראת ה׳ יריד בה אן מן וכו׳.

[5]) בתרגומו פירש אלהזו והוא הלעג.

[6]) נראה שר״ל פסקים בדיני נפשות ובדיני ממונות ועריות ואיסור והיתר.

אלרג̇אל וארפע צותי אלי סאיר בני אדם: 5 אפהמו יא ג̇פל אלנהצ̇ה ויא
ג̇האל אפהמו קלובכם: 6 אסמעו פאני בתדביר אתכלם ואפתתאח נטקי
אלמסתקים: 7 ולסאני ידרס אלחק ושפתי̈ תכרה אלט̇לם: 8 וג̇מיע
אקואל פאי בצדק ליס פיהא מנפתל ולא עסר: 9 כלהא צואב ללפהם
וסהלה̈ לואג̇די אלמערפה̈: 10 כ̇ד̇ו אדבי לא אלורק ואלמערפה̈ כ̇יר מן
אלקראצ̇ה̈: 11 ואלחכמה̈ כ̇יר אלג̇ואהר וכל אלמראדאת לא תסאויהא:

קולה אולא בראש מרמים ת̇ם קאל ליד שערים יעני[1]) בד̇לך אן אלחכמה̈ יראהא טאלבהא אולא בעידה̈ ענה כאנהא פי מנאט̇ר רפיעה̈ פאד̇א הו עני בהא סהלת ענדה חתי תציר כאלשי אלמוצ̇וע עלי אלארץ̇ בין ידיה וקד קאל אללה תברך ותעאלי לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא (דברים ל׳ י״א) וקאל שלמה אנהא בעידה̈ אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז׳ כ״ג). וליס תתנאקץ̇ אלקולאן לאנהא מן גיר ענאיה̈ כאנהא בעידה̈ פאד̇א עני בהא תבינת אנהא קריבה̈ כמא קאל כי קרוב אליך הדבר מאד וגו׳ (דברים ל׳ י״ד). אתבע אלחכים תלך אלקצה̈ וכלאמהא[2]) אלמד̇מם אלד̇י לא יריד קאילה אן ינתקד עליה ולא ימתחן בכלאם אלחכמה̈ אלתי אנמא גרצ̇הא וגאיתהא אן ימתחן קולהא לעלמה אן אלממתחן כלמא בלאה יזדאד פיה רגבה̈ אד̇ יט̇הר גוהרה פלד̇לך תנאדי שמעו כי נגידים וגו׳ כי אמת יהגה וגו׳ בצדק וגו׳. וקד צדקת אלחכמה̈ [אן] כל מעאניהא ט̇אהרה̈ וכ̇יר ורשד וצלאח ופלאח ונג̇אח וסכינה̈ וחט̇ ובר וחק ועדל ואנצאף ומא לא יחצא מן אבואב אלפצ̇ל ואלג̇לאל ועאדת אלי שרח כי טוב סחרה אלמתקדם אן ליס מענאהא פיה אן יתכסב אלמאל בהא ואנמא מראדהא אן תבדל ענאיה̈ תכסב אלמאל באלענאיה̈ בתעלמהא הי ואלוקוף עליהא ועלי מא תאמר בה. פעמדת אלי שיין אלג̇ואהר והי אעז אלמאל ת̇ם אלאמר אלג̇אמע והו כל חפצים[3]):

12 אנא אלחכמה̈ אסכן אלנהצ̇ה̈ ואלמערפה̈ אג̇ד אלמהמ̇את:
13 ואד̇ תקוי אללה שנאה̈ אלשר פאלהזו ואלאקתדאר וטרק אלסו
וקול אלתקלב שנית ד̇לך: 14 לי אלמשורה̈ ואלפקה אנא אלפהם לי
אלג̇ברוה̈: 15 בי תמלך אלמלוך ואלוזרא תרסם אלעדל: 16 ובי תרום
אלרוסא ואלנבל וג̇מיע קצ̇אה̈ אלארץ̇[4]): 17 אנא מחבי̈ אחאב וטאלבי̈

[1]) בכ״י אעני.

[2]) בכ״י כלאמהא.

[3]) ביאור: אחר שהזכיר במה שקדם דברי כזב היוצאים מפי הזונה והיא אינה רוצה שיחקרו ויבחנו אמריה דבר כאן במאמרי החכמה שה״א רוצה בבחינתם לפי שהמעיין בהם יכיר את מהותה שכל עניניה טובים וישרים ומועילים להצלחת אדם וחזרה החכמה לבאר כי טוב סחרה האמור למעלה (ג׳ ט״ו) שאין טעמה שהנושא ונותן בחכמה ירבה הונו אלא שהיגיעה לקנות חכמה טובה מהיגיעה לקנות ממון ותזכיר שני דברים הפנינים שהם יקרים מאד וכל חפציה על דרך כלל ואמרו בראש מרומים וכו׳ ביד שערים וכו׳ ר״ל שבתחלה החכמה נראית רחוקה מן האדם וכאשר יתיגע בה מתקרבת אצלה ובזה אין סתירה בין מה שאמר השם כי לא רחוקה היא ומה שאמר שלמה והיא רחוקה ממני.

[4]) בא׳ וג׳ אלעדל = אלצדק.

24 ואלאן פיא מעאשר אלבנין פאסמעו לי ואטיעו ואצגו[1]) לאקואל
פאי: 25 לא יחד קלבך אלי טרקהא ולא תצל פי סככהא: 26 לאנהא
אוקעת צרעי כת̇ירין וקתלאהא עט̇ימון: 27 אנמא ביתהא טרק ללת̇רי
מורדה̈ אלי כ̇דור אלמות:

אמא עלי אלט̇אהר פקד אהלכת מעאצי אלזנא ואלפסא כת̇ירא ג̇יל אלטופאן ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו (בראשית ו׳ ב׳) ואהל סדום לחאל משכב זכר אד̇ קאל הוציאם אלינו ונדעה אותם (שם י״ט ה׳) ולוט[2]) וזמרי ואבשלום ושמשון ואמנון ואלאלוף אלהאלכין אלמקתולין פי גבעת בנימן ואהל קריה̈ שכם אג̇מעין הד̇א ממא דו̇ן לנא ללאעתבאר ומא לם ידון פאכת̇ר ואכת̇ר. ועלי אלבאטן פאן אלדניא קד אהלכת אלקרון אלאולי סימא אלמתמסכין בהא ואלקאילין בדהרהא כמא קאל (יקול) האורח עולם תשמור אשר דרכו מתי און אשר קמטו ולא עת נהר יוצק יסודם (איוב כ״ב ט״ו ט״ז[3]) וכמא עלמת מן פרעה וסנחריב ונבוכדנצר וחירם חין שקו אלעצא[4]) וארו̇עו אלרבוביה̈ כיף אורד אללה עליהם ע̇דאבא אלימא וג̇עלהם עברה̈ ללסאילין פקד קתל אלטמע פי אלחריה̈ אלאחזאב מן אלאולין ומא לם נד̇כרה ולם נערפה פאכת̇ר עדדא[5]):

ח

1 אלא אן אלחכמה̈ תנאדי וד̇את אלפהם תעלם צותהא: 2 פי
רווס אלארפאע[6]) עלי טרקהא ופי סככהא מנתצבה̈: 3 ומכאן אלאבואב
וענד אלסקוף ופי מדאכ̇ל אלפתוח תרן̇: 4 תקול אנאדיכם יא מעאשר

תטהו בלי ספק והוא ישמע לדבריה והולך אחריה ולא ידע כי הוא כשור המובל לטבח שמראים לו בליל חמיץ וממשמשין אותו בראשו או בין עיניו כדי שילך אל המטבח או כמבקש ללמד את האוילים ולהביאם אל המלחמה או לקמפון ונתעה והחץ יבוא בבשרו או כצפור הממהרת לאכול החטים אשר בפח ויפול בו ואמר כבדו מפני שהוא אחד מן המקומות שהחץ ממית שם והמרה מתפשטת מן הכבד אל כל הגוף. והאריך החכם בענינים המגונים האלה לפי שקל יותר לאדם להזהר ממה שידע כבר. ובדרך נסתר הוא רומז אל הבלי העולם ואמרו חסר לב הוא מי שאינו מתחכם בנסיון האחרים הקודמים לו. ובאמרו נשף רמז אל העולם הזה המלא מבוכה ותושך לכסילים. ואמרו הומיה היא וכו׳ פעם וכו׳ ירצה בו שהעולם הזה משתנה תמיד ואין בו קיום וכמו שמנה קהלת כ״ח עתים שונים. וכמו שמפתח הזונה את הנער בחמשה החושים כן מכשיל העולם הזה את האדם בהם וכמו שהיא משכחת את הנואף את בעלה כן משכיח יצר הרע את האדם פורענות השם והמפותה ישכח בתענוגי העולם עד שיבוא יום מותו ויתפש כצפור בפח ויש תועלת בדברי הנביא על דרך נגלה ועל דרך נסתר.

1) בכ״י ג׳ חסר.

2) לא ידענו למה הזכיר לוט שלא אבד על מה שעשה עם בנותיו.

3) עיין בתרגומו לאיוב ובפירושו לספר יצירה דף 15.

4) תרגומו שברו את המטה וטעמו המרו את פי השם.

5) ביאור: על דרך הפשט שאבדו רבים בעון זנות כמו דור המבול ואנשי סדום וכיוצא בהם ממי שהוזכרו במקרא ויותר מהם אשר לא הוזכרו ועל דרך הנסתר שעניני העולם הזה האבידו הדורות הראשונים ובפרט המאמינים בקדמות העולם וכמו שידעת שפרעה וסנחריב ונבוכדנצר התרמו לשם ונענשו בעונש גדול וכבר ידענו שהעמים הראשונים נהרגו מפני תאותם להיות חפשים ואשר לא נודעו יותר מאד.

6) בכ״י ב׳ אליפאע.

לקראתך וחאסה̈ אללמס מן לון אלמהאד ונעימתה מן קולהא מרבדים וגו׳ וטיב אלאריאח מן קולהא נפתי משכבי וצותהא מע ד̇אך הו̇לא יקרע סמעה בלין ותרקיק כמא קדם וקאל החליקה פתקול לה אג̇תמע לך[1]) הד̇ה אלג̇מסה̈ תמ̇ם ד̇לך בלד̇ה̈ סאדסה̈ לכה נרוה וג׳ ת̇ם תבסט לה אלאמל אד̇ תקול לה עד הבקר ותומן כ̇ופה בקולהא כי אין האיש בביתו וגו׳ ותקול לעלך תט̇ן אנה סרור מנקטע קד מצ̇י אלצאחב אלי ספר טויל פהו לא מחאלה̈ תמילה בד̇לך פאלמגפל ענד סמאעה הד̇א אלכלאם או אכת̇ר מנה ינסאק מעהא והו לא יעלם אן אנסיאקה כאלת̇ור לידבח ולעלה אן ידארא כשי מן קת או במסח וג̇הה ובין עיניה או כמן יסאק אלי תעלים אלג̇האל ואדי בהם אלי חרב או מלעב פיג̇תר באללעב וינתשב פיה אלסהם או כטאיר יג̇תר באלחנטה̈ פיקע פי אלפך או במא שאכל ד̇לך ואנמא כ̇צין אלכבד לאנהא מקתל מן אלמקאתל ומנהא תנתשר [אלמר̈ה̈][2]) פי ג̇מיע אלבדן. פג̇מע אלחכים הד̇ה אלפואחש אלמנכרה̈ פחד̇ר מנהא ואנמא תקדם בהא אלינא לאן אלמר אד̇א לקי מן אלכלאם במא קד עלמה כאן אסהל עליה מן אן ילקא במא לם יעלמה. וסראיר הד̇ה אלקצה̈ פי גרוראת אלדניא אלממת̇לה̈ באשה זונה ומעני נער חסר לב לאנה לא יג̇תר בהא אלא כל מן לא יסלם אלי אלמג̇רבין אלד̇ין מצ̇ו מן קבלה חתי אחתאג̇ אן יג̇רבהא הו בנפסה ויומי בקולה בנשף אלי הד̇ה אלדאר אלתי אלג̇האל פיהא פי חירה̈ וט̇לאם וקולה ען אלדניא המיה היא וגו׳ פעם בחוץ וגו׳ יעני בה תקלבהא ואנהא לא תת̇בת עלי חאל מרה̈ פיה ומרה̈ חזן מרה̈ לראובן ומרה̈ לשמעון ועלי מעני עת ללדת אלי אלת̇מאניה̈ ועשרין קולא (קהלת ג׳ ב׳) וכמא תג̇וי אלפאסקה̈ ללרג̇ל באלכ̇מסה̈ חואס כד̇לך תלהיה אלדניא (הם) בהא וכמא תויסה אלזאניה̈ מן זוג̇הא כד̇לך יויסה אלכ̇אטר אלסו מן עקאב אללה כמן קאלו אכל ושתו כי מחר נמות (ישעיה כ״ב י״ג) וכאלד̇ין קאלו לא ייטיב ה׳ ולא ירע (צפניה א׳ י״ב) פלא יזאל אלג̇ריר לאהיא באלדניא חתי יאתיה סהמה אעני יום אלמות פיקבץ̇ כאלטאיר פי אלפך או ג̇ירה מן סאיר אלחיואן כמא קאל כי לא ידע האדם את עתו (קהלת ט׳ י״ב) פאנמא אלחד̇ר קבל אלוקוע פכאן כלאם אלנבי מצלחה̈ לנא עלי ט̇אהרה ועלי באטנה[3]):

[1]) בכ״י לה.

[2]) יש כאן מקום חלק ומלאנו החסרון כפי השערתנו.

[3]) ביאור: כבר הקדמנו בפתיחה (דף 7) שלפעמים החכם נותן משלים בחכמתו כאילו הם מעשים שראה בעיניו וזה אמרו כי בחלון ביתי נשקפתי וזה משל לענינים רבים מן הזנות וכשאר הפשעים ומגנה בו פעם את האשה ופעם את האיש ופעם שניהם. ואמרו כי בחלון וכו׳ יורה על תחלת חרפת הנער והאשה והוא שמביטים אליהם מן החלונים. ואמרו וארא וגו׳ ירצה בו שהם נראים וניכרים ואמרו עובר וכו׳ ר״ל שהנער הולך וטפוף. ואמרו בנשף וכו׳ ר״ל שהמעשים הרעים האלה אינם מצויים כי אם בחשך. ואמרו והנה אשה ירצה בו שמנהגי זאת האשה נתעבים. ואמרו הומיה וגו׳ ר״ל שלא תרוה לעולם את צמאה. ואמרו פעם בחוץ וגו׳ ר״ל שאין לה מנוחה. ואמרו והחזיקה בו וגו׳ ר״ל שמדברת בפירוש בלא רמיזה כמו שאמרה אשת פוטיפר שכבה עמי ואמרו זבחי שלמים רוצה בו שהזדים נושאים בשם האל על עבירותיהם ובכל זאת אינם זוכרים אותו לשוב אליו ואמרו על כן יצאתי וכו׳ היא אומרת לו שהיא לו לבדו ושכל תענוגי העולם מצויים בביתה וזה שמקור התענוגים הוא חמשה החושים לכן תדיחהו באמרה זבחי וכו׳ והוא חוש הטעם על כן יצאתי זה חוש הראייה ומרבדים וכו׳ זה חוש המשוש ונפתי וכו׳ זה חוש הריח ואמרית החליקה זה חוש השמע ואומרת לו עוד להשלים את התענוגים בעונג ששי וזה באמרה לכה נרוה דודים. ומארכת לו הזמן באמרה עד הבקר ומשקטת את יראתו באמרה כי אין האיש בבית ושלא ישוב במהרה באמרה ביום הכסה. ובדברים כאלה וביותר מהן

קדמאהא: 12 פמר̈ה פי אלסוק ומר̈ה פי אלרחאב וענד כל זאויה̈
תכמן: 13 פאמסכתה וקבלתה ווקחת וג̇ההא פקאלת לה: 14 ללה
עלי̇ ד̇באיח סלאמה̈ ואליום אפי בנד̇ורי: 15 עלי מא כ̇רג̇ת תלקאך
וטלבת וג̇הך פוג̇דתך: 16 וקד נג̇דת סרירי נג̇ודא ואראיכא מן חשו
מצר: 17 ובכ̇רת מצ̇ג̇עי במסך וענבר ועוד טיב: 18 תעאל נרוי מן
אלודוד לילנא אלי אלצבח ונתמתע באלמחאב̈: 19 אן אלרג̇ל ליס
פי ביתה וקד סאר פי טריק מן בעיד: 20 וקד אכ̇ד̇ מעה כיסה פלים
יג̇י אלי יום אלאצ̇חי[1]: 21 פמי̈לתה מן כת̇רה̈ בת̇הא ודחת בה בליאנה̈
נטקהא: 22 ראיתה מנטלקא וראהא והו גאפל כת̇ור ידכ̇ל אלי מקצב
וכעאכם[2] אלי אדב אלג̇האל: 23 אלי אן יפלע אלסהם כבדה
כסרעה̈ טיר אלי פך̇ ולא יעלם אנה בנפסה:

קד כנא קדמנא פי צדר אלכתאב אן אלחכים וצ̇ע אמת̇אלא ילפט̇ בהא עלי מכ̇רג̇ חאדת̇ה̈ חדת̇ת ואנמא ד̇לך שי ראה באלחכמה̈ פעלי הד̇א קאל כי בחלון ביתי. טוי פי דרג̇ הד̇א אלמת̇ל מעאניא כת̇ירה̈ מן קבח אלפג̇ור ואלמעאצי ושניעהא וכלמא אמען פי אלקצה̈ אתי בקול אחד̇ מן אלאכ̇ר פמן הד̇ה אלקבאיח מא אנכרהא עלי אלנסא ומנהא מא אנכרה עלי אלרג̇אל ומנהא עלי אלג̇מיע. קולה כי בחלון ביתי וגו׳ הד̇א אול הואנהם [ה]ו אשראף[3] אלנאס עליהם מן אלמטאלע. וקולה וארא בפתאים אבינה וגו׳ טוי פיה מא יתפרסהם אלנאס ויקולון אתרי הד̇א פלאן והל הד̇ה פלאנה̈. וקולה עבר בשוק וגו׳ דרג̇ פיה אלכ̇טר ואלתמשי ואלתערץ̇. ופי בנשף בערב וגו׳ קבח הד̇ה אלשוון[4] אד̇ לא תלתאם אלא פי אלוחשאת ואלט̇למאת. ופי דרג̇ והנה אשה וגו׳ סמאג̇ה̈ אשכאל אלפאסקה̈ אלדאעיה̈ אליהא. ותחת המיה היא וגו׳ תד̇כיר[5] סמאג̇תהא באנה לא ירויהא שי. ופי ט̇אהר פעם בחוץ וגו׳ אלתנביה עליהא אנה לא יסתקר קרארהא. ואלואצ̇ח פי והחזיקה בו וגו׳ קביח מא תתכלם באלמנכר עלאניה̈ בג̇יר אכני כמא תקול מר̈ה פוטיפר שכבה עמי (בראשית ל״ט ז׳) מת̇ל אלבהאים וינבה קולה זבחי שלמים וגו׳ עלי מא יהלף אלמג̇אן באסמא אללה ג̇ל ג̇לאלה ותקדס ויתעאהדון בהא עלי מעאציהם ומע ד̇לך לא יד̇כרונה פירג̇עון. ופי קולהא על כן וגו׳ תקול אנמא אנא כמלה̈[6] לך בל תוהמה אן אלדניא כלהא לה מעהא ולמא כאנת מלאד̇ אלנאס הי מא וקעת עליהא אלכ̇מסה̈ חואס אעני אלבצר אלסמע ואלמשם̈ ואלד̇וק ואללמס ג̇מעת כ̇מסתהא פי תרגיבהא הד̇א פאמא אלמטעם פאומת אליה באלזבחים ואלנט̇ר אשארת אליה ברויא וג̇ההא אד̇ קאלת יצאתי

---

[1]) הוא יום שמקריבין בו קרבן וכן תרגם הגאון בתהלים פ״א ד׳ ואפשר שלפי דעתו כסה נגזר מלשון נכס בארמית.

[2]) הגאון העתיק עכס במלה ערבית הדומה לו וענין עכס בערבית קשירת רגל הגמל בחבל ולפי הביאור נראה שענין עאכס מי שכופין לילך בעל כרחו.

[3]) בכ״י ואסראף.

[4]) בכ״י אלשיין.

[5]) כ״י תדביר.

[6]) בכ״י כמלא.

להם מן נאר גהנם ולא דיה ולא שפאעה וכמא יקול כי חמה פן יסיתך בשפק ורב כפר אל יטך (איוב ל״ו י״ח):

ז

1 יא בני אחרם אקואלי וצאיאי תדכרהא ענדך: 2 אחפטהא
תחיא בהא ותוראתי כגנין עיניך: 3 ואעקדהא עלי אצאבעך ואכתבהא
עלי לוח קלבך: 4 קל ללחכמה אנת אכתי ואדע אלפהם מערפה:

פי קולה תצפן יוצח אן אלעלם הו אלכנז אלשריף ואלדכאיר אלפאצלה אלארב. ולקד גיד אלמתל פי חפט אלארב ואלעלם אד קאל כאישון עיניך אד לא שי ענד אלאנסאן אעז מן חדקתה בל[2]) מוצע מכרג אלרוח אלבאצר וכדלך יעז אללה מן יעזהמא אד קאל יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו (דברים ל״ב י׳) ויבדל מגדביהמא כמא קאל כל הנגע בכם נגע בבת עינו (זכריה ב׳ י״ב). ומתל מראעאתהא בארבעה אשיא באלשי אלמעקוד עלי אלאצאבע פהו לא ינסא וכמא יצנע אלנאס אלתדכרה לאסבאב להם פי אצאבעהם תם באלשי אלמכתוב עלי אלצדר אלדי יטהר לכל מן אסתקבל צאחבה ובאלאכת ואלקראבאת אלדי לא יקדר אלמר עלי אלאנתפי מנהם אד מע כונה לזמתה אנסאבהם תם באלמערפה ואלצדיק אלדי הו סאכן דאכל אלקלב ולא יזול שפעה פטובא מן געל הדה אלארבעה אשיא ללחכמה פאנה לא ימיל אלי כטא ודאך מן בעץ[3]):

5 יחפטוך[5]) מן אמרה אגנביה ומן גריבה קד לינת אקואלהא:
6 פאני בינמא אטלע פי כוה מן מנזלי ואתשרף מן אלמשבאה[6]) 7 ראית
מן אלגפל ותפהמת מן אלבנין בחדת נאקץ אלעקל: 8 מאר פי
אלסוק ענד זאויתהא ופי טריק מנזלהא יכטו[7]): 9 פי גלס מן עשיה
וענד תגנן אלליל ואלאפל: 10 פאדא באמראה תלקאה פי היה זאניה
כאלבה[8]) אלקלוב: 11 האימה הי וזאילה ופי מנזלהא מא יסכן

[1]) ביאור: אחר שדבר בחרפה וקלון הבאים על הנואף בעולם הזה הוסיף כאן עונשו בעולם הבא והוא משל לכל עוברי עבירות חמורות שאין להן כופר והצלה מאש של גיהנום.

[2]) אפשר שצ״ל בל הו.

[3]) אלו שלוש מלות קשות להבין ואפשר שענינו ואחד מן החטאים הוא הזנות הנזכרת בפסוקים הבאים

[4]) ביאור: באמרו תצפון יורה שיהיו החכמה והמוסר כאוצר נחמד. וצוה החכם לשמור את החכמה כדבר הקשור על האצבעות ולא ישכח כמו הסימנים שעושים להם בני אדם לזכר או כדבר הכתוב על החזה שהוא גלוי למי שיפגש בבעליו או כקרובים שאין יכול לכחש ביחוסם מיום היותו או כאוהב השמור בלבו ואשרי האיש השומר את החכמה כאלו הארבעה דברים לפי שבזה יסור מן החטא.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ ינגיאנך כלומר החכמה והבינה יצילוך

[6]) אלו שלש מלות חסרות בכ״י א׳ ובמקומן נמצא עלי ען.

[7]) בכ״י א׳ יכטר.

[8]) בכ״י ב׳ סאלבה.

וצע מתלין ורכב עליהמא פעלין. אלמתל אלאול ספו אלנאר פי אלתוב ולא תצל אלי אלגסם פאן אלתוב יחתרק לא אלגסם כדלך כל הנוגע בה דלך אלדאני מן אמראה צאחבה בולע לא בגשיאן לא יברו מן עקאב מא. ואלתאני אלמשי עלי אלגמר אלדי יצל בה אלאלם אלי אלגסם ישבה בה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה והו אלאתיהא אלדי לא כלאץ לה מן נאר גהנם[1]) :

30 לא יזר באלסארק אדא הו סרק פאנה רבמא[2]) כאן דלך לישבע
נפסה מן גוע: 31 ואדא וגד קד יגרם כתירא או גמיע מאלה יעטיה
פיתכליץ[3]): 32 מתל נאכח[4]) אמראה אלנאקץ אלעקל מהלך נפסה הו
יפעל דלך: 33 אלבלא ואלהואן יגדהמא ועארה לא ימחי:

קד יתחיר כתיר מן אלנאס פי האתין אלאיתין יקולון וכיף לא יזרא באלסארק תם כיף לזמה אן יגרם שבעתים. פאקול כמא נצצת אן אלחכים לם יקל לא יזר באלסארק וימסך בל קאל לא יבוזו לגנב מתל נאף אשה יעני אן הדה מציבתאן אלזנא ואלסרק ובליה אלזאני אצעב מן אלסארק והדא כקול אלסלטאן לא תעאקבן אלסכראן מתל אלזאני. ותפסיר שבעתים כתיר וליס הו סבעה ואחדה ולא סבעתין וכדלך כתיר מן אלאעדאד אלגבריה פי אלמקרא מתל עשרה ומאה ואלף וכמא סאבין פי וסט הדא אלכתאב וצם אלסבעה אליהא אד הי משהורה פי אכתר אלשראיע. וקול אלנבי ען אלסארק ישלם שבעתים ליס הו חכם בה עליה ואנמא וצף חאלין אפה אלסארק פיהמא אכף מן אלזאני אלאולי אן אלטעאם ואלשראב דאעיתהמא לא ימכן מדאפעתהא כמדאפעה שהוה אלתלקיח ואלאכרי אן אלסארק קד ישא אן יגרם כתירא או גמיע מאלה באלתיארה הו פיתכליץ ענד אללה וענד אלנאס ואמא אלזאני פליס יקדר עלי רד מא קד עמל ולא אצלאח מא אפסדה כמא קאל וחרפתו לא תמחה[5]). ובעד וצפה מא יחל באלזאני פי דאר אלדניא מן אלבלא ואלעאר ואלכסה ואלרדאלה וצף מא ינאלה פי אלאכרה פקאל

34 אן אלעקאב כחמיה אלרגל ולא ישפק פי יום אלנקמה: 35 לא
ישפע פיה כל דיה ולא ישא אן כתר אלרשא:

פוצע אלחכים עקאב אלפאסק מתאלא לגמיע מרתכבי אלכבאיר אנה לא מכליץ

---

[1]) ביאור: הביא שני משלים לשני פעלים והמשיל החומד אשת איש מבלי שיבוא עליה בנוטל אש בחיקו ואינו שורף כי אם בגדיו והבא אל אשת איש להולך על גחלים ויכוה גופו ולא ימלט מאש של גיהנם. — [2]) בכ״י א׳ לאנה אנמא.

[3]) הגאון הוסיף המלה הזאת על דרך ביאור כלומר שיכפר הגנב בזה את עונו בעיני אלהים ואדם.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ סאפח.

[5]) ביאור: רבים נבוכו בשני הפסוקים האלה ואמרו איך לא יבוזו לגנב ואיך ישלם שבעתים ואומר שענין הפסוקים כן לא יבוזו לגנב כנואף שהם שתי רעות אך שרעת הנואף קשה מרעת הגנב וכן אמר מלך אחד אל תעניש את השכור כנואף. ואמרו שבעתים אין ענינו שבעה או כפל שבעה כי אם הרבה כענין עשרת ומאה ואלף שהם מספרים תמימים ומשתמשין גם כן בשבעה לפי שהמספר הזה מצוי אצל מצות רבות עיין למטה כ״ו ט״ז. ובשני דברים יש יתרון לגנב על הנואף שהגנב לא יוכל לכבוש את רעבונו וצמאונו אבל הנואף יוכל לכבוש את תאותו והגנב יכפר את עונו בתשלום כסף הרבה או בתתו כל הונו והנואף אי אפשר לו להיטיב את אשר הרע.

24 יחפטוך מן אמראה סו ומן לין לסאן אלגריבה: 25 לא תתמן
חסנהא פי קלבך ולא תאכדך במקלתיהא: 26 פאנה יתן אלזאני אנה
קד נאל אלאמראה[1]) אלזאניה פי זאד[2]) רגיף כבז והי פאנמא תצטאד
אלנפס אלעזיזה:

צדרת פקלת יחפטוך לאן אלמקדמין גמאעה מצוה ותורה ותוכחת מוסר ואלאקרב פי תצדירה מאשת רע קבל נכריה אן יכון יומי בה אלי זוגה אלרגל אלסיה אלתי לא תחפט נפסהא[3]) ולא חיצהא ולא דינהא פקד יגב אלתחפט מנהא באלתסריח להא. תם דכר אלגריבה בעד דלך מחצנה כאנת אם עאזבה לקולה זונה ואשת איש. ופי נהיה אל תחמד יפיה תקע לפטה יפי במסה מעאן אסתחסאן אלצורה ואלקאמה כמא קאל יפה תאר ויפה מראה (בראשית ל״ט ט׳) ואלאלחאט כמא קאל יפה עינים (שמואל א׳ ט״ז י״ב) ואלצות כמא קאל בשיר ענבים יפה קול (יחזקאל ל״ג ל״ב) ואלשער כמא קאל וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל וגו׳ ובגלחו את ראשו (שמואל ב׳ י״ד כ״ה). ולקולה כי בעד אשה זונה תלאתה מעאן אלאול אן אלגאהל יטן אנה נאל אלזאניה באכלה מן טעאם ולא יעלם אנה אנמא נאלהא באעז מא עליה והו נפסה ואלתאני אנה יתוהם אן מקאמהא רגיף כבז ינתדיה ליסד גועה וליס עליה פיה אתם ולא יעלם אן פעלהא בצד פעל אלרגיף אן אלרגיף ימסך אלנפס והי תהלכהא ואלתאלת לעלה יחסב אן כפארה פעלה דאך ואצלאחה ברגיף מן כבז והו גאפל אד ליס קצאוה אלא נפסה אלעסרה[5]):

27 הל יחתו[6]) אלמר נארא פי חגרה ולא תחתרק אתואבה:
28 או ימשי עלי אלגמר ולא תנכוי רגלאה: 29 כדאך מן יאתי זוגה
צאחבה לא יברו כל מן דני בהא:

העולם הזה והוא אמרו בהתהלכך ותצילהו במותו מחיבוט הקבר וזה אמרו בשכבך ותביאהו לתחיית המתים והוא אמרו בהקיצותך. והמשיל מצות האב לנר ותורת השם לאור השמש מפני שהנר יכבה במהרה ואור השמש לא ידעך אלא עם העולם וכן האב ימות והתורה עומדת לעד ונר לא יאיר אלא בבית ואור השמש לעולם כולו וכן האב הוא לבנו לבדו והתורה לכל הבריות והנר צריך הכנה והטבה וכן האב צריך אהבה וכבוד מאת בנו ואור השמש עומד תמיד בכללו וכן התורה. וזה המאמר באב נפרד אבל כלל האבות אלמלא הם לא תודע התורה.

1) בכ״י א׳ יטן אן זאד אלאמראה.

2) בכ״י ב׳ וג׳ זואדה

3) אולי צ״ל נפאסהא.

4) דרך הגאון לתרגם בזאת המלה מלת עקש ולא ידענו מה מובן המלה כאן.

5) ביאור: אמרו אשת רע ר״ל האשה שאינה שומרת המצוות שהנשים חייבות בהן. ואמרו נכריה בין שהיא נשואה בין שהיא פנויה כמו שאמר אחר כך זונה ואשת איש. ומלת יופי תאמר על התואר ועל הקומה ועל העינים ועל הקול ועל השער. ובאמרו כי בעד וגו׳ שלשה ענינים האחד שיחשוב הכסיל כי יקנה את האשה בפרוסת לחם והוא נותן לה את נפשו היקרה והשני שהוא סובר שהזנות היא כאילו יאכל לחם המכלכל את הגוף ובהפך זה היא תמיתנו והשלישי שיחשוב שיהיה לו כפרה על זה בדבר מועט ככבר לחם ואינו יודע שישלם בנפשו.

6) בשלושת כ״י הוא בלא נקודה וכן למטה כ״ה כ״ב ובתרגומו לישעיה ל׳ י״ד אבל בגליון השרשים ליונה אבן גנאח הוא נקוד.

כמא בעת יואב ורא אבנר עלי לסאן דויד פרדה כמא קאל וישבו אתו מבור הסרה ודוד לא ידע (שמואל ב׳ ג׳ כ״ו) ואלכדב איצא מאדה ללגל ואלכיאנה כמא קאל כי ראיתי חמס וריב בעיר (תהלים נ״ה י׳) תם קאל און ועמל בקרבה (שם י״א) וכמא כדב גחזי. והו מאדה ללמסארעה אלמעאצי וכמא כדב אמנון וקאל אנה מריץ ולם יכן עלילא אד קאל וישב אמנון ויתחל (שמואל ב׳ י״ג ב׳). והו ינבוע שהאדה אלזור וכמא פעלת איזבל בנבות היזרעאלי והוא אצל ללתצריב ואנשא אלצכב כמא פעל אמציה כהן בית אל ותקול עלי עמוס מא לם יקל ליצרב בינה ובין ירבעם בן יאש (עמוס ז׳ י׳). פקד תבין אן לשון הרע יפעל אלסתה גמיעא בל לא תלתאם אלא בה[1]:

20 אחפט יא בני וציה אביך ואמך ודלאלתהמא ולא תדרהמא[2]:
21 ואעקדהא עלי קלבך דאימא ותזין בהא עלי גבבך: 22 פאנהא
תסירך פי אנטלאקך ותחרסך פי נומך ותחאדתך פי יקטתך: 23 לאן
אלוציה סראג ואלתוראה נור וטריק אלחיוה הי עטאת אלאדב:

נטאם כלאם נצר בני כנטאם כלאם שמע בני (משלי א׳ ח׳). ואשתקקת ענדם מן קולה אענדנו עטרות לי (איוב ל״א ל״ו) פגעלתה זינא[3]). וקולה בהתהלכך יפסר עלי אלדניא פקט אולא לאן אלאנסאן פיהא עלי תלאת אחואל אמא נום או מקאם או טעון ואלחכמה פי גמיעהא תחפטה יעלם בהא כיף יסיר ואין ינאם וחית יקים. ויפסר עלי אלדניא ואלאכרה גמיעא פיכון אימאוה בהתהלכך אלי דאר אלדניא אלתי יתצרף אלמר פיהא פי אסבאבה ואשגאלה ובקול שכבך אלי חאל אלמות אלדי יקאל פיהא אבדא וישכב עם אבותיו (מלכים א׳ י״ד כ׳) ובקול והקיצות אלי אלאכרה יום אלבעת אלדי יקול פיה הקיצו ורננו שוכני עפר (ישעיה כ״ו י״ט) פקד נפעת אלחכמה פי אלדניא ודברת מסתעמלהא וראחתה פי קברה מן אלים אלעדאב ופי אלאכרה אחיתה מע אלצאלחין. תם שבה וציה אלאב לולדה בצו אלסראג ותוראה אללה אלתי נצבהא לעבאדה באלנור אלאעטם דלך לוגוה מנהא אן אלסראג יטפא עלי סרעה ונור אלשמס לא יפנא אלא מע אלעאלם כדלך אלאב יפנא ואלתוראה לא תפנא ואיצא פאן אלסראג למן הו פי מנזלה כאצה כדלך אלאב לולדה כאצה ואלנור לגמיע אלכלק כדלך אלתוראה להם אגמעין ואיצא לאן אלסראג יחתאג [אלי] מדאראה ולטף כדלך אלאב יחתאג [אלי] בר וכראמה ורפק ואלנור עאם דאים ואלתוראה מתלה והדא אלקול פי אלאב אלפראד ואמא גמלה אלאבא פלולאהם לם תערף אלתוראה וכמא אמר אללה פקאל שאל אביך ויגדך וגו׳ (דברים ל״ב ז׳[4]):

---

[1]) ביאור: החכם מונה שש עבירות ועוד שביעית שהיא לשון שקר והיא סיבת כולן לפי שהמתגאה מתגאה במה שאין לו כמו שעשה אבשלום וכן שופך דם דובר שקר והורג כמו שעשה יואב עם אבנר וכן איש און משקר וחומס כמו שרימה גיחזי את נעמן והממהר לעשות הרע מערים כמו אמנון באמרו שהוא חולה ולשון שקר הוא מעין לעדות שוא כמו שראינו באיזבל ונבות ומעורר ריב כמו שעשה אמציה כהן בית אל אצל ירבעם נגד עמוס.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ אחפט. . . אביך ולא תדר דלאלה אמך (ועיין למעלה א׳ ח׳).

[3]) בכ״י זיא.

[4]) אמרו נצור וכו׳ סדר הפסוק הזה כסדר הפסוק שמע בני. אמרו ענדם מלשון עדי ונוי ואמרו בהתהלכך יבואר תחלה על העולם הזה בלבד שהחכמה תנהג את האדם בשכבו ובקומו ובלכתו בדרך ויבואר גם כן על שני עולמות ביחד שהחכמה תנהג את האדם בעסקי

אלשר פי כל וקת וינשי אלצלאיב: 15 לדלך יאתיה תעסה גפלה
וינכסר בגתה ולא שפא לה:

הדה אלסבע[1]) כלאל אלתי וצפהא אלנבי אנמא חכאהא לינהי ענהא ויחדר מנהא והי אבואב ודרג ומפאתיח ללסבע אלתואני אלתי תליהא אולהא אלגל והי אלפכרה אלסו כמא קאל און יהשב על משכבו. (תהלים ל"ו ה') תם עקשות פה והי עסרה אלאגאבה ליס סריעא יקול נעם ועלי אן אלמוצע מסתחקהא וכדלך לא. תם קרץ בעיניו הדה אשבאל אלאמור אלסריה כאנת עלי ריבה או מטלמה יתגאמז פיה[א] באלעינין אן אמכן דלך ואלא רכל באלרגלין ואלא אשאר באלאצאבע עלי קדר אלאמכאן וקד נהי אללה ען גמיע דלך וקרנה באלגור אד קאל אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און (ישעיה נ"ח ט') לאנה לו כאן לכיר לאעלן. תם תהפכות בלבו פי וקת ישרט אלשרט ליס ינוי אתמאמהא בל אלתקלב. תם חרש רע בכל עת יקצד מן ליס לה מעה עמל פיטלב שרה. תם מדינים ישלח ינשי אלצלאיב אמא בכדב או בצדק וקד עלמת מן דואג וגירה אנה מע צדקהם נזל עליהם אלעקאב אד קצדו כדלך איקאע אלצלאיב ואלכצאים. ווצף מן גזא מן פעל דלך אן תעסה יאתיה בגתה כמא גמז ואשאר וצרב בין אלנאס והם גאפלון אד קאל האהנא פתע ישבר וישרח דלך ישעיהו וקאל כפרץ נפל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה ושברה כשבר נבל יוצרים (שם ל' י"ד) וביאן הדא אלמתל כתלמה מן סור מרינה תקע עלי אני פלאר פביף יכון האלה והל תבקי לה באקיה[2]). ואתבע הדה אלסבע אלתי מן דקאיק אלכטא בסבע כבאיר פקאל אן תלך תפתח לך הדה ותעטיך אלמארה עליהא והו קולה

16 סתה ממא ישנאהא אללה ואלסאבע ממא יכרהה: 17 עינאן
רפיעתאן ולסאן מבטלה וידאן תספך דם ברי: 18 וקלב מתערץ אפכאר
אלגל ורגלאן מסרעתאן אלהצאר ללשר: 19 ואלתפוה באלכדב הו
שהאדה זור ואנשא אלצלב בין אלאצדקא:

אקול פי קסמתה אלסבעה קסמין לאן אלואחד מנהא מקאבל אלסתה כלהא והו לשון שקר ודלך אן עינים רמות הו אלעגב ואלצלף ולא יתהיא דלך [אלא] באלכדב אן יקול אלאנסאן עלי נפסה מן אלחסב ואלארב ואלמאל ואלעלם ואלצלאח ממא ליס להא כמא עלמת מן אבשלום יקול ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (שמואל ב' ט"ו ד') והו כאדב פי דלך וספך אלדם איצא באלכדב

[1]) אם תחשוב שלש הרמיזות לאחת נמצאו שש עבירות ואם תחשוב כל אחת לבדה נמצאו שמונה ואפשר שחשב לשביעית איש בליעל שהוא נגד שש העברות האחרות כמו שמנה אחר כך לשון שקר נגד שש העבירות החמורות.

[2]) ביאור: הגאון חשב כאן שבע עבירות קלות שהן מבוא ופתח לשבע עבירות חמורות שיזכיר אחר כך. ואמרו איש און התושב מחשבות רע ואמרו עקשות פה הוא שאינו אומר לא הן ולא לאו במקום הראוי לזה ואמרו קורץ וכו' שהוא רומז בעיניו או מולל ברגליו או מורה באצבעותיו וזה לחרוש רע שאם היה לטוב היה עושה בגלוי. ואמרו תהפוכות שהוא עושה תנאים וברצונו שלא לקיימם. ואמרו חורש רע שמבקש רעת מי שאין לו עסק עמו ואמרו מדינים ישלח שיעורר ריב בין בדברי כזב בין בדברי אמת כדואג האדומי. ואמר שהעונש יבוא על איש בליעל הזה מבלי שידע כמו שהרע הוא לבני אדם מבלי שידעו.

באלאעתבאר מן אלחיואן אלמראד צידה וחשא כאן אם טאירא אנה יחדר אבדא אצטיארדה ווהוקה כמא קאל הנצל פמן אלנאס מן לא יחדר אן יפלג עליה בצמה פהו אסי חאל מן אלבהאים ולסנא נריד אן יפלג עליה בחילה או בגרבזה בל ינצפה ויעמל באלקסט חתי לא תבקא עליה חגה. ווצל אלחכים בהדא אעתבארא אכר מן הואם אלארץ אלתי הי אדני מן אלטאיר ואלוחש פקאל[1])

6 אמץ אלי אלנמלה יא כסלאן אנטר אלי טרקהא ותחכם:
7 אלתי ליס להא מדבר ולא עריף ולא סלטאן: 8 והי תהיי פי אלקיט
טעאמהא וקד אועת פי אלחצאד מאכלהא: 9 אלי מתי יא כסלאן
תנצגע מתי תסתיקט מן סנתך: 10 ען קליל מן אלסנה ואלנום ולזום
אלידין ללאצטגאע: 11 יאתי פקרך כאלסיאר ועוזך כרגל די תרס:

צרב הדא אלמתל ללכסלאן אלדי יעגז ען אלתכסב וקאל לה הודא אלנמל וכדלך אלנחל בטבעהם בגיר תמייז יועון טעאמהם מן וקת אלי וקת פכיף אנת יא מן לה אלנטק ואלחכמה. ואעתבאר אכר אנהם יגתמעון בגיר ראים פאנתם יא נאס לא תתפרקו ולכם אלרוסא לדלך קאל אשר אין לה וגו׳. וקולה לה עד מתי ינבהה קאילא אעלם אן אלנום תתלוה יקטה פמא עסאך צאנעא ענדהא פי גדאיך ולעלך תתכל עלי מאל לך מגמועא אעלם אנך ליס תדמן עלי דלך אלא אפתקרת עלי סרעה ולדלך שבה אלפקר באלרגל אלסיאר ובמן מעה תרס פהו ליס יכאף אחדא פיתלבת פי ספרה בל יסרע. ואסתנהאץ אלחכים ללכסלאן יעני בה אלכסלאנין גמיעא מן אמר אלדניא ואמר אלאכרה פיכון קולה מעט שנות ובא כמהלך פי עבארה אלאכרה יעני אלמקצר ען אלטאעה אלמנהמך פי אלמעאצי אנך תגפל מא כנת חתי קד דני אגלך כרגל סאיר ומעה סלאח פליס יבטי פי טרקה פמא עסאך אן תצנע חיניד וכמא יקול ומה אעשה כי יקום אל וגו׳ (איוב ל״א י״ד) ומה תעשו ליום פקדה (ישעיה י׳ ג׳) ומא שאכל דלך מן תחדיר אלמות[2]):

12 אלאנסאן אלפאגר דו גל יסיר פי עסרה אלקול: 13 גאמז
בעיניה ראכל ברגליה משיר באצאבעה: 14 ואלתקלב פי נפסה מתערץ

[1]) ביאור: החכם מדבר בדברים שעושה אדם בבחירתו ויהיו עליו בסוף לחובה ואומר: אם ערב לישראל באמרי פיו או בתקיעת כף כמנהג התגרים ואין צריך לומר אם קיים דבריו בשליפת נעל כהלכת הראשונים או בקנין סודר שהסכימו עליו אחר זה ואפילו אם ערב לנכרי וכל שכן אם נדר נדר לשם או אם נשבע לעשות מצוה או שלא לעבור עבירה. ואמרו נוקשת ירצה בו שאם ישאל הדיין את הערב האם ערבת ומשיב לא אז יהיה מכחש ואמרו נלכדת שאם יאמר הן תובעין ממנו. ואמרו התרפס אין לו אלא רע אחד במקרא וטעמו הכנע וטעם ורהב התחנן לו. והעיר החכם את בני אדם להנצל מיד בעל דין כבעלי חיים השומרים את נפשם כדי שלא יפלו ביד הציידים ושלא יעשה במרמה כי אם בצדק ואמת. ואחר שלקח החכם משלו מן החיות והעופות נתן עוד בפסוקים הבאים משל לקוח מן הרמשים ואמר

[2]) ביאור: חעיר החכם את העצל שיש לו דעת ובינה לעשות כנמלים ודבורים אשר יכינו בטבעם את מאכלם בקיץ. ואמרו אשר אין לה וכו׳ ר״ל שהם יעשו את צרכם יחדיו אף על פי שאין להם מנהיג ומהם ילמדו בני אדם שיש להם שרים שלא להפרד איש מאחיו ואמרו עד מתי ר״ל אם תישן הרבה מה תעשה למזונך כאשר תיקץ ואל תבטח בממון שאספת כבר לפי שבמהרה יבוא רישך. ואמרו אוש מגן ר״ל ההילך מהר ואיננו ירא משום דבר וזה המשל נופל גם כן על עניני העולם הבא שאם יתמיד הרשע ברשעתו יבוא מהרה מותו ולא ידע.

ו

1 יא בני אן אנת צׄמנת שיא לצאחבך או צאפחת אלגריב בכפך
פי דׄלך: 2 פקד והקת באקואל פיך וקד עלקת בהא: 3 פאצנע כׄלהׄ
יא בני ואנגׄ[1]) אדׄ קד חצלת פי כׄףׄ צאחבך אדׄהב תמהׄל[2]) וארגבה:
4 לא תעט עינך אלסנהׄ ולא מקלתיך אלנום: 5 תכׄלץ כאלטבי מן
אליד וכאלעצפור מן אלוהק:

צׄףׄ אלחכים כלאמה האהנא אלי אלאפעאל אלאכׄתיאריהׄ אלתי יבתדיהא אלאנסאן פילומהא נפסה תׄם יצׄגׄר מנהא פיחאול פסכׄהא פאהב עליה האהנא וקאל לה אנהא קד צארת עליך כאלפרץׄ אללאזם לא בד לך מן אלופא בהא ודׄלך[3]) כאלצׄמאן אלדׄי תצׄמנה לאכׄיך אלמומן באלקול או לם תצׄמנה בקול ושהוד אלא במא אצטלח עליה אלתגׄאר מן אלמצאפחהׄ או דפע כׄאתם או מא אשבה דׄלך לקולה תקעת כפיך פכׄיףׄ דפע אלנעל אלדׄי כאן אלאבא עליה מצטלחין לתצחיח מעאמלתהם כמא קאל לקים כל דבר שלףׄ איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד׳ ז׳) פכׄיףׄ אלקנין[4]) אלדׄי אתׄפק עליה אלמתקדמין מן בעד דׄלך והו אגׄל מן כל לבאס אדׄ הו תדׄכרהׄ אלוצאיא. תׄם באלגׄ פי אלקול ולו לם יכן אלמצׄמון לה מומנא אלא גריבא לם יגׄז לך אלרגׄוע עמא צׄמנת לה לקולה לזר פכׄיףׄ מן אנדׄר נדׄרא ללה עז וגל ואוכד מנה מן חלףׄ ליקים פרצׄא ואוכד מנהמא מן חלףׄ אלא יאתי מעציהׄ. ואמא תאהיבה בקולה נוקשת נלכדת יעני אלמוׄצׄא אנה פימא בין האלין צעבתין אדׄא סאלתה אלחכאם הל צׄמנת אם לא אן הו קאל לא כׄדׄב וגׄחד ופיה יקול נוקשת ואן הו קאל נעם אכׄדׄ באלתמאם ענה ופיה יקול נלכדת פאלאצלח לה אן יצלח אמרה בינה ובין צאחבה כמא קאל עשה זאת אפוא וגו׳ ולא ינאטׄרה פאנה אן כׄאצמה חצל פי יד כׄצמה כמא קאל כי באת וגו׳. פסרת התרפס תמחלא[5]) לאנהמא לפטׄתאן מפרדתאן הדׄה וצאחבתהא מתרפס ברצי כסףׄ (תהלים ס״ח ל״א). ואשתקקת ורהב [מן] ולא פנה אל רהבים (שם מ׳ ה׳) ודׄלך ורהבם עמל ואון (שם צ׳ י׳)[6]). ופי קולה אל תתן שנה אעתבאר אן אלדׄי יכון עליה דין לא יגׄז לה אן ינאם מטמאנא או יקצׄיה ואצעב מנה מן ללה עליה דין כמא קאל אשר נשבע לה׳ אם אבוא באהל ביתי (שם קל״ב ב׳ ג׳) ואצעב מנהמא מן לרבה עליה מטאלבהׄ במעאין אקתרפהא קאל פיהא יגעתי באנחתי וגו׳ (שם ו׳ ז׳). תׄם נבה אלנאטקין עלי אלתכׄלץ מן מראודהם[7]) ואלתלאפי מא קד לזמהם

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ אנג בהא.

[2]) כ״י ב׳ תמאהל כ״י ג׳ תמהל.

[3]) בכ״י כדׄלך.

[4]) נראה שהסרה כאן מלת סודר והוא היותר נכבד מן הלבושים מפני שהוא חייב בציצית שהיא לזכר המצוות.

[5]) ענינו תפצר בו או תעשה עמו תחבולות ובתהלים ס״ח ל״א פירשו הגאון מלשון תרגום (דניאל ז׳ ז׳).

[6]) בשני מקומות אלו של תהלים תרגם הגאון גם כן בלשון ערבי רגב אבל ענינו שם מלשון תאוה וכאן נראה שענינו התחנן לו.

[7]) בכ״י מוארדהם.

15 אשרב אלמא מן בירך ואלהואטל מן צהריגך: 16 תפיץ עיונך
כ̇ארג̇א ויכון פי אלרחאב אקסאם מא: 17 תכון לך וחדך ולים ללאג̇נביין
מעך: 18 ויכון נביעך מבארכא ואפרח בזוג̇ה̈ צבאיך: 19 ואלאילה̈
ד̇את אלמחבּה̈ ואלועלה̈ ד̇את אלהואדה̈ ת̇דיאהא ירויאנך פי כל וקת
ובחבהא תמהג̇[1] דאימא: 20 ולא[2] תמהג̇ יא בני באג̇נביה̈ ותלזם
ח̇ג̇ר גריבה̈:

הד̇ה אלפואסיק תעבר אולא עלי ט̇אהרהא פי אלזוג̇ה̈ אלמטהרה̈ אלמקדסה̈ לבעלהא אלתי הי לה כ̇אצה̈ ואד̇א הו אקבל עליהא סרה אללה בהא וג̇על ולדה מבארכא כמא קאל יהי מקורך ברוך. ומת̇לה[א] באלאילה̈ ואלועלה̈ לאן האתין בהימתאן מן אלחלאל ואיצ̇א להסנהמא ואיצ̇א לאסתטראפהמא ואיצ̇א לסרעתהמא פי אלחצ̇ר. וקד יפסר איצ̇א עלי באטן לה והו אן יקבל אלמתעלם עלי מעלמיה אלד̇ין הם מן אלאמה̈ אלמכ̇תארה̈ לאנהם מת̇לו בנביע אלמא ומג̇ראה אד̇ יקול מקור חיים פי צדיק וגו' (משלי י' י"א) תורת חכם מקור חיים וגו' (שם י"ג י"ד) וקאל נחל נובע מקור חכמה (שם י"ח ד'). פקאל אנך אד̇א שרבת אלעלם אולא מן מעלמיך קוית בה חתי תנבסט ותסתנבט כמא קאל יפוצו מעינתיך וגו' ותנשי עלומא תנסב אליך כ̇אצה̈ יהיו לך וגו' ויתברך בך ולדך ותסר פי שיכ̇וכ̇תך במא ענית ותכון אלחכמה̈ אלממת̇לה̈ באלאילה̈ ואלועלה̈ לכ̇לאל וצפנאהא תמדּך[3] דאימא[4]):

21 אן היאל עיני אללה טרק אלמר וג̇מיע מסאלכה יסקמהא:
22 ולד̇נוב אלפאסק תעלקה ובחבאל כ̇טיתה ידעם צבאטה̈: 23 פהו
ימות בגיר אדב ובכת̇רה̈ ג̇הלה יגלט:

הד̇א אשד אלתכ̇ויף אד̇א הקק אלמר פי קלבה אן עליה רקיבא יחפט̇ עליה ג̇מיע אעמאלה כמא קאל כי נכח וגו' חתי אנהא מקאם אלמכתוב פי דיואן וכמא יקול קדמאונא דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים (אבות פ"ב מ"א). וקולה עונותיו נט̇יר מא נאל שמשון מן חית̇ אחב ומא נאל אבימלך מן בעלי שכם ומא נאל ישראל מן אשור ובבל כמא קאל לכן נתתיה ביד מאהביה (יחזקאל כ"ג ט') וקאל פי ד̇לך אג̇מע ויאמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי (זכריה י"ג ו') וכד̇לך אלצאלהון ינאלון כ̇ירא מן אלצלאח אלד̇י אחבוה כמא קאל אהבו את ה' (תהלים ל"א כ"ד)[5].

---

[1]) בכ"י ב' וג' תסהו (מלשון שגגה). — [2]) בכ"י ב' לם.

[3]) בכ"י ותמדך ואפשר שחסרה קוֹדם המלה הזאת תסרך.

[4]) ביאור: אלו הפסוקים על פשוטם מוסבים על האשה הנקיה והצנועה שמשמח בה השם את בעלה והיא נמשלת לאילת וליעלה שהן חיות טהורות ויפות ויקרות וקלות לרוץ ואמרו מקורך ר"ל בנך. ועל דרך העברה אמר החכם אל התלמיד קנה לך רב מן האומה הנבחרת ותהגה בלימודך עד שתתפשט חכמתך ותבין דבר מתוך דבר ותמצא חכמות מיוחסות לך ויתברך בך בנך ותשמח בזקנותך במה שיגעת בו ואז תקיימך החכמה הנמשלת לאילת ויעלה לתואריהם שהקדמנו.

[5]) ביאור: אמרו ונוכח ר"ל שאדם ירא וחרד מאד כשידע שיש צופה השוקד על כל מעשיו כאילו הם נכתבים בספר ואמרו עונותיו וגו' ענינו שהרשע יאבד ביד מאהביו כמו שקרה לשמשון עם דלילה ולאבימלך עם אנשי שכם ולישראל עם אשור ובבל.

כִּיר או חיוה̈ ומא אוהמתך אנהא תעלם עאקבתהא לא תצדקנהא פאנהא גיר עארפה̈ בה כמא קאל נעו מעגלתיה לא תדע[1]):

7 ואלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו מני ולא תזולו מן אקואל
פאי: 8 אבעד ענהא טריקך ולא תקרב מן באב ביתהא: 9 בילא תעטי
אכִּרין בהאך[2]) וסניך ללצ̇ראה̈: 10 בילא ישבעו אלאגנביון מן קואך
ותציר אכסאבך פי בית גריב: 11 ותנדם[3]) פי אכִּרתך אד̇א פני לחמך
וגסמך: 12 ותקול יא להפאה[4]) כיף שנית אלאדב ורפץ̇ קלבי אלעט̇ה̈:
13 ולם אסמע קול דאלי̈ ולם אמ̇ל סמעי למעלמי̈: 14 ען קליל כנת
פי כל שר פי וסט אלגוק ואלגמאעה̈:

לקבה למן יוציה בקול בני ובנים למעאן. מנהא אן אלמקדם פי אלתעלם הו זמאן אלשבאב ליסתעמל ד̇לך פי טול אלעמר ואיצ̇א לאנהם מלתגיון אלי וציתה כמא אן אלולד מלתגי למונה̈ אביה לה ואיצ̇א לאנה ימחצ̇הם אלנצח כאלאב לולדה. ולם יען בקולה פן תתן וקולה פן ישבעו וגו' אן חיוה̈ אנסאן תציר אלי אכִּר ולא בהאוה לכן יכ̇ופה ויקול בילא תעטי בהאך לאכִּר פיטפיה וסניך לצ̇אר יקטעהא ויבתרהא ולא ישבע אלאגנביון מן קואך כאלגנימה̈ ואכסאבך פי בית גריב כאלנהב. וקד תגרי הד̇ה אלאפעאל עלי ט̇אהרהא במא יסתחל אלסלאטין ואלעאמה̈ קתל אלפסאק ונהבהם ועלי כ̇פיהא במא יסלט אללה עליהם מן ד̇לך. ת̇ם וצף נדאמה̈ אלעאצי אלמארד ענד ד̇האב אללד̇את ובקא אלאוזאר כמא קאל בבלות בשרך ושארך פהו ינדם עלי מא עדם אלחכמה̈ ואמרת איך וגו' ועלי מא קאום אלואעט̇ין לה ולא שמעתי ועלי מא אחתמל אלעאר ואלפציחה̈ וט̇ן אנה פי שי לה מעני דאים כמעט הייתי וגו'. וקולה כמעט הו אן אלעאצי ירי כל מא[5]) ימר בה מן אלהתכה̈ ואלשהרה̈ קלילא פי הואה[6]):

[1]) ביאור: אמר במה שקדם לדברי בלשון רבים לפי שסיפר בו צווי ואזהרה אשר תועלתם גלויה ונעלם הפסדם וכאן בלשון יחיד מפני שסיפר בו צווי שנעימותו גלויה והפסדו נסתר ואינו ניכר לתושים כי אם לחכמה ולתבונה ואת אחריתו דימה לארבעה דברים שכל אחד מהם קשה מן הקודם לו האחד הלענה מפני שטעמו מר והשני החרב המכאבת את הגוף והשלישי המות המפריד בין הגוף והנשמה והרביעי השאול המבלה את הגוף. והביא הזונות למשל על כל תענוגי העולם הזה לפי שהיא רעה מכולם. ואל יסיתך העולם הזה באמרו לך כי אחרית תענוגיו לחיים ולטובה כי לא ידע הוא בעצמו מה אחריתם.

[2]) בכ"י א' יסארך.

[3]) תרגם ונהמת כמו ונחמת ובכ"י ב' וג' תנהם.

[4]) כ"י א' אלספאהה̈.

[5]) בכ"י כלאמא.

[6]) ביאור: כינה את שומעיו בבני ובנים לפי שימי הנעורים הם ימי עת הלימוד ועוד שהשומעים צריכים לצווי החכם כבנים לפרנסת האב ועוד לפי שהחכם נותן להם עצות טובות כמו האב לבנו. ואמרו פן תתן וגו' אין ענינו כמשמעו אלא שהיא הפחדה פן יאבדו זרים את כבודך ויכרתו שנותיך ויקחו קניניך כבזה ושלל. ולפעמים אנחנו רואים בגלוי שהמלכים והמון העם ממיתים את המנאפים ותופשים את ממונם ולפעמים יארע זה בנסתר בגזרת השם. ואמרו כמעט וגו' ירצה בו הכלימות בתוך קהל ועדה על רוע מעללי ולא בושתי כי כל זה היה דבר מועט בעיני מן רוב תאותי.

אבדאנהם: 23 ומן כל מחתרס אחפט קלבך לאן מנה תכ֗רג אלחיוה֗:
24 אזל ענך עסרה֗ אלקול ואבעד ענך רואג אלנטק: 25 עינאך תלתפת
היאלך ומקלאתך תסתקים חד֗אך: 26 סקם מסלך קדמך וג֗מיע טרקך
תת֗בת: 27 לא תמילן ימנה֗ ולא יסרה֗ אזל קדמך מן אלשר:

ואד֗ כאן פעל אלחכמה֗ הו אלאמר במא יצלח ואלנהי עמא יקבח ג֗מעהמא אלחכים וקאל עלי אלאמר כי חיים הם למוצאיהם וגו׳ וקאל ען אלנהי מכל משמר נצר לבך וגו׳. ולמא כאן פעל אלאשראר הו כ֗לאף ד֗לך אעני פעל מא יקבח ותרך מא יצלח נהי ען ד֗לך בנהיין אחדהמא עקשות פה והי אלעסרה֗ אעני אמתנאע אלמר ממא יסאם פעלה ואלאכ֗ר לזות והו אלרואג אעני בה מיל אלמר אלי מא קד צד ענה. וכד֗לך אלת֗לת֗ה֗ פואסיק אלאכ֗רי אעני עיניך וגו׳ פלס וגו׳ אל תט וגו׳ יומי אלי הד֗ין אלג֗נסין[1]):

ה

1 יא בני אצג לחכמתי ומיל סמעך לפהמי: 2 ואחרס אלמה̃מאת
ונטקך יחפט אלפהם: 3 לאן שפתי אלאג֗נביה֗ תקטר שהדא וחנכהא
אלין מן אלדהן: 4 ועאקבתהא מר̃ה֗ כאלעלקם והי חאד̃ה֗ כסיף ד֗י
פמין: 5 ורג֗לאהא ינזלאן אלמות[2]) וכ֗טאהא תדעם אלת֗רי: 6 סביל
אלחיוה֗ לא תסקם ואד֗ אצ֗טרבת מסאלכהא לא תעלם:

קאל פי אלפצל אלאול בני לדברי הקשיבה (משלי ד׳ כ׳) לאנה וצף פיה אמרא ונהיא חאצ֗ר נפעהמא וקאל פי הד֗א לחכמתי לתבונתי לאנה וצף פיה אמרא חאצ֗ר אללד֗ה֗ גאיב אלתהלכה֗ והו קולה כי נפת תטפנה וגו׳ ואחריתה וגו׳ פלד֗לך צדר בחכמה ̃ותבונה יעני אלד֗י יוצ̃יה אן הד֗א אלקול אלד֗י אצפה לך ליס הו שי יקע עליה חסך אנמא הו שי תפהמה בפהמך ותעקלה בעקלך ואמא חסך פאנמא יקע עלי להו וסרור ולכן עאקבתה[3]) תשבה ארבעה֗ אשיא אחדהא יולם אלחאסה֗ והו אלעלקם אד֗ ימר אלד֗וק ואלת֗אני והו אצעב מן אלאול והוא מא יולם אלג֗סם כקטע בעץ֗ אלאעצ֗א (מא יולם אלג֗סם)[4]) כצ֗רבה֗ סיף ואלת֗אלת֗ אצעב מנהמא והו אלמות אד֗ יפרק בין אלנפס ואלג֗סד ואלראבע אצעב מן אלג֗מיע והו אלת֗רי אד֗ יבלי אלג֗סד ויפניה. וכאן קצדה בהד֗א אלמת֗ל ג֗מיע דואעי אלדניא אלתי תכ֗דע אלאנסאן בלד֗תהא אלחאצ֗רה֗ אלא אנה ראי הד֗א אלמת֗ל אחדהא פכ֗אטבנא בה ת֗ם קאל ארח חיים וגו׳ יעני ומא דעתך אליה דאר אלדניא מן אלקביח פלא תט֗נן אן פיה צ֗רבא יו̃ל אלי

[1]) ביאור: אמרו כי חיים הם וגו׳ מוסב על מה שראוי לאדם לעשות ואמרו מכל משמר על מה שיזהר ממנו ונתן שתי הזהרות האחת באמרו עקשות פה והיא מדת מי שימנע מלצאת ידי חובתו והשנית לזות פה והיא מדת העושה מה שנאסר עליו ובשלשה הפסוקים האחרונים רמז אל שני מינים האלו.

[2]) בכ״י ב׳ אלי אלמות.

[8]) בכ״י עאקבתהא.

[4]) שלש מלות אלו יתרות ונראה ג״כ שצ״ל בצ֗רבה̈.

לא תדכ֗ל דכ֗ולא ת֗ם אל תאשר לא תסתרשד ענה[1]) ולא תמל ת֗ם פרעהו אצרפה ען באלך ואעתקאדך ת֗ם אל תעבר בו מר אלטריק ת֗ם שטה מעליו תעמד אלחיאד ענה ת֗ם קאל ועבר וג֗ז מסרעא לילא תתדרג֗ מן שי אלי שי וכמא קאל דויד אשרי האיש אשר לא הלך ת֗ם לא עמד ת֗ם לא ישב (תהלים א׳ א׳) פאן הו משי פמצירה אן יקום ואן הו קאם מצירה אן יג֗לס. ואכ֗בר ען שרהם אנהם ממא קד אעתאדוה קד צארת אלמעאצי להם כאלטבע חתי אן נומהם לא ינשאהם דון אן ירתכבונהא נט֗יר אלחיואן אלדאער אלד֗י קאל פיה לא ישכב עד יאכל טרף (במדבר כ״ג כ״ד) כד֗לך האולי כי לא ישנו אם לא ירעו. ובעכס ד֗לך יפעל אלצאלחון לא ינאמון דון אן יחסנו ויטיעו כמא קאל דויד אם אתן שנת לעיני וגו׳ עד אמצא מקום לה׳ וגו׳ (תהלים קל״ב ד׳—ה׳) וכמא קד צאר אלט֗לם להאולי כאלטעאם ואלשראב דאימא כד֗לך אלכ֗יר ללצאלחין מסתדאמא כמא נאדתהם (אלחכמה֗) פקאלת לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי (משלי ט׳ ה׳)[2]):

18 וסביל אלצאלחין כספר אלנור בלמא מר אצ֗י אלי ת֗באת
אלנהאר: 19 וטריק אלפאסקין שביהה֗ באלאפל לא יעלמון במאד֗א
יעת֗רון:

מת֗ל אלטאעה֗ ואלצלאח באלנור לוג֗וה. מנהא לאן אלצאלח יעמל עמלה לוג֗ה אללה ליס יריד אן ינסתר בל יט֗הר לה אמאמה כמא קאל פיהם מבקשי פניך יעקב (תהלים כ״ד ו׳) ואלפאסק בעכס ד֗לך והיה במחשך מעשיהם (ישעיה כ״ט ט״ו) ואלצלחא מראדהם אלתבאהי באעמאלהם לימת֗להא אלנאס ואלפאסק בעכס ד֗לך יכ֗אף ט֗הור אלנאס עליה כמא קאל ועם נעלמים לא אבוא (שם כ״ו ד׳). ואלאכ֗ר [לאן אלצאלחין] עמלהם עלי עדל ונט֗אם ותרתיב כמא יעמל אלעמל פי אלנור באתקאן ואלט֗אלמון עמלהם אלג֗זאף ואלגטרסה֗ כאלסאיר פי אלליל פהו יעת֗ר ויתכ֗בט. ואסתג֗אד ללצדיקים אלמת֗ל אד֗ מת֗להם באלנור אלמתזיד אלד֗י הו מן אול אלצבאח אלי אלזואל כמא קאל הולך ואור עד נכון היום ת֗ם קטע אלמת֗ל מן הנאלך ותרך אן ימת֗לה באלנור אלד֗י בעד אלזואל לתנקצה פאשתרט עד נכון היום ונ֗צצה[3]):

20 יא בני אצג לכלאמי ומיל סמעך לאקואלי: 21 לא ירוגו ען
עיניך אחפט֗הם דאכ֗ל קלבך: 22 פאנהם חיוה֗ לואג֗דיהם ושפא לכל

[1]) נראה שצ״ל בה.

[2]) ביאור: הזהיר את בנו מלהתערב עם הרשעים בששה מאמרים שלא יכנס בדרכם ושלא ילך בה ושירחיקה ממחשבתו ושלא יסור אליה ושיכוון לשטות ממנה ושיעבור במהירות כדי שלא ירד ממדרגה אל מדרגה כמו שהזהיר דוד מלכת עם הרשעים ולעמוד במקומם ולשבת עמהם. ואמר שרעת הרשעים נעשה להם כטבע עד שלא ינומו אם לא ירעו וכן הצדיק לא יישן אם לא עשה הטוב.

[3]) ביאור: המשיל את הצדיק לאור לפי שכל מעשי הצדיקים הם לפני השם לא יסתירום ולפי שהם מתפארים בהם כדי שיעשו בני אדם כמוהם והרשעים הפך זה ועוד לפי שכל מעשי הצדיקים מתוקנים כמלאכה הנעשית ביום ומעשי רשעים הם בחפזון ויכשלו בהם כהולכים בחושך. ואמר עד נכון היום ירצה בו שהצדיקים דומים לאור היום ההולך וגובר עד הצהרים ולא לאור המתמעט אחר חצות היום.

הדה אלבלאגה אנמא כנת מתלך פי אויל אמרי ולקד כאן אבאי[1]) ייטפקאן עלי לאני כנת ואחדהם ורקיק אלבדן ענדהם ומע דאך לם ישפקו עלי מן אדב בל כאן מן שחהם[2]) וירני ויאמר לי וגו׳. וקולה אל תשכח ואל תט לא תנס סהוא ולא תמל מתעמדא. ומעני ראשית חכמה קנה חכמה הו אן אלאנסאן קד יכון לא יערף קדר אלחכמה ואלעדל מהמא לם יען בשי מנהמא פאדא הו אבתדי בשי יסיר לדא לה חת יותרהמא עלי גמיע אמלאכה לאנה יציר הניה כמן לה ראס מאל יהרין פי אלזיאדה עליה ונטיר הדא ינאל אלעבד פי אלטאעאת אדא עלם אן הסנאת קד הצלת לה אישתאק אלי אלזיאדה עליהא וענהא[3]) יקול אלעלמא שכר מצוה מצוה (אבות פ״ד מ״ב) ואיצא מצוה גוררת מצוה (שם). וקולה תתן לראשך לוית חן וגו׳ דכר אללוא ואלתאג יעני אלסאמע מנה אנך לו כנת מלכא לם יכן לתאגך ולואיך בהא ונור אלא באלחכמה כמא צרב מתלה פי גיר הדא אלמוצע וקאל טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן (קהלת ד׳ י״ג)[4]). פלמא תלי אלאב דלך עלי ולדה עטף אליה וקאל

10 אסמע יא בני אנת איצא וכד אקואלי תכתר לך סנו אלחיוה:
11 פאני קד דללתך עלי טריק אלחכמה ואסלכתך מסאלך אלאסתקאמה:
12 אמא פי סירך לא תציק כטאוך ואן האצרת לם תעתר: 13 פתשדד
באלאדב לא תמל ענה ואחפט אלחכמה אנהא חיותך:

קולה בלכתך ואם תרוץ אשאר בה אלי נועי אלתדביר אללדין יחתאג אלמר אליהמא אחדהמא עאגל ואלאכר אגל בטי פקאל אן אלחכמה תערפכהמא חתי אן ארדת אלסריע לם תעתר פיה פתהגם ותקתחם עלי אלאמור[5]). תם עאד אלי אלנהי ען סבל אלפאסקין פקאל

14 פי סביל אלפסאק לא תדכל ולא תסתרשדן בטריקהם:
15 אגדבה[6]) לא תמר פיה הד ענה[7]) וגז: 16 לאנהם לא ינאמון או
יסו וינפר נומהם אן לם יעתרו: 17 למא קד תגדו טעאם אלטלם וכמר
אלמטאלם ישרבון:

באלג פי אלנהי ען מכאלטה אלאשראר בסתה צרוב מן אלקול אלאול אל תבא

---

[1]) בכ״י אביי.

[2]) אפשר שצ״ל שאנהם.

[3]) בכ״י ומנהא.

[4]) ביאור: האב אומר לבנו כבר הגעתי אל תמדרגה הזאת מן החכמה לפי שלא נמנעו אבי מלהורותני וליסרני אף על פי שהייתי בן יחיד ורך. ואמרו אל תשכח בשוגג ואל תט במזיד. וראשית חכמה וכו׳ ירצה בו שאם יתחיל האדם לקנות חכמה וצדק ינעם לו ואז יתן להם היתרון על כל קניניו ויתאוה להוסיף עליהם. ואמרו לוית חן וכו׳ כלומר שאין בכתר המלך הוד והדר כי אם כשיתחבר עמו החכמה.

[5]) ביאור: אחר שסיפר לבנו מה שצוהו אביו יזהירהו שיעשה כמהו וישמע מצותיו. ואמר שהנהגת האדם היא על שתי דרכים אם שילך לאט או במהירות והחכמה תורהו שתי ההליכות עד שאם ירוץ לא יכשל.

[6]) כ״י ב׳ פאתרכה כ״י ג׳ פאהתכה.

[7]) כ״י ב׳ וג׳ לא תמר טריקה ותעמד מנה אלחיאד וגז מסרעא ועיין בביאורו.

ארׄא נטׄר אלי שי הו ממנוע מנה קד פעלה גירה פקצד אלנבי תסכינה בכשף עואקב אלאמר לה פקאל אל תקנא וגו׳ כי תועבת ה׳ וגו׳ מארת וגו׳ [1]):

34 אנה לידהי אלדהאה̈ ויעטי אלכׄאשעין אלחטׄא[2]): 35 ואלחכמא
ינחלון אלכראמה̈ ואלגׄהאל יעטׄם הואנהם:

ללעבראניין כלאם מסתעמל פי לגתהם יקאל לה אלתנזיל ואלתרתיב הו כקול אלערב אן אלקאצׄי טׄלם פלאנא וזור כתב פלאן וכדׄב קול פלאן ולים מענאהם פי דׄלך אן אלחאכם גׄעל פלאנא יטׄלם ולא אן יזור ולא אן יכדׄב ואנמא ירידון בגׄמיע דׄלך אן אלחאכם נזל פלאנא מנזלה̈ אלטׄאלמין או אלכׄאדׄבין או אלצאדקין כדׄלך פי לגה̈ אבאינא יקולון ען אלקצׄאה̈ והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברים כ״ה א׳) יענון אנהם ירתבון כל ואחד פי מרתבתה וכדׄלך יקול אללה אני ה׳ פתיתי את הנביא ההוא (יחזקאל י״ד ט׳) אנמא יעני אנא אנזלה מנזלה̈ אלמכׄדועין ומסלה̈ אלאבא למה תתענו ה׳ מדרכיך (ישעיה ס״ג י״ז) אנמא ירידון לא תחלנא מחל אלצׄאלין ועלי מתׄל דׄלך קאל האהנא אם ללצים הוא יליין אנה ירתב אלדהאה̈ פי מרתבתהם וכדׄלך אלענוים ואלחכמים ואלכסילים אגׄמעין וליס פי דׄלך שי מן אלגׄבר[4]).

ד

1 יאיהא אלבנין אסמעו אדב אלאבא ואצגו למערפה̈ אלפהם:
2 פאני קד אעטיתכם כתׄא גׄידא הי תוראתי לא תתרכוהא: 3 ואני
איצׄא כנת מתׄלכם אבנא לאבי רכׄצא וחידא לאמי: 4 פדלני וקאל לי
ידעם כלאמי קלבך אחרס וצאיאי תחי: 5 אקתן אלחכמה̈ ואלפהם[5])
לא תנם ולא תזל מן אקואל פאי: 6 לא תתרכהא פאנהא תחרסך
אחבבהא תחפטׄך: 7 אול[6]) אלחכמה̈ הו אן תקתניהא פתציר תשתריהא
בכל מלכך[7]): 8 אכׄלצהא תרפעך ותכרמך אדׄ תלאזמהא: 9 תצׄע[8]) עלי
ראסך לואא מן הואדה̈ ובתאג מן פכׄר תגׄנך:

הדׄה אלאקואל יקצהא אלאב עלי ולדה ויקול לה תראני קד בלגת פי אלעלם

---

[1]) ביאור: יש בטבענו מדת הקנאה אשר תתעורר בנו על זולתנו עושה דבר הנמנע ממנו וכוון הנביא להשקיטה בגלותו אחרית הדבר.

[2]) כ״י א׳ אלחט.

[3]) עיין אמאנאת ד׳ קס״א–קס״ב והובא הפירוש במאירי.

[4]) ביאור: אמרו יליין רוצה בו ישימם במדרגת לצים ויפרסמם במה שהם וכן המנהג בלשוננו כמו בלשון ערבי לומר והצדיקו את הצדיק כלומר ישימו אותו במדרגת צדיק וכן אמרו פתיתי ואמרו למה תתענו לא שהשם יפתה או יתעה אלא שהשם ישים האדם במדרגת מפותה או תועה.

[5]) כ״י ב׳ וג׳ ואשתרי אלפהם.

[6]) כ״י ג׳ אול מא תאמר בה.

[7]) כ״י ב׳ וג׳ מאלך.

[8]) כ״י א׳ תצנע.

למא כאן אלחיואן ענד ניאמה וענד אנתקאלה מן מתוי אלי אכר הו אשד כופא מנה אדא אעתמד עלי וטן בעינה אעטאה אלחכים אלאמאן פי אלחאלין גמיעא אעני חאל אליקטה ואלמנאם בקול אז תלך וגו׳ אם תשכב וגו׳ ודלך אדא אסתעמל אלחכמה פהו לא יכאף אפה[1]) סמאויה תחל בה גפלה אדא כאן צדיקא ופיה יקול פחד פתאם ולא ינדאה טלם אלטאלמין מן אלנאס איצא כמא קאל ומשאת רשעים[2]).

27 לא תמנע אלכיר מן אהלה אדא[3]) טאקת ידך עמלה:

יטן אלסאמע הדה אלאיה אן אלחכים אשתרט פי פעל אלכיר אלא יצטנע אלא אלי קום הם לה אהל ולו כאן אלאמר כדלך לבטל אלמערוף ואלבר בתה אד לא וקוף מנא עלי אהל אלאחסאן אלמסתחקיה ולכן אלמעני פי קולה בעליו אלדין הם אהלה באלטלב פליכן אלטאלב הו אלמכאטר בה לא אלמטלוב אליה[4]):

28 לא תקל לצאחבך אמץ ועד וגדא אעטיך ומוגוד מעך:

נהאנא פי הדא ען אלמדאפעה פי קצא חקוק אלנאס פכיף פי חקוק אללה[5]):

29 לא תתערצן אלשר לצאחבך סימא והו גאלס מעך ואתקא:

לם יטלק בקולה הדא תערץ שר אלמסתפיק לפעלך בה לכנה געל עקאב אלמתערץ שר אלמטמאן אליה אשד מן אלחדר מנה כמא אן טפרה בה אסרע[6]):

30 לא תכאצמן אנסאנא מגאנא סימא אדא לם יולך שרא:

ולם יבח בהדא איצא כצומה מן קד אולאך שרא לכנה געל עקאב מולי מן לם יס אליה אשד ואמר[7]):

31 לא תגר עלי רגל טאלם ולא תכתר שיא מן טרקה: 32 אן אללה יכרה אלראיגין וסרה מע אלמסתקימין: 33 ומחקה אללה פי מנאזל אלטאלמין ויבארך עלי מאוי אלצאלחין:

אחתגנא אלי תנביה אלחכים עלי דלך לאן פי טבענא כלקא יסמי אלגירה יהיג

---

[1]) בכ״י אנה.

[2]) ביאור: האדם יפחד יותר כשיסע ממקום למקום או כשישכב לנום מכשישב במולדתו או כשהוא ער ואם ישמר את החכמה יבטח באל ויצילהו מרעה בידי שמים והוא פחד פתאום ומרעה בידי אדם והוא שואת רשעים.

[3]) כ״י כ׳ סימא אדא.

[4]) ביאור: אמרו מבעליו ירצה בו השואלים שמוטל עליהם לדעת בעצמם אם הם ראויין לגמילות חסד ואינו רוצה בו שיחקרו הנשאלים לדעת אם השואלים ראויים לגמול להם חסד לפי שאין אנו יכולים לעמוד על מדותם ותבטל אז הצדקה.

[5]) ביאור: הזהיר שלא יאחר אדם מה שחייב לשלם לרעהו וכל שכן מה שחייב לשם.

[6]) ביאור: לא התיר בזה לחרוש רעה למי שהוא נשמר ממנו אבל העונש יותר גדול אם רעך הוא שקט אצלך.

[7]) ביאור: לא התיר בזה להרע למי שגמלך רע אבל העונש יותר גדול אם לא הרע לך רעך תחלה.

למא כאנת אלפנון אלתי בהא תנאל אלחכמה̈ מנהא מא הו פי אלבניה̈ ואלענצר ומנהא מא הו אכתסאב קסם אלחכים אלקול פקאל פי אלאנואע אלאכתסאביה̈ אשרי אדם מצא חכמה לאנה טלב פוגד וקאל פי אלפנון אלענצריה̈ ואדם יפיק תבונה לאנהא תופיק מן אלמכ̇תרע. ולם יזם בקולה כי טוב סחרה אלי אלתכסב באלעלם לכנה אראד בה מתאגרה̈ אלחכמה̈ והי אלעמל בהא אעני במא תאמר בה. פפצ̇ל אמתלאכהא עלי אלפצ̇ה̈ ואלד̇הב ואלגואהר ועלי אלמלך אג̇מע לוג̇וה שתי מנהא אן אלמאל יחתאג̇ צאחבה יחפט̇ה ואלחכמה̈ הי תחפט̇ צאחבהא כמא קאל מזמה תשמר עליך (משלי ב׳ י״א) ואלמאל לא יתהיא לך קצ̇א חואיג̇ך אלא באכ̇ראג̇ה ען ידך ואלחכמה̈ תקצ̇י מא תרידה בהא והי ת̇אבתה̈ לך ואלמאל קד ירבח פיה וקד יכ̇סר ואלחכמה̈ רבחהא דאים ואלמאל לא יזידך חיוה̈ ולא ידל̇לך אלג̇נה̈ ואלחכמה̈ תפעלהמא ג̇מיעא וקד יכון אלמאל מצ̇רה̈ וקד תכ̇לפה לגירך וקד תג̇צב עליה ואלחכמה̈ ליסת כד̇לך פמנהא קאל ארך ימים וגו׳ עץ חיים וגו׳[1]):

19 אללה אסס אלארץ̇ בחכמה̈ והיא אלסמאואת בפהם:
20 ובמערפתה אנשקת אלג̇מור ובהא אלשואהק תדר אלטל: 21 פיא
בני לא תרג̇ ען עיניך אחפט̇ אלפקה ואלמהמאת: 22 תכן חיוה̈ לנפסך
וחטוה̈ עלי ג̇בבך:

הד̇א אלפצל הו מא קדמנא ד̇כרה אן אלמכ̇תרע עז וג̇ל כ̇לק עאלמה בחכמה̈ אעני כ̇לקה מחכמא לא נקץ̇ פיה ובד̇לך ג̇על אסאסה אלד̇י עליה ית̇בת אלעדל אלד̇י בה תא̇מר אלחכמה̈. פוצף אלחכים האהנא ארבעה̈ אשיא רסוב אלארץ̇ פי מרכזהא לקולה יסד ארץ ואחאטה̈ אלפלך בהא לקולה כונן שמים ותפג̇ר אלעיון אלתי תסקי אלארץ̇ לקולה תהומות נבקעו ונזול אלג̇ית̇ ואלטל מן אלעלו לקולה ירעפו טל. וג̇על קאעדה̈ אלג̇מיע ומעתמדה אלחכמה̈ אלאמרה̈ באלעדל פקאל פיהא פאד̇א כאן אלאמר כד̇לך פיא בני אל ילזו וג׳ פתי חיים לנפשך פי אלאכ̇רה̈ וחן לגרגרתיך פי אלדניא[2]):

23 חיניד̇ תסיר פי טריקך ואת̇קא ולא תצדם רג̇לך בשי: 24 ואן
אנצ̇ג̇עת לם תפזע ואן נמת הנאתך סנתך: 25 לא תכ̇ף[3]) מן פזע
אלג̇פלה̈ ומן דוי אלט̇אלמין אד̇א אקבל: 26 לאן אללה יכון תכלאנך
יחפט̇ קדמך מן אלתעלק:

[1]) ביאור: אמרו מצא חכמה יורה על החכמה שיקנה האדם בלימודו ואמרו יפיק תבונה יורה על החכמה הנטועה בטבעו בחסד הבורא. ויתרון החכמה על הממון הוא בענינים רבים שהממון צריך שמירת בעליו והחכמה תשמור את בעליה והממון אינו מועיל אלא אם תוציאנו מידך והחכמה תועיל והיא קיימת אצלך ובממון יש רוח והפסד ובחכמה תרוית לעולם והממון אינו מוסיף חיים ולא יביאך לגן עדן והחכמה תעשה זו וזו והממון לפעמים מזיק ולפעמים תניחהו לאחרים ולפעמים תתמוט בעבורו והחכמה אינה כן.

[2]) ביאור: כבר הקדמנו שהשם ברא את העולם בחכמה ויסדו על הצדק ועל השווי שהחכמה תצוה בהם וכאן הזכיר החכם ארבעה דברים והם שהארץ עומדת על מרכזה והגלגל סובב אותה והמעינות יוצאים להשקות את הארץ והטל והגשם יורדים מן השמים. ואחר שהחכמה היא מכוננת כל הדברים אמר החכם אל ילוזו וגו׳ שהיא חיים בעולם הבא וחן לגרגרותיך בעולם הזה.

[3]) כ״י ב׳ ותכון לא תכ̇אף.

מראדה במראשית כל תבואתך כֹאצה לאנהא אעז אלאתמאר ענד אלאנסאן אד הי משתהאה מסתטרפה יקול פיהא כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הרואה (ישעיה כ״ח ד׳) כדלך ינבגי אן תכון טאעאת אלאנסאן לרבה מן אעז מא ימלכה. מן דלך אלצלואת פי אול אלנהאר אד הו עזיז ענד אלאנסאן ליתצרף פיה פי חואיגה וכדלך אעטא אלבר ווּפא אלנדור מן אגוד אלנקוד כמא יקול וכל מבחר נדריכם (דברים י״ב י״א) וכדלך מא גא מן אלסמע באקדאם בכור אלנאס ואלבהאים גמיעא[1]). ואתבעה בקול וימלאו וגו׳ יעני אלמאמור ויקול לה לא תתוהמן אנך תציע מא תקדסה ללרב אמא באטעאמך איאה ללנאר או אלחיואן[2]) בל אנת בדלך מכתסב אצעאף מא תתוהם אנך ציעתה וימלאו אסמיך וגו׳ פלא תגארה ארבח מן הדה אד תעטי רבך חסב טאקתך יעטיך הו חסב קדרתה[3]):

11 לא תזהדן יא בני פי אדב אללה ולא תצֹגר מן עטתה: 12 לאן
אללה יעט מן יחבה יצנע בה[1]) כמא ירצא אלאב לאבנה:

הדאן אלפסוקאן המא אללדאן שרחנא מענאהמא פי צדר כתאב איוב וקלנא אן אלאלאם אלתי יחדתהא אלחכים גל גלאלה פי עבאדה עלי גמיע פנונהא הי עדל לא גור פיהא לאנה אנמא יפעל לאחדי עלתין אמא לתמחיץ מא סלף מן אלסיאת ואדהאבהא או לתעויץ יתלו אלצבר אלדי יצברה אלעבד עלי אלמחן אלא [אן] אלאמר כיף מא כאן פהו לצלאח כמא אן אלאב אלמשפק יפעל בולדה אלאמא למצלחתה אמא לאדהאב אמראצה בסקי אלאדויה אלמרה אלכריהה ואמא לתעלימה אלכתאב ואלחסאב ואלצנאיע ואלמכאסב באלצרב ואלקסר פלדלך קאל וכאב את בן ירצה ונטיר קולה כי כאשר ייסר איש וגו׳ (דברים ח׳ ה׳)[5]):

13 טובא אנסאן וגד אלחכמה ווּפק לה אלפהם: 14 לאן
מתאגרתהא כיר מן מתאגרה אלורק וגלתהא כיר מן אלקראצה: 15 והי
אעז מן אלגואהר וכל מראדאתך לא תסאויהא: 16 טול אלעמר ען
ימינהא וען יסארהא אלגנא ואלכרם: 17 וטרקהא טרק נעמה וגמיע
מסאלכהא סלאמה: 18 והי שגרה אלחיוה ללמתמסכין[6]) בהא
ודאעמוהא ראשדון:

1) עיין קידושין י״א ע״ב ובכורות מ״ט ע״ב.

2) נראה שהגאון רומז אל תרומה טמאה שהיא בשרפה ואל כרשיני תרומה שמאכילין אותן לבהמה עיין תרומות (פי״א מ״ט).

3) ביאור: אמר מראשית לפי שראוי שיתן לשם היקר במה שיש לו כמו בכורי אדמתו ובכורות צאנו וכן מצות תפלה בתחלת היום לפי שהיא השעה היותר טובה לאדם לעסוק בעסקיו וכן יעשה צדקה וישלם נדריו ממיטב מעותיו. ואמרו ימלאו ר״ל לא יחשוב אדם שאיבד מה שהקדיש לשם ושרפו או נתנו לבהמה ולחיה לפי שהשם יחזיר לו כפלים.

3) כ״י א׳ חסר.

5) ביאור: כבר ביארנו שני הפסוקים האלו בפתיחתנו לספר איוב שהיסורים הבאים על האדם הם רק להצלחתו אם לכפרת חטאיו שכבר חטא או ליתן לו גמול על מה שיסבול מן היסורים שינסהו השם בהם וכן עושה האב בבנו שיכאיבהו להצלחתו בין לרפאתו מחליו בין ללמדו הכתיבה והחשבון והאומנות ומשא ומתן.

6) כ״י א׳ וב׳ ללמסתכנין.

5 תֿק באללה מכֿלצא ולא תתוכֿלן עלי פהמך: 6 ופי גֿמיע טרקך
אעתרף לה פאנה יסהל סבלך: 7 לא תכון חכימא ענד נפסך אתֿק
אללה וזל ען אלשר: 8 יכן שפאא לאוצאלך ושרבא לעטֿאמך:

אמר פי הדֿה אלאיאת באכֿלאץ אלתֿקה באללה ומעני דֿלך אלא ימתחן אלעבד רבה כאן יקול אגֿרבה הל יקדר עלי כֿלאצי אם לא וקד עלמת מא כאן מן אכֿבאר אלממתחנין דאימא. וקולה ואל בינתך אל תשען נהי בה אלקום אלחוולין אלדֿין יתוהמון אנהם מסתגניון ען תדביר מדבר ולטף לטיף בהם בל יקדרון אנהם בחילהם וקותהם יסתפידון אלפואיד והדֿא נטֿיר מא נהי אללה פי אלתוראה פקאל ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי וגו׳ (דברים ח׳ י״ז) ואן[1]) בדֿלך יפתחון אלבלדאן ויטֿפרון באלמלך נטֿיר קולה כי אמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבנותי וגו׳ (ישעיה י׳ י״ג) ואן[1]) בדֿלך יעאפון מן אלאמראץֿ ואלאוגאע כמא קאל וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו (הושע ה׳ י״ג). וקולה בכל דרכיך דעהו יעני אעתרף לה בחקה ליס יריד[2]) אערפה הו פי דֿאתה וכדֿלך ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך וגו׳ (דה״א כ״ח ט׳) וכדֿלך ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה׳ (שמואל א׳ ב׳ י״ב) וכדֿלך פי פרעון אשר לא ידע את יוסף (שמות א׳ ח׳) ליס יריד אנה לם יערף כֿברה ואנמא יעני אנה לם יעתרף לה בחקה ואן אללה אחיא אלמצריין עלי ידיה לאנה לו ערף לה דֿלך לם יסתכבד אכֿותה. וקולה אל תהי חכם בעיניך וגו׳ תֿם אתבעה בקול רפאות וגו׳ יקול ללמוצֿא אן מתֿלי מעך כאלטביב אלחאדֿק אלדֿי יוצי אלעליל ליבריה או אלצחיח ליחפטֿ צחתה פיקול לה כל הדֿא לא הדֿא ואשרב כדֿי לא כדֿי ואנת תעלם אנה תעד אעתראץֿ אלמעאלג עלי מעאלגֿה וטֿנה בנפסה אנה אבצר בדואיה מן טביבה כדֿלך אלמורב אלמעתרץֿ עלי מודבה ואלטֿאן אנה אבצר מנה גֿאיר טֿאלם פלדֿלך קאל אל תהי חכם וגו׳ רפאות וגו׳. ולם יען בקולה שרך אלסרה̈ וחדהא בל אראד גֿמיע אלאעצֿא ולדֿלך פסרתה אוצאלא ואנמא נסב אלגֿמיע אלי אלסרה̈ אדֿ כאן אלגֿנין בהא מעלק פי האל מכתֿה פי בטן אמה ומנהא יגתדֿי כאלתֿמרה̈ מן אלשגֿרה̈[3]). תֿם קאל

9 אכרם אללה מן מאלך ומן אואיל גֿמיע גלאתך: 10 תמתלי
אהראך כֿצבא ותפיץֿ תֿגארך[4]) עצירא:

החמשים השלישי שנכנע לפני אליהו ולא נשרף כשני השרים הראשונים. ואמרו קשרם וכו׳ רומז אל הנשים שמדרכן להתקשט ואומר להן אם יהיו התכשיטים מחוברים עם החכמה תמצאנה חן בעיני אלהים אבל בלי הכמה אין להן חן בעיני השם. ואמרו כתבם וכו׳ רומז אל האנשים ואומר להם שיצפנו החכמה בלבם.

[1]) כ״י אן.

[2]) בכ״י אריד.

[3]) ביאור: בכל לבך טעמו שיבטח אדם בשם בלב שלם ושלא ינסה אותו. ובאמרו בינתך וכו׳ הזהיר שלא יחשוב שדי לו בבינתו ובכחו ושאיננו צריך במנהיג שינחהו להגיע אל מבוקשו. ואמרו דעהו ר״ל שיכיר את חובתו נגד השם וכן נאמר בפרעה שלא ידע את יוסף אין ענינו שלא ידע את מעשיו אבל לא הכיר את טובו שהחיה את המצריים בשני הרעב והעביד את אחיו בפרך. וטעם תהי רפאות שמע אל עצתי כמו שצריך החולה לשמוע לדברי הרופא שהוא בקי בסגלות הסמים יותר ממנו ולכן אמר אל תהי חכם. ומלת שרך אינו רוצה בה הטבור בלבד אלא האברים כלם והפריד את הטבור לפי שהעובר במעי אמו נתלה בו וניזון ממנו.

[4]) כ״י א׳ תגארתך.

נון וכלב בן יפנה וכד̇לך אד̇א הו לם יקתרף מעציה̈ לם יקתלה אלחאכם בשי מן צ̇רוב ד׳ מיתות בית דין ואיצ̇א קד יסל אלעבד רבה פיזיד פי חיותה כמא פעל בחזקיהו בל קד ימות אלאנסאן וישא אללה אחיאה לפעלה או פעל ואלדיה בשי מן מונבאת אלחכמה̈ כמא פעל ללצרפית עלי ידי אליהו וללשונמית עלי ידי אלישע. ואמא דאר אלאכ̇רה̈ פהי אלחיוה̈ אלטוילה̈ אלתי לא תנקטע אלמעד̇ה̈ ללצאלחין כמא קאל פי צלחא אלמלוך חיים שאל נתתה לו וגו׳ (תהלים כ״א ה׳). ואלחכמה̈ אלדניאיה̈ איצ̇א קד תכ̇ליץ מן אלקתל ביד אלסלטאן כמא כ̇לצת אלאמראה̈ אלחכימה̈ אלתי כאנת פי אבל בית המעכה אהל מדינתהא מן יד יואב כמא קאל ותקרא אשה חכמה מן העיר שמעו שמעו אמרו נא אל יואב קרב עד הנה ואדברה אליך ויקרב אליה ותאמר אליו האתה יואב ויאמר אני ותאמר לו שמע דברי אמתך ויאמר שומע אנכי ותאמר לאמר דבר ידברו בראשונה [לאמר] שאול ישאלו באבל וכן התמו (שמואל ב׳ כ׳ ט״ז—י״ז) ושרח תלך אלקצה̈ באכ̇תצאר אנהא קאלת ליואב קד כאן יגב עלי אצחאבך אן יכלמונא אולא באלסלאם ויסלונא מא ירידוה ת̇ם יחקקו עלינא אלטאעה̈ ואלמעציה̈ בעד ג̇ואבנא כמא קאלת אלתוראה̈ כי תקרב אל עיר להלחם עליה (דברים כ׳ י׳) וכמא כ̇לצת חכמה̈ אלד̇י קאל ללמלך אן אללה קד צנע מא ארדתה מן אלט̇פר פאצנע מא ירידה מן אלעפו ואלד̇י קאל יאיהא אלמלך האולי קד אסו פמא אלד̇י תחסן אנת[1]) ואמת̇אלהמא כת̇יר. בל קד תכ̇ליץ אלחכמה̈ אלדניאיה̈ אלתי הי דון אלדיאניה̈ מן עקאב אללה איצ̇א כמא עלמת מן אלקאידין אללד̇ין אסיא אלאדב עלי אליהו וקאלא לה כה אמר המלך מהרה רדה (מלכים ב׳ א׳ י״א) כיף אחתרקא באלנאר ואן אלקאיד אלת̇אלת̇ אלאדיב בלטפה וג̇ת̇וה בין ידי אינבי ותחננה אליה תכ̇ליץ מן אלחריק. ואמא קולה ען חסד ואמת קשרם על גרגרתיך ת̇ם כתבם על לוח לבך פאנה ישיר בד̇לך אלי אלרג̇אל ואלנסא ג̇מיעא לאן אלנסא מן שאנהן אן יתזין בעקוד מן דר ולולו עלי גבבהן פקאל להן אנכן תפעלן ד̇לך תרדן אלזינה̈ ולא יזינכן ד̇לך דון אלחכמה̈ בל הי אפצ̇ל מנהא לאנכן תחט̇ון בהא ענד אללה ואלנאס אג̇מעין כמא קאל בעיני אלהים ואדם והד̇ה אלעקוד פלא חט̇וה̈ להא ענד אללה[2]) אלבתה̈ וקד ישך פי הואדתהא ענד אלמלוך. ואמא אלרג̇אל אלד̇י ליס מן שאנהם עקוד ולא חלי קאל פיהם כתבם על לוח לבך יעני אחפט̇והא פי צדורכם[3]). ת̇ם קאל

---

[1]) הגאון הביא כאן שני משלים שמצא בספרי מוסר אשר לערביים והם שהחכמה הצילה איש אחד שאמר למלך האל עשה רצונך ונתן לך תשועה ועתה עשה רצונו וסלח ואויביך ואיש אחר אמר הם הרעו לך ואתה במה תטיב להם.

[2]) בכ״י אלנאס.

[3]) ביאור: אלו הפסוקים נאמרו תחלה על העולם הזה שהחכמה בדברי ואמונה תציל ממגפה שהיא מיתה בידי שמים כמו שניצלו יהושע וכלב ממגפת המרגלים וכן גם לא יעבור אדם עבירה לא ימיתהו הדיין באחת מארבע מיתות בית דין וכן תוסיף החכמה שנים על הימים הקצובים כמו שעשה ה׳ בחזקיה ותחיה מתים על ידי נביאים בעבור הטוב שעשו הם או הוריהם כמו שהחיה אליהו בן הצרפתית ואלישע בן השונמית. ונאמרו עוד על העולם הבא שהוא שמור לצדיקים והוא חיים נצחיים. והחכמה העולמית ג״כ תציל ממיתה בידי מושל כמו שעשתה אשה חכמה באבל בית המעכה עם יואב באמרה דבר ידברו וכו׳ וביאורו היה ראוי לאנשיך לקרא אלינו בראשונה לשלום ולשאול ממנו את חפצם ושלא להצדיקנו ולהרשיענו כי אם אחר תשובתנו. ולפעמים תציל החכמה העולמית גם ממיתה בידי שמים כמו שאירע לשר

ארץ פי לגה אלעבראניין דאראן אלדניא ואלאכרה. פאמא דאר אלדניא פרבמא נאלהא מן תגלב כמא יקול ואיש זרוע לו הארץ (איוב כ״ב ח׳) ואמא דאר אלאכרה פלא ינאלהא אלא אלמתקון כקולה וענוים ירשו ארץ (תהלים ל״ז י״א) פלדלך אפסר ארץ אלדאר. ואמא קולה פי הדא אלמוצע כי ישרים ישכנו ארץ ורשעים מארץ יכרתו פאנה יחתמל אלאמרין גמיעא פאלא פסר עלי דאר אלדניא פקד וגב אן יכציץ ויקאל אן אלנבי אנמא אראד בהדא אלתבאת אלעאקבה לא אואיל אלאמור ודלך אן אלמלוך לא יתבת מלכהם אלא בעדל כי בצדקה יכון כסא (משלי ט״ז י״ב) וכדלך אלוגיהון ודוו אלאמואל לא תדום נעמתהם או יחסן גואיהם כמא יקול לא יכון אדם ברשע (שם י״ב ג׳) לאן אלזמאן מבני עלי דלך כמא אן אגסאם אלחיואן מבניה עלי עדל מן אלארבעה אלממתזגין וכמא אן אלנבאת ינמו עלי אעתדאל מן ברד וחר וכמא אן אלארץ תסתקר פי מרכזהא עלי עדל ואעתדאל מן חרכאת אלמחיט. פמן חגה אלעקל נעלם אן אלעאלם מאסס עלי עדל וקד קאל אלנבי כי אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פ״ט ג׳) וסאשרח דלך שרחא שפיא פי קצה ה׳ קנני ראשית דרכו (משלי ח׳ כ״ב). פקדם האהנא וקאל לא תגתר יא מגרור באול אלטלם ואלגור פאנה לא יתבת אד הו מנאפר לבניה אלעאלם. ואדא פסר עלי דאר אלאכרה פליודע עאמא ולא יכציץ אד כאן אולהא ואכרהא שיא ואחדא לא יצל אליה אלא אלפאיזון באלצלאח ופיהא ינקטע אלטאלמון אגמעין כקולה שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום ופושעים נשמדו יחדו אחרית רשעים נכרתה (תהלים ל״ז ל״ז—ל״ח)[1]
תם קאל

ג

1 יא בני לא תנס תוראתי וליחפט קלבך וצאיאי: 2 פאנה טול
עמר וסני חיוה וסלאמה תזידך: 3 ואלפצל ואלחק לא יתרכאך בל
אעקדמא[2] עלי גבבך ואכתבהמא[2] עלי אלואח קלבך: 4 תגד אלחט[3]
ואלעקל אלגיד ענד אללה ואלנאס:

עאד אלחכים אלי אלתרגיב פי אלחכמה בצרוב אכר פקאל כי אורך ימים ושנות חיים יהדא ינצרף אלי אלדארין גמיעא. פאמא פי דאר אלדניא פמעלום אן אלחכמה אלריאניה קד תזיד פי חיותה אילא כמא תדפע עין אלעבד אלמות אלפגאה אעני אלמגנה כמא עלמת מן אלמרגלים וימתו וגו׳ (במדבר י״ד ל״ז) ובקיא יהושע בן

[1]) ביאור: מלת ארץ בעברי ומלת דאר בערבי נאמרות על העולם הזה ועל העולם הבא. ולפעמים העולם הזה נופל בידי בעלי זרוע אבל העולם הבא אינו אלא לצדיקים ואם תפרש שני הפסוקים על העולם הזה אינם מוסבים על תחילת הדברים כי אם על אחריתם וטעמם שלבסוף הצדיקים יצליחו והרשעים יאבדו יפי שהעולם מוסד על הצדק לכן המלכים והנכבדים והעשירים לא תכון הצלחתם כי אם בזאת המדה כמו שבעלי חיים קיימים בשווי ארבעה המזגים והצמחים בשווי הקור והחום והארץ עומדת על מרכזה בשווי תנועת הגלגל. ואם תפרשם על העולם הבא אז הנאמר כולל ואיננו פרטי שתחלת העולם הבא ואחריתו שוות כי לא יגיע אליו כי אם הצדיקים וכל הרשעים יכרתו

[2]) בכ״י א׳ וב׳ אעקדהא, ואכתבהא.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אלחטוה.

מעהא ירון עאגלא אנהם קד נאלו חיוה וקד עאשת נפוסהם באללהו ודלך פי אלעאקבה מות ממית. ופסרת רפאים הלכי לאנה כדאך פי מואצע שתי מנהא מתים בל יחיו רפאים בל יקומו (ישעיה כ״ו י״ד) וארץ רפאים תפיל (שם י״ט) בקהל רפאים ינוח (משלי כ״א ט״ז) ואל רפאים מעגלותיה (שם ב׳ י״ח) ולא ידע כי רפאים שם (שם ט׳ י״ח) ואלאצל פי דלך אלאסתרכא תם יאול אלי אלמות. וקולה כל באיה לא ישובון יעני בה תלך מסאלך אלמות אלתי מן דכלהא לם ימכנה אן ירגע הו מן נפסה חתי יאדן אללה לה פיחשרה וקת אלחשר ויחייה. הדא אלקול פי אלצאלחין ואמא אלכטאון אלדין לם יתובו פאנהם לא יסתטיעון אלרגוע מן אלמות בחילהם כקולה כל באיה לא ישובון ואללה איצא אדא אחיאהם לא ילחקהם בסבל אלחיוה בל יכלדהם פי עדאב אלים פלדלך זאד פי אלקול ולא ישיגו ארחות חיים. פמן חית נהי אלחכים מסתמעה עו[1]) מכאלטה רגאלהם בהדה אלצורה ונסאהם בהדה אלצפה מן תם נהי אולאיך אלרגאל ואלנסא עו אפתעאל הדה אלאעמאל אלתי שרחנאהא גמיעא. תם כתם אלקול באלאמר בעכס הדה אלרסום אד קאל למען תלך בדרך טובים וגו׳ פקולה טובים ישיר בה אלי אלצאלחאת מן אלנסא כמא יקול והאשה טובת שכל (שמואל כ״ה א׳ כ״ה ג׳) ויומי בקולה צדיקים אלי אלצאלחין מן אלרגאל כמא יקול איש צדיק תמים (בראשית ו׳ ט׳)[2]) תם קאל

21 אן אלמסתקימין יסכנון אלדאר ואלאצחא יבקון פיהא:
22 ואלטאלמון מנהא ינקטעון ואלגדארון מנהא ינדרסון:

קד ינבגי אן תעלם אן אלדאר פי לגה אלערב דאראן אלדניא ואלאכרה וכדלך

---

[1]) כ״י מען.

[2]) ביאור: תרגמתי להצילך בפסוק י״ב וט״ז בלשון שנים לפי שהוא מוסב על המזמה והתבונה שיצילוך מאנשים רעים ומנשים רעות ואמר באנשים דרך רע לפי שהם בעלי הדעות ושומריהן. וחחלת מעשיהם הרעים שמקבלים קבלה נפסדת ועושים נמוסים שהשכל מואס בהם ושאי אפשר לעמוד בהם וכל זה בלא תועלת. וממדותיהם המגונות שהם נהפכים בלשונם תמיד וכבר ידעת שפרעה החליף את מאמרו עם משה עשר פעמים ואיך נענש על זה. ומחטאיהם שאין די להם שיעזבו האמת עד שידבקו בשקר ובזה נכפל עונם ועל זה אמרו הוי מחשב וכו׳ וביאור זה שבעל שכל מחשב בנפשו ההפרש שבין עשיית מצוה שהיא לזכותו ועזיבתה שהיא לחובתו שאז יהיה הפסדו כפול וההפרש שבין המניעה מן עבירה וזה לזכותו ובין עשייתה והיא לחובתו שאם ימנע ממנה יהיה שכרו כפול. ומהכרת פניהם שאם ייטיבו הם כמוכרחים ופניהם זועפים ואם ירעו פניהם צהובין וזה אמרו השמחים וכו׳. וממעלליהם עוד שהם בודאים טענות שקר בהתוכחם אתך ומרמים אותך במשאם ומתנם ומאמריהם תלוים עד שלא יצא מפיהם דבר נכון. ואמר בנשים מאשה זרה ולא אשה סתם לפי שישוב העולם והקמת הצורה אי אפשר בלי אמצעית האיש והאשה. ואשה זרה תחליק את לשונה ותצחק עם האנשים כדי לפתותן ובעת השחוק תשכח את בעלה וזה אמרו העזבת וכו׳ ואינה זוכרת את השם שהוא העד בברית נישואיה וזה כמו שהוכיח הנביא האיש הבוגד באשתו וקראו מפר ברית אלהיו ואמר שלא תרצה תפלתו ולא מנחתו. והבאים עליה לא ימצאו חיים כמו שחשבו כי אם יאבדו. וענין רפאים מתים כמו במקומות רבים מן המקרא ועיקר טעם המלה רפיון הגוף. ואמרו וכל באיה וכו׳ רוצה בו הבאים בדרכי המות אשר לא ישובו מהן כי אם ברצון ה׳ בעת תחית המתים וזה בצדיקים אבל הרשעים שלא עשו תשובה לא יוכלו להנצל מן המות ולא יחיה אותם ה׳ כי אם לפורענות עולם וזה אמרו לא ישיגו ארחות חיים. וכהזהיר החכם את שומעיו מלהתערב עם האנשים והנשים שהזכיר תוארם יש הזהרה לאנשים ולנשים האלה עצמם מלעשות את מעשיהם המגונים. וחתם את מאמרו בצוותו ללכת בדרך טובים ר״ל הצדקניות ובארחות צדיקים והם האנשים.

אנה יכון מן ת̇מר אלחכמה̈ אן צאחבהא יציר באג̇צ̇א לאהל אלשר[1]) רג̇אלא כאנו אם נסאא. פאמא אלרג̇אל קאל פיהם להצילך מדרך רע מאיש מדבר תהפוכות נסב דרך רע אלי אלרג̇אל לאנהם ד̇וו אלמד̇אהב ומצ̇מניהא ואהלהא פאול מא יכ̇רה מן אפעאלהם אן יסנ̇ו סנה̈ סו או אן יצ̇עו נאמוס סו תנכרה אלעקול פבקי̇ אן כת̇ר תעבה מע ד̇לך פאנהם יתעבון תאבעיהם וינצבוהם בלא נפע וקד אלחק בה אלצ̇רר ופי אלבאבין ג̇מיעא יקול אללה עז אלאמם ויגעו עמים בדי ריק (ירמיה נ״א נ״ח) הד̇א אלנאמוס אלכת̇יר אלתעב גיר קביח ת̇ם קאל ולאמים בדי איש ויעפו (שם) הד̇א אלנאמוס אלכת̇יר תעבה אלמנכר פי אלעקל. ומן אכ̇לאקהם אלמנכרה̈ אלתקלב קאל פיה מאיש מדבר תהפוכות אד̇א יקול לך נעם ולא תחצל מנה עלי שי ויקול לא ולא תת̇ק בהא קאל אלחכים אנה יקע פי שדה̈ ונהפך בלשונו יפול ברעה (משלי י״ז כ׳). וקד עלמת מא כאן מן פרעה ותקלבה עלי רסול אללה עשר מראת ומנאזלתה לה עשר מנאזלאת ומא חל בה עלי ד̇לך. ומן כ̇טאהם אנהם מא יכפיהם תרך אלחק אלא וחתי יתבעון אלבאטל פיה יקול העזבים ארחות ישר וגו׳ פצאר עליהם עקאבאן לאנהם לו תרכו אלחק ואלבאטל ג̇מיעא פי שי מא ולם יערצ̇ו[2]) לה כאן עליהם את̇ם ואחד פלמא עכסוה[3]) באד̇כ̇אלהם מכאנה אלבאטל צאר אלאת̇ם את̇מין ולד̇לך יקול עלמאונא הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה (אבותב׳ א׳) ושרחה אן אלעאקל יצארף נפסה מא כאן אן יאתי חסנה̈ פתכתב לה אלי אן יקצר ענהא פתכתב עליה סיה̈ פיכ̇סר כ̇סארתין ומא כאן אן ידע מעציה̈ פתכתב לה חסנה̈ אלי אן יאתיהא פתכתב עליה פירבח רבחין פלד̇לך אלחק פי אלקול ללכת בדרכי חשך. ומן אשכאלהם איצ̇א השמחים לעשות רע וגו׳ קד תראהם יפעלון אלחסנאת ומאנא טו̇לא פהם כאלמכרהין ווג̇והם כט̇ימה̈ פאד̇א הם עצו פרחו כד̇לך ונצ̇רת וג̇והם וכד̇לך כלמא תקלבו פיה מן חאל אלי אלאכ̇רי. ומן צניעהם איצ̇א אשר ארחתיהם עקשים מעני אלעסרה̈ ואלרואג הו אנהם אן נאט̇רוך באחתך ואן עאמלוך כ̇אתלוך ואן תכלמו כלמה̈ געלוהא כאלמעלקה̈ חתי לא יכ̇רג קולהם אלי תחקיק בתה̈ והד̇ה אלאמור ממא יכרההא אללה ולא יחבהא אלא אלסלאמה̈ ואלסארג̇ה̈ ואלאסתקאמה̈ אד̇ קאל תועבת יי עקשי לב ורצונו תמימי דרך (משלי י״א כ׳). ואמא אלנסא קאל פיהן להצילך מאשה זרה וגו׳ למא אג̇רי אלחכים עמראן אלעאלם ואקאמה̈ אלצורה̈ בתנסט ד̇כור ואנאת̇ לם יג̇ז אן יקול להצילך מאשה מרסלה̈ בל אנמא אנכר אשה זרה אמראה̈ הי גריבה̈ מנך פאול כ̇טאיהא אנהא מע גרבתהא מנך תכלמך באלכלאם אללין אלרפיק אלד̇י יאול אלי אלמזח ואלקרב ת̇ם פי חאל מא תמאזחך קד תרכת בעלהא כמא קאל העזבת אלוף נעוריה ונסיתה. ולעלהא אסתחלת לנפסהא ותקול אנמא נסית אנסאנא מת̇לי פקט פלתעלם אן אלאמר ליס כד̇לך בל לם תנס עהד בעלהא אלא וקבלה קד נסית עהד רבהא אלשאהד בינהמא כקולה ואת ברית אלהיה שכחה. אלא תרי אנה כמא געל אלרג̇ל גיר אלמנצף וג̇נתה תארכא לעהד רבה אלד̇י שהד בינהמא פאג̇אב לד̇לך אלא יקבל קרבאנה ולא צלאתה אד̇ קאל מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם ואמרתם על מה על כי ה׳ העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדת בה וגו׳ (מלאכי ב׳, י״ג י״ד) כד̇לך געל אלמראה̈ אלכ̇אינה̈ בעלהא פי הד̇ה אלמנזלה̈. וקולה כי שחה וגו׳ יעני אן אלמנתמעין

[1]) כ״י אלשרה.

[2]) כ״י יערצא.

[3]) כ״י עכסאה.

אז תבין צדק ומשפט וגו׳ ואמא בלא תעלם מן עאלם פליס ינפע אלתפכר שיא וכדלך תעלם בלא פכר ותמייז לא ינפע שיא ובאג׳תמאעהמא יכמל אלמראד. וקולה כי יי׳ יתן חכמה הדא עטא בסבב והו אלטלב מתל קולה נותן לחם לכל בשר (תהלים קל״ו כ״ה) והו בסבב והו אלטלב ומתל קולה האני אשביר ולא אוליד (ישעיה ס״ו ט׳) ודלך בסבב. תם אכבר בעד הדא באן אלנפס תלתד באלחכמה כמא ילתד אלג׳סם במא יחסה אד קאל ודעת לנפשך ינעם ודלך אן אלנפס אנמא תדור עלי מלאדהא פאדא הי וג׳דת אלסרור ואללדה פי אלחכמה מע שרפהא ועזהא וטהארתהא ונטאפתהא פקד כמל להא ג׳מיע מא תריד. ולכן בין לדה אלחכמה ולדה אלחאסה פרק והו אן אלחואס תלתד במא הו להא מן אלעאדה במא יואקעהא ולדלך ינשט אליהא כל טבע ואלחכמה פליס ילתד בהא אלאנסאן אלא בעד תאמל ותצפח ולדלך ליס ינשט אליהא כל טבע. פלהדה אלעלה כתב אלחכים הדא אלפצל ליצבר טאלב אלחכמה ויקול לה לא תטן אנך מן אול מא תעני בהא תג׳ד נפעהא ותלתד בהא כל אצבר פאן להא מקדמאת תעבה פאדא ענית בהא וצלת בעד דאך אלי ראחה ולדה וסרור דאים. ואנמא מתל אלחאסה ואלחכמה פי סרעה אלאלתדאד ובעדה כמלך קצד בנא קצר אלדי יאכד אלפעלה ואלרוזנאריין פי כל יום אג׳רתהם וינתפעון בהא עלי סרעה ואלמלך פהו לא ינתפע בקצרה אלי מדה מן אלזמאן חתי תתם צנעתה לכן אלמלך אדא תם קצרה דאם לה אלנפע ואלסרור וכאן חיניד ג׳מיע מנאפע אלפעלה קד תקצי. וקאל פי אכר אלפצל אן אלחכמה אדא דכלת פי קלב אלאנסאן צארת לה כאלחאפט תחפטה מן אלכטא הו קולה מזמה תשמר וגו׳[1]).

12 יחפטאנך[2]) מן טריק סו ורג׳ל מתכלם בתקלב: 13 ואלתארכין
סבל אלמסתקים ואלדאהבין פי אלטרק אלמטלמה: 14 ואלסארין
בעמל אלשר והם יג׳דלון באלתקלב פיה: 15 ואלדין סבלהם עסרה
ראיגון פי מסאלכהם: 16 ויג׳יאנך מן אמראה אג׳נביה וגריבה לינה[3])
אקואלהא: 17 אלתארכה אלוף צבאיהא ועהד רבהא קד נסית:
18 וקד כפצת אלי אלמות ביתהא ואלי אלהאלכין מסאלכהא: 19 פכל
דאכליהא לא ירג׳עון ולא ידרכון סבל אלחיוה: 20 לקבל אן תסלך
פי טריק אלג׳יאד וסבל אלצלחין תחפטהא:

ג׳עלת פי אול אלקצה יכלצאנך לאני כנת אנתהית פי אלתפסיר אלי מזמה ותבונה פבדאת באלעטף עליהמא פקלת יכלצאנך וכדלך ינג׳יאנך. פממא בסטה אלחכים

[1]) ביאור: כונת הפרשה להורות שראוי לאדם לקנות החכמה בלמידה ואח״כ ידרשנה בעיון ובבחינה ובהתאחדם יחד יגיע אל חפצו והשם יתן לו החכמה באמצעית החקירה ותשמח בה הנפש כמו שישמח הגוף בתענוגיו רק ההפרש בין שמחת הנפש ושמחת הגוף שהראשונה לא תבא אלא אחר יגיעה אבל היא קיימת והשנית תבא במהרה ותכלה במהרה וזה דומה למלך שבנה פלטין והוא לא יהנה בו אלא אחר שנגמרה המלאכה והפועלים יקבלו את שכרם בכל יום אבל אחר זה אין להם עוד תועלת במה שבנו. ואמר בסוף הפרשה שאחר שבאה החכמה בלב האדם תהיה לו כשומר להצילו מן החטא.

[2]) בפירושו תרגם המלה הזאת יכלצאנך.

[3]) כ״י ב׳ לינת.

ב

1 יא בני אן קבלת כלאמי וכנזת וצאיאי ענדך: 2 ואצגית
ללחכמה אדנך ומילת קלבך ללפהם: 3 ואן דעית באלדהן ואעלנת
צותך ללפהם: 4 וטלבתהמא כטלב אלפצה ובאלדפאין פתשת עליהמא:
5 חינד תפהם תקוי אללה ומערפה אללה תגד: 6 לאן אללה מעטי
אלחכמה ומן קולה אלמערפה ואלפהם: 7 ויכנז ללמסתקימין אלפקה
והו מגן[1] ללסאלכין פי צחה: 8 יחפט סבל אלחכם וטרק אבראה
יחרסהא: 9 וחינד תפהם אלעדל ואלחכם ואלמסתקים וכל מסלך
גיד: 10 אדא דכלת[2] אלחכמה פי קלבך ולדת אלמערפה לנפסך:
11 צארת אלהמה תחרסך ואלפהם יחפטך:

גרץ הדא אלפצל הו אן אזאל אלעלום אכתסאב ותמאמהא בלאטר ותמייז ולדלך צדר אולא בני אם תקח אמרי וגו'. תם קאל אם תבקשנה ככסף וגו' תם קאל אדא פעלת יא טאלב אלחכמה הדין אלאמרין אז תבין יראת יי' וגו'

ואם לא תקנו ובא לידי חולי ימהר לרפא אותו קודם שיחזק כאבו וינקה את גופו מן הזוהמא וממותריו ואם המתין עד שגבר החלי באחד מאיבריו יכרת האבר או יכווה קודם שיתפשט החלי בכל גופו. ובדברי אמונה ירגיל אדם עצמו בקיום המצוות עד שיהיה כאילו לא ידע מהות הרע ותהיה לו עשיית הטוב כטבע שני ואם ירגיש שיצרו תוקפו ימנע עצמו מן הרע בהתרחקו ממנו כמו יוסף עם אשת ארוניו או בשבועה כמו שנשבע דוד שלא יהרוג את שאול ואם התחיל לחטוא יסור מהרה מחטאיו ואם נשתקע בהם יעשה תשובה ולא יחטא עוד. והארבעה אופנים האלה נמצאים גם כן בממשלת המלך שבתחלה ישים במדינות צבא ושרים נאמנים ואחר זה יבקש תחבולה כשיכיט המורדים את חילם ואחר זה כשיעשו מלחמה עמו ובסוף כשגברו אויביו אם נתרשל ולא עשה כלום. וכן במשא ומתן של התגרים ואצל החכמים במחלקותן שיהיו זהירים בהקדמותיהם ושיבקשו התבונות יהשמר מן טענות המתנגדים ולהשיב על הטענות כשבאו וכן אחר שנפסק הדין. והנה בכל אלה הדברים שהמשלנו להם דברי האמונה אף המדרגה האחרונה מתקבלת אבל בדברי האמונה עצמם המדרגה האחרונה שהיא התשובה אינה פחותה ובתנאי שתהיה שלמה. וכנגד אלו הארבעה אופנים נתן שלמה ארבע מדרגות למאמר החכמה אם שתכריז בשוקים או שתתן קולה ברחובות או שתקרא במצרי החוצות או שתדבר בפתחי הבתים שכל אחד מאלו ארבעה מקומות יותר רחב מהנזכר אחריו והקול הולך ומתמעט ואחר זה גינה בעלי האופנים האחרונים וקרא פתי למי שלא שמר עצמו ממה שהיה צריך להזהר ממנו וקרא לץ למי שלא ישגיח עד שתתחיל עליו הרעה וקרא כסיל למי שלא נזהר עד שנגמרה עליו הרעה לפי שלא שם לבו על המדרגות הקודמות. והשווה אחרית עזיבת ההנהגה לשני דברים והם איד שהוא מורה על הצרות הבאות בעולם הזה ופחד שהוא מורה על העונש הבא מאת ה' על החטאים והעד שביאור שתי מלות אלו הוא נכון שהמשיל כאן איד בסופה ופחד בשואה ומדרך המקרא לדמות צרות העולם הזה בסופה ועונש העולם הבא בשואה. ואם יעזוב הכסיל כל ההנהגה יקרא אל החכמה ולא ימצאנה והחולה יאבד את גופו והמלך את ממלכתו והסוחר את ממונו והמתוכח חבירו יגבר עליו. והיותר קשה מכולם שיתמיד האדם על פשעיו ושלא יעשה תשובה. והזכיר כאן ההבטחה באמרו תשובון ר"ל אם תשובו וגו' וההפחדה באמרו יען קראתי וכו' וכיים בהבטחה ושמע לי וכו' וענין זה שהחכם הודיע לנהג עצמו בעולם הזה ישכן בטח מצרות העולם ובדברי האמונה לא יפחידהו המות ולא יגור מהכנס בעולם הבא.

[1] כ"י ב' כאלתרס.

[2] כ"י ב' וצלת.

תרכה[מ]א מע אלתדביר אלמעי סמי כסיל אד גהל תלת טבקאת וכמא הדא אלכלאם פי אמור אלדניא משאהרא כדאך הו פי אמר אלדין מעקולא ולדלך ישבה עאקבה תרך אלתדביר וסוה(א) בשיין איד ופחד פאמא איד פהי אלמציבה אלדניאיה כמא קאל קרוב איד מואב לבוא ורעתו מהרה מאד (ירמיה מ״ח ט״ז) וקאל אל תבא בשער עמי ביום אידם (עובדיה י״ג) ואל תרא גם אתה ברעתו ביום אידו (שם) ואל תשלחנה בחילו ביום אידו (שם) ואשבאה דלך כתיר פמן תרך תדביר אלדניא חל בה דלך כמא קאל גם אני באידכם אשחק. ואמא פחד פהו עקאב אללה לתארכי אלדין כמא קאל פחדו בציון חטאים (ישעיה ל״ג י״ד) ואיצא שם פחדו פחד וגומר (תהלים נ״ג ו׳) ומא אשבה דלך פמן תרך תדביר אלדין חל בה דלך כמא קאל אלעג ביום פחדכם. וויד תפסיר איד אנה פי אמור אלדניא אד שבהה בסופה וקאל ואידכם כסופה יאתה כמא סבילה אן ימתל מצאיב אלדניא ויקול בסער ביום סופה (עמוס א׳ י״ד) ואיצא וגלגליו כסופה (ישעיה ה׳ כח) ומא אשבההמא ויקוי תפסיר פחד אנה פי אמר אלאכרה אד שבהה בשואה וקאל כבא כשואה פחדכם כמא ישבה יום אלקיאמה אד יקול ומה תעשו ליום פקדה ולשואה ממרחק תבוא (שם י׳ ג׳) וקאל פי אלטאלם תבאהו שואה לא ידע (תהלים ל״ה ח׳) ואמתאל דלך. פאן אנסאק אלאנסאן מע גהלה חתי יהמל הדה אלארבעה תדאביר כלהא טלב אלחכמה בעד דלך פלם יגדהא כמא תקול באלמתל אז יקראנני ולא אענה וגו׳. פאן כאן אלתדביר פי טב פסד אלגסם ואן כאן פי מלך זאל ואן כאנת תגארה כסרת ואן כאן פי גדל גלב צאחבה. ואצעב מן דלך אגמע אן כאן פי דין ופאתתה אלתובה איצא פיבשר בטול אלעקאב. וגעל פי הדא אלמוצע תרגיב ותרהיב פאמא אלתרגיב פבקולה תשובו לתוכחתי וגו׳ באצמאר אם תשובו לתוכחתי ואלתרהיב פהו יען קראתי ותמאנו אלי אכר אלקצה מא כלא ושמע לי ישכן בטח פאנה מנצם אלי אלתרגיב. ופסרת הנה אביעה סארוי לאן הדה מן אלאלפאט אלעזיזה אלתי ליסת מסתפיצה אן אלסין אלמזאדה פי אלועד מקאמהא פי אלעבראני הן והנה[1]) אן יקול הנה ישכיל עבדי (ישעיה נ״ב י״ג) הנה יום י״י בא (שם י״ג ט) הן גוי לא תדע תקרא (שם נ״ה ה׳) ואשבאל דלך כתיר. וכמא רוע אלחכים וכוף אלגאפל ען אלתדביר במא יחל בה מן סו תדבירה גמלה כמא קאל כי משובת פתאים וגו׳ כדאך קדר אלמסתעמל אלתדביר פי אמר אלדין ואלדניא כמא קאל ושמע לי ישכן בטח וגו׳ פמן דבר אמר דניאה אמן אלעואקב פי מלכה או תגארתה או טבה או גדלה ומן כאן חדר מן אמר דינה לם יהלה אלמות ולא אלקדום עלי אלאכרה[2]).

[1]) לפי דעתנו הגאון רצה לומר שאין משתמשין הרבה באלו המלות בענין הסין הערבי שתורה על העתיד להיות כי על הרוב אלו המלות מורות על מה שנמצא עתה.

[2]) ביאור: אמרו תרנה נגזר מן הרנה והוא המכריז. ואמרו שלות מלשון שלו בארמית. ואמרו פרי דרכם ענינו פרי דעותיהם. הנה ענין זאת הפרשה בהנהגת הדברים מראשיתם עד סופם שהמשתדל בה תהיה הצלחתו שלמה והמתרשל בה יפול ברעה. וההנהגה היא על ארבעה אופנים הראשון שלא יעשה אדם דבר שיכריחהו לתחבולה להנצל ממנו והשני שיבקש התחבולה אחר שעשה את הדבר וקודם שתבוא עליו הרעה והשלישי שיבקש התחבולה בעת שהרעה באה והרביעי שיבקש התקון אחר שנפסד ענינו וכל אחד מאלו האופנים יותר משובח מהאופן שלאחריו וכל אחד מהם יחלק לשני חלקים והם ההנהגה בדברי האמונה וההנהגה בדברי העולם. והמשל לדברי העולם כגון שיהיה האדם יודע בטבע המאכלים והרפואות וישמור בריאות גופו בשווי כחות מזגו ואם לא שת לבו על זה וגבר אחד מן המזגים ימהר לתקן גופו כדי שלא יחלה

פאחתאג אלי חילה מע ומתלה מן אמור אלדניא מן אהמל תדביר גסמה חתי יטהר פיה בעץ אלאלאם[1]) אלדי אן הו תרכה אל אמרה אלי עטב ופסאד פאלוגה פי דלך אן יבאדר קבל אן יסתחכם אלוגע פיעאלגה ויסתנטף בלתה או פצלה. ומתלה מן אמור אלדין מן אהמל מגאנבה אלמעאצי חתי אל בה אמרה אלי אן אבתדא פיהא פאלצואב אן ירגע ען קריב קבל אן תבעד עליה אלמסאפה ופי מתל דלך יאמר אללה ויקול המלו להי והסירו עדלות לבבכם איש יהודה ואיש ירושלם פן תצא באש חמתי (ירמיה ד׳ ד׳). ואלראבע הי חילה בעד והי אלתלאפי אלדי יתלאפי אלאנסאן מא קד עמלה ומתאלה מן אמור אלדניא מן ברא בה מרץ פתרכה חתי אסתחכם פלא חילה לה אלא קטע אלעצו או אלכי או אלבט פאלאצלח אן ימתתל דלך ולא יצר בגמיע גסדה. ומתלה מן אלאמור אלדיאניה מן אסרף פי אלמעאצי חתי גמרתה פלא חילה לה אלא אלתובה כל הי אצלח מן אלתמאדי פי אלכטא ופיה יקול רב לכם מכל תועבותיכם בית ישראל (יחזקאל מ״ד ו׳). והדה אלארבעה צרוב אלתי וצפנא אסתעמאלהא פי אלטב כדלך אסתעמאלהא פי אלמלך ואלסלטאן פאמא אלאחתראז פהו שחנה אלמדן באלעסאכר ואלא יעקד לוא אלא ללאמנא מן אלנאס ומא נהי הדא אלנחו. וחילה קבל פהו כמא ישער אלמלך בשאר יקצד אלכרוג עליה וחילה מע פהי מע כרוגה באלחרוב ואלמלאחם וחילה בעד פהי בעד אלהזימה אן אהמלת אלאמור חתי תכון. ולכל ואחד מן הדה שרוח נכתצר דון שרחהא לילא נטול. וכדלך אסתעמאל הדה אלארבעה צרוב פי אמור אלתגארה עלי מא יעמלה אלאסתאדון פיהא לא אטול. ואסתעמאלהא פי אלגדל איצא ואלנטר בין ואצח ויעלמה אלנאטרון מן אלאחתראז באלמקדמאת אלתי תחפט אלמדאהב ודון דלך ענד אלשעור באלטען אנה ירד ודונהמא אדא הו ורד ודון אלגמיע בעד אלאנקטאע. פאי פן מן הדה אלפנון אעני אלטב ואלמלך ואלתגארה ואלגדל וצנאעה מתלא וישבהנא בה חוארת אלדיאנה כאן[2]) גאיזא גיר מסתנכר בל אוצע אלאבואב מן אמור אלדיאנה אלדי הו אלתובה לא[3]) יכון כסיסא נטיר הדא אלבאב מן גירה בעד אן תכון אלתובה (תובה) נצוחא והי אלצמאן אלא יעאוד אלכטא. פלמא כאן ללתדביר הדה אלארבע מנאזל געל שלמה לטהור אלחכמה ומלאטבתהא ארבע מנאזל אלאול פאלאול אקוי.

קולה חכמות בחוץ תרנה תלקא אלאחתראז לאן אלמנאדי ינדר באלשי קבל כונה לדלך קאל תרנה וקולה ברחובות תתן קולה באזא חילה קבל אלדי אלאמר הינד ואסע באלרחבה אלואסעה ואלצות לה בעד אלאעלאן. וקולה בראש המיות תקרא מקאבל תדביר מע אלדי קד צאק אלאמר פיה כציק אלאזקה וליס פיה תתן קולה. ואלראבע בפתחי שערים יהאדי תדביר בעד אלדי הו אציק אלגמיע כפתח באב אלמנזל אלדי הו אציק מן אלזקאק וליס פיה אלא קול פקט אמריה תאמר לא תקרא ולא תתן קולה פכיף תרנה פאעלמנא אן אלאול פאלאול אפצל. תם דם אלתלאתה תדאביר אלמתאכרה באן סמי אצחאבהם פתאים ולצים וכסילים. פמן תרך אלאחתראז סמי פתי לאנה גפל ען שי כאן יגב אן יתנבה לה ומן תרכה ותרך אלתדביר [אלקבלי] סמי לין אד יתדאהא ויתק בראיה ומן

---

1) בכ״י אלאלם.
2) נראה שחסרו כאן איזה מלות שענינם גם האחרונה שבמדרגותם.
3) בכ״י אלא.

עטתי סארוי לכם ראיי ואערפכם כלאמי: 24 לאגל מא דעותכם
פאביתם ומדדת ידי ולים מצג מנכם: 25 ואגדבתם גמיע מישורתי ועטתי
לם תישאו: 26 אנא איצא אצחך בתעסכם ואהזו במגי מא פזעתמוה:
27 ואדא אקבל באלדוי פזעכם ותעסכם כאלזובעה יאתי וחל בכם
אלצר ואלציקה: 28 חיניד ידעונני ולא אגיבהם ויטלבוני ולא יגדונני:
29 בדל מא שנו אלמערפה ותקוי אללה לם יכתארו: 30 ולם ישאו
משורתי ורפצו גמיע עטתי: 31 פליאכלו מן תמרה מדאהבהם ומן
משוראתהם ישבעון: 32 לאן עתיאן אלגפל יקתלהם וזלה אלגהאל
תבידהם: 33 ומן קבל מני יסכן ואתקא ומודעא מן פזע אלשר:

פסרת תרנה תנאדי לאני צרפתה מן קולה ויעבר הרנה במחנה (מ״א כ״ב ל״ו) אלדי הו אלמנאדי. ואשתקקת ושלות מן קולה די יאמר שלו (דניאל ג׳ כ״ט) אלדי הו זלה בלגה אלתרגום. ופסרת מפרי דרכם מדאהבהם מתל היטיבו דרכיכם ומעלליכם (ירמיה י״ח י״א) ואשבאהה. גרץ הדה אלקצה אלתי פסרת נצהא פי אלתדביר ואלאסתעדאד מן אואיל אלאמור אלי אואכרהא פאן אלענאיה בדלך הי אלסעאדה אלתאמה ואהמאל דלך ואגפאלה גאיה אלשקא. ואלתדביר עלי ארבעה צרוב כל ואחד מקדם אגל ואצלח מן אלמוכר בעדה פאלאול תרך אלדכול פימא יחתאג אלי חילה ליתכלץ מנה. ואלתאני אלתמאס אלחילה בעד אלדכול פיה קבל ורוד אלאפה. ואלתאלת טלב אלחילה מע הדות אלאפה. ואלראבע טלב אלאצלאח בעד אלאפסאד והו אצעפהא ואכסהא וכל ואחד מן הדה ארבעה צרוב ינקסם קסמין תלקא אמור אלדין ואלדניא. וקד ינבגי אן נצע להא מתאלאת מן אלקסמין גמיעא ונקול אן מתאלהא מן אמור אלדניא אמא אסתדפאע אלחאגה אלי אלחילה פהו כאלאנסאן אלבציר בטבע אלאגדיה וקוי אלאדויה וצלאח אלריאצה פהו ידבר גסמה במא יסתדפע בה אלעלל אן תחדת פיה במא יעדל אלמזאג חתי לא תעלו מנה כיפיה עלי כיפיה. ומתלה מן אמור אלדין אלעבד אלעאלם במא אמרה אללה ונהאה אלדי ירוץ נפסה ריאצה אלטאעה ויעודהא פעל אלכיר חתי יציר להא דלך כאלטביעה אלתאניה פקד אמן אן יגלב[1]) שרהה או גצבה או איה כאנת מן דואעיה עלי דינה וקד צאר כאנה מא יערף אלשר ופי מתלה יקול לבב עקש יסור ממני וגומר (תהלים ק״א ד׳). ואמא חילה קבל פמתלהא מן אמור אלדניא כמן לם יען בתעדיל כיפיאת מזאגה חתי שער בגלבה אלדם פלמא שער בדלך תכוף אן תנצב אלי בעץ אלאעדא פתחדת אחמאמא[2]) או מא אשבה דלך ממא שאנהא אן תפעלה פבאדר בתנקיצהא או בתטפיתהא. ומתלה מן אלאמור אלדיאניה מתל מן לם יטבע נפסה באלעאדה עלי אלאשמיזאז מן אלמעאצי לכנה למא חס באלמעציה אנהא תחצר בין ידיה אעתצם וקטע אלמאדה בבעד או בימין או במא אשבה דלך ממא יחסמה ען פעלה כמא חסם דוד אלטמע כקתל שאול בקולה חי יי׳ כי אם יי׳ יגפנו (שמואל א׳ כ״ו י׳) וכמא דפע יוסף טמע סידתה באלהרב אד קאל וינס ויצא החוצה (בראשית ל״ט י״ב) ומא שאכל דלך. ואמא חילה מע פהו למן תרך אלאמרין אלאולין והמא אלאחתראז וחילה קבל

---

[1]) בכ״י יבלג.

[2]) בכ״י אהאמא.

אלאסד אד׳ יקול עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע יצא ממקומו לשום ארצך לשמה ועריך תצינה מאין יושב (ירמיה ד׳ ז׳) לפלטת מואב אריה ולשארית אדמה (ישעיהו ט״ו ט׳) הנה כאריה יעלה מגאון הירדן אל נוה איתן כי ארגיעה אריצם (ירמיה נ׳ מ״ד) וישבההם איצ׳א באלנסור אד׳ יקול ישא י״י עליך גוי מרחוק וגו׳ (דברים כ״ח מ״ט) הנה כנשר יעלה ויראה וגו׳ (ירמיה מ״ט כ״ב) יעופו כנשר חש לאכול (חבקוק א׳ ח׳) ואשבאה ד׳לך. ובעד מא וצף לה עאקבתה(א) ירסם פי ד׳לך ארבעה׳ פואסיק את׳נאן תנביה ואת׳נאן מת׳ל פאלאול ואלת׳אלת׳ תנביהאן קאל פיהמא כי רגליהם לרע וג׳ והם לדמם וג׳ מגמועהא אנהם יסארעון ליספכו אלדם יט׳נון אן דם גירהם הם יספכון ואנמא הי דמאוהם ואנפסהם במא קד אוקעו אנפסהם פי שדיד עקאב אללה אלד׳י לא יכ׳לצהם מנה אצ׳עאף ד׳לך אלת׳ואב אלד׳י בסבבה הם יקתלון כמא קאל כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת י״י (יחזקאל ז׳ י״ט). ואלפסוק אלת׳אני ואלראבע המא אלאמת׳אל קאל פיהמא כי חנם וג׳ כן ארחות וג׳ מולפהמא אן אנתראר אלאנסאן באלט׳לם יראה אלעקל אנה מואז לאנתראר אלטאיר באלחב פיוקעה פי אלפך׳. וד׳לך אן אלטאיר אלד׳י הו בעל כנף יחסב אן אלחב אלד׳י פי אלשרך נצב מג׳אנא פינקץ׳ עליה וליס יעלם אנה אנמא געל ליאכ׳ד׳ נפסה כד׳אך אלמאל אלחראם ואלטמע יתוהם אלאנסאן אנה יכתסבה מג׳אנא ואנמא בנפסה יכתסב ד׳לך את נפש בעליו יקח וקד קאל פי אלזגא מת׳ל הד׳א כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בנפשו הוא (משלי ז׳ כ״ג). וקד וג׳דנא פי מואצ׳ע מן אלמקרא פואסיק לא תנעטף עלי אלאקרב[1] אליהא בל עלי אלד׳י קבלה כמא קאל עיני ה׳ אל צדיקים ואזניו אל שועתם פני י״י בעשי רע צעקו וה׳ שמע (תהלים ל״ד ט״ז—י״ח) הד׳א נסק אלמכתוב ואמא נט׳אם אלמקצוד פהו עיני י״י אל צדיקים צעקו וי״י שמע פני י״י בעשי רע. וכד׳לך האהנא אלתרתיב אלמראד כי רגליהם והם לדמם יארבו וג׳ כי חנם כן ארחות. ופסרת מזרה הרשת מבסוט לאן אלאצל תד׳ריה׳ ולמא לם תטלק אללגה׳ אלמכ׳רג אליהא ד׳לך עלי אלשרך נקלתה אלי אלבסט[2]). ת׳ם קאל

20 אלחכמה׳ תנאדי פי אלסוק ופי אלרחאב תעלן צותהא:
21 ופי רווס אלאזקה׳ תדעו ופי פתוח אלאבואב פי אלקריה׳ תקול
אקואלהא: 22 אלי מתי יא גפל תחבון אלגפלה׳ ואלדהאה׳ קד תמנו
אלדהא לאנפסהם ואלג׳האל ישנון אלמערפה׳: 23 ואן רגעתם אלי

[1]) בכ״י אלקרב.

[2]) ביאור: סיפר החכם בזאת הפרשה מה שיעורר את האדם להרע לגנוב ולרצוח והוא תאותו לתענוגי העולם הזה ובזה ירגיל את נפשו להרוג ולגזול עד שירחיק ממנה החניגה והרחמים שהם בטבעו ויהיה כקבר שאינו מתאבל על המת הנקבר בו וזה נראה לעין ממדות הרשע שהוא אכזרי כאריה טורף או כנשר אשר יטוש עלי אכל. ואחר זה מביא החכם ארבעה פסוקים חצים הערה וחצים משל והראשון והשלישי הערה שהרוצח חושב שהוא ממית אחרים והוא הורג ומאבד את נפשו לפי שהאל יעגישהו והשני והרביעי משל שהרשע הוא כצפור הרואה גרגרים על הרשת ויחשוב שהם ניתנו לו הנם וימהר לאכלם ויפול בפח. וחילוף סדר הפסוקים נמצא הרבה במקרא. ותרגמתי כאן מזרה בלשון פרושה מפני שאי אפשר לומר בלשון ערבי על הרשת שהיא מזורה (ר״ל לשון זרייה נופלת על התבואה ולא על הרשת).

ואמך ותורתם ואל תטשם. וקולה כי לוית חן וגו׳ אראד בה אן אלעלם ואלדין גמיעא המא זין אלאנסאן פי אלדארין גמיעא כמא יתזין באללוא ואלעקוד. פאמא פי דאר אלדניא פהו מא יפוע אלנאס אלי אלעלמא ענד כל נאיבה ויקבלון ראיהם ומשורתהם ופתיאהם ויהקרון אלגהאל ויכסונהם. ואמא פי אלאכרה פאן אלמתיב עז וגל יגאזיהם באחסן אלגזא עלי מא כדו ושקו חתי שהדו אפכארהם ותחפטו כתבה ועקלו ען[1]) אמרה ונהיה פכיף אנהם אצאפו אלי דלך אסתצלאח אלנאס לטאעתה ואסתרדאדהם מן אלכטא[2]). תם קאל

10 יא בני אן כדעוך אלכטאון פלא תש[3]) דלך: 11 באן יקולו
תעאל מענא נכמן לדם נטאלע בריא מגאנא: 12 נהלכהם כאלתרי
אחיא וצחאחא כוארדי אלביר: 13 כל מאל עזיז נגדה ונמלא ביותנא
נהבא: 14 ואלק סהמך פי מא בינגא וקסט ואחד יכון לגמיענא:
15 יא בני לא תמין פי טריק מעהם אמנע רגלך מן סבבהם: 16 לאן
ארגלהם ללשר תהאצר והם יסרעון לספך אלדם: 17 וכמא אן אלשרך
מבסוט מגאנא ענד כל די גנאח: 18 והם אנמא לדמאיהם יכמנון
ומטאלעון אנפסהם: 19 כדאך סביל כל טאמע טמע[4]) דאך נפס
צאחבה יאכל:

חכי אלחכים פי הדה אלקצה אלדואעי אלתי תדעו אלטאלמין אלי אלטלם ואלסרק ואלקתל והי אלכלב עלי אמור אלדניא ואלשרה אליהא ואלחברה ואלסרף מן ערוצהא כמא קאל כל הון יקר נמצא. ואדא וצע אלאנסאן הדא פי פכרה ראין נפסה ריאצה אלאסתכלא באלאקדאם עלי קתל אלנפוס ואכד אלאמואל כמא קאל נארבה לדם חתי יצארע כלק אלחנה ואלרחמה אללדין פי טבעה ויקאומהמא ויציר כאלקבר אלדי לא תקאל עליה אלחנה למית ולא אלארתא כמא קאל נבלעם וג׳ והדא משאהד מן אכלאק אלטאלמין אנהם לא יהגון ולא ירתון למן יטלמוה כטבע אלבהאים אלמפתרסה ואלטאיר אלגארח כמא קאל פיהם הוי עיר דמים כלה כחש פרק מלאה לא ימיש טרף (נחום ג׳ א׳) וקאל אריה טורף בדי גורותיו ומחנק ללבאותיו וימלא טרף חוריו ומעונותיו טרפה הנני אליך נאם יי׳ צבאות והבערתי בעשן רכבה וכפירך תאכל חרב (שם ב׳ י״ג—י״ד). פאדא אלהם אלאנסאן נפסה אלטלם אסתגרק חנתה ורחמתה פי חנקה וקסותה וגלב טבע אלבהאים עלי אלנפס פמתל באלבהאים ולדלך תגרה ימתל פי אלכתאב מתל אלמלוך אלטאלמין באפתראס

---

[1]) בכ״י ענה.

[2]) ביאור: אמרו שמע בני וכו׳ טעמו שמע בני מוסר אביך ואמך ותורתם ואל תטשם מפני שהמוסר אינו מיוחד לאב והתורה אינה מיוחדת לאם וכן מנהג העבריים בכל מקום לחלק שני ענינים בין שני אישים אעפ״י ששניהם מוסבים אל שניהם. ואמרו כי לוית חן וגו׳ ענינו שהמדע והאמונה מקשטים את האדם בשני עולמות בעולם הזה מפני שבמאורעות יבקשו עצה מהחכמים ובעולם הבא השם נותן להם שכר אחר שעמלו ויגעו ללמוד תורתו ולשמרה ולהבינה וכל שכן אם הוליכו את האחרים בדרך ישרה והשיבום מן החטא.

[3]) בכ״י ב׳ וגו׳ תשא.

[4]) בכ״י א׳ טמעה.

באלחכמה̈ ואלאדב אלא גאהל ודלך אן אלאדב מן אנכרה מן אלנאס פקד אבאח אלתעדי ואנמא יביח אלתעדי לאנה ענדה יסר̈ אלמתעדי פאן כאן אלאמר עלי מא יקול אן כל שי יסר אלטבע פהו חכמה̈ ומא יולמה פהו גהל פאן אלגור ואלתעדי יסראן אלטאלם ויולמאן אלמטלום פקד וגב אן יכונא חכמה̈ וגהל מעא והדֿא אלקול פי גאיה̈ אלגהל לא יטלקה אלא גאהל פקד תבין גהל מן אנכר אלאדב. וכדֿלך מן אנכר אלחכמה̈ פקאל אני קד עלמת אן אלחכמה̈ לא תנפע אדֿ ליס להא חקיקה̈ פקד אקר̈ באן האהנא עלמא קד כשף לה הקיקה̈ מא פיכון פציה קולה אן אלעלם יוגב חקיקה̈ הי אן אלעלם לא יוגב הקיקה̈ והדֿא מבאלגה̈ פי אלגהל לא יקולהא אלא גאהל[1]). תֿם קאל

8 אסמע יא בני אדב אביך ולא תגד דלאלה̈ אמך: 9 פאנהמא
לוא מן הואדה̈ עלי ראסך ועקוד עלי גבבך:

מן עאדה̈ אלעבראניין אן ינסבו שיין אלי שכצין במעני אנהמא גמיעא מנסובאן אלי כל ואחד. דֿלך כקול אללה עז וגל אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צ״ז י״א) לם ינף מא אוגבה ללצדיק ען ישרי לב ולא מא אוגבה לישרי לב ען אלצדיק כל אלגמיע לכל ואחד מנהמא פיכון אלנטאם אור ושמחה זרועים לצדיק ולישרי לב כדֿלך האהנא לם יפרד אלאב במוסר ואלאם בתורה בל כלאהמא מנסובאן אלי אלאם ואלאב פיכון נטאם אלתפסיר שמע בני מוסר אביך

[1]) ביאור. קרא לזה הספר משלי לפי שהשכל ממשיל מה שנעלם מן הטבע למה שהוא גלוי לעיניהם (ועיין פתיחה ד׳ 5) והחכמה היא מה שהוא ברור לשכל והמוסר מה שייסר בו השכל את הטבע ויזהירהו וזה יהיה בארבעה דברים. הראשון אמרי בינה וזהו הבחינה. השני לקחת מוסר וזהו שמיעה ולמידה והלמידה על ארבעה פנים והם הראשון השכל והוא מה שאמתתו ברורה מעצמו כמו חכמת החשבון והשני צדק והוא מה שילמד התלמיד בראיות נכוחות כמו חכמת ההנדסה והשלישי משפט וזהו עניני המצות וההזהרות השכליות והרביעי מישרים וזהו עניני המצות וההזהרות השמעיות. והדבר השלישי לתת לפתאים ערמה וג׳ שישתמשו בעיונים לקבוע אותם במחשבה לפי שהפתאים לא ישימו לבם עליהם (ועיין פתיחה ד׳ 8) והנער הוא היותר צריך לזה לפי שאין לו נסיון. הרביעי ישמע חכם וגו׳ וזה מוסב על כח השמירה וצריך שיזהור אדם תמיד על מה שכבר למד שישתמש בתחבולות שלא ישכח לימודו כמו כללי החכמים ומסורות הסופרים וחילוקי מאמרי הפילוסופים. והשכל יקריב אל הטבע מה שהוא רחוק ממנו בארבע דרכים וכל אחת מהם חזקה מן הקודמת לו והם הראשונה משל כמו משלי יותם ויואש מלך ישראל והם משלים המדברים במה שאינו בנמצא והשנית מליצה והוא פתרון המשלים שאפשר לבארם על פנים שונים וצריך לבחור מביניהם בפתרון האמת כמו שפתר יוסף לפרעה חלום שבע פרות וחלום שבע שבלים והחליף סדרם ואמר שהפרות הטובות הן שאכלו השבלים הטובות וזה סימן לשני השבע והפרות הרעות הן שאכלו השבלים הרעות וזה סימן לשני הרעב וכן פתר המדיני חלום חברו ודניאל שני חלומות נבוכדנצר והשלישית דברי חכמים והם המשלים שימשול השם לבני אדם על יד נביאיו והם נותנים את פתרונם וכמו שסיפר נתן לדוד מעשה שני אנשים וכמו שסיפר השם על יד ישעיהו מעשה כרמו והרביעית חידות והם המשלים שימשול השם והוא בעצמו יבאר את ענינם כמו שמצאנו ביחזקאל הנשר אשר בלבנון. ואמרו יראת ה׳ ראשית דעת אין טעמו שיראת ה׳ קודמת לדעת אלא שהדבר הראשון שהדעת מחייבת את האדם בו והיותר הנכבד היא יראת השם. ואמרו ומוסר אוילים בזו ענינו שלא ימאס המוסר אלא האויל לפי שהוא אומר שהחכמה מה שישמח הטבע והכסילות מה שיכאיבהו ואיננו מבין שהחטם המשמח את העושק מכאיב את העשוק ויתחברו חכמה וכסילות בדבר אחד וזה נמנע והמכחיש בתועלת בחכמה אומר זה בחכמתו ומודה כן על מציאות חכמה אחת.

לם יאב דׄלך. ואלתׄאלתׄ לתת לפתאים ערמה והו אסתעמאל אלכׄאטר לאן גׄמיע מא תחצׄרה אלכׄואטר מן שאן אלאנסאן אן יכון גאפלא ענה קבל אנתצאבה פי אלאוהאם פלדׄלך קאל פית פתאים ולקבהא[1]) בנהצׄה לאנהא תנהׄץ[1]) אלפכׄר ותחרכה חתי יגׄול. ופצח פי הדׄא אלבאב בקול לנער לאן אלאחדאתׄ לם תמרّ עליהם אלתגׄאריב אלכתׄירה פהם יחתאגׄון אלי פצׄל אסתעמאל אלכׄאטר ליקום דׄלך להם כאלכׄטוב אלמגׄרבה. ואלראבע ישמע חכם ויוסף לקח דׄלך קוה אלחפטׄ ואלדׄכר והי תחתאגׄ אלי סיאסתין אלאולי אן יכון אלמתעלם מע אזדיאדה פי כל וקת מן אלעלם לא ידע מדׄאכרה מא תקדם מן דׄלך ופיהא יקול ויוסף לקח ואלתׄאניה יחתאגׄ אלי חיל ולטף ותדביר כיף יחרסהא חתי לא תנסא ודׄלך אלגׄואמע אלתי תפעלהא אלעלמא פאמא אלספרא פוצׄעו אלמאסראת ואשבאההא ואלפלאספה קסמו כלאמהם אקסאמא. תׄם וצף עלם אלתקריב אלדׄי בה יקרב אלעקל ללטבע מא בעד ענה פקאל אנה יכון עלי ארבעה צׄרוב משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. פאמא משל פהו כמא צׄרב יותם לאהל שכם הלוך הלכו העצים למשח עליהם מלך (שופטים ט׳ ח׳) וגׄמיע אלקצה וכמא צׄרב יואש מלך ישראל מתׄלא לאמציה מלך יהודה החוח אשר בלבנון (מלכים ב׳ י״ד ט׳) וגׄמיע אלקצה והדׄא אצׄעף אלאקסאם אדׄ כאן טׄאהרה ליס כונה ממכנא אלבתה. ואקוי מנה מליצה לתאויל אלאמתׄאל אלמצׄרובה אלתי תחתמל וגׄוהא כתׄירה פיקצר מנהא אלצׄחיח כמא תאול יוסף הלם שבע פרות ושבע שבלים (בראשית מ״א כ״ה כ״ו) ודׄאך באן חל אלתאליף וולפה תאליפא אכׄר פקאל שבע פרות טובות תאכל שבע שבלים טובות הדׄא ידל עלי כׄצב ושבע פרות רעות תאכל שבע שבלים רעות הדׄא ידל עלי גׄדב וכמא תאול אלמדיני הלם רפיקה אדׄ יקול והנה צליל להם שעורים (שופטים ז׳ י״ג) וכמא עבר דניאל הלם נבוכדנצר אלאול ואלתׄאני. ואקוי מנה דברי חכמים והי אלאמתׄאל אלתי יצׄרבהא אללה עז וגׄל עלי יד אנביאה כקולה לדוד על יד נתן שני אנשים היו בעיר אחת (שמואל ב׳ י״ב א׳) וסאיר אלקצה ואקתצׄאה אלהכם וכקולה על יד ישעיהו ען ישראל כרם היה לידידי (ישעיה ה׳ א׳) וסאיר אלקצה ואקתצׄא אלאמّה אלהכם. ואקוי מן דׄלך והידותם והי אלאמתׄאל אלתי יצׄרבהא אללה נסכׄתין אלמתׄל ותפסירה כמא יקול ליחזקאל בן אדם חוד חידה ומשל משל ואמרת כה אמר ה׳ אלהים הנשר הגדול וגו׳ (יחזקאל י״ז ב׳, ג׳) תׄם פסר דׄלך אדׄ קאל אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה (שם י״א) וסאיר אלתפסיר פעלי הדׄה אלארבעה אשיא יכון אלתמתׄיל ואלתאויל. ואמא קולה יראת י״י [ראשית דעת] פאנהמא לם יעניא בדׄלך אן אלתקוי אסבק מן אלמערפה לאנה מן אלמחאל אן יכון תקוי בלא מערפה ולכן מענאהמא פי דׄלך עלי מא רסמנאה אן אלמערפה אול מא תוגׄבה ואגׄלתה ואשרפתה[2]) תקוי אללה גׄל גׄלאלה פבמא תקע ללאנסאן אלמערפה פקד וקע לה וגׄוב אלטאעה תלאותהא ועקיבתהא סוא. וקולה חכמה ומוסר אוילים בזו הו מן אקואלה אלהתם[3]) יעני בדׄלך לא יזרי

[1]) הגאון השתמש כאן בלשון נקבה ונראה שביון בדעתו למלת אלכׄואטר ואפשר שצריך להיות גם בתחלה אלכׄואטר במקום אלכׄאטר.

[2]) ר״ל מה שתחייב החכמה קודם כל דבר הוא יראת ה׳ והחכמה תרומם ותנשא אותו.

[3]) עיין בפתיחה דף 10.

[אלג̇ז אלאול מן כתאב טלב אלחכמה]

א

1 אמת̇אל סלימאן אבן דאוד מלך אל אסראיל: 2 לתעריף
אלחכמה ואלאדב ותפהים אקואל אלד̇הן: 3 וקבול אלאדב אלעקלי
ואלעדל ואלחכם ואלמסתקים: 4 ואעטא אלג̇פאל אלנהצ̇ה ואלחדת̇
אלמערפה ואלהמה: 5 יסמע ד̇לך אלחכים פיזדאד בת̇א ואלפהם
יכתסב אלחיל: 6 לתפהים אלמת̇ל ואלפטנה כלאם אלחכמא
ואחאדית̇הם: 7 תקוי אללה אול מא תאמר בה אלמערפה אלחכמה
ואלאדב פאלג̇האל אזרוהמא:

לקב הד̇א אלכתאב באנה אמת̇אל עלי מא קרמנא אן אלעקל אד̇א הו קצד תאדיב אלטבע מת̇ל לה מא הו ט̇אהר ללעקל כ̇פיא ען אלטבע במא הו ט̇אהר להמא ג̇מיעא וקאל לה אן הד̇א מת̇ל הד̇א ולד̇לך אתבעה בקולה לדעת חכמה ומוסר. פאמא חכמה פהו מא ט̇הר ללעקל וצחה ענדה ואמא מוסר פהו אלאדב אלד̇י יודב הו בה אלטבע ויכפה ויעפה. פוצף אלחכים אן הד̇א יכמל באג̇תמאע ארבעה אשיא. אלאול להבין אמרי בינה והו אלתמייז אלד̇י בה יפהם אלצואב מן אלכ̇טא. ואלת̇אני לקחת מוסר השכל והו אלקבול אעני אלתעלם וקד יסמי איצ̇א בד̇לך אד̇ יקול את כל דברי אשר אדבר אליך קח בלבבך (יחזקאל ג׳ י׳) וקאל איצ̇א קח נא מפיו תורה (איוב כ״ב כ״ב). וג̇מע פי הד̇א ארבעה אשיא השכל צדק ומשפט ומישרים פאמא השכל פהו מא יתעלמה אלמתעלם מן אלחכים מן אלאמור אלמעקולה אלתי תקום בנפסהא כקסמה אלעדד ואלמקאבלה ואלג̇דר פאנהא תעריף באנפסהא אן אלמאיה תקאבל אלמאיה ואן אלמאיה נצף אלמאיתין. ומעני צדק הו מא יקבלה אלמתעלם בחג̇ה עאדלה אעני במסתכ̇רג̇ מן מחמול ומוצ̇וע כאלאשכאל אלהנדסיה אלתי מנהא מא יעלם בחג̇ה ומנהא באת̇נתין ומנהא בת̇לאת̇ ומא פוק ד̇לך. ומעני משפט מא יתלקנה אלמתעלם מן אלאמור אלדיאניה אלתי יקצ̇י בהא אלעקל פיאמרה בכל מא קד גרסה אלבארי פי עקלה מסתחסנא וינהאה ען כל מא רכבה אלפאטר פי תמייזה מסתקבחא ולד̇לך סמי משפט. ומעני מישרים הי אלשראיע אלתי לא יוג̇בהא אלעקל ולא ימנעהא בל הי ענדה מסתקימה אן ג̇א אלכ̇בר בפעלהא או בתרכהא

חכמה ולב אין. ואלת̇אני מחבה̇ אלחכמה̇ ואלאשתיאק אליהא פאן ד̇לך יעינה̇ עלי תעלמה פיה יקול אהב מוסר אוהב דעת ופי צ̇ד̈ה יקול פורע מוסר מואס נפשו. ואלת̇אלת̇ לקא מוקף̇ יוקפה עליהא ומבצר יבצרה איאהא פי ד̇לך יקול הולך את חכמים יחכם וג׳ ופי תרכה יקול לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך. ואלראבע כפאיה̇ אלמכאסב ואלמעאיש חתי יכ̇לו אלקלב להא קאל פי ד̇לך הכן בחוץ מלאכתך וג׳. ואלכ̇אמס מדה̇ מן אלזמאן יחתאג̇ טאלב אלחכמה̇ אליהא ליצ̇ם̈ פי כל ג̇ז מנהא כלמה̇ מן אלחכמה̇ אלי אכ̇רי קאל פיהא אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי. פמן סעד באג̇תמאע אלכ̇מסה̇ וכמאלהא פטובאה פאנה קד וקף̇ אלכ̇יר ואלרצ̇א והו לא מחאלה̇ יג̇ד אלחכמה̇ וינאלהא ופיהא יקול אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה.

ולב אין (משלי י״ז ט״ז). והשני שיאהב החכמה ושתחשוק נפשו בה לפי שזה יהיה בעזרו ללמדה ובזה אמר אוהב מוסר אוהב דעת (שם י״ב א׳) ובהפך זה אמר פורע מוסר מואס נפשו (שם ט״ו ל״ב). והשלישי שימצא רב שילמדהו וחכם שיחכימהו בזה אמר הולך את חכמים יחכם (שם י״ג כ׳) ובמי שאינו רוצה במלמד אמר לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך (שם ט״ו י״ב). והרביעי שיספיקו לו קניניו למחיתו כדי שיהיה לבו פנוי לחכמה בזה אמר הכן בחוץ מלאכתך וגו׳ (שם כ״ד כ״ז). והחמישי שיהיה לו הזמן הצריך למבקש חכמה כדי שיוסיף בכל עת חכמה על חכמתו בזה אמר אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי (שם ח׳ ל״ד). ומי שזכה לאלו החמשה דברים יחד בשלימותם אשרהו מפני שהאל נתן לו הטוב והחסד והוא בלי ספק ימצא החכמה ויגיע אליה ועליו נאמר אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה (שם ג׳ י״ג).

אנמא מפתרקתאן והמא מתצלתאן קולה נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך הו מוצול במא קבלה מקלל אביו ואמו ידעך נרו באשון חשך ותכון נהלתה מדהשה פי אולהא ולא יבורך לה פי עאקבתהא וכדלך אח נפשע מקרית עז וכדלך בכל עת אהב הרע מתצלה במא קבלהא כמא סאפסר ענד תוסטי אלכתאב. ואלתאני עשר תעריף טאלב אלחכמה כיף יטלבהא פיד להדא אלבאב מקאלה כבירה מן דברי אגור בן יקה אלי אכר אלקצה. ואלדי דעאה אלי הדא הו אנה עלם מן טאלב אלחכמה אנה יקצד נחוהא בצראה והדה פאדא הו כרג אליהא בגאה תחיר ולם ידר מא אלדי יצלה אן יכון פיה ויסל ענה ומא אלדי לא יצלה כדאך מן אגל אנה ליס ידרך. פעמד אלחכים אלי מא לא סביל אלי אלוקוף עליה מן [אלעלום] פקטעה ועולה נאחיה וקאל ללטאלב לא תסל ען הדא פאן כוצך פיה תעב ושגל ודלך הו עלם אלאבדאע ואלאכתראע וטבע אלאשיא מן אלאצל. פקאל פי דלך אנמע אנה ללה עז וגל מתפרד בה ואן אלנאס אגמעין יעגזון ענה הו קולה כי בער אנכי מאיש וג' ולא למדתי חכמה וג' מי עלה שמים וירד וג' כמא סאשרח הדה אלפואסיק פי מואצעהא שרהא שאפיא. פלמא עזל אלחכים הדה נאחיה אלתפת הינה' אלי טאלב אלחכמה פקאל לה ולכן סל עמא בעד הדה אלחכמה ממא אמרך רבך ונהאך הו קולה כל אמרת אלוה צרופה וג' אל תסף על דבריו וג' וממא נקל אליך אבאוך בקול אל תלשן עבד אל אדניו אלי אכר אלקצה כמא סאשרחהא אדא וצלת אליהא אן שא אללה.

ולדלך לקבת הדא אלכתאב בכתאב טלב אלחכמה לאנה ימהין טאלבהא אלנצה כיף יצל אליהא. ואקול יחתאג טאלב אלחכמה אלי כמסה אשיא בהא יחצל לה מראדה. אלאול אן יכון דכיא ודלך אן תכון קריחתה קאבלה ללעלום פיהא יקול שלמה בלב נבון תנוח חכמה ופי כלוהא יקול למה זה מחיר ביד כסיל לקנות

והם מחוברים הוא אמרו נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך (משלי כ' כ"א) והוא דבוק למה שקדם לו מקלל אביו ואמו ידעך נרו באישון חשך (שם כ') ותהיה נחלתו מבהלת וגו' וכן אמרו אח נפשע מקרית עז (שם י"ח י"ט) וכן בכל עת אהב הרע (שם י"ז י"ז) מחוברים למה שקדם להם כמו שאבאר בתוך הספר. והשנים עשר הודעה למבקש החכמה איך יבקשנה והפריד לזה השער מאמר גדול מדברי אגור בן יקה (שם ל' א') עד סוף הפרשה. ומה שעוררהו לזה הוא שידע שהמבקש החכמה ידרוש אותה בשקידה ובחשק לבו ובצאתו אליה פתאום הוא מבולבל ואינו יודע איזהו דבר הוא טוב שישתקע בו ויחקרנו ומה שאינו ראוי לזה לפי שאי אפשר להגיע אליו. ועמד החכם על הידיעות שאי אפשר להשיגן והפרידם והרחיקם ואמר למבקש אל תחקור בהן מפני שאם תשתקע בהן תיגע לריק והן ידיעת היצירה והבריאה ועל מה הטבעו הדברים בהחלתם ובראשיתם. ואמר שכל אלו מיוחדות לאל יתברך לבדו ונמנעות מבני אדם והוא אמרו כי בער אנכי מאיש וגו' ולא למדתי חכמה וגו' מי עלה שמים וירד וגו' (שם ל' ב'—ד') כמו שאבאר בביאור מספיק אלו הפסוקים במקומם. ואחר שהרחיק החכם אלו הידיעות פנה אל מבקש החכמה ואמר לו אבל תחקור על מה שאחר זאת החכמה וזהו על מה שצוה האל ועל מה שהזהיר ממנו והוא אמרו כי אמרת אלוה צרופה וגו' אל תסף על דבריו (שם ה'—ו') ועל מה שמסרו לך אבותיך באמרו אל תלשן עבד אל אדוניו (שם י') עד סוף הפרשה כמו שאבאר אותה כשאגיע אליה אם ירצה האל.

לפיכך קראתי שם הספר הזה ספר דרישת החכמה לפי שהוא נותן למבקש החכמה העצות היותר טובות איך ישיגנה. ואומר שהמבקש החכמה צריך לחמשה דברים אשר בהם ימצא את חפצו. הראשון שיהיה לבו טהור וזה שיהיה טבעו ראוי לקבל הידיעות ובזה אמר שלמה בלב נבון תנוח חכמה (שם י"ד ל"ג) ואם אינו ראוי לזה אמר למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה

ונדה אלהכים והו מוגוד כדאך בין אלנאס הו קולה עשיר ברשים ימשל וגו׳ וקולה חכם בעיניו איש עשיר פאן הדה מן אלהכים לא אמר ולא נהי ואנמא הו הכאיה אלוגדאן קאל תרי אלמיאסיר עלי הדה אלצפה וכדלך קולה לא יחפץ כסיל בתבונה וג׳ צפה אלמוגוד. ואלכאמס קול מכרגה מכרג אלעאם ומענאה כאץ הו קולה מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וג׳ ושרחה כם מן דאע לצאחבה בצות עאל באלגדאה פי דלגה והי לה ענדה פריה מהסובה יעני פי נפסה פיציר הדא ואמתאלה נטיר אלפואסיק אלמכתוב פי אולהא יש מתל יש מפזר וג׳ יש מתעשר וג׳. ואלסאדס קול הו חתם עלי כל האל הו קולה מכסה פשע מבקש אהבה אדא אכרג אלי אלתפסיר קיל לא יגטי אלגרם אלא טאלב מחבה מתלה לחכם לב יקרא נבון לא יקאל פהם אלא לחכים. ואלסאבע קול יטן באנה כבר והו אמר או נהי הו קולה תועבת מלכים עשות רשע אנמא שרחה יגב אן יכרה אלמלוך עמל אלטלם אן אלכרסי יתבת בעדל וכדי רצון מלכים שפתי צדק ויגב אן ירתצי אלמלוך אקואל אלצדק. ואלתאמן תמתיל שי גליל במא הו אדני מנה ואנמא מענאה אן הדא אגל מן הדא הו קולה מגדל עז שם ה׳ וג׳ שרחה אן אסם אללה אגל מן מגדל עז אליה יהאצר אלצאלה פינצר. ואלתאסע אצאפה שי יקצד אעלאמנא איאה אלי שי הו משהור ענדנא ואלתסויה בינהמא הו קולה שמן וקטרת ישמח לב וג׳ ועבארתה כמא אן אלדהן ואלבכור אוכד לפרחה אלקלב מן אחדהמא כדאך משורה אלצאחב אהלא מן משורה אלנפס והדהא. ואלעאשר קול יטן סאמעה אן ליס פיה אסתתנא ופיה אסתתנא מנטו הו קולה התרפית ביום צרה וגו׳ מענאה אן אסתרכית פי יום ציק צאק קואך וכדלך קולה לך מנגד לאיש כסיל וג׳ מענאה אדהב מן הדא אלגאהל ואלא פלן תערף שיא מן אקואל אלמערפה. ואלהאדי עשר איתאן יתוהם אלקארי

מצוי כן בין בני אדם הוא אמרו עשיר ברשים ימשול וגו׳ (משלי כ״ב ז׳) ואמרו חכם בעיניו איש עשיר (שם כ״ח י״א) והחכם לא נתן באלו לא צווי ולא אזהרה אלא סיפר מה שהוא במציאות ואמר הנך רואה העשירים שזה תוארם וכן אמרו לא יחפוץ כסיל בתבונה וכו׳ (שם י״ח ב׳) הוא סיפור מה שהוא בנמצא. והחמישי מאמר הנאמר בלשון כלל וענינו ענין פרטי הוא אמרו מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו׳ (שם כ״ז י״ד) וביאורו כמה יש אדם המברך את רעהו בקול גדול בבקר בהשכמתו והברכה נחשבת אצלו לקללה ירצה בו בלבו ויהיה זה הפסוק והדומים לו כמו הפסוקים המתהילים במלת יש כמו יש מפזר וגו׳ (שם י״א כ״ד) יש מתעשר וגו׳ (שם י״ג ז׳) ודומיהם. והששי מאמר גוזר בהחלט הוא אמרו מכסה פשע מבקש אהבה (שם י״ז ט׳) והוא כאלו אמר לא יכסה פשע כי אם המבקש אהבה וכן לחכם לב יקרא נבון (שם ט״ז כ״א) לא יקרא נבון כי אם לחכם. והשביעי מאמר הנחשב להגדה והוא צווי או אזהרה הוא אמרו תועבת מלכים עשות רשע (שם י״ב) ביאורו חובה על המלכים לתעב מעשה רשע כי בצדקה יכון כסאו וכמו זה רצון מלכים שפתי צדק (שם י״ג) חובה על המלכים שירצו בדברי אמת. והשמיני הדמות דבר יקר במה שהוא שפל ממנו והכוונה בו שזה יקר מזה והוא אמרו מגדל עז שם ה׳ וגו׳ (שם י״ח י׳) ביאורו שם ה׳ הוא יקר ממגדל עז בו ירוץ צדיק ונשגב. והתשיעי סמיכות דבר שרוצה החכם ללמדנו אל דבר המפורסם אצלנו וההשואה ביניהם וזה אמרו שמן וקטרת ישמח לב וגו׳ (שם כ״ז ט׳) ופירושו כמו שהשמן והקטרת יחד יותר ראויים לשמח את הלב מאחד משניהם כן עצת רעהו יותר מתוקה מעצת נפשו לבדה. והעשירי מאמר שיחשוב השומע שאין דבר יוצא מכללו ויש תנאי בענינו הוא אמרו התרפית ביום צרה צר כחך (שם כ״ד י׳) וטעמו אם התרפית וגו׳ וכן אמר לך מנגד לאיש כסיל (שם י״ד ז׳) וטעמו לך מנגד לאיש כסיל ואם לא בל ידעת שפתי דעת. והאחד עשר שני פסוקים שהקורא אותם יחשוב שהם נפרדים

מא כאן מנהא מהאלא אן כאן תפכר פי כ֗בר וכד֗לך תחקק מא כאן מנהא חקא ותבטל מא כאן מנהא באטלא אן כאן תפכר פי מעתקד כת֗ר אלמחקקין ואלמצלחון אם קלו וכד֗לך אלמבטלון ואלמפסדון . . . .

. . . .

אלמסמועאת אט֗הרתהא פט֗הר פשהד אלאנסאן עלי ד֗לך אלשי אנה הו אלמסמוע לא גירה ועלי הד֗א באקי אלחואס. כד֗לך פי אלעקל קוה֗ עאלמה֗ פאד֗א טאלעתהא אלאמור אלמעקולה֗ איקנת בהא וצח֗ ענד אלאנסאן אנהא הי לא מהאלה֗ אלמעקולה֗. פעלי הד֗א אלמת֗אל כל עלם פהו מכנון פי אלעקל ואנמא אלמראד באלתעלם ואלאכתסאב גמיעא ליט֗הרא ד֗לך בעד אלאת֗ארה֗ פאד֗א הו אנתצב ללעקל שהד עליה אנה֗ אלחק. פלד֗לך געל הד֗א אלכתאב ונט֗ראה לינבהו עמא פי אלעקל וייקט֗ו עלי מא כאן מגפולא ענה ופי ד֗לך יקול הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב.

וונ֗דנא ענד אלרצד ואלאעתבאר הד֗א אלכתאב יצ֗ם את֗ני עשר מעני גלילה֗ מן אבואב אלחכמה֗. אלבאב אלאול אמר כביר הו קולה שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך כבד את ה׳ מהונך וג׳ ירא את ה׳ וג׳ ואשבאה ד֗לך וילאימה אלנהי ען אלכ֗טא הו קולה חדל בני לשמע מוסר לשגות מאמרי דעת ועבארתה אנתה יא בני אן תקבל ארבא יסהיך ען אקואל אלמערפה֗ וקולה אל תצא לריב מהר וגו׳ אל תתהדר לפני מלך ומה אשבה [ד֗לך]. ואלת֗אני אכ֗באר בעאקבה֗ צאלה אנה לכ֗יר הו קולה תוהלת צדיקים שמחה וגו׳ זכר צדיק לברכה וג׳ ומה שאכלהמא וינמאו אלי ד֗לך אכ֗באר בעאקבה֗ אלטאלה אנהא שר [הו] קולה לא יכון אדם ברשע וג׳ כי לא תהיה אחרית לרע וג׳. ואלת֗אלת֗ אקאמה֗ שי ט֗הר ללעקל מקאם שי ט֗הר ללטבע אמא מחמוד בקולה ען אלחכמה֗ כי מצאי מצא היים וגו׳ ואמא מד֗מום בקולה ענהא וחטאי חמס נפשו וג׳. ואלראבע חכאיה֗ אמר

יבחר במה שהוא אפשר וימאס את הנמנע וכמו זה אם התבונן באיזו דעה יאמת מה שהוא אמת ויבטל מה שהוא בטל בין שיהיו רבים או מעטים האומרים שזה אמת וטוב או שקר ורע . . .

. . . .

[ואם היה הדבר מן] הדברים הנשמעים יגלה אותן [כח השמיעה] ויעיד האדם על זה הדבר כי זה הוא ששמע ולא זולתו וכן בשאר החושים. כמו זה יש בשכל כח יודע וכשיערכו לפניו הדברים המושכלים יאמיתם ויתברר לאדם שהם בלי ספק המושכלים. ועל זה הדמיון כל ידיעה מונחת בשכל והכוונה בלימוד וההבנה היא רק שיגלו שניהם זאת הידיעה אחר שנתעוררה וכשהיא נצבה לפני השכל יעיד עליה שהיא אמת. ולפיכך חובר זה הספר והדומים לו להעיר האדם על מה שהוא בשכל ולעוררו על מה שלא שם לב עליו ועל זה אמר הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב (משלי ח׳ ה׳).

ומצאנו אחר הדרישה והחקירה שזה הספר כולל שנים עשר ענינים יקרים משערי החכמה. הענין הראשון הוא צווי גדול והוא אמרו שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך (שם א׳ ח׳) כבד את ה׳ מהונך (שם ג׳ ט׳) ירא את ה׳ וגו׳ (שם ז׳) וכיוצא בהן וכנגדו האזהרה מן החטא והוא אמרו חדל בני לשמע מוסר לשגות מאמרי דעת (שם י״ט כ״ז) ואמרו אל תצא לריב מהר (שם כ״ה ח׳) אל תתהדר לפני מלך (שם ו׳) והדומה לזה. והשני הגדה באחרית הצדיק שהיא לטוב הוא אמרו תוחלת צדיקים שמחה (שם כ״ח) והדומה להן וכנגדן הגדה באחרית הרשע שהוא לרע באמרו לא יכון אדם ברשע וגו׳ (שם י״ב ג׳) כי לא תהיה אחרית לרע וגו׳ (שם כ״ד כ׳). והשלישי הקמת דבר הנראה לשכל במקום דבר הנראה לטבע בין דבר משובח באמרו על החכמה כי מוצאי מצא חיים וגו׳ (שם ח׳ ל״ה) או דבר מגונה כאמרו עליה וחטאי חמס נפשו וגו׳ (שם ל״ו). והרביעי סיפור דבר שמצא החכם והוא

אליהא ופיה יאמר פי הד̇א אלספר ויקול שמע בני מוסר אביך וג׳ הט אזנך ושמע דברי חכמים. ואמא אלאכתסאב פהו אן יפרע אלמתעלם מן מעלמה אבואבא אכ̇ר מא לם יפצח לה מעלמה בהא ופיה יקול קדמאונא מבין דבר מתוך דבר. וד̇לך אן אלעלמא לא יצ̇עון פי כתבהם אלמעאני אלשכ̇ציה̇ אלמג̇רדה̇ אלתי לא יבקא תחתהא מעאן אכ̇ר בל אנמא יצ̇עון פי כתבהם אלאצול אלתי אד̇א וקף עליהא אלמתעלם וג̇ד תחתהא ופי ט̇יהא פנונא אכ̇ר כת̇ירה̇ פלד̇לך אחתיג̇ אלי אלאסתנבאט ופיה יקול סלימן פי הד̇א אלספר אם תבקשנה ככסף וג׳ אז תבין וג׳. והד̇אן אלקסמאן אעני אלעלם אלמתעלם ואלמסתנבט מחתאג̇אן אלי הד̇ה אלארבע קוי אלמקדם ד̇כרהא אעני קוה̇ אלקבול ואלחפט̇ ואלכ̇אטר ואלתמייז. ושרח הד̇ה אלארבע עלי מא אצף. אמא קוה̇ אלקבול פהי אלתי בהא יקבל אלאנסאן מא יתעלמה והי אלמסמאה̇ עבראניה̇ שמיעה ולמידה כמא יקול למען ישמעו ולמען ילמדו פהי פי כל ג̇ז מנהא ופי כל ג̇ז ת̇אן תסמי שמיעה פאד̇א תם אלתעלם סמית למידה. וקוה̇ אלחפט̇ הי אלתי בהא יחפט̇ אלאנסאן (מ)מא קד תעלמה מן וקת אלי אכ̇ר מן אלזמאן והי תסמי שמירה ופיהא יקול כת̇ירא פי אלתוראה̇ ושמרתם ופי הד̇א אלספר שמרם בתוך לבבך קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך. וקוה̇ אלכ̇אטר הי אלתי תג̇ול אד̇א אחתאג̇ת אלי אלוקוף עלי אמר פתקסם ד̇לך אלתדביר אן כאן להארת̇ה̇ אקסאמא ותפנן ד̇לך אלתפסיר אן כאן אלמראד עבארה̇ כלאם פנונא חתי לא יבקא פן ולא צ̇רב ממא יחתמלה ד̇לך אלאמר אלא ואחצ̇רתה והד̇ה תסמי באלעבראניה̇ מזמה אד̇ יקול פיהא מזמה תשמר עליך ותסמי איצ̇א מזמות חסב כת̇רה̇ מא יחצ̇רה אלכ̇אטר כמא יקול לשמר מזמות וג׳. וקוה̇ אלתמייז הי אבדא עקיבה̇ אלכ̇אטר לאנהא אנמא תמיז תלך אלפנון ואלצ̇רוב אלתי אחצ̇רהא אלכ̇אטר פ[תצלה מא כאן מנהא ג̇איזא ו]תפסד

ויסודיהן ממי שקדמו בהן ועל זה יצוה בזה הספר באמרו שמע בני מוסר אביך וגו׳ (משלי א׳ ח׳) הט אזנך ושמע דברי חכמים (שם כ״ב י״ז). והקנין (ר״ל ההבנה) הוא שיוציא התלמיד מלמודו ענפים אחרים שלא פירשם לו רבו ובזה אמרו הראשונים מבין דבר מתוך דבר. וזה שהחכמים אינם נותנים בספריהם הענינים הפרטיים והנפרדים שלא ישארו תחתיהם ענינים אחרים רק הם נותנים היסודות ואחר שהתלמיד ידע אותם ימצא תחתיהם ובתוכם אופנים אחרים רבים ולפיכך הוא צריך להבנה ועל זה אמר שלמה בזה הספר אם תבקשנה ככסף וגו׳ אז תבין וגו׳ (שם ב׳ ד׳, ה׳). ואלו שני החלקים רצוני לומר הידיעה בשנון והידיעה בהבנה נצרכים לאלו הארבעה כוחות שקדם זכרם ר״ל כח הקבלה כח השמירה כח העיון וכח הבחינה. וביאור אלו הארבעה כמו שאומר לך. כח הקבלה הוא שיקבל האדם מה שילמוד והוא הנקרא בלשון עברית שמיעה ולמידה כמו שאמר למען ישמעו ולמען ילמדו (דברים ל״א י״ב) וזה הכח כל זמן שיקבל התלמיד חלק אחד ואחר כן חלק שני יקרא שמיעה וכשנגמרה ההוראה יקרא למידה. וכח השמירה הוא אשר ישמור בו האדם למודו מעת אחת עד עת אחרת ועליו נאמר פעמים רבות בתורה ושמרתם ובזה הספר שמרם בתוך לבבך (משלי ד׳ כ״א) קשרם על אצבעותך כתבם על לוח לבך (שם ג׳ ג׳). וכח העיון הוא הפונה כה וכה כשיצטרך להבין איזה דבר ואם הדבר הוא איזה מעשה שקרה יחלק העיון את הנהגתו לחלקים ואם הדבר הוא ביאור איזה מאמר יחזור על אופני הפתרון עד שלא ישאר לא אופן ולא פנים שיסבול זה הדבר אשר לא העלה במחשבתו וזה יקרא בעברית מזמה כמו שאמר על זה הכח מזמה תשמר עליך (שם ב׳ י״א) ויקרא ג״כ מזמות לפי רוב המחשבות העולות בעיון כמו שאמר לשמור מזמות וגו׳ (שם ה׳ ב׳). וכח הבחינה יבוא לעולם אחר העיון מפני שהוא מבחין בין אלו האופנים והפנים אשר הביאם כח העיון ואם התבונן על איזה מעשה

עלי מרבי ולדה ויקול מא רגאה פי דלך ואלמרבי נפסה פהו עאלם במא יעמל או כמן לם יר זרעא ינכר עלי באדר אלחנטה ויקול צ̇יעהא ואלזארע נפסה לם יעמל מא עמל אלא בחכמה. ובעכס הדא יכון מא ידעו אלטבע אלעקל אלי אלאלתדאד בפעל לה עאקבה סו כאלדאעי אלי אכל עסל פיה סם פלה הלאוה סריעה ואמאתה מעתקבה. ואלאצל פי הדה אלאמור אגמע קול אללה פי אלתוראה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם. וקד יעתבר עואם אלנאס איצ̇א בעצ̇הם במצאיב בעץ̇ ולדלך כתב לנא רבנא תבארך ותעאלי פי כתאבה אלמנזל אכ̇באר קום מהמודין לנרגב מת̇להם פי אלצלאח ואכ̇באר קום מדמומין לנחדר מא פעלוה מן טלאח. ת̇ם מא כאן ענדה אנה אסהל מן אן ירסם פי מת̇לה אפעאל קום אתי בה סלימן עליה אלסלאם ען אללה פי הדא אלכתאב בקול הכמה תצ̇ע לה אפעאלא מוגוד מת̇להא. הו מא קאל פי אלכסלאן אני שאהדת אמורה תאול אלי אלנקץ̇ מן חאל אלי אכ̇רי חתי כ̇רב מאואה והלך פאעתברת בה אד̇ קאל על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וג' ואחזה אנכי אשית לבי וג'. וכדלך פי אלזאני דכר אנה קד שאהדה לאהיא מכ̇רועא חתי נשב אלסהם פי מקתל מן גסמה אד̇ קאל הטתו ברב לקחה וג' הולך אחריה פתאם וג' עד יפלח חץ כבדו וג'. וכמא וצף̇ אלחכים באנה יכ̇לץ̇ בלדא מן יד מלך עט̇ים יריד אהלאכה בלטפה ופהמה כמא קאל עיר קטנה ואנשים בה מעט וג' ומצא בה איש מסכן וחכם וג'. פאן הדה אלאהאדית̇ אלתי תצ̇רבהא אלהכמה כאלאמת̇אל ממא תגעל אלאנסאן להא כאלמשאהד ותסתצלהה ללטאעה אסתצלאחא תאמא.

ותמאל אלעלם בפנון ארבעה אלאול אלקבול ת̇ם אלחפט̇ ת̇ם אלכ̇אטר ת̇ם אלתמייז וקסמי אלמערפה אללדין המא אלתלקין ואלאסתנבאט. פאמא אלתלקין פהו אן יתעלם אלאנסאן מבאדי אלעלום ואצולהא ממן תקדמה פיהא וסבקה

מימיו ילד מגודל וישתומם על המגדל את בנו ויאמר מה יקוה בזה והמגדל עצמו יודע מה שהוא עושה או לאדם שלא ראה זריעה מימיו ישתומם על הזורע חטים ויאמר שאבד את הזרע והזורע עצמו לא עשה מה שעשה אלא בחכמה. ובהפך זה אם יעורר הטבע את השכל להתענג במעשה שסופו רע יהיה זה כמו שיעורר את האדם לאכול דבש שבו סם המות והוא מתוק בתחילה וממית בסוף. והיסוד בכל זה הוא מה שנאמר בתורה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם (דברים ל"ב כ"ט). ולפעמים יקח המון העם למשל מה שקרה לאחרים ולפיכך ספר לנו אלהינו יתברך ויתעלה בספרו שנתן לנו מעשי אנשים משובחים כדי שנבקש להדמות להם בצדקתם ומעשי אנשים מגונים כדי שנזהר ממה שעשו ברשעתם. ואחר זה הדבר שהיה בעיני השם קל מאד להבין ושמפני זה לא כתב בספרו דמיונו ממעשי בני אדם הביאו שלמה עליו השלום בשם האל בזה הספר באמרי הכמה הנותנת לפניו מעשים המצויים. והוא מה שאמר על איש עצל ראיתי שעניניו הלכו והסרו עד שנחרב ביתו ואבד ולקחתיו למשל באמרו על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וגו' ואחזה אנכי אשית לבי וגו' (משלי כ"ד ל'—ל"ב). וכן אמר בנואף שראהו משחק ומפותה עד שנתקע החץ בגופו והמית אותו באמרו הטתו ברב לקחה וגו' הולך אחריה פתאם וגו' עד יפלח חץ כבדו וגו' (שם ז' כ"א—כ"ג). וכן ספר על החכם אשר מלט עיר בערמתו ובבינתו מיד מלך עצום אשר חשב להשחיתה כמו שאמר עיר קטנה ואנשים בה מעט וגו' ומצא בה איש מסכן וחכם וגו' (קהלת ט' י"ד, ט"ו). וזה מפני שאלו הספורים אשר תציגם החכמה למשל לבני אדם הם כאלו ראו אותם בעיניהם ויכונים לעבודת ה' בהכנה שלמה.

ושלימות החכמה בארבעה פנים הקבלה ואחר זה השמירה ואחר זה העיון ואחר זה הבינה ובשני דרכי הידיעה שהם השינון וההבנה. והשינון הוא שילמוד האדם התחלות הידיעות

ללעקל כטאוה בקריה לא סור להא אלתי התכהא טאהר ללחס בקולה עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו.

ואנמא אקדם האהנא טרפא מן כל פן ליכון אצלא מוצועא פי צדר אלכתאב וסאשרח מא שאכל כל ואחד מן הדה אלפנון ענד אלאסתיטאן פי שרחה. פאקול האהנא ועואם אלנאס איצא אלדין יסתתקלון אלענאיה באלחכמה לצעובתהא עלי אלטבע אד ליס יקף עלי נפעהא וינעכפון עלי גמע אלדהב ואלפצה לאן טבעהם קד וקף עלי (נפעהא) מנפועהמא אחתאגו אלי אן יסאוי להם אלחכים בינהמא ויקול אן הדא אלאמר אלדי אמרך בה לה נפע כפי ענך כנפע מא הו טאהר לך בקולה יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת בל אלחכמה אנפע לך מן דלך אגמע לקולה יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה. ואעלם אסעדך אללה אן גמיע אלאמור אלתי ובה אליהא אלטבע לם יכף שי מנהא עלי אלעקל ואמא גמיע מא עלם בה אלעקל פאנה ליס יטהר ללטבע. פענד דלך יכון אלעקל הו אלמצדק אד ענדה עלום לא ישער בהא אלטבע ולא יגוז ללטבע אן ירוע אלעקל בשי או יתהדדה בה יזעם אנה כפי ען אלעקל אד כאן מא מן שי אנכשף ללטבע אלא והו מכשוף ללעקל מתלה פאפהם הדא אלקול ואסתעמלה. פאדא אנת אקסת מא עלם בה אלעקל אלי מא חסה אלטבע וגדת ללאול פצילה עלי אלתאני כפצל אלנור עלי אלטלאם אד כאן הדא יעלם מא ענד הדא והדא לא יעלם מא ענד הדא ופי דלך יקול אלחכים וראיתי אני שיש יתרון להכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך. פאד קד תבין צדק אלעקל פימא יזעם אנה תפרד בעלם מא דון אלטבע וכדב אלטבע אן הו זעם אנה תפרד בה מן אלעלום דון אלעקל כאן מא ינכרה אלטבע עלי אלעקל מן אמור יבתדיהא פיתעב פיהא ירגו עאקבתהא אנכארא כטאא. ואנמא מתל דלך כמן לם ישאהד ולדא רבי ינבר

שהוא שוגה לעיר שאין לה חומה שהחוש מרגיש שתלכד באמרו עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו (משלי כ״ה כ״ח).

ואקדים לך פה רק מעט מכל אופן ואופן כדי שיהיה יסוד מוצב בפתיחת הספר ואבאר דמיון כל אחד מאלו האופנים כשאמצא מקום לביאורו. ואומר כאן שהמון בני אדם תכבד עליהם ג״כ היגיעה בחכמה לפי שהיא קשה לטבע שאיננו מבין את תועלתה וישתדלו לאצור כסף וזהב לפי שטבעם מכיר תועלתם ולפיכך היה צריך שהחכם ישוה להם את החכמה והעושר ויאמר הדבר שאני מצוך יש לו תועלת נסתרה ממך כמו שיש תועלת לדבר הנראה לעיניך כאמרו יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת (שם כ׳ ט״ו) ויותר מזה שתועלת החכמה גדולה מתועלת כל אלה באמרו יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה (שם ג׳ ט״ו). ודע יצליחך האל שכל הדברים אשר ירגיש בהם הטבע אין אחד מהם נעלם מן השכל אבל כל מה שיודע השכל איננו גלוי לפני הטבע. ולפיכך השכל הוא הנאמן מפני שיש לו ידיעות שאין הטבע ישיגם והטבע לא יוכל להפחיד את השכל ולהרעידו באיזה דבר בחשבו שזה נעלם מן השכל מפני שאין דבר גלוי לפני הטבע שאינו גלוי ג״כ לפני השכל והבן זה המאמר והשתמש בו. ואם תדמה במחשבתך מה שיודע השכל למה שירגיש הטבע תמצא יתרון השכל מן הטבע כיתרון האור מן החושך מפני שהשכל יודע מה שבטבע והטבע אינו יודע מה שבשכל ועל זה אמר החכם וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך (קהלת ב׳ י״ג). ואחר שהתברר שאמת עם השכל בטענתו שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לטבע ושהטבע כוזב בחשבו שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לשכל יחטא הטבע אם ימאן להסכים עם השכל בדברים שהתחיל השכל ליגע בהם לפי שיקוה לאחריתם. וזה דומה לאדם שלא ראה

פאדא לם ינלהא מן וגההא טלבהא כיף מא כאן פיסבב לה דלך אצראף שהותה כיף מא אמכנה. פאדא כאף אלאנסאן גלבה טבעה עליה פי שי מן דלך פרגע אלי אלעקל וגדה ינבהה עלי עאקבה תלך אללדה אנהא ואן כאנת להא חלאוה סריעה פאן להא מרארה אגלה. ופי דלך יקול אלכתאב כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות ותפסירהמא אן שפתי אלאגנביה תקטר שהדא וחנכהא אלין מן אלדהן ועאקבתהא מרה כאלעלקם והאדה כסיף די פמין. פענד הדא אלתיקט יכתאר אלאנסאן תרך אללדה אלעאגלה למא פיה מן אלצר אלאגל.

תם אן אלעאמה למא כאן עלם אלחואס ענדהם אקרב ואסהל מן עלם אלעקל אד אלתה מעהם באלבניה אחתאגו אלי אמתאל תצרב להם חתי תתסאוי ענדהם ואנבאת אלעקל מתל ואנבאת אלחס. ושרח דלך אן אלחאסה אדא שאהדת נארא חרב מנהא אלחיואן לכופה מן אלאחתראק וכדלך אדא סמעת צותא מרעבא נפרת ענה באלטבע לאן הדה אשיא מלאקיה להדא. פלהדה אלעלה אדא ראי אלעקל אמרא מהלכא או סמע בשי מצר וכשף דלך אלי אלטבע פראה אנה לא ירכן אליה ולא יקבלה באטבה מן חית ישער פקאל לה ויחך פאן הדא אלקול אלדי אקולה לך הו מתל אלנאר אלדי קד ראיתך תהרב ענהא ומתל אלמא אלעמיק אלדי מן שאנך אן תחדרה. פהדא מנפוע אלאמתאל תקרב מא יחכם בה אלעקל אלי אלטבע ותקול לה אן מתלה מתל מא תחסה. ולדלך אלגאלב עלי לקב הדא אלכתאב באנה כתאב אלאמתאל למא פיה מן הדה אלפנון אד ימתל אלנצב אלדי טהרת אפתה ללעקל בדהאב אלנפס אלדי טהרת אפתה ללטבע בקולה כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח וימתל אלפסק אלדי קד וקף אלעקל עלי תהלכתה באלוקוע פי אלביר אלדי הו הלאך טאהר ללחס בקולה כי שוחה עמוקה זונה ובאר זרה נכריה וימתל מן לא יטיק יחבס ראיה אלדי תבין

להקים הצורה ועם זה הוא נבהל ואם לא מצא להשלים את תאותו כראוי יבקשנה באיזה אופן שיהיה וזה יביאהו למלאותה כמו שיוכל. ואם יירא אדם שיגבור עליו טבעו באחד מאלו וישוב אל השכל ימצא שיעוררהו על מה שיבוא לו מזה התענוג שאם ימתק לו בראשיתו ימר לו בסופו. ועל זה אמר הכתוב כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות (משלי ה׳ ג׳, ד׳). וכשיתעורר האדם כן יבחר לעזוב את התענוג הנוכחי מפני הרעה אשר באחריתו.

ועוד מה שיודע להמון העם בחושים הוא יותר קרוב וקל ממה שיודע להם בשכל מפני שכלי ההרגשה נמצאים בתכונתם לפיכך הוצרכו למשלים שימשלו להם כדי שישוה בעיניהם מה שיחייב השכל למה שיחייבו החושים. וביאורו שכאשר יראה החוש את האש יברח החי ממנה מפחדו פן ישרף וכן כשמעו קול מרעיד ינוס ממנו בטבעו מפני שהם דברים המושגים בטבע. ומזה הטעם כאשר יראה השכל דבר המאבד או ישמע דבר אשר ירע ויגלה זאת אל הטבע ואחר זה יראה כי הטבע לא יאבה לו ולא ישמע אליו אז ידבר אליו באופן שיבין ויאמר לו אוי לך כי הדבר אשר אני דובר אליך הוא כמו האש שראיתיך בורח ממנה וכמים עמוקים שדרכך להזהר מהם. וזהו תועלת המשלים שהם מקריבים אל הטבע מה שיגזור השכל ואומרים לטבע זה הדבר דומה למה שהרגשת בחושיך. ולפיכך השם הגובר בכינוי זה הספר הוא ספר המשלים ביפי האופנים שנמצאו בו שהנושא הגדול שרעתו נראית לשכל לאבוד הנפש שרעתו נראית גם אל הטבע באמרו כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח (שם א׳ י״ט) והמשיל הזנות שהשכל יודע הפסדה לנפילה בבור שהיא אבוד הנראה לחוש באמרו כי שוחה עמוקה זונה ובאר צרה נכריה (שם כ״ג כ״ז) והמשיל מי שלא יכול לעצור ברוחו והשכל מבין

בג̇מיע מא הו ענד אלעקל מסתחסן כאלצדק ואלעדל ואלאנצאף ואלאחסאן ומא אשבה ד̇לך ואלנהי ען ג̇מיע מא הו ענד אלעקל מסתקבח כאלכד̇ב ואלסרק ואלפסק ומא שאכל ד̇לך ואעני באלסמעיה̈ אלשראיע אלתי ג̇א בהא כ̇בר אלרסול עליה אלסלאם מן טהארה̈ וקרבאן וסבת ועיד ומא ג̇רי מג̇רי ד̇לך. פאד̇א ראם אלאנסאן אלענאיה̈ באלוקוף עליהא וג̇ד אלטבע יקעדה ענהא לאסתת̇קאלה מא יואקעה מן כת̇רה̈ אלתפכר ואלסהר ואלכד באללייל ואלנהאר פי קראה̈ אלכתב ואלתחפט̇ לנכתהא ומסאילה̈ אלעלמא ואלתרדאד פימא עני בה לילא ינדרס פיהרב אלטבע מן הד̇א אשר̃ הרב לאנה לא יעלם מא פי ד̇לך מן אלנפע לכן אלעקל יעלם ד̇לך מן האל ג̇לאלה̈ אהל אלחכמה̈ פי האל כמאל אלמראד להם כמא קאל שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ופי אלאכ̇רה̈ אעלי מרתבה̈ ואסעד חאל ענד אלכ̇אלק עז וג̇ל כמא קאל כן דעה הכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת ועבארתה כד̇לך אעלם אלחכמה̈ פאנהא לנפסך פאד̇א וג̇דתהא וג̇דת אלעאקבה̈ ורג̇אוך לא ינקטע. פענד תנביה אלעקל ללאנסאן עלי ד̇לך ידאפע אלטבע ויכט̇מה ויחת̇ה חתי יטלב אלחכמה̈.

ואלדאעיה̈ אלת̇אניה̈ פאן אלטבע ימיל אלי אלתעדי ואלג̇צב ואלסרק ואלכ̇יאנה̈ ומא נהי הד̇א אלנהו ואלסבב פי הד̇א הו אנה יחס̃ מן נפסה בהאג̇ה̈ אלי ג̇ד̇א ומון ומע ד̇לך יכסל ען טלבהא מן ג̇התהא פיסבב לה ד̇לך אלג̇ור ואלתעדי. פאד̇א כאד אלאנסאן ימיל מע אלטבע אלי שי מן ד̇לך יקט̇ה אלעקל עלי עאקבה̈ ד̇לך אנה אפה̈ ושקא והתך סתר פי אלדניא ואלעד̇אב אלאלים וסו אלמציר פי אלאכ̇רה̈. ופיה יקול ערב לאיש להם שקר ואחר ימלא פיהו הצ̇ץ ושרחה ילד̃ ללמר אלטעאם אלחראם ובעד ד̇לך ימתלי פוה חצמא. וימיל אלטבע איצ̇א אלי אלתלקיה באלג̇שיאן ואלנכאח ומא כאן מן הד̇ה אלאבואב ואלסבב פי הד̇א הי אלשהוה̈ אלמרכבה̈ פיה לאקאמה̈ אלצורה̈ ומעה מע ד̇לך קלה̈ צבר

לומר בשכליות הצווי בכל מה שהוא טוב בעיני השכל כמו האמת והצדק והצדקה וגמילות חסדים והדומה להם והאזהרה ממה שהוא רע בעיני השכל כמו השקר והגזל והזנות והדומה להם ורצוני לומר בשמעיות המצוות שנתנו לנביא ע״ה כמו הטהרות והקרבנות והשבת והמועדים וכיוצא בהן. ואם ירצה האדם ליגע לדעת אותם ימצא שהטבע יעכבהו מזה מפני שכבד עליו מה שיקרהו מרוב העיון והקיצה בלילה ומהטורח ביום לקרות בספרים ולשמור דקדוקיהם ולשאול את החכמים ולחזור על מה שיגע בו כדי שלא ימחה מזכרונו והטבע יברח מזה בריחה עצומה מפני שאינו יודע התועלת שיש בו והשכל יודע מה יקרה מעלת אנשי החכמה כאשר הגיעו אל מטרתם בשלימות כמו שאמר שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך (משלי י״ט כ׳) ושבעולם הבא הם יושבים במדרגה היותר עליונה ובמצב היותר מאושר אצל הבורא יתעלה כמו שאמר כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת (שם כ״ד י״ד) ופירושו כן דע החכמה כי היא לעצמך ואם מצאת אותה מצאת שכר ותקותך לא תכרת. וכשיעיר השכל את האדם על זה ידחף את הטבע ויכבשהו ויזריזהו לבקש את החכמה.

והיצר השני הוא שהטבע נוטה לעבור עבירות ולגזול ולגנוב ולרמות וכיוצא בו וזה מפני שהטבע ירגיש בצורך למזון ולמחיה ועם כל זה הוא עצל מלבקשם כדרכם וזה מביאו לידי חמס ועברה. ואם יקרב האדם לנטות אחר טבעו אל אחד מאלו הדברים יעירהו השכל על אחריתם שהיא רעה ויגון ובזיון בעולם הזה והעונש שיכאיבהו והרעה שתגיעהו בעולם הבא. ועל זה אמר ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ (שם כ׳ י״ז) ופירושו ינעם לאדם מאכל אסור ואחר זה ימלא פיו חצץ. והטבע נוטה ג״כ אל התשמיש והמשגל והבעילה וכיוצא בו וזה מפני התאוה הנטועה בו

פי אלׄלאקה צׄרבא יקאל לה אלכסל וגׄמיע מא ימיל אליה וינשט פהו מא סרׄה ולׄדׄה בסרעה׳ לאן פי אלׄלאקה צׄרבא יקאל לה אלשהוה׳. פלדׄלך אחתאג אלאנסאן אלי תדביר חתי יכשף לה עאקבה׳ מא סר אלטבע וסא אלעקל ואצׄרה׳ מא צׄר באלטבע וגׄפע אלעקל פיצבר עלי אלתעב ואלעׄנאיה׳ במא עאקבתה צאלחה׳ כמא קאל כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת ויגׄזר עמא רעתה אליה אלשהוה׳ לסו עאקבתה כמא קאל יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות. ולמא כאן הדׄא אלתדביר לו תרך אלנאס עלי האל אלאכׄתיאר ללוקוף עליה לאמכן אן יצרף בהם אלטבע ענה אגׄב אלחכים עז וגׄל אן ירסם פיה כתאבא עלי לסאן אלחכים סלימן בן דאוד עליה אלסלאם יכשף פיה עואקב אלאמור אלתי יצׄגׄר מנהא אלטבע וינשר המׄהא ועׄהא ושרׄפהא חתי ינשט אלאנסאן אליהא אדׄא קאום דׄלך אלגׄז אלכסל אלדׄי פיה ויטׄהר אואכׄר אלאמור אלתי יאנס אליהא אלטבע ויבסט שרׄהא ומרהא ואפתהא חתי ינפר אלאנסאן ענהא אדׄא קאום דׄלך אלגׄז אלשהוה׳ אלתי פיה. ומן שרהה אלאמרין גׄמיעא אמא אלדאעיה׳ אלאולי פאן אלטבע יכסל ען אלעׄנאיה׳ באמור אלדניא אלתי תלום אלצׄרורה׳ אליהא והו אלקות אעני אלטעאם ואלסתר אעני אללבאס ואלכן אעני אלמנזל. פאדׄא קצד אלאנסאן נחו אלתעב פי אלתכסב ואלתעיש אנתצב אלטבע אמאמה לימאנעה ען דׄלך כׄופא ממא ילקאה בסרעה׳ מן אלכד ואלגׄהאד חתי יקבל אלעקל עליה פידׄכרה עאקבה׳ דׄלך אנהא תוצל אלי שבע מן גוע ואלי וקא מן ערי ואלי טׄלאל מן חרארה׳ לאן אלעקל יעלם בדׄלך ואלטבע לא יעלם בה. פאדׄא נבהה אלעקל עלי דׄלך אנסאק מעה טאיעא וקהר טבעה אלדׄי מן שאנה אלכסל ופי דׄלך יקול אלכתאב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ ועבארתה אן אלמלול לא יצארף וארה ומאל אלאנסאן אלעׄזיז הו אלנשאט. וכדׄלך יכסל ען אלעׄנאיה׳ באלאמור אלדׄיאניה׳ אלתי הי מערפה׳ אלפראיׄץ אלעקליה׳ ואלסמעיה׳ אעני באלעקליה׳ אלאמר

היא הנקראת עצלות וכל מה שהטבע נוטה אליו וירוץ לקראתו זהו מה שישמחהו ויענגהו מיד מפני שאחת ממדותיו היא הנקראת תאוה. לפיכך יצטרך האדם להנהגה כדי שתגלה לו אחרית מה שישמח הטבע וירע לשכל ואחרית מה שיזיק הטבע ויועיל השכל ויסבול העמל והיגיעה אם ההצלחה בעקבותם כמו שאמר כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת (משלי כ״ג י״ח) ויחרד ממה שתעוררהו אליו התאוה מפני הרעה אשר בסופו כמו שאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות (שם י״ד י״ב). ואם היה אדם נעזב לנפשו להבין זאת ההנהגה בבחירתו היה אפשר שהטבע ירחיקהו ממנה לפיכך הוצרך החכם יתברך ויתעלה לכתוב בזה הענין ספר ביד החכם שלמה בן דוד עליו השלום לגלות עקבות הדברים שיקוין בהם הטבע ולפרסם ההלתם ויקרם ויתרונם כדי שירוץ האדם אליהם כאשר תקום העצלות אשר בו נגד (השכל ב)זה החלק וכן להראות אחרית הדברים אשר הטבע חפץ בהם ולספר רעתם ומרירותם וצרתם כדי שיברח האדם מהם כשתקום התאוה אשר בו נגד (השכל ב)זה החלק. ועתה נבאר את שני החלקים ביחד וזה שיש באדם יצר ראשון והוא שהטבע עצל מלעסוק בדברי העולם הזה שהוא צריך להם בהכרח כמו המזון רצוני לומר המאכל והכסות ר״ל הלבוש והמרפסת ר״ל המושב. ואם יבקש האדם ליגע עצמו יהרויח ולמצוא מחיתו יקום הטבע נגדו וימנעהו מזה מפני שהוא ירא מן הטורח והעמל שימצאוהו במהירות עד שיקרב אליו השכל ויזכירהו מה שיהיה בסופו שהיגיעה תביאהו מן הרעב לשובע ומן הערוה לכסות ומן החורב לצל לפי שהשכל יודע זה ולא הטבע. ואחר שיעיר השכל את האדם על זה ימשך אחריו ברצון ויכניע הטבע אשר מדרכו העצלות ועל זה אמר הכתוב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר הרוץ (שם י״ב כ״ז) ופירושו שהקן בדבר במהרה לא ישיג צידו וההריצות הוא הון יקר לאדם. וכן הטבע עצל מליגע בדברים התוריים וזהו לדעת המצות השכליות והשמעיות רצוני

אני אעלמך ואדלך עלי אי טריק תסלך פיה ואשיר עליך בענאיתי פלא תכן כאלבהאים אלתי לא פהם להא תחתאג אלי לגם וארסאן חלגם בהא לילא תקרב אליך באדי. ואלמשעור בה ענד גמיע אלנאס אולא מן אמורהם הו מא כאן מן פנון אלטבע אד הו אקדם באלבניה ואלתרתיב פאדא הם שערו בשי מן דלך פינבגי להם אלא יטאלעו בה פעלא ולא יבאשרו בה עמלא חתי יערצוה עלי אלעקל פאן קצי אלעקל בפעלה פעלוה ואן קצי בתרכה תרכוה. ופי הדא יקול אלכתאב בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי ישר. תם אן אלעקל אדא חכם בפעל מא וכאן אלטבע יכרה דלך אלפעל ויאבאה פקד וגב אן יפעל ולא ילתפת אלי כרה אלטבע לה. וכדלך אדא נהי אלעקל ען פעל מא וכאן אלטבע ימיל אלי דלך אלפעל וינשט אליה פקד וגב אן יתרך ולא ילתפת אלי מחבה אלטבע לה עלי מא הו מעלום מן אלהאכם אלעדל אלדי אנמא יקצד אלי מא ואפק אלחק ואן סא אלכצום וירפע מא אבאה אלחק ולו סר אלכצום. וקד קאל פי מתל דלך אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב. וינבגי אן יסר אלאנסאן במא ארתצאה אלעקל ועלי אן אלטבע יכרהה ויבעד עמא אבאה אלעקל ואן כאן אלטבע יאנס בה. ופי דלך יקול שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפעלי און. ואלאצל אלמוצוע כאלקטב להדה אלמעאני אלתי תדור עליה הו אן אלטבע ינשט אלי כל לדה עאגלה ולא יבאלי באן תכון עאקבתהא צארה ואלעקל ינפר מן סרור עאגל אדא עלם באנה יגלב אלמא אגלא. וכדלך אלטבע ינפר מן אלם עאגל ועלי אן ראחה וסרורא יתבעאנה ואלעקל ירי אסתעגאל תעב ואלם אדא צח לה אן כירא ומצלחה יתלואנה. ואנואע האתין אלמקדמתין לא תחצא גיר אנא נדכר מן כל צרב מנהמא בעצא.

ונקול אן גמיע מא ינפר ענה אלטבע פהו מא אתעבה ואלמה עאגלא לאן

איזה הדרך אשר תלך בה ואנהגך בהשגחתי ואל תהי כבהמות שאין להן בינה וצריכות למתג ורסן לבלום אותן לבלתי יקרבו אליך להרע. והמושג הראשון אשר לבני אדם מדבריהם הוא מה שנמצא אצלם מאופני הטבע מפני שהטבע הוא היותר קודם בבנינם ובתכונתם וכאשר ישיגו איזה דבר מן הטבע ראוי להם שלא יוציאוהו אל הפועל ולא ישגיחו עליו לעשותו עד שיעריכוהו לפני השכל ואם יגזור השכל בעשיתו יעשוהו ואם יגזור בהמנע ממנו יעזבוהו. ועל זה אמר הכתוב בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי ישר (משלי ד׳ י״א). ועוד אם גזר השכל לעשות איזה דבר והטבע ימאסהו ואינו רוצה בו צריך שיעשהו האדם ושלא יחוש למיאוס הטבע. וכן אם הזהיר השכל מלעשות איזה דבר והטבע נוטה אליו וירוץ לקראתו צריך שימנע האדם ממנו ולא יחוש לאהבת הטבע וזה כמה שנודע מן השופט בצדק שאיננו מבקש כי אם מה שהוא כפי האמת אע״פ שירע לבעלי הריב וירחיק מה שהוא נגד האמת אף אם ישמחו בזה בעלי הריב. וכבר אמר החכם בכמו זה אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב (שם ב׳ ט׳). וראוי לאדם שישמח במה שהשכל חפץ בו אף על פי שימאסהו הטבע ושיתרחק ממה שלא יחפוץ בו השכל אע״פ שהוא רצוי לטבע. ועל זה נאמר שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און (שם כ״א ט״ו). והשרש המוסד כקוטר אשר עליו סובבים. אלה הענינים הוא שהטבע ירוץ אחר כל תענוג נוכחי ואינו דואג על הרע שיבוא באחריתו והשכל יברח מן השמחה הנוכחית כשידע שהיא מושכת כאב אחריה. וכן הטבע יברח מן כאב נוכחי אע״פ שיבאו אחריו המנוחה והשמחה והשכל יבחר ביגיעה וכאב הבאים מיד אם נתאמת לו שהטוב וההצלחה באחריתם. ואופני אלו שתי ההקדמות אי אפשר למנותם רק אזכיר קצת מכל אחד מהם.

ונאמר שכל מה שהטבע בורח ממנו זהו מה שייגעהו ויכאיבהו מיד מפני שאחת ממדותיו

[הדא תפסיר משלי

לרבנ]ו סעיד אלפיומי זק״ל בן רבנו יוסף גאון זצ״ל

[והו] כתאב טלב אלחכמה

[צדר אלכתאב]

צדר [אל]עברה באנה קאל [תבארך] אללה אלה אסראיל אלפרד עלי חקיקה [אלואחדא]ניה אלקדים עלי מעני אלוחדה אלדי [עלמה] הו אנה עאלם באלכל ומעני קדרתה [הו] אנה קאדר עלי כל שי אלמריד בנא אלכיר [ואלפצל] וראסהמא ומפתתחהמא אלמערפה.

אמא בעד פאן אלנאטקין אנמא [פצלו עלי ס]איר אלחיואן במעני אלנטק אלדי להם [דון גמיע חיואן אלעא]לם כמא אן גמיע אלחיואן אנמא [פצל עלי] סאיר אלנאמיין במעני אלחיואניה [אלתי להם וכמא] אן כל נאס אנמא פצל עלי סאיר מוגודאת אלעאלם באלנמו אלדי הו לה והדא . . . .

. . . .

טהר שרף אנסאניתה ואן הו גאר פקמע עקלה בטבעה צאר פעלה כאלבהאים. והדה אלקציה מע וצוח צחתהא פי אלשאהד פאן אללה עז וגל יקול פיהא פי כתאבה אשכילך ואורך בדרך וג׳ אל תהיו כסוס כפרד וג׳. ועבארה אלאיתין

[וזה פירוש משלי

לרבנ]ו סעדיה הפיתומי זק״ל בן רבנו יוסף גאון זצ״ל.

[והוא] ספר דרישת החכמה

[פתיחת הספר]

פתח ביאורו באמרו יתברך ה׳ אלהי ישראל היחיד באמיתת [האחד]ות הקדמון בענין היחוד אשר [ידיעתו] היא שיודע הכל וענין יכלתו שהוא יוכל את הכל והוא רוצה בטובתנו [ויתרוננו] אשר ראשיתם ותחילתם המדע.

ואחרי זאת (אומר) שיתרון המדברים על כל בעלי חיים הוא הדבור הניתן להם [ולא לכל בעלי חיים שבעו]לם כמו שיתרון בעלי חיים כולם על שאר המינים הגדלים הוא החיות אשר להם וכמו שכל דבר הגדל יתרונו על כל הנמצאים שבעולם בגידולו. וזה . . . .

. . . .

[האדם מורכב משני דברים השכל והטבע ואם ישליט האדם את שכלו על הטבע] נגלה יקר אנשותו ואם יעות דרכו ויכניע שכלו תחת טבעו יהיה מעשהו כמעשה הבהמות. ואמיתות המשפט הזה ברורה לעיני כל ועוד אמר עליו השם יתברך בספרו אשכילך ואורך בדרך וגו׳ אל תהיו כסוס כפרד וגו׳ (תהלים ל״ב ח׳—ט׳). ופירוש אלו שני הפסוקים אני אלמדך ואורך

נתהלפו שני דפים זה עם זה וכתב חצי הראשון מפירוש פסוק י׳ עד מלות במא יעוד ואחר כך חצי האחרון מפירוש פסוק י״ד ממלות וכמא צעב ופסוק ט״ו ט״ז י״ז י״ח עד מלות אלאעטֹם פלדֹלך וחזר וכתב מה שהשמיט בין פסוק י׳ ופסוק י״ד.

הפסוקים העבריים שבכ״י א׳ נקודים בנקוד הטברני וגם נקד הסופר פעם אחת מלות ערביות בנקוד הזה וכתב כל מן עַמַר עְמַר ומשתמש בצרי במקום המד̃ה שבערבי או במקום האלף כמו לבֵס (= לבאס) אלאֵגל אלאֵמר ופעם אחת נכתב בסגול אלאנסאֶן (כן הוא בכ״י) ופעמים אחרות נמצא יוד אחר האלף במקום המד̃ה כמו אלאיתיהא, אלאיגל, מאיכל. ובמה שנוגע אל הפעלים נחי ל״י הערביים דע שעל הרוב כתוב יוד במקום אלף ומד̃ה כמו אבני אסתתני ואלף במקום פתח ויוד כמו יבקא תְּחצא ורק במלות הנהוגות יותר ישאר היוד כמו תרי מעני ובמלות המפילות את היוד מחמת התנוין ישאר היוד כמו מולי במקום מוֹל ובהפך זה נכתב אלואן במקום אלואני. ודע עוד שאין הסופר מדקדק במשפטי לשון ערבית במלות הענינים כמו אן ול׳ בעתיד הפעלים וכותב אן יתגאיעון במקום יתגאועו ליטֹהראן במקום ליטֹהרא ועוד נמצא שיא במקום שי ואחדא במקום אחד כשטעמם לא כלום ולא שום אדם והגהנו כל זה בדפוס ורק האלף במקום יוד השארנו איזה פעמים כדי שיתברר בזה ענין המלה.

בשני כ״י ב׳ וג׳ נמצאו הרבה פעמים נקודות בבליות למלות ערביות כדרך הכ״י הבאים מארץ תימן ולמשל נכתב השרק הבבלי על השמות הסמוכים עם כנוי הנסתר לפי שבלשון התימן אומרים ־ֻה במקום ־ֵהּ או ־ַה או ־ָה כמו נפסצאחבה.

לא נדבר על סגולות לשון הגאון לפי שאיש נכבד ומפורסם בין יודעי לשון ערב יתעסק בזה ויבחון כל חבורי הגאון והוא ימצא דברים נפלאים בספר משלי ונזכיר למשל בשמות פואה במקום אפואה אמסאל מלשון מסל ובפעלים גֹלב בענין פרע ואהֹב במקום אבה וכאלו דברים רבים שלא ראינו עדיין באוצרי לשון ערב.

ואתה הקורא היקר דע כי בכל כחנו עמלנו להוציא לאור ספר הגאון כפי הנאות לכבודו ובקשנו לברר את ביאורו בלשון עברית בדרך קצרה לכל מי שאינו מבין בלשון ערבית והוספנו הערות קטנות על המאמרים קשי ההבנה ובאשר השתדל רבנו סעדיה לפרש את כוונת משלי שלמה כן השתדלנו לפרש את דברי הגאון עצמו ואם שגגנו כה וכה יכופר לנו והשם יצליח מעשה ידינו.

פארין, ר״ח טבת תרנ״ד לפ״ק.

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג**.

ותלמידו מאיר בן אליהו לאמבערט.

ולא נאריך לבאר דרכי פירוש הגאון ולהזכיר שמות האנשים אשר למדו ממנו כי כבר כתב הרב ד״ר יונה בונדי[1]) בענינים האלו מאמר מספיק למי שאינו רוצה לחקור ולדרוש בספר הגאון בעצמו. ולא נעיר רק על שגגות אחדות ששגג הגאון בהעתקתו והחליף פסוקים אלו עם אלו י״א י״ח עם י׳ ט״ז, י״ב ט״ז (מלת כעס) עם י״ב כ״ג, ט״ז י״ח עם י״ח י״ב, י״ט כ״ד עם כ״ו ט״ז וכ״ו א׳ עם כ״ו ח׳ ובאיזה כתבי יד הגיהו הטעיות ועיין הערותינו לאלו הפסוקים. ועוד העתיק פסוק תפארת בנים אבותם (י״ז ה׳) כפשוטו אבל בפירושו ביארו כאילו נכתב תפארת אבות בניהם וגם יש קצת סתירה בין פירושו לכ״א י״ח ובין פירושו לכ״ו כ״ב במעשה מלשיני חנניה מישאל ועזריה.

פירוש משלי הוצאנו לאור על פי כתב יד אחד יחיד שהוא באוקספורד (קאטולוג נייבויער 119 ועיין עליו בונדי דף 16) וקראנו אותו כ״י א׳ ולהעמיד העתקה על בוריה השתמשנו עוד בשני כ״י אחרים האחד מאוצר הספרים שבלונדון (or. 2375) והוא אצלנו כ״י ב׳ והשני הוא בעיר בערלין (or. fol. 1203) וקראנוהו כ״י ג׳. והנה הוא ידוע כי הגאון חיבר על התורה שתי העתקות, האחת עם פירוש ארוך והאחרת בלי פירוש אבל הוסיף בה לפעמים איזה מלות לרמוז בהן אל ביאורו הגדול (עיין סוף הקדמתו) ואפשר שעשה זה גם כן בספר משלי ואחר שכתב ביאורו העתיק את הספר בלי פירוש אבל הניח בזאת ההעתקה איזה פירורים מביאורו לבאר היטב ענין הפסוקים והיא הנוסחה המצויה בכ״י ב׳ וג׳ המסכימים זה עם זה על הרוב ובזאת נבין חילוקים רבים הנמצאים בין הכ״י א׳ וכ״י ב׳ וג׳ וגם פסוק אחד (ד׳ ט״ו) בכ״י ב׳ וג׳ משונה מהעתקת כ״י א׳ אבל הוא כפי הפירוש הנמצא בו.

ונראה לנו שהכ״י א׳ הועתק מכ״י אשר היה באותיות ערביות ואם אין ראיה לדבר רמז לדבר כי בגליון הכ״י (על פסוק כ״ב י׳) נמצא כתוב באותיות ערביות ימתהן במקום ימתחן הנמצא בפנים[2]) ועוד יש טעיות שאין מבוארות כי אם מתוך כתב ערבי כמו שנכתב אסראף במקום אשראף (דף 44 הערה 3), מגיר במקום מעיד (דף 89 הערה 3) בעת במקום נעת (דף 133 הערה 4) נראהא במקום יראהא (דף 135 הע׳ 1) ואלדין במקום אלדני (דף 149 הע׳ 3) וכל אלו הטעיות אין להם מובן כי אם בחילוף האותיות הערביות הדומות זו לזו בצורתם והמשונות בנקודותיהם והכל יודעים שראב״ע כתב בביאורו לבראשית ב׳ י״א שרבינו סעדיה תרגם התורה בלשון ישמעאל ובכתיבתם ואם עשה כן בהעתקתו לתורה כל שכן שעשה זה בפירושיו על נביאים וכתובים. וגם הכ״י א׳ הוא יותר קרוב למשפטי לשון ערבי מכ״י ב׳ וג׳ שבהם כמה אמות הקריאה שאינן נהוגות בערבית. ובכל זאת לא דקדק הסופר להבדיל בין האותיות הדומות כמו ב׳ וכ׳ ג׳ וג׳ ה׳ וח׳ והגהנו טעיות הכ״י שאין ספק בהן ולא העירונו כי אם על הדברים הקשים וכל מי שמוציא לאור ספר רק על פי כ״י אחד יבין בנקל עמלנו ויגיעתנו. וגם חסרונות רבים היו נמצאים בכ״י והשלמנום כפי השערתנו בין שהרגיש בהן הסופר והשאיר המקום חלק בין שלא הרגיש בהן ומתוך הענין נתברר לנו שחסר שם דבר. ודף אחד נעתק מההקדמה ובא לתוך פרק שלשים[3]). ובפרק כ״ח לא ראה הסופר כי בכ״י שלפניו

---

[1]) Das Spruchbuch nach Saadia. Halle. 1888.

[2]) ובכל זאת יתכן שהסופר בעצמו בחר בהגהתו באותיות ערביות מפני שבערבי הה׳ איננו דומה לח׳ ואלו השתמש באותיות עבריות היה נקל להחליף אלו האותיות.

[3]) ועיין מה שכתב הרב ר׳ יונה בונדי בספרו הנזכר דף 16.

הקדמת המוציאים לאור.

הגאון ר׳ סעדיה חיבר העתקת ספר משלי ופירושו אחר שכתב פירושיו על על איזה ספרים מספרי תנ״ך[1]) וזה ברור לנו לפי שהזכיר בו פירושו על התורה (דף 52, 56, 119, 188) ופירושו על ספר ישעיה (דף 94, 195)[2]) ועל ספרי תהלים (דף 198) ואיוב (דף 28, 96, 184) ואין ידוע לנו אם חיבר העתקת חמש מגלות קודם ספר משלי אם לא אבל אין ספק שהעתקותיו ופירושיו על ספרי קדש קדמו לפירושו על ספר יצירה ולספר אמונות ודעות.

והנה קרא הגאון ספר משלי כתאב טלב אלחכמה והוא ספר דרישת החכמה[3]) ואמר ששלמה המלך רצה ללמד בו את מבקשי החכמה וקראם הרבה פעמים בן או בנים כי התלמיד אצל רבו כבן אצל אביו. ואחר שכוונת לומד החכמה היא להבין הדברים המושכלים צריך להמשילם לדברים המוחשים הגלוים לכל ולכן קרא שלמה ספרו ס׳ משלים ולפיכך ראוי להבדיל בהרבה פסוקים בין הענין הנגלה והענין הנסתר שזה משל לזה כמו פרשת אשת חיל לפי דעתו היא משל לאיש המבקש מחיתו ולאיש החכם ולאיש הצדיק.

הגאון חלק ספר משלי בעצמו לשלשה חלקים החלק הראשון (והם הפרקים א׳ עד ט׳) כולל ענינים מחוברים והחלק השני (מפרק י׳ עד פרק כ״ד) כולל פסוקים נפרדים ושני החלקים האלו חיברם וכתבם שלמה כמו שהם לפנינו והחלק השלישי (מפרק כ״ה עד כ״ט) חיברו גם כן שלמה אבל לא נכתב על ספר עד שבאו אנשי חזקיהו כמו שהמשנה נתנה למשה על הר סיני ולא נכתבה עד זמן התנאים וזה דעתו גם כן בספר יצירה שחיבר אברהם אבינו עניניו מכח שכלו ונשאר על פה עד שבאו חכמי המשנה וכתבו אותו כפי לשון בני דורם. ולפי דעת הגאון פרשת אגור ופרשת למואל נתוספו על ספר משלי ואגור ולמואל היו שני חכמים מפורסמים בימי קדם ואמר שאף על פי שאמרו ז״ל ששני שמות הללו כינויים לשלמה המלך אין להוציא מקרא מידי פשוטו[4]).

[1]) והם חמשה חומשי תורה וחמש מגילות ישעיה תהלים משלי איוב ודניאל ואפשר שפירש גם כן תרי עשר. ועיין תולדות ר״ס גאון באחד מהחלקים הבאים.

[2]) אל יקשה לך איך הזכיר הגאון פירושו למשלי בביאורו לישעיהו נ״ז ג׳ שאין ספק אצלנו כי המלות ועלי מא שרחנאה פי תפסיר ס׳ משלי נתוספו אחר זמן מאת הגאון עצמו על הגליון.

[3]) האומר שהגאון קרא בשם זה רק פירושו או העתקתו טועה, כי ס׳ משלי בעצמו קרא ס׳ דרישת החכמה וכן הוא בשמות שנתן לס׳ תהלים ולס׳ איוב ולס׳ יצירה.

[4]) הקראי יפת בן עלי חשב שתי פרשיות האלו לשני חלקים נפרדים ולכן הוא מחלק ס׳ משלי לחמשה כחמשה חומשי תורה וכחמשה ספרי תהלים וכן עשה המאירי עיין בתחלת פרק ל׳ ול״א מביאורו.

תפסיר ספר משלי ושרחה

באלערביה

והו כתאב טלב אלחכמה

תאליף

רבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרגאה וצחחאה וביּנאה בחואש באלעבראניה

אלפקיראן אלמפתקראן אלי רחמה רבהמא

נ פ ת ל י המכונה **י ו ס ף ד י ר י נ ב ו ר ג**
ותלמידה מאיר בן אליהו למברט

יבאע ענד ארנסט לרו אלכתבי

במדינה באריס אלמחרוסה

סנה א' תתצ״ר.

תרגום ספר משלי וביאורו

בלשון ערבית

והוא ספר דרישת החכמה

לרבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאוהו לאור וביארוהו בהערות עבריות

הקטן נפתלי המכונה יוסף דירינבורג
ותלמידו מאיר בן אליהו למברט

בבית האדון ארנסט לרו

פארים שנת תרנ״ד לפ״ק

בדפוס צבי הירש בר׳ יצחק איטצקאווסקי בברלין

אלגז אלסאדס

מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרגהא וצחחהא צחבה גמאעה מן עלמא

אלפקיר אלמפתקר אלי רחמה רבה

יוסף דירינבורג

ספרי רבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג**

חלק ששי

BINDING LIST FEB 1 ...

466393

Saadiah ben Joseph Vol.6.
Œuvres complètes.

NAME OF BORROWER.

DATE.

LArab
S111D

University of Toronto
Library

DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED